

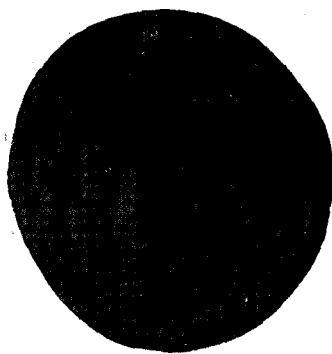
ΑΡΧΕΙΟΝ
ΤΟΥ
ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ
ΚΑΙ
ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΘΡΑΚΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΤΟΜΟΣ ΣΤ΄.

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ 1939

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ "ΠΟΛΥΒΙΟΤΕΧΝΙΚΗΣ"
1939—40

ΟΙ ΙΔΡΥΤΑΙ ΤΟΥ «ΑΡΧΕΙΟΥ»

«ο»

ΑΛΕΞ. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ Διευθ. Έθν. Τραπ. Ελλάδος
ΣΑΡΑΝΤΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Χρηματιστής
ΔΗΜΟΣΘ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ Πολιτευτής τ. Υπουργός
ΝΙΚ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Πολιτευτής
ΚΩΣΤ. ΠΑΠΑΔΑΤΗΣ Διευθ. Υπουργ. Υγιεινής
ΚΩΣΤ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Αρχιτέκτων Υπ. Διοικ. Πρωτ.
ΣΤΥΛ. Χ. ΑΛΒΑΝΟΣ Τοπογράφος Υπουργ. Γεωργίας
ΜΕΝ. ΧΑΤΖΗΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ Όδοντοϊατρός
ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ Καθηγητής Σχ. Ναυτ. Δοκίμων

ΤΟ ΑΠΟΝΕΜΗΘΕΝ ΠΡΟΣ ΤΟ "ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΟΥ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ,, ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ 1939

Με τὸν ΣΤ' τόμον του τὸ «*Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαο-
γραφικοῦ καὶ Γλωσσολογικοῦ Θησαυροῦ*» ἐμφανίζεται βραβευ-
μένον με τιμὴν, ποὺ ἡ *Ἀκαδημία Ἀθηνῶν* ἐθεώρησε πρέπον νὰ
τὸ τιμήσῃ, διὰ τὴν μέχρι τοῦδε ἐπιστημονικὴν του σταδιοδρομίαν
καὶ τὰς πρὸς τὴν Ἱστορίαν καὶ λαογραφίαν ὑπηρεσίας του.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΤΥΧΗ, ΑΓΑΘΗ,

Ἡ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ
ΑΠΟ ΤΟΥ ΒΡΑΒΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΒΡΑΒΕΥΣΕΝ

ΕΦ' ΟΙΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ ΕΙΡΓΑΣΤΑΙ

ΑΝΕΙΠΕ ΔΕ ΤΑΣ ΤΙΜΑΣ ΕΝ ΤΗ ΜΑΡΤΙΟΥ ΜΗΝΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΕΙ
ΕΤΟΥΣ ΧΙΛΙΟΣΤΟΥ ΕΝΑΚΟΣΙΟΣΤΟΥ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΥ ΕΝΑΤΟΥ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

Ἡ ἡθικὴ καὶ ὕλικὴ αὐτὴ τιμὴ καθιστᾷ τὸ ἔργον μας εὐκολώ-
τερον. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ἔργου μας ἀπὸ τὸν πρῶτον πνευματι-
κὸν ὀργανισμὸν τοῦ ἑλληνισμοῦ, μᾶς δίδει τὴν δύναμιν νὰ συνεχί-
σωμεν τὸν ἀγῶνά μας με νέας δυνάμεις, με νέαν προσπάθειαν καὶ
με τὴν ἐλπίδα ὅτι θέλει ἐκτιμηθῆ ἀπὸ τοὺς πάντας ἡ προσγενομένη

τιμή εἰς τὸ ἔργον, πὸν τόσας προσφέρει ὑπηρεσίας εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους.

Ἀπόσπασμα τῆς ἐκθέσεως τοῦ Γεν. Γραμμ. τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀναγνωσθείσης κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς 23ης Μαρτίου 1939 :

«Μετὰ γνώμην τῆς Τάξεως τῶν Γραμμάτων καὶ Καλῶν Τεχνῶν καὶ ἀπόφασιν τῆς ὀλομελείας.

»Τὸ ὑπ' ἀριθ. 15 βραβεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 10.000 δρχ. εἰς περιοδικὰ ἀσχολούμενα ἐπιστημονικῶς περὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ λαογραφίαν. Τὸ βραβεῖον τοῦτο ἀπονέμει ἡ Ἀκαδημία εἰς τὸ «**ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΟΥ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ**», τὸ τριμηνιαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα, τὸ ἐκδιδόμενον ὑπὸ ἐπιτροπῆς Θρακῶν καὶ διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ κ. Πολ. Παπαχριστοδούλου καθηγητοῦ καὶ λογοτέχνου καὶ ἀριθμοῦν πέντε μέχρι τοῦδε τόμου. Τὸ Ἀρχεῖον τοῦτο, ἀσχολούμενον περὶ τὴν ἱστορίαν, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν λαογραφίαν τῆς Θράκης καὶ δημοσιεῖον ἐπιστημονικὰς συλλογὰς καὶ πραγματείας πρωτοτύπου, προάγει σημαντικῶς σπουδαίους κλάδους τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης.

Ἀκριβὲς ἀπόσπασμα

Ἐν Ἀθήναις τῇ 23ῃ Μαρτίου 1939

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς

Γ. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Ἐκφράζοντες ἤδη τὴν εὐγνωμοσύνην μας πρὸς τὴν **Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν** διὰ τὴν ἀναγνώρισιν ταύτην, δι' ἧς τὸ «**Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ**» εἰσέρχεται εἰς τὸν ἐπίσημον κύκλον τῶν ἔργων τῆς ἀρμοδιότητός του, ὑποσχόμεθα ὅτι θέλομεν διὰ τῶν δημοσιευομένων ἐργασιῶν καταστήσει τὸ περιοδικὸν ἐπὶ μᾶλλον χρησιμώτερον καὶ ἀντάξιον τῆς προσγενομένης τιμῆς.

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΡΑΚΙΚΟΣ ΙΠΠΕΩΣ Ἡ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΡΩΟΣ

§ 1. Οὐδενὸς θεοῦ λατρεῖα ἔν τε τῇ Θράκῃ καὶ τῇ Μοισίᾳ κατέλιπε τοσοῦτον πολυάριθμα ἔχνη, ὅσον ἢ τοῦ Θρακῆς Ἰππέως ἢ τοῦ Κυρίου Ἡρώος, ὡς φέρεται συνήθως ἐν τοῖς ἐνεπιγράφοις ἀναθηματικαῖς αὐτοῦ ἀναγλύφοις. Τὰ μέχρις ἐσχάτων ἀνευρεθέντα ἀνεπίγραφα τε καὶ ἐνεπίγραφα ἀναθηματικά ἀνάγλυφα, τὰ ἀπεικονίζοντα αὐτόν, ὑπερβαίνουν τὰ χίλια καὶ ὀλονὲν ἐκάστοτε ἀνευρίσκονται καὶ ἄλλα. Μόνον τὸ ἐθνικὸν τῆς Σοφίας μουσεῖον κέκτηται περὶ τὰ τετρακόσια, οὐκ ὀλίγα δὲ τὸ τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἐπαρχιακῶν ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ πόλεων⁽¹⁾. Τὰ πλεῖστα τούτων τῶν ἀναγλύφων ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως εἶναι θανατουργήματα, δυνάμενα νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ πολλῶν βραδύτερον Βυζαντινὰ ἀνάγλυφα τῆς παρακιμαζούσης Βυζαντικῆς τέχνης, ὡς τὰ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Β' φθίνοντος τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος.

Τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Θρακῆς Ἰππέως εἶναι συνήθως ἐντυπα, γεγλυμμένα ἐπὶ τετραπλεύρων ἐξ ἐπιχωρίου μαρμάρου ἢ ἀσβεστολίθου πλακῶν, ὕψους ἀπὸ 0,10 μέχρι 0,70 τοῦ μέτρου καὶ ἔχουσι τὴν ἄνω πλευρὰν κυκλοτερῆ καὶ σπανίως ἐν μορφῇ ἀετώματος καὶ περιθέονται ὑπὸ πλαισίου, ἐφ' οὗ ἄνωθι καὶ κάτωθι ὑπάρχει παρά τισιν ἐπιγραφή. Ὀλίγα τούτων εἶναι λίαν ἔκτυπα δίκην ἀγαλματίων, ὧν τινων τὸ πεδῖον εἶναι τετρημένον⁽²⁾, τινὰ δ' εἶναι καὶ κεράμεια. Ἡ ὀπισθία πάντων πλευρὰ εἶναι ἀκατέργαστος, ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἀνηρτῶντο ἢ ἐπηρεῖδοντο εἰς τοὺς τοίχους τῶν ἱερῶν, ὡπερ σήμερον αἱ τῶν ἁγίων εἰκόνες εἰς τοὺς ναοὺς τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν. Τινὰ τῶν ἀναγλύφων διατηροῦσιν ἀκόμη ἔχνη χρωμάτων, ἐξ οὗ τεκμαίρεται ὅτι ἐχρωματίζοντο, ὡπερ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ἐνίσταται τὰ γλυπτὰ ἔργα.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἀναγλύφων τούτων ἀνευρέθησαν τυχαίως· ἀλλ' ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ συνανευρεθέντων δυνατὸν νὰ καθορισθῇ ἱερὸν τοῦ Θρακῆς Ἰππέως, ἡρώων, εἰς ὃ ἀνετίθεντο. Τιοῦτων ἡρώων καθωρίσθη ὁ τόπος εἴκοσι μὲν ἐν τῇ βορείῳ Θράκῃ, δεκαεξὶ δὲ ἐν τῇ Μοισίᾳ ἐν γε τῷ παρόντι. Ἐνδέχεται ὅμως ἐν τούτοις τοῖς ἱεροῖς νὰ ἐλατρεύοντο καὶ ἄλλοι θεοί, εἰς οὓς οἱ λάτρες των προσέφερον ἀναθήματα, τὴν πρωτίστην ὅμως θέσιν μεταξὺ τούτων πάντως κατεῖχεν ὁ Ἰππέυς. Ἐκ τῶν γενομένων ἐρευνῶν ἀπεδείχθη ὅτι

§ 1. 1) Ἰδε, Seure G. Revue des études Greques, τόμ. XXV, ἔτ. 1912, σελ. 41.

2) Ἰδε, Kazarow G. Le sanctuaire du cavalier Thrace près du village Diinichi, Recueil B. Diacovitch, ἔτ. 1927, σελ. 135 κέξῃς, ἐνθα παρέχεται ἡ μετὰ εἰκόνων περιγραφή 32 τοιούτων ἀνευρεθέντων ἐν τῇ κώμῃ Διίνικλῃ παρὰ τῷ Χαρμανλῇ, ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Θράκης.

γερμένου ἔμπροσθίου ἀριστεροῦ ποδὸς καὶ ἐκ τῶν διεστώτων ὀπισθίων τοῦ ἵππου, καὶ διὰ δόρατος πλήττοντα λέοντα ἐπερχόμενον, καθ' οὗ ὄρμα καὶ ὁ τὸν ἵππεα ἀκολουθῶν κύων. Δεξιὰ δὲ καὶ ἀριστερὰ τοῦ ἵππου καὶ κάτωθεν τοῦ ἔλου συμπλέγματος εἶναι κεχαραγμένη ἐν ἀνωμάλοις στίχοις Ἑλληνικὴ ἐπιγραφή, ἣς οὐ μόνον γράμματα, ἀλλὰ καὶ λέξεις καὶ στίχοι ἔλοι εἶναι ὑπὸ τοῦ χρόνου τελείως τετριμμένοι. Πρῶτος, ὅστις μνημονεύει τὸ ἀνάγλυφον, εἶναι ὁ Οὐγγρος περιηγητῆς Kanitz δίδων καὶ ἐν δυοῖ σχεδιαγραφήμασι τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, ὑπολαμβάνει δὲ αὐτὸ Ρωμαϊκὸν καὶ τὴν ἐπιγραφήν λατινικὴν⁽¹⁾, καθ' ὅσον διὰ τηλεσκοπίου ἀνέγνω τὴν λέξιν *Sever*. Ὁ Jirecek κατόπιν θεωρῶν αὐτὸ ὡς ἀνάγλυφον τοῦ Θρακῆος Ἰππέως διακρίνει διὰ τηλεσκοπίου τὴν ἐπιγραφήν ὡς Ἑλληνικὴν, ἀλλὰ τετριμμένην καὶ δυσανάγνωστον⁽²⁾. Ὁ

Skorpil τῷ 1895 ἐξ ἰκριώματος ἀντιγράφει τὸ τε ἀνάγλυφον καὶ τὴν ἐπιγραφήν, ἐν ἣ ἀναγινώσκει δις τὸ ὄνομα τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Κρούμου καὶ τοῦ Ὀμορτάγ καὶ «κατὰ μείζονα ἢ ἐλάττονα πιθανότητα» δέκα μέχρι δεκατριῶν μεμονωμένας λέξεις καὶ διακρίνει πολλὰ γραμμάτων ἴχνη⁽³⁾, μετὰ πολλῶν δ' ἐτῶν μελέτην καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶναι «ἀδύνατον νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς γενικὴ τις ἔννοια⁽⁴⁾». Καθώρισεν ὁμοῦς ὅτι τὸ μέγα τοῦτο ἀνάγλυφον ἐλάξεύθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Ὀμορτάγ⁽⁵⁾ ὡς ἐπιτάφιον μνημεῖον πρὸς τιμὴν τοῦ πατρὸς του Κρούμου, ἀπεικονιζομένου ἐφ' ἵππου⁽⁶⁾ ἐπὶ τοῦ βουνοῦ, ὅπου πιθανῶς ὑπῆρχον ἀνάκτορα τῶν ἡγεμόνων (χανῶν) τῆς Βουλγαρίας καὶ συνοικισμός ὑποθέ-

§ 2. 1) Kanitz, Donau-Bulgarien und der Balkan, Leipzig, ἔτ. 1882 ἐκδ. 2α, III, σελ. 112—114.

2) Jirecek, Arch-epigr. Mittheil, aus Österreich—Ungaren Wien, τόμ. X, ἔτ. 1886, σελ. 196 καὶ Jirecek—Argyrow, Ὀδοιπορικὸν Βουλγαρίας, σελ. 869.

3) Skorpil, Arch.—epigr. Mittheil, κ τ.λ. τόμ. XIX, ἔτ. 1896, σελ. 248.

4) Τοῦ αὐτοῦ, Aboba-Pliska, Δελτίον τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρωσικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου, τόμ. X, ἔτ. 1905, σελ. 401.

5) Τοῦ αὐτοῦ, Izvestia Varn. archeol. droujestvo (Δελτίον τῆς ἐν Βάρνα ἀρχαιολ. ἐταιρείας), τόμ. VII, ἔτ. 1921, Παράρτ. I (1920) σελ. 18.

6) Τοῦ αὐτοῦ, Pametnitsi na grad Odessos-Varna (=Μνημεῖα τῆς πόλεως Ὀδησσού—Βάρνης) σελ. 12.

τει δὲ ὅτι παρὰ τῷ ἀναγλύφῳ ἔνεκα τοῦ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ὕψους του ὑπῆρχε ξύλινον ἰκρίωμα, εἰς ὃ ἐλευθέρως ἀνήρχοντο πρὸς θέαν τοῦ ἀναγλύφου καὶ ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιγραφῆς οἱ βουλόμενοι⁷⁾, ὅπερ ὁ Feher δὲν παρεδέχεται. Βραδύτερον δὲ ἰδρυτὴν τοῦ μνημείου ἀντὶ τοῦ Ὀμορτάγ καθορίζει τὸν Μαλαμήρ⁸⁾.

Ἡ γνώμη τοῦ Skorpil ἐπεκράτησεν ἐπιρρωσθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ ὅτι οὐ μακρὰν τῶν Μαδάρων κεῖται ἐν τῇ πεδιάδι ἢ κόμῃ Aboha, ὅπου μετ' ἐρεύνας εὐρέθησαν τὰ ἐρείπια τῆς παλαιᾶς τῶν προχριστιανῶν Βουλγάρων ἡγεμόνων πρωτεύουσας Πλήσκας, ἐν ἣ ἔκειντο τὰ εὐρέα καὶ μεγαλοπρεπῆ λιθόκτιστα τοῦ Ὀμορτάγ ἀνάκτορα⁹⁾ καὶ ὑπὸ τοῦ ὅτι πλησίον τῆς ρίζης τοῦ βουνοῦ, ἐφ' οὗ τὸ ἀνάγλυφον, γενομένων ἀνασκαφῶν ἀνευρέθησαν λείψανα συνοικισμῶν οὐ μόνον τῶν νεολιθικῶν καὶ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων, τοῦ δευτέρου μέχρι τοῦ τετάρτου μ. Χ. αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ τῶν Βουλγαρικῶν, ἐξ οὗ εἰκάζεται ἢ ἐκεῖ που ὑπαρξίς Βουλγαρικῆς μεσαιωνικῆς πόλεως, ἧς καὶ ἱκανῶς μεγάλου κτιρίου τὰ λίθινα θεμέλια ἀπεκαλύφθησαν¹⁰⁾. Τῷ 1905 τὸ ἔθνικὸν τῆς Σοφίας Μουσεῖον ἔλαβε γύψινον τοῦ τε ἀναγλύφου καὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἐκτύπωμα, ἐφ' οὗ ἐγένετο σύντομος μελέτη, ἀλλ' ἢ ἀνάγνωσις καὶ συμπλήρωσις τῆς τετριμμένης ἐπιγραφῆς, ἧς κατὰ τὸν Skorpil «τὸ ὑπ' αὐτοῦ γεγόμενον ἀντίγραφον εἶναι τὸ πρῶτον καὶ τελευταῖον, διότι κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἔθνικοῦ τῆς Σοφίας μουσείου λήψιν γυψίνου ἐκτυπώματος διάφορα τῆς ἐπιγραφῆς τμήματα ἐξέπεσον¹¹⁾», οὐ μόνον Δηλίου κολυμβητοῦ, ἀλλὰ καὶ μάντεως ἔδειτο. Ὅθεν καὶ ὁ Βούλγαρος ἱστορικὸς Zlatarsky οὐδεμίαν μνείαν ποιεῖται τοῦ ἀναγλύφου ὡς Βουλγαρικοῦ ἐν τῇ Βουλγαρικῇ του ἱστορίᾳ¹²⁾, ἐν ἣ καὶ τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας μαρτυριῶν καὶ εἰδήσεων περὶ τῶν προβουλγάρων συνέλεξε, μὴ παραδεχόμενος προφανῶς τὴν Βουλγαρικὴν αὐτοῦ προέλευσιν καὶ ὑπολαμβάνων τὴν ἐπιγραφὴν ὅλως ἀκατάληπτον.

Τῷ 1924 ὁ Οὐγγρος Ἀσιανολόγος καθηγητῆς Feher G. ἐν τινι ἀνακοινώσει του γενομένῃ ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ τῆς Σοφίας ἱστοιτοῦτῳ ἐχαρακτήρισε τὴν τῆς ἐπιγραφῆς ἀντιγραφὴν τοῦ Skorpil ὡς ἀνακριθεῖ καὶ πλήρη σφαλμάτων ἐλλείψει ἢ ἀνεπαρκείᾳ γλωσσικῶν καὶ ἐπιγραφικῶν γνώσεων, ἐρειδόμε-

7) Τοῦ αὐτοῦ, Vif zaschtita na bulgarskata narodni starina, Varna, ἔτ. 1924, σελ. 9 (=πρὸς ὑποστήριξιν τῶν Βουλγαρικῶν ἔθνικῶν ἀρχαιοτήτων).

8) Τοῦ αὐτοῦ, αὐτόθι.

9) Ἰδε, Feher G. Denkmäler der Kultur der Urbulgaren, Bull. de l'inst. archéol. Bulg. τόμ. III, ἔτ. 1925, σελ. 89 κέξῃς.

10) Ἰδε, Poppow R. Matériaux de la station Podgrada près du village Madare, arrondissement de Choumla, Bull. de la société archéol. Bulg. τόμ. III, ἔτ. 1912, σελ. 107.

11) Skorpil, Izvestia Varn. archéol. droujestvo, τόμ. VII, ἔτ. 1921 (Παράρτημα I, ἔτ. 1920, σελ. 9).

12) Zlatarsky V. Istoria na Bulgarskata dyrgeava (=Ἱστορία τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους), Sophia, ἔτ. 1918.

νος εἰς βαθεῖαν καὶ λεπτομερῆ μελέτην αὐτῆς, ἥς δείγματα παρέσχε τρία τῆς ἐπιγραφῆς χωρία, ἅπερ ἀνέγνω καὶ συνεπλήρωσεν : «ἔδωκ(εν) ὁ ΠΑΤῆΡ Μου ἔσμεΤεΜε», τ. ἔ. «ἔδωκεν ὁ πατήρ μου ἔσμετεμέ» (=δείπνον, ἐστίασιν κατὰ τὴν προβουλγαρικὴν γλῶσσαν)· «ΕΣΜΕΤΕΜΕ ΚΑΛΑΣ ἔδωκ(εν) ὁ ΚΙΣΙΝΑΣ», τ. ἔ. «ἔσμετεμέ καλὰς ἔδωκεν ὁ Κισίνας», (=λαμπράς ἐστίασεις ἔδωκεν ὁ Κισίνας, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κρούμου) καὶ «καΝΑΡΑΝ εἰΣΕΠΟΙΗΣΕ ΕΜΕ ΟμουρτάΓ Ο ΒΙΟδωρός μου», τ. ἔ. «κανάραν εἰσεποίησεν ἐμέ Ὁμουρτάγ ὁ θιόδωρός μου», (=κανάραν) (ἀξιωματοῦχον κατὰ τὴν προβουλγαρικὴν γλῶσσαν) ἀνηγόρευσεν ἐμέ ὁ Ὁμουρτάγ ὁ δωρησάμενός μοι τὴν ζωήν¹³⁾. Παραβάλλων δὲ τὸν ἰππέα πρὸς δύο προβουλγαρικοὺς ἀνδριάντας ἀνευρεθέντας ἐσχάτως παρὰ τῆ κόμη Endjhe τῆς περιφερείας Σούμλας συμπεραίνει θετικῶς ὅτι τὸ ἀνάγλυφον τοῦ ἰππέως εἶναι ἔργον Βουλγάρου γλύπτου τῆς προβουλγαρικῆς τέχνης, ἣν οἱ πρῶτοι Βούλγαροι συναπεκόμισαν μεθ' ἑαυτῶν ἐκ τῆς κοιτίδος των εἰς τὴν Μοισίαν καὶ ὑπολαμβάνει αὐτὸ ὡς μεγαλειῶδες μνημεῖον τοῦ προβουλγαρικοῦ πολιτισμοῦ, ὅπερ κατὰ τὸ ἔθος τῶν Τουρανικῶν ἔθνῶν ἀνήγειρον ὁ Ὁμορτάγ ὡς ἐπιτάφιον μνημεῖον εἰς τὸν πατέρα του χάν-Κρούμον, τὸν νικητὴν τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν Ἀθάρων. Τοῦτο δὲ διαπιστοῦται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἰππεὺς κρατεῖ ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ θυτήριον κύπελλον, ὡς οὗτος διακρίνει (!), κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν παρὰ τοῖς Τουρανικοῖς ἔθνεσιν ἔθος¹⁴⁾, τὸ δὲ δόρυ ἢ ἀκόντιον φέρει παρὰ τῆ αἰχμῆ ἵππου ὡς σημαίαν (!).

Ὁ δὲ Α. Protitch χωρῶν τολμηρότερον ἔτι περαιτέρω,—ἅτε ἔχων τὴν γνώμην ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐγκαθιστάμενοι εἰς τὴν Μοισίαν συναπεκόμισαν ἀπὸ τῆς κοιτίδος των τὴν παράδοσιν τῆς τῶν Περσσοσασανιδῶν τέχνης ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ, τῇ γλυπτικῇ καὶ τῇ διακοσμητικῇ, διατηρηθεῖσαν ἐπὶ μακρὸν πρὸ καὶ μετὰ τὸν ἐκχριστιανισμὸν αὐτῶν, ἐξ οὗ ἔχοντες τὸ πνεῦμα καλλιτεχνικῶς παρεσκευασμένον ἐδέξαντο εὐχερῶς καὶ ἀνέπτυξαν τὴν Βυζαντιανὴν τέχνην κατὰ τὸν δέκατον τρίτον καὶ δέκατον τέταρτον αἰῶνα,—ὑπολαμβάνει τὸν ἀνάγλυφον ἰππέα ὅμοιον πρὸς τὰ τὸν Σασανιδῶν ἀνάγλυφα, τὰ διασφζόμενα ἐν Naksk-y-Roustem, Naksk-y-Redjeb καὶ Tak-y-Bostan, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ὅμως εἰκόνων ἐπὶ δίσκων καὶ παροφίδων τῶν Σασανιδῶν, ἀφθονουσῶν ἀναμφιβόλως ἐν τῇ Βουλγαρικῇ αὐτῇ(!) ἐν αἷς παρίστανται παρόμοιοι θηρευτικαὶ σκηναί, τ. ἔ. θῆραι λεόντων ὑπὸ βασιλέων¹⁵⁾ (!).

13) Διὰ μὲν τῶν μικρῶν γραμμάτων δηλοῦνται αἱ συμπληρώσεις τοῦ συγγραφέως, διὰ δὲ τῶν κεφαλαίων τὰ διακρινόμενα γράμματα ἢ κεραῖαι καὶ ἴχνη γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς. Ἴδε, *Fehér G. Formes prébulgares à l'inscription du cavalier de Madara. Annuaire de la bibliothèque de Plovdiv*, ἔτ. 1925, σελ. 273—294.

14) *Fehér G. Madarskia Konik i novootcritite prabulgarski statoui pri selo Endjhe*, ἔφημ. *Μίθ* Σοφίας ἀρ. 8052—53, Μαΐου 4, ἔτ. 1927 (=Ὁ Μαδάριος Ἰππεὺς καὶ οἱ ἀποκαλυφθέντες ἐσχάτως ἀνδριάντες παρὰ τῆ κόμη Ἐνδζέ).

15) *Protitch A. La tradition d'art Sassanide chez les anciens Bulgares. Bull. de l'inst. archéol. Bulg.* τόμ. IV, ἔτ. 1926—27, σελ. 211—235.

Ἐπὶ τέλους ἡ τοῦ ἀναγλύφου ἐπιγραφή ἀνεγνώσθη, συνεπληρώθη καὶ ἡρμηνεύθη ὑπὸ τοῦ Feher μετὰ τετραετῆ σύντονον ἐπ' αὐτῆς ἐργασίαν κατὰ νέαν ἐπιστημονικὴν νῦν ἀντιγραφὴν γενομένην ὑπ' αὐτοῦ τῷ θέρει τοῦ 1924 καὶ μετὰ μελέτην αὐτῆς ἐπὶ τόπου τῇ βοηθείᾳ καὶ τοῦ ἱστορικοῦ Kazarow. Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως δὲ ταύτης ἐξήχθη τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ἡγεμόνες τῶν Προβουλγάρων οὐ μόνον ἀνήγειρον καλλιτεχνικὰ μνημεῖα εἰς τοὺς προγόνους των, ἀλλ' ἐχάρασσον περὶ αὐτὰ πρὸς διαιώνισιν ὡς ἐν ἐπισήμοις ἀρχείοις καὶ τὰ μᾶλλον ἀξιοληθόμενα τῆς αὐτῆς γεγονότα. Οὕτω λοιπὸν καὶ περὶ τὸ μνημεῖον τοῦ Κρούμου ἐν μὲν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς ἐπιγραφῆς δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ ἰππέως χαραχθέντι ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Κρούμου χάν Κισσίν, ἐξιστοροῦνται αἱ πράξεις τοῦ Κρούμου, ἰδίᾳ αἱ κατὰ τοῦ Νικηφόρου καὶ Μιχαὴλ νίκαι αὐτοῦ, εἶτα ἡ μετὰ τὴν στηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Λέοντος καὶ ἀποτυχοῦσαν ἐνέδραν κατὰ τοῦ Κρούμου νίκη αὐτοῦ κατὰ τοῦ Λέοντος καὶ ἡ κατάληψις τῆς Ἀδριανουπόλεως πολιορκουμένης ὑπὸ τοῦ Κισσίν, εἶτα ὁ θάνατος τοῦ Κρούμου ἐτοιμαζομένου νὰ προσβάλλῃ τὸ Βυζάντιον, ὃ ὑπὸ τοῦ λαοῦ θρήνος αὐτοῦ καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς μνημόσυνον αὐτοῦ κατὰ τὸ προβουλγαρικὸν ἔσμιεμὲ (= φαγοπότι). Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ μέρει, τ. ἔ. ἐν τῇ πρώτῃ καὶ τῇ δευτέρᾳ ὑπὸ τὸν ἰππέα στήλῃ χαραχθέντι διαταγῇ τοῦ χάν Ὀμορτάγ, δηλοῦται ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ Κρούμος (Κρουμῆς=ἐξυψωμένος) ἦτο τὰ μάλιστα γενναϊόδωρος καὶ πολλάκις ἐποίειτο εἰς τοὺς ἀκολούθους του μεγάλας δωρεὰς καὶ προσηγόρευσεν αὐτὸν κανάραν, τ. ἔ. μέγιστον πρεσβευτὴν καὶ δικαστὴν. Καὶ ἐν τῷ τρίτῳ καὶ τελευταίῳ μέρει, χαραχθέντι ὑπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Ὀμορτάγ τοῦ Μαλαμήρ, λέγεται ὅτι ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Ὀμορτάγ μόνος αὐτὸς ἀπέμεινε ζῶν, τοῦ ἀδελφοῦ του Σδηνίκ προαποθανόντος τοῦ πατρὸς των¹⁶).

§ 3. Οὕτω λοιπὸν καὶ ἡ περιλάλητος αὕτη περὶ τὸν Μαδάριον Ἴππέα τετριμμένη ἐπιγραφή ἀναγνωσθεῖσα, συμπληρωθεῖσα καὶ ἐρμηνευθεῖσα προσέθηκε νέαν χρυσοῦν σελίδα εἰς τὸν πολιτισμὸν τῶν Προβουλγάρων ἐν τῇ Μοισίᾳ. Τοῦτο δ' ὁμολογουμένως ὀφείλεται εἰς τὴν δξυδέρκειαν ὡς Λυγκέως, τὴν μαντικὴν ὡς Κάλχαντος καὶ τὴν βαθεῖαν τοῦ Feher γνώσιν τῆς Ἑλληνικῆς (!) καὶ τῶν Τουρανικῶν γλωσσῶν, τῆς παλαιογραφίας καὶ τῆς Βουλγαρικῆς ἱστορίας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν βουλγαροφιλίαν αὐτοῦ διὰ τὴν στενὴν φυλετικὴν συγγένειαν Οὐγγρων καὶ Προβουλγάρων, ὡς ἐν ἄλλαις πραγματείαις του προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ καὶ εἰς τὴν ἔμμονον γνώμην αὐτοῦ ὅτι τὰ ἐγκατασταθέντα εἰς τὴν Εὐρώπην μετ' ἐπιδρομὰς Τουρανικὰ ἔθνη, Ἀβαροι, Οὐννοι, Βούλγαροι, Χάζαροι, Οὐγγροι, Πετσενέγοι καὶ Κούμανοι, αἱ μάλιστα ἐκεῖναί τότε τῆς Βυζαντιακῆς αυτοκρατορίας καὶ θλητῆρες τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἀφῆκαν μνημειώδη λείψανα τοῦ πολιτισμοῦ των!. Ἡ ὅλη περὶ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ σοφοῦ Τουρανα-

16) Feher G. Prbulgari, proishod, istoria, biti Koultoura (=οἱ Προβούλγαροι, προέλευσις, ἱστορία, ἔθμα καὶ πολιτισμός), Sophia, ἔτος 1929, σελ. ἐν ὄλφ 110.

λόγου μελέτη ἐδημοσιεύθη πολυτελῶς καὶ μετ' εἰκόνων ὑπὸ τοῦ ἔθνικοῦ τῆς Σοφίας μουσείου⁽¹⁾, μικρὰ δὲ δείγματα ταύτης παρενετέθησαν ἀνωτέρω τρία χωρία τῆς ἐπιγραφῆς, ἅτινα καὶ προεδημοσιεύθησαν τῆς μελέτης⁽²⁾.

Ὡς εἰκός, ἡ τοιαύτη συμπλήρωσις καὶ ἐρμηνεία τῆς ἐπιγραφῆς ἐχαιρετίσθη μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ ὑπὸ τῶν λογίων Βουλγάρων ὡς διαπιστοῦσα ἱστορικὰ γεγονότα καὶ σήμερον γενικῶς πιστεύεται καὶ διδάσκεται ὅτι τὸ μὲν

§ 3 1) *Fehér G. Nadpisat na Madarskia konik* (=ἡ τοῦ Μαδαρίου Ἰππέως ἐπιγραφὴ), *Sophia*, ἔτ. 1928, εἰς 4ον σελ. 144.

2) Ἐναγράφωμεν ἐνταῦθα τὴν ἐπιγραφὴν ὅλην κατὰ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Fehér ἀνάγνωσιν καὶ συμπλήρωσιν, ὅπως γνωσθῆ αὕτη καὶ παρ' ἡμῖν προσθέτομεν μόνον ὅτι πολλὰ τῶν γραμμάτων αὐτῆς ἐσχεδιάσθησαν ἐπὶ μόλις διαφανομένων ἰχνῶν τινων, ἐνιαχοῦ δὲ ἡ συμπλήρωσις εἶναι ὑποθετικὴ καὶ γίνεται ἐπὶ τῇ θάσει παραδιδομένων ἡμῖν εἰδήσεων ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων, ὅπως ἐξαχθῆ ἔννοιά τις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον καταληπτῆ, ἐξ οὗ προέρχονται καὶ τὰ ἀνακόλουθα καὶ αἱ ἀσυναρτησίαι αἱ ἀπαντῶσαι οὐ μόνον ἐν τῇ γλώσσῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ συνδέσει τῶν ἐκτεθειμένων ἔννοιῶν, αἵτινες θὰ ἔπρεπε νὰ περιέχωσι καὶ σπουδαιότερας ἱστορικὰς πράξεις τῶν κατὰ Fehér μνημονευομένων, ἀφοῦ ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι χρονικὸν οὕτως εἰπεῖν τῆς ἡγεμονικῆς ἀλλῆς.

Ἡ ἐπιγραφὴ, ὡς φαίνεται, ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν μερῶν, συνετάχθη δὲ κατὰ τὸν συμπληρωτὴν καὶ ἐρμηνευτὴν ὑπὸ τριῶν ἡγεμόνων, ὡς προεργήθη, διαδεξαμένων ἀλλήλους, ὅπερ τεκμηριοῦται καὶ ὑπὸ τῆς μικρᾶς ἐν τῇ γραφῇ διαφορᾶς τῶν γραμμάτων, χαραχθέντων ὑπὸ διαφόρων προσώπων. Διότι, ἐνῶ τοῦ πρώτου μέρους τὰ γράμματα εἶναι μακρὰ καὶ στενὰ μᾶλλον, τὸ Ρ εἶναι γωνιώδες καὶ ἡ ἐνοῦσα τὰ σκέλη τοῦ Α κεραία εἶναι σφηνοειδῆς, τοῦ δευτέρου τὰ γράμματα εἶναι εὐρύτερα καὶ στρογγυλότερα καὶ τοῦ τρίτου εὐρύτατα. Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει ὡς ἀκολούθως τῆς συμπληρώσεως δηλουμένης διὰ μικρῶν γραμμάτων.

Αον μέρος

νικηφόροΣ Ο ΒΑΣΙΑ	τ. ἔ.	Νικηφόρος ὁ βασιλ-
έβς ΝΙ κίφ ΟΡΟ		εὺς Νικηφόρο
ἐπιΧΙΡΙΣΕΝ		ἐπεχείρησεν. (ἀριστερόθεν τοῦ Ἰππέως).
βασιλέΣ Ο ΛΕΩν	τ. ἔ.	Βασιλεὺς ὁ Λέων
Γ		
Ε Ις τὸν ΤΕΡβΕΛ		εἰς τὸν Τερβέλ-
IN ΑΠΙΑΘΕΝ ΤΟΝ ΡιΝΟΚΟ-		ην ἀπήλθεν, τὸν ρινοκο-
ΠΙΜΕΝΟΝ ΤΟΝ βασιΛΕΑν		πημένον τὸν βασιλέαν
ΟΥΚ ΠΙΣΤΕΒΟν ὁ ΘΙΓ Μου		οὐκ (ἐ)πίστειον οἱ θεοί μου,
ἐκ ΘΟΥ ΙΣΘΕΣΑμΕνου ΚΙΣίνα		ἐκ θ(ε)οῦ εἰσθεσαμένου Κισίνα.
τότε ΚΙΣίΝΑΣ ὁ καθχΑνοΣ		Τότε Κισίνας ὁ καυχάνας
ὁ ἀδελφός αἰΤΟΥ ΕΝ ΑΔΡΙανουπόλι διέ-		ὁ ἀδελφός αὐτοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει διέ-
μινεν τὴν κατέΚΤΑ Ο ΤΕΡάστιος		μ(ε)ινεν, τὴν κατέκτα ὁ τεράστιος
Λ βαΣΙΑΕΑν		βασιλέαν
ΕΘΕ Χ		αἱ θε
Ο ΚΙΣίνας		ὁ Κισίνας
ΕΣΜΕΤΕΜέ καλὰς ἔδοκ ὁ ΚΙΣίνας.		ἐσμετεμέ καλὰς ἔδοκ(εν) ὁ Κισίνας.

(δεξιόθεν τοῦ Ἰππέως)

ἀνάγλυφον εἶναι σπουδαῖον λείψανον τῆς προβουλγαρικῆς τέχνης, ὃ δ' ἐν αὐτῷ ἀπεικονιζόμενος ἵππευς εἶναι ὁ θρυλικὸς αὐτῶν ἡγεμῶν Κροῦμος καὶ ὡς τοιοῦτος, κεκοσμημένος μάλιστα διὰ κράνους, φαρέτρας καὶ θώρακος, ἐχαράχθη ὡς σύμβολον ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως τῶν ἐκκοπέντων τῷ 1930 μεταλλίνων πενταδράχμων καὶ δεκαδράχμων νομισμάτων μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Κροῦμ 814* (ἔτος).

Ἐν τούτοις ὁ καθηγητὴς Bessevliew κατ' ἀνακοίνωσιν ἐν τινὶ τῆς Βουλγαρικῆς Ἀκαδημείας συνεδρείῳ φθίνοντος τοῦ 1931 ἀποκρούει τὴν ὑπὸ τοῦ Feher γενομένην ἀνάγνωσιν, ἐρμηνεῖαν καὶ συμπλήρωσιν τῆς ἐπιγραφῆς, ὡς προσκρούουσιν εἰς αὐτὸ τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἰσχυρίζεται δὲ ὅτι τὸ τε ἀνάγλυφον καὶ ἡ ἐπιγραφή οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχουσι πρὸς τὸν ἡγεμόνα Κροῦμον. Ἐπειδὴ δὲ αἱ γενόμεναι περὶ τὸ ἀνάγλυφον ἀνασκαφαὶ ἀπεκάλυψαν ἐρείπια καὶ λείψανα ἱερῶν λατρευομένης θεότητος ἐπὶ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων, πιθανῶς δὲ καὶ πολλῶ πρότερον, ἥς ἢ λατρεία μετεβίβαστο κατὰ παράδοσιν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν εἰς τὰ παρικοῦντα ἔθνη, παραδέχεται ὅτι ὁ ἀπεικονιζόμενος ἵππευς εἶναι θεὸς τις καὶ διακρίνει περὶ αὐτὸν τρεῖς ἐπιγραφάς, χαρακτηριστάς κατὰ τρεῖς διαφόρους ἐποχάς, ὧν ἡ πρώτη μετὰ τοῦ ἀναγλύφου φυσικῶ τῷ λόγῳ ἐχαράχθη οὐχὶ ὑστερώτερον τοῦ πρώτου τετάρτου τοῦ ὀγδοῦ αἰῶνος, ἦτοι ἕνα ὄλον αἰῶνα πρὸ τοῦ Κρούμου. Εἰκάζει δὲ ὅτι πιθανῶς ἡ πρώτη ἐπιγραφή ἀναφέρεται εἰς τὴν στρατείαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' (ρινοτμήτου) κατὰ τοῦ ἄρχαντος τῆς Βουλγαρίας Τερβελῆ Ι (687), ἣν μνημονεύει ὁ χρονογράφος Θεο-

Βον μέρος

.	ΑΡΧΟΝ	τ.ξ.	ἄρχων
.	χρυσᾶ ΤΕ	χρυσᾶ τ'
.	ΕΣ
.	ΧΡΥΣα ας ΝΕΔΟΚΚΑΒ	χανον τὸν κ	χρυσᾶ ας' (ἀν)ἔδωκ(εν):	Καυχᾶνον τὸν Κ-
.	ΧΡΥΣα	ΝΕ	ισίαν χρυσᾶ
.	χρυσᾶ ΤΕ	δοκςΝ ΕΡΑΤΟΣ	Εκ θεῶ ἰσθε- χρυσᾶ τ' ἔδωκεν ἐρατὸς ἐκ θ(ε)οῦ εἰσθε-
.	ΑΡΧΟΝ ΚΡΟΥΜΟΣ	ΤΕΚΟΥ ΣΕΚΤέμ	σάμενος ἄρχων Κρουμὸς <i>τεκού σεκτέμ</i>
.	ΡΑΣΟΥΗΤΗ	ΕΔΙΔΟΥΝ κ' ἐφέΤΟΣ	ΔΙΔΟ <i>ραουητῆ</i> ἐδίδουσαν καὶ ἐφέτος διδῶ
.	[ΕβθουΙΣ	ΕΣΜετεμ		[εὔθουινεῖς ἐσμετεμ-
.	ἐ ΤΟΥΣ	ΔΙΔΟΥΜΕΝ	ΚΡΟΥΜΕΣΙΝ	ἄΡΧΟΝΤΑΝ ὁ
.	θαΣΙΑΕΒΣ	ΚΡΟΥ-		έ, τοὺς διδοῦμεν Κρουμέσιν ἄρχονταν. Ὁ
.	ΜΕΣΙΝ	ΤοΝ	ΑΡΧΟΝΤΑΝ	προσ-
.	[ΕΚΑΛΕΣΕΝ	ἰς τὸ	ἸΣΟΝ	μετα-
.	σΧΟΝ	ΤΑ	ΧΡΥΣΑ	ἔδωκ ὁ ΠΑΤΕΡ μου ἐσμε-
.				ΤεΜΕ κ' φρ-
.	οῦΡΙΑ	ΕΔΟΚ	ΕΚ	ΤΟΥ
.				Ὄρου οῦρια ἔδωκ(εν) ἐκ τοῦ ὄρου
.	ΤΟΥΤΙ	ΝΑΙΜΑΝΟΝ	ἔδωκεν	ΧΡΥΣᾶ
.	ἄΡΧΟΝ	κρουΜος	ὁ	πατὴρ μου συνθ-
.	ἦΚας	ἔΛΥΣΑΝ	Α ΠΟΛΕ
.				ἦκας ἔλυσαν πολε

(πρώτη στήλη κάτωθεν τοῦ ἀναγλύφου ἀριστερόθεν)

φάνης. Ταύτην δὲ τὴν εἰκασίαν του στηρίζει εἰς τὰ σφριζόμενας λέξεις φόρον καὶ ἐπεχείρησεν, ὧν ἡ πρώτη προέρχεται πιθανῶς ἐκ φράσεως, ἐν ἣ ἔδηλοῦτο ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς παραβαίνων τὰς συνθήκας ἀπεφάσισε νὰ μὴ καταβάλλῃ τοῖς Βουλγάροις τὸν τεταγμένον ὑπὸ τοῦ πατρὸς του φόρον καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἐπανακτήσῃ τὰς παραχωρηθείσας αὐτοῖς χώρας. Τὸ δεύτερον τῆς πρώτης ἐπιγραφῆς μέρος τὸ δεξιόθεν τοῦ Ἰππέως εἰκάζει ἐκ τῶν σφριζόμενων λέξεων: τὸν ρινοκοπημένον βασιλέα οὐκ ἐπίστευον οἱ θεοὶ μου καὶ εἰς τὸν Τερβέλην ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν βοήθειαν, ἣν παρέσχεν ὁ Τερβελῆς εἰς τὸν ρινότμητον Ἰουστινιανὸν τὸν ἐξόριστον εἰς τὴν Χερσῶνα, ὅπως ἐπανακτήσῃ τὸν πάτριόν του ἐν τῷ Βυζαντίῳ θρόνον, ὃν ἀπώλεσεν ἕνεκα στάσεως ὑπὸ τὸν Λεόντιον. Ὁ μνημονευόμενος δ' ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Κισσὴν, προφανῶς θὰ ἦτο πρόσωπόν τι δρᾶσαν ἐνεργῶς ἐν τοῖς συμβάσιν. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑπὸ τὸ ἀνάγλυφον δευτέραν ἐπιγραφὴν, ἣν ὑπολαμβάνει ὀλίγω ὕστερον τῆς πρώτης χαραχθεῖσαν, φρονεῖ ὅτι ἡ σφριζομένη λέξις...μέσιν καὶ ἡ Κρουμειο. πιθανῶς ἀνήκουσιν εἰς κύριόν τι ὄνομα Κρουμέσις ἢ Κρουμέσιος, ὅπερ κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης μάλλον φαίνεται ὅτι εἶναι αὐτὸ τὸ Κορμέσις ἢ Κορμέσιος καὶ οὐχὶ τὸ Κροῦμος. Πιθανῶς δὲ ὁ Κορμέσιος οὗτος ἦτο ὁ ἀγνωστος ἡμῖν νῦν διάδοχος τοῦ Τερβελῆ. Ἡ τρίτη καὶ τελευταία ἐπιγραφὴ, ἐν ἣ μνημονεύεται τὸ ὄνομα Ὁμορτάγ, ἔχα-

τὸ ἈρχοντιΟΣ	τ. ἔ.	τοῦ ἄρχοντος
ΧΙΣ		
ἔΧΑΡΙΣΕΝ ο ΚΡΟΥΜΕΣ ἄρχον χρυσα		ἔχάρισεν ὁ Κρουμέσ ἄρχων χρυσα
Δ		
κανΑΡΑΝ ἸΕΣΠΗΓΙΣΕ ΕΜε Ὁμορτάγ Ὁ Βιόδωρός μου		κανάραν εἰσποίησε ἐμέ Ὁμορτάγ ὁ βιόδωρός μου
PEN τΟΤΕ ΕΣΜετεμέ		ρέν(α)ν τότε ἐσμετεμέ
ἄρχΟΝ Ὁμορτάγ		ἄρχων Ὁμορτάγ
ΚΡουμέσ		Κρουμέσ

(δευτέρα στήλη κάτωθεν τοῦ ἀναγλύφου ἐν τῷ μέσῳ)

Τὸν Μέρος

εΤΡΑΦΙΝ	τ. ἔ.	ἐτράφην
Σ ΜΑΛΕμίΡ		Μελεμίρ
οΒΙΝΙκας τὸ		Σβίνικας τὸ
ζην κατΕΛΥοεΝ κ Εκ' ΘΟΥ		ζῆν κατέλυσεν κ(αί) ἐκ θ(ε)οῦ
Ο ὉμορΤαΓ ΑΡΧΟΝ		ὁ Ὁμορτάγ ἄρχων
καλά Επενθεν ΤΟΝ		καλά ἐπενθεν τον.
Εκ ΘΟΥ ΑΡΧων ΘΟΗΣΟς ΜΕ		Ἐκ θ(ε)οῦ ἄρχων θ(ε)όσιος Με-
λεμίρ		λεμίρ

(τρίτη στήλη κάτωθεν τοῦ ἀναγλύφου δεξιόθεν)

ράχθη κατὰ τὸν αὐτὸν ἕνα αἰῶνα ὕστερον ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ χάν Ὁμορτάγ^(*). Ὁ αὐτὸς ἐν ἄλλῳ ἄρθρῳ του μετ' ἐπιτόπιον τῶν ἐπιγραφῶν μελέτην καθορίζει ἀκριβῶς τὰς χρονολογίας αὐτῶν, ἤτοι τῆς πρώτης ἐπὶ Τερβελῆ (701—718), τῆς δευτέρας ἐπὶ Κορμησοῦ (739—756) καὶ τῆς τρίτης ἐπὶ Ὁμορτάγ (815—831) καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ ἀναγινώσκει τὸ ἐθνικὸν ὄνομα *Βούλγαροι*^(*). Ἀπορρίπτει δὲ εὐθαρσῶς πάσας σχεδὸν τὰς συμπληρώσεις τοῦ Feher ὡς ἀθαιρέτους ἐπιμέμων ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ ἕνεκα τῆς βλάβης, ἣν ὑπὸ τοῦ χρόνου ὑπέστησαν, εἶναι δυσσυμπλήρωται^(*).

Ἐξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ περὶ τοῦ ἀναγλύφου γνώμη τοῦ ἱστοριοδίδου Μπαλάσσοφ· διότι οὗτος μόνος διίστάμενος πρὸς πάντας τοὺς λογίους ὁμοεθνεῖς του, οἵτινες ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι ἔργον τῆς προβουλγαρικῆς τέχνης, λέγει ὅτι τὸ ἀνάγλυφον εἶναι Ὀρακικὸν καὶ ἀπεικονίζει τὴν θεὰν Βενδίδα (**Артемид*) ἔφιππον θηρῶσαν· οὐδαμῶς δὲ ἀσχολεῖται περὶ τὰς περὶ αὐτὸ ἐπιγραφάς, ἃς πιθανῶς ὑπολαμβάνει ὅλως ἀσχέτους πρὸς τὸ ἀνάγλυφον^(*).

§ 4. Κατὰ τὴν προειρημένην ἤδη γνώμην ἡμῶν, ἐσχηματισμένην ἐξ ἀκριβοῦς κατὰ τὸ δυνατόν αὐτοψίας, ὁ ἵππευς εἶναι ὁ Κύριος Ἡρως τῶν Ὀρακῶν, ὡς ὑπέλαβεν ὁ τε Jireck καὶ ὁ Dobrusky, προερχόμενος ἀπὸ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων, καθ' οὓς παρὰ τῷ βουνῷ, ἐπὶ τῆς πλευρᾶς οὗτινος εἶναι κεχαραγμένος, ὑπῆρχε συνοικισμός, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν γενομένων ἀνασκαφῶν. Αἱ μικραὶ διαφοραὶ, αἵτινες παρεκκλίνουν τοῦτον τῶν συνήθων τοῦ Ὀρακῆ Ἴππέως τύπων οὐδὲν σημαίνουσιν, ἄλλως τε ἀπαντῶσι τοιαῦτα καὶ ἐν πολλοῖς ἀναγλύφοις αὐτοῦ^(*). Τὸ θυτήριον ποτήριον, ὅπερ ὑποτίθεται ὅτι κρατεῖ ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ καὶ ὅπερ φέρεται ὡς ἀναμφισβήτητον τεκμήριον τῆς Τουρανικῆς παραδόσεως οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ ἄνω μέρος ἀποτριβῆν τῆς κυκλοτεροῦς ἀσπίδος, ἣν ἐκράτει διὰ τῆς κεκρυμμένης ἀριστερᾶς ὀπισθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ ἵππου, ὡς ἀπαντᾷ ἐν ἄλλοις ἀναγλύφοις. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τῷ σχεδιογραφῆματι τοῦ Kanitz οὔτε ποτήριον οὔτε δόρυ ἢ ἀκόντιον εἰκονίζεται. Ἡ δὲ ὑποτιθεμένη ἵππουρις παρὰ τῷ ἄκρῳ τοῦ ἀκόντιου καὶ ἄνωθι ἀκριβῶς τῆς κεφαλῆς τοῦ λέοντος πιθανῶς εἶναι μέρος τῆς ἠνωρθωμένης χαίτης τοῦ πληττομένου θηρίου, τριβῆν ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ μεταμορφωθῆν πως. Ἡ ἔλλειψις δὲ τοῦ τυπικοῦ πρὸ τοῦ ἵππου

3) *Velcow Ivan*, ἐν τῇ ἐφημ. *Zora* Σοφίας ἀρ. 3756, Ἰανουαρ. 7 ἔτ. 1932 καὶ *Ves-sevliev V.* Ἡ περὶ τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Μαδαρίου ἵππέως ἐπιγραφή, βουλγαριστὶ ἐν τῷ δελτίῳ τῆς Βουλγαρικῆς ἱστορικῆς ἐταιρείας, ἔτ. 1931—32, σελ. 1—32. *Τοῦ αὐτοῦ* τὸ αὐτὸ γερμανιστὶ ἐν τῷ *Byz-neugriechische Jahrbüchern*, τόμ. IX, ἔτ. 1932, σελ. 1—35.

4) *Τοῦ αὐτοῦ*, αἱ περὶ τὸν Μαδαρίον ἵππέα ἐπιγραφαὶ, ἐν τῇ ἐφημ. *Mir* Σοφίας, 27 Νοεμβρ. 1935.

5) *Τοῦ αὐτοῦ*, *Zu den Inschrift des Reiterreliefs von Madara*, ἐν τῇ ἀπετηρίδι τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου Σοφίας, ἔτ. 1934, τόμ. XXX, 10, ἱστορ-φιλολογικὸν τμήμα

6) *Balastschev B. G.* Παλαιὰ Ὀρακικὰ ἱερά καὶ θεότητες ἐν Μεζέκ, Γλάδα, Πανέγα, Μάδαρα κλπ. καὶ ἡ σημασία αὐτῶν, ἔτ. 1932, Σοφία, βουλγαριστ.

§ 4. 1) *Ἴδε κατωτέρω, § 5.

βωμοῦ, ἐφ' οὗ συνήθως ὁ ἵππος ἐπιθέτει τὸν ἕνα τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν, τοῦ δένδρου παρ' αὐτῷ, τοῦ ἀνελιγμένου περὶ αὐτὸ ὄφως καὶ ἄλλων τινῶν παραστάσεων δυνατὸν νὰ ἐρμηνευθῇ εὐχερῶς.

Οἱ Προβούλαροι, λαὸς πολεμοχαρῆς καὶ εἰδωλολάτρης, καταλθόντες εἰς τὴν Μοισίαν ἐλάτρευσαν πιθανῶς τὸν Θρακῆα Ἰππέα ὡς ἀρηίφιλον, συνταυτίσαντες πρὸς τινὰ ἰδιὸν τῶν θεῶν. Ὅτε δὲ ὁ περὶ τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Ἰππέως χώρος κατὰ κήθη καὶ ὑπ' αὐτῶν καὶ οἱ ἡγεμόνες τῶν ἀνήγειραν ἐκεῖ ἐνδικοιτήματα ἕνεκα τῆς τερπνῆς τῷ ὄντι τοποθεσίας, ὡς ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ὑποτίθεται, φαίνεται ὅτι τὸ ἀνάγλυφον περιεκλείσθη ἐν τῇ περιοχῇ τῶν ἐνδικοιτημάτων (ἀνακτόρων=αὐλῆς), ὃ δὲ Ἰππεὺς ἐθεωρήθη ὡς θεὸς προστάτης τῆς ἡγεμονικῆς αὐλῆς, ἐξ οὗ καὶ ἐκρίθη εὐλογον νὰ χαράσσωνται πρὸς διακρίσιν αὐλικὰ τινὰ ἀξιοσημείωτα γεγονότα (χρονικὰ—*annales*) περὶ αὐτὸν ὡς ἐν ἀρχαίοις διὰ τῆς ἐπισήμου τότε παρ' αὐτοῖς αὐλικῆς γλώσσης, τῆς Ἑλληνικῆς. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν ἀπεξέσθησαν αἱ μὴ συνάδουσαι προφανῶς πρὸς τὰς θρησκευτικὰς τῶν δοξασίας περὶ τὸν Ἰππέα παραστάσεις (βωμὸς—δένδρον—ὄφεις—πιθανῶς καὶ ἄλλαι), ἐλείανθη τὸ μέρος αὐτῶν καὶ ἐχαράχθη τὸ πρῶτον ἐπ' αὐτοῦ, δηλ. ἐκατέρωθεν τοῦ Ἰππέως μέρος τῆς ἐπιγραφῆς· μετὰ διάστημα δὲ χρόνου ἐχαράχθη τὸ κάτω τοῦ ἀναγλύφου μέρος τῆς ἐπιγραφῆς καὶ πιθανῶς οὕτω θὰ ἐξηκολούθουν σὺν τῷ χρόνῳ προῖόντι γραφόμενα τὰ χρονικὰ τῆς αὐλῆς λειαινομένου τοῦ βράχου βαθμηδὸν πρὸς τὴν ρίζαν του, ἂν μὴ ἐτέρα σκέψις ἢ συμβὰν διεκόπτε τὸ ἔργον.

Ἐὰν δὲ ὑποτεθῇ ὅτι τὸ ἀνάγλυφον ἐχαράχθη μετὰ τοῦ πρώτου μέρους τῆς ἐπιγραφῆς, ὡς φρονεῖ ὁ καθηγητῆς Bessevliew καὶ ἐπομένως ἀνήκει εἰς θεὸν τινὰ τῶν Προβουλγάρων ἢ τῶν περιοικούντων εἰδωλολατρικῶν ἔθνων, πάλιν ὡς πρότυπον αὐτοῦ ἐχρησίμευσεν ὁ Κύριος Ἡρώος, οὗτινος ἀναμφιβόλως τὰ ἀνάγλυφα ἠφθόνουν καὶ τότε ὡς νῦν ἀνὰ τὴν χώραν, ληφθέντος ἐξ αὐτῶν ὅτι συνῆδε πρὸς τὰς ἰδιότητας τοῦ θεοῦ τῶν καὶ τὰς θρησκευτικὰς τῶν δοξασίας. Πάντως δὲ ὁ τεχνίτης δὲν ἦτο Προβούλαρος, διότι ἀναμφιβόλως μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ὑφίστατο εἰσέτι καὶ ἡ Βυζαντικὴ τέχνη ἀσκουμένη ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν ἐν τῇ τέως τῆς αὐτοκρατορίας ἐπαρχίᾳ μεθ' ὅλον τὸν κατακλυσμὸν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Σλαύων καὶ Προβουλγάρων.

Ἡ ἐν τῷ ἀναγλύφῳ δὲ ἀπεικόνισις τοῦ Κρούμου μετὰ θάνατον ὡς Ἰππέως θηρῶντος λέοντας καὶ μετὰ θυτηρίου ποτηρίου ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὅλως ἀποκλείεται, διότι οὔτε ὁ Ἰππεὺς φέρει τὰ χαρακτηριστικὰ (ἐλλείπουσιν οἱ μύστακες) καὶ τὸν ὄπλισμὸν Προβουλγάρου, οὔτε λέοντες ὑπῆρχον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους πλέον ἐν τῇ Μοισίᾳ, οὔτε ἐξερχόμενός τις εἰς θήραν λέοντων ἔφιππος καὶ ἀκοντίζων λέοντα ἐφορμῶντα ἢ πλήττων αὐτὸν διὰ δόρατος δύναται νὰ κρατῇ ἐν τῇ ἀριστερᾷ τι, δι' ἧς κατ' ἀναπότρεπτον ἀνάγκην ὀφείλει νὰ κρατῇ στερρῶς τὰς ἡγίας τοῦ ἵππου πρὸς ἀποτροπὴν ἀφηνιασμοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ τρόμου πρὸς τὸ ἐπερχόμενον θηρίον.

§ 5. Τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Θρακῆος Ἱππέως δυνατὸν νὰ διακριθῶσιν εἰς τρεῖς κυρίας συνομοταξίας :

α') Ὁ Ἱππεὺς παρίσταται ἤρεμος, ἐστραμμένος πρὸς τὰ δεξιὰ, ἐφιππος ἐν πορείᾳ ἢ ἐν στάσει. Συνήθως κρατεῖ ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ φιάλην, πρὸ αὐτοῦ δ' ἵσταται βωμὸς, παρ' ᾧ ἐνίοτε ὑψοῦται δένδρον, περὶ τὸν κορμὸν οὐτινος εἶναι περιειλιγμένος ὄφις προβάλλων τῷ Ἱππεὶ τὴν κεφαλὴν. Ἐνίοτε λειπούσης τῆς φιάλης ὁ Ἱππεὺς στηρίζει τὴν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ ἵππου, ὁ δὲ βωμὸς ἐνδέχεται καὶ νὰ μὴ ὑπάρχη. Ἐνίοτε πρὸ τοῦ Ἱππέως ἵσταται πεπλοφόρος γυνή, ὑπὸ δὲ τὸν ἵππον μεταξὺ τῶν ποδῶν αὐτοῦ κύων ἢ σὺς ἢ καὶ ἀμφότεροι.

β') Ὁ Ἱππεὺς καλπάζει ἐφιππος πρὸς τὰ δεξιὰ, σπανιώτατα δὲ πρὸς τὰ ἀριστερά, πάλιν τὸ ἀκόντιον ἐν τῇ δεξιᾷ, ἔπερ δὲν ἐγλύφετο, ἀλλὰ μόνον πιθανῶς ἐγράφετο διὰ χρώματος. Αἱ συμπληρωματικαὶ τοῦ ἀναγλύφου σημεῖα ποικίλλουσι· πρὸ τοῦ Ἱππέως ἵσταται τετράπλευρος ἢ κυλινδροειδῆς βωμὸς, ἐφ' οὗ πολλάκις ὁ ἵππος ἐπιθέτει τὸν δεξιὸν ἢ τὸν ἀριστερόν ἐμπρόσθιον πόδα· ὑπὸ δὲ τὸν ἵππον διακρίνεται λέων ἢ κύων, ἢ λέων ἐπιτιθέμενος κατὰ ταύρου, συνηθέστατα δὲ ἔλαφος ἢ σὺς διωκόμενος ὑπὸ κυνός. Πολλάκις παρὰ τῷ βωμῷ ὑψοῦται δένδρον, περὶ τὸν κορμὸν οὐτινος ἢ τοὺς κλάδους εἶναι περιειλιγμένος ὄφις· ἐνίοτε δὲ παρὰ τῷ δένδρῳ, ἄφ' οὗ λείπει ὁ ὄφις, κατάκειται ἔλαφος. Ἐνίοτε πάλιν ἵστανται πρὸ τοῦ Ἱππέως μία ἢ δύο πεπλοφόροι γυναῖκες, κεκαλυμμένοι τὸ πρόσωπον καὶ ὀπισθεν αὐτοῦ ἐφηβὸς ἀκόλουθος κρατῶν τὴν οὐρὰν τοῦ ἵππου ἢ κρατούμενος ὡς κατάκτοπος ἐξ αὐτῆς.

γ') Ὁ Ἱππεὺς παρίσταται ἐπανερχόμενος ἐκ θήρας· ἐν τῇ δεξιᾷ κρατεῖ θήραμα, οὗ ἢ κεφαλὴν κρέμαται πρὸς τὰ κάτω πλησίον τοῦ σκέλους του· συνήθως τὸ θήραμα εἶναι δορκᾶς ἢ λαγῶς, ἔπερ κύων καὶ λέων ἢ δύο κύνες ἢ λέοντες ὀσφραίνονται· ὑπὸ δὲ τοὺς πόδας τούτων τῶν ζῴων ὑπάρχει ἀγγεῖον ἀνεστραμμένον, ἐξ οὗ ἐκρέει ὕδωρ. Ἐνίοτε παρίστανται προσέτι καὶ αἱ πεπλοφόροι γυναῖκες καὶ ὁ τὴν οὐρὰν τοῦ ἵππου κρατῶν ἀκόλουθος· ἄλλοτε δὲ πάλιν προστίθεται καὶ ὁ βωμὸς ἢ τὸ δένδρον μετὰ τοῦ περιειλιγμένου εἰς αὐτὸ ὄφειος.

Ἀλλὰ πλὴν τούτων τῶν τύπων ἀπαντῶσι καὶ ἕτεροι σπανιώτεροι οἶον : γυνὴ πρὸ τοῦ Ἱππέως ἵσταμένη, πεπλοφόρος καὶ ἀσκεπῆς τὴν κεφαλὴν, προσφέρει τι τῷ Ἱππεὶ διὰ τῆς δεξιᾶς, ἑτέρα δὲ ὀπισθεν κρατεῖ τὴν οὐρὰν τοῦ ἵππου· ἢ ἵστανται περὶ τὸν καιόμενον πρὸ τοῦ Ἱππέως βωμὸν δύο πεπλοφόροι γυναῖκες, ὀπισθεν δὲ τοῦ Ἱππέως τρεῖς ἄνδρες, ὧν ὁ πρῶτος κρατεῖ τὴν οὐρὰν τοῦ ἵππου, ἐν ἐνὶ δὲ ἀναγλύφῳ προερχομένῳ ἐκ Τσίρπᾶν, πρὸ τοῦ Ἱππέως ἵσταται ἡ Ὑγίεια καὶ ὁ Ἀσκληπιὸς μετὰ τῶν συμδόλων των(!). Ἄλλοτε παρίστανται ὑπὸ τὸν ἵππον ζῶα ἐπιτιθέμενα κατ' ἀλλήλων, οἶον : λέων κατὰ ταύρου ἢ ἄρκτου ἢ ἔλαφος διωκόμενη ὑπὸ ἄρκτου. Ἐνίοτε ὑπὸ τὸν ἵππον ἔρπει ὄφις. Σπανίως δὲ ὁ Ἱππεὺς ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ καλυπτομένη ὑπὸ τῆς κεφα-

λῆς τοῦ ἵππου φέρει κυκλοτερῆ ἢ ὠσειδῆ ἀσπίδα προέχουσαν ὀπισθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ ἵππου. Ὡσαύτως ἀνευρέθησαν καὶ ἀγαλμάτια τοῦ ἵππέως μετὰ συνεχομένης βάσεως (βάθρου), ἐφ' ἧς ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή, πάντα ἐξ εὐτελοῦς μαρμάρου καὶ θαρβαροτεχνῆ(²).

§ 6. Ὁ Ἰππεὺς ἐν τοῖς ἀναγλύφοις παρίσταται συνήθως ὑπὸ νεανικῆν

μορφῆν, ἀγένειος καὶ κομῶν, πολλῶ δὲ σπανιώτατα γενειῶν· ἔχει τὸ πρόσωπον πρὸς τὸν θεατὴν ἐστραμμένον, φορεῖ βραχὺν χιτῶνα καὶ χλαμύδα κυματίζουσαν ὀπισθεν αὐτοῦ ἢ κρεμασμένην ἐπὶ τὰ νῶτα τοῦ ἵππου, εἶναι γυμνόπους ἀλλ' ἐνίοτε φέρει κρηπίδας ἢ ταπεινὰ ὑποδήματα, ἔχει τὴν κεφαλὴν ἀσκεπῆ καὶ σπανιώτατα φέρει φρύγιον πῖλον. Ὡσαύτως σπανίως φέρει ἀναξυρίδας καὶ σπανιώτατα παρίσταται ὡς ἡ θεὰ Ἑκάτη τρικέφαλος καὶ δὴ ἐν ἀναγλύφοις κακοτεχνεσιτάτοις.

2) Αὐτόθι, ἔτ. 1925, σελ. 135 κέξῆς ἐν ἀρθρῷ τοῦ καθηγητοῦ Καραῶου.

Ἐπὶ πολυαρίθμων ἐπιταφίων μνημείων (στηλῶν) ὁ Ἴππεὺς μὲν καταλαμβάνει τὸ ἄνω τοῦ ἀναγλύφου μέρος, τὸ δὲ νεκρικὸν δεῖπνον τὸ κάτω, ὑφ' ὃ κεῖται καὶ ἡ ἐπιγραφή. Ἐν τούτοις τοῖς ἀναγλύφοις ἀναμφιβόλως ὁ νεκρὸς ἀπεικονίζεται ὡς Ἴππεύς, Ἡρώς, τ. ἔ. ἀφηρωίζεται, ἐξ οὗ εἰκάζεται ἢ κατὰ τόπους λατρεία ἡρώων. Ὁ ἀφηρωισμένος νεκρὸς προσονομάζεται λαμπρότατος, ἀγαθοποιός, νέος ἦρωας. Ἀξιοσημείωτος δὲ εἶναι ὁ προμνημονευθεὶς φυσικοῦ σχεδὸν μεγέθους ἀνδριάς (Ἴππεύς)(¹) ἀφηρωισμένου Ἰθακῆος διὰ τὰ ἴδια του χαρακτηριστικά, κόμην κεκαρμένην καὶ πώγωνα, ἐξ οὗ τεκμαίρεται ὅτι οὗτος ἔχει τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικά τοῦ νεκροῦ ἀντὶ τῶν τυπικῶν τοῦ Ἡρώος(²).

Ἐν τοῖς ἀναγλύφοις ὁ Ἴππος (Ἰθακῆος), ὅστις ἦτο ἱερὸν ζῷον, παρίσταται μᾶλλον μικρόσωμος, εὐτραφής, ἔχων βραχὺν τὸν τράχηλον καὶ ὠρθωμένην τὴν κεφαλὴν καὶ μακρὰν τὴν οὐράν.

§ 7. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἰππέως εἶναι Ἡρώς λατινιστὶ ὠσαύτως *Heros* (Ἡρώς-Heroi), ἐπίθετα δ' αὐτοῦ ἀπαντῶσι τὰ : ἄγριος, ἀρχηγέτης, ἐπήκοος, θαυματουργός, θεός, ἰσχυρός, καταχθόνιος, κύριος συχνότατα, πάτριος, πατρῷος, προπύλαιος, σφύζων, σωτήρ, καὶ λατινιστὶ : *augustus, deus, divus, dominus, invictus, sanctus*. Ἰθακῆα αὐτοῦ ἐπίθετα ἀπαντῶσι τὰ : Ἀδλαρχηνός, Ἀδλωνεΐτης, Βαργιδένθης, Βασικιδιθίας, Βδῆκουρος, Βειέσιος, Βουρκηθίας, *Brigantius* Γερηνός, Ζεινδρουμηνός, Ζυμιδρηνός, *Ithioslla*, Κενδρο(ε)σιός (;), Κυραϊκῆς, Μανίμαζος, Οὐτάσιος, Παλαδεινός, Πουρδ..., Πυρμηροῦλας καὶ Πυρμηρούλας, Σαλδοβουσηνός, Σαλδοκεληνός, Σεινουλαζίης, Σκοπή..., Σουιτηληνός, Σπ...ήλα, Στουρούλιος, Ταρσοζίεις. Τούτων τὰ μὲν Ἑλληνικὰ καὶ Λατινικὰ πάντα εἶναι ἰδιότητος σημαντικά, τῶν δὲ Ἰθακῆων τὰ μὲν Ἀδλαρχηνός, Ἀδλωνεΐτης, Γερηνός, Ζεινδρουμηνός, Ζυμιδρηνός, Κενδρισός(¹) (ἀντὶ Κενδρισεὺς=Κενδρισηνός), Παλαδεινός, Σαλδοβουσηνός, Σαλδοκεληνός, Σουιτηληνός εἶναι τοπωνυμικά τοῦ Ἡρώος ἐπίθετα· περὶ δὲ τῶν μὴ παραδεδομένων ἡμῖν πλήρων οὐδὲν ἀσφαλῶς εἶναι δυνατόν νὰ ρηθῇ· τῶν δὲ ὑπολοίπων εἶναι δυνατόν νὰ ὑποληφῶσιν τὰ μὲν ὡς ὀνόματα ἐπισήμων Ἰθακῶν ἀφηρωισθέντων μετὰ θάνατον ἢ δευτερευόντων τοπικῶν Ἰθακῆων θεῶν, οἵτινες σὺν τῷ χρόνῳ ἐνομήσθησαν ἢ ἐκλήθησαν ἥρωες, τὰ δὲ ὡς ἐπίθετα ἰδιότητος τινος τοῦ Ἡρώος σημαντικά καὶ οὐσιαστικοποιηθέντα σὺν τῷ χρόνῳ.

Ἐνεκα δὲ τῆς μεγάλης λατρείας, ἧς ἀπῆλαυε παρὰ τῷ Ἰθακῆῳ λαῶ καὶ ἰδίᾳ παρὰ τῷ ἐν τοῖς ἀγροῖς καὶ ἐν τῇ ὑπαίθρῳ ἐν γένει χώρᾳ διαιτωμένῳ ὁ δη-

§ 6. 1) Ἴδε ἀνωτέρω, § 1.

2) Ἴδε, *Dobrusky*, *Sbornik*, τόμ. XVIII. ἔτ. 1901, σελ. 808.

§ 7. 1. Ἡ ὀνομαστικὴ Κενδρισός σχηματίζεται ἐκ τῆς κατὰ βαρβαρισμὸν ἀπαντώσεως δοτικῆς ἐν ἐπιγραφαῖς : *Κυρίῳ Κενδρισῶ* (Ἀπόλλωνι) ἀντὶ *Κενδρισεῖ*, ὡς δηλοῖ καὶ τὸ ὑπ' ἄλλον τύπον ἀπαντῶν τοπωνυμικὸν τοῦ θεοῦ ἐπίθετον *Κενδρισηνός=Κενδρισεὺς (Κυρίῳ Κενδρισηνῶ Ἀπόλλωνι)*. Ἴδε *Μυρτ.* Ἀποστολίδου, περὶ Φιλιππουπόλεως, Ἰθακῆα, τόμ. Α'. 1928, σελ. 348, § 5.

μοφιλέστατος οὗτος Ἡρώος, ὑπελήφθησαν ὡς ἥρωες καὶ ἄλλοι θεοὶ καὶ συνεταυτίσθησαν αὐτῷ. Οὕτω δὲ τε Ἀπόλλων καὶ ὁ Διόνυσος παρίστανται ἐν τισιν ἀναγλύφοις ὡς ἱππεῖς. Κυρίως ὁμοῦ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα συνεταυτίσθησαν τῷ Ἡρωὶ οἱ τοπικοὶ δευτερεύοντες Θρακικοὶ θεοί, ἐξαφανισθέντες οὕτω ἐκ τῆς συνειδήσεως τῶν Θρακῶν, διότι ἐν τῷ Θρακικῷ πανθέῳ μόνος ὁ Ἡρώος ἔχει σαφῶς τοπικὸν καὶ ἔθνικὸν χαρακτῆρα⁽²⁾, οἱ δὲ λοιποὶ θεοὶ εἶναι πάντες Ἑλληνικοὶ καὶ αὐτῆς τῆς Βενδίδος συνταυτισθείσης πρῶτως τῇ Ἀρτέμιδι. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὰ τοῦ Ἡρώος Ἰππέως ἀνάγλυφα ἀνετίθεντο οὐ μόνον αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις θεοῖς, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῶν ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν. Καὶ αὐτοὶ οἱ Διόσκουροι παρεστάθησαν ὡς Ἡρώες.

§ 8. Ἀλλὰ τίς ἦτο οὗτος ὁ Ἡρώος; Ἀγνοηθείσης εἰδήσεώς τινος περὶ αὐτοῦ Φιλοστράτου τοῦ νεωτέρου ἐγένοντο διάφοροι ὑποθέσεις καὶ εἰκασίαι. Οὕτω ἐνομίσθη ὅτι ἦτο ὁ κύριος τῶν Θρακῶν θεός, ὃν οὗτος ὡς λαὸς κατ' ἐξοχὴν πολεμοχαρῆς καὶ περὶ τὴν θήραν καὶ τὴν ἱππευτικὴν αἰείποτε ἀσχολούμενος, — ὁ Ὀμηρὸς ἤδη καλεῖ αὐτοὺς ἱπποπόλους⁽¹⁾, ὁ δὲ Σοφοκλῆς φιλιππους⁽²⁾, — ἐλάτρευσαν ὡς ἱππέα καὶ αὐτόν. Ὑπετέθη δὲ ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ δὲν παρεδόθη ἡμῖν, εἴτε διότι ἦτο τοῖς πᾶσι γνωστὸν καὶ δὲν ἐμνημονεύετο, εἴτε διότι οὐδέποτε ἐξεφέρετο, ὅπως μὴ ἀκουσθῆ ὑπὸ βεβήλων καὶ γείνη ὑπ' αὐτῶν χρήσις αὐτοῦ πρὸς ζημίαν τῶν ἀκραιφνῶν τοῦ Θρακῆος θεοῦ λάτρευων, καὶ ἐκ τούτου σὺν τῷ χρόνῳ περιέπεσεν εἰς γενικὴν λήθην. Βραδύτερον δὲ ὅτε οἱ Θρακῆες παρέλαβον παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὸν τύπον τοῦ ἥρωος ἱππέως⁽³⁾ πρὸς παράστασιν ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ ἔθνικοῦ των θεοῦ, συμπαρέλαβον καὶ τὸ ὄνομα Ἡρώος, ὅπερ μετέδωκαν τῷ θεῷ των ὡς κύριον αὐτοῦ ὄνομα (Κυρίῳ Ἡρωί, πρβλ. Κυρίῳ Δίῳ, Κυρίῳ Ἀπόλλωνι, Κυρίῳ Ἀσκληπιῳ κτλ.), καὶ ὡς τοιοῦτον ἐγλύψαν καὶ ἐπὶ τῆς ἀναγλύφου στήλης, ἐφ' ἧς ἐχαράχθη ἢ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ τοῦ βασιλέως Κετριπόρου (356-355 π. X.) συνθήκη⁽⁴⁾. Ἡ δὲ κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους διακόσμησις τῶν τάφων δι' ἀναγλύφων ἀπεικονιζόντων τὸν νεκρὸν ὡς Ἡρώα ἱππέα προήλθε κατὰ τὸν Κασαρόω⁽⁵⁾ ἐκ τῆς πίστεως τῶν Θρακῶν εἰς τὴν μετὰ θάνατον ζωὴν τοῦ ἀποθανόντος, διότι διὰ τῆς τοιαύτης παραστάσεως ἐξεδήλουν τὴν ἐλπίδα ὅτι ὁ

2) Ἴδε, *Kazarow G.* Homage international à l'Université d'Athènes. Ξένια, Ἀθήναι, ἔτ. 1912, τόμ. I, σελ. 108.

§ 8. 1) *Ὀμήρου*, Ἰλ. N, 4, E, 227, K, 436 καὶ ἀλλαχού. 2) *Σοφοκλέους*, fr. 428.

3) Πρβλ. τὸ ἐν τῷ Κεραμειῷ τῶν Ἀθηναίων καλλιμάρμαρον μνημεῖον τοῦ ἱππέως Ἡρώος ἐφήβου Δεξιλέω τοῦ Λυσανίου Θορικίου, φονευθέντος κατὰ τὸν Κορινθιακὸν πόλεμον ἐπὶ ἄρχοντος Εὐδουλίδου (394—393 π. X.).

4) CIA, τόμ. II, 666'. — *Dumont-Homolle*, ἐνθα ἀνωτ. σελ. 509. — *Σαμοθράκη Ἀχ.* Κετριπόρις βασιλεὺς τῶν Θρακῶν, Ἀρχεῖον Θρακικοῦ Ἡμερολογίου, τόμ. Δ' ἔτ. 1937—38, σελ. 43 καὶ ἐξῆς.

5) *Kazarow G.*, Heros (Thrakischer Reiter) ἐν τῇ Real-Encykl. Pauly-Wissowa, Suppl. III, ἔτ. 1918, σελ. 1131.

ἀποθανῶν ἐμελλε ν' ἀκολουθήσῃ ὡς μυχάριος ἵππεὺς τὸν θεόν των ἀπολαύων ἀθανάτου καὶ εὐδαίμονος μετὰ θάνατον ζωῆς.

Οὗτοι ὅμως οἱ κοινοὶ θνητοί, οἱ λατρευόμενοι μετὰ θάνατον ὑπὸ τῶν οἰκείων των ὡς ἥρωες εἴτε ἐξ ὑπερμέτρου εὐσεβείας εἴτε ἐκ ματαιοφροσύνης, δέον νὰ διακρίνονται τῶν ἐπαξίως ἀρχαίῳθεν ἀφηρωισμένων, τῶν ἀληθῶν ἡρώων, τῶν συνταυτισθέντων, ὡσπερ οἱ τοπικοὶ καὶ οἱ ἄλλοι θεοί, τῷ θεῷ Ἰππεῖ, τῷ Ἡρωί, οἵτινες ἀναμφιδόλως ἐτύγγανον παρὰ τῶν Θρακῶν θείων τιμῶν (πρβλ. τὸν Πρωτεσίλαον ἐν τῇ Χερρονήσῳ),⁽⁶⁾ ὡσπερ ἐν τῇ Ἑλλάδι οἱ ἀρχαῖοι ἥρωες καὶ ἡμίθεοι, ὧν ἡ ζωηρὰ λατρεία διηγωνίσθη καὶ ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἡμῶν θρησκείᾳ.⁽⁷⁾ Ἐκ τούτου δὲ καὶ ἡ λατρεία τοῦ Ἰππέως Ἡρώος παρέμεινεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὡς εἰκάζεται ἐκ τοῦ ὅτι ἐν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ ἀκοντίζοντος δράκοντα μέλλοντα νὰ καταδροχθῆσῃ τὴν κέρην βασιλέως, — εἰ καὶ ἀναγνωρίζεται ὁ Περσεὺς σφίζων τὴν Ἀνδρομέδαν, — ἀνευρίσκειται ἔνεκα τῆς μεγάλης καὶ ἀναμφισβητήτου ὁμοιότητος τῆς παραστάσεως αὐτοῦ ὁ Ἡρῶς Ἰππεὺς, ὅστις πιθανῶς ἐχρησίμωσεν ὡς πρότυπον τοῦ ἁγίου εἰς τοὺς χριστιανοὺς ἀγιογράφους.

Ἡ γνώμη δ' αὕτη ἐπιρρωνύεται καὶ ὑπὸ τοῦ ὅτι ἀνάγλυφα τοῦ Ἰππέως θεοῦ προσκονοῦνται πολλαχοῦ ὡς εἰκόνες τοῦ ἁγίου Γεωργίου κατὰ παράδοσιν ὑπὸ τοῦ ὀρθοδόξου ἐν τῇ Θράκῃ χριστιανικοῦ λαοῦ. Οὕτω μέχρι ἐσχάτων ἀνάγλυφον αὐτοῦ ἐντεταχισμένον ἐν τῷ νάρθηκι τῆς Ἀρμενικῆς ἐν Φιλιππουπόλει ὑπὸ τὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως ἐκκλησίας, ἀλλ' ἄλλοτε Ἑλληνικῆς τιμωμένης ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου, προσεκυεῖτο ὡς εἰκὼν αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ λαμπάδες ἐκαίοντο πρὸ αὐτοῦ⁽⁸⁾. Σήμερον ἀκόμη ἕτερον τοιοῦτον κείμενον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς κώμης Εἰλί-deré τῆς περιφερείας Τατάρ-Παζαρτζικίου (ἀρχαίας Βησσαπάρας) τιμάται ὑπὸ τῶν χωρικῶν ὡς εἰκὼν ὡσαύτως τοῦ ἁγίου Γεωργίου⁽⁹⁾. Ἐπίσης παρ' ἑλληνικῆ οἰκογενεῖα Φιλιππουπολίτιδι ἐν τῷ εἰκονοστασίῳ τῆς μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐν αὐτῷ ἱερῶν εἰκόνων ὑπῆρχε μικρὸν τοῦ Ἰππέως ἀνάγλυφον λατρευόμενον κατὰ οἰκογενειακὴν παράδοσιν ὡς τὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἐνώπιον οὗτινος ἐκαίετο ἀνέσπερος ὑπὸ τῆς οἰκογενείας κανδήλα, ἐξ οὗ καὶ λίαν ἡμαυρίσθη. Ἡ γραῖα οἰκοδέσποινα μετὰ δακρύων παρέδωκεν αὐτὸ εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ μουσείου Φιλιππουπόλεως ἀπαιτήσαντα, ἀφοῦ τρις ἐσταυροκοπήθη καὶ μετ' εὐλαθείας ἠσπάσθη αὐτὸ⁽¹⁰⁾.

6) Ἡροδότου, IX, 116.

7) Ἴδε, *Bernhard Schmidt*, Das Volksleben der Neugriechen und das Hellenische Altertum, κεφ. I καὶ II die Heilige, Leipzig, ἔτ. 1871.

8) *Dumont-Homolle*, ἔνθα ἀνωτ. σελ. 218 καὶ 513.

9) *Batacliew*, Grad Tatar-Pazartzik (=ἡ πόλις Τατάρ-Παζαρτζικιον), σελ. 40, Sophia, ἔτ. 1923.

10) *Diacovitch B.* Bas-reliefs du Cavalier Thace, Annuaire de la bibliothéque nat. Plovdiv, ἔτ. 1924, σελ. 163, ἀρ. 34. — Ἴδε καὶ *Σωτηρίου*, ἀνάγλυφον ἁγίου Γεωργίου ἐξ Ἡρακλείας τῆς Προποντιδος, Θρακικὰ τόμ. Α. ἔτος 1928, σελ. 33 καὶ ἐξῆς γλυφὴν ἐπὶ τῶν Βυζαντινακῶν χρόνων κατὰ πρότυπον τοῦ Θρακῆς Ἰππέως.

§ 9. Ἐνεκα λοιπὸν τοῦ συνταυτισμοῦ τοῦ θεοῦ Ἡρώος ἄλλοις Θρακικοῖς καὶ Ἑλληνικοῖς θεοῖς καὶ τοῦ ἀφηρωισμοῦ κοινῶν θνητῶν, ὧν ἡ λατρεία παραμείνασα παρὰ τοῖς ἀπογόνοις των, φιλοτιμουμένοις νὰ ἔχωσι προγόνους ἥρωας, κατήντησεν ἴδιος τύπος τῆς τῶν Θρακῶν θρησκείας, οἱ Ἡρώες ἐπληθύνθησαν ἐν τῇ χώρᾳ, διὸ καὶ ὀρθῶς ὁ Dumont σημειοῖ ὅτι πρέπει νὰ λέγηται οὐχὶ ὁ Θεῶξ Ἡρώος, ἀλλ' οἱ Θεῶκες Ἡρώες. Ἐκ τούτου δὲ εἶναι ἀδύνατον ἐν ἀνεπιγράφοις ἀναγλύφοις νὰ διακρίνηται, ἂν ὁ παριστάμενος Ἰππεὺς εἶναι ἀφηρωισμένος τις κοινὸς θνητὸς ἢ αὐτὸς ὁ ἀρχικὸς θεὸς Ἡρῶς ἢ ἄλλος τις ἀρχαῖος ἥρωας κοινὸς τοῖς Θραξί, συνταυτισθεὶς τῷ θεῷ Ἡρωὶ καὶ τυγχάνων λατρείας.

Οὗτος δὲ ὁ μετὰ θάνατον τῶν θνητῶν, —ἐπισήμων κατ' ἀρχὰς καὶ ἀσήμων ὕστερον, —ἀφηρωισμὸς ἢ εἰσῆχθη εἰς τὴν Θρακίαν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἢ παλαιόθεν συνετελεῖτο ὑπὸ τῶν Θρακῶν, ὡς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Διότι καὶ οἱ Ἕλληνες, οἵτινες κατ' ἀρχὰς ἀποδίδοντες θείας τιμὰς εἰς τοὺς ἐξόχους ἀνδρας, τοὺς πολλαπλῶς τὴν πατρίδα εὐεργετήσαντας, τ. ἔ. ἀφηρωίζοντες, οὐ μόνον αὐτοῖς ἀνδριάντας, ἀλλὰ καὶ ναοὺς-ἡρώα ἀνήγειρον⁽¹⁾, ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ρωμαϊοκρατίας ἤρξαντο ἐνιαχοῦ τοὺς πλείστους τῶν νεκρῶν καλοῦντες ἥρωας⁽²⁾, ὥστε σὺν τῷ χρόνῳ ἡ λέξις ἥρωας ἀπώλεσε τὴν πραγματικὴν τῆς σημασίαν, τὴν ἀρχικὴν καὶ κατήντησεν ἀπλοῦς τύπος ἰσοδυναμοῦσα τῷ χρηστός (=μακαρίτης). Ὄθεν ἐν ἐπιγραφῇ ἀπαντᾷ καὶ ἐπὶ γυναικὸς ἡρώϊσσα⁽³⁾. Κατὰ ταῦτα φαίνεται μοι ὅτι ἐπὶ ρωμαϊοκρατίας οἱ ἐπὶ τῶν ἐπιταφίων μνημείων γεγλυμμένοι Θραξικὸς Ἡρώες (ἰππεῖς) ἀσχέτως τῆς ὑπὸ τοῦ Kazanow ἀνωτέρω ἐκφρασθείσης γνώμης περὶ τῆς αἰτίας τῆς τοιαύτης παραστάσεώς των⁽⁴⁾ ὡς κοινοὶ θνητοὶ οὐδαμῶς διαφέρουσι τῶν καλουμένων ἡρώων ἐν ἐπιγραφαῖς ἐπιταφίων μνημείων τῆς Θεσσαλίας καὶ Βοιωτίας, οἶον : «Ἡρῶς χρηστέ, χαῖρε» ἢ «ἐπὶ τῷ... ἥρωι»⁽⁵⁾ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐπὶ Θρακίης Ἑλληνικῶν ἀπαικιῶν, οἶον : «νέος τελευτῶν ἥρωας χαῖρε» ἢ «νέος ἥρωας χρηστέ, χαῖρε»⁽⁶⁾ κτλ. Τοῦτο δὲ διαπιστοῖ

§ 9. 1) Οἱ Ἕλληνες μὴ περιορισθέντες εἰς τὴν λατρείαν τῶν περιφανεστέρων ἡρώων τῆς μυθολογίας ἀνύψωσαν εἰς ἥρωας καὶ ἱστορικοὺς ἀνδρας εὐεργετήσαντας λαμπρῶς τὴν πατρίδα, ὡς τὸν Λεωνίδα, τὸν Παισανίαν, τὸν Λύσανδρον (*Παισανίου*, III, 32, 4), τὸν Μιλιτιάδην (*Ἡροδότου*, VI, 38), τὸν Βρασιδαν (*Θουκυδίδου*, V, 11), τὸν Ἄρατον καὶ τὸν Φιλοπολίμενα, (*Πολυβίου*, VIII, *Διοδώρου*, XXIX, 18, *Πλουτάρχου* Ἄρατος III). Ἄλλ' ὡσαύτως καὶ τοῦ πνεύματος ἀνδρες, ὡς ὁ Ἡσίοδος, ὁ νομοθέτης Λυκοῦργος, ὁ Βίας ἐτιμῶντο παρ' αὐτοῖς ὡς ἥρωες. Ὁ Δημόκριτος εἶχε ναὸν πρὸς τιμὴν του ἐν Ἀθῆναις καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Σταγείροις. (*Παισανίου*, III, 16, 6. *Διογ. Λαερτίου* I, 78 καὶ IX 36).

2) Bull. de la correspondance Hellenique, τόμ. XVIII, σελ. 423.

3) Ἀπόθ. σελ. 443, ἀριθ. 6.

4) Ἰδε ἀνωτέρω § 8 σημ. 5.

5) Ἰδε, *Decharmes* Inscriptions inédites de Béotie, ἀρ. 19—20 καὶ *Keil M. Sylloge inscriptionum Baeotiae*, σελ. 153, ἀρ. 37.

6) Ἰδε, *Kalinka*, Denkmäler in Bulgarien, ἀρ. 286, 287, 293 κτλ.

καὶ ἢ ἐπὶ ἐπιταφίου ἀναγλύφου εὐρεθέντος περὶ τὴν ἀρχαίαν Βησσαπάραν ἐπιγραφῆ: «Πό(πλιος) Αἴλιος Σεύθης, ἥρωος»⁽⁷⁾.

§ 10. Κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους, ὡς ὑπὸ τινων εἰκάζεται ἐκ τῶν ἀναγλύφων, ὁ Κύριος Ἡρώος ἦτο θεὸς τις καταχθόνιος καὶ τῆς θήρας ἀνεξακρίβωτον ὅμως τυγχάνει ἂν ὡς τοιοῦτος ἐλατρεύετο καὶ ἐν τοῖς παλαιότεροις χρόνοις. Ὡσαύτως ἔνεκα τῆς ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν ἀρχαίων Θρακῶν βασιλείων Σεύθου I καὶ Κότους I παραστάσεως τοῦ Ἰππέως, πολλοὶ ἐνόμισαν ὅτι ὁ Ἡρώος εἶναι ὁ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν μέγιστα τιμώμενος παρὰ τοῖς Θραξίν Ἄρης⁽⁸⁾. Ἀλλὰ τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι μέχρι τοῦδε οὐδὲν ἀνάγλυφον ἀνευρέθη τοῦ κατ' ἐξοχὴν τούτου τῶν Θρακῶν θεοῦ⁽⁹⁾, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἄλλους θεοὺς, εἰ καὶ ἢ εἰκὼν αὐτοῦ εἶναι λίαν συνήθης ἐπὶ νομισμάτων τῆς τε Θράκης καὶ τῆς Μοισίας κεχαραγμένη ποικιλοτρόπως⁽¹⁰⁾. Τὸ δ' εὐρεθὲν παρὰ τῇ κώμῃ Σαλαδίνου Φιλιππουπόλεως ἐν τῷ ἱερῷ τῶν Νυμφῶν ἀνάγλυφον μαχητοῦ, ἐρειδομένου ἐπὶ δόρατος διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ κρατοῦντός τι διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ φέροντος θώρακα, ὑψηλὰ ὑποδήματα καὶ κράνος ἵππουρι, ἀμφίβολον εἶναι, ἂν παριστᾷ τὸν Ἄρην, ὡς ὑποθέτει ὁ Kazarow συμπληρῶν τὴν τετριμμένην ἀνωθεν ἐπιγραφὴν ἐκ μόνου τοῦ σφισομένου γράμματος Ω «[Κυρί]ψ [Ἄρει]»⁽¹¹⁾ διότι ἐνδέχεται νὰ παριστᾷ καὶ στρατιώτην τινὰ ἥρωα. Διὸ ἄλλοι κρίνουσιν εὐλογώτερον ὅτι δέον ἢ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ Ἰππέως εἰκὼν νὰ μὴ ἀποδίδηται εἰς τὸν θεὸν Ἄρην καὶ μάλιστα τοῦ τύπου τούτου ἀπαντῶντος καὶ ἐπὶ νομισμάτων βασιλείων καὶ ἄλλων ἔθνων⁽¹²⁾.

§ 11. Ἡ τελευταία περὶ τοῦ Θρακῶς Ἰππέως γνώμη εἶναι ἢ τοῦ καθηγητοῦ D. Detschew⁽¹³⁾. Οὗτος ὑπολαμβάνει τὸν Ἡρώα ὡς θεὸν τινὰ καταχθόνιον ψυχοπομπόν, ἄγοντα δηλαδὴ τὰς ψυχὰς τῶν νεκρῶν εἰς τὸν Ἄδην καὶ φροντίζοντα περὶ τῆς ἐκεῖ ἀνέτου ζωῆς αὐτῶν, οἴονεὶ Ἑρμῆν μετὰ πλειόνων καθηκόντων.

7) Kazarow G. Bull. de l'inst. archéol. Bulg. τόμ. IV, σελ. 84.

§ 10. 1) Ἰδε, Μυρτ. Ἀποστολίδου, περὶ τῆς θρησκείας τῶν Θρακῶν, Θρακικά τόμ. V, ἔτ. 1924, σελ. 53 § 8, Ἄρης.

2) Εὐρέθη μόνον κεκομμένη τις ἐπιγραφὴ ἐπὶ βάρου ἀνδριάντος εἰς τὸν Ἄρην. Velcowa I. Bull. de l'inst. arch. Bulg. τόμ. IV, ἔτ. 1926—1927, σελ. 316. Ἡ ἐπιγραφὴ καθ' ἡμετέραν ἀνάγνωσιν καὶ συμπλήρωσιν ἔχει: [Ἄγαθῆ Τύχη. Ἐπερ ὀγείας καὶ σωτηρίας καὶ αἰωνίου διαμονῆς τοῦ μεγίστου καὶ θειοτάτου αὐτοκράτορος Λουκίου Κομμόδου Μετίης Σερόδων εὐξάμενος ἀνέστησα τὸν Ἄρεα.

3) Ἰδε Mouchmou N. Annuaire de la bibliothèque nat. à Plovdiv, ἔτ. 1924 σελ. 202.

4) Kazarow G. Bull. de l'inst. archéol Bulg. τόμ. IV, σελ. 81.

5) Ἰδε πλείονα καὶ λεπτομερείας παρὰ Kazarow G. Heros; ἐν τῇ Real. encykl. τοῦ Pauly—Wissowa ἐν τῇ λ.

§ 11. 1) Detschew D. Otscherk na religuiata na drevnite Traki (=Σχεδιογράφημα περὶ τῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων Θρακῶν), ἐν τῇ ἱστορικῇ βιβλιοθήκῃ τόμ. III, ἔτ. Α', 1928, Sophia.

ὅθεν ὁ ἐν τοῖς ἀναγλύφοις πρὸ τοῦ Ἰππέως θωμὸς εἶναι προωρισμένος διὰ τὰς παρὰ τῶν συγγενῶν τοῦ νεκροῦ θυσίας πρὸς ἐξιλέωσιν τοῦ θεοῦ ὑπὲρ τῆς τοῦ νεκροῦ ψυχῆς, παρισταμένης ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ περὶ τὸ δένδρον περιειλιγμένου ὄφρατος. Ἐκ τούτου δὲ σὺν τῷ χρόνῳ κατήντησε θεὸς *θηρατῆς ἀνθρωπίνων ψυχῶν*, ὡς παρίσταται ἐν τοῖς ἀναγλύφοις καὶ ὡς θεὸς *καταχθόνιος*, τ. ἔ. θεὸς τῶν ὑπὸ τὴν γῆν πλούτων (=Πλούτων) καὶ τῆς *γονιμότητος*, ἄρα καὶ τοῦ φωτός, ἐπομένως θεὸς *ἀνεξίκακος* καὶ *ιατρός*, (ἔταν ἐπιστρέφῃ λ. χ. ἐκ τῆς θήρας, τὸ θήραμα παριστᾷ τὴν νόσον ὑπὸ μορφὴν θηρίου, ὅπερ ἐφόνευσε σφάσας καὶ παρατείνας τὴν ζωὴν τοῦ κάμνοντος) καὶ θεὸς τοῦ *πολέμου*. Πάσας δὲ ταύτας τὰς ιδιότητας τοῦ θεοῦ Ἡρώος κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους ὁ προειρημένος καθηγητῆς εὐρίσκει συνυπαρχούσας ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ μυθολογουμένου τῶν Θρακῶν βασιλέως Ρήσου κατὰ τὰς παρ' Ὀμήρῳ, Πινδάρῳ καὶ Εὐριπίδῃ παραδόσεις. Ὅθεν τὸν Ρῆσον ὑπολαμβάνει ὡς τὸν ἀρχικὸν θεὸν Ἡρώα, τὸ δ' ἐπιγραφόμενον συνήθως ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων *Κυρίῳ Ἡρῳ* νομίζει ὅτι εἶναι Ἑλληνικὴ μετάφρασις τοῦ ὀνόματος Ρῆσος (=βασιλεύς, ἀναξ, κύριος) ἤρωος, τ. ἔ. ἀντὶ τοῦ Ρῆσῳ ἤρωι. Ἀλλὰ τὸ Κύριος μόνον εἰς τὸν Θρακῆα Ἰππέα, τὸν Ἡρώα ἀποδίδεται; δὲν εἶναι κοινὴ προσηγορία πάντων τῶν θεῶν παρὰ τοῖς Θραξί; κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους μὴδὲ τῶν Νυμφῶν ἐξαιρουμένων; Ἴσως ἢ ἐρμηνεία τοῦ Ρῆσος (Ραιζδος—Ράσκος—Ραισκούπορις—Ρήβας κτλ.) διὰ τοῦ Ἡρώος θὰ ἦτο εὐτοπωτέρα ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀναξ-βασιλεύς, διότι κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους οἱ ἀνακτεῖς ἦσαν καὶ ἤρωες.

Ἡ γνώμη καὶ ἡ εἰκασία τοῦ Detschew περὶ τοῦ Ρήσου ὡς τοῦ ἀρχικοῦ θεοῦ Ἡρώος εἶναι ἐπιτυχῆς καὶ ὀρθή, διότι ἐπιβεβαιούται ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸν γ'—δ' αἰῶνα ἀκμάσαντος σοφιστοῦ Φιλοστράτου τοῦ νεωτέρου, ὅστις διεληθὼν τὴν Θράκην ἠπόρησε διὰ τὰς τιμὰς ὧν ἐτύχχανε παρὰ τοῖς Θραξίν ὁ ἀφηρωσθεὶς Ρῆσος, τιμώμενος ὡς θεὸς τῆς θήρας, τῶν ἵππων, τῶν ὀπλιτῶν καὶ ὡς ἱατρός καὶ ἀλεξίκακος ἐν γένει, καίπερ οὐδὲν ἀξιοσημείωτον ἐν τῇ ζωῇ του διαπραξάμενος: «Ρῆσος γάρ, ὃν ἐν Τροίᾳ Διομήδης ἀπέκτεινε, λέγεται οἰκεῖν τὴν Ροδόπην καὶ πολλὰ αὐτοῦ θαύματα ἄδουσιν ἵπποτροφεῖν τε γάρ φασιν αὐτὸν καὶ ὀπλιτεύειν καὶ θήρας ἄπτεσθαι. Σημεῖον δ' εἶναι τοῦ θηρᾶν τὸν ἥρω τὸ τοὺς σὺς τοὺς ἀγρίους καὶ τὰς δορκάδας καὶ ὀπόσα ἐν τῷ ὄρει θηρία φοιτᾶν πρὸς τὸν βωμὸν τοῦ Ρήσου κατὰ δύο ἢ τρία, θύεσθαι τ' οὐδενὶ δεσμῶ ξυνεχόμενα καὶ παρέχειν τῇ μαχαίρᾳ ἑαυτά. Λέγεται δ' ὁ ἥρωος οὗτος καὶ λοιμοῦ ἐρύκειν τοὺς ὄρους· πολυανθρωποτάτη δ' ἡ Ροδόπη καὶ πολλὰ περὶ τὸ ἱερὸν κῶμαι. Ὅθεν μοι δοκεῖ καὶ δοῆσεσθαι ὑπὲρ τῶν ἑαυτοῦ ξυστρατιωτῶν ὁ Διομήδης, εἰ τὸν μὲν Θρακῆα τοῦτον, ὃν ἀπέκτεινεν αὐτός, μὴδὲν εὐδόκιμον ἐν Τροίᾳ ἐργασάμενον μὴδὲ δείξαντα ἐκεῖ λόγου ἄξιον πλὴν ἵππων λευτῶν, εἶναι τι ἡγοίμεθα καὶ θύοιμεν αὐτῷ διὰ Ροδόπης καὶ Θράκης πορευόμενοι, τοὺς δὲ θεῖά τε καὶ λαμπρὰ εἰργασμένους ἔργα ἀτιμάζοιμεν, μυθώδη τὴν περὶ αὐτοὺς

δόξαν ἠγοούμενοι καὶ κεκομπασμένην(2)».

§ 12. Σκηνήν τῆς πρὸς τὸν Κύριον Ἡρωα λατρείας τῶν Θρακῶν, σχετικὴν πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου εἰρημένα, ἀπεικονίζει ἀνάγλυφος παράστασις, δυστυχῶς ἐν πολλοῖς τετριμμένη καὶ ἐν μέρει κεκομμένη, ἐπὶ τμήματος κωνοειδοῦς μαρμαρίνης στήλης ὕψους 0,52 τοῦ μέτρου, εὑρεθέντος περὶ τὰ μέρη τῆς Ροδόπης ἐν τῇ χωρίῳ Κοδάτσεβο, οὐ μακρὰν τῆς ἀρχαίας Βησσαπάρας. Τοῦτο τὸ πολύτιμον ἀνάγλυφον εὑρέθη ἐν τῇ 1935 ἐναπόκειται σήμερον ἐν τῇ ἐθνικῇ τῆς Φιλιππουπόλεως μουσείῳ καὶ εἶναι διηρημένον εἰς δύο ζῶνας ἐπαλλήλους διακριομένων παρ' αὐτῷ καὶ ἰχνῶν Ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς, τετριμμένης ὀλοτελῶς καὶ κεκομμένης. Ἐν τῇ ἄνω ζώνῃ ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ παρίσταται ὁ Ἡρωας ἔφιππος μετ' ἀνεμιζομένης πρὸς τὰ ὀπίσω τῆς χλαμύδος κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς φιάλην καὶ ἐλαύνων. Μεταξὺ τῶν δύο ἐμπροσθίων τοῦ ἵππου ποδῶν κεῖται βωμίσκος, ὑπερθεὶν δὲ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἵππου κορμὸς πιθανῶς τῆς Σελήνης καὶ παρ' αὐτῇ ὑπὲρ τὸν ἵππον ὡς προσκλίνουσα πρὸς τὸ νεογνόν τῆς. Ἐμπροσθεν τοῦ ἵππέως ἴσταται κατ' ἐνώπιόν του ἀνὴρ ἐν ἱματίῳ, σχεδὸν ἰσοῦψῆς τῷ ἵππῳ, σπένδων ἐπὶ τὸν βωμίσκον καὶ παρ' αὐτῷ παιδᾶριον κρατοῦν διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς στέφανον, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς κύπελλον ἀπωτέρω κεῖται μέγας κρατήρ, ἐφ' ὃν γυνὴ κρατοῦσα ἐκκενοὶ ἀσκὸν (ὁ κορμὸς τῆς γυναικὸς εἶναι κεκομμένος) καὶ παρ' αὐτῇ πρόβατον ἢ αἰξ ἀγομένη προφανῶς πρὸς θυσίαν ὑπ' ἀνδρός, οὗτινος μόνον ὁ ἕτερος τῶν ποδῶν διασφίζεται. Ἐν τῇ κάτω ζώνῃ ἐξ ἀριστερῶν ὡσαύτως πρὸς τὰ δεξιὰ παρίσταται βοὺς ἀγόμενος ὑπὸ δούλου πρὸς θωμὸν εὐμεγέθη, ἐφ' οὗ καίεται πυρά, εἰς ἣν ἱερεὺς ἐν ἱματίῳ ἐπιχέει θυμιάμα ἢ οὐλοχύτας διὰ τῆς ἀνυψωμένης δεξιᾶς ἔχων τὴν ἀριστερὰν τεταμένην πρὸς τὰ κάτω παρ' αὐτῷ ἴσταται ἕτερος ἀνὴρ ταπεινότερος κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς ἀγγεῖόν τι καὶ ἀπωτέρω τρίτος ἀνὴρ ὑψηλότερος κρατῶν διὰ τῆς ἀνυψωμένης δεξιᾶς κέρας προφανῶς πρὸς λαϊβάς παρ' αὐτῷ ἴσταται ἀντιθέτως ὡς καὶ ἀπωτέρω τέταρτος ἀνὴρ, ὅστις ὑποτίθεται ὅτι ἦγε τὸ ζῶον πρὸς θυσίαν, ὡς καὶ ἕτερον ἢ καὶ δύο, διότι κάτωθεν τῆς ὁδὸς τὸ ἀνάγλυφον εἶναι κεκομμένον(1).

2) *Φιλοστράτου*, λόγ. ἔρωτ. 3, 16.—Περὶ τοῦ φόνου τοῦ Ρήσου ὑπὸ τοῦ Διομήδους καὶ τῆς ἀρπαγῆς τῶν ἵππων τοῦ ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεῶς ἴδε: *Ὀμήρου* Ἰλ. Κ, 470—515.

§ 12. 1) Ἡ περιγραφή τοῦ ἀναγλύφου εἶναι τοῦ γράφοντος, ὅστις εἶδε καὶ περιεργάσθη αὐτὸ ἅμα τῇ εἰς τὸ μουσεῖον μεταφορᾷ του. Ὁ καθηγητὴς Κατσάρωφ Γ. ἐδημοσίευσεν ὡσαύτως περιγραφὴν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Σοφίας *Μίρ*, τῆς 7 Νοεμβρίου τοῦ 1936 (ἀριθ. 10.891) παραθεῖς καὶ σχεδιαγράφημα τοῦ ἀναγλύφου, ἀντιγραφέντος ὑπὸ τοῦ ζωγράφου Α. Πουλέσκου κατὰ τὴν ἀντιληψίν του. Ἴδε ὡσαύτως *Kazarow G. Ein neues Denkmal zum Kult des Thrakischen Reiters*, *Jahrbuch des Deutsch. archäol. Inst. Berlin*, 31, 1936, σελ. 419—426.

Η ΜΕΣΗΜΒΡΙΑ ΩΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΚΑΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ

Κατά τὴν διασωζομένην ἱερὰν παράδοσιν, διαπιστουμένην καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν Ὀδησσῷ (Βάρνη), ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου μαρτυρήσαντος ἱεροῦ

Ὁ Μαργ. Κωνσταντινίδης ἐγεννήθη ἐν Μεσημβρίᾳ τῆς Θράκης τὸ 1850 ἐκ γονέων ἀπόρων. Ἐν τῇ ἀστικῇ σχολῇ τῆς πατρίδος αὐτοῦ διεκρίνετο ἐπὶ ἐπιμελείᾳ καὶ μεγάλῃ κλίσει πρὸς μάθησιν, ἠναγκάσθη ὁμως ν' ἀποφοιτήσῃ αὐτῆς δωδεκαετῆς μόλις. Ἀποβλέπων δὲ εἰς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως αὐτοῦ μετέβη τῷ 1874 εἰς Κων. πολιν, ἔνθα μετελθὼν ἐπὶ τρία ἔτη τὸν ἐντολοδόχον ἐκτήσατο ἱκανὴν περιουσίαν. Κατὰ τὰ τέλη ὁμως τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1877—78 μάτην ἀνεξήτησε ἀνακούφισιν. Κατὰ τὸν καθορισμὸν τῆς αὐτονομίας Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, διορίσθη γραμματεὺς τῆς ἐπαρχίας Ἀγγιάλου, ἀλλ' ἀπειληθεὶς τὴν ζωὴν ὑπὸ τοῦ βουλγαρικοῦ κομιτάτου κατέφυγεν εἰς Τεργέστην. Ἐμποροῦπάλληλος κατ' ἀρχὰς τῆ προστασίας τῶν αὐτόθι ὁμογενῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου Βυζαντίου, προσελήφθη ὡς γραμματεὺς τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος τῷ 1891, ἣν θέσιν ἐτήρησεν ἐπὶ 26 ἔτη. Κατὰ δὲ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς αὐτοῦ, ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του πλουσίαν καὶ καλῶς συγκεκοτημένην βιβλιοθήκην, ἐν τῷ στοιχείῳ ἤδη αὐτοῦ εὐρισκόμενος, δὲν ἔπαυε μελετῶν καθ' ὅλον τὸ εἰκοσαετὲς διάστημα τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ, καταρτισθεὶς δὲ ἀρκούντως, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀειμνήστου Ἀλ. Βυζαντίου συνειργάσθη ἐπιτυχῶς ἐν τῇ «Νέα Ἡμέρα» μέχρι τῆς μεταφορᾶς αὐτῆς εἰς Ἀθήνας. Διάφοροι πραγματεῖαι αὐτοῦ ὡς καὶ αἱ περὶ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων τῆς Θράκης ἐν τῷ Εὐξείνῳ, Μεσημβρίας, Ἀγγιάλου, καὶ Ἀπολλωνίας (Σωζουπόλεως), ἡ περὶ τοῦ Ἀγγιαλέως Μιχαὴλ καὶ Κατακουζηνοῦ, ἡ περὶ τοῦ Μητροπολίτου Πλεύνης Ἀμβροσίου, ἡ περὶ Ἰωάννου Μανιάτου, ἡ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος Τεργέστης ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς (1748) μέχρι τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος καὶ ἐφεξῆς διακοπεῖσα ἐξ ἀνωτέρων λόγων, καὶ τινες βιβλιοκρισίαι ἀνώνυμοι δημοσιευθεῖσαι ἐν τῇ ἐπιφυλίδι καὶ ἐν ταῖς στήλαις τοῦ διακεκριμένου φύλλου, προσέτι δὲ καὶ ἡ δημοσίευσίς τῆς Ἱστορίας τῆς ἐν Πόλῃ τῆς Ἰστροφίας Ἑλληνικῆς κοινότητος, ἰδρυθείσης τῷ 1575 ἀλλ' ἤδη μὴ ὑφισταμένης, πλὴν τῆς ἐκκλησίας κατεχομένης σήμερον ὑπὸ τῶν Σλαβορθοδόξων, διαφόρων ἐγγράφων ἀνεκδότων ἔκ τινος Κώδικος τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος Τεργέστης καὶ ἄλλων πραγματειῶν ἐν τε τῷ ἐκκλησιαστικῷ Φάρῳ».

Συνταξιούχος συνέγραψεν τὰ ἐξῆς συγγράμματα ἀνέκδοτα εἰσέτι.

α) Ἱστορίαν τριμερῆ τῆς Μεσημβρίας, Ἀγγιάλου καὶ Ἀπολλωνίας, ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἐποικίσεως αὐτῶν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς.

β) Περὶ τῆς ἔριδος τῶν Τριῶν Κεφαλαίων, τοῦ σπουδαιοτάτου, ἀλλὰ καὶ ἀνιρωτάτου τούτου ἐπεισοδίου τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου.

γ) Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες συγγραφεῖς περὶ τοῦ Ἑβραϊκοῦ Λαοῦ.

δ) Στίχοι καὶ ἐπιγράμματα ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως.

ε) Δοκίμιον ἑβραϊκῆς γραμματολογίας.

ς) Σύμμικτα κ. λ. π.

Μετὰ τὸ πέρασ τοῦ γενικοῦ πολέμου προσληφθεὶς ὡς γραμματεὺς τοῦ ἐν Τεργέστη Ἑλληνικοῦ Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου καὶ ὑπηρετήσας ἐπὶ πενταετίαν, ἀπεσύρθη τῆς ὑπηρεσίας τῷ 1925 ἔνεκα τοῦ προβεβηκότος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ.

Σ. τ. Δ. Τὰ χειρόγραφα του εὐρίσκονται ἐν τῇ Ἐθν. Βιβλιοθ. τμ. χειρογράφων.

Δωροθέου ἐπισκόπου Τύρου, ὁ Θεῖος λόγος ἐκηρύχθη εἰς τὴν ποντικὴν παραλίαν τῆς Θράκης, ὑπὸ τοῦ ἀκαταπόνητου Ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου· ἐπεκταθεὶς δὲ ταχέως καὶ εἰς τὰ Μεσόγεια ἐνισχύθη καὶ ἐπερρώσθη διὰ τῆς συστάσεως ἐπισκοπῶν εἰς τὰς σημαντικώτερας πόλεις τῆς Θράκης καὶ τῆς κάτω Μοισίας, ὧν τινες ἔσχον ὡς πρώτους ἐπισκόπους καὶ ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα ἀποστόλων ὡς π. χ. ἡ Φιλιππούπολις, τὸν Ἑρμᾶν, ἡ Βερόη τὸν Κάροπον, ἡ Ὀδησσὸς τὸν Ἀμπλίαν. Ὅτι δὲ καὶ ἡ Μεσημβρία ἀπὸ τῶν πρώτων ἔτι αἰῶνων τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀνεδείχθη ἔδρα ἐπισκόπου, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ἐπισκόπου αὐτῆς Πέτρου, εἰς τοὺς κανόνας τῶν 318 Πατέρων, τῆς ἐν Νικαίᾳ α' Ἁγίας Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ ἐκ τῆς περὶ Πρωτοεκκλησιῶν ἐκθέσεως τοῦ κατὰ τὴν ε' ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσαντος ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Ἐπιφανίου (οὐχὶ τοῦ περιφανοῦς Πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας), ἧτις θεωρεῖται ὡς ἡ ἀρχαιότερα διασωθεῖσα. Ἐν τῇ ἐκθέσει ὁμοῦς ταύτῃ ἐν τῇ β' περὶ τῶν αὐτοκεφάλων ἀρχιεπισκοπῶν παραγράφῳ σημειοῦται ὡς ἀρχιεπισκοπὴ λβ' τὴν τάξιν, ἐπαρχίας Αἰμιμόντου, ἐν τῇ γ' παραγράφῳ τῆς αὐτῆς ἐκθέσεως περὶ ἐπισκόπων, βλέπομεν αὐτὴν ὑποκειμένην ὡς ἐπισκοπὴν τῷ μητροπολιτικῷ θρόνῳ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐπαρχίας Αἰμιμόντου.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὸ ἐν τῇ β' παραγράφῳ σημειούμενον, εἶναι προσθήκη μεταγενεστέρα, διότι εἰς τινὰς ἐφεξῆς συγκροτηθείσας ἱεραῖς συνόδους ἀπαντῶμεν ἐπισκόπους καὶ οὐχὶ ἀρχιεπισκόπους τῆς Μεσημβρίας, παρευρεθέντας καὶ ὑπογεγραμμένους εἰς τὰ διάφορα αὐτῶν πρακτικά. Καὶ ἐκ τοῦ χρυσοβούλλου δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου, πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κατηλιανὸν περὶ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν προνομίων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, ἐξάγεται ὅτι ἡ Μεσημβρία ἦτο ἔδρα ἐπισκόπου, εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς ὁποίας ὑπέκειτο ὁ τῆς Ἀκβῆς, ἐπαρχίας τῆς Ὀχθείας Δακίας. Ἀλλὰ τὸ χρυσοβούλλον τοῦτο ἐξηκριβώθη ὅτι εἶναι πλαστόν.

Ἐν δὲ τῇ διατυπώσει Λέοντος Σοφοῦ (583), ἡ Μεσημβρία σημειοῦται ἀρχιεπισκοπὴ αὐτοκεφάλου λγ' τὴν τάξιν. Ἴσως ὀλίγῳ προγενεστέρα εἶναι ἡ ἐκθεσις τοῦ Συραμενίου βασιλείου ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ Μεσημβρία ἀπαριθμεῖται ἀρχιεπισκοπὴ ἐπίσης αὐτοκέφαλος οδ' τὴν τάξιν ἐπαρχίας Αἰμιμόντου. Ἀπορον ὁμοῦς ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ ἐκθέσει, σημειοῦται καὶ ὡς ἐπισκοπὴ ὑποκειμένη τῇ μητροπόλει Ἀδριανουπόλεως ἐπαρχίας Αἰμιμόντου. Καὶ ἐν τοῖς *Νέοις Τακτικοῖς*, περὶ ὧν ὑπάρχει γνώμη ὅτι συνετάγησαν μὲν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, κατ' οὐσίαν ὁμοῦς ἐπανέλαβον τὴν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ διαγραφειῖσαν τάξιν, ἡ Μεσημβρία σημειοῦται ἀρχιεπισκοπὴ αὐτοκέφαλος μδ' τὴν τάξιν. Ἐν ἄλλῃ ἐκκλησιαστικῇ χωρογραφίᾳ δημοσιευθείσῃ ὑπὸ τοῦ H. Gelzer, ἐν τῷ Βυζαντινῷ Περιδικῷ τοῦ Krumbacher, ἡ Μεσημβρία σημειοῦται ὡς ἔδρα μητροπολίτου νη' τὴν τάξιν, εἶναι δὲ τῆς γνώμης ὁ Gelzer ὅτι τὴν ἐκθεσιν ταύτην ἔσχεν ὡς βάσιν ὁ τῷ 1163 τῇ κελεύσει τοῦ βασιλέως

τῆς Σικελίας Ρογήρου τοῦ Β' συντάξας στατιστικὴν καὶ ἱστορίαν τῶν πατριαρχικῶν καὶ μητροπολιτικῶν θρόνων Νεῖλος ὁ Δοξαπατρῆς. Ὡς δὲ πᾶσαι αἱ προηγηθεῖσαι ἐκκλησιαστικαὶ χωρογραφεῖαι, οὕτω καὶ τὸ ἔργον τοῦ Νεῖλου, προϊόντος τοῦ χρόνου φαίνεται ὅτι ὑπέστη πολλὰς μεταβολὰς καὶ ἀλλοιώσεις κατὰ τε τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν τάξιν τῶν μητροπόλεων, ἀρχιεπισκοπῶν καὶ ἐπισκοπῶν.

Κατὰ δὲ τὴν ἔκθεσιν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ Πρεσβυτέρου (1282—1320), ἣτις εἶναι μᾶλλον διασκευὴ τῶν προηγουμένων ἐκθέσεων ἢ Μεσημβρία οὕσα τέως μητρόπολις, πγ' τὴν τάξιν ἐγένετο ὁ' τοῦ μητροπολίτου αὐτῆς ὑπερτίμου μόνον προσφωνομένου. Ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ ὑπάρχει καὶ παρασημείωσις, ὅτι ἢ Ἀγγιάλος πρότερον ἦτο ἠνωμένη τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Μεσημβρίας, ταύτης δὲ τιμηθείσης εἰς μητρόπολιν ἐγένετο καὶ ἢ Ἀγγιάλος ἀρχιεπισκοπή. Καὶ ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ὑποκειμένων τῇ Βασιλίδι Κωνσταντινουπόλει Μητροπόλεων ἐπὶ τῆς Βασιλείας τοῦ αἰοιδίμου κύρου Ἀνδρονίκου τοῦ Β. τῶν Παλαιολόγων, τῇ περιωθεισῇ ὑπὸ τοῦ Δικαιοφύλακος Θεοδώρου Ἀγαλλιανοῦ, γράψαντος αὐτὴν τῷ 1453, μικρὸν πρὸ τῆς Ἀλώσεως, ἐξαχθείσης δὲ ἐκ τοῦ κώδικος τοῦ Νικολάου Καρατζᾶ, (Ἐκκλ. Φάρος Ἀλεξανδρείας τόμ. ΣΤ. τ. Α. Τ.) ἢ Μεσημβρία σημειοῦται ὡς μητρόπολις.

Οὕτω ἐξάγομεν ἐκ τοῦ συνηγμένου καταλόγου τῶν ἱεραρχῶν τῆς Μεσημβρίας, ὅτι αὕτη διετέλεσεν ὡς ἐπισκοπή μέχρι τῆς θ' ἑκατονταετηρίδος, τελευταῖος δὲ ἡμῖν γνωστὸς ἐπίσκοπος ὁ Τιμόθεος, ὡς τοιοῦτος ὑπογράφεται εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀγία Σοφίᾳ, τῷ 879 συγκροτηθείσης συνόδου. Ἐφεξῆς τιμηθεῖσα εἰς ἀρχιεπισκοπὴν αὐτοκέφαλον, ὡς τοιαύτη διετέλεσε μέχρι τῆς ιγ' ἑκατονταετηρίδος, τοῦ ἀρχιεπισκόπου αὐτῆς Γρηγορίου ἀναφερομένου εἰς τὴν περὶ χωρισμοῦ τῶν Ἐκκλησιῶν συνόδου, συγκροτηθεῖσαν τῷ 1053 ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Μιχαὴλ Κηρουλαρίου, ὡς μητρόπολις δὲ κατὰ τὴν ιβ' ἑκατονταετηρίδα, τοῦ μητροπολίτου αὐτῆς Γρηγορίου ὑπογεγραμμένου ὄντος εἰς τὴν κατὰ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Κωνσταντίνου Χρυσομάλλη προᾶξιν τοῦ Πατριάρχου Λέοντος τοῦ Στυπῆ τῷ 1140.

Ὡς ἔδρα μητροπολίτου μετ' εὐρείας ἐκκλησιαστικῆς περιφερείας, ἀνεγνωρίσθη ἢ Μεσημβρία καὶ μετὰ τὴν Ἀλωσιν δυνάμει τοῦ Φιρμανίου ὅπερ ὁ Πορθητῆς παρεχώρησεν εἰς τὸν Πατριάρχην Γεννάδιον τὸν Σχολάριον ὡς τοιαύτη διατελέσασα μέχρι τοῦ Ρωσο-Τουρκικοῦ πολέμου τῷ 1827—1828. Ὅτε ἐλαττωθέντος σημαντικῶς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιφερείας ἔνεκα τῆς μεταναστεύσεως μεγάλου μέρους τῶν κατοίκων, εἰς τὰς παραδουναβίους χώρας

Σημ. τ Δ. Ἡ μελέτη ὡς καὶ ἡ ἐπομένη εἶναι γεγραμμένη πολὺ πρὸ τοῦ διαγμοῦ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας (1906) καὶ τῆς καταργήσεως ἐντεῦθεν τῆς Μητροπόλεως μετὰ τῶν ἄλλων τῆς Βουλγαρίας καὶ Ἀνατολ. Ρωμυλίας, κατασχεθείσης καὶ τῆς πλουσίας Κοινοτικῆς περιουσίας τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ τοῦ Βουλγ. Κράτους.

ἡγεμονίας καὶ εἰς Ρωσσίαν, συνεχωνεύθη τῇ μητροπόλει Βάρνης, ἀπεχωρίσθη δὲ τῷ 1835. Κατὰ τὸ ἤδη ὑφιστάμενον Συνταγματικὸν ὁ μητροπολίτης Μεσημβρίας εἶναι λξ' τὴν τάξιν.

II

Η ΣΩΖΟΥΠΟΛΙΣ ΩΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗ ΚΑΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ

Ὅτι καὶ ἡ Σωζούπολις ἀνεδείχθη ἔδρα ἐπισκόπου ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ χριστιανισμοῦ αἰῶνων ἀρνούμεθα ἐκ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ἐπισκόπου αὐτῆς Πέτρου εἰς τοὺς Χ' κανόνας τῶν Πατέρων τῆς ἐν Νικαίᾳ Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Λίαν ὅμως πιθανὸν ὅτι ἐπίσκοπός τις αὐτῆς εἶχε παρευρεθῆ πρότερον εἰς τὴν κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς Β' ἑκατονταετηρίδος συγκροτηθεῖσαν ἐν Ἀγχιάλῳ ἐκ 13 ἐπισκόπων ἐπαρχιακῆν σύνοδον κατὰ τῶν Μοντανιστῶν, εἰς ἣν εἶχε παρευρεθῆ καὶ ὁ τῆς μεταξὺ τῆς Σωζουπόλεως καὶ Ἀγχιάλου μεσογείως κειμένης Δεβελτοῦ Αἴλιος Πούπλιος Ἰούλιος.

Εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐν Ἐφέσῳ γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, συγκροτηθείσης τῷ 431 ὡς ἐπίσκοπος τῆς κατὰ Δεβελτὸν καὶ Σωζούπολιν ἐκκλησίας ὑπογράφεται ὁ Ἀθανάσιος, εἴτε ὡς ἐπέχων τὸν τόπον τοῦ Σωζουπόλεως, εἴτε διότι ἐγένετο ἔνωσις τῶν δύο συνορευουσῶν τούτων ἐπισκοπῶν· προσκαίρωσ ὅμως, διότι ἐν τῇ συγχρόνῳ σχεδὸν περὶ Πρωτεκκλησιῶν Ἐκθέσει Ἐπιφανίου τοῦ Κυπρίου, βλέπομεν τὴν Σωζούπολιν ἐπισκοπὴν ὑποκειμένην τῷ μητροπολιτικῷ θρόνῳ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὡς τοιαύτη δὲ σημειοῦται καὶ ἐν τῇ ἔκθεσει τοῦ Συραρμενίου Βασιλείου καὶ ἐν τῇ διατυπώσει Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ὡς καὶ ἐν τοῖς *Νέοις Τακτικοῖς* Κων)τίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου.

Κατὰ δὲ τὴν ἔκθεσιν τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Πρεσβυτέρου, ἡ Σωζούπολις ἀποσπασθεῖσα τῆς μητροπόλεως Ἀδριανουπόλεως, εἰς ἣν τέως ὑπέκειτο, ἐτιμήθη καὶ αὐτὴ εἰς μητρόπολιν, ἐκ δὲ τῶν πρώτων μητροπολιτῶν αὐτῆς, βλέπομεν τὸν Θεοδόσιον, ὑπογεγραμμένον εἰς τὴν συνοδικὴν πράξιν κατὰ τῶν φρονούντων τὰ τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου. Διετέλεσε δὲ καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν μητρόπολις, ἀλλ' ἐπελθούσης μεγάλης ἐλαττώσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐπαρχίας συνεπεία τῶν ληστοπειρατικῶν ἐπιθέσεων τῶν Κοζάκων τῷ 1623 καὶ τῶν βιαιοπραγιῶν τῶν Τούρκων, συνηνώθη τῇ μητροπόλει Μηδείας, ἐξ ἧς ἀπεσπάσθη. Ἀπεχωρίσθη δὲ τῷ 1632 ἀλλὰ τῷ 1824 μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει συνθήκης, μεγάλου μέρους τῶν κατοίκων ἀναγκασθέντος ἐκ φόβου ἀντεκδικήσεως ἀπὸ μέρους τῶν Τούρκων, ἵνα μετοικήσῃ εἰς Βλαχίαν καὶ Ρωσσίαν, ἡ μητρόπολις Σωζουπόλεως συνεχωνεύθη τῇ τῆς Ἀγαθουπόλεως, τοῦ μητροπολίτου αὐτῆς τιτλοφορουμένου Σωζουαγαθουπόλεως μδ' τὴν τάξιν, κατὰ τὸ ἤδη ὑφιστάμενον Συνταγματικὸν τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Η ΙΕΡΑ ΤΗΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΕΩΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΩΔΙΚΕΣ ΑΥΤΗΣ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ Ε' τόμου)

Ἄρ. 17

Ὑπόμνημα μητροπολίτου Νικηφόρου

(Κώδ. Ι, σελ. 357 ἢ τμθ', ἔτ. 1824, ΙΧ, 26)

Ἀξιῶσει τοῦ παναγιωτάτου οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου κυρίου Χρυσάνθου, ψήφῳ τε καὶ ἐκλογῇ τῆς ἱεράς συνόδου τῶν σεβασμίων ἀγίων γερόντων ἐκ πρωτοσυγγέλου τῆς αὐτοῦ Παναγιότητος ἐχειροτονήθην ἀρχιερεὺς τιμηθεὶς τῷ θρόνῳ τῆς ἐπαρχίας ταύτης Φιλιππουπόλεως, ἐκδουλεύσας πρότερον καὶ εἰς τὸ τοῦ μεγάλου ἀρχidiaκόνου ἀξίωμα ἐν ὅλῳ τῷ διαστήματι τῆς τοῦ ἀοιδίμου κυροῦ Εὐγενίου Φιλιππουπολίτου πατριαρχείας. Γέγονε δὲ ἡ τῆς ἀρχιερατείας μοι χειροτόνησις τῷ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ εἰκοστῷ τετάρτῳ αὐγῶν ἔτει ἀπὸ χριστογονίας, Σεπτεμβρίῳ κς' κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐν τοῖς πατριαρχείοις ἐμπιστευθεὶς ποιμένος δίκην τὸ λογικὸν τοῦτο ποιμνιον' ὅπερ εὐχόμαι διὰ παντὸς πρὸς Κύριον ἐνισχυσαί με ποιμαῖναι εἰς νομὰς σωτηρίους εἰρηνικῶς τε καὶ ἡσύχως βιώσαντα, ὅσον Θεῷ φίλον. Ἐκ τοῦ θρόνου τούτου πρὸς αὐτὸν πάλιν ἐκδημῆσαι. Διὸ εἰς ὑπόμνησιν οἰκεία χειρὶ ὑποβεβαίω καὶ ἔγραψα.

ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος.

Σημείωσις. Ὁ Νικηφόρος ἐποίμανε τὴν ἐπαρχίαν μέχρι τοῦ θανάτου του ἐπισυμβάντος τῇ 17ῃ Αὐγούστου 1850. Ἐπ' αὐτοῦ εἰσεχώρησαν εἰς τὴν μητρόπολιν οἱ νεήλυδες ἐν τῇ πόλει Βούλγαροι μπεγλικτζήδες, οἵτινες ἰσχύοντες παρὰ τοῖς Τούρκοις ἐπροστάτευσαν μὲν τοὺς καταδιωκομένους τότε, ὡς ἐρρήθη ἐν τῇ σημειώσει τοῦ ὑπ' ἀριθ. 14 ἀνωτέρῳ γράμματος, Ἕλληνας, κατέστησαν ὁμως ὑποχείριόν των καὶ τὸν μητροπολίτην. Ὁ σύγχρονος Γ. Τσουκαλᾶς, ὅστις τῷ 1832 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἑλλ. κεντρικοῦ σχολείου καὶ μετὰ τριετίαν παραιτηθεὶς διέζησεν ἐν Φιλιππουπόλει μέχρι τοῦ θανάτου του καὶ εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος κατὰ τοὺς δευτάτους αὐτῆς ἀγῶνας πρὸς τοὺς Βουλγάρους, πειρωμένους νὰ καταλάβωσι τὰ εἰρηθῆς ἰδρύματα καὶ νὰ ἐκβουλαγίσωσιν αὐτήν, γράφει τὰ ἀκόλουθα περὶ τοῦ μητροπολίτου τούτου ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του: «Ἡ Φιλιππούπολις λαβοῦσα ἀνέκαθεν ἐξ αὐτῶν τῶν ἀποστολικῶν χρόνων τὸν χριστιανισμόν καὶ τιμηθεῖσα εἰς θρόνον μητροπολίτου ἠτύχησε κατὰ καιρούς, ἵνα λάβῃ ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ διαπρέποντας ἀξιούς ἀρχιερεῖς· ἀλλὰ κατ' ἀτυχίαν τῆς πόλεως πρὸ τοῦ 1850 ἔτους ἡ πνευματικὴ κυβέρνησις αὐτῆς ἐνουπῆρχεν εἰς χεῖρας ἀρχιερέως ἀμοίρου παιδείας καὶ μὴ φιλομούσου, τοῦ μακαρίτου Νικηφόρου Λεσβίου.

» Πρὸ ἡμισείας περὶπου ἑκατονταετηρίδος ἦλθον καὶ κατόκησαν εἰς Φιλιππούπολιν καὶ τινες Βουλγαρικαὶ οἰκογένειαι ἐκ τινος κόμης Ἀβράδαλα (Κοπρίστιτσα)

καλουμένης, ἀπεχούσης τῆς Φιλιππουπόλεως 12 πού ὥρας πρὸς τὸ βόρειον μέρος κειμένης εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Αἴμου. Οἱ νεήλυδες οὗτοι εἰς βηλεκτζίας ἀναμειχθέντες ἐπλούτησαν καὶ μεταξὺ τῶν πολιτῶν εἰσεχώρησαν καὶ βαθμυδὸν προώδευσαν καὶ παρὰ τῆ τοπικῆ ἀρχῇ ἐσυστήθησαν, ὡς ἔχοντες ἀπόλυτον ἀνάγκην, ἵνα ἔνεκα τοῦ ἔργου αὐτῶν εἰσχωρῶσι καὶ προχωρῶσιν παρ' αὐτῇ. Οἱ βηλεκτζήδες οὗτοι ὑπὸ τὰς εὐνοϊκὰς ταύτας περιστάσεις προστατευόμενοι ὑπερίσχυσαν καὶ μεταξὺ τῶν πολιτῶν ἐπιρροὴν ἔλαβον καὶ εἰς τὰ κοινὰ πράγματα τῆς πόλεως ἀνεμείχθησαν καὶ εἰς τὴν μητρόπολιν εἰσεχώρησαν καὶ τὸν μητροπολίτην Νικηφόρον ὑπὸ τὰ νέματα αὐτῶν παρέσυρον καὶ τὰς τυχούσας διαφορὰς τῶν χριστιανῶν ἐν τῇ μητροπόλει αὐτοὶ διεξήγον καὶ ἐδίκαζον. Διότι ὁ μητροπολίτης ἀνίκανος ὢν τὰς ἡνίας αὐτοῦ εἰς αὐτοὺς παρεχώρησεν, ὅπως παρ' αὐτῶν προστατεύεται καὶ διατηρηῆται ἐπὶ τῆς θέσεώς του ταύτης, οἵτινες ἔκραζον ἀείποτε πρὸς αὐτόν: «δεῖ, δεῖ χριστιανῶν καὶ ἀνευ τούτων οὐδὲν ἡμῖν γενέσθαι τῶν δεόντων» καὶ τὰς προσόδους αὐτοῦ ἀπλήστως κατερόφουν εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν κόπων καὶ τῆς βίας αὐτῶν, ἣν ἐξήσκουν ἐπὶ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν τῆς μητροπόλεως καὶ ἀπάσης τῆς ἐπαρχίας. Οἱ δὲ λοιποὶ χριστιανοὶ πολῖται τὴν ἀνοίκειον ταύτην διαγωγὴν τοῦ μητροπολίτου μὲ λύπην αὐτῶν βλέποντες καὶ διὰ τὴν ληστρικὴν ἐπέμβασιν τῶν νεηλῶδων τούτων βηλεκτζήδων ἀγανακτοῦντες καὶ τούτου ἔνεκα ἐκ τῆς μητροπόλεως ἀποκλεισθέντες, δις κατὰ τοῦ μητροπολίτου καὶ ἐκείνων δι' ἔκτενῶν ἀναφορῶν αὐτῶν πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν διὰ τοῦ πατριαρχείου ἀνεφέρθησαν, ὅστις τότε καὶ ἐξωρίσθη ὑπὸ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ τὰ πάντα ὑπὲρ ἐκείνου μετεστράφησαν. Ὁθεν ὁ μακαρίτης ἐκεῖνος μητροπολίτης νυχθημερὸν προσηλωμένος εἰς τὰς διαθέσεις τῶν βηλεκτζήδων ἐκείνων, ἵνα ταύτας θεραπεύσῃ, ἀδιαφόρως εἶχε πρὸς πᾶν κοινωφελὲς ἔργον καὶ πρὸς πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον τοῦ ποιμνίου καὶ εὐνομίαν καὶ πνευματικὸν καλλωπισμὸν τοῦ ἱεροῦ κλήρου, ὅστις ἦν ἄκοσμος καὶ παρημελημένος· διότι ἱερεῖς ἐγίνοντο ἐκ τῆς κατωτέρας τάξεως καὶ γενόμενοι δὲν καθωδηγοῦντο εἰς τὰ ἱερὰ αὐτῶν καθήκοντα καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑψηλῶν καὶ φρικτῶν μυστηρίων τοῦ Ὑψίστου. Τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα καὶ ἀγαθὸν ποιμνιον τῆς Φιλιππουπόλεως κατ' ἐκείνην τότε τὴν ἐποχὴν νεμόμενον παρ' αὐτῶν ἀφθόνωσ δὲν καθωδηγεῖτο εἰς τοὺς σκιερούς καὶ πίνοντας λειμῶνας τῆς πνευματικῆς τροφῆς. Εἰς τοιαύτην δὲ κατάστασιν εὐρισκόμενοι οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς Φιλιππουπόλεως ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μακαρίτου Νικηφόρου διώρισαν τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρεπιδημοῦντα τότε, νῦν δὲ ἀείμνηστον Δημήτριον Ἀθαν. Γκιουμουσγερδάνη, ἵνα μεσιτεύσῃ πρὸς τὴν μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, ὅπως ψηφίση καὶ διορίσῃ ἄξιον ἀρχιερέα εἰς τὴν χηρεύουσαν θέσιν τῆς μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως. Καὶ ἀγαθῇ τύχῃ ἐφάνη εὐτυχῆς τότε ἡ Φιλιππούπολις καὶ ἡ κοινὴ καὶ ἔνθερος εὐχὴ καὶ ἐπιθυμία τῶν πολιτῶν ἐπληρώθη. Ἡ θεία πρόνοια περὶ πολλοῦ ποιησαμένη τὴν εὐμερίαν καὶ σωτηρίαν τῆς Φιλιππουπόλεως ἐνέπνευσεν εἰς τὴν μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν καὶ ἐκ τῆς ἀρχιερατικῆς μάνδρας ἔλαβε καὶ ἐψήφισε μητροπολίτην Φιλιππουπόλεως τὸν Κρήτης Χρῦσανθον, ἄνδρα διαπρέποντα ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ». (*Γ. Τσουκαλά*, ἡ Βουλγαροσλαβικὴ συμμορία, ἔτ. 1859, Κωνσταντινούπολις, σελ. 11—13).

Αἱ τοῦ Τσουκαλά αὐται κατὰ τοῦ Νικηφόρου μομφαὶ φαίνονται ἡμῖν ὑπερβολικαί πως καὶ μεροληπτικαί. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ μητροπολίτης δὲν ἦτο κάτοχος εὐρείας παιδείας, ἀλλὰ δὲν ἐστερεῖτο διοικητικῆς ἱκανότητος καὶ διπλωματικῆς ιδιοφυΐας, δι' ὧν κατώρθωσε νὰ ποιμάνῃ τὴν ἐπαρχίαν ἐπὶ 27 ὅλα ἔτη μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἄν προσηταιρίσθη τοὺς Βουλγάρους μπεγλικτζήδες, ἔπραξε τοῦτο κατ' ἀδύρητον ἀνάγκην ἔνεκα τῶν τότε χαλεπῶν καιρῶν διὰ τὸ γένος. Διαδεξάμενος τὸν

Σαμουήλ, ὁπότε οἱ Ἕλληνες Φιλιππουπολίται κατεδιώκοντο ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν ὡς μεμνημένοι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, εἰσήγαγεν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας τοὺς ἰσχυροὺς διὰ τοῦ πλοῦτου των παρά τε ταῖς τουρκικαῖς ἀρχαῖς καὶ τῷ Πατριαρχεῖῳ αὐτῷ νεήλυδας Βουλγάρους πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας καὶ ἑαυτοῦ. Ἄλλως τε τότε Βουλγαρικὸν ζήτημα δὲν ὑφίστατο· οἱ Βούλγαροι ἦσαν τέκνα τῆς ἐκκλησίας καὶ μέλη τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας, ὑπὲρ ἧς εἰργάζοντο ὡς προσεστώτες, ἐπίτροποι καὶ ἔφοροι. Ἄν ἀπὸ τοῦ 1842 ἤρξαντό τινες ἀφυπνιζόμενοι ἔθνικῶς καὶ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἔθνικῆς των προπαγάνδας κατέστησαν σὺν τῷ χρόνῳ τὴν Φιλιππούπολιν κέντρον τῶν πρὸς χειραφέτησίν των ἀπὸ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ἀγῶνων, τοῦτο δὲν προῆλθεν ἐκ τῆς ἀνικανότητος τοῦ Νικηφόρου. Ἡ ἱστορικὴ τῶν πραγμάτων ἐξέλιξις ἦτο τοιαύτη, ὥστε τὸ ἀναπτυσσόμενον τῶν Βουλγάρων ἔθνικὸν ρεῦμα ἐν τῇ Φιλιππουπόλει περιβαλλομένη ὑπὸ Βουλγαρικῶν χωρίων καὶ ἐχούσῃ Βουλγάρους ἑλληνίζοντας ἦτο ἀδύνατον ν' ἀναχαιτισθῇ. Ἀπόδειξις οἱ ἀγῶνες τοῦ διαδόχου του Χρυσάνθου οἵτινες ἀπέτυχον. Ὅπωςδὴποτε ὁ Νικηφόρος εἰργάσθη τὸ κατ' αὐτὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ ἀποθανὼν ἐκληροδότησεν αὐτὴν τοῖς διαδόχοις Ἑλληνικῇν.

Ἄρ. 18

Ἴσον ἀναφορᾶς μητροπόλεως καὶ ἐναφίῳν πρὸς τὸν οἶκ. πατριαρχίην καὶ ἱεράν σύνοδον κατὰ τῆς ἐπανόδου τοῦ ἐξορίστου Ἀναστ. Παπάζογλου

(Κώδ. I, σελ. 112 ἢ ρδ', ἔτ. 1827, IX, 20)

Τὴν Ὑμετέραν θειοτάτην καὶ σεβασμιωτάτην ἡμῖν Παναγιότητα σὺν τῇ περὶ αὐτὴν ἀγία καὶ ἱερᾷ συνόδῳ τῶν σεβασμιωτάτων γερόντων δουλικῶς προσκυνοῦμεν καὶ τὴν χαριτόβρυτον αὐτῆς δεξιὰν πανευλαβῶς ἀσπαζόμεθα, ἦν διατηροῖ τὸ θεῖον ἐν ἀκροτάτῃ ὑγείᾳ καὶ διηνεκεῖ εὐημερία μετὰ μακροζωίας καὶ ἀκλονήτου διαμονῆς ἐπὶ τοῦ παναγίου οἴκουμενικοῦ αὐτῆς θρόνου πρὸς σύστασιν καὶ καταρτισμὸν παντὸς τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος, καύχημά τε καὶ προστασίαν ἡμῶν τῶν ἐν Φιλιππουπόλει εὐτελῶν δούλων της. Μετὰ τὴν δουλικὴν ἡμῶν ἐδαφιά (;) προσκύνησιν ἀναφέρομεν εἰς τὸ ἔνθεον ὕψος της διὰ τῆς παρουσίας κοινῆς ἡμῶν δουλικῆς ἀναφορᾶς περὶ τοῦ Ἀναστασίου Παπάζογλου, ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν συμφέρει νὰ ἐπιστρέψῃ πλέον εἰς τὸν τόπον μας, καθότι εἶναι ἄνθρωπος ἀκατάστατος καὶ ταραχοποιὸς καὶ ἡμπορεῖ μὲ τὸν καιρὸν νὰ προξενήσῃ εἰς τὸν τόπον ἄλλο τι χεῖριστον. Διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν τὸν παναγιώτατον ἡμῶν αὐθέντην καὶ δεσπότην σὺν τῇ περὶ αὐτὸν ἀγία καὶ ἱερᾷ συνόδῳ ὡς πατέρα κοινὸν καὶ φροντίζοντα διὰ τὴν ἡσυχίαν ὄλων τῶν χριστιανῶν νὰ κάμῃ ἔλεος καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς εὐτελεῖς δούλους της, ὅπου ὁ ὀρθοδόξος Παπάζογλος νὰ μὴν ἐπιστρέψῃ πλέον οὔτε νὰ πατήσῃ εἰς τὸν τόπον μας· διότι ὅλοι ἀπλῶς οἱ ἐντόπιοι ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου δὲν εἴμεθα εὐχαριστημένοι ἀπὸ αὐτόν. Ταῦτα μὲν προσκυνητικῶς, αἱ δὲ πανάγια καὶ θεοπειθεῖς αὐτῆς εὐχαὶ καὶ εὐλογίαι εἶησαν ἡμῖν διὰ βίου σκέπη καὶ σωτηρία.

αὐκζ' Σεπτεμβρίου κ'.

Τῆς θειοτάτης καὶ σεβασμιωτάτης ἡμῖν αὐτῆς παναγιότητος δοῦλοι ταπεινότατοι :

ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος	Ἰωάννης Θεοδώρου
οἰκονόμος Κωνσταντῖνος, ἱερεὺς	Νικόλαος Μήλιου
σακελλάριος Ἰωάννης, ἱερεὺς	<i>ραπτάδων</i>
πρωτονοτάριος Βασίλειος, ἱερεὺς	Δημήτριος, πρωτομάστορης
ρεφερενδάριος Βασίλειος, ἱερεὺς	Νικόλιτς Στοιγίλου
ὑπομνηματογράφος Γεώργιος, ἱερεὺς	Ἄθανάσιος Γεωργίου
Στοιγιάννης Θεοδώροβιτς	Δημητράκης
Βοῦλκος Θεοδώροβιτς	<i>μπακάληδων</i>
Ἄγγελῆς Κοκώσης	Γρηγόρης Μπακάλης
Χρῆστος Νικολάου	Θεόδωρος
Ἄθανάσιος Χ'' Δημητρίου Γκιουμούς- [γκερδάνης]	Χ'' Μήλιος
<i>Ἰσνάφι τῶν ἀμπατζήδων</i>	Κωνσταντῖνος Χ'' Ἀργύρης
πρωτομάστορης τῶν ἀμπατζήδων, [Στοιγιάννης Θεοδώρου]	<i>κανταντζήδων</i>
Σταύρης Μήτζου βαροῦς-κεχαγιᾶς	Ἄθανάσιος, πρωτομάστορης
Χ'' Γιοβανῆς Χρήστου	Νικόλαος Δημητρίου Γιαζατζῆς
Χ'' Παῦλος Τζόνη	Χ'' Στοιγιάννος
Χ'' Μιχαὴλ Παπᾶ Δημητρίου	Παναγιώτης Ἀναστασίου
Χ'' Κοσμάς Γεωργίου	Κωνσταντῖνος Χρήστου
Χριστόδουλος Γεωργίου	Κιτάνης Κανταντζῆς
Μήλιος Πέτρου	<i>ἀσαριτζήδων</i>
<i>Μπειτζλήδων</i>	Μᾶρκος Μαρίνου
Στοιγιάννης Λόσκογλου	Παναγιώτης Μπλαδένου
Γεώργιος Σαγκούνη	Βοῦλκος Στόγιου
Ἀναστάσιος Ἄγγελῆ	<i>καζαντζήδων</i>
<i>Γουναράδων</i>	Διαμαντῆς Στοιγιάντζου
Ἄγγελῆς Γεωργίου, πρωτομάστορης	Πέτρος Νικολάου
Γκάντζιος Μιχαὴλ	Χ'' Ἀθανάσιος Νικολάου
	Κωνσταντῖνος Στοιγιάννου

ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος ὑποβεβαιοῖ.

Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῷ 1843 Ἰουνίου 9 συνετέθη καὶ ἕτερα ἀναφορὰ πρὸς τὸν Πατριάρχη, ὅπως κωλυθῆ ἢ ἐπάνοδος τοῦ ὡσαύτως κακοποιοῦ Χ'' Χριστοδούλου Ἀργυρίου εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Φιλιππούπολιν, ὅστις ἐξόριστος ὢν εἰς Ἐγρὶ Παλάγγα ἐδραπέτευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐσκόπει νὰ ἐπανεέλθῃ. Ὑπογραφαὶ μετὰ τῶν σφραγίδων τῶν τοῦ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρου καὶ τῶν προκρίτων Στοιγιάννου Κούρτοβιτς, Δημητρίου Μήτσορα καὶ Εὐσταθίου Τζιρώνη. Σφραγίδες ἰσναφίων ἀμπατζήδων, κανταντζήδων, γουναράδων, μπακάληδων, κουγιουμτζήδων, ἀκτάρηδων, ραπτάδων, καζαν-

τζήδων, τακατζήδων καὶ ἀσταρτζήδων. Ὡσαύτως καὶ ἀναφορὰ τῶν προκρίτων ἰδιαίτερα ἀπὸ 15 Ἰουνίου τοῦ 1843 Δημητρίου Κυριακοῦ Μήτσορα, Στογιάννου Κούρτη, Εὐσταθίου Τζηρώνη, Στάντζιου Ἰωάννου καὶ Δημητρίου Π. Καζαντζόγλου (Κώδ. I, σελ. 355 ἢ τμζ').

Σημείωσις. Ἀν καθορίζονται ἐν ταῖς ἀναφοραῖς τὰ ἐγκλήματα τῶν ἐκ τῆς γενετήρας των διὰ τοῦ πατριαρχείου ἐξορισθέντων τούτων Φιλιππουπολιτῶν προτάσει τῆς μητροπόλεως, τῶν προκρίτων καὶ τῶν ἐσναφίων. Ἐκ τῆς φράσεως ὁμως ὅτι ἕκαστος αὐτῶν εἶναι «ἀκατάστατος (=ἀσυνείδητος) καὶ ταραχοποιὸς καὶ ἠμπορεῖ νὰ προσεγγίσῃ εἰς τὸν τόπον ἄλλο τι χειρότερον», εἰκάζεται ὅτι ἀμφοτέροι οἱ κακοποιοὶ ἦσαν συκοφάνται καὶ καταδόται τῶν συμπολιτῶν των πρὸς τὰς τουρκικὰς ἀρχάς. Πρὸς ἡσυχίαν λοιπὸν τῆς πολιτείας ἐξευρέθη τὸ σύστημα τῆς ἐξορίας τῶν τοιούτων πολιτῶν, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀθηναίοις τὸ τοῦ ἐξοστρακισμοῦ.

Ἐκ τῶν ὑπογεγραμμένων μετὰ τοὺς κληρικοὺς πέντε προκρίτων (δημογερόντων) τῆς πολιτείας οἱ δύο πρῶτοι Στογιάννης καὶ Βούλκος Θεοδώροβιτς εἶναι οἱ νεήλυδες μεγλικτζήδες Βούλγαροι ἐξ Ἀβραδάλων τὸ πρῶτον (1827) ἀπαντῶντες ἐν τοῖς κώδεξιν ὡς δημογέροντες. Ἐκ τῶν 36 μαϊστόρων τῶν ἀναγεγραμμένων ὀκτὼ ἐσναφίων οἱ 13 εἶναι βουλγαράννημοι ἢ βουλγαρεπάννημοι. Ἐκ δὲ τῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀναφορᾷ πέντε προκρίτων ὁ Δ. Κυρ. Μήτσορας ἦτο Ἑλλήν Μετσοβίτης μεγλικτζής, γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τῇ Μαριώρα τοῦ Στογιάννου Θεοδώροβιτς, ἐκ τῆς δευτέρας του συζύγου Ἑλέγκως θυγατρὸς τοῦ καρραπατζῆ Γ. Πολίτογλου καὶ χήρας τοῦ Χ' Σωτηρίου Κεντιντένογλου, ἐξ οὗ εἶχε καὶ υἱὸν τὸν Κωνσταντῖνον Κεντιντένογλου. Ὁ Στογιάννης Κούρτης ἢ Κούρτοβιτς Τσαλόγλου ἦτο πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ λεγομένου μικροῦ Βούλκου Κούρτοβιτς Τσαλόγλου, μεγλικτζῆ, ταμίας τότε διατελῶν τῆς Ἑλληνικῆς κεντρικῆς σχολῆς. Ὁ Εὐστάθιος Τζηρώνης μεγαλέμπορος ἐξ Ἠπείρου, ἐξ ἀγχιστείας συγγενῆς τοῦ Πολίτογλου. Ὁ Στάντζιος Ἰωάννου, μεγαλέμπορος καρραπατζῆς ἐξ ἐξηλληνισμένου πατρός, διατελέσας καὶ πρωτομαῖστορ τῶν ἀμπατζήδων τῷ 1840—1841. Καὶ ὁ Δημήτριος Π. Καζαντζόγλου Ἑλλήν μεγαλέμπορος καρραπατζῆς, διατελέσας μιλέτ-βεκίλ καὶ ἐπίτροπος ἐπὶ ἔτη τῆς ἐκκλησίας ἀγ. Μαρίνης, ἣτις ἀνεκτίσθη ἐκ βάθρων ἐπὶ τῆς ἐπιτροπείας του, ὡς ἔχει σήμερον. Ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν ἀμπατζήδων ὁ Κούρτοβιτς, ὁ Στάντζιος καὶ ὁ Καζαντζόγλου σημειοῦνται πότε ἀνηγορεύθησαν πρωτομαῖστορες καὶ παρὰ τισὶν ἐμαθῆτευσαν.

Ἄρ. 19

Ὁμολογία πρωτομαῖστόρων περὶ ἀπολήψεως τῶν δανεισθέντων εἰς τὸ κονάκι διὰ χειρὸς τοῦ τζελεμπῆ Γρηγοράσκου
(Κώδ. I, σελ. 150 ἢ ρμβ', ἔτ. 1830, II, 2)

Διὰ τοῦ παρόντος ἐκκλησιαστικοῦ ἐξοφλητικοῦ ἀποδεικτικοῦ καὶ ἐμμοσίου γράμματος γίνεται δῆλον ὅτι παραστάντες ἐνώπιον ἡμῶν καὶ τῶν περὶ ἡμᾶς ἐντίμων κληρικῶν καὶ τῶν ὑπογεγραμμένων ἀξιοπίστων μαρτύρων οἱ μαῖστορες τῶν κάτωθι διαλαμβανομένων ἐσναφίων ὁμολόγησαν ἰδίους αὐτῶν χεῖλεσιν ὅτι δι' ὅσα ἐδάνεισαν πρὸ καιροῦ εἰς τὸ μέγαλον κονάκι τοῦ ὑψηλοτάτου Σουλεϊμάν πασᾶ ἐφένδη μας ἤδη ἔλαβον εἰς μετρητὰ τριάντα μίαν χιλιάδα καὶ παραδες 20 Νου 31000.20, εἰς πούσουλαν τοῦ Λαοὺτ μαχαλέ δύο χιλιάδας ἑξακόσια τριάντα ἐπτὰ Νου 2637 καὶ δι' ἕξοδα τῆς συνάξεως αὐτῶν

ἔδόθησαν τῷ τζελεμπῆ Γρηγοράσκῳ ὁμοίως καὶ διὰ κόπον τοῦ ἀπὸ μέρους τῶν ἰσναφίων χίλια τριακόσια ἑξήντα δύο καὶ ἥμισυ Νου 1362.20, συμποσούμενα ὄλα ὁμοῦ τριάντα πέντε χιλιάδες Νου 35.000, ἅτινα παρέλαβον σῶα διὰ χειρὸς τοῦ διαληφθέντος τζελ. Γρηγοράσκου καὶ οὐκ ἔχουσι τοῦ λοιποῦ ζητεῖν παρ' αὐτοῦ οὐδὲν μέχρι καὶ ὀβολοῦ, ἀλλ' ἐξώφλησαν παρ' αὐτοῦ κατὰ τελείαν ἐξώφλησιν καὶ τουρκικώτερον εἰπεῖν ἱμραλάστησαν. Διὸ εἰς ἔνδειξιν ἐγένετο τὸ παρὸν ἐπιβεβαιώσει ἡμετέρα καὶ μαρτυρία τῶν ὑπογεγραμμένων ἐντίμων κληρικῶν καὶ λοιπῶν ἀξιοπίστων μαρτύρων καὶ ἔδόθη τῷ διαληφθέντι τζελεμπῆ Γρηγοράσκῳ, ἵνα ἔχη τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν παντὶ κριτηρίῳ δικαιοσύνης. Ἐν Φιλιππουπόλει αὐλ', Φεβρουαρίου β^α.

Στάβρης τοῦ Μήτζιου προτουμάστουρης τὸν ἀμπατζίδον βεβαιῶ

Βασίλιος Παπᾶ Ἰωάννου προτουμάστουρης τὸν καφταντζίδον βεβαιῶ
 Γεώργιος Δημητρ. Στογιάννη βεβαιῶ ὁ ρεφερενδάριος Κωνσταντῖνος ἱερεὺς
 Γάντζιου Μιχαήλ βεβαιῶ [μάρτυς
 Σωτήριος Οἰκονόμου βεβαιῶ ὁ ὑπομνηματογράφων Γεώργιος ἱερεὺς
 Διαμαντῆς Καζαντζις βεβαιῶ [μάρτυς
 ὁ σακελλάριος Ἰωάννης ἱερεὺς μάρτυς ὁ πρωτοπαπᾶς Νικόλαος μάρτυς
 ὁ πρωτονοτά. Βασίλειος ἱερεὺς μάρτυς
 ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος ὑποβεβαιοῖ.

Σημείωσις. Ὁ Σταῦρος ἢ Σταυρίτσας Μήτσου (Καρπουζάκογλου) διετέλεσε πρωτομαῖστωρ τῶν ἀμπατζήδων ἀπὸ 12 Μαρτίου 1829 μέχρι 1 Ἀπριλίου 1832 τὸ δεύτερον ἐκλεγείς. Ἐν τῷ ἰσολογισμῷ τῆς πρωτομαστορείας του κατεστρωμένῳ ἐν τῷ III βιβλίῳ τοῦ ἀρχείου τοῦ ρουφετίου τῶν ἀμετατζήδων (σελ. 27 καὶ ἐξ.) οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ τοῦ δανείου τούτου καὶ τῆς ἐπιστροφῆς του. Ὁ τζελεμπῆς Γρηγοράσκου οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τῶν κωδικῶν τῆς μητροπόλεως ὡς καὶ τῶν ἀρχείων τῶν ἀμπατζήδων μνημονεύεται. Εἰκάζεται ὅτι ἦτο κάτοικος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Βλ. Σκορδέλης ἐν τῇ τελευταίᾳ σελίδι χειρογράφου βιβλίου ἐναποκειμένου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἑλλην. σχολῆς Φιλιππουπόλεως, καταστραφείσης τῷ 1906, ἀνέγνω τήνδε τὴν σημείωσιν: «Ἐλαβον κατ' ἀρχὰς ἐκ τοῦ οἰκοδεσπότου μου τζελεμπῆ Γρηγοράσκου γρ. 20 καὶ ἔπειτα ἐν Θεραπείᾳ χωρίῳ β, αὐθις ἐν τῷ Φαναρίῳ γρ. 20». Τὸ βιβλίον ἀνήκεν εἰς τινὰ ἱεροδιάκονον Χριστοφόρον ἐξ Ἀνδριτσαίνης τῆς Πελοποννήσου, ὅστις τῷ 1783 Ἀπριλίου α' ἤνοιξε σχολεῖον ἐν τῇ πατρίδι του. (Ἴδε χρονολογικὰ Φιλιππουπόλεως, ἐν τῷ Θρησκευτῶ ἀρχεῖῳ, τόμ. Α' ἔτ. 1934—35, σελ. 80). Τὸ ὄνομα Γρηγοράσκου Ρουμανικόν.

Ἄρ. 20

**Σιγίλλιον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν περὶ δωρεᾶς
 φιλοπτώχου Φιλιππουπολίτου χάριν τῶν συμπολιτῶν του πτωχῶν**

(Κώδ. II, σελ. 106, ἔτ. 1830, VI)

Ἄγαθάγγελος ἑλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

Τὰ ἔργα τῆς κατὰ Θεὸν ἀρετῆς ἄτε ψυχοφελῆ καὶ μακαρισμοῦ πρόξενα

ἄξια δῆπου καὶ ἀντιλήψεως καὶ συστάσεως· οὕτω γὰρ αὐτά τε κρατύνεται καὶ πᾶσαν φιλόθεον ψυχὴν εἰς μίμησιν διεγείρει. Πολυειδῶν δὲ ὄντων τῶν εὐαρεσίων Θεῶ ὑπερέχει ὁμολόγως τὸ τῆς ἐλεημοσύνης θεοδίδακτον ἔργον, ρυόμενον ψυχὰς ἐκ θανάτου καὶ ἁμαρτιῶν κατακαλύπτον πλήθη, καθὰ φησὶ τὰ ἱερά λόγια. Διὸ καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλη ἐκκλησία τὰς παρὰ τῶν φιλελεημόνων εὐσεβῶν προσαγομένης καὶ ἐπὶ συστάσει τοῦ θεοφιλοῦς τούτου ἔργου ἀφορώσας αἰτήσεις εὐμενῶς ἀποδεχομένη οὐκ ἀπαναίνεται καὶ διὰ γραμμῶν αὐτῆς κατοχυροῦν, τὴν εὐσεβῆ ἐκείνων διαίτησιν ἀγαμένη τε καὶ θαυμάζουσα. Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ εἰς τῶν φιλοπτώχων καὶ φιλελεημόνων εὐσεβῶν, τέκνον γνήσιον τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ ἐν ἀφανεί κείσθαι θελήσας, τὴν δὲ χριστιανικὴν καὶ φιλάδελφον προαίρεσιν ἐπιδεικνύμενος καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην ἔργῳ ἐπιδειῖται προσηρημένος προήχθη χάριν ψυχικῆς καὶ σωματικῆς αὐτοῦ σωτηρίας καὶ ὑγείας καὶ αἰωνίου μνημοσύνου αὐτοῦ, [προήχθη] ἀφιερῶσαι τε καὶ ἀναθέσθαι κοινὸν καὶ ἀναπόσπαστον ἀνάθημα καὶ ἀφιέρωμα διηνεκὲς τῆς ἐν τῇ θεοσώστῳ πολιτείας Φιλιππουπόλεως διατελοῦσιν οἰαςδήποτε τάξεως καὶ βαθμοῦ ἐνδεέσι καὶ πτωχοῖς χριστιανοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν καὶ ἀδελφοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Καὶ δὴ ἔξ ὧν ὁ πλουσιόδωρος θεὸς ἐχαρίσατο αὐτῷ ἀγαθῶν ἐξελόμενος δέκα χιλιάδας γρόσια κεφαλαῖον καθαρὸν, συνιστάμενον εἰς δύο αὐλικὰς ὁμολογίας τῆς αὐτῆς θεοσώστου ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως ἀνά γρόσια πέντε χιλιάδας ἐκάστην πρὸς πενήντα γρόσια τῷ πονγγίῳ τὸν χρόνον καὶ ἐπ' ὀνόματι τῶν αὐτῶν πτωχῶν χριστιανῶν γεγραμμένας, ταῦτα πρὸς τὸ θεοφιλὲς ἔργον προσηδωρίσατο ἐγκρίνας καὶ ἐπιτρόπους καὶ ἐπιστάτας τὸν τε κατὰ καιροὺς ἀρχιερέα τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἱερώτατον μητροπολίτην Φιλιππουπόλεως καὶ τοὺς θεοσεβεστέρους καὶ εὐσυνειδητοτέρους τῶν ἐξῆς πέντε ἐσναφίων τῆς πολιτείας ταύτης, δηλ. τῶν ἀμπατζήδων, τῶν καφταντζήδων, τῶν τσοχατζήδων, τῶν γουναράδων καὶ τῶν τζελέπηδων, ἔτι δὲ καὶ τοὺς κατὰ καιρὸν τιμιωτάτους δημογέροντας τοῦ τόπου καὶ προκρίτους, ὅπως ἐν ἐκάστῳ χρόνῳ συμπληρώσει λαμβάνοντες τὸν ἐκ τοῦ διαληφθέντος κεφαλαίου ἐτήσιον τόκον εἰς χίλια Νο 1000 γρόσια συμποσούμενον διανέμωσιν ἀφιλοπροσώπως ἐν φόβῳ Θεοῦ καὶ καθαρῶ συνειδότη τοῖς ὡς ἀληθῶς χρεῖαν ἔχουσι καὶ ἐλέους καὶ βοήθειας ἀξίοις χριστιανοῖς τῆς πολιτείας ταύτης δις τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὃ ἔστι τὰ μὲν πεντακόσια γρ. ἐν ταῖς πανσέπτοις ἡμέραις τῶν Χριστουγενῶν, τὰ δὲ λοιπὰ πεντακόσια κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς λαμπροφόρου ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐν εἰδήσει πρὸ πάντων καὶ γνώμῃ καὶ θεοσεβεῖ παραστάσει τοῦ κατὰ καιροὺς ἀρχιερέως καὶ γνησίου κυριάρχου τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ἐπαγοῦντοῦντος εἰς τε τὴν ἀφιλοπροσώπων εὐσυνειδητὸν καὶ ἀρμοδιαν ἐνέργειαν καὶ διανομὴν τῆς ἐλεημοσύνης καὶ ἐπὶ τῇ ἀναποσπᾶστῳ, ἀναφαιρέτῳ τε καὶ ἀμετακινήτῳ διατηρήσει καὶ διανομῇ τοῦ κεφαλαίου, φυλαττομένων ἐν ἀσφαγεῖ μέρει τῶν συγκροτουσῶν αὐτὸ εἰρημένων δύο αὐλικῶν ὁμολογιῶν ἢ ἐν τῷ

κιβωτίῳ τῶν πτωχῶν ἐναποτιθεμένων. Ταῦτα τοίνυν διαπράξασθαι προθέμενος ὁ θεοφιλῆς ἀνώνυμος χριστιανὸς καὶ τοιῶδε τρόπῳ τῆς γνώμης τὸ φιλόπτωχον ἐπιδεικνύμενος ἀνεκoinώσατο τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, τῇ τῶν εὐσεβῶν ἀπάντων μητρί, καὶ ἐξητήσατο τοῦ θεοφιλοῦς αὐτοῦ ἔργον τὴν ἐπικύρωσιν καὶ δι' ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ σιγγιλιώδους γράμματος πρὸς ἀσφάλειαν μείζονα καὶ διηνεκῆ καὶ ἀμεταποίητον ἐνέργειαν. Τούτου χάριν τὴν αἴτησιν αὐτοῦ εὐμενῶς προσηκόμενοι ὡς εὐλογον καὶ δικαίαν, Θεῷ τε φίλην καὶ ἀνθρώποις ἐπαινετὴν καὶ πρὸς βοήθειαν καὶ παραμυθίαν ἐνδεῶν ὁμογενῶν ἀποτεينوμένην γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα ἢ παρὰ τοῦ θεοφιλοῦς ἀνωνύμου χριστιανοῦ διαληφθεῖσα ἀφιέρωσις τῶν δέκα χιλιάδων γροσίων ἔχη τὸ κύρος καὶ τὴν ἰσχὺν βεβαίαν καὶ ἀμετάθετον εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα εἴτε ἐπὶ ζωῆς τοῦ ἀφιερωτοῦ εἴτε καὶ μετὰ τὴν πρὸς Κύριον αὐτοῦ ἐκδημίαν, ἣ δὲ ἀφιερωθεῖσα ποσότης τοῦ κεφαλαίου δέκα χιλιάδες Νο 10000 γρ. διαμένῃ εἰς τὸ διηνεκὲς ἀπαραχάρακτος καὶ διασώζεται ἀνέπαφος καὶ ἀνελλιπῆς συνισταμένη διὰ παντὸς ἐν ταῖς δυσὶν εἰρημέναις αὐλικαῖς ὁμολογίαις τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως ἐπ' ὀνόματι τῶν ἐνδεῶν γεγραμμέναις καὶ φυλαττομέναις ἐν τῷ ἀσφαλεστέρῳ μέρει ἢ ἐν τῷ κιβωτίῳ τῶν πτωχῶν. Ὁφείλωσι δὲ οἱ διοριζόμενοι ἐπιστάται καὶ ἐπίτροποι τοῦ θεοφιλοῦς ἀφιερώματος τούτου ὅ,τε ἱερώτατος ἤδη μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως ὑπερτίμος καὶ ἑξαρχος Θράκης Δρογοβοιτίας ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸς καὶ περιπόθητος ἡμῶν ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς κύριος Νικηφόρος καὶ οἱ μετὰ ταῦτα κανονικῶς διαδεξόμενοι τὴν ἐπαρχίαν αὐτήν, οἱ κατὰ καιροὺς τιμιώτατοι πρόκριτοι καὶ δημογέροντες τῆς πολιτείας ταύτης καὶ οἱ πρόκριτοι ἐκ τῶν πέντε ἐν αὐτῇ εὐλογημένων ρουφείων τῶν ἀμπατζήδων, καφταντζήδων, τζοχατζήδων, γουναράδων καὶ τζελέπηδων ἐπιστατεῖν μετὰ ζήλου καὶ διενεργεῖν ἀπαραιρέτως τὰς διαταγὰς τοῦ ἀφιερωτοῦ λαμβάνειν τε ἐν ἐκάστῳ χρόνῳ συμπληρώσει τὸν δεδουλευμένον τόκον τὸν ἐτήσιον τοῦ κεφαλαίου, ὄντα γροσία χίλια καὶ διανέμειν δις τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὸ Πάσχα δηλονότι καὶ τὰ Χριστούγεννα ἀνὰ 500, ἧτοι πεντακόσια γρ. μὴ μέντοι ἀπλῶς καὶ οἷς ἔτυχεν ἢ κατὰ φιλοπροσωπίαν, ἀλλ' ἐν φόβῳ Θεοῦ καὶ καθαρῷ τῆς ψυχῆς συνειδῶτι ποιεῖν τῆς ἐλεημοσύνης τὴν διανομὴν τοῖς ὡς ἀληθῶς ἐνδεῶσι καὶ ἐλέους ἀξίοις ὁμογενέσι χριστιανοῖς τῆς πολιτείας ταύτης Φιλιππουπόλεως, οἷας δήποτε τάξεως καὶ βαθμοῦ, προσέχοντος ἐπὶ πᾶσι καλῶς τοῦ κατὰ καιροὺς κανονικοῦ ἀρχιερέως τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ὡσπερ δὴ καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιτρόπων καὶ συνεπιστατοῦντος ἐπὶ τῷ μένειν ἀναπόστατον καὶ ἄδικτον μέχρι καὶ τοῦ λεπτοῦ τὸ κεφάλαιον, ἀξανάμενον μᾶλλον εἰ δυνατόν, ἐλαττούμενον δὲ μηδὲν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Ταῦτα ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται συνοδικῶς. Ὅς δ' ἂν καὶ ὁποῖος τῶν ἀπάντων εἴτε ἐκ τοῦ ἱεροῦ καταλόγου

εἶτε ἐκ τοῦ συστήματος τῶν λαϊκῶν γνώμης σκαιότητι καὶ ἰδιορρυθμίας νικώμενος τολμήσῃ ποτε ἐναντιωθῆναι, διασεῖσαι τε καὶ παρεμποδίσει τὴν ἀφιέρωσιν ταύτην, ἢ ἰδιοποιηθῆναι καὶ ἀφελεῖν ἐξ αὐτῆς πολὺ ἢ ὀλίγον ἢ τὴν ἐνέργειαν καὶ ἐξακολούθησιν τῆς δαιτησίας ταύτης παραχαράξει καὶ μεταποιῆσαι καὶ ὅλως θελήσῃ ἀνατρέψαι τὰ ἐν τῷ παρόντι συνοδικῶς ἐκπεφασμένα, ὁ τοιοῦτος, ὅστις καὶ ἂν ᾖ, ὡς ἀλαζῶν καὶ κακώτροπος καὶ πολέμιος τῶν θεοφιλῶν ἔργων ἀφωρισμένος ὑπάρχη παρὰ τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιῦ καὶ ἀδαιρέτου τριάδος τοῦ ἐνὸς τῇ φύσει μόνου Θεοῦ καὶ κατηγορημένος καὶ ἀσυγχώρητος καὶ ἄλλυτος μετὰ θάνατον καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀρχαῖς ὑπεύθυνος καὶ ἔνοχος τοῦ πυρὸς τῆς γέννης καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικος. Ὅθεν εἰς ἐνδειξιν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν ἀπελύθη καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγγιλιῶδες γράμμα, καταστρωθὲν κἂν τῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοσιτῷ τριακοστῷ κατὰ μῆνα Ἰούνιον ἐπὶ νεμήσεως γ'.

Ἀγαθᾶγγελος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἀποφαίνεται. Πατριάρχης Ἱεροσαλύμων καὶ πάσης Παλαιστίνης Ἀθανάσιος. Χαλκηδόνος Ζαχαρίας. Δέρκων Νικηφόρος. Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος. Ρασκοπροεσρένης Ἀνανίας. Στρομνίτζης Κωνστάντιος.

Σημείωσις. Ὁ ἀνώνυμος δωρητῆς εἰκάζεται ὑφ' ἡμῶν ὅτι εἶναι ὁ φιλόθερος καὶ φιλόθερος Ἕλληνας καραμπατζῆς καὶ βελγικτῆς μικρὸς Βούλκος τζορμπατζῆς Κούρτοβιτς Τσαλόγου, ὁ καὶ ἰδρυτῆς τῆς ἀλληλοδιδασκατικῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς τῆς ἀγίας Τριάδος (1834) καὶ χορηγὸς κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς ἐνοριακῆς τοῦ ἐκκλησίας τῆς ἀγίας Κυριακῆς (1832). Οἱ ἀδελφοὶ Στογιάννης, μικρὸς (κιοουτσούκ) Βούλκος καὶ Παῦλος Κούρτοβιτς Τσαλόγου ἦσαν υἱοὶ τοῦ ἐκ Κοπρισιτίτης εὐκαταστάτου ἀμπατζῆ—ἐμπόρου Κούρτη, ἐξαδέλφου τῶν Θεοδώροβιτς-Τσαλίκογλου, ἐγκαταστάτου ἐν Φιλιππουπόλει οἰκογενειακῶς ἀρχομένου τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἐξεπαιδεύθησαν ἐν τοῖς σχολείοις τοῖς πόλεως (ἑλληνικοῖς) καὶ μαθητεύσαντες παρ' Ἑλλήνων ἢ ἑλληνίζουσι μαῖστοροι κατὰ τὰ εἰθισμένα πρὸς ἐκμάθησιν τῆς τέχνης τῶν ἀνηγορεύθησαν μαῖστορες ἀμπατζῆδες ὁ μὲν Στογιάννης ἢ Στόγιος Κούρτη τῷ 1815 Ἰουνίου 11 ὡς τσιράκι τοῦ πατρὸς του (Ἀρχεῖα ἀμπατζῆδων, βιβλ. III, σελ. 3), ὁ δὲ Βούλκος Κούρτη τῷ 1819, Ἰουλίου 10, ὡς τσιράκι τοῦ Θεοδωρῆ Ἀβρανταλῆ καὶ Γεωργ. Φαρέση (αὐτόθι, σελ. 18) καὶ ὁ Παῦλος Κούρτη τῷ 1826, Ἰουλίου 19, ὡς τσιράκι τοῦ Πέτκου Κιλίτζη (αὐτόθι, σελ. 25). Ζῶντες ἐν ἑλληνικῷ περιβάλλοντι ἠλλήνιζον καθ' ὅλα, ὅθεν καὶ εὐτυχῆσαντες ἐν ταῖς ἐμπορικαῖς τῶν ἐπιχειρήσεσι καὶ πλουτήσαντες (οἱ δύο προεσβύτεροι, ὁ τρίτος ἦτο ὑπάλληλος τῶν ἀδελφῶν του, ἐφ' ὅσον ἔζων) ἀπῆλθον ἕνεκα τῆς ἣν ἐκτίσαντο δυνάμεως παρὰ τοῖς Τούρκοις τιμῆς καὶ ὑπολήψεως ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐκλεγόμενοι καὶ δημογέροντες. Ὁ Στογιάννης ἦτο ταμίας τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς ἀπὸ τοῦ 1841 μέχρι τῆς ἀνοικοδομήσεώς της τῷ 1846 (ἴδε ἀνωτέρω, § 10). Ὁ Βούλκος, ὅστις συνήθως ἀπεδήμει διὰ τὰς ὑποθέσεις του (μπεγλίικ), ὡς καὶ ἡ σύζυγός του Ἐλισάβετ, ἢ ἐπονομοζομένη *μεγάλη κοκκώνα*, ἦτο

δημοφιλέστατος διὰ τὰ φιλόανθρωπα, φιλόθρησκα καὶ φιλόμουσα αἰσθήματά του. Δυνατὸν εἶπεν ὅτι ὁ Βούλκος μέχρι τέλους τοῦ βίου του εἶχε ἐλληνικὰ αἰσθήματα, διότι ἀπέθανεν τῷ 1837 (ἐν Ἀδριανουπόλει) πρὸ τῆς ἐθνικῆς ἀφυπνίσεως τῶν Βουλγάρων καὶ τῆς ἐνάργεως τοῦ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τῶν καὶ ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, δι' ἃ δὲν ἔκρινεν αὐτοὺς ἀκόμη ὀρίμους κατὰ τινὰ δῆλωσίν του. Τρανῆ ἀπόδειξις τούτου εἶναι ἡ ἐντολή, ἣν κατέλιπεν ἀποθνήσκων εἰς τὴν σύζυγόν του καὶ τοὺς συγγενεῖς, νὰ διατηρῶσι τὴν Ἑλληνικὴν σχολὴν τῆς ἁγίας Τριάδος. Ὁ Παῦλος, οὐτίνος ἀνέγνωμεν σειρὰν αὐτογράφων ἐλληνικῶν ἐπιστολῶν, ἐναποκειμένων ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ οἴκου Γκεμισεργιάνη, εἰ καὶ ἀνεμείχθη ἐνεργῶς δι' ἰδιοτελεῖς σκοποὺς εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν τῶν Βουλγάρων κατὰ τοῦ πατριαρχείου ἀγῶνα ὡς μέλος τῆς τριμελοῦς διοικητικῆς ἐν τῇ πόλει ἐπιτροπείας, παρέμεινεν ἐν τῷ οἰκογενειακῷ του βίῳ Ἑλλήν. Υἱὸς αὐτοῦ ἦτο ἐκ τῆς πρώτης του γυναικός, τῆς ἐκ Δαμασκοῦ Γραμματικῆς θυγατρὸς Ἑλληνος ἱερέως, ὁ Ἀλέξανδρος Ζωηρὸς πασσάς, ἀκραιφνέστατος Ἑλλήν, σπουδᾶσας τὴν ἱστορικὴν ἐν Ἀθήναις καὶ Παρισίοις, συγγραφεὺς ἐθνικῶν δραμάτων καὶ ἐπιστημονικῶν μελετῶν, ἱατρὸς τοῦ Σουλτάνου Χαμίτ καὶ καθηγητῆς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱατρικῆς σχολῆς. Αἱ δὲ ἐκ τῆς δευτέρας του γυναικός, τῆς ἀξιερᾶστου Ἑλέγκως, ἀδελφῆς τῶν μεγαλεμπόρων ἐξ Ἀγρᾶφων Γεωργιάνδων, δύο καλλίμορφοι ἐλληνοπρεπεῖς θυγατέρες τοῦ Ραλλοῦ καὶ Μαργιῶ ἐξεδόθησαν ὑπὸ τῶν συγγενῶν τῶν ἀποθανόντος τοῦ πατρὸς τῶν ἐν ἔτει 1870 εἰς Ἑλλάδας μεγαλεμπόρους, ἡ μὲν εἰς τὸν Ἑλληνα ὑπήκοον Κωνσταντῖνον Ταχτατζή, ἡ δὲ εἰς τὸν Ἰωάννην (Γιάγκον) Κούρτοβιτζ. Οἱ ἐξ αὐτῶν ἕγγονοί του Παῦλος Κωνσταντίνου καὶ Γεώργιος Κούρτοβιτζ ἐξεπαιδεύθησαν ἐλληνοπρεπῶς καὶ ἀπεφοίτησαν τῶν ἐν Φιλιππουπόλει Ζαριφείων διδασκαλείων κατὰ τὰ ἔτη 1891 καὶ 1892. Ὁ ἑλλητισμὸς τοῦ Παύλου φαίνεται καὶ ἐκ τούτου : Τῷ 1844 εἰς μνημόσυνον τοῦ ἀδελφοῦ του Βούλκου ζωγραφίσας τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ νάρθηκος τῆς νεοκτίστου ἐκκλησίας τῆς μονῆς Ρήλας δαπάνη ἰδίᾳ καὶ τῆς νύμφης του Ἑλισάβετ ὑπέγραψε τὴν τιτορικὴν ἐπιγραφὴν ἑλληνιστί. Τῷ δὲ 1846 ἐξέδωκεν ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τοῦ Γεωργίου Παπᾶ Κωνσταντίνου τοῦ καὶ Μουσικοῦ ἐπονομαζομένου, διδασκάλου τῆς σχολῆς ἁγίας Τριάδος, ἀνθολογίαν πάσης τῆς ἐνιαυσίου ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας. Ἡ μεγάλη κοκκῶνα Ἑλισάβετ εἶχε ἐν τῇ οἰκίᾳ της τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν μέχρι τοῦ θανάτου της ἐπελθόντος ἐν βαθεῖ γήρατι ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1877. Τὰ δὲ δύο ἄρρενα τέκνα της ἔχοντα μητρικὴν γλῶσσαν τὴν ἐλληνικὴν ἐξεπαιδεύθησαν καλῶς καὶ ἐγένοντο ἱατροί, ἐπανελθόντες δὲ εἰς τὸν ἐθνισμὸν τῶν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος τῶν κατέλαβον ὑψηλὰς θέσεις ὑπὸ τὸ ὄνομα Βούλκοβιτζ, ὧν ὁ μὲν πρεσβύτερος ἐδολοφονήθη ὡς διπλωματικὸς πράκτωρ τῆς Βουλγαρίας ἐν Κων)πόλει καταλιπὼν μίαν εὐειδεστάτην θυγατέρα τὴν κυρίαν στρατηγοῦ Βινάρωφ, ἧς θυγάτηρ ἡ σύζυγος τοῦ νῦν ἐν Λονδίῳ Βουλγάρου πρεσβευτοῦ Ράδεφ, ὁ δὲ νεώτερος ἀπέθανεν ἐν Φιλιππουπόλει ὡς στρατιωτικὸς ἱατρὸς καταλιπὼν δύο υἱοὺς τὸν ἕνα ἀρχιτέκτονα, τὸ δ' ἕτερον ἀγρονόμον, ἀποθανόντας ἀμφοτέρους. Αἱ δύο θυγατέρες τοῦ Βούλκου ἐνυμφεύθησαν Ἑλλήνας, ἡ μὲν τὸν μεγαλέμπορον γείτονά του Φιλιππουπολίτην Παπασσαοῦλ ἐκ τῶν προκρίτων, ἧς θυγάτηρ ἡ κυρία Κ. Ἀχλανῆ μεγαλεμπόρου-κτηματίου, ἡ δὲ τὸν Στενιμαχίτην ὡσαύτως μεγαλέμπορον Ἰάκωβον Παυλίτην, οὗ ὁ υἱὸς Βασίλειος ἑλληνιστί ἐκπαιδευθεὶς καὶ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν μητρικὴν ἔχων ἀπέθανεν ὡς συνταξιούχος διπλωματικὸς τῆς Βουλγαρίας ὑπάλληλος ἀφείς τέκνα ἐκ Γαλλίδος γυναικὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Παυλίτωφ.

Ἄρ. 21

**Πατριαρχικὸν γράμμα πρὸς ἕξ προκρίτους τῆς πολιτείας
ὀριζομένους πρὸς ἐπιστάσιαν ἐπὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ὄρων τοῦ δανείου**

(Κώδ. II, σελ. 105, ἔτ. 1830, VI 21)

Ἀγαθάγγελος ἔλεψ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

Τιμιώτατοι ὅ τε κύρ Βοῦλκος Θεοδώρου, ὁ κύρ Ἀθανάσιος Γκιουμοῦς γκερδάν, ὁ κύρ Χ' Νένος, ὁ κύρ Χ' Γιοβάννης, ὁ κύρ Νικόλας Γιαζιτζῆς καὶ ὁ κύρ Βλασάκης Τόντζουλος, πρόκριτοι τῆς πολιτείας Φιλιππουπόλεως, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος χάρις εἶη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ. Ἔστω γνωστὸν ὅτι θεοφιλῆς τις καὶ φιλόπτωχος χριστιανὸς ἀφιερῶσας πρὸς τοὺς πτωχοὺς ὁμογενεῖς τῆς πολιτείας ταύτης γρ. δέκα χιλιάδας συνισταμένας εἰς δύο ἀδελικὰς ὁμολογίας Φιλιππουπόλεως ἐπὶ τῷ διανέμεσθαι τὸν ἐτήσιον αὐτῶν τόκον τοῖς πτωχοῖς δις τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὸ Πάσχα καὶ τὰ Χριστούγεννα, ἐξητήσατο καὶ γράμμα πατριαρχικὸν ἡμῶν καὶ συνοδικὸν ἐπὶ μεμβράνης σιγγιλιῶδες, δι' οὗ διατάττονται τὰ τῆς ἀφιερώσεως ταύτης ἐν ρηταῖς περιλήψεσι καὶ συγχρόνως ἀποκαθίστασθε ἢ τιμιότης ὑμῶν ἔφοροι καὶ προστάται τοῦ θεοφιλοῦς ἔργου ἢ τιμιότης σας μετὰ τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως ἐπὶ τε τῇ ἐνεργείᾳ καὶ διηγεκῆ αὐτοῦ ἐξακολουθήσει καὶ ἐπὶ τῇ ἀφιλοπροσώπῳ καὶ πρὸς τοὺς καθ' αὐτὸ πτωχοὺς διανομῇ τῆς ἐλεημοσύνης, καθὼς πληροφορηθήσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐξ αὐτοῦ τοῦ σιγγιλιώδους γράμματος, στελλομένου ἤδη αὐτόθι διὰ τοῦ ἐντιμοτάτου κύρ Δημητρίκα. Τούτου χάριν γράφοντες διὰ τῆς παρούσης πατριαρχικῆς ἡμῶν ἐπιστολῆς ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν ὑμῖν ὅπως ἀναλαβόντες τὴν θεοφιλῆ ταύτην ἐπιστάσιαν κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ ἀφιερωτοῦ καὶ τὰς ἐννοίας τοῦ σιγγιλιώδους ἡμετέρου γράμματος ἐξακολουθήτε τὴν ἀπαράλλακτον ἐνέργειαν τῆς διανομῆς τῆς ἐλεημοσύνης δις τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὸ Πάσχα καὶ τὰ Χριστούγεννα λαμβάνοντες κατὰ τὰς δύο ταύτας ἐποχὰς τὸν ἀποφερόμενον τόκον ἀνὰ πεντακόσια γρόσια καὶ δίδοντες ἀφιλοπροσώπως τῇ γνώμῃ καὶ τοῦ κατὰ καιροὺς ἀρχιερέως σας πρὸς τοὺς καθ' αὐτὸ πτωχοὺς χριστιανοὺς τῆς πολιτείας ταύτης, μενόντων διὰ παντὸς ἀνεκποιήτων καὶ ἀμετακινήτων τῶν κεφαλαίων, τῶν δὲ συγκροτουσῶν αὐτὰ δύο ὁμολογιῶν καὶ τοῦ σιγγιλιώδους φυλαττομένου ἐν τῷ ἀσφαλεστέρῳ μέρει τῆς πολιτείας σας, δηλ. εἰς τὴν κάσσαν τοῦ κοινοῦ σας. Ὅφείλετε δὲ προσέτι τὴν γενομένην διανομὴν τῆς ἐλεημοσύνης νὰ τὴν μεταγράφητε ἐν καθαρῷ καταστίχῳ, ὅπως ζητηθέντος ποτὲ λογαριασμοῦ παρὰ τῆς ἐκκλησίας δυνηθῆτε προχείρως νὰ παραδώσητε αὐτόν. Ἐνεκα δὲ τῆς θεοφιλοῦς αὐτῆς ἐπιστάσιος σας μεθέξετε ἀναμφιβόλως καὶ ὑμεῖς τῶν μισθῶν, εἴ γε εἰλικρινῶς καὶ ἀφιλοπροσώπως διατηρήσετε τὸ ἔργον αὐτό. Ἡ δὲ τοῦ

Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἶη μετὰ τῆς τιμιότητός σας.
αὐλῷ, Ἰουνίου κα΄

ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης
ὁ Νικηφόρος βεβαιοῖ (αὐτόγραφο).

Σημείωσις. Οἱ ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου καθ' ὑπόδειξιν τοῦ δωρητοῦ ὀρισθέντες ἔφοροι ἐπὶ τῆς διανομῆς τῶν τόκων τῆς δωρεᾶς πρόκριτοι τῆς πολιτείας ὁ μὲν Βούλκος Θεοδώρου εἶναι ὁ μέγας Βούλκος Θεοδώροβιτς-Τσαλίκογλου, ὁ Ἀθανάσιος Γκιουμουσγερδάνης ὁ γενάρχης τῆς μεγάλης εὐγενοῦς οἰκογενείας, τῆς ἐπὶ ἓνα αἰῶνα δρασάσης ἐθνικῶς καὶ κοινωνικῶς, ὁ Χ' Νένος εἶναι καραμπατζῆς μεγαλέμπορος ἐξηλληνισμένος διατελέσας πρωτομαῖστωρ τῶν ἀμπατζήδων ὑπὸ τὸ ὄνομα Χ' Ράϊκου τῷ 1835—1839 (ἴδε ἀρχεῖα ἀμπατζήδων βιβλ. III, σελ. 32—33), ὁ Χ' Γιοβάννης εἶναι ὁ μεγαλέμπορος καὶ ζάπλουτος καραμπατζῆς Χ' Γιοβαννῆς Χρήστου Κοϊμτζόγλου, δεύτερος ἐξάδελφος τοῦ Γρηγορίου Μαρσολῆ πατρὸς καὶ Ἀντωνίου Κομιζοπούλου, ὁ Νικόλαος Γιαζατζῆς διετέλεσε πολλάκις πρωτομαῖστωρ τῶν καυταντζήδων, Ἕλληνα, καὶ ὁ Βλασάκης Τόντσογλου ἐξηλληνισμένος πατρόθεν, ἔμπορος, γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Ἀθανασίου Χ' Δημ. Γκεμισγερδάνη.

Ἄρ. 22

Δήλωσις Νικηφόρου περὶ λήψεως δανείου

(Κώδ. II, σελ. 104, ἔτ. 1830, VII, 17)

Ἡ ταπεινότης ἡ ἐμὴ διὰ τῆς παρουσίας αὐτῆς ἐνυπογράφου καὶ ἐνσφραγίστου αὐλικῆς ὁμολογίας χρεωστικῆς δηλοποιεῖ, ὡς ἔλαβεν ἤδη δανειακῶς διὰ χρεῖαν καὶ ἀνάγκην τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς παρὰ τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ Φιλιππουπόλεως διατελούντων πτωχῶν χριστιανῶν γρ. τὸν ἀριθμὸν πέντε χιλιάδας Νο 5000, κεφάλαιον καθαρὸν, ἐπὶ συμφωνίᾳ τόκου πενήκοντα γρ. τῷ πουργίῳ τὸν χρόνον, ὃν τινῶν ἄσπρων ἐχόντων διαμένειν διὰ παντὸς ἀνεκποιήτων τοκισμοῦ καὶ ἀμετακινήτων ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας ταύτης κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ περὶ τούτου ἐκδοθέντος ἱεροῦ πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ σιγγιλιάδους ἐπὶ μεμβράνης γραμματος ὑπόσχεται ἡ ἐμὴ ταπεινότης πληροῦν καὶ διδόναι τὸν ἐτήσιον αὐτῶν τόκον πρὸς τοὺς τιμιωτάτους πρωτομαῖστωρας τῶν ἐν τῷ αὐτῷ ἱερῷ σιγγιλίῳ διαλαμβανομένων εὐλογημένων ἔσναφίων τῆς πολιτείας ταύτης καταμετροῆσε ἀνελλιπῶς τῇ αὐτῶν τιμιότητι κατὰ τὴν κ' Δεκεμβρίου ἐκάστου χρόνου, ἐπὶ τῷ διανέμεσθαι τοῖς ρηθεῖσι πτωχοῖς κατὰ τὴν ἐν τῷ σιγγιλιάδῃ περιλήψιν. Ὅθεν εἰς ἐνδειξιν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ ἡ παροῦσα αὐτῆς ἐνυπόγραφος καὶ ἐνσφραγίστος αὐλικὴ χρεωστικὴ ὁμολογία ἐπὶ μαρτυρίᾳ τῶν παναγιωτάτων αὐτῆς συναδελφῶν σεβασμίων ἀρχιερέων καὶ ἐδόθη τοῖς εἰρημένοις ἔσναφίοις ἐπὶ τῷ ἐναποτεθῆναι ἐν τῷ κιβωτίῳ τῶν πτωχῶν.

(τόπος σφραγίδος) ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος ὑπόσχεται

Χαλκηδόνος Ζαχαρίας μάρτυς, Δέρκων Νικηφόρος μάρτυς, Ρασκοπρεσρένης Ἀνανίας μάρτυς, Στρομνίτζης Κωνσταντῖος μάρτυς.

Καὶ ἡ ἑτέρα ὁμολογία ὡσαύτως γεγραμμένη ἀπαρράλλακτος, τὸ δὲ διάφορον αὐτῆς θέλει πληροῦται κατὰ τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων ἐκάστου χρόνου ἐν ὁποίῳ ἂν συμπέσῃ μηνί.

Αἱ ἄνωθεν δύο ὁμολογίαι μετὰ τοῦ σιγγιλιώδους γράμματος καὶ τῆς πατριαρχικῆς ἐπιστολῆς ἐνσφραγισμένα παρὰ τῶν πέντε ἐσναφίων ἐτέθησαν εἰς τὴν κάσσαν τῶν ἀμπατζήδων πρὸς φύλαξιν.

1830, Ἰουλίου 17.

ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος (αὐτόγραφος)

1831 Ἰουνίου 21. «Καταγραφὴ τῶν τόκων τῶν ἐπ' ὄνοματι πτωχῶν Φιλιππουπόλεως δύο ὁμολογιῶν ἀνὰ πέντε χιλιάδων, διδομένων εἰς δύο ἔποχας κατὰ τὰ Χριστούγεννα καὶ τὸ Πάσχα ἀνὰ 500 γρ. κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀφιερῶσαντος», Ἐδόθησαν ὡς σημειοῦται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1830 10βρ. 17 μέχρι τοῦ 1847 Μαρτ 18, ὁπότε λήγει ὁ δεύτερος τοῦ Κυρίλλου κώδιξ, γρ. 17.500.

Σημείωσις. Οἱ τόκοι τῆς δωρεᾶς ταύτης ἀπὸ τοῦ 1831 ἐλαμβάνοντο τακτικῶς δις τοῦ ἔτους κατὰ τὴν συμφωνίαν ὑπὸ τοῦ ἐσναφίου τῶν ἀμπατζήδων καὶ διενέμοντο διὰ τῶν ἐπιτρόπων τῶν πέντε ἐκκλησιῶν ἁγ. Δημητρίου, ἁγ. Κυριακῆς, ἁγ. Κωνσταντίνου, ἁγ. Μαρίνης καὶ Παναγίας εἰς τοὺς ἐνδεεῖς ἐνορίτας κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ διαθέτου. Ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν ἀμπατζήδων (βιβλ. III, σελ. 26) σημειοῦνται οἱ ληφθέντες τόκοι μέχρι τῆς 20 Δεκεμβρ. 1840.

Ἄρ. 23

Ἰσον τῆς διαθήκης τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου Μανδρατζόγλου

(Κώδ. I, σελ. 157 ἢ ρμθ', ἔτ. 1830, VIII, 27)

Προσῆκει τοὺς γε ἔμφρονας καὶ καλοὺς τῶν ἀνθρώπων μάλιστα δὲ τοὺς χριστιανοὺς μὴ μόνον κατὰ τὸν βίον ἄμεμπτα ὡς οἶόν τε καὶ εἰρηνικὰ παρεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς κληρονόμοις μετὰ θάνατον ἀστασίαστον καὶ εἰρηνικὴν τὴν οὐσίαν αὐτοῖς καταλείπειν. Ταῦτα συλλογιζόμενος καὶ ὁ ἐνταῦθα ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβων τιμιώτατος ἐν ἐμπόροις κὺρ Κωνσταντίνος Μανδρατζόγλος Φιλιππουπολίτης καὶ τὸ ἄωρον τοῦ θανάτου διανοούμενος, σφᾶς ἔχων τὰς φρένας καὶ ὑγιᾶ τὸν νοῦν ἔγνω διαθέσθαι τὰ καθ' ἑαυτὸν διὰ τῆς παρούσης νομίμου οἰκειοθελοῦς ἐνυπογράφου καὶ ἐνσφραγισμένης ἐμματούρου ἀυλικῆς διαθήκης. Καὶ δὴ φησί: πρῶτον μὲν ἀφήμι καὶ συγχωρῶ ἀπὸ πάσης ψυχῆς καὶ καρδίας πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς μου χριστιανοῖς, ὅσοι εἰς ἐμὲ ξηήμαρτον λόγῳ ἢ ἔργῳ ἔξαιτούμενος κἀγὼ τὴν παρὰ πάντων συγχώρησιν ἐφ' οἷς προσκέκρουκα αὐτοῖς ὡς ἁμαρτωλὸς περὶ τὸν βίον τοῦτον· ἔπειτα δὲ περὶ τῆς περιουσίας αὐτοῦ διορίζει τάδε: ἤτοι πρὸς βεβαίωσιν τῆς παρούσης αὐτοῦ διαθήκης καὶ συντήρησιν καὶ προστασίαν τῶν ἐν αὐτῇ διαταγῶν αὐτοῦ καταλείπει τῷ παναγιωτάτῳ καὶ σεβ. ἡμῶν αὐθέντῃ καὶ δεσπότῃ τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχει κψ κψ Κωνσταντῷ γρόσια 500, τῇ αὐταδέλφῃ αὐ-

τοῦ Ρωξάνδρα Γεωργίου γρ. 500, τῇ ἀνεψιᾷ αὐτοῦ Ραλοῦ Νικολάου γρ. 5000, τῇ ἐτέρα ἀνεψιᾷ αὐτοῦ Μαριώρα γρ. 5000, εἰς τὰ νοσοκομεῖα Κωνσταντινουπόλεως γρ. 1000, εἰς τὸ κιβώτιον τῆς ἐλεημοσύνης γρ. 1000. εἰς τὸ ἐν τῇ ἐνορίᾳ τοῦ ἁγ. Νικολάου Τζουπαλί σχολεῖον γρ. 250, εἰς τὸ παγκάρι τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου Τζουπαλί γρ. 250, εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ ζιντανιοῦ γρ. 1000, περὶ ὧν διατάττει, ἵνα ἐπιστατήσωσιν οἱ ἐπίτροποι αὐτοῦ, ὅπως ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δοθῶσιν εἰς ἐξαγωγὴν φυλακισμένων χριστιανῶν, εἰς τὴν ἐν Φαναρίῳ σχολὴν ἑλλ. τοῦ γένους γρ. 1000, διὰ τὴν κηδεῖαν αὐτοῦ 1000, τῇ Παρασκευῇ δούλῃ του 500, τῇ ἐτέρα δούλῃ του Ρωξάνδρα γρ. 200, εἰς τὰ ἐν Φιλιππουπόλει νοσοκομεῖα γρ. 2000, εἰς τὴν σχολὴν Φιλιππουπόλεως 2000, εἰς τὰς φυλακὰς Φιλιππουπόλεως 1000, εἰς τὰς πέντε ἐκκλησίας Φιλιππουπόλεως 250, εἰς πέντε μοναστήρια ἐνοριακὰ 250, εἰς τρία ἔτι μοναστήρια Κρουζίμων 150, διὰ μνημόσυνα αὐτοῦ περὶ ὧν διορίζει νὰ ἐκτελεσθῶσιν ἐν Φιλιππουπόλει μέχρι τριετίας διὰ τῆς ἀνεψιᾶς του Μαριώρας γρ. 1500. Ταῦτα πάντα ἀπὸ σημειώματος αὐτοῦ ἰδιοχείρως γεγραμμένου ἰδίῳι χεῖρῃσι ὁμολόγησε καὶ παρήγγειλεν, ἅτινα σηματοδοτοῦνται εἰς γρ. 29.350· ἡ δὲ ἀπόδοσις αὐτῶν γενήσεται κατὰ τὴν διαταγὴν αὐτοῦ ἀπὸ τιμῆς τῆς πωλήσεως τοῦ ἔξωθι μεταξὺ Τρικαλοῦ καὶ Γενικακοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν κειμένου ἰδιοκτητοῦ ὀσπιτίου αὐτοῦ. Ὁμολόγησε δὲ ὁ διατιθέμενος ὅτι ἔχει λαμβάνειν παρὰ μὲν τοῦ Στάντσου Τζεγκενὲ Φιλιππουπαλίτου ἀμπατζῆ εἰς τὸ ἔσκι γιὰν καπάνι γρ. 1500 διὰ δύο ὁμολογιῶν, παρὰ δὲ τοῦ κερσετετζῆ Μάρκου Καισαριέως καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ δι' ὁμολογίας αὐτῶν γρ. 869, ἐν τουρπούνι δεδομένον τῷ κῦρ Μιχαλάκη ἀταδέλφῳ τοῦ γέρ. ἁγίου Ἐφέσου, ἵνα πωληθῆ. Ἐπὶ τούτοις προσωμολόγησεν ὅτι ἔχει καὶ ἕλην τινὰ ὀσπιτικὴν καὶ ἀσημικὰ καὶ τὰ μὲν ἀσημικὰ ὁμολόγησε ρητῶς ὅτι εἶναι καφέ ἱμπρὶκι ἀσημένιον, δύο ταπλάδες ἀσημ., δύο χουλιάρια ἀσημ., μία χουλιάρια ἀσημ. μεγάλη καὶ πιατάκια καὶ χουλιάρια ἀσημ. δὲν ἐνεθυμήθη πόσα. Περὶ δὲ τῆς ὀσπιτικῆς ἀποσκευῆς παρήγγειλε νὰ λάβωσι τὴν φροντίδα οἱ ἐπίτροποι αὐτοῦ νὰ τὰ καταγράψωσι καὶ ὅλα αὐτὰ πωληθέντα νὰ δοθῶσιν εἰς τὰ διοριζόμενα ἑλέη ἢ καὶ εἰς ἄλλα πτωχὰ μέρη. Διοριζόμενος ἀποκαθίστησι καὶ ἐπιτρόπος τοὺς τιμιωτάτους τὸν τε κῦρ χατζῆ Ἰωάννην Φάχη καὶ τὸν κῦρ Κωνσταντῖνον Ἰπλιτζῆν καὶ ἐπ' αὐτοὺς προστάτην καὶ ναζίρην τὴν αὐτοῦ θεοφροῦρητον καὶ σεβ. παναγιότητα δεόμενος θερμῶς καὶ παρακαλῶν ἵνα διατηρηθῶσι καλῶς καὶ διανεμηθῶσιν ἀμετατρέπτως πάντα τὰ ἐν τῇ παρούσῃ οἰκιοθελῶς ὑπ' αὐτοῦ τεταγμένα. Ταῦτα μὲν οὖν διέθετο διοριζόμενος δικαίᾳ βουλῇ καὶ ἀνθαιρέτῳ γνώμῃ ὁ εἰρημένος κῦρ Κωνστ. Μανδρατζόγλου. Ὅστις δ' ἂν τῶν συγγενῶν καὶ κληρονόμων αὐτοῦ ἢ ἄλλοις τις ὀποιουοῦν τάξεως ἐπιχειρήσῃ ἀνατρέψαι ἢ διασεῖσαι τὰ ἐν τῇ παρούσῃ διατιθέμενα, τὸν τοιοῦτον φησὶ προκαλεῖσθαι εἰς τὸ ἀδέχαστον τοῦ Θεοῦ κριτήριον ἐν τῇ φρικτῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως Ὅθεν εἰς ἐνδειξὴν ἐγένετο καὶ ἡ πα-

ροῦσα ἐνυπόγραφος ἐνσφράγιστος καὶ ἐμάρτυρος διαθήκη ἐπιβεβαιώσῃ τῆς αὐτοῦ παναγιότητος καὶ τῶν ἐντιμολογιωτάτων κληρικῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγαλῆς ἐκκλησίας καὶ ἐδόθη τοῖς διαληφθεῖσιν ἐπιτρόποις.

αὐλῆ^ϕ Αὐγούστου κζ'.

Κωνσταντῖνος Γεωργίου Μανδρατζόγλου βεβαιοῖ (ἡ σφραγὶς αὐτοῦ)

ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ Σεραφεῖμ παρὼν μάρτυς

ὁ ρεφερενδάριος Γεώργιος μάρτυς

ὁ μέγας πριμικήριος Παναγιώτης μάρτυς.

ὁ πρωταποστολάριος Νικόλαος μάρτυς

ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος ὑποβεβαιοῖ.

Σημείωσις. Ἐκ τῆς διαθήκης ταύτης συνταχθεῖσης ἐν τοῖς πατριαρχείοις Κωνσταντινουπόλεως τεκμεριούται ὅτι ἦτο μῦθος τὸ γραφέν ἀρχομένου τοῦ ἐνεστώτος αἰῶνος ἐν τινὶ τῆς Καλκούτας Ἀγγελικῆ ἐφημερίδι καὶ ἐπαναληφθὲν ἐν Ἐθρωπαϊκαῖς ὅτι ἡ ἐκεῖ κυβερνητικὴ τράπεζα ἐξήτει τοὺς κληρονόμους Μανδρατζόγλου τινὸς Φιλιππουπολίτου πρὸς παραλαβὴν κατὰ τὴν διαθήκην του τῆς ἐν αὐτῇ κατακειμένης ἐντόκως περιουσίας του ἀνερχομένης εἰς μυθώδη ποσά. Ὁ Κ. Μανδρατζόγλου ἀναγορευθεὶς μαῖστωρ ἀμπατζῆς τῷ 1756 Ἰουλίου 27 (Ἀρχεῖον, βιβλ. I, σελ. 91) εἰργάζετο πράγματι ὡς ἔμπορος ἐν Ἰνδίας ἔχων ὑποκατάστημα καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἀλληλογραφίᾳ Γρηγορίου τοῦ Σιφνίου, διατελέσαντος ἱερέως τῶν ἐν Δάκκᾳ τῆς Ἰνδικῆς ἀπωρισμένων Ἑλλήνων (1812—1818) μνημονεύεται ὁ τιμιώτατος κῆρ Κωνσταντῖνος Γεωργίου Μανδρατζόγλου (*Ἡλία Τανταλίδου*, Ἰνδικῆ ἀλληλογραφία Γρηγορίου ἱερομονάχου Σιφνίου, σελ. 45, Κωνσταντινουπόλις 1852). Φαίνεται δὲ ὅτι συνειργάζετο μετὰ τοῦ ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ του Ρωξάνδρα γαμβροῦ του Χ' Γεωργίου Μποζατζόγλου, ὡσαύτως Φιλιππουπολίτου, μαῖστωρος ἀπὸ Ἰουν. 20 ἔτ. 1775 (ἀρχεῖα II, σελ. 10), ὅστις τῷ 1783 ἐπανῆλθεν εἰς Φιλιππούπολιν (Κώδικος I, σελ. 11 ἢ 8) δι' ὀλίγον χρόνον. Ἐκ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει θαλάμου τοῦ Κωνστ. Μανδρατζόγλου καὶ τῆς ἐλλείψεως οἰασδήποτε ἐν τῇ διαθήκῃ του μνείας περὶ τῶν ἐμπορικῶν του ἐπιχειρήσεων εἰκάζεται ὅτι ἐν τῷ γήρατι του ἠσύχαζεν ἐν τῷ ἰδίῳ του οἴκῳ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποστάς πάσης ἐργασίας. Ὁ Μποζατζόγλου παρέμεινεν ἐν Ἰνδίας καὶ ἐν τῇ πρὸς τὴν ἐν Φιλιππουπόλει διαμένουσαν σύζυγόν του Ρωξάνδραν ἀλληλογραφία μνημονεύεται υἱὸς αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ ἕγγονος Ἰησοῦς καὶ δισέγγονος Ἐμμανουήλ. (Ἴδε, *Μυρτ. Ἀποστολίδου*, τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει ἐσναφίου τῶν ἀμπατζῆδων, Ἀρχεῖον Ἐθνακικοῦ λαογραφικοῦ θησαυροῦ, ἔτ. 1936—1937, τόμ. Γ', σελ. 183 κ. ἐξ.). Σημειώτεον ὅτι ἐπὶ τῇ εἰδήσει τῆς ἐφημερίδος ἐνεφάνησαν πλείστοι κληρονόμοι τοῦ Μανδρατζόγλου, οὗ ἐν Φιλιππουπόλει ἡ οἰκογένεια ἐξέλιπεν ἤδη, καὶ ἑκατοντάδες ἐπιστολῶν ἐλήφθησαν ὑπὸ τοῦ ἐφημερίου τῆς ἐν Καλκούτᾳ ἑλλην. ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἀρχιμανδρίτου Ἀθανασίου Ν. Ἀλεξίου ἐκ πάσης γωνίας τῆς οἰκουμένης παρὰ συγγενῶν δῆθεν τοῦ κληροδότου αἰτουμένων πληροφορίας. Οὐ πρὸ πολλῶν δ' ἐτῶν ἐδημοσιεύθη ἐν Βουλγαρικαῖς ἐφημερίσι τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ Σοφίας ὅτι ὁ Μανδρατζόγλου ἦτο γνήσιος Βούλγαρος καὶ συγγενεὶς αὐτοῦ σφύζονται ἐν Βουλγαρίᾳ, νόμιμοι κληρονόμοι. Ἐκ τῆς διαθήκης του ὅμως, τῶν πρὸ αἰῶνος συγγενῶν του ἐν Φιλιππουπόλει καὶ τῶν γνήσιων οἰκογενειακῶν ὀνομάτων *Μαυρουδῆς, Ρωξάνδρα, Σοφία, Ραλοῦ, Μαριώρα, Μανδρατζόπουλλος* καὶ ἐκ τῶν ἀρχείων τῶν ἀμπατζῆδων, διαπιστοῦται ἡ ἑλληνικὴ καταγωγὴ τῆς παλαιᾶς ταύτης ἐν Φιλιππουπόλει οἰκογενείας.

Ἄρ. 24

Ἐκτελέσεις τῆς διαθήκης Κωνστ. Μανδρατζόγλου

(Κώδ. Ι, σελ. 158 ἢ ρν. ἔτ. 1830, ΧΙΙ. 15)

1830 Δεκεμβρ. 15. Ὅσα συνήχθησαν ἐκ τῆς καθαρίσεως τῆς περιουσίας τοῦ μακαρίτου Κωνστ. Μανδρατζόγλου ἐκτὸς τῶν διὰ τοῦ Κασίμη πωληθέντων καὶ εὐρισκομένων παρ' αὐτῶ.

- 24.000 γρ. ἀπὸ τῆς πωλήσεως τοῦ ὄσπιτιου, τὸ ὁποῖον συνεφωνήθη μὲν διὰ γρ. 25.000, ἔπειτα δὲ ἀφείθησαν τῷ ἀγοραστῇ τὰ 1000 γρ. διὰ τὰ συμβάντα αὐτῷ ὑπέρογκα ἔξοδα ἤτοι τῇ ἀπαλλαγῇ καὶ μεταγραφῇ τῶν χουτζετίων.
- 5.000 » ἀπὸ πωλήσεως δύο κομματιῶν διαμαντιῶν μὴ διαλαμβανομένων τελείως ἐν τῇ διαθήκῃ του.
- 1.100 » ἀπὸ πωλήσεως τῶν ἀσημικῶν του, ἅτινα μὴ ὄντα καθαρὰ ἐπωλήθησαν πρὸς παρὰδ. 50 τὸ δράμι.
- 300 » ἀπὸ πωλήσεως τουρπουνίου.
- 400 » ἀπὸ πωλήσεως μερικοῦ μαλλιῶ καὶ τινων μπακιρικῶν.
- 4.000 » εὐρεθέντα εἰς μετροητά, μὴ διαλαμβανόμενα καὶ ταῦτα εἰς τὴν
- 34.800 » διαθήκην του.

Ἐὰ διοριζόμενα νὰ δοθῶσι κατὰ τὴν διαθήκην, 1830 Δεκεμβρίου 15.

- 500 τῷ οἰκουμεικῷ πατριάρχῃ.
- 1.000 εἰς τὰ νοσοκομεῖα Κων)πόλεως.
- 1.000 εἰς τὸ κιβώτιον ἐλεημοσύνης ὡσαύτως.
- 1.000 εἰς τὸ ζιντάνι τῆς Κων)πόλεως εἰς τοὺς φυλακωμένους.
- 250 εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Τζιμπαλιῶ τῆς ἐνορίας του.
- 250 εἰς τὸ παγκάρι τῆς ἐκκλησίας Τζιμπαλιῶ διὰ μνημόσυνα.
- 4.000
- 1.000 τὰ γενόμενα ἔξοδα τῇ ἡμέρᾳ τῆς κηδείας του.
- 1.000 τῇ ἐν Φαναρίῳ σχολῇ τοῦ Γένους.
- 500 τῇ δούλῃ του Παρασκευῇ
- 200 τῇ δούλῃ του Ρωξάνδρα.
- 200 τῷ πνευματικῷ του Σεραφεῖμ.
- 100 τῷ πνευματικῷ Βαρθολομαίῳ.
- 1.500 ἔξοδα διὰ νὰ μεταγραφῇ τὸ ὄσπιτιον εἰς τὸν ἀγοραστὴν κτλ.
- 8.500
- 200 τῷ ἀρχιερεῖ τῆς πατρίδος του Φίλιππουπόλεως.
- 2.000 εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῆς πατρίδος του.
- 2.000 εἰς τὴν Ἑλληνικὴν σχολὴν ὡσαύτως.
- 1.000 εἰς τὰς φυλακὰς Φιλιππουπόλεως.
- 5.000 τῇ ἀδελφῇ του Ρωξάνδρα.

5.000	τῆ ἀνεψιᾶ του Ραλοῦ Νικολάου.
5.000	τῆ ἀνεψιᾶ του Μαριώρα Νικολάου.
250	εἰς τὰς 5 ἐκκλησίας Φιλιππουπόλεως
250	εἰς τὰ 5 ἐνοριακὰ μοναστήρια.
140	εἰς τὰ 3 μοναστήρια Κρουζίμων
2.500	εἰς τριετῆ μνημόσυνα γενησόμενα διὰ τῆς ἀνεψιᾶς του Μαριώρας
<u>23.350</u>	
2.950	ταῦτα περισσεύματα διενεμήθησαν κατὰ τὴν διαθήκην του διὰ τῶν
<u>34.800</u>	διορισθέντων ἐπιτρόπων, εἰς διάφορα πτωχὰ μέρη καὶ βαπτιστικά τοῦ μακαρίτου :—ἦτοι τριάντα τέσσαρες χιλιάδες καὶ ὀκτακόσια ὡς ἀντικρῦ. 1830 Δεκεμβρίου 15.

Ἰωάννης Φάχρης, ἐπίτροπος τῆς διαθήκης
Κωνσταντῖνος Ἰωάννου, ἐπίτροπος τῆς διαθήκης
ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος ὑποβεβαιοῖ.

Ἄρ. 25

Συνδρομαὶ καὶ ἔρανοι ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς κεντρικῆς σχολῆς

(Κώδ. II, σελ. 121—122, ἔτ. 1831, IX. 26)

Ἐπειδὴ ἡ σοφία καὶ μάθησις πασῶν τῶν ἀρετῶν πηγὴ οὕσα καὶ τοῖς πᾶσι διδάσκαλος τῶν κατὰ τὸν βίον πέφυκεν, συμφυρὰ δὲ καὶ τῷ σοφῷ Σολομῶντι βαδίζοντες «τιμιωτέρα χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτελῶν», δὸς δ' εἰπεῖν καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον «ἀπ' ἀγριελαίου εἰς καλλιέλαιον καὶ ψυχὰι τῶν ταύτη φοιτούντων ἐγκεντριζόμεναι μεταπλάττονται», ὥστε δι' αὐτῆς ὁ χρῆσθεις ἄνθρωπος τῷ ὄντι Θεοῦ εἰκὼν ἀναδείκνυται καὶ τὴν κατ' ἄμφω εὐδαίμονιαν πορίζεται· διὸ δὴ πολλῶν χαρίτων ἄξιοι οἱ τὸν κρατῆρα τοῦτον τῆς σοφίας κεραννύντες, πλειόνων δὲ τῶν ἀμοιβῶν παρὰ τε Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων οἱ ἀγωνιζόμενοι τοῦτον τὸν αὐλάκα τῆς σοφίας εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν ἕκαστον μεταγαγεῖν διὰ συνδρομῆς πρὸς σύστασιν καὶ καλλιέργειαν ἑλληνικῶν σχολείων. Τοῦθ' ἔνεκα καὶ οἱ κάτωθι φιλόμουσοι καὶ φιλόανθρωποι συνδρομηταὶ τῆς θεοσώστου ταύτης πόλεως τοῦ τοιούτου καλοῦ ἔργου ὀρεγόμενοι συνέδραμον φιλοτίμως μετὰ τὴν ἐξῆς συνδρομὴν καὶ ἔρανον εἰς μνημόσυνον αὐτῶν αἰώνιον.

ὁ ἅγιος Φιλιππουπόλεως κύριος Νικηφόρος	γρ.	2000	
ὁ ἅγιος Λεύκης κὺρ Σεραφεῖμ	»	500	
ὁ πρωτοσύγκελλος κὺρ Ἀθανάσιος	»	500	
ὁ κὺρ Βοῦλκος Θεοδώροβιτς	»	3000	
ὁ κὺρ Βοῦλκος Κούροβιτς	»	5000	11000
ὁ κὺρ Στογιάννος Θεοδώροβιτς	»	1500	
ὁ κὺρ Βλασάκης Τόντζογλου	»	1500	
ὁ κύριος Νικολάκης Μιχαὴλ Κύρου	»	500	

ὁ κύριος Ἀθανασάκης Χ΄ Δημ. Γκεμὶς γκερδάνη	»	400
ὁ κύριος Χρηῆστος Νικολάου Κύρογλου	»	1500= 5400
ὁ κὺρ Λάμπρος καὶ Γεώργιος Πέτρου Παπαῖ Σαοὺλ	»	1000
ὁ κὺρ Παναγιώτης Δημητρίου καὶ Γεώργιος Σεγγούνη	»	800
ὁ κὺρ Στέφανος Μουτιόγλου καὶ Τόσκογλου	»	1500
ὁ κὺρ Ἀντώνιος Στογιάννοβιτς	»	600
ὁ κὺρ Ἰωάννης Λ. Νέμιτσογλους	»	600= 4500
ὁ κύριος Χ΄ Γιοβαννῆς καὶ Ἀργύριος Κουγιμιτζόγλου	»	1200
ὁ κὺρ Θεόδωρος Παρασκευᾶ	»	500
ὁ κὺρ Τόσκος Παρασκευᾶ	»	500
ὁ κὺρ Χ΄ Πέντζος Παπαδάκη	»	500
ὁ κὺρ Γιαννάκης Γεωργίου Πολίτη	»	1000= 3700
ὁ κὺρ Χ΄ Νένος Ράτη	»	400
ὁ κὺρ Χρηῆστος Ζωπάνου καὶ Γεώργιος Σαμαρᾶς	»	400
ὁ κὺρ Πέτκος Βούλκοβιτς	»	400
ὁ κὺρ Γκάντζου καὶ Πέγιους σύντροφοι	»	500
ὁ κὺρ Χ΄ Δημήτριος Κουγιουμιτζόγλους	»	400= 2100
ὁ κὺρ Φίλιππος Ἀποστόλου	»	500
ὁ κὺρ Σταῦρος Κοσμᾶ καὶ Στάντζιος Ἰωάννου	»	400
ὁ κὺρ Χ΄ Γεώργιος Μπαγδατλῆς	»	200
ὁ κὺρ Ἀγγελῆς Κοκκώσης	»	300
ὁ κὺρ Πέτρος Μιχιτζῆς	»	300= 1700
ὁ κὺρ Βασιλάκης Τζοχατζῆς	»	200
ὁ κὺρ Κυργιᾶκος Νικολάου	»	350
ὁ κὺρ Πέτκος Καλίτζη	»	250
ὁ κὺρ Μῆλος Πέτρου ἀμπατζῆς	»	250
ὁ κὺρ Θεόδωρος καὶ ὁ κὺρ Νεδέλιος Βούλκοβιτς	»	550= 1600
ὁ ἐν Βιέννη διατρίβων κύριος Σωτηράκης Ἀντωνίου Φιλιππουπολίτης	»	3000
ἦτοι τριάκοντα τρεῖς χιλιάδες γρ. τὰ ὁποῖα ἐσυνάχθησαν ὡς φαίνονται		33000
ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος βεβαιοῖ.		
ὁ κὺρ Εὐστάθιος Ἰωάννου	γρ.	250
ὁ κὺρ Κωνσταντῖνος Σωτηρίου	»	400
Τὸ ὅλον	»	33650

Σημείωσις. Ἐκ τῶν ἀναγραφόμενων ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου χορηγῶν οἱ μὲν Ἕλληνες ἐχορήγησαν γρ. 19000, οἱ δὲ Βουλγαρῶννομοι, ὧν ἄλλοι μὲν ἠλλήνιζον, ἄλλοι δὲ εἶχον τὴν ἐθνικὴν τὸν συνείδησιν ἀνεπτυγμένην, γρ. 14650. Ὁ Βούλκος Θεοδώροβιτς εἶναι ὁ μέγας Βούλκος Τζορμπατζῆς, ὁ δὲ Στογιάννης εἶναι ὁ ἀδελφός του, βεγκλιτζῆδες καὶ ἔφοροι τότε τῆς σχολῆς μετὰ τοῦ Ἀντωνίου Στογιάννοβιτς συνεταίρου τοῦ μεγαλεμπόρου Γ. Μαυρίδου. Ὁ Βούλκος Κούρτοβιτς εἶναι ὁ ἑλληνί-

ζων καὶ φιλόφρωνος μικρὸς Βούλκος Τσαλόγλου, (ἴδε ἀνωτέρω, σημ. ἐγγρ. 20). Ὁ Βλασάκης Τόντσογλου ἠλλήνιζε πατρόθεν καὶ ἦτο γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Ἄθαν. Δημ. Γκεμισγερδάνη· οἱ δύο αὐτοῦ υἱοὶ Βλασάκογλου, ὧν ὁ νεώτερος εἶχε σύζυγον τὴν Θεανὴ ἀδελφὴν τῶν κυριῶν τῶν Ἑλλήνων Πάντσοβιτζ καὶ Καρδερίνη, ἐπανέλαβον τὸν ἐθνισμόν των καὶ κατέλαβον ὑψηλὰς κυβερνητικὰς θέσεις ἐπὶ τοῦ αὐτονομικοῦ καθεστῶτος ὑπὸ τὸ ὄνομα Βλασάκοφ. ἡ δὲ θυγάτηρ του ἐνυμφεύθη τὸν Κ. Παπαδάτην καὶ ἀπέθανεν ἐν βαθεῖ γήρατι οὐδὲ γὰρ βουλγαρικὸν γνωρίζουσα. Οἱ ἔγγονοί της νῦν ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Χ' Νέγος Ράτη ἢ Ράτικου εἶναι ὁ κατόπιν ἐκλεγείσ πρωτομαῖστωρ τῶν ἀμπατζήδων (1835—1839), ὡς καὶ ὁ Στάντζιος Ἰωάννου πρωτομαῖστωρ (1840—41), ἀμφότεροι ἑλληνίζοντες. Οἱ σύντροφοι Γκαντζίου καὶ Πέγιους ἦσαν γουναράδες. Ὁ Θεόδωρος καὶ Νεδέλιος Βούλκοβιτζ, ἦσαν υἱοὶ τοῦ μεγάλου Βούλκου Θεοδώροβιτζ, ἀνατεθραμμένοι ἑλληνοπρεπῶς. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐγερθῆ βουλγαρικὸν ζήτημα ἐν Φιλιππουπόλει καὶ οἱ ἀναμιχθέντες εἰς τὰ κοινὰ (πολιτικά) βουλγαρικῆς καταγωγῆς εἰργάζοντο ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ ἐθνότητος ἀνυστεροβούλως.

Ἄρ. 26

«Στίχοι πολιτικοὶ διὰ τὸν νεοκτισθέντα ναὸν τῆς ἁγίας Κυριακῆς»
 ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως Νικηφόρου τοῦ Λεσβίου

(Κωδ. I, σελ. 48 ἡ μ', ἐτ. 1832 VIII)

† Ἱεραρχοῦντος πόλεως τῆς Φιλίππου τοῦ θειοτάτου Νικηφόρου Λεσβίου, ὁ ναὸς οὗτος τῆς ἁγίας ἐνδόξου καὶ χριστοάθλου Κυριακῆς τῆς θείας σεσαθρωθεὶς τελείως ἠπέλει πῶσιν, ὅστις τῇ σπουδῇ καὶ πλουσίᾳ δαπάνῃ τῶν φιλοχρίστων τῆς ἐνορίας ταύτης, συνδρομησάντων καὶ λοιπῶν ἀπάντων τῶν ὀρθοδόξων τῆς πόλεως Φιλίππου, ζήλω ἐνθέῳ ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων, ὡς νῦν ὁρᾶται, εἰς μέγεθος καὶ κάλλος, οἷςπερ τὸ θεῖον δῶμα μισθοὺς ἀπείρους ὑγείαν ἐν γῆ, βασιλείαν δ' ἐν πόλει ταῖς ἀθληφόρου εὐπροσδέκτοις προσεβείαις αὐλβ ^ο ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ	Ἐτεροὶ ἱάμβοι ἕμμετροὶ † Θεία συνάρσει καὶ ἀγαθῇ τύχῃ ὁ ναὸς οὗτος ἐκ βάθρων ἀνηγέρθη τῆς χριστοάθλου Κυριακῆς τῆς θείας τῇ προστασίᾳ εὐλαβείᾳ καὶ πόθῳ τοῦ ἀρχιθύτου πόλεως τῆς Φιλίππου κυροῦ Νικηφόρου τε τοῦ Λεσβιόθεν, διὰ δαπάνης οὐκ ὀλίγης ἀδραῶς τε τῶν φιλοχρίστων τῆς ἐνορίας πάσης συνδρομησάντων τε ἐνθέῳ σθένει τῶν εὐσεβούντων εὐλαβῶν εὐπατριδῶν σὺν τοῖς κοπιάσασι, θειόθεν γέγρα εὐβράβευσον χριστομάρτυς παρθένε. αὐλβ', ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ
---	---

† Ναὸς ὁ παρῶν ἐκ βάθρων ἀνηγέρθη κόπου καὶ μόχθου καὶ συνδρομῆς ἠνέχθη Νικηφόρου τε τοῦ πανιεροτάτου μητροπολίτου τῆς πόλεως Φιλίππου.

αὐλβ', Ἄκριλλίου ἀ'.

Ζώοις μαθουσάλια, Σουλτὰν Μαχμούτ, γαληνότατε, ἡμερώτατε ἀναξ,
διψῶντι λαῶ ἐμφορήσας ὑδάτων κρήνης ναούσης γλυκερὸν νᾶμα τῆς δε
ἐπιμελείᾳ καὶ γε σπουδῇ ἀτρυτῶ τοῦ ἡγεμόνος εὐκλεοῦς τε ὑπάτου

Χουσεῖν πασά ἐφέντη μας, φῶ χάρις, ἐπιστατοῦντος σὺν πόνῳ τε καὶ μόχθῳ τοῦ Ναζίρ ἄγα, ὃν τὸ θεῖον φυλάττοι. αὐλβῶ ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ

Σημείωσις. Ἐκ τῶν ἀναγεγραμμένων ἐνταῦθα τριῶν κτιτορικῶν ἐπιγραφῶν ἡ πρώτη χαραχθεῖσα συνεχῶς ὑπὸ χρονολογίαν 19. IX, 1832. ἐπὶ μαρμαρίνης πλακῶς ἐνετοιχίσθη ἀνωθι τῆς μεσαίας ἐξωτερικῆς τοῦ νάρθηκος πύλης τῆς ἐκκλησίας ἐν ἣ θέσει ἀκριβῶς νῦν ἀπὸ τοῦ 1892 εἶναι ἡ Βουλγαρικὴ ἐπιγραφὴ ἀκριβῆς μετάφρασις τῆς Ἑλληνικῆς. Ἡ ἐκκλησία αὕτη τῆς ἀγίας Κυριακῆς κεῖται ἀνατολικῶς τοῦ λόφου Μουσαίου ἐν τῇ ὑποκειμένη πόλει ἀνεγερθεῖσα ἐκ βάρθρων κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν (ἴδε καὶ ἀνωτέρω § 8) ἐπὶ τοῦ τόπου παλαιότερας ἐτοιμορρόπου, μὴ μνημονευομένης ὑπὸ τοῦ Cerlach (1578) ἄρα μὴ ὑπαρχούσης φθίνοντος τοῦ 16ου αἰῶνος. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πατρὸς τοῦ γράφοντος ταῦτα ἐνορίτου καὶ ἐπιτρόπου τῆς ἐκκλησίας, κατὰ τὴν ἀνέγερσίν τῆς εἰργάσθησαν ἐκ περιτροπῆς πάντες οἱ ἐνορίται ἡμέρας καὶ νυκτὸς μηδὲ τῶν πρεσβυτέρων γυναικῶν ἐξαιρουμένων βοηθοῦντες τοὺς τεχνίτας. Εἰς τὴν ἀποτελείωσιν καὶ διακόσμησιν τῆς ἐκκλησίας ἐχορήγησεν ἀδρῶς καὶ ὁ ἐνορίτης ζάπλουτος βελγικτῆς μικρὸς Βούλκος Κούρτοβιτς Τσαλόγλου (ἴδε ἀνωτέρω, ἔγγρ. 20, σημ.), τῇ ἐνεργείᾳ οὗτινος ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς ὑψηλῆς Πέλης καὶ τῷ σχετικῶν περὶ ἀνεγέρσεως αὐτοκρατορικῶν φερμάνιον. Ὁ μητροπολίτης Νικηφόρος ἔχων καὶ τὴν συγκατάθεσιν τῆς δημογεροντίας μετὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐκκλησίας τελεσθέντα πανηγυρικῶς προέτεινε ἐν γενικῇ συνελεύσει τῶν κολιτῶν εἰς ἐνδειξὴν εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν χορηγόν, ὅπως ὁ ἀριστερὸς ψάλτης ἀναγνώσκῃ τὴν ἀκολουθίαν σλαυιστί. Πρὸς μεγάλην ὁμως ἐκπληξιν τῶν παρισταμένων λαβὼν τὸν λόγον ὁ ἐν τῇ συνελεύσει παριστάμενος χορηγὸς ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν ταύτην, τὴν ἀναμφιβόλως κολακευτικὴν δι' αὐτὸν ὡς βουλγαρικῆς καταγωγῆς, εἰπὼν: «Πανερώτατε, δὲν πρέπει νὰ γείνη τοιοῦτόν τι. Οἱ Βούλγαροι δὲν εἶναι ἀκόμη ἱκανοὶ νὰ μετέχῃσι τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν. Ἐὰν διορίσωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ψάλτας καὶ ἐπιτρόπους Βουλγάρους, οὐδὲν καλὸν θὰ προκύψῃ ἐκ τούτου. Φοβοῦμαι μήπως ὁ εὐσεβὴς μας ζήλος καὶ ἡ προθυμία πρὸς εὐπρεπῆ λειτουργίαν τῆς ἐν τῇ ἐνορίᾳ μας ἐκκλησίας μαρνανθῶσι καὶ τὸ θεάρεστον ἔργον μας ὅλον ἐντὸς ὀλίγου καταστραφῇ». Ὁ ἑσωτερικὸς τῆς καταρριφθείσης ἐκκλησίας διάκοσμος ἐχρησιμοποιήθη ἐν μέρει εἰς τὸ παρακεῖμενον παρεκκλήσιον τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου, ὑφ' ὃ ἔκειτο τὸ ossarium τῆς ἐκκλησίας. Δέκα ἔτη μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς ἐκκλησίας ἠγοράσθη ὑπ' αὐτῆς καὶ ἡ παρακειμένη πρὸς ἀνατολὰς καὶ βορρᾶν μεγάλη καλαιά οἰκία μετ' εὐρυχώρου ἀλλῆς ἀνήκουσα εἰς τοὺς Μαρκοβηνοὺς μπέηδες Ἰσμαήλ καὶ Μαχμοῦτ καὶ καταρριφθείσης ταύτης ὡς ἐτοιμορρόπου ἀνηγέρθησαν ἐν τῷ χώρῳ τῆς οἰκίστου πρὸς ἐνοικίασιν ἐπεκταθέντος ἅμα καὶ τοῦ ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς ἐκκλησίας νεκροταφείου τῶν ἐνοριτῶν τῆς. Ἐκ τούτου καὶ σήμερον ἐστὶ ὁ περίβολος τῆς ἐκκλησίας εἶναι μέγας. Τῷ 1892 ἔνεκα τῆς πληθύνσεως τῶν ἐν τῇ ἐνορίᾳ ταύτῃ Βουλγάρων, ἐγκατασταθέντων εἰς τὰς τέως περὶ αὐτὴν τουρκικὰς συνοικίας ἐκ πάσης Βουλγαρικῆς γῆς, κατελήφθη ὑπ' αὐτῶν καὶ δὲν ἀπεδόθη εἰς τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἀναγνωρισάσης τὸ προαξικόπημα μεθ' ὅλας τὰς πρὸς αὐτὴν διαμαρτυρίας τῆς Ἑλληνικῆς μητροπόλεως καὶ κοινότητος. Χαρακτηριστικὸς τῆς δημιουργηθείσης νέας τῶν πραγμάτων καταστάσεως ἐν τῇ πόλει μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν εἶναι ὁ ἀκόλουθος διάλογος, διαμειφθεὶς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων Φιλιππουπολιτῶν καὶ τοῦ τότε Βουλγάρου ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ὀρησκευμάτων καὶ βραδύτερον πρωθυπουργοῦ Γραϊκωφ. πατρόθεν καὶ μητρόθεν Ἕλληνος τὴν καταγωγὴν, ὃν μεταδίδομεν ἐνταῦθα χάριν τῆς ἱστορίας. Τῷ 1893 ἦλθεν ὁ ὑπουργὸς δι' ὑπηρεσιακοὺς λόγους εἰς τὴν Φιλιππούπολιν ἐκ Σοφίας. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐπιτροπεῖα συσταθεῖσα ἀπὸ ἑξὶ προκρίτων μελῶν τῆς ἑλλη-

νικῆς κοινότητος παρουσιάσθη εἰς αὐτὸν καὶ ἀπήτησε τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐκκλησίας, καταληφθείσης ἤδη πρὸ ἔτους, ὡς ἦτο δίκαιον καὶ νόμιμον. Ὁ Γραῖκωφ, ἀφοῦ ἤκουσε μετὰ προσοχῆς τὴν αἴτησιν καὶ τὰ ἐπιχειρήματα τῆς ἐπιτροπείας ἀπήτησε μειδιῶν : « Ἀπορῶ, κύριοι, πῶς σκέπτεσθε ἀκόμη. Τὰ πράγματα μετεβλήθησαν σήμερον. Πρὸ δέκα-εἴκοσιν ἐτῶν ἡ πόλις ἦτο Ἑλληνικὴ λαλουμένης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης· σήμερον ὅμως ὑπερισχύει ἡ Βουλγαρικὴ γλῶσσα καὶ οἱ Βούλγαροι ὀλονὲν πληθύνονται. Πρὸς τὸ συμφέρον σας αὐτὸ εἰς τὰς πρὸς αὐτοὺς σχέσεις δέον νὰ ὑποχωρήτε. Ἡ ἐκκλησία αὕτη οἷς περισσεύει μετὰ δέκα-εἴκοσιν ἔτη δὲν θὰ ὑπάρχωσιν ἱκανοὶ Ἕλληνες καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἐκκλησίας· διότι ὁ ἑλληνισμὸς φθίνει ἀκατασχέτως καὶ θὰ ἐκλίπη. Πρὸς τί λοιπὸν ἐγείρετε ζητήματα ; » Τότε ὁ ἐκ τῆς ἐπιτροπείας Ἀχιλλεὺς Μαυρίδης, δικηγόρος, ἀπήτησεν αὐτῷ : « Ἀφοῦ κ. ὑπουργέ, εἰσθε βέβαιος ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς τῆς πόλεως θὰ ἐκλίπη τόσον ταχέως, διατὶ δὲν μᾶς ἀφίνετε ν' ἀποθάνωμεν ἡσυχῶς, ἀλλὰ μᾶς θέτετε τὸν βρόχον εἰς τὸν λαιμόν ; » Ὁντως ὁ ἑλληνισμὸς ἐξέλιπεν ἐν τῇ πόλει, οὐχὶ ὅμως ἐκ φθίσεως, ἀλλ' ἐκ βιαίου θανάτου. Τὸ ἐν τῷ ἀνατολικῷ τῆς αὐλῆς τῆς ἐκκλησίας μέρος κωδωνοστάσιον μεθ' ὠρολογίου ἐκτίσθη τῷ 1906 ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. (Περὶ τῆς καταλήψεως τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ τῶν πρὸς ἀπόδοσιν ἐνεργειῶν τῆς μητροπόλεως, ἴδε *Φωτίου Μανιάτου ἀρχιμανθροῦ*, ἐνθα ἀνωτέρω § 5. σημ. 2, σελ. 65—79).

Ἄρ. 27

Ἀπόφαισις τῆς κοινότητος πρὸς ἐκλογὴν

δύο ἀντιπροσώπων τῆς ὑπευθύνων ἐνώπιον τῶν ἀρχῶν τοῦ κράτους

(Κώδ. I, σελ. 171 ἢ ρξγ', ἔτ. 1833, III, 15)

Διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν συμφωνητικοῦ γραμματος δῆλον γίνεται ὅτι ἅπαντες ἡμεῖς οἱ κάτοικοι Φιλιππουπόλεως κοινῇ γνώμῃ καὶ ἰδίᾳ προαιρέσει ἐνεκρίναμεν καὶ ἀπεφασίσαμεν δύο ἐπιτρόπους τοῦ γένους ἡμῶν τοὺς κυρίους Χ' Νένον Ράϊκου καὶ Ἀργύριον Κωνσταντίνου Δαδάτζιου ἄνδρας τιμίους καὶ ὑποληπτικούς, ἵνα ἐπιστατῶσιν εἰς τὰς ἐμπιπτούσας ὑποθέσεις τοῦ γένους ἡμῶν ἐν καθαρῷ συνειδότι καὶ χωρὶς τινος μισθοῦ εἰς διάστημα ἐνὸς ὀλοκλήρου χρόνου ἀπὸ σήμερον ἔχοντες κάθε ἐλεύθερον ἀπὸ μέρους ἡμῶν, ὥστε εἰς κάθε ὑπόθεσιν πολιτικὴν τοῦ γένους ἡμῶν νὰ ἀποκρίνονται κατὰ τὸν καιρὸν, ὅπως τὸ πανάγιον πνεῦμα φωτίσῃ αὐτούς. Ἄν δὲ (ὃ μὴ γένοιτο) ἤθελε προκύψῃ κάτι ἀπευκταῖον ἢ ἀπὸ τὰς ἐρωτήσεις ἢ ἀποκρίσεις αὐτῶν κατὰ τὴν φορὰν τοῦ καιροῦ, καὶ τοῦτο νὰ ἀνάγηται εἰς τὸ γένος, καθότι ὅλοι οἱ ὑποφαινόμενοι συναπεφασίσαμεν τὸ νὰ εἴμεθα ἠνωμένοι εἰς ἓν μετὰ τῶν εἰρημένων ἐπιτρόπων τοῦ γένους ἡμῶν εἰς κάθε καιρὸν καὶ εἰς κάθε περίστασιν διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον, ἔχοντες πρὸς τούτοις κατὰ πάντα ἀντιλήπτορα καὶ ὑπέρμαχαν βοηθὸν τὸν παντοδύναμον Θεὸν ἡμῶν καὶ κύριον. Ἐγγυώμεθα λοιπὸν αὐτοῖς τοῖς ρηθείσιν ἐπιτρόποις μας διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς, τιμῆς, ὑπολήψεως καὶ χρηματικῆς ζημίας των, ὥστε εἰς τὸ παραμικρὸν τούτων νὰ ἀποκριώμεθα χωρὶς τινος ἐνοχλήσεώς των. Διὸ καὶ ἐγένετο τὸ παρὸν συμφωνητικὸν ἐκκλησιαστικὸν ἡμῶν γράμμα διπλοῦν ὅμοιον, ἐπιβεβαιωθὲν μὲν παρὰ τοῦ πανιερωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου ἡμῶν ἀρχιερέως ἁ-

γίου Φιλιππουπόλεως κυρίου κυρίου Νικηφόρου, ἐνσφραγισθὲν δὲ τὰ κάτωθι καὶ παρ' ὅλων ἡμῶν τῶν ὑποφαινομένων, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἔμεινεν εἰς τὴν ἱερὰν μητρόπολιν καταγραφὴν καὶ ἐν τῷ κώδικι αὐτῆς, τὸ δὲ ἕτερον ἐδόθη τοῖς ἀνωτέρω ἐπιτρόποις τοῦ γένους ἡμῶν κυρίοις Χ' Νέφω Ράϊκου καὶ Ἀθουρίω Κωνσταντίνου Δαδάτζιου εἰς πλείονα ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν.

Ἐν Φιλιππουπόλει 1833 Μαρτίου 25.

τόπος σφρ. ρουφῆτι ἀμπατζήδων	τ. σ. ρ. καυταντζήδων	τ. σ. ρ. γουναράδων
βεβαιοῖ	βεβαιοῖ	βεβαιοῖ
τ. σφρ. ρουφ. μακάληδων	τ. σφρ. ρ. ἀκτάρηδων	τ. σ. ρ. κουγιουμτζήδων
βεβαιοῖ	βεβαιοῖ	βεβαιοῖ
τ. σφρ. ρουφ. καζαντζήδων	τ. σφρ. ρ. ἀσταρτζήδων	τ. σφρ. ρ. ραπτάδων
βεβαιοῖ	βεβαιοῖ	βεβαιοῖ

Βούλκος Θεοδώροβιτζ, Ἀθανάσιος Γκιουμοῦς γκερδάνης, Βούλκος Τόντζοβιτζ, Λάμπρος Παπᾶ Σαούλ, Γεώργιος Α. Σιαγκούνη, Γκάντζος Μιχαήλ, Ἀναστάσιος Ἀγγελῆ, Ἀναστάσιος Χ' Βλάντος.

ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος ἀποφαίνεται

Ἡ αὐτὴ ἀπόφασις ἐπαναλαμβάνεται ἐν τῇ σελ. 219—227 ἀντικατασταθέντων τῶν προειρημένων διὰ τοῦ Βασιλείου Παπᾶ Ἰωάννου καὶ Φιλίππου Ἀποστόλου ἀπὸ 1836 Ἀπριλίου 10, βεβαιοῦντος τοῦ μητρο. Νικηφόρου.

Σημείωσις. Ὁ Χ' Νέφος Ράϊκου εἶναι ὁ γνωστός ἤδη ἐκ τῶν προηγουμένων ἀμπατζῆς καὶ πρωτομαῖστορ, ὁ δὲ Δαδάτζιος ἦτο Ἕλλην καυταντζῆς, οὗ οἱ ἔγγονοι Δαδάτσογλου ζῶσιν ἐνταῦθα καὶ ἐν Ἑλλάδι.

Ἄρ. 28

**Ἀπόφασις τῆς πολιτείας
περὶ δοκιμασίας τῶν βουλομένων ἱερατευθῆναι εἰς ἱερεῖς**

(Κώδ. Ι, σελ. 176 ἢ ρξή', ἔτ. 1833, V, 1)

Διὰ τοῦ παρόντος ἐκκλησιαστικοῦ κοινοῦ ἀποδεικτικοῦ γράμματος γίνεται δῆλον ὅτι, ἐπειδὴ κατὰ διάταξιν ἀποστολικήν, τοὺς βουλομένους ἱερατευθῆναι, οὐδεὶς ἀνεξετάστως ἐγκαταλέγεσθαι τῷ ἱερατικῷ κλήρῳ, διὰ τοῦτο ἵνα μὴ τὸ μέγα τοῦτο καὶ θειότατον τῆς ἱερωσύνης μυστήριον ὑπὸ ἀδαήμων (;) καὶ ἀπείρων τῶν ἀρμοζόντων τῷ ἱεροπρεπεῖ πολιτεύματι καταχοῆται, κοινῇ γνώμῃ καὶ ἀποφάσει ἅπαντες οἱ ἐν Φιλιππουπόλει διατρούβοντες χριστιανοὶ ἐθέσπισαν ὅρον, ὥστε ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἕξῃς, ὅστις θέλει ἱερατευθῆναι, πρῶτον ὀφείλει ἵνα δοκιμάζηται παρὰ τε τοῦ κατὰ καιρὸν διδασκάλου τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς καὶ τῶν ἐπιτρόπων ὁμοίως τῆς σχολῆς· καὶ εἰ μὲν φανεῖται αὐτοῖς δόκιμος καὶ ἱκανὸς διὰ τὸν ἱερατικὸν κλῆρον, τότε διδῶτωσαν τῷ τοιοῦτῳ ἀπόδειξιν ὅ,τε διδάσκαλος μετὰ τῶν ἐπιτρόπων, συνεπιφέροντι καὶ τὴν τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ συμμαρτυρίαν καὶ οὕτω προσερχόμενος τῷ κατὰ

καιρὸν ἀρχιερεῖ νὰ χειροτονῆται κατὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας διάταξιν, χωρὶς νὰ τολμήσῃ τις μικρὸς ἢ μέγας νὰ μεσιτεύσῃ εἰς χειροτονίαν προσώπου μὴ φέροντος τὴν τοιαύτην ἀπόδειξιν, ὡς εἴρηται. Διὸ εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ διατήρησιν τοῦ ὅρου τούτου ἐγένετο τὸ παρὸν ἐκκλ. ἐνυπόγραφον κοινὸν γράμμα τῇ βεβαιώσει τῇ ἡμετέρᾳ καὶ τὸ μὲν πρωτότυπον τοῦτο ἐτέθη ἐν τῷ κοινῷ κιβωτίῳ τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως, τὸ δὲ ἴσον αὐτοῦ κατεστρώθη ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι αὐτῆς, ἵνα ἔχῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν παντὶ κριτηρίῳ δικαιοσύνης. Ἐν Φιλιππουπόλει αὐγ' Μαΐου α'.

ὁ σακελλάριος Ἰωάννης ἱερεὺς	Μπόντζιος Μήλου πρωτομάστορης
ὁ σακελλίου Γεώργιος ἱερεὺς	[τῶν γουναράδων
ὁ ρεφερενδάριος Κων)τίνος ἱερεὺς	Κων)τίνος Ζώκου πρωτομάστορης
ὁ πρωτοπαπᾶς Νικόλαος	[τῶν μακαλήδων
Βούλκος Θεοδώροβιτς	Ἀναστάσιος Ἀγγελῆ
Ἀθανάσιος Γκιουμούς γκερδάνη	ὁ Καρλόβου Ἀναστάσιος Χ" Βλάδου
Λάμπρος Παπᾶ Σαοῦλ	Βασίλειος Πάνου τῆς ἐπιτροπῆς τῆς
Γεώργιος Λ. Σιαγκούνης	[ἁγίας Κυριακῆς
Γκάντζιος Μιχαήλ	ὁ ἀρχιδιδ. τῆς ἑλλ. σχολῆς Φ)πόλεως
Φίλιππος Ἀποστόλου πρωτομάστο-	Γ. Τσουκαλᾶς
[ρης τῶν ἀμπατζήδων	ὁ ὑποδιδάσκαλος Γ.Π.Κ. Μουσικὸς
Ζαφείρης Κωνσταντίνου πρωτομά-	Χ" Νένος Ράϊκου
[στορης τῶν καυταντζήδων	Ἀργύριος Κωνσ)τίνου (Δαδάτζιος)
ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος ἀποφαίνεται.	

Σημειώσεις. Προφανῶς ἡ ἀπόφασις αὕτη ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἐν Φιλιππουπόλει ἱερεῖς μόνον, διότι ἐν ταῖς Βουλγαρικαῖς κομπολόεσι καὶ κόμαις τῆς ἐπαρχίας ἡ ἀκολουθία ἐτελεῖτο σλαυσί. Ὁ ὑπογραφόμενος ὁ *Καρλόβου Ἀναστάσιος Χ" Βλάδου* ἦτο πατὴρ τοῦ φιλανθρώπου καὶ πολλαπλῶς ἐθνικῶς δράσαντος Μιχαήλ Ἀν. Βλάδου, ἱατροῦ. Ὁ Ἀναστάσιος Βλάδος ἐκ Μακεδονίας καταγόμενος πρὶν ἢ ἐγκατασταθῆ ἐν Φιλιππουπόλει ὡς ἔμπορος, διετέλεσεν ἑλληνοδιδάσκαλος ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Καρλόβου, ἐξ οὗ ἐπωνομάσθη Καρλοβηγός. Οἱ μετὰ τοὺς ἱερεῖς ὑπογραφόμενοι πέντε πολῖται ἦσαν δημογέροντες.

Ἄρ. 29

Καθήκοντα ἱερέων κατὰ γενικὴν ἀπόφασιν αὐτῶν

(Κώδ. I, σελ. 177 ἢ ρξθ', ἐτ. 1833, VI, 1)

Διὰ τοῦ παρόντος ἐκκλησιαστικοῦ ἐνυπογράφου γράμματος γίνεται δῆλον ὅτι, ἐπειδὴ κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον πρὸς τὸν Τιμόθεον «δεῖ τοὺς πρεσβυτέρους νηφαλίους εἶναι, διδακτικούς, χρηστοθήεις, σώφρονες, εὐλαβεῖς καὶ συνελόντι φάναι καθάπερ φῶς λάμποντας τῇ ἑναρέτῳ πολιτεία μετὰ τῶν λαϊκῶν», διὰ τοῦτο πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς ἐναντίου τῷ ἱεροπρεπεῖ χα-

ρακτῆρι συμβάματος ἐθεσπίσθησαν καὶ διωρίσθησαν ἐκκλησιαστικῇ ψήφῳ ἐν κεφαλαίοις οἱ ἕξῃς δέκα κυριώτεροι ὄροι, τοὺς ὁποίους ὀφείλει ἕκαστος τῶν ἱερέων, ὁποίας ἂν ἦ τάξεως ἢ ἡλικίας, φυλάττειν μετὰ προσοχῆς μεγάλης ὡς ἀρομόζοντας τῷ ἱερατικῷ αὐτῶν πολιτεύματι. Καὶ

α') Καθημερινῶς ἅπαντες οἱ ἱερεῖς νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὴν ἐκκλησίαν πρωὶ καὶ ἑσπέρας εἰς τὴν διωρισμένην ὥραν, ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἀκολουθίας, ἐκτὸς μεγάλης ἀνάγκης.

β') Νὰ πείθωνται, νὰ ὑποτάσσωνται καὶ νὰ σέβωνται τοὺς προεστῶτας αὐτῶν κατὰ πάντα· εἰς ἔλλειψιν δὲ τοῦ προεστῶτος τὸν ἐπέχοντα τὸν τόπον αὐτοῦ.

γ') Νὰ εἶναι πρόθυμοι εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν, ὁ καθεὶς κατὰ τὴν σειρὰν καὶ τάξιν, ὅπου ἔλαχε καὶ νὰ τιμῶσι τοὺς ἐνορίας αὐτῶν χωρὶς νὰ αὐθαδιάζωσιν εἰς τινα ἢ παροργίζωσι δι' ὅποιανδήποτε αἰτίαν καὶ χωρὶς νὰ περιφέρονται ἐν ταῦτῳ ἄνευ αἰτίας εἰς τοὺς δρόμους καὶ εἰς τὰ ὁσπίτια τῆς πολιτείας.

δ') Νὰ ἐκτελῆται κατὰ πᾶσαν τετραδοπαρασκευὴν ἢ θεία καὶ ἱερὰ λειτουργία καὶ ἐνῶ εὐρίσκονται οἱ ἱερεῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἴτε ψαλλομένης ἀκολουθίας εἴτε μὴ νὰ εἶναι ἡσυχώτατοι χωρὶς τὴν παραμικρὰν φωνὴν ἢ κραυγὴν «ὁ γὰρ οἶκος κυρίου, οἶκος προσευχῆς».

ε') Νὰ προσέχωσιν ἕκαστος ν' ἀποφεύγωσι τὴν μέθην· καὶ σχεδὸν ἢ οἰνοποσία καὶ ρακοποσία εἰς τὰ ὁσπίτια τῶν χριστιανῶν καὶ ἢ μεταχειρίσιν τῶν καπνιστηρίων (τζιμπουκιῶν) νὰ λείψῃ εἰς τὸ παντελές.

ς') Νὰ φυλάττῃ ἕκαστος τὸν τίτλον του καὶ τὸν ἱεροπρεπῆ χαρακτῆρά του ἀποφεύγων τὰ συναλλάγματα καὶ λοιπὰ ἀλισφερίσια ὡς ἀνοίκεια εἰς τὸ παντελές καὶ σχεδὸν ἐκτὸς χρείας τυχούσης νὰ μὴ περιφέρονται εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἐργαστήρια λαϊκῶν, ἀλλὰ νὰ ἐργάζεται ἕκαστος τὸ ἐργόχειρόν του μέσα εἰς τὸ ὁσπίτιόν του ἀποφεύγοντες ἐν ταῦτῳ τοὺς προξενισμοὺς περὶ συνουκισίων χωρὶς νὰ τολμήσῃ τις νὰ ἐνεργήσῃ ἢ ἐκτελέσῃ.

ζ') Νὰ φέρονται μὲ σεμνότητα ἄκραν τόσον κατ' ἰδίαν ὄντες, ὅσον καὶ εὐρισκόμενοι μεταξὺ λαϊκῶν χωρὶς νὰ ὀμιλῶσιν ὅ,τι φθάσωσιν ἢ νὰ γελῶσιν ἄτακτα ἢ εἰς γάμους παρευρισκόμενοι νὰ πολυπίνωσιν ἢ νὰ χορευῶσιν ἢ νὰ τραγῶσιν ποσῶς, ἀλλὰ μάλιστα ὅσον τὸ δυνατὸν ἀπὸ τοὺς γάμους καὶ συμπόσια νὰ φεύγωσιν ἐν καιρῷ.

η') Νὰ μελετῶσι μὲ ἐπιμέλειαν τὴν διάταξιν τῆς ἀκολουθίας ἐρωτῶντες εἰς τὰ ἀπορήματα τοὺς προεστούς των διὰ νὰ μὴν ἀκολουθῇ παρορησίᾳ ἀταξία καὶ χασμωδία· νὰ φυλάττωσι πρὸς τούτοις ἕκαστος τοὺς συνήθεις ἔκπλαλοι ὄρους τῆς ἐνορίας του χωρὶς νὰ ἐκτείνεται δι' αἰσχροκέρδειαν εἰς δικαιώματα ξένης ἐνορίας καὶ γίνωνται αἰτία σκανδάλων ἢ νὰ ἀποπλανῶσι τοὺς ξένης ἐνορίας χριστιανούς, ἀλλὰ μάλιστα καὶ ἐρχομένους κατὰ ἄγνοιαν εἴτε διὰ βάπτισμα ἢ στεφάνωμα εἴτε ἄλλο ἐνοριακὸν δικαίωμα νὰ τοὺς διευθύνω-

σιν εἰς τὴν ἐνορίαν των, ὅπου ἀνάγονται χωρὶς νὰ τολμῶσιν αὐτοὶ νὰ τοὺς ἀγιάζωσιν.

θ') Νὰ μὴ τολμήσῃ τις ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ προεσιτώτος του νὰ ὑπάγῃ ἔξω τῆς πόλεως εἰς χωρίον ἢ εἰς ἄλλο τι μέρος δι' ὁποιαδήποτε αἰτίαν· ὁμοίως καὶ ὁ προεσιτῶς ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ ἀρχιερέως, εἰμὴ διὰ μίαν καὶ μόνην ἡμέραν.

ι') Καὶ τελευταῖον· ὀφείλουσι καὶ οἱ προεσιτῶτες ταῦτα πάντα παραφυλάττοντες νὰ προσέχωσι καὶ οἱ ὑπ' αὐτοὺς ἱερεῖς εἰς τὸ νὰ μὴ παραβαίνωσι ταῦτα· ἂν δὲ οἱ φαινόμενοι παραβάται τῶν ἀνωτέρω χρεῶν ἐπιπληττόμενοι ἀπαξ παρ' αὐτῶν μὴ διορθῶνται ἀμέσως, διδόντων τὴν εἶδησιν τῷ κατὰ καιρὸν ἀρχιερεῖ, ὥστε παιδεύειν τοὺς τοιοῦτους ἀτάκτους, ἵνα τοῦ λοιποῦ μὴ ὑπεραίρουντο· εἰ δὲ κατὰ φιλοπροσωπίαν οἱ προεσιτῶτες ἀποκρύπτουσι τὰ πταίσματα τῶν ὑπ' αὐτοὺς καὶ ἐπομένως παρ' ἄλλων φανερωθῶσι, θέλουσι παιδεύωνται ἀμφοτέρω.

Εἰς ἅπαντα δὲ ταῦτα τὰ ἀνωτέρω κεφάλαια τῶν ἄρων ὅστις ἤθελε προσκρούσει, θέλει παιδεύεται ἐκκλησιαστικῶς, χωρὶς νὰ ἔχη τὸ δικαίωμα ὁ πταίσας νὰ προσφέρῃ μεσίτας λαϊκοὺς, ἀλλὰ προσπίπτων τῷ ἔλεει τῆς ἐκκλησίας νὰ διορθῶται ὡς μέλος τῆς ἀγιοτάτης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας. Διὸ καὶ ἐγένετο τὸ παρὸν ἐκκλησιαστικὸν ἀποδεικτικὸν γράμμα βεβαιώσῃ μὲν ἀπάντων τῶν ἐν Φιλιππουπόλει ἐνοριακῶν ἱερέων, ὑποβεβαιώσῃ δὲ τοῦ νῦν εὐδοκίᾳ θείᾳ ἱεραρχοῦντος σεβασμιωτάτου ἀγίου Φιλιππουπόλεως κυρίου κυρίου Νικηφόρου καὶ τὸ μὲν πρωτότυπον αὐτοῦ ἐτέθη ἐν τῷ κοινῷ κιβωτίῳ, τὸ δὲ ἴσον αὐτοῦ κατεστρώθη ἐν τῷ κώδικι τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως εἰς πίστωσησιν, βεβαιώσιν καὶ διηνεκῆ διατήρησιν.

Ἐν Φιλιππουπόλει 1833 Ἰουνίου 1.

ὁ σακελλάριος Ἰωάννης ἱερεὺς βεβαιοῖ	Κωνσταντῖνος ἱερεὺς βεβαιοῖ
ὁ παπᾶ Νικόλα υζδέσπθο (Βούλγαρος)	ὁ Λάμπρος ἱερεὺς βεβαιοῖ
ἐγὼ ὁ παπᾶ Παναγιώτης Σακελλίου	ὁ Σωτήριος » »
[βεβαιοῖ]	ὁ Δημήτριος » »
παπᾶ Νικόλαος Δαμιανοῦ βεβαιοῖ	ὁ Στέφανος » »
παπᾶ Θεόφιλος παπᾶ Χριστοδούλου	ὁ ρεφερενδάριος Κωνσταντῖνος ἱε-
[βεβαιοῖ]	ρεὺς βεβαιοῖ
παπᾶ Παναγιώτης Μικροῦ βεβαιοῖ	ὁ παπᾶ Γεώργιος Ἀγγελῆ βεβαιοῖ
ὁ Σακελλίων Γεώργιος ἱερεὺς βεβαιοῖ	Νικόλαος ἱερεὺς βεβαιοῖ
Χρυσάφης ἱερεὺς βεβαιοῖ	παπᾶ Στέφανος βεβαιοῖ (Βούλγαρος)
Στέργιος » »	ὁ πρωτοπαπᾶς Νικόλαος βεβαιοῖ
Ἀθανάσιος » »	ὁ παπᾶ Χριστόδουλος βεβαιοῖ
ὁ πρωτονοτάριος Βασίλειος ἱερεὺς βε-	ὁ παπᾶ Δημήτρης βεβαιοῖ
[βεβαιοῖ]	ὁ παπᾶ Μιχάλης βεβαιοῖ

ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος ἀποφαίνεται.

Σημείωσις. Αἱ ὑπογραφαὶ πᾶσαι εἶναι αὐτόγραφοι. Αἱ τῶν δύο Βουλγάρων ἔχουσι καὶ σλαβικὰ γράμματα.

Ἄρ. 30

Πατριαρχικὸν σιγγίλλιον περὶ ἰδρύσεως τῆς σχολῆς ἁγίας Τριάδος

(Κώδ. Ι, σελ. 205 ἢ 99ξ', ἔτ. 1834, VII)

Κωνσταντῖος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρώμης καὶ οἴκουμ. πατριαρχης.

Τὰς πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν ἀφορώσας κατ' ἐπίγνωσιν δὲ ζήλου προσαγομένης τῶν φιλοκάλων αἰτήσεις, περὶ τούτων μάλιστα ὅσαι φροντιστηρίων κοινῶν πραγματεύονται συστάσεις καὶ προβάλλονται τὴν ἐπαύξησιν τοῦ ἔξαιρέτου τῶν ἀγαθῶν χρήματος τῆς θεοσδότου παιδείας, ταύτας εὐμενῶς ἀποδέχεσθαι καὶ προθύμως ἐπικυροῦν μάλα καλῶς εἶωθεν ἢ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλη ἐκκλησία τὸ κοινῇ συμφέρον καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν πνευματικῶν αὐτῆς τέκνων ἐπίπροσθεν ἄγουσα, καθὰ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος ποιούμεθα. Καὶ γὰρ θεοφιλῆς τις χριστιανὸς ἐκ τῶν ἰθαγενῶν τῆς πολιτείας Φιλιππουπόλεως τὴν οἰκογένειαν Τζαλόογλους ζήλω χριστιανικῶ καὶ φιλοκάλῳ προαιρέσει κεκινημένος προήχθη, ἵνα συστήσῃ κοινὴν σχολὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ, πατρίδι αὐτοῦ, χάριν ἐκπαιδεύσεως καὶ μαθήσεως τῶν πτωχῶν καὶ ἀπόρων ἐκεῖσε *δμογενῶν τέκνων*. Καὶ δὴ ἐξ ὧν ὁ πλουσιόδωρος θεὸς ἐχαρίσατο αὐτῷ ἀγαθῶν ἐξελόμενος ποσότητά τινα χρηματικὴν προσενέγκατο καὶ προσεδιόρισεν ἐπὶ οἰκονομίᾳ τῆς σχολῆς καὶ ἀποτίσει τῶν διδασκαλικῶν μισθῶν καὶ λοιπῶν ἀναγκαίων ἐξόδων· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς διηνεκοῦς αὐτῆς συντηρήσεως καὶ ἁρμονίας φροντίζων μάλα καλῶς καὶ φρονίμως ἐξέθετο ἐν ρητοῖς κεφαλαίοις τὰ περὶ τῆς διοικήσεως αὐτῆς καὶ λοιπῆς ἀπάσης ἐσωτερικῆς τε καὶ ἐξωτερικῆς οἰκονομίας καὶ εὐρυθμίας καὶ ἀκολούθως ἐμφανισθεὶς τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνοδικῶς ταῦτά τε πάντα διακοινώσας ἐξητήσατο θεομῶς ἐπικυρωθῆναι τὰς περὶ τῆς νεοσυστάτου ταύτης σχολῆς διατάξεις καὶ ὁροθέσεις δι' ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ σιγγιλλιώδους ἐπὶ μεμβράνης γράμματος.

Καὶ δὴ τὴν αἴτησιν αὐτοῦ εὐμενῶς προσοικειούμενοι καὶ πληροφορηθέντες ἀκριβῶς ἀπὸ τοῦ ἐμφανισθέντος ἡμῖν ὁροθετικοῦ γράμματος περὶ τῆς ὁροτισυστάτου σχολῆς ταῖς τε ἀπὸ βαθείας ψυχῆς πατρικαῖς ἡμῶν εὐχαῖς καὶ εὐλογίαις καταστέφαντες τὸν πρῶτον συνίστορα καὶ κτίτορα τοῦ κοινωφελοῦς τούτου καταστήματος γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν (ἵνα : Αὐν) πρῶτον ἢ ρηθεῖσα σχολὴ ἢ κατὰ τὴν πολιτείαν Φιλιππουπόλεως συσταθεῖσα ὑπὸ τοῦ φιλογενοῦς καὶ φιλοκάλου χριστιανοῦ Τζαλόογλου δι' ἰδίας αὐτοῦ καταβολῆς ἐπὶ διδασκαλίᾳ τῶν ἐνδεῶν καὶ ἀπόρων *δμογενῶν τέκνων* ὑπάρχη ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα

χρόνον πεπλουτισμένη τῇ πατριαρχικῇ προνοίᾳ καὶ ἐπισκέψει καὶ τῇ προστασίᾳ τοῦ κατὰ καιροὺς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον διέποντος, ἐφορευομένη δὲ καὶ ἐποπιτευομένη παρὰ τοῦ κατὰ καιροὺς ἱερωτάτου μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως, ὀφείλοντος ἐπαγρυπνεῖν εἰς τὴν διαμονὴν αὐτῆς καὶ συντήρησιν τῇ ἐκ τοῦ σύγγενος παρουσίᾳ αὐτοῦ.

Βον) Οἱ μισθοὶ τῶν διδασκάλων τῆς σχολῆς ταύτης καὶ ὅσα μικρὰ μὲν, ἀλλ' ἀναγκαῖα ἔξοδα, πληρῶνται παρὰ τοῦ κῦρ Γεωργίου Σαούλ, διορισθέντος ἐπιστάτου τῆς αὐτῆς σχολῆς ὑπὸ τοῦ κτίτορος Τζαλόογλου. Εἰς δὲ τὴν ἔλλειψιν αὐτοῦ ἔχει ἀναλαμβάνειν τὴν ἐπιστάσιαν ὁ ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας ἐγκριθησόμενος ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ὥστε διὰ παντὸς γίνεσθαι τὴν τοῦ ἐπιστάτου ἐκλογὴν ἀπὸ τῆς κτιτορικῆς.

Γον) Ἔστωσαν δὲ ἐπίτροποι μετὰ τοῦ εἰρημένου ἐπιστάτου οἱ παρὰ τοῦ αὐτοῦ φιλογενοῦς διορισθέντες, ὡς λόγου ἄξιοι καὶ ζηλωταί, φαμὲν δὲ τιμιώτατοι ὅτε κῦρ Στογιάννης Κούρτοβιτς Τζαλόογλος ἐκ τῶν τζελέπιδων, ὁ κῦρ Χ' Γιοβάννης ἐκ τοῦ συστήματος τῶν ἀμπατζήδων καὶ ὁ κῦρ Ἀντώνιος Στογιάνοβιτς ἐκ τοῦ συστήματος τῶν ἐν Βιέννῃ ἐμπορευομένων. Συμβάν δὲ ἀποδημῆσαι τινα ἐξ αὐτῶν, ἀντικαθιστάτω ἕτερος, ὃν ἂν ὁ ἴδιος ἐγκρίνη, ἀναπληροῦντα τὰ τῆς ἐπιτροπῆς μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς αὐτοῦ. Χρείας δὲ γενομένης ἀλλαγῆναι κοινῶς ἢ ἐν μέρει ἀναλαμβάνειν τὴν φροντίδα τῆς τῶν νέων ἐπιτρόπων ἀποκαταστάσεως ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως καὶ οἱ τιμιώτατοι καὶ φιλόμουσοι προὔχοντες τῶν ἐν αὐτῇ ἑσναφίων συναινέσει καὶ τῶν ἐνδημούντων ἐκ τῆς κτιτορικῆς οἰκογενείας καὶ κοινῇ πάντων γνώμῃ γενέσθω ἢ ἐκλογὴ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν νέων ἐπιτρόπων.

Δον) Ἐπειδὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἢ τῆς σχολῆς πρόσοδος συνίσταται εἰς γρόσια 2200 ἀπὸ ἐτησίων διαφόρων δι' αὐλικῶν ὁμολογιῶν, ἧτοι ἀπὸ μὲν τῆς ἐπαρχίας Σαμμοκοβίου γρόσια χίλια διακόσια, ἀπὸ δὲ τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως γρ. 1000, ὀφείλει ἐξ αὐτῶν ὁ προειρημένος ἐπιστάτης τῆς σχολῆς ἀποστέλλειν ἐτησίως τῷ αἰεὶ πατριαρχεύοντι λόγῳ προνοίας καὶ ἐπισκέψεως τῆς σχολῆς γρ. 50, διδόναι δὲ καὶ τῷ ἁγίῳ Φιλιππουπόλεως ἕτερα 50 ἐπὶ τῷ ἐκτελεῖν μίαν κατ' ἔτος ἀρχιερατικὴν λειτουργίαν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς ἁγίας Τριάδος, ἧτις ἔσται ἢ πανήγυρις τῆς σχολῆς καὶ μνημονεύειν τῶν κτιτόρων καὶ ἐπιτρόπων καὶ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν μαθητῶν τῆς αὐτῆς σχολῆς.

Εον) Ὅριζόμεθα, ἵνα οἱ μαθηταὶ τῆς σχολῆς ταύτης μηδέποτε ὑπερβαίνωσι τὸν ἀριθμὸν 100, διδάσκονται δ' ἐν αὐτῇ τὰ ἱερὰ γράμματα ἐκπαιδευόμενοι εἰς τὸ γράψιμον καὶ τὴν πρακτικὴν ἀριθμητικὴν.

Σον) Ἡ κτιτορικὴ τῶν Τζαλοογλήδων οἰκογένεια ἐν ἀπάσαις ταῖς συνελύσει καὶ σκέψει περὶ τῶν ἐν τῇ σχολῇ ἀφορώντων εἴτε δηλ. προσθήκης εἴτε ἀφαιρέσεως εἴτε διορθώσεως καὶ ἄλλης ὁποιασδήποτε ἀλλαγῆς ἢ μεταποιήσεως ἔχέτω τὸ δικαίωμα τῆς γνωμοδοσίας.

Ζον) Οἱ διδάσκαλοι τῆς σχολῆς ταύτης ἔστωσαν διὰ παντὸς τρεῖς τὸν ἀριθμόν, ὧν ὁ μὲν ἔσται σχολάρχης, Ἰωάννης Μουσικὸς ὀνόματι, οἱ δὲ λοιποὶ δύο ὑπάλληλοι καὶ ἐξηγητῆται ἀπ' αὐτοῦ, ἔχοντες δικαίωμα τῆ γνώμη καὶ τῆ εἰδήσει τῶν ἐπιτρόπων ἀποβάλλειν αὐτούς ἐξ αἰτίας εὐλόγου περι τὴν μέθοδον ἢ τὴν διαγωγὴν αὐτῶν. Χρείας δὲ γενομένης τοῦ σχολάρχου καὶ ἐτέρου ἀντικαταστάσεως ἀναλαμβάνεται τὴν περι τούτου φροντίδα ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως μετὰ τοῦ ἐπιστάτου καὶ τῶν ἐπιτρόπων τῆς σχολῆς.

Ηον) Εἴγέ ποτε, ὁ μὴ γένοιτο, μισόκαλοι καὶ σκανδαλοποιοὶ ἄνθρωποι ὑπὸ ἐθελοκακίας ἢ ἄλλως πως κινήθεις διαταράξωσι τὴν καθεστῶσαν εὐταξίαν τῆς σχολῆς ἐπὶ ἀνατροπῇ τοῦ θεοφιλοῦς σκοποῦ τοῦ κτίτορος, ὅς ἐστὶν ἡ βελτίωσις τοῦ κοινωφελοῦς καταστήματος, καὶ ἡ πρόοδος τῶν ἐν αὐτῷ σχολαζόντων, τότε ἔχη ἐν πάσῃ ἀδείᾳ καὶ ἀπολύτῳ ἐξουσίᾳ ἢ κτιτορικῇ οἰκογένεια μεταβιβάζειν καὶ μεθιστᾶν τὴν σχολὴν ἔνθα ἂν βούληται καὶ ἐν ἄλλῃ ἐνορίᾳ ἢ κώμῃ ἢ πόλει ἀνακτίζειν νέαν σχολὴν παιδαγωγικὴν ἔχουσαν τὰ αὐτὰ προνόμια καὶ τὰς τάξεις ἐπὶ φωτισμῷ καὶ μαθήσει τῆς ἐκεῖ ἀπόρου καὶ ἐνδεοῦς νεολαίας.

Θον) δὲ καὶ τελευταῖον ἀποφαινόμεθα, ἵνα πάντες οἱ ἐπὶ τῆς σχολῆς οἱ τε διδάσκαλοι καὶ οἱ διδασκόμενοι ὧσιν ὑπόχρεοι διατηρεῖν ἀπαρασαλεύτως τοὺς ἐπιβάλλοντας ἐνὶ ἐκάστῳ αὐτῶν ὅρους καὶ θεσμοὺς τοὺς ἐν τῇ ἰδιαιτέρῳ τοῦ κτίτορος ὀροθεσίᾳ ἐν κεφαλαίοις ἐκτεθειμένους καὶ συνοδικῶς ἐπιβεβαιωμένους καὶ πρὸς διατήρησιν καὶ ἀρίστην τῆς σχολῆς ἁρμονίαν συντείνοντας. Ταῦτα τοιγαροῦν τὰ ἐν ἐννέα κεφαλαίοις διειλημμένα καὶ ἀναγκαῖα δόξαντα τῇ εὐρύθμῳ διοικήσει τῆς ἀριστουστάτου ταύτης σχολῆς διαταξάμενοι τῷ μὲν εἰρημένῳ κτίτορι καὶ συνίστορι αὐτῆς φιλοκάλῳ ἀνδρὶ καὶ δὴ καὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς διαμονῆς αὐτῆς καὶ εὐσταθείας προθυμοποιουμένοις καὶ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα διατηρήσουσιν εὐχόμεθα ἐκ βαθέων ψυχῆς τὰ σωτήρια δοίη αὐτοῖς κύριος ὁ θεὸς ἀντάξιον τὸν μισθὸν τῆς ἀγαθοεργίας κὰν τῷ νῦν αἰῶνι κὰν τῷ μέλλοντι καὶ καταπέμψαι αὐτοῖς ἄνωθεν τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ καὶ πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα κληρονόμοι ἀπεργαζόμενοι αὐτοὶ καὶ τῆς οὐρανίας αὐτοῦ βασιλείας ἀνθ' ὧν τὴν κοινὴν ὠφέλειαν καὶ τὸν φωτισμὸν τῶν ἐνδεῶν ὁμογενῶν προείλοντο φιλογενῶς καὶ φιλοκάλως ἐπαίνων κοινῶν ἄξιοι φανέντες. Ἄν δέ τις ἀδοκῆτῳ μοχθηρίᾳ γνώμης εἰς τοσοῦτον ἐλεύση κακεντρεχείας καὶ σκληρότητος, ὥστε ἐχθρὰ βουλευσασθαι κατὰ τῆς σχολῆς ταύτης καὶ κρυφίως ἢ φανερῶς, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως κινήθῃ κατ' αὐτῆς καὶ κατὰ τῆς καλῆς αὐτῆς ἁρμονίας καὶ ἐπήρειαν αὐτῇ προξενῆσαι καὶ ἀνατρέψαι μέχρι κεραίας βουληθῇ τὰ ἐν τῷ παρόντι συνοδικῶς ἐκπεφρασμένα, ὁ τοιοῦτος ὡς ἀλαζὼν καὶ πολέμιος τῶν θεαρέστων ἔργων καὶ κοινωφελῶν πράξεων ἀφωρισμένος ὑπάρχη παρὰ τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου Τριᾶδος, τοῦ ἐνὸς τῆ φύσει μόνον θεοῦ καὶ κατηραμένος καὶ ἄ-

συγχώρητος καὶ ἄλλυτος μετὰ θάνατον καὶ τυμπανιαῖος καὶ πάσαις ταῖς συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος καὶ ἔνοχος τοῦ πυρὸς τῆς Γεέννης καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικος. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγγιλλιδες γράμμα ἐπὶ μεμβράνης καταστρωθὲν κἂν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ ἐδόθη πρὸς τὴν νεοσύστατον ἐν Φιλιππουπόλει σχολήν. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῶ ὀκτακοσιοστῶ τριακοστῶ τετάρτῳ κατὰ μῆνα Ἰούνιον Ἰνδικτιῶνος Ζυ. † Κωνσταντῖος ἐλέω θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. Χαλκηδόνος Ζαχαρίας, Δέρκων Νικηφόρος, Φιλαδελφείας Πανάρετος, Μαρωνείας Δανιήλ.

ἀρ. 31

Κανονισμὸς τῆς σχολῆς τῆς ἁγίας Τριάδος

(συνέχεια, οὕτως εἰπεῖν τοῦ πρ. σιγγιλλίου)

(Κώδ. I, σελ. 209 ἢ σα', ἔτ. 1834, I)

Κωνσταντῖος ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης,
οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

Σχολῆς παιδαγωγικῆς ταύτης τῆς μεγαλοπόλεως Φιλιππουπόλεως τιμωμένης ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος κατὰ τὴν ἐνορίαν τῆς ἁγίας Κυριακῆς, ἰδρυθείσης παρὰ τινος ἀνδρὸς φιλομαθοῦς καὶ φιλομούσου χάριν τῆς νεολαίας τῶν ἐνδεῶν ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ παναγιωτάτου οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ πανιερωτάτου Φιλιππουπόλεως.

α') ἀπαγορεύεται εἰς αὐτὴν νὰ μαθητεύσωσι πλουσίων τέκνα.

β') οἱ μαθηταὶ δὲν θέλουσι ὑπερβῆναι τὸν ἀριθμὸν 100 ὀνομάτων. Εἰς τὴν ἔλλειψιν δὲ τοῦ ρηθέντος ποσοῦ χρεωστεῖ νὰ δέχηται πρὸς ἀποπλήρωσιν αὐτοῦ ἀμισθί.

γ') τὰ παιδιά τῆς ἐνορίας τῆς ἁγίας Κυριακῆς θέλουσι προτιμῶνται εἰς τὴν ὑποδοχὴν ὅλων τῶν ἄλλων ἐνοριῶν καὶ χωρῶν.

δ') ἡ σχολὴ χρεωστεῖ νὰ ἐορτάζη τὰς ἐορτὰς τὰς δεσποτικὰς καὶ τὰς Κυριακάς, Ἐὰν δὲ συμπέσωσι τρεῖς κατὰ συνέχειαν ἐορταί, ἢ μία θέλει καταλιμπάνεσθαι.

ε') ὁ μαθητὴς εἰσερχόμενος εἰς τὴν σχολὴν ταύτην χρεωστεῖ νὰ παρουσιάσῃ ἐγγυητὴν ὅτι τοῦλάχιστον θέλει σχολάσει χρόνους τρεῖς.

ς') ὁ ἐγγυητὴς ἢ εὐγενὴς ἢ πατὴρ ἢ μήτηρ ἢ καὶ τις τῶν χριστιανῶν χρεωστεῖ νὰ δώσῃ τὴν ἐγγύησιν ἐγγραφον καὶ ὅταν ὁ μαθητὴς παραιτηθῇ πρὸ τριῶν χρόνων, χρεωστεῖ νὰ πληρώνη διὰ ὅσον καιρὸν ἐκάθισεν ἱκανοποίησιν τῆς παραβάσεως τὸν μῆνα γρ. 10.

ζ') οἱ μαθηταὶ ἀφ' ἧς ὥρας καταταχθῶσιν εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐφόρων τῆς σχολῆς χρεωστοῦν ὅλοι τὸ ἑσπέρας καὶ πρῶτὸ νὰ εἶναι εἰς τὴν ἀκο-

λουθίαν, λειτουργίαν και ἔσπερινὸν μαζὺ μὲ τὸν διδάσκαλον κατὰ χρέος και ἢ ἔλλειψις μικροῦ ἢ μεγάλου ἢ ἑνὸς ἢ πολλῶν ὑπόκειται εἰς ἀπολογίαν.

η') χρεωστεῖ πρὸς τούτοις νὰ φυλάξῃ ἀπαρσαλεύτως τὰ ἑξῆς θεϊκὰ κεφάλαια τῶν νόμων τῆς σχολῆς :

1) ὅστις φιλόμουσος ἐπιθυμεῖ νὰ μαθητεύσῃ εἰς τὴν σχολὴν ταύτην, χρεωστεῖ νὰ λάβῃ τὴν ἄδειαν πρῶτον τῶν ἐφόρων τῆς σχολῆς και δεύτερον νὰ φυλάττῃ τὴν νομοθεσίαν ταύτην.

2) χρεωστεῖ νὰ εἰσέρχεται εἰς τὸ σχολεῖον καθαρισμένος.

3) εἰσερχόμενος εἰς τὸ σχολεῖον δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν ν' ἀπέλθῃ χωρὶς τῆς ἀδείας τοῦ διδασκάλου.

4) χρεωστεῖ νὰ ἔρχεται εἰς τὸ σχολεῖον τὴν ὥραν τῆς παραδόσεως και εἰς τὰς ἡμέρας εἰς τὰς ὁποίας δὲν γίνεται παράδοσις.

5) χρεωστεῖ νὰ ἀκολουθῇ ἐπιμελῶς τὰ μαθήματα, ἐν οἷς ἤθελεν ἐγκριθῆ.

6) χρεωστεῖ νὰ φέρηται εὐτάκτως και τιμίως εἰς τοὺς συμμαθητὰς του θεωρῶν αὐτοὺς ὡς ἀδελφούς του.

7) χρεωστεῖ νὰ ἔρχεται εἰς τὸ σχολεῖον προμελετημένος εἰς τὰ μαθήματα του.

8) χρεωστεῖ εἰσερχόμενος εἰς τὸ σχολεῖον νὰ χαιρετᾷ τὸν διδάσκαλον και τοὺς συμμαθητὰς του μὲ τὸ κίνημα τῆς κεφαλῆς του.

9) χρεωστεῖ νὰ μὴ συνομιλῇ μετὰ τῶν συμμαθητῶν του.

10) χρεωστεῖ νὰ ἀναφέρῃ τὰς ἀταξίας και τὰς ἐλλείψεις τῶν συμμαθητῶν του, πρὸς τὸν διδάσκαλον.

11) χρεωστεῖ νὰ φυλάττῃ τὰ βιβλία του και τὰ τετράδιά του παστρικά.

12) χρεωστεῖ νὰ φέρηται κοσμίως εἰς τὰς ὁδοὺς και τὰς οἰκίας.

13) χρεωστεῖ νὰ προσηκῶνῃται εἰς τὸ σχολεῖον, ὅταν ἔρχεται ὁ μητροπολίτης ἢ ἄλλος τοῦ ἱεροῦ κλήρου ἢ τῶν ἐφόρων.

14) χρεωστεῖ νὰ πηγαίνει εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ εἰς τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας προσφέρων τὰς εὐχὰς του εἰς τὸν ὕψιστον θεόν.

15) χρεωστεῖ νὰ φέρηται εὐτάκτως και κοσμίως εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ γενόμενος παράδειγμα εἰς τοὺς λοιπούς.

16) χρεωστεῖ νὰ τιμᾷ και νὰ σέβηται τοὺς γονεῖς και διδασκάλους και ἱερεῖς και συμμαθητὰς του και ἅπαντας τοὺς λοιπούς ἀνθρώπους.

17) χρεωστεῖ νὰ τιμᾷ ἐκεῖνον εἰς τὸ σχολεῖον, ὅστις εἰς ἔλλειψιν τοῦ διδασκάλου φέρει πρόσωπον αὐτοῦ.

18) οὐδεις ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ πάρῃ τὸν καταδικασμένον εἰς χάριν [χατήρι].

19) ὅστις τῶν μαθητῶν λείπει ἀπὸ τὸ σχολεῖον, δὲν εἶναι πλέον δεκταῖος, ἂν δὲν ἀποδείξῃ διατι ἔλλειψε.

20) χρεωστεῖ ὅστις κάμει ζημίαν νὰ τὴν πληρώσῃ.

21) ὁ διδάσκαλος μετὰ τῶν μαθητῶν νὰ προσεύχωνται καθ' ἑκάστην

καὶ νὰ ψάλλωσι τὸν παράκλητον κανόνα.

22) ὁ παραβάτης τῶν ἄνω εἰρημένων θέλει παιδεύεται ἀναλόγως τοῦ ἐγκλήματος πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν νόμων. Τῷ 1834, τῆς αὐτῆς Ἰανουαρίου. Ἀποφαίνεται.

Χαλκηδόνος Ἱεροθέου, Δέσφου Νικηφόρου, Φιλαδελφείας Πανάρτου, Μαρωνείας Δανιήλ.

Σημειώσεις. Ἐκ τοῦ σιγγιλίου καὶ τῆς κατωτέρω ἀπαντήσεως τῆς κοινότητος διαπιστοῦται ὅτι ἡ σχολὴ ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Βούλκου Τσαλόουλου χάριν τῶν παιδῶν τῶν ἐνοριτῶν του κυρίως, ὅπως ἐκπαιδεύωνται ἑλληνιστί. Ἡ σχολὴ ἄρα ἦτο ἀρχῆθεν ἑλληνική, ἀλληλοδιδασκτική κοινοτική. Ὡς σχολικὸν δὲ κτίριον ἐχρησίμωσεν ἡ μεγάλη οἰκία τοῦ πρωτομαῖστορος τῶν ἀμπατζήδων Ἀθαν. Μπουλγούρογλου, ἥτις ἐπωλήθη τῷ κτίτρῳ ἀντὶ εὐτελοῦς τιμῆς ὑπὸ τὸν ὄρον, ὅπως χρησιμοποιηθῆ ὡς κοινοτικὴ σχολή. Παραθέτομεν ἐνταῦθα τὸν κατὰ τὰς ἐνιαυσίας ἐξετάσεις ἀδόμεινον ἐκάστοτε ὑπὸ τῶν μαθητῶν ὕμνον, ποιηθέντα καὶ τονισθέντα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου τῆς σχολῆς Γεωργίου Π. Κωνσταντίνου, Μουσικοῦ :

<p>1) Ὡ φιλοπάτριδες Φιλιππουπολίται.
σὺν τῷ δεσπότη μας πάντες χαρῆτε
εἰς τὸ γυμνάσιον πτωχονεολαίας
εἰς τὴν ἐξέτασιν ταύτης τῆς ἡμέρας.
Φημίζεται γὰρ ἡ πατρίς. (δὶς)</p>	<p>2) Καὶ σεῖς οἱ ἔφοροι καὶ ἐπιστάται
εἰς τὰ πρὸς πρόδοδον πάντα ὀρμάτε
νὰ διευθύνητε σὺν τοῖς διδασκάλοις
τὰ φροντιστήρια πόλεως μεγάλης.
Φημίζεται γὰρ ἡ πατρίς. (δὶς)</p>
<p>3) Ὁθεν προσφέρομεν σήμερον εὐθύμως
τὴν προσφορὰν αὐτὴν πάντες προθύμως,
τὴν ὕμνωδιαν μας ψάλλοντες ὕμνοῦντες
καὶ τὸ φιλόμουσον πάντων ἐπαινοῦντες.
Φημίζεται γὰρ ἡ πατρίς. (δὶς)</p>	<p>4) Στεφάνους πλέκομεν τὰς παιδαριώδεις
φωνάς, δεήσεις μας τὰς σωτηριώδεις
καὶ ἱκετεύομεν καὶ παρακαλοῦμεν
τὸν Θεὸν λέγοντες καὶ εὐχαριστοῦμεν.
Φημίζεται γὰρ ἡ πατρίς. (δὶς)</p>

Φωνάς ὑψώσατε (δὶς) καὶ ἐκφωνήσατε (δὶς), χεῖρας κροτήσατε (δὶς) καὶ εὐφημήσατε (δὶς). Ἐἶτα ἤδεδο τρεῖς τό : αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ κτίτορος. (Ἀνθολογία Γ. Π. Μουσικοῦ, ἔτ. 1846, ἐν Κων)πόλει). Ἀποθανόντος τοῦ κτίτορος τῷ 1837 ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ἐξηκολούθει διατηροῦσα τὴν λειτουργίαν τῆς σχολῆς διὰ τοῦ κληροδοτή-θέντος κεφαλαίου μέχρι τέλους τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1846. Τοῦ κεφαλαίου τοκισομένου παρ' ἐμπόροις καὶ ἀπολεσθέντος, ἡ σχολὴ ἐκλείσθη καὶ τῷ 1848 παρεδόθη ὑπὸ τῆς οἰκογενείας εἰς τοὺς Βουλγάρους. Εἰς αὐτὴν πρῶτον ἐλθὼν ἐκ Κοπρισιτίτζης ὁ μετακληθεὶς Νάϊδεν Γέρωφ μετὰ τῶν μαθητῶν του ἵδρυσεν τὸ πρῶτον μέσον Βουλγαρικὸν σχολεῖον ἔχων καὶ δύο ! μαθητὰς ἐκ Φιλιππουπόλεως. Μετὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ σχολεῖου τούτου τῷ 1850 εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως κτίριον, ὅπου ἐπὶ τοῦ αὐτονομικοῦ καθεστῶτος ἀνηγέρθη τὸ Βουλγαρικὸν τῶν θηλέων γυμνάσιον, ἡ σχολὴ παρέμεινε κεκλεισμένη μέχρι τοῦ 1860. Ἐκτοτε ἀνακαινισθέντος τοῦ κτιρίου τῆς δαπάνῃ τοῦ Δούσσου Χ' Δέκωφ ἤρξατο πάλιν λειτουργοῦσα ὡς προκαταρκτικὴ σχολὴ συντηρουμένη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνακαινιστοῦ τῆς. Ἦδη ἀπὸ δεκαδῶν ἐτῶν λειτουργεῖ ὡς τετρατάξιος δημοτικὴ Βουλγαρικὴ σχολὴ ὑπὸ τὸ ἀρχικὸν τῆς ὄνομα σχολὴ τῆς ἁγίας Τριάδος.

'Αρ. 32

**'Απόκρισις τῆς κοινότητος εἰς τὸ σιγγιλλιῶδες γράμμα
περὶ τῆς σχολῆς 'Αγ. Τριάδος**

(Κώδ. Ι, σελ. 211 ἢ σγ', ἔτ. 1834 X 20)

Τὴν ὑμετέραν θειοτάτην καὶ προσκυνητὴν ἡμῖν Παναγιότητα ταπεινῶς προσκυνοῦντες δουλικῶς ἀσπαζόμεθα τὴν χαριτόβρυτον αὐτῆς δεξιάν.

'Υπταίαις χερσὶ καὶ μεθ' ὄσης τῆς εὐλαβείας καὶ ψυχικῆς ἀγαλλιάσεως ἐδεξάμεθα τὸ εἰς ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς δούλους τῆς Φιλιππουπολίτας σταλὲν ὑμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγγιλλιῶδες γράμμα διακελευθὸν ἡμῖν πατρικῶς περὶ τῶν ἐν ἑννέα κεφαλαίοις διειλημμένων τῶν ἀναγκαῖα δοξάντων τῇ τε ἐξωτερικῇ καὶ ἐσωτερικῇ διοικήσει τῆς ἀρτισυστάτου ἐν τῇ ταπεινῇ πατρίδι ἡμῶν κοινῆς σχολῆς παρὰ τινος ἰθαγενεοῦς ἡμῶν φιλοπάτριδος τε καὶ φιλομούσου ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Τζαλόογλου καταγομένου ἰδρυθείσης χάριν ἐκπαιδεύσεως καὶ μαθήσεως τῶν πτωχῶν καὶ ἀπόρων ἐνταῦθα *δμογενῶν τέκνων*. 'Εφ' ᾧ πρῶτον χάριτας ὁμολογοῦντες τῇ ἀγιωτάτῃ τοῦ Χριστοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ὅτι ὡς κοινὴ μήτηρ οὐ παύει τὸ κοινῇ συμφέρον καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν πνευματικῶν αὐτῆς τέκνων ἀεὶ πρόσθεν ἄγειν, ἐπικαλοῦμεν εἶτα θεομῶς τὸν ἕψιστον ὅπως, τῷ μετὰ πάσης τῆς γενεαλογίας του ἐπισήμῳ κτίτορι τοῦ κοινωφελοῦς τούτου καταστήματος ἀεὶ δαψιλεύῃ ἀντάξια τοῦ μισθοῦ τῆς ἀγαθοεργίας του καὶ μακρὰν καὶ εὐδαίμονα ὑγείαν καὶ ὅσα ἀγαθὰ, ὅσα ἐπωφελεῖ, ὅσα σωτήρια καὶ ὅσα ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐπιθυμίας χριστιανικῆς καὶ εὐχῆς εἰσιν ἄξια ἐν τε τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. "Ὅθεν διὰ τῆς παρουσίας ἡμῶν ταπεινῆς γραφῆς κατὰ χρῆσιν ἀποδίδοντες προηγουμένως τὰς δουλικὰς ἡμῶν προσκυνήσεις τῇ ὑμετέρῳ θειοτάτῃ παναγιότητι καὶ τοῖς σεβασμίοις γέρουσιν ἀναφέρομεν ταπεινῶς ὅτι, ὅστις ἐθελοκάκως ἢ ἄλλως πως ἤθελε κινήθῃ κατὰ τῆς σχολῆς ταύτης, ὥστε διαταράξαι τὴν καθεστῶσαν εὐταξίαν αὐτῆς καὶ ἀνατραπῆ τοῦ θεαρέστου σκοποῦ τοῦ κτίτορος, ὁ τοιοῦτος ὡς ἐχθρὸς τῶν θεοφιλῶν ἔργων καὶ σκανδαλοποιὸς τῶν κοινωφελῶν πράξεων ἔστω ἐν τῷ ἀναθέματι καὶ ὑπεύθυνος πάσαις ταῖς πατριαρχικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς· ὁ δὲ φιλοκάγαθος κτίτωρ ἔχη τότε πᾶσαν τὴν ἄδειαν καὶ τὴν ἀκώλυτον ἐξουσίαν μεταβιβάζειν καὶ μεθιστᾶν τὴν σχολὴν ὡς ἴδιον κτῆμα αὐτοῦ οὔσαν ἐνθα ἂν βούληται. 'Αλλ' ἡμεῖς πάντες οἱ ταπεινοὶ δοῦλοι τῆς εὐγνώμονοι μένοντες καὶ μέχρι τελευταίας ἡμῶν ἀναπνοῆς καὶ ὑπόχρεοι τῷ τοιοῦτῳ εὐεργέτῃ ἡμῶν καὶ ἀξιαγάρτῳ κτίτορι τοῦ κοινωφελοῦς τούτου συστήματος πεπεῖσμεθα καὶ μέλει καλῶς τῇ πεπλουτισμένη πατριαρχικῇ προνοίᾳ καὶ ἐπισκέψει καὶ τῇ προστασίᾳ τοῦ κατὰ καιρὸν τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον διέποντος, τῇ τε ἐφορείᾳ καὶ ἐπαγρυπνίσει εἰς τὴν διαμονὴν αὐτῆς καὶ κυβέρνησιν τοῦ κατὰ καιροῦς πανιερωτάτου μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως ὅτι οὐδὲν τοιοῦτον ἀπευκταῖον γενήσεται· διὸ καὶ ἔξαιτούμεθα τὰς παναγίας

αὐτῆς εὐχὰς καὶ εὐλογίας, σκέπην ἡμῖν καὶ σωτηρίαν διὰ βίου διατελοῦμεν μετὰ βαθυτάτου σέβας. Τῇ 20 8βοῦ 1834.

τῆς ὑμετέρας θειοτάτης καὶ προσκυνητῆς πανιερότητος δοῦλοι ταπεινοὶ
ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος ὁ Ἀθανάσιος Γκιουμοῦς Γκερδάνης
ὁ σακελλάριος Ἰωάννης ἱερεὺς ὁ Ἀντωνάκης Στογιάννοβιτς
ὁ σακελλίου Γεώργιος ἱερεὺς ὁ Γεώργιος Σαγγούνης
ὁ πρωτονοτάριος Βασίλειος ἱερεὺς

Ἄρ. 33

**Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου τῆς ἀναφορᾶς
διὰ τὸ δέκατον τῶν σταφυλῶν**

(Κώδ. I, σελ. 213 ἢ σε', ἔτ. 1834 VIII 29)

Ἐκλαμπρότατε καὶ περίβλεπτε ἡμῶν αὐθέντα !

Τὰ ἄφθονα ἔλεη, τὰ ὁποῖα δαυιλῶς καθ' ἑκάστην ἐπιχέει ὁ κραταιὸς καὶ πολυχρόνιος ἡμῶν ἄναξ, (οὗ τὸ κράτος εἶη ἀήττητον καὶ θριαμβεῦον εἰς τοὺς αἰῶνας), πρὸς τοὺς πιστοὺς καὶ εὐπειθεῖς ραγιαδες τῆς θεοσυντηρήτου κραταιᾶς βασιλείας του, ἐνέπνευσαν καὶ εἰς ἡμᾶς τὸ θάρρος διὰ νὰ ἐμφανισθῶμεν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἐκλαμπρότητα διὰ τῆς παρούσης ταπεινῆς καὶ κοινῆς ἡμῶν ἀναφορᾶς καὶ νὰ ζητήσωμεν ἐνθέρμως δι' αὐτῆς τὸ ἔλεος τῆς κραταιᾶς βασιλείας διὰ τὸ ὅπερ ἤδη ὁ Ναζήρ ἀγᾶς μας ζητεῖ δέκατον διὰ τὰ σταφύλια τῶν ἀμπελίων μας. Ἡμεῖς ἐκλαμπρότατε αὐθέντα ἀρχῆθεν κανένα τοιοῦτον φόρον διὰ τὰ σταφύλια δὲν ἐπληρώναμεν· πληρώνομεν ὅμως γιουμπρούκι δι' αὐτὰ κατὰ τὸν βασιλικὸν προσκυνητὸν ὁρισμὸν 181.000 καὶ ἔτι καὶ τὸ λεγόμενον Ἰντισάπι καὶ ἕτερον ὀνομαζόμενον τουλοῦμ χακί, τὸ ὁποῖον τοῦτο δίδεται τῷ ὄντι ἐνταῦθα ζαπήτη. Ἀλλ' ἤδη ὁ Ναζήρ ἀγᾶς μας ἀποφεύγων τὸ εἰθισμένον τουλοῦμ χακί εὔγαλε βασιλικὸν φιορμάνι ἵνα πληρώνομεν εἰς αὐτὸν τὸ δέκατον αὐτῶν καὶ μᾶς ἀφεθῆ τὸ τουλοῦμ χακί· πλήν, περίβλεπτε ἡμῶν αὐθέντα, ὕστερον ἀπὸ τόσους φόρους καὶ μάλιστα καὶ τὸ δόσιμον τὸ ὁποῖον πληρώνομεν τὸν καθ' ἑκάστον χρόνον δι' αὐτά, νὰ πληρώνομεν ἔπειτα καὶ αὐτὸν τὸν φόρον, γίνεται εἰς ἡμᾶς τοὺς εὐτελεῖς ραγιαδες μία μεγάλη ἀδικία. Διὸ καὶ θαρροῦντες ἤδη εἰς τὴν μεγάλην εὐσπλαγγίαν καὶ τὸ ἔλεος τοῦ πολυχρόνιου κράτους του καταφεύγομεν εἰς τὴν κηδεμονικὴν πρόνοιαν τῆς ὑμετέρας ἐκλαμπρότητος ἀποστέλλοντες περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης τὸν Παναγιώτην Ἀναστασίον Μουσικὸν Φιλιππουπολίτην καὶ τὸν Πρίμον Κέλογλου Στενιμαχίστην καὶ τὸν Ἀργύρην Τουσούντζογλου καὶ παρακαλοῦμεν σύμπαντες μετὰ θερμῶν δακρύων ὅπως ἐπινεύσασαι εἰς τὰς οἰκτρὰς ἡμῶν ἱκεσίας ἀναφέρῃ πρὸς τὸ ὑψηλὸν Δεβλέτι, ἵνα μὴ γείνη μία τοιαύτη μεγίστη πρὸς ἡμᾶς τοὺς εὐτελεῖς ραγιαδες ζημία ἐξηγοῦσα ἢ ἐκλαμπρότης της τὴν ἀνάγκην ὑφ' ἧς περιστοιχοῦμεθα ἕνεκα τῶν τοιούτων βαρυτάτων φόρων καὶ ἐκζητήσῃ τὴν

συγκατάνευσιν τοῦ κραταιοῦ Δεβλετίου τὸ νὰ ἐκδοθῆ ὑψηλὸς βασιλικὸς προ-
σκυνητὸς ὀρισμὸς, ἵνα πληρώνωμεν τὰ ὅσα μέχρι τῆς σήμερον πληρώνομεν.
Διότι μὲ τόσους φόρους τῶν σταφυλίων δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν, αὐθέντα, νὰ
βαστάξωμεν τὰ ἀμπέλια μας, εἰ μὴ θὰ τὰ ἀφήσωμεν πάντῃ ἀδούλευτα. Οὕτω
τοίνυν θερμῶς ἐξαιτούμενοι καὶ ἐπιμόνως δεόμενοι μένομεν. 1834 Αὐγ. 29.

ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος

τὸ ἰσνάφι τῶν ἀμπατζήδων

τὸ ἰσνάφι τῶν καυταντζήδων

τὸ ἰσνάφι τῶν ραπατάδων

τὸ ἰσνάφι τῶν (μ)πακάληδων ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος βεβαιοῖ
(αὐτόγραφος)

Ἄρ. 34

**Πατριαρχικὸν γράμμα περὶ συνοικεσίων,
ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου**

(Κώδ. I, σελ. 216 ἢ σή', ἔτ. 1834 XI)

Κωστάντιος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κων)πόλεως Νέας Ρώμης καὶ οἰ-
κουμ. πατριάρχης. Ἐντιμότατοι κληρικοὶ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Φιλιπ-
πουπόλεως καὶ εὐλαβέστατοι ἱερεῖς καὶ δσιώτατοι ἱερομόναχοι καὶ τίμιοι προε-
στῶτες καὶ χρήσιμοι πρόκριτοι καὶ τζορμπατζήδες καὶ λοιποὶ ἀπαξάπαντες
εὐλογημένοι χριστιανοὶ τῆς ἐπαρχίας ταύτης, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῖν ἀγαπητὰ
χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ. Αἱ ἀρχαῖαι συνήθειά μας καὶ τάξεις,
ὅσαι κατὰ καιροὺς ἐπωφελεῖς καὶ συντείνουσαι τῷ χριστιανικῷ πληρώματι
ἀνεφάνησαν καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων καλὰ προήγαγον τὰ ἀποτελέσματα, πρέ-
πει ἀναγκαίως νὰ διατηρῶνται καὶ νὰ φυλάττωνται καὶ ὑπὸ τῶν μεταγενε-
στέρων καὶ μάλιστα ὅταν ἡ παράβασις αὐτῶν ἐπιφέρῃ οὐ μόνον ζημίαν καὶ
βλάβην ὑποληπτικὴν, ἀλλὰ καὶ ψυχικὴν κατάκρισιν. Ὅθεν, ἐπειδὴ καὶ ἐπε-
κράτησεν ἀνέκαθεν τάξις, ὥστε εἰς τὰ συγκροτούμενα συνοικέσια, ὅσα πράγ-
ματα ἢ κτήματα ἠθέλον δωρηθῆ τῷ γαμβρῷ παρὰ τοῦ πεθεροῦ ἐν τῷ προι-
κοσυμφώνῳ γράμματι, νὰ μὴ ἀνατρέπωνται ὕστερον μετὰ τοὺς γάμους μήτε
νὰ γίνηται δυσκολία εἰς τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῶν, καθὼς καὶ ὁ γαμβρὸς νὰ
μὴ λαμβάνῃ πρὸ τῶν γάμων τὰ τοιαῦτα μήτε νὰ ζητῆ τὴν ἀσφάλειάν των δι'
ἐξωτερικῶν κριτηρίων, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν γάμων ἀνευ λογομαχίας
καὶ εἰρηρικῷ τρόπῳ νὰ τῷ δίδονται ὅσα ὑπῆρχον ἐν τῷ προικοσυμφώνῳ,
ἧτις συνήθεια καὶ τάξις ἀνέκαθεν ἐνεργεῖτο καὶ διεφυλάττετο μετὰ τιμιότη-
τος χριστιανικῆς καὶ εὐσυνειδησίας, ἀπὸ τινος καιροῦ ἄλλοι μὲν ἀπὸ τοὺς
πενθεροὺς ἐκτελεσθέντων τῶν γάμων ἠρνήθησαν τὰ ἐν τῷ προικοσυμφώνῳ
χαρισθέντα, ἄλλοι δὲ ἀπὸ τοὺς γαμβροὺς ἐκίνησαν ἀγωγὴν εἰς ἐξωτερικὰ κρι-
τήρια καὶ ἢ λαβόντες πρὶν τῶν γάμων ἐξημίωσαν τοὺς πενθεροὺς, μὴ φθά-
σαντος γενέσθαι τοῦ συνοικεσίου ἢ μὴ λαβόντες ἐπέφερον ἄλλην ταραχὴν,

ὥστε ἡ ἀρχαία ἐκείνη ἱερά τάξις καὶ συνήθεια, ἣτις ἀπεδείκνυε τὴν ἀνήκουσαν τῷ ἱερῷ μυστηρίῳ τοῦ γάμου σεμνοπρέπειαν παρεβιάσθη ἐπὶ ψυχικῇ βλάβῃ τῶν κατατολμώντων. Διὰ ταῦτα ἐκ προνοίας ἐκκλησιαστικῆς γραφοντες πρῶτον μὲν συμβουλευόμεν καὶ παραγγέλλομεν πᾶσιν ὑμῖν τοῖς αὐτόθι χριστιανοῖς νὰ ἐπανακαλέσητε καὶ νὰ διατηρῆτε εἰς τὸ ἐξῆς ἀπαράρτερον τὴν παλαιὰν ἐκείνην τάξιν καὶ συνήθειαν καὶ οἱ μὲν γαμβροὶ πρὶν τῆς ἐκτέλεσεως τῶν γάμων νὰ μὴ ζητῶσι παρὰ τῶν πενθερῶν τὰ χαρισθέντα καὶ προικισθέντα κτήματα ἢ πράγματα μῆτε νὰ ἀπαιτῶσιν ἀσφάλειαν καὶ κριτήρια ἑξωτερικὰ καὶ νὰ φαίνωνται πραγματευόμενοι τὸ ἱερὸν τοῦ γάμου μυστήριον, μετερχόμενοι κέρδος ἄδικον τὴν ἀπάτην τῶν πενθερῶν, ἀλλὰ νὰ εὐχαριστῶνται εἰς τὴν διὰ τοῦ προικοσυμφώνου διδομένην αὐτοῖς ἀσφάλειαν, ἕως ὅτου μετὰ τοὺς γάμους νὰ λάβωσι τὰ χαρισθέντα· οἱ δὲ πενθεροὶ νὰ μὴ ἀναιρῶσι μετὰ τοὺς γάμους τὰς ἐν τῷ προικοσυμφώνῳ γράμματι ὑποσχέσεις των, ἀλλὰ φυλάττοντες αὐτὰς ὡς ἱεράς καὶ ἀπαραβάτους εὐθύς μετὰ τὴν ἐκτέλεισιν τοῦ συνοικεσίου νὰ παραδίδωσι καὶ διὰ πολιτικῆς ἀσφαλείας πρὸς τοὺς γαμβροὺς των τὰ ἅπαξ προικισθέντα κτήματα καὶ ἄλλα πράγματα καὶ ἐνὶ λόγῳ ἀποφεύγοντες κάθε σκοπὸν δολιότητος τόσον τὸ ἐν μέρος ὅσον καὶ τὸ ἄλλο νὰ διατίθενται μετ' αἴσθημα εἰλικρινείας φυλάττοντες τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν καὶ τάξιν διὰ νὰ ἐπιδαψιλεύῃ καὶ ὁ πανάγαθος θεὸς αὐτοῖς τὴν οὐράνιον αὐτοῦ χάριν καὶ εὐλογίαν. Ἀκολούθως δὲ ἀποφαινόμεθα ἵνα, ὅστις ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τολμήσῃ νὰ προσενεχθῇ ἀπ' ἐναντίας τῆς παλαιᾶς συνηθείας καὶ τάξεως καὶ εἴτε γαμβρὸς ὢν πρὶν τῶν γάμων κινήσῃ ἀγωγὰς καὶ ἀπαιτήσῃ ἀσφαλείας ἑξωτερικὰς παρὰ τοῦ πενθεροῦ, μὴ διδοὺς πίστιν εἰς τὸ προικοσύμφωνον γράμμα εἴτε πενθερὸς θελήσῃ νὰ ἀνατρέψῃ τὰς ἐν τῷ προικοσυμφώνῳ ὑποσχέσεις του καὶ δὲν ἀποδώσῃ μετὰ τοὺς γάμους τὰ προικισθέντα, οἱ τοιοῦτοι ὅποιοι ἂν ᾧσιν ὡς δόλιοι καὶ τὸν γάμον πραγματευόμενοι, ἀφωρισμένοι ὑπάρχωσιν ἀπὸ θεοῦ καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι καὶ ἄλλοι μετὰ θάνατον καὶ τυμπανιαῖοι καὶ προκοπὴν μὴ ἴδοιεν ἔχοντες καὶ τὰς ἀρὰς πάντων τῶν ἀπ' αἰώνων ἀγίων καὶ τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων. Ὅθεν διὰ νὰ ἀποφύγητε τὰς φρικτὰς ταύτας ἀρὰς, ποιήσατε φρονίμως καὶ χριστιανικῶς καθὼς ὑμῖν γράφοντες συμβουλευόμεν· ἡ δὲ τοῦ θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

Ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ Ἰνδικτιῶνος η' αὐλδφ.

Ὁ Ἡρακλείας Διονύσιος, ὁ Νικομηδείας Πανάρετος, ὁ Χαλκηδόνος Ἱεροθέος, ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος, ὁ Φιλαδελφείας Πανάρετος, ὁ Κοροτζᾶς Βησαρίων, ὁ Πόσνας Βενιαμίν, ὁ Βελᾶς καὶ Παγωνιανῆς Ἰωσήφ.

ἀρ. 35

Ἀπόφαισις κοινοτικῆ περὶ ὄρων συστάσεως συνοικεσίων

(Κώδ. I, σελ. 218 ἢ σι', ἔτ. 1835, I, 10)

Ἐπειδὴ καὶ κατὰ πατριαρχικὸν προσκυνητὸν ὄρισμὸν γνώμη τε τῆς ἱε-

ρᾶς συνόδου τῶν σεβασμίων ἁγίων γερόντων ἐξεδόθησαν ὄροι περὶ συστάσεως συνοικεσίων καὶ προικοσυμφώνων, διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς κοινῇ γνώμῃ καὶ ἀποφάσει θεσπίζομεν τοὺς ἐξῆς ὄρους εἰς ἀποφυγὴν τῶν τυπικῶν καταχρήσεων. Ὅθεν λέγομεν ρητῶς ὅτι, ὅταν γίνηται ἡ ἀρραβώνα, νὰ παρευρίσκηται ὁ προεστὼς τῆς ἐκκλησίας καὶ λοιποὶ μουχτάρηδες τοῦ μαχαλᾶ. Ὅμοίως καὶ τὰ προικοσύμφωνα νὰ γίνωνται παρόντων αὐτῶν τῶν ἰδίων καθὼς καὶ ἡ προικοπαράδοσις καὶ νὰ παρρησιάζωνται εἰς τὴν μητρόπολιν διὰ νὰ ἐπιβεβαιώνωνται ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα καὶ νὰ μαρτυρῶνται παρὰ τῶν προκρίτων τῆς πολιτείας, τὰ ὁποῖα ἔγγραφα θέλουν ἀκολουθοῦσιν οὕτως.

Εἰς τὴν ἀρραβώνα ἀπὸ μέρους τοῦ γαμβροῦ νὰ στέλληται μόνον ἐν δακτυλίδι χωρὶς ἄλλο τι, ὁμοίως καὶ ἀπὸ μέρους τῆς νύμφης καὶ ὄχι μόνον ἐπὶ τῆς ἀρραβώνας, ἀλλὰ καὶ ἔπειτα νὰ μὴ τολμήσῃ μήτε ὁ γαμβρὸς μήτε ἡ νύμφη νὰ προσφέρῃ παραμικρὸν ἄλλο δῶρον. Τὰ ποχτζαλίκια νὰ λείπουν διόλου. Πρὸς τούτοις κεντήματα, δηλαδὴ τζεβρέδες καὶ βρακοζῶνες καὶ ἄλλα ὅμοια νὰ λείπουν εἰς τὸ παντελές. Ἡ δὲ προῖκα νὰ συνίσταται εἰς τρεῖς τάξεις. Ἡ μὲν πρώτη τάξις νὰ δίδῃ ὑποκάμισα 15, ἡ δευτέρα 10 καὶ ἡ τρίτη 5 καὶ τὰ λοιπὰ τῆς προίκας ἀναλόγως μὲ λιτότητα. Τὰ χρυσᾶ νὰ λείπουν διόλου, ἤγουν ἀντεριά καὶ φουστάνια ἀπὸ σεβαγι καὶ σελιμιγέ. Τόσον καὶ εἰς τὰ ἄλλα φορέματα, χρυσᾶ σειρήτια καὶ γαϊτάνια, ὁμοίως καὶ αἱ ἀτόφικες (;) γοῦνες νὰ λείψουν, ἀλλὰ ὅλα νὰ γίνωνται σιδέδικα καὶ χωρὶς νὰ εἶναι κανὲν φόρεμα πράσινον. Πρὸς τούτοις τὰ σινιά τῶν δώρων νὰ λείψουν διόλου ἀπὸ μέρους τοῦ γαμβροῦ καὶ ἀπὸ μέρους τῆς νύμφης. Καὶ προῖκα νὰ μὴν ἀπλώνηται κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν εἰς θεωρίαν ἀνθρώπων. Ἐτι δὲ τραχώματα νὰ μὴ δίδωνται παντελῶς, ἐκτὸς ἂν ἡ νύμφη ἔχῃ πατρικὴν ἢ μητρικὴν περιουσίαν, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ γνωστόν.

Τὰ τεπελίκια καὶ τζακατλίκια φλωρίων καὶ μαργαριταρίων νὰ λείψουν ἀπὸ γυναῖκας, κορίτζια καὶ μικρὰ παιδιά. Ὅμοίως γοῦνες μακρυῆς ἀπὸ πράσινον κάπο καὶ σχεδὸν πρασινάρικον τόσον ἄνδρες ὅσον καὶ γυναῖκες καὶ παιδιὰ νὰ μὴ τολμήσουν νὰ φορέσουν. Πρὸς τούτοις δεσίματα πράσινα καὶ φουστάνια καὶ ἄλλα νὰ λείψουν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἔχουν ἔτοιμα φορέματα ἀπὸ χρυσᾶ νὰ τὰ χαλάσωσι καὶ τὰ πράσινα νὰ βάψωσι εἰς ἄλλα ρέγγια. Πρὸς τούτοις γυναῖκα χωρὶς φερετζέ καὶ γιασμάκι νὰ μὴν εὐρεθῇ εἰς τὸ σοκάκι, ἂν εἶναι καὶ τὸ πλεόν πλησιέστερον μέρος. Ἄλλὰ καὶ οἱ ραπτάδες νὰ μὴ τολμήσουν νὰ χωρίσουν ἢ ράψουν πράσινον καὶ χρυσὸν φόρεμα χριστιανῶν.

Λοιπὸν ὅλα αὐτὰ, εὐλογημένοι χριστιανοί, ὡς ἐντολὰς τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Χριστοῦ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας μας καὶ ἀνήκοντα εἰς τὸ χριστιανικὸν πρόει νὰ τὰ φυλάξῃτε ἀπαρασάλευτα καὶ νὰ τὰ βάλῃτε εἰς πρᾶξιν ἀμέσως, καθ' ὅτι ὅστις τῶν χριστιανῶν ἀνὴρ ἢ γυνὴ δὲν ἤθελε φυλάξῃ τοὺς ἀνωτέρω ὄρους, οὗς εἴπομεν καὶ παρηγγείλαμεν τόσον εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ὅσον καὶ εἰς τὸ τέκνα του, ἔχει νὰ παιδευθῇ ἐκκλησιαστικῶς χωρὶς καμμίαν φιλοπροσω-

πίαν' πρὸς τούτοις καὶ ὡς ἀπειθεῖς καὶ μισόκαλοι ἄνθρωποι, καθ' ὅτι προσκρούουν εἰς τὸ κοινὸν ὄφελος, οἱ τοιοῦτοι ὁμοῦ ἀφωρισμένοι εἶεν ἀπὸ θεοῦ καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι καὶ ἄλυτοι μετὰ θάνατον στένοντες καὶ τρέμοντες ἐπὶ τῆς γῆς ὡς Κάιν καὶ ἔξω τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, μηδεὶς τε τῶν ἱερέων ἀγίαση αὐτούς ἢ θυμιάση ἢ ἀντίδωρον δώση, ἀλλ' οὔτε τῶν χριστιανῶν τις ὁμιλήση αὐτούς, κληρονομήσειεν καὶ τὴν λέπραν τοῦ Γιεζῆ καὶ προκοπὴν οὐ μὴν ἴδοιεν.

Διὸ ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἐνσφράγιστον κοινῇ γνώμῃ καταστρωθὲν καὶ ἐν τῷ κώδικι τῆς ἱεράς μητροπόλεως, τὸ δὲ πρότυπον τοῦτο ἐτέθη ἐν τῷ κοινῷ κιβωτίῳ εἰς ἀσφαλῆ τῶν ἀνωτέρω διατήρησιν.

1835 Ἰανουαρίου 10.

ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος

Ἄρ. 36

Σύστασις Ἰσναφίου μπουγιατζήδων

(Κώδ. I, σελ. 261 ἢ σγ', ἔτ. 1835, XII. 20)

Διὰ τοῦ παρόντος ἐκκλησιαστικοῦ, συμφωνητικοῦ, ἀποδεικτικοῦ καὶ ἐμ-μαρτύρου γραμματὸς γίνεται δῆλον ὅτι παραστάντες ἐνώπιον ἡμῶν τε καὶ τῶν λοιπῶν προκρίτων καὶ πρωτομαϊστόρων τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ Ἰσναφίων οἱ ὑποφαινόμενοι μαῖστορες μπουγιατζήδες μὲ κοινὴν γνώμην καὶ εὐχάριστον διάθεσιν συνεφώνησαν, ὥστε ἀπὸ τῆς σήμερον καὶ εἰς τὸ ἔξης ὧσιν ἠνωμένοι εἰς σύστημα Ἰσναφίου, ἀκολουθοῦντες ἕκαστος ἐξ αὐτῶν τὸ γιὸλ ἐρχιανὶ τῆς τέχνης του, εἰς φύλαξιν τοῦ ὁποίου νὰ ἀποκαθιστῶσι κοινῇ γνώμῃ πρωτομαῖστορα τοῦ Ἰσναφίου των καὶ ἀκόλουθον αὐτοῦ (ἦτοι τζαούσην), ὡς ἀνεκαθεν συνήθειαν τῶν Ἰσναφίων, ὅστις πρωτομαῖστορ νὰ ἔχη κάθε πληρεξουσιότητα μὲ τὴν συνήθη συνέλευσιν τῶν μαϊστόρων (ἦτοι λιόντζιαν) νὰ παιδεύῃ τοὺς παραβαίνοντες τὸ γιὸλ ἐρχιανὶ καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ νὰ φυλάττῃ τὴν συνήθη Ἰσναφικὴν τάξιν. Πρὸς τούτοις καὶ ὅστις τῶν καλφάδων ἤθελεν εὐγὴ μαῖστορ, εἰ μὲν εἶναι μαῖστόρου υἱός, νὰ πληρώνη εἰς τὴν κάσσαν τοῦ Ἰσναφίου ἑκατὸν γρ. N° 100, εἰ δὲ μὴ 200 γρ. διακόσια. Θέλει δὲ ἔξαρχαταὶ τὸ Ἰσνάφι των ἀπὸ τὸ Ἰσνάφι τῶν καυταντζήδων κατὰ τὴν διὰ τοῦ στόματος αὐτῶν ὁμολογίαν καὶ κοινὴν συμφωνίαν των. Διὸ εἰς ἐνδειξιν καὶ διατήρησιν τῶν ἀνωτέρω ἐγένετο τὸ παρὸν ἐκκλησιαστικὸν συμφωνητικὸν ἀποδεικτικὸν καὶ ἐμ-μαρτύρον γραμμα βεβαιώσει μὲν αὐτῶν, βεβαιώσει δὲ ἡμετέρα καὶ μαρτυρία τῶν ὑπογεγραμμένων προκρίτων καὶ πρωτομαϊστόρων τῶν λοιπῶν Ἰσναφίων, καταστρωθὲν καὶ ἐν τῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως, ἵνα ἔχη τὸ κῆρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν παντὶ κριτηρίῳ δικαιοσύνης. Ἐν Φιλιππουπόλει 1835, Δεκεμβρίου 20.

ἐγὼ ὁ Ἀντώνιος Λοῦμπεν βεβαιῶ.

ἐγὼ ὁ Θεόδωρος Γεωργίου βεβαιῶ.

ἐγὼ ὁ Δημήτριος Χ' Ζέλιο βεβαιῶ.

ἐγὼ ὁ Διαμαντῆς Χριστοδούλου βεβαιῶ.

ἐγὼ ὁ Ἰωάννης Τριανταφύλλου βεβαιοῦ.	ὁ πρωτονοτάριος Βασίλειος ἱερεὺς
ἐγὼ ὁ Ἀποστόλης Κωστάκη βεβαιοῦ.	μάρτυς
ἐγὼ ὁ Στέργιος Ἀνδρέα βεβαιοῦ.	ὁ πρωτοπαπᾶς Νικόλαος μάρτυς
ἐγὼ ὁ Ἀθανάσιος Χριστοδούλου βεβαιοῦ.	ὁ Χ' Νένιος Ράϊκου (πρωτομάστορης ἀμπατζήδων), μάρτυς
ἐγὼ ὁ Ἰάγκος Ἀποστόλου βεβαιοῦ.	ὁ Ζαφείρης Κωνσταντίνου (πρωτομάστορης καυταντζήδων) μάρτυς
ὁ σακελλάριος Ἰωάννης ἱερεὺς μάρτυς	ὁ Χ'' Γεώργης Χ'' Ἰωάννου (πρωτομάστορης τῶν γουναράδων), μάρτυς.
ὁ σακελλίου Γεώργιος ἱερεὺς μάρτυς	
ὁ ρεφερενδάριος Κωνσταντῖνος ἱερεὺς μάρτυς	
	ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος βεβαιοῦ

Τὸ παρὸν γράμμα ἐσχίσθη μὲ τὸ νὰ μὴ ἔγεινεν εὐχαρίστησις τοῦ ἱσναφίου τῶν καυταντζήδων.

Σημείωσις. Ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου τεκμηριοῦται ὅτι τὰ μικρότερα ἱσνάφια συνιστώμενα ἐξηρτῶντο πολλάκις ἐκ παλαιότερων καὶ μεγαλυτέρων ἱσναφίων, ὧν εἶχον τὴν ὑποστήριξιν. Ὡς φαίνεται ἡ ὀλομέλεια τοῦ ἱσναφίου τῶν καυταντζήδων δὲν ἀπεδέξατο τὴν ἐξάρτησιν ταύτην καὶ διὰ τοῦτο ἠκυρώθη τὸ πρακτικόν.

Ἄρ. 37

Ἀπόδειξις ἐξοφλητικῆ τοῦ ξυλογλύπτου Ἰωάννου Πασκούλη κατασκευαστοῦ τοῦ τέμπλου τῆς ἐκκλησίας ἁγίου Κωνσταντίνου
(Κώδ. Ι, σελ. 93 ἢ πδ' ἐτ. 1836, ΙΙΙ, 17)

Διὰ τοῦ παρόντος ἐκκλησιαστικοῦ ἐξοφλητικοῦ ἀποδεικτικοῦ καὶ ἐμμαρτύρου γραμματος γίνεται δῆλον ὅτι παραστῆς ἐνώπιον ἡμῶν τῶν τε περὶ ἡμᾶς ἐντιμοτάτων κληρικῶν καὶ τιμιωτάτων προκριτῶν τῆς πολιτείας ταύτης ὁ μάρτυρ Γιάννης Πασκούλης Μετσοβίτης ταληδοῦρος ὡμολόγησεν ἰδίῳ στόματι ὅτι κατὰ τὸ ἐνυπόγραφον *κοιδοῦρον* του μὲ τὸ νὰ ἐσυμφώνησε μετὰ τῶν ἐνοριτῶν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου διὰ νὰ κασκευάσῃ τὸ τέμπλον τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου κατὰ τὸ σχέδιον τῆς Βιέννης ὁμοῦ μὲ τὸν δεσποτικὸν θρόνον καὶ τὸ κουβούκλιον τῆς ἁγίας τραπέζης διὰ γρ. 22370, μὲ τὸ νὰ ἐτελείωσεν ἤδη κατὰ κοινήν ἀρέσκειαν, ἔλαβε σῶα αὐτὰ τὰ 22370 γρ. παρὰ τῶν ἰδίων ἐνοριτῶν καὶ ἐξώφλησε κατὰ τελείαν ἐξοφλησιν μὴ ἔχων τοῦ λοιποῦ ζητεῖν παρ' αὐτῶν οὐδὲν μέχρῃς ὀβολοῦ. Ὅθεν εἰς ἐνδείξιν ἐγένετο τὸ παρὸν ἐξοφλητικὸν καὶ ἐμμάρτυρον διπλοῦν γράμμα τῆ μαρτυρία τῶν κάτωθεν ἀξιοπύτων μαρτύρων καὶ τῆ ἡμετέρα ἐπιβεβαιώσει καὶ τὸ μὲν ἐδόθη τῷ μάρτυρι Γιάννη, τὸ δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἵνα ἔχῃ τὸ κῆρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν παντὶ κριτηρίῳ δικαιοσύνης. 1836 Μαρτίου 17.

Μάρτυρ Ἰωάννης Πασκούλης Μετσοβίτης, ταληδοῦρος βεβαιοῦ τὰ ἄνωθεν.

Σημείωσις : Ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης κεῖται παρὰ τῇ ἀνατολικῇ πύλῃ τῆς ἀκροπόλεως ἐπ' αὐτῶν σχεδὸν τῶν τειχῶν της καὶ εἶναι, ὡς εἶ-

κάζεται, ἐκ τῶν παλαιότερων πολλάκις ἀνακτισθεῖσα. Κατ' Ἀρμενικὴν παράδοσιν, μνημονευομένην καὶ ἐν τινι Ἀρμενικῇ ἐγκυκλοπαιδεῖα ἐκδόσεως Βενετίας ἔτους 1769 ἐν τῇ λ. *Φιλιππούπολις* ἐν τῷ χώρῳ τοῦ ναοῦ παρὰ τῇ πύλῃ τοῦ φρουρίου ἐπὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐμαρτύρησαν φονευθέντες 38 χριστιανοί, ἐν οἷς καὶ οἱ Φιλιππουπαλίται Σεβεριανὸς καὶ Μέμων. Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς ἐπισήμου ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ θρησκείας ἰδρῦθη ἐκεῖ ἐκκλησία εἰς μνήμην τῶν μαρτύρων Σεβριανοῦ καὶ Μέμνωνος, ἧτις βραδύτερον μετωνομάσθη τῶν ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης. Ὁ Gerlach μνημονεῖ τὴν ἐκκλησίαν φθίνοντος τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος. Ἀνεκτίσθη ἐκ βάρθρων, ὡς νῦν ἔχει, τῷ 1832 μεγαλυτέρα καὶ μεγαλοπρεπεστέρα. Ἄνωθεν τῆς πύλης τῆς βορείου πλευρᾶς αὐτῆς σώζεται εἰσέτι ἐπὶ πλακὸς ἐντετοιχισμένης ἢ ἀκόλουθος κτιτορικῆ ἐπιγραφή: «Οὗτος ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἐκτίσθη τῷ 1832 σωτηρίῳ ἔτει, Ὀκτωβρίου 30 καὶ ἐγκαινιάσθη ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ ἀρχιερέως ἡμῶν» ἐφ' ἧς τοιχογραφία Ἀγγέλου κρατοῦντος ἀνεπτυγμένην δέλτον ἐν σχήματι ταινίας μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς μικροῖς γράμμασι: «Τὸ στερέωμα τῶν ἐπὶ σοὶ πεποιθότων στερέωσον Κύριε τὴν ἐκκλησίαν, ἣν ἐκτίσω τῷ τιμίῳ σου αἵματι».

Ὁ ἐσωτερικὸς ξύλινος διάκοσμος τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὡς καὶ τῶν τῆς ἁγίας Μαρίνης, ἁγίας Κυριακῆς καὶ Παναγίας ἐν Φιλιππουπόλει καὶ ἄλλων τινῶν ἀλλαχοῦ τοῦ νῦν Βουλγαρικοῦ Βασιλείου εἶναι πολλῆς μελέτης ἄξιος διὰ τὴν ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκκλησιαστικὴν τορευτικὴν καὶ ξυλογλυφίαν, ἰδίως τῆς πρώτης πεντηκονταετίας τοῦ 19ου αἰῶνος, ἐξ ἧς προέρχεται. Τὰ τέμπλα, οἱ ἄμβωνες, οἱ ἀρχιερατικοὶ θρόνοι, τὰ κιβώρια τῶν ἁγίων τραπέζων καὶ τὰ εἰκονοστάσια ἐν γένει τετορευμένα καλλιτεχνικῶς ἀπὸ τε συνθέσεως καὶ ἐπεξεργασίας παριστώσιν ἁρμονικῶς συμπεπλεγμένα φυτὰ, ἄνθη, καρπούς, πτηνὰ, ζῶα καὶ χερουβείμ. Τινὰ τούτων ὡς τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, τῆς Παναγίας ἐν Φιλιππουπόλει, Παναγίας Στενιμάχου, ἁγίου Ἰωάννου Ρήλας εἶναι θαυμασιῶς καὶ ἐπικεχρυσωμένα. Ὁ ἀρχιτέκτων Κόϊτσεφ. (Ἡ ξυλογλυφικὴ ἐν Βουλγαρίᾳ, Bull. de la societé arch. Bulg. τόμ. I, ἔτος 1910, σελ. 81—110, βουλγαριστί), ὡς καὶ πάντες οἱ Βούλγαροι αὐταπατώμενοι ἐκ τῆς νῦν Βουλγαρικῆς τῶν ἐκκλησιῶν ιδιότητος νομίζουσιν ὅτι ὁ διάκοσμος οὗτος εἶναι ἔργον τῆς *Βουλγαρικῆς* ἐπὶ Τουρκοκρατίας *τορευτικῆς, ξυλογλυφίας καὶ διακοσμητικῆς*, ἐκλιπούσης νῦν καὶ ὅτι οἱ τεχνῖται ἦσαν αὐτοδίδακτοι Βούλγαροι ἰθαγενεῖς. Ἡ ὄλοσχερῆς ὁμως ἔκλειψις τῆς τέχνης ταύτης ἐντὸς μιᾶς γενεᾶς, ὡς τεκμηριοῦται ἐκ τῶν ἀνεγερθειῶν Βουλγαρικῶν ἐκκλησιῶν ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἀπελευθερώσεως, τῶν ὁποίων τὰ τέμπλα εἶναι *tabula rasa*, καὶ τὸ παρὸν ἔγγραφον, ὡς καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ συγχρόνου Κ. Μωραβένωφ (ἴδε ἀνωτέρω, γράμμα 2, σημ.) μαρτυροῦσι περιτρώως ὅτι ἡ τέχνη ἦτο ἐπέισακτος ἀσκουμένη ὑπὸ μετακαλουμένων ἄλλοθεν τεχνιτῶν ὧν ἀπελθόντων συναπῆλθε καὶ ἐκείνη.

Ἡ τέχνη αὕτη συνεχίζουσα τὴν Βυζαντικὴν παράδοσιν ὑπὸ Ἀραβικὴν τινα καὶ τῆς Ἀναγεννήσεως ἐπίδρασιν ἠσκέιτο ἰδίως ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῇ μακροῦ λεγομένῃ ἀγορᾷ, ὅπου ἦσαν τὰ ἐργαστήρια τῶν ξυλογλυπτῶν, πάντων Ἑλλήνων: «Ἄλλοι (Ἑλληνορωμαῖοι) γλύπτουσι καρδόξυλα κατὰ τὴν χρεῖαν εἰς διάφορα ξόανα καὶ σχήματα διὰ τὰ τέμπλα τῶν ἐκκλησιῶν, εἰκονοστάσια, θρόνους, ἄμβωνας, ἀναλόγια καὶ ἄλλα γλυπτὰ ἔπιπλα ἢ στολίσματα τῶν οἰκιῶν· οὗτοι ἐπιτηδεύονται καὶ εἰς τὸ μωσαϊκὸν ἐξωκόλλημα πολυσχήμεων κοχλοστράκων (σαδελίων) καὶ θαλασσίων χελωνῶν...» (*Παπαδοπούλου Ν.*, Ἑρμῆς ὁ κερδῶος, τόμ. II, ἔτ. 1817, Βιέννη, σελ. 410). Ἡ ὑποτιθεμένη λοιπὸν *Βουλγαρικὴ ξυλογλυφία καὶ τορευτικὴ* εἶναι αὕτη ἢ παρακάμασα Βυζαντικὴ ἀσκηθεῖσα ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐν Βουλγαρίᾳ, — ὡς ἐν Θράκῃ, Μακεδονίᾳ, Μικρᾷ Ἀσίᾳ, Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ—ὑπὸ ἐλλήνων τεχνιτῶν μετακληθέντων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄλλοθεν, ὅπου ἠσκέιτο

Τοῦτο δὲ εἶναι ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως· πάντες οἱ διὰ ξυλογλυφῶν κεκοσμημένοι ἐν Βουλγαρίᾳ ναοὶ ἤσάν ποτε ἑλληνικοί, κτισθέντες καὶ διακοσμηθέντες ὑπὸ τῶν κατὰ πόλεις Ἑλληνικῶν κοινοτήτων δι' Ἑλλήνων τεχνιτῶν, διατηρούντων τὴν Βυζαντιανὴν παράδοσιν, καταληφθέντες δὲ εἶτα ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, οἱ μὲν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ὅτε διεκρίθησαν φυλετικῶς οἱ ὁμόδοξοι καὶ συνεκκλησιαζόμενοι Ἕλληνες καὶ Βούλγαροι, οἱ δὲ κατὰ τὸ 1906, ὅτε κατελύθησαν αἱ ἐν τῷ Βουλγαρικῷ κράτει ἑλληνικαὶ ὁρθόδοξοι κοινότητες καὶ οἱ ναοὶ αὐτῶν μετὰ τῶν κτημάτων καὶ εὐαγῶν ἰδρυμάτων περιήλθον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Βουλγάρων. Οὕτω οἱ μνημονεύομενοι ὑπὸ τοῦ Κόϊτσεφ ναοὶ τῆς ἁγίας Μαρίνης, ἁγίας Κυριακῆς, τῆς Παναγίας ἐν Φιλιππουπόλει, τῆς Παναγίας ἐν Στενιμάχῳ, τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ἐν Τυρνόβῳ, τοῦ Σωτήρος ἐν τῇ παρακειμένῃ τῷ Τυρνόβῳ κωμοπόλει Ἀρβανάσι (Ἀρβανιτοχωρίῳ), ἄλλοτε ἀποκλειστικῶς οἰκουμένη ὑπὸ Ἑλλήνων, τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ τῆς Παναγίας ἐν Σιστοβίῳ, τῆς Παναγίας ἐν Τατάρ-Παζαρτζικίῳ, τῶν ὁποίων οἱ ἐξυλογλυφημένοι ἄμβωνες, ἀρχιερατικοὶ θρόνοι, εἰκονοστάσια, τέμπλα καὶ κιβούρια εἶναι ἀξιοθέατα καὶ ἐλέγχουσι τέχνην, ἣσάν ποτε ἑλληνικοί. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βουλγαρικὸς ναὸς τῆς μονῆς Ρήλας καὶ δύο-τρεις ἄλλοι, οἵτινες ἀνηγέρθησαν καὶ διεκοσμήθησαν καθ' οὓς χρόνους καὶ οἱ Ἑλληνικοί, πάντως ἔσχον τὸν ξυλογλυπτικὸν τὸν διάκοσμον παρ' Ἑλλήνων μετακλήτων τεχνιτῶν, ἀφοῦ εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ τῶν ἄλλων ναῶν. Ὁ αὐτὸς δὲ ξυλογλυφικὸς διάκοσμος ἀπαντᾷ καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις ναοῖς ἐν Ἑλλάδι, ταῖς νήσοις, τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ, τῇ Συρίᾳ καὶ ἄλλαχού, ὅπου Βουλγαρικὸς ποῦς δὲν ἐπάτησεν.

Ἄρ. 38

*Πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγγίλλιον περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας
Παρασκευῆς ἀποσπωμένης ἀπὸ τῆς μητροπόλεως*

(Κώδ. II, σελ. 160, ἔτ. 1836, IX)

Καὶ πρὸς πᾶσαν μὲν αἴτησιν τὸ εὐλογον συνεπαγομένην ἴδοιτε ἂν τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐμένειαν πρόχειρον, τὰς δὲ ὑπὲρ τῶν κοινῶν ἱερῶν καταστημάτων τεινούσας τῶν εὐσεβῶν αἰτήσεις καὶ οὐ μόνον τὸ φιλάδελφον ἐπιδεικνυομένας ἀλλὰ καὶ πρὸς ψυχικὴν συμβαλλομένας ὠφέλειαν εὐμενέστερον ἀποδεχομένη ἢ κοινὴ φιλόστοργος μήτηρ τῆς προσηκούσης ἀξιοῖ προστασίας καὶ ὅσα μονιμότητος καὶ εὐσταθείας ἐκείνων παραίτια προθύμως ἐπιδαψιλεύει διὰ γραμμάτων αὐτῆς πατριαρχικῶν καὶ συνοδικῶν ἀπαρέμπτων καὶ τῷ χρόνῳ συμπροϋοῦσαν τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν πραγματευομένη καὶ ὁμοῦ τὸ προνοητικὸν αὐτῆς ποιουμένη διάδηλον, ὡς κἀν τοῖς ἑξῆς. Ἐν γὰρ τῇ πολιτείᾳ Φιλιππουπόλεως εἰς μαχαλὲν Ἐπ' ἀλτῆ λεγόμενον διετέλει κείμενον πρὸ πολλῶν χρόνων παρεκκλήσιον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ὅπερ ἐκ τῆς παλαιότητος κινδυνεῦον ἐρείπιον κατασταθῆναι ἑσχάτως οἱ τῆς πολιτείας ταύτης πρόκριτοι χριστιανοὶ ἐπεχείρησαν μὲν διὰ κοινῆς αὐτῶν φιλοτίμου συνδρομῆς καὶ δαπάνης ἀνοικοδομησαὶ καὶ ἐπισκευάσαι καὶ ὑψηλὸς τῆς ἐπὶ τούτῳ ἀδείας ἐξεδόθη βασιλικὸς ὁρισμός, συσκευάμενοι δὲ μετὰ τοῦ γνησίου κυριάρχου τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἱερωτάτου μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως, ὑπερίμου καὶ ἐξάρχου Θράκης Δρογοβητίας, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀ-

γαπητοῦ ἡμῶν ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ κυρ Νικηφόρου ἐνέκριναν κοινῶς εὐλογον καὶ ἀναγκαῖον ἐνῶσαι καὶ προσηλῶσαι τὴν ἀπὸ παρεκκλησίου εἰς ἀνάλογον ἤδη λαμπρότητα νεοδομουμένην ἐκκλησίαν μετὰ τῶν νοσοκομείων τῆς πολιτείας ταύτης Φιλιππουπόλεως, οὐ μόνον διὰ λόγους μείζονος εὐσταθείας αὐτῆς καὶ καλῆς διεξαγωγῆς, ἀλλὰ καὶ ὅπως τὰ ἐξ αὐτῆς εἰσοδήματα ἀποδειχθῶσιν ὡς τε πόρος εἰς τὰς τῶν νοσοκομείων ἀνάγκας, συντελούσης παρὰ ταῦτα καὶ εἰς τὰς πνευματικὰς χρείας τῶν (ἐν) ἐκείνοις ἀσθενῶν χριστιανῶν. Ταῦτα οὕτως ἐγκρίναντες καὶ διαταξάμενοι οἱ ρηθέντες χριστιανοὶ κοινῇ γνώμῃ καὶ συγκαταθέσει καὶ τοῦ γνησίου ἀρχιερέως αὐτῶν ἀνήγγειλαν τῇ ἡμῶν μειριότητι προκατημένη συνοδικῶς διὰ τῶν ἐνταῦθα τιμιωτάτων ὁμοπάτρων αὐτοῖς, ἐπιδόντων ἡμῖν καὶ γράμμα ἐνυπόγραφον ἀρχιερατικὸν τῆς ἐκείνου ἱερότητος, παραστατικὸν τῆς κυριαρχικῆς αὐτοῦ συγκαταθέσεως ἐπὶ τῇ ἐνώσει ταύτῃ καὶ ἐκθειμένων περιστατικώτερον τὰ περὶ τῆς εἰς τὸ ἐξῆς διοικήσεως τῆς ἱεράς ταύτης ἐκκλησίας κοινῶς ἐγκριθέντα καὶ ἀναγκαῖα δόξαντα, ἅπερ καὶ ἐξητήσαντο ὁμοφώνως ἐπικυρωθῆναι καὶ κατασφαλισθῆναι δι' ἐκδόσεως ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ σιγγιλλιδῶδους ἐν μεμβράναις γράμματος. Καὶ δὴ τὴν αἴτησιν αὐτῶν εὐμενῶς προσηκόμενοι ὡς εὐλογον καὶ πρὸς φιλάδελφον ἀφορῶσαν σκοπὸν διὰ τε τὴν ἐκ τῆς ἐνώσεως ὠφέλειαν τῶν ἐν τῇ ρηθείῃ πόλει κοινῶν νοσοκομείων καὶ τὴν πνευματικὴν τῶν ἀσθενούντων ἐπικουρίαν πρὸς τῇ ἐπαγγελλομένη ἀρίστη διεξαγωγῇ τῆς ἱεράς ταύτης ἐκκλησίας, γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῖν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα

α') ἡ ἐν τῇ πολιτείᾳ Φιλιππουπόλεως εἰς μαχαλὲν Τ'επ-ἀλτῆ κειμένη νεόδμητος ἱερά ἐκκλησία τῆς ἀγίας Παρασκευῆς ὑπάρχη τοῦ ἀπὸ τοῦδε καὶ λέγηται καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται μετὰ πάντων τῶν πραγμάτων καὶ ἀφιερωμάτων αὐτῆς ἠνωμένη ἀδιαλύτως καὶ προσηρμοσμένη ἀδιασπᾶστος μετὰ τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ κοινῶν νοσοκομείων καὶ γνωρίζεται μέλος αὐτῶν ἀναφαίρετον καὶ ἀναπόσπαστον εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἀπολαμβάνουσα πᾶν δικαίωμα καὶ προνόμιον τῆς ἐκείνων ἀνεξαρτησίας καὶ λοιπῆς ἀμέσου τε καὶ ἐμμέσου προστασίας.

β') ἡ κάσσα τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἔχη συνυπάγεσθαι εἰς τὴν γενικὴν κάσσαν τῶν νοσοκομείων, εἰς ἣν περιερχόμενα πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ αὐτῆς εἰσοδήματα καὶ δικαιώματα, κύρια καὶ τυχηρά, ἔχωσι λογίζεσθαι τε καὶ γνωρίζεσθαι ὡς εἰσόδημα καὶ πόρος τῶν νοσοκομείων, ἀναφαίρετος καὶ ἀνεκποίητος εἰς τὸ διηνεκές.

γ') τὴν ἐπιτροπὴν, διοίκησιν καὶ τελείαν διεύθυνσιν τῆς ἱεράς ταύτης ἐκκλησίας ἔχωσιν ὁλοσχερῶς οἱ κατὰ καιροὺς ἔφοροι καὶ ἐπίτροποι τῶν νοσοκομείων, ἐκλεγόμενοι καὶ οὗτοι ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὀρθοδόξων καὶ οὗτοι μόνοι ἔχωσιν ἐπιστατεῖν εἰς τὰς δοσοληψίας αὐτῆς, συνυ-

παγομένης τοῖς γενικοῖς λογαριασμοῖς τῶν νοσοκομείων.

δ') οἱ ἱερεῖς τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ λοιποὶ ὑπουργοὶ ἔχουσιν ἐκλέγεσθαι καὶ ἀποκαθίστασθαι ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς ἐπιτρόπων, οἵτινες μόνοι ἔχοντες καὶ τῆς ἀποβολῆς αὐτῶν τὸ δικαίωμα ὀφείλωσι παραλαμβάνειν τὴν κυριαρχικὴν γνώμην καὶ τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως ἐπὶ τὸ ἐνεργεῖσθαι εὐφύμως διὰ τῆς πνευματικῆς ἀρχιερατικῆς παρατηρήσεως ἢ εἰσαξις ἢ ὑποχώρησις τῶν ἱερατευόντων.

ε') ὁ κατὰ καιροὺς ἀρχιερεὺς Φιλιππουπόλεως οὐδαμῶς ἔχη ἐπιμίγνυσθαι εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ λοιπὰς οἰασθήποτε περὶ αὐτῆς διατάξεις τῶν κατὰ καιροὺς ἐπιτρόπων αὐτῆς μήτε δύνηται παρενοχλεῖν καὶ κατεπεμβαίνειν τὸ σύνολον, δικαιωμάτων ἀπαιτήσεων ἢ ἄλλη τινὶ αἰτία καὶ προφάσει. Ἐστω δὲ αὐτῷ ὠρισμένον ἀρχιερατικὸν δικαίωμα παρὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ τῶν ἐν ταύτῃ ἱερέων ποσότης γροσίων ἑκατὸν κατ' ἔτος καὶ ἔκτος τούτων οὐκ ἔχη ἀπαιτεῖν οὐδὲν ἐν οὐδενὶ καιρῷ, λόγῳ φιλοτιμου, ἢ ἐφ' οἰαδήτινι αἰτία καὶ προφάσει μήτε παρὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐπιτρόπων μήτε παρὰ τῶν ἱερέων αὐτῆς, ὀφείλων ἐπὶ τούτοις ἐκτελεῖν ἐν αὐτῇ τῇ ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ τρεῖς ἀρχιερατικὰς λειτουργίας ἀμισθὶ πρὸς μνημόσυνον τῶν ἐν τοῖς νοσοκομείοις ζώντων τε καὶ τεθνεώτων χριστιανῶν.

Ταῦτα ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται συνοδικῶς, ὅς δ' ἂν καὶ ὁποῖος τῶν ἀπάντων ἱερωμένος ἢ λαϊκὸς κακοβουλία κινούμενος τολμήσῃ κρυφίως ἢ φανερώς, ἐμμέσως ἢ ἀμέσως διασεῖσαι τὴν ἔνωσιν ταύτην τῆς ρηθείσης ἐν Φιλιππουπόλει ἱερᾶς ἐκκλησίας μετὰ τῶν ἐκεῖσε κοινῶν νοσοκομείων καὶ ἀποσπάσαι καὶ διαιρέσαι καὶ ἀφελεῖν ἀπ' αὐτῶν καὶ ἀπὸ τῆς διοικήσεως τῶν κατὰ καιροὺς ἐπιτρόπων τῶν νοσοκομείων ἢ τῶν πραγμάτων αὐτῆς καὶ ἀφιερωμάτων ἰδιοποιηθῆναι ἢ ἐνόκλησιν καὶ ἐπήρειαν προξενῆσαι τοῖς ἐπιτρόποις καὶ τοῖς ἱερεῦσιν, τοῖς λοιποῖς αὐτῆς ὑπουργοῖς καὶ ἐπιστάταις καὶ ὅλως βουληθῇ ἀνατρέψαι μέχρι κεραίας τὰ ἐν τῷ παρόντι συνοδικῶς ἐκπεφασμένα, ὁ τοιοῦτος ὡς ἀλαζῶν καὶ μισόκαλος καὶ μισογενῆς καὶ κακότροπος ἀφωρισμένος ὑπάρχῃ παρὰ τῆς ἀγίας καὶ δημοσίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδιαιρέτου μακαρίας Τριάδος, τοῦ ἐνὸς τῇ φύσει μόνου θεοῦ, καὶ κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος καὶ ἄλλυτος μετὰ θάνατον καὶ τυμπανιαῖος καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος καὶ ἔνοχος τοῦ πυρὸς τῆς γενένης καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικος. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγγιλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα, καταστρωθὲν κὰν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ἐδόθη τοῖς κατὰ καιροὺς ἐπιτρόποις τῶν ἐν Φιλιππουπόλει κοινῶν νοσοκομείων.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ αὐλς' κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον ἐπὶ νεμήσεως ι'.

Ὁ Γρηγόριος ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. Ὁ Ἡρακλείας Διονύσιος, ὁ Κυζίκου Ἀνθίμος, ὁ Νικομηδείας

Πανάρετος, ὁ Δέρκων Γερμανός, ὁ Προύσης Ἄνθιμος, ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος, ὁ Ἄρτης Ἰγνάτιος, ὁ Φιλαδελφείας Πανάρετος, ὁ Μαρωνείας Δανιήλ, ὁ Λήμνου Ἰερώνυμος, ὁ Σωζοαγαθουπόλεως Νεόφυτος, ὁ Νυσσάβας Νεκτάριος.

Ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος ὑποβεβαιοῖ (αὐτόγραφον)

Σημείωσις. Ἡ ἐκκλησία τῆς ἁγίας Παρασκευῆς εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ βράχου νοτιανατολικῶς τοῦ λόφου τῶν Σχοινοβατῶν ἐν τῇ ὑποκειμένη τῇ ἀκροπόλει πόλει. Εἶναι ἐκ τῶν παλαιῶν καὶ μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Gerlach, Tafelberg καὶ Riccaut κατὰ τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα. Κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους κατὰ τὰς εἰδήσεις τῶν περιηγητῶν ἦτο ἡ κατ' ἐξοχὴν συχνάζομένη ὑπὸ τῶν Φιλιππουπολιτῶν, διότι ἐπιστεύετο ὅτι ἐν αὐτῇ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐκήρυξε τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. Ἡτο Βυζαντιακοῦ ρυθμοῦ θολωτῆ καὶ πλινθόκτιτος. Τῷ 1835 καταρρίψαντες αὐτὴν οἱ ἀνιστόρητοι καὶ ἀπειρόκαλοι τῆς πόλεως πρόκριτοι ἀνφοκοδόμησαν ὡς μέχρι σήμερον σφίζεται δαπάνη τῆς κοινότητος καὶ χορηγία καὶ ἐπιστάσις τοῦ Βούλκου Θεοδώροβιτς, δημογέροντος τότε καὶ ἐφόρου τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς, Βουλγάρου ἐκ Κοπρισιτίσης καὶ ἄλλων. Ἄνωθεν τῆς ἐκ δεξιῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν πύλης σώζεται μέχρι σήμερον ἐπὶ πλακὸς ἐντετοιχισμένης ἢ ἱστορικῆ ἐπιγραφῆ: «Ὁ ἱερός οὗτος ναὸς τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ἰδρῦθη δι' ἐξόδων τῆς Κοινότητος Φιλιππουπόλεως κατὰ τὸ συνοδικὸν σιγγιλλιωδὲς γράμμα αὐτοῦ τῷ αὐλζ'». Τὸ μνημονευόμενον γράμμα εἶναι τὸ καταχωριζόμενον. Κατὰ τὸν Μωραβένωφ (ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 125) ἡ πρώτη κτιτορικὴ ἐπιγραφὴ ἦτο συντεταγμένη βουλγαριστί καὶ ἐπὶ Χρυσάνθου ἀντικατεστάθη διὰ τῆς Ἑλληνικῆς. Ἐν τῇ μεγάλῃ περιοχῇ αὐτῆς ὑπῆρχον ἐκτισμένα ἐργαστήρια καὶ οἰκίαι, ὧν τὰ εἰσοδήματα μετὰ τῶν παγκαρίου διετίθεντο πρὸς συντήρησιν τοῦ νοσοκομείου κατὰ τὸ ἄνωθι συνοδικὸν γράμμα μεταβληθείσης μετὰ τὴν ἀνάκτισίν τῆς εἰς σταυροπηγιακὴν. Ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῆς ἐκτίσθη καὶ ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ σχολὴ τοῦ Μαρασλή τῷ 1899. Ἄπασαι αἱ ἐπὶ τῶν εἰκόνων ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ διατηροῦνται ἀνέπαφοι μέχρι τοῦ νῦν. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ὁ ἀρχιεπισκοπικὸς τῆς θρόνος διὰ τὴν παλαιότητα, διακεκοσμημένος ἅπας δι' ὄνυχος.

Οἱ Βούλγαροι διίσχυρίζονται ὅτι ἡ ἐκκλησία ἀνεκτίσθη δαπάνη τοῦ Βούλκου τζορμπατζῆ Θεοδώροβιτς καὶ ἄλλων Βουλγάρων. Εὐτυχῶς ὁ κώδιξ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς ἀνακτίσεως αὐτῆς σφίζεται ἐν τῇ Βουλγαρικῇ μητροπόλει ἀφαιρεθεὶς καὶ οὗτος μετὰ τῶν κωδίκων τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως. Κατὰ τὸν κώδικα τὰ μὲν ἔσοδα ἀνῆλθον εἰς 50.713.30 γρ., τὰ δὲ ἔξοδα εἰς 43.837.16 γρ. Ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Νικηφόρου, ὅστις ὑπογράφεται. Ὁ σεβασμιώτατος ἐπίσκοπος Δρογοβιτίας κ. Χαρίτων, ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἐκκλησία ἐκτίσθη ὑπὸ Βουλγάρων, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Μωραβένωφ, παραθέτει ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ περὶ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Φιλιππουπόλεως μελέτη τὴν φωτογραφίαν τῆς ἐκ τοῦ κώδικος σχετικῆς σελίδος τοῦ λογαριασμοῦ τῆς λογοδοσίας τῆς κτίσεως τῆς ἐκκλησίας. Ἐκ τούτου πράγματι διαπιστοῦται ὅτι οἱ χορηγῆσαντες πλὴν ὀλίγων Ἑλλήνων ἦσαν Βούλγαροι, εἰ καὶ τότε οὗτοι ὡς μέλη τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος παρουσιάζοντο ὡς Ἕλληνες ἢ ἐλληνίζοντες. Ζήτημα περὶ βουλγαρικῆς ἐθνότητος δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐγεγῆθη ἐν Φιλιππουπόλει. Ἄλλ' ἐκ τῶν χορηγιῶν αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κτισθῇ ἡ ἐκκλησία, ἂν μὴ διετίθεντο καὶ κεφάλαια τῆς κοινότητος συγκροτούμενα κατὰ τοὺς κώδικας ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἡδὴ αἰῶνος, πρὶν ἢ οἱ χορηγοὶ Βούλγαροι τζορμπατζῆδες ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὴν Φιλιππούπολιν ἐκ τῶν χωρίων τῶν. Ἄν οἱ νεήλυδες Βούλγαροι τζορμπατζῆδες ἐπὶ τοῦ Νικηφόρου, δι' οὗς λόγους ἐν προηγουμένοις σημειώμασι

προείπομεν, ἀνεμείχθησαν εἰς τὰ κοινά, ἐγένοντο δημογέροντες, ἐπίτροποι καὶ ἔφοροι τῶν σχολείων καὶ νοσοκομείων καὶ ἔνεκα τοῦ πλούτου των καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης, ἧς ἀπέλαυον, διεχειρίζοντο αὐτοὶ ὡς ταμίαι τὴν περιουσίαν τῆς κοινότητος, εἰσπράττοντες καὶ δαπανῶντες ὑπὲρ τῆς κοινότητος ἐκ τοῦ ταμείου τῆς, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι τὰ ὑπ' αὐτῶν καταβαλλόμενα χρήματα προήρχοντο ἐκ τῶν θυλακίων των. Βεβαίως ἐχορήγουν καὶ αὐτοὶ, ὡς προεστῶτες καὶ πλούσιοι τῶν ἄλλων περισσότερο, ἀλλ' οὔτε ἡ συντήρησις οὔτε ἡ ἀνέγερσις τῶν εὐαγῶν τῆς κοινότητος ἰδρυμάτων ὠφείλοντο ἐπὶ τῶν χρόνων των εἰς αὐτούς, ὡς νομίζει ὁ μακάριος Μωραβένωφ καὶ τὸν πιστεύει ὁ σεβασμιώτατος κ. Χαρίτων.

Πρὸς ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων ἀντιγράφωμεν τὸν φωτογραφηθέντα ὑπὸ τοῦ σεβασμιωτάτου λογαριασμὸν τῶν ἐσόδων τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Παρασκευῆς κατὰ τὴν ἀνάκτισιν τῆς πρωτοβουλίας καὶ ἐπιστασίᾳ τοῦ τζιορπατζῆ Βούλκου Θεοδώροβιτς.

«Ἐν Φιλιππουπόλει 1837 Μαρτίου 15, λογαριασμός τῆς ληψοδοσίας :

Νὰ λάβῃ

2.000	γρ.	ἀπὸ ἁγίου Φιλιππουπόλεως κύριον Νικηφόρον (Ἕλλην Λέσβιος).
5.000	»	» τζιορπατζῆ Βούλκου Θεοδώροβιτς (Βούλγαρος, μεγλικτζῆς, δημογέρον, ταμίας κοινότητος).
2.000	»	» τζιορπατζῆ Στογιάννον Θεοδώροβιτς (ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, μεγλικτζῆς, δημογέρον).
1.000	»	» τζιορπατζῆ Στογιάννον Κούρτοβιτς (Βούλγαρος μεγλικτζῆς, ἀδελφὸς τοῦ μικροῦ Βούλκου Τσαλόγλου).
500	»	» τζιορπατζῆ Βλασάκην Τόντζοβιτς (Βούλγαρος ἔμπορος, γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Ἀθ. Γκιουμουσερδάνη).
800	»	» Δημητρίκαν Μήτζιοραν (Ἕλλην μεγλικτζῆς, Μετσοβίτης).
11.300	»	
500	»	» τὸν κύρ Θεόδωρον Βούλκοβιτς (Βούλγαρος, υἱὸς πρεσβύτερος τοῦ Βούλκου Θεοδώροβιτς).
300	»	» τὸν κύρ Νεδέλτζιον Βούλκοβιτς (Βούλγαρος, υἱὸς νεώτερος τοῦ αὐτοῦ).
200	»	» τὸν κύρ Ἰσκρον (Βούλγαρος παραυῖος τοῦ αὐτοῦ ἐπονομαζόμενος Κεσιάκωφ).
300	»	» πρωτοσύγκελλον τοῦ ἁγίου Φιλιππουπόλεως Κύριλλον (Ἕλλην).
200	»	» ἀρχιδιάκονον αὐτοῦ Ἀνθιμον (Ἕλλην).
50	»	» πρωτοπαπᾶν Νικόλαον Οἰκονομίδην (Ἕλλην, υἱὸς τοῦ ἱερέως Κωνσταντίνου Οἰκονόμου).
200	»	» Εὐστάθιον (Ἕλλην ἐπονομαζόμενος Τζηρώνης, μεγαλέμπορος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως).
300	»	» Γεώργιον Παπασσοῦλ (Ἕλλην, μεγαλέμπορος-δημογέρον).
100	»	» Λούτζιον Τόλιου (Βούλγαρος, ὡς βουλγαρώνυμος).
250	»	» Σταῦρον Μανουήλ (Ἕλλην).
13.700	»	
500	»	» Κωνσταντῖνον καὶ Ἀθανάσιον Νέσιοβιτς (Βούλγαροι ἔμποροι, ὁ ἕτερος γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Ἰ. Νέμτσογλου).
600	»	» χωρίον Ἀβράδαλι (Βουλγαρικόν).
500	»	» χωρίον Πρασάδιν Δερβέντι (Βουλγαρικόν).
500	»	» χωρίον Χατζιάρι (Βουλγαρικόν).
500	»	» Στογιάννον Μερτζιάν (Βούλγαρος).
600	»	» Συμεῶνα, Νεῖκον καὶ Μᾶρκον (Βούλγαροι).

100	>	>	Ράσκον Σῆμπον (Βούλγαρος).
635	>		διὰ χειρὸς ἀγίου Φιλιππουπόλεως (ἔρανος ἐξ Ἑλλήνων διὰ τοῦ μητροπολίτου).
3.000	>		ἀπὸ διάφορα κονδύλια τζιορπατζῆ Βούλκου (κονδύλια τῆς κοινότητος, ἄρα Ἑλληνικά διὰ τοῦ ταμίου).
<hr/>			
20.635	>		
200	>	>	Νικόλα μπαχτζηβάνον (Βούλγαρος).
100	>		τὰ μὲν 50 Στέργιος μπακάλης καὶ 50 : ἀραπατζῆδες (Ἑλλην ὁ Στέργιος, οἱ ἀραπατζῆδες Βούλγαροι).
35	>		τὰ μὲν 20 γρ. Κωνσταντῖνος, τὰ δὲ 14 Γιάντζιος (Ἑλληνες ἀμφότεροι).
28	>		Ζαφείρης καυταντζῆς (Ἑλλην).
15	>		X'' Σωτήρης (Ἑλλην).
100	>		ἀπὸ Βασιλάκην X'' Μανώλη γαμβρόν (Ἑλλην).
42:30	>		Στεφανάκην μηχανατζῆν (Ἑλλην, πατὴρ τοῦ καθηγ. Στεφανίδου).
10 γρ.	>		Πέγιον Γούναρην (Βούλγαρος).
15	>	>	καλφάδες παπουτζῆδων (Βούλγαροι).
25	>		Γιάνκον Λεύκης (Ἑλλην).
40	>		Πασχάλην βαλσοματζῆν (Ἑλλην).
101	>	>	Ναΐδην γαμβρόν Ἀποστόλη (Βούλγαρος).
<hr/>			
21.346:30	γρ.		
1.000 γρ.			ἀπὸ σύναξιν ἐγκαινίων (κοινοτικά—ἐκκλησίας).
196	>	>	πώλησιν σανιδίων (τῆς ἐκκλησίας).
15.000	>	>	κεφάλαιον-καπιτάλι νοσοκομείου τῆς ὁμολογίας Ἀβράνταλι (κοινοτικά).
1.000	>	>	τόκους αὐτῶν (κοινοτικά).
4.000	>	>	δι' ὁμολογίας τοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν Νεφίζ ἐφένδη μασουρή τεφτηρτάρη (κοινοτικά).
<hr/>			
42.542:30	γρ.		
5.000 γρ.			ἀπὸ κεφάλαιον καπιτάλι σχολῆς τῆς ὁμολογίας Πρασαδιν-Δερβέντι (κοινοτικά).
500	>	>	τὸ παγκάρι τῆς ἐκκλησίας Παναγίας (κοινοτικά-ἐκκλησίας).
864	>	>	ἐπίτροπον Νένον ἀπὸ ἐγκαίτια καὶ λοιπὰ (κοινοτικά ἐκ τῆς ἐκκλησίας).
<hr/>			
48.906:30	γρ.		
1.407 δρ.			διὰ χειρὸς τζιορπατζῆ Βούλκου Θεοδώροβιτζ, ἅτινα καὶ μένουσιν λαμβάνειν (ἔρανοι ἐκ Βουλγάρων, ὑποτεθείσθω).
<hr/>			
50.313:30	γρ.		
400 γρ.			ἀπὸ Πάσκοβον (Ἑλληνική μονὴ Πετριτσονιτίσσης).
<hr/>			
50.713:30			ἦτοι πενήντα χιλιάδες ἑπτακόσια δέκα τρία γρόσια καὶ παραδες τριάκοντα.

Ἐν Φιλιππουπόλει 1837 Μαρτίου 15, ἐθεωρήθη καὶ ἐπεράσθη εἰς....

ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος, ὁ σακελλίου Γεώργιος ἱερεὺς μάρτυς, ὁ πρωτονοτάριος Βασίλειος ἱερεὺς μάρτυς, ὁ πρωτοπαπᾶς Νικόλαος ἱερεὺς μάρτυς, ὁ δευτερεύων Στέργιος ἱερεὺς μάρτυς, ὁ X'' Ἰωάν. Χρήστου Κοῦτζόγλου μάρτυς, ὁ πρωτομαΐστορος τῶν ἀμπατζῆδων Βέλιος Ράϊκου μάρτυς, Βασίλειος Παπᾶ Ἰωάννου πρωτομαΐστορος τῶν καυταντζῆδων μάρτυς, X'' Γκάντζιος Μιχαήλ πρωτομαΐστορος τῶν γουναράδων μάρτυς, Γρηγόρης πρωτομαΐστορος τῶν ραφτάδων μάρτυς.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται ὅτι Ἑλληνες ἀναμφισβήτητοι ἐχορήγησαν εἰς ἀνάκτισιν τῆς ἐκκλησίας γρ. 5470. Βούλγαροι (τοιούτους δὲ λογιζομαι πάντας τοὺς

βουλγαρωνόμους ἀνεξαίρετως, εἰ καὶ τούτων τινὲς ἐνδέχεται νὰ ἦσαν Ἑλληνας ἢ ἐλληνίζοντες, ὡς πράγματι ἦσαν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι οἱ γαμβροὶ τῶν Ἑλλήνων προκρίτων Ἀθαν. Γκεμισγερδάνη καὶ Ἰωάννου Νέμτσογλου) καὶ Βουλγαρικὰ χωρία γρ. 14.683, ἐξ ὧν οἱ ἀδελφοὶ Θεοδώροβιτς, οὓς τινες παρουσιάζουν (!) ὡς κτίτορας γρ. 7000 μόνον, εἰσεπράχθησαν ἐξ ἐγκαινίων, πωλήσεως σανιδίων καὶ εἰσφορᾶς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας γρ. 2560, ἥτοι ἐν ὄλφ γρ. 22.713, τὰ δὲ λοιπὰ 28.000 κατεβλήθησαν ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἀπὸ ἐτῶν κεφαλαίων τῆς, ἥτοι 15.000 ἐκ τοῦ κεφαλαίου τοῦ νοσοκομείου, ἅτινα ἦσαν τετοκισμένα παρὰ τῆ κοινότητι τῶν Ἀβραδάλων καὶ 1000 τόκοι αὐτῶν, 5000 ἐκ τοῦ κεφαλαίου τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς, ἅτινα ἦσαν τετοκισμένα παρὰ τῆ κοινότητι τοῦ Πρασαδίν-Δερβέντ, 3000 ἐλήφθησαν ἐκ διαφόρων κοινοτικῶν κονδυλίων, ἅτινα ὡς ταμίης εἰσέπραξεν ὁ Β. Θεοδώροβιτς καὶ 4000 ἐδανείσθη ἢ ἐκκλησία μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὴν νοσοκομείου παρὰ τοῦ ἐν Κων)πόλει Νεφίτς ἐφένδη (ἴδε ἀνωτέρω, § 10). Κατὰ ταῦτα λοιπὸν οἱ μὲν Ἑλληνας καὶ ἡ Ἑλληνικὴ κοινότης κατέβαλον εἰς ἀνάκτισιν τῆς ἐκκλησίας γρ. 36.030, ἥτοι πλείονα τῶν δύο τρίτων τῆς ὅλης δαπάνης, οἱ δὲ λογιζόμενοι ὡς Βούλγαροι μόνον 14.683. Διὰ τῶν Βουλγαρικῶν λοιπὸν χρημάτων ἀνεκτίσθη ἡ ἐκκλησία ; ἥτις εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ μὴ ἀνεκτίζετο, ἀλλὰ νὰ κατελείπετο ὡς εἶχεν, ἔστω καὶ εἰς ἐρειπιώδη κατάστασιν, ὡς μόνον λείψανον τῆς Βυζαντιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Ἄρ. 39

Γράμμα πατριαρχικὸν πρὸς τοὺς ἐφόρους καὶ ἐπιτρόπους τῶν ἐν Φιλιππουπόλει κοινῶν νοσοκομείων

(Κώδ. II, σελ. 163, ἐτ. 1836, IX, 9)

Τιμιώτατοι ἔφοροι καὶ ἐπιτροποὶ τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ Φιλιππουπόλεως κοινῶν νοσοκομείων, ὁ, τε κὺρ Βοῦλκος Θεοδώροβιτς, ὁ Χ' Γιοβαννης, ὁ κὺρ Γεώργιος Παπᾶ Σούλ, ὁ κὺρ Κωνσταντῖνος Χ' Σωτηρίου καὶ ὁ κὺρ Νένος Ράτης, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητά, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ θεοῦ, παρ' ἡμῶν δ' εὐχῆ, εὐλογία καὶ συγχώρησις. Ἐκδοθέντος ἤδη κατὰ κοινὴν ζήτησιν τοῦ τε γνησίου ἀρχιερέως καὶ τιμιωτάτων προκρίτων συμπολιτῶν σας ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ σιγγιλιώδους ἐν μεμβράναις γραμματος, ἀποφαινομένου τὴν προσήλωσιν καὶ ἔνωσιν τῆς νεοδημιουργοῦς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Παρασκευῆς εἰς μαχαλὲν Τεπ-άλτῃ μετὰ τῶν αὐτόθι κοινῶν νοσοκομείων, ἐπειδὴ ἡ ἔννοια αὐτοῦ ἀνατίθησι ταῖς κατὰ καιροὺς ἐπιτροποῖς αὐτῶν ὅλην τὴν διοίκησιν καὶ ἐπιστάσιαν αὐτῆς τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας, διὰ τοῦτο γράφοντες διὰ τῆς παρούσης ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ἐπιστολῆς εὐχόμεθα καὶ εὐλογοῦμεν πατρικῶς τὴν τιμιότητά σας τοὺς ἤδη τὴν θεοφιλῆ ταύτην ἐπιστάσιαν καὶ ἐπιτροπὴν ἔχοντας καὶ προτρεπόμεθα, ὅπως λαβόντες εἰς χεῖράς σας τὸ συνοδικὸν σιγγιλιώδες γράμμα ἔξακολουθήτε κατὰ τὰς ἔννοιαις καὶ περιλήψεις αὐτοῦ καὶ γνωρίζοντες τὴν ρηθεῖσαν ἐκκλησιᾶν μέλος τῶν κοινῶν νοσοκομείων προῖστασθε μετὰ ζήλου ἐν πάσαις ταῖς ὑποθέσεσιν αὐτῆς καὶ ἀγωνίζεσθε μετὰ προθυμίαν ὑπὲρ τῆς ὠφελείας καὶ εὐσταθείας αὐτῆς καὶ ἐπὶ τὰ πρόσω ἀξίσεως τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐκτελοῦντες πι-

στῶς καὶ ἀόκνως τὸ τῆς θεοφιλοῦς ἐπιστασίας σας χρέος πρὸς ἔπαινον τοῦ ὀνόματός σας καὶ ἀπόλαυσιν μισθοῦ οὐρανοῦ παρὰ θεοῦ, οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἶη μεθ' ὑμῶν.

αὐλϚφ Σεπτεμβρίου θ'

ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης

ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος βεβαιοῖ (αὐτόγραφον)

Σημείωσις. Ἐκ τῶν ἐκλεγέντων καὶ ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου ἐγκριθέντων πέντε ἐπιτρόπων τῆς νεοδημιουργηθείσης ἐκκλησίας καὶ τῶν προσαρτηθέντων αὐτῇ νοσοκομείων τῆς πολιτείας δύο εἶναι Βούλγαροι ὁ Βούλκος Θεοδώροβιτς, ὁ γνωστός ἤδη τζορμπατζῆς, καὶ ὁ Νένος Ράτης, πρωτομαίστωρ τῶν ἀμπατζήδων, οἱ δὲ λοιποὶ τρεῖς ἀκραιφνεῖς Ἕλληνες ὁ Χ' Γιοβαννῆς Χρήστου Κοϊμιτζόγλου μεγαλέμπορος καραμπατζῆς, ὁ Γεώργιος Παπᾶ Σαοῦλ μεγαλέμπορος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Χ' Σωτηρίου καραμπατζῆς ἐκ Στενιμάχου, πάππος πρὸς μητρὸς τοῦ χαράσσοντος τὰς γραμμὰς ταύτας, οἰκῶν ἐν τῇ συνοικίᾳ Γενί-μαχαλέ οὐ μακρὰν τῶν νοσοκομείων.

Ἄρ. 40

Ἵψηλοὶ ὄρισμοὶ πρὸς τὸν Καδῆ τοῦ καζᾶ Φιλιππουπόλεως

(Κώδ. II, σελ. 250, ἔτ. 1838)

Μετὰ τὰς εὐχὰς καὶ ἀσπασμοὺς εἰδοποιεῖ ὅτι οἱ ὑπὸ τὸν καζᾶν τοῦτον τελοῦντες ραγιάδες ἔδωκαν ἀναφορὰν εἰς τὸ κράτος του, ὅτι οἱ καδῆδες, οἱ ὄντες ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ μεγάλου καδῆ τῆς Φιλιππουπόλεως σηκώνονται ἀπὸ τοὺς μεχκεμέδες καὶ περιφέρονται εἰς τὰ χωρία τοῦ καζᾶ καὶ προξενοῦσιν ἔξοδα καὶ ἀρπαγὰς εἰς τὰ ὀσπίτια τῶν πτωχῶν ξεγυμνῶντες αὐτοὺς, ὅπως δύνανται καὶ εὐρίσκοντες προφάσεις, ὅτι ἔκρυψαν τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι ἀπέθανον καὶ ὅτι τάχα δὲν τοὺς ἐφάνέρωσαν, με τοιαύτας προφάσεις δυναστικῶς λαμβάνουσι τὸ νομιζόμενον εἰς αὐτοὺς δίκαιον. Καὶ ὅτι καὶ ἄλλα ἀκόμη παρόμοια με αὐτὰ ἄτοπα καὶ ἀδικίαι ἀκολουθοῦν εἰς τοῦτον τὸν καζᾶν, τὰ ὅποια διὰ τὴν συντομίαν δὲν τὰ ἀπαριθμεῖ. Δι' αὐτὰς λοιπὸν τὰς δυναστείας, με τὰς ὁποίας καταδυναστεύονται οἱ πτωχοί, εἰδοποίησαν εἰς τὸ κράτος του ὅτι κατήντησαν εἰς ἀπελπισίαν καὶ ζητοῦν νὰ μετατοπίσωσι. Τοιαῦτα ἄτοπα μέχρι τῆς σήμερον δὲν ἐνθυμεῖται τὸ Δεβλέτι νὰ συνέβησαν καὶ ἄλλοτε· καὶ διὰ τοῦτο δὲν θέλει οὐδὲ αὐτὰ νὰ ἀκολουθοῦν εἰς τοῦτον τὸν καζᾶν. Ὅθεν προστάζει ὅτι ἅμα ὡς φθάσῃ ὁ ὑψηλὸς ὄρισμός του οὗτος, ὁ Καδῆς καὶ ὅλοι οἱ προύχοντες διοικηταὶ τοῦ καζᾶ Φιλιππουπόλεως νὰ λάβωσιν ἀμέσως τὴν φροντίδα νὰ παιδεύσωσι τούτους τοὺς ξεγυμνῶντας τοὺς πτωχοὺς. Καὶ ὅταν ἤθελε συμβῆ καμμία ὑπόθεσις ἔξω εἰς τὰ χωρία, νὰ μὴ στέλληται ἄνθρωπος ἐκ μέρους τοῦ καδῆ διὰ νὰ τὴν διορθώσῃ, ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι οἱ ἔχοντες αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν νὰ ἔρχωνται μόνοι των εἰς τὸν καζᾶν καὶ νὰ τὴν θεωρῶσιν ὑπὸ τὴν ὄψιν τοῦ μεγάλου καδῆ. Καὶ ἂν εἶναι καμμία ὑπόθεσις τοιαύτη, ὥστε ἐκ μέρους τοῦ καδῆ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποσταλῇ ἄν-

θρῶπος διὰ νὰ τὴν θεωρήσῃ, οὗτος ὁ ἀποσταλεὶς ἄνθρωπος νὰ εὐχαριστῆται εἰς τὸ κονάκι, τὸ ὁποῖον τὸν δίδουν διὰ νὰ κονεύσῃ καὶ ἐκτὸς τούτου νὰ μὴ ζητῆ περισσότερον. Καὶ ἂν ἀποθάνῃ τις εἴτε πλούσιος εἴτε πτωχός, νὰ μὴ ζητῶσιν ἀπὸ τὴν κληροδοσίαν του ὅσα θέλουσιν, ἀλλ' ὅσα εἶναι διωρισμένα ἀνέκαθεν ἀπὸ τὰ ἱερὰ σερίφια. Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ τινὰς ἀφίνοντας χρέος, ἀφοῦ πρῶτον ἀπὸ τὰ ἐναπολειφθέντα ὑπάρχοντά του ἀποδοθῆ τὸ χρέος του, ἔπειτα ἀπὸ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἤθελε περισσεύσει, νὰ λαμβάνῃ καὶ ὁ καδῆς ἀπὸ τὸ κανονικόν του, τὸ ὁποῖον ἀνέκαθεν εἶναι διωρισμένον, εἰς τὰ χίλια ἄσπρα νὰ λαμβάνῃ ὁ καδῆς μόνον δεκαπέντε καὶ πέντε ἄσπρα διὰ τὸ κασίμι καὶ δύο ἡμισυ ἄσπρα διὰ τὸν γραμματικὸν καὶ δύο ἡμισυ ἄσπρα διὰ τὸν μεζούρην. Ἐκεῖνος δὲ ὁ ὁποῖος θέλει κληρονομήσει τὸ πρᾶγμα τοῦ ἀποθανόντος νὰ πληρώνῃ εἰς τὸν γραμματικὸν ἓν γρόσι διὰ τὸ χουτζετ παρασί. Διὰ δὲ τὸ ζευγάρι τοῦ ἀποθανόντος γεωργοῦ νὰ λαμβάνωσιν ἓνα γρόσι. Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ τις ἔχοντας κληρονόμους ἀνηλικίους, διὰ τοὺς ὁποίους ἀφίνει ἐπίτροπον, ὁ ἐπίτροπος διὰ τὸ ἐπιτροπικὸν γράμμα, τὸ ὁποῖον θέλει λάβει παρὰ τοῦ καδῆ, νὰ δίδῃ μισὸν γρόσι. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ διωρισμένα ἐδῶ ἓνα ὄβολον περισσότερον νὰ μὴ λαμβάνωσι. Τοιοῦτοτρόπως νὰ γνωρίζωσι. Καὶ τοὺς ἀδίκους ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἐκατάλαβαν, ὅτι ἀδικοῦσι τὸν λαόν, νὰ τοὺς ἀποβάλλωσιν ἀπὸ τὴν δούλευσίν των. Τοιοῦτοτρόπως νὰ κάμωσι, καθὼς διαλαμβάνει ὁ ὑψηλὸς ὄρισμός. Εἰ δὲ καὶ ἐναντιοπραγήσωσιν εἰς αὐτὰς τὰς διαταγὰς, θέλουσι δοκιμάσει τὴν βασιλικὴν ὀργήν.

Ἐξεδόθη εἰς τὰ 1251 ἐγείρας εἰς μῆνα Ζιλκαδὲ ἀρχόμενον.

Σημείωσις. Ὡς φαίνεται τὸ παρὸν εἶναι περίληψις σουλτανικοῦ φερμανίου ἀποσταλέντος πρὸς τὸν καδῆν (ἱεροδίκην) τοῦ καζᾶ Φιλιππουπόλεως κατόπιν ἀναφορᾶς τῶν χριστιανῶν πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν διὰ τὰς γενομένας πιέσεις καὶ ἀδικίας εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν κρατικῶν ὑπαλλήλων.

Ἄρ. 41

Διαθήκη τοῦ προκρίτου

Φιλιππουπόλεως Ἀθαν. Χ' Δημ. Γκιουμοῦς-γερεδάνη

(Κώδ. I, σελ. 294 ἡ σπς', ἔτ. 1838, I, 19)

Γρηγορεῖτε, φησὶν, ὁ Κύριος ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν, ἐν ἧ ὥς κλέπτῃς ὁ θάνατος ἔρχεται· διὰ τοῦτο κἀγὼ ὁ ἁμαρτωλὸς δούλος τοῦ Θεοῦ Ἀθανάσιος Χ' Δημητρίου Γκιουμοῦς Γερεδάνη τὸ ἄδηλον τοῦ θανάτου φοβούμενος ἔγνων ἔτι σφᾶς καὶ ὑγιεῖς ἔχων τὰς φρένας διατάξασθαι τὰ κατ' ἐμαντὸν ὅπως ἐθέλω μετὰ θανάτόν μου γενέσθαι· καὶ δὴ πρῶτον μὲν ζητῶ συγχώρησιν παρὰ πάντων τῶν χριστιανῶν, καθὼς κἀγὼ ἀφήμι αὐτοῖς τὴν ἀπὸ καρδίας συγχώρησιν, ἐπομένως διατάττω τὴν χρηματικὴν ποσότητα ἑκατὸν πενήντα χιλιάδας Νο 150.000.

250 τῶ σεβασμιωτάτῳ μοι ἀρχιερεῖ ἀγίῳ Φιλ(λεως	}	(ἐδόθησαν)	
50 τοῖς διακόνοις			
500 εἰς τὰ νοσοκομεῖα μετὰ τῆς ἀγ. Παρασκευῆς		}	(ἐδόθησαν τῶ
700 εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον Φιλιππουπόλεως			τῆς
40.000 τῶ υἱῷ μου Μιχαλάκῃ			τῆς
20.000 τῶ υἱῷ μου Γεωργίῳ			Βούλκῳ)
20.000 τῶ υἱῷ μου Δημητρίῳ			
10.000 τῇ θυγατρὶ μου Ραλοῦ			
10.000 τῇ θυγατρῇ μου Θεοπέμπτῃ			
1.300 τοῖς τέκνοις τῆς θυγατρὸς μου Ραλοῦς			
700 τῶ Ἀθανασάκῃ τέκνῳ τῆς θυγατρὸς Θεοπέμπτῃς	}	(ἐδόθησαν)	
500 τῇ δούλῃ Μήνῳ			
200 τῇ Λούμπῳ	}		
150 εἰς τὰ παιδιὰ αὐτῆς			
100 τῇ δούλῃ Μήλῃ			
150 τῇ παραμάνῃ (100 καὶ 50 εἰς τὸ παιδί της)		(ἐδόθησαν)	
2.000 τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἀγίου Δημητρίου			
500 τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἀγίου Νικολάου (ἐδόθησαν τῶ τζορπατζῆ Βούλκῳ)			
500 εἰς τὸ μοναστήριον τῆς ἀγίας Παρασκευῆς Βοδινῶν (ἐδόθησαν)			
300 εἰς τὸ μοναστήριον τῶν ἀγίων Ἀναργύρων Κουκλένης (ἐδόθησαν)			
200 εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἀγίου Γεωργίου (ἐδόθησαν)			
250 εἰς τὸ μοναστήριον τῶν ἀγίων Θεοδώρων (ἐδόθησαν)			
500 εἰς τοὺς ἱερεῖς τῶν πέντε ἐκκλησιῶν, παρορησίαν ἀνὰ 100, ἦτοι τοῦ ἀγ. Δημητρίου, τοῦ ἀγ. Κωνσταντίνου, ἀγίας Κυριακῆς, Παναγίας καὶ ἀγίας Μαρίνης (ἐδόθησαν)			
400 εἰς τὰ τέσσαρα παγκάρια τῶν ἐκκλησιῶν ἀγ. Μαρίνης, ἀγ. Κωνσταντίνου, ἀγ. Κυριακῆς καὶ Παναγίας (ἐδόθησαν).			
50 εἰς τοὺς ἱερεῖς τῆς ἀγίας Παρασκευῆς (ἐδόθησαν)			
150 τῶ πρωτοπαπᾶ Νικολάῳ Οἰκονόμου (ἐδόθησαν)			
3.000 διὰ κηδεῖαν καὶ λοιπὰ μνημόσυνα ἕως τοὺς τρεῖς χρόνους			
2.500 εἰς διάφορα ἐλέη πτωχῶν καὶ ἔξοδα.			

115.000 ἦτοι ἑκατὸν δέκα πέντε χιλιάδες γρόσια, ὡς φαίνεται ἄνωθι : 115.000.

Τὰ δὲ κτήματά μου, δηλ. τὸ ὄσπίτιον, ὅπου κάθημαι μὲ ὄλα τὰ ὄσπιτικά, ἦτοι ἀσημικά, μπακιρικά, ρουχικά, στρώσεις καὶ λοιπὰ, ὁμοίως καὶ τὰ δύο ντίγκια εἰς Δεσμένδερε μὲ ὄλα τὰ μπακιρικά καὶ λοιπὰ, δηλ. παχιζέδες καὶ τζαήρια, ἀφίνω εἰς τοὺς τρεῖς υἱούς μου μόνον Μιχαλάκην, Γεώργιον καὶ Δημήτριον χωρὶς νὰ ἐνέχωνται εἰς αὐτὰ καὶ αἱ θυγατέρες μου Ραλοῦ καὶ Θεοπέμπτῃ εἰς τὸ παντελές. Εἰς ὄλα ταῦτα τὸ νὰ διενεργηθῶσιν ἀφήμι καὶ διορίζω ἐπιτρόπους καὶ κουράτορας τοὺς ἀνωτέρω τρεῖς υἱούς μου Μι-

χαλάκην, Γεώργιον καὶ Δημήτριον, ὡς ἡλικιωμένους ὄντας καὶ ἡγαπημένους ἀδελφούς. Μηδεὶς δὲ τῶν συγγενῶν μου ἢ ξένων τολμήσῃ ἀνατρέψαι τὰ ἐν τῇ οἰκειοθελεῖ μου ταύτῃ διαθήκῃ διοριζόμενα, καθότι ὅστις ἂν ἢ καὶ αὐτῶν σχεδὸν τῶν τέκνων μου, ἀφίημι αὐτῷ κατάραν καὶ ἀπολογίαὶν δότω εἰς τὸ ἀδέκαστον κριτήριον ὑπὲρ τῆς ἁμαρτωλῆς μου ψυχῆς. Διὸ καὶ ἐγένετο ἡ παροῦσά μου διαθήκη ἐπιβεβαιώσει τοῦ σεβαστοῦ μου δεσπότη καὶ μαρτυραῖς τῶν ἐντίμων κληρικῶν καὶ λοιπῶν ἀξιοπίστων μαρτύρων, ἵνα ἔχῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν παντὶ κριτηρίῳ δικαιοσύνης.

Ἐν Φιλιππουπόλει ρωλή^φ, Ἰανουαρίου ιθ'.

Ναζήρην τε καὶ ἐπιτηρητὴν διορίζω τὴν θυγατέρα μου Ραλοῦν εἰς τὸ νὰ ἐνεργηθῶσι ἅπαντα ὡς διατάττω.

(τόπος σφραγίδος) Ἀθανάσιος Γκιουμούς-γκερδάνη βεβαιοῦ.

Ραλοῦ Ἀθανασίου Γκιουμούς-γκερδάνη βεβαιοῦ δι' ἐμοῦ Ἰωάννου Παπα Νέσογλου ὡς καὶ μαρτυρῶ.

Θεοπέμπτη Ἀθανασίου Γκιουμούς-γκερδάνη βεβαιοῦ δι' ἐμοῦ τοῦ πρωτοπαπᾶ Νικολάου, ὡς καὶ μαρτυρῶ.

Μιχαὴλ Ἀθανασίου Γκιουμούς-γκερδάνη βεβαιοῦ. Γεώργιος Ἀθανασίου Γκιουμούς-γκερδάνη βεβαιοῦ. Δημήτριος Ἀθανασίου Γκιουμούς-γκερδάνη βεβαιοῦ. Ὁ Σακελλίου Γεώργιος ἱερεὺς μάρτυς. Δημήτριος Κυριάκου Μήτσορα μάρτυς. Βοῦλκος Θεοδώροβιτς μάρτυς. Γεώργιος Δ. Σιαγγούνη μάρτυς. Ἰωάννης Δ. Σιτζιάνη μάρτυς. Ἰάκωβος Ἀργυρίου μάρτυς. Γεώργιος Τόνιτσοβιτς μάρτυς.

ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος βεβαιοῦ.

Σημείωσις. Οὐδεμία τῶν ἐν τοῖς κώδιξι καταγεγραμμένων διαθηκῶν παρουσάζει τοσοῦτον μεγάλην κληροδοσίαν εἰς ρευστὸν χρῆμα, ὡς ἡ τοῦ Ἀθανασίου Χ' Δημητρίου Γκιουμούς-Γκερδάνη, τοῦ γενάρχου τῆς εὐγενοῦς ἐν Φιλιππουπόλει οἰκογενείας τῶν Γκιουμούς-γκερδανῶν (ἴδε Θρακικά, τόμ. III, ἔτ. 1932, σελ. 409 κ. ἔξ.). Οὐδενὸς δὲ λόγου γενομένου περὶ τῶν ἐμπορικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν, ἔπεται ὅτι ζῶντος αὐτοῦ εἰσέτι τὴν διεύθυνσιν τοῦ μεγάλου καταστήματος ἀνέλαβον οἱ υἱοὶ του. Ὁ Ἀθανάσιος κατὰ τὴν ἐπιτάφιόν του ἐπιγραφὴν ἐγεννήθη τῷ 1778 καὶ ἀπέθανε τῷ 1838 καταλιπὼν τρεῖς υἱοὺς καὶ δύο θυγατέρας. Ἀνηγορεύθη μαῖστωρ ἀμπατζῆς τῇ 6ῃ Μαΐου 1793, νεαρῶτατος ὡς υἱὸς μαῖστορος, διὸ καὶ κατέβαλε τὸ ἤμισυ τοῦ τέλους γρ. 20 (Ἀρχεῖα ἀμπ. βιβλ. II, σελ. 26). Ὁ θεῖος αὐτοῦ Χ' Γεώργιος Γκιουμούς-γκερδάνης, ὅστις πιθανῶς συνειργάζετο μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Χ' Δημητρίου, πατὴρ τοῦ Ἀθανασίου, μνημονεύεται ὡς μαῖστωρ τῷ 1769 (Ἀρχ. ἀμπ. βιβλ. I, σελ. 113) καὶ ὡς πρόκριτος ὑπογράφεται ὑπὸ τὸ ὄνομα Χ' Γεώργιος Ἀθανασίου μάρτυς ἐν πρακτικῷ τῆς μητροπόλεως ἔτους 1793 (ἴδε ἀνωτέρω, ἔγγραφο 2.) Ἐπειδὴ δὲ οὔτε οὗτος οὔτε ὁ ἀδελφός του ἀναγράφονται ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν ἀμπατζῆδων ὅτι ἀνεκνήρυχθησαν μαῖστορες, ἔπεται ὅτι ἀμφοτέρω οἱ ἀδελφοὶ ἐγκατέστησαν ἄλλοθεν εἰς τὴν πόλιν ὡς ἀνεγνωρισμένοι μαῖστορες. Κατὰ τὴν οἰκογενειακὴν τῶν Γκιουμούς-γκερδανῶν παράδοσιν πατὴρ τῶν προγόνων τῶν ἡτο ἢ ἐν Μακεδονίᾳ Βέρροια. Ὁ Κ. Μωραβένωφ, ὅστις τετυφλωμένος ἐξ ἐθνικοῦ πάθους πρὸς

τὴν Ἑλληνικὴν ταύτην οἰκογένειαν μυρία ψευδολογεῖ, λέγει ὅτι αὐτὴ προήρχετο ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς Ροδόπης κόμης Μποϊκοβο καὶ ὅτι ὁ Ἀθανάσιος ἦτο πένης (!) καὶ οὐδεμιᾶς ὑπολήψεως ἀπήλαυεν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὡς ἰδιότροπος καὶ ραδιοὔργος. Ὁ Ἀθανασάκης ἐξακολουθήσας ὡς καραμπατζῆς τὴν ἐργασίαν τοῦ πατρὸς του φαίνεται ὅτι ταχέως ἠυδοκίμησε καὶ συνεδέθη μετὰ τῆς εὐγενοῦς ἰθαγενοῦς οἰκογενείας τοῦ τζελεμπῆ Μιχαὴλ Κύρου λαβὼν σύζυγον τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ζωὴν καὶ προῖκα τὸ μέγα ἐν τῇ κόμῃ Δερμὲν-δερέ ὑπὸ τὴν Ροδόπην ἀγρόκτημα. Οὕτω εἰσῆχθη εἰς τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν καὶ κληθεὶς εἰς τὴν μητρόπολιν ὡς ἀρχῶν μετείχε τῆς διοικήσεως τῆς πολιτείας ἐπὶ τριάκοντα καὶ πλέον ἔτη, ὡς διαπιστοῦται ἐκ τῆς ἐν τοῖς κώδιξι τῆς μητροπόλεως ὑπογραφῆς αὐτοῦ. Ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν ἀμπατζήδων ἢ ὑπογραφῆ αὐτοῦ ἀπαντᾷ ἐν τισὶ πρακτικοῖς μεταξὺ τῶν πρώτων ὑπογραφῶν. Τὸ ἐπὶ μαρμαρίνης πλακός, ἐν τῷ ἄνω μέρει τῆς ὁποίας εἶναι ἐγγεγραμμένος ὁ δικέφαλος ἀετὸς καὶ ἐν τῷ κάτω τράπεζα μετὰ μελανοδοχείου, ἐπιτάφιόν του ἐπίγραμμα ἔχει ὡς ἐξῆς:

«† Μνημεῖον, εἰπέ τίνα καλύπτεις ἔνδον ; Ἀθανάσιον τὸν Χατζηδημητρίου Γκιουμοὺς γκερδάνη, ἄνδρα γενναῖον μάλα καὶ φιλόπατριν πρὸς δὲ τὴν σύζυγον τούτου Ζωὴν, Μιχαὴλ Κύρου εὐγενῆ γόνον,	ἄμφω βιώσαντας γε λαμπρῶς, κοσμίως, τὸν μὲν ἔτ' ἐξήκοντα, τὴν δὲ πενήκονθ', οὖς, Χριστέ, τάξον ἐν χορῷ τῶν δικαίων, κόλποις Ἀβραὰμ καὶ ζωῆς τῆς ἀγήρω τῶν ἀρετῶν ἄξια λαβεῖν βραβεῖα.»
--	--

1838, Ἰουνίου 27.

Ἐπὶ τῆς ἐν τῷ ἀγροκτήματι κρήνης ὑπῆρχε μέχρις ἐσχάτων ἐντετοιχισμένη μαρμαρίνη πλάξ διαστάσεων 0,50×0,60 τοῦ μ. ἔχουσα ἐν τῷ ἄνω μέρει ἀνάγλυφον ἔγχρωμον κύκλον μεταξὺ κρίνων, ὑφ' ὃν ἡ ἀκόλουθος ἐπιγραφὴ μαρτυροῦσα τὸν πρῶτον ἰδιοκτήτην : «Ἐτῶν πρὶν ὀγδοήκοντα τὴν βρῦσιν ταύτην | ἔφερ' ὁ Κύρου Μιχαλάκης, πάλιν δ' ἔγγονοι τούτου ὁ Μιχαὴλ | Ἀθαν. Γκιουμοὺς-γκερδάν καὶ οἱ ἀδελφοὶ | παντελῶς τεφρωθεῖσαν ἔκτισαν ταύτην, | 1845' Ὀκτωβρίου, λ' ». Κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἡ κρήνη κατεσκευάσθη τῷ 1765. Περὶ τοῦ ἀγροκτήματος ἴδε *Μυρτ. Ἀποστολίδου*, τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει ἐσναφίου τῶν ἀμπατζήδων, Ἀρχεῖον Ἐθναγ. Λαογρ. Ἐθναγροῦ, τόμ. I, ἔτ. 1936—37, σελ. 149.

ἀρ. 42

**Ἀπόσπασμα διαθήκης τοῦ ἐν Βιέννῃ
ἀποθανόντος Φιλιππουπολίτου Σωτηρίου Ἀντωνιάδου (Ἰσον)**

(Κώδ. II, σελ. 304, ἔτ. 1841, I, 8)

Τελευταία διαταγή μου

1) Ἀφίνω εἰς τὴν ἐνταῦθα ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τῶν ἀνατολικῶν ὀρθοδόξων Γραικῶν Ὁθωμανικῶν ὑπηκόων εἰς αἰώνιον καπιτάλι φιορ. 3000 ἦτοι τρεῖς χιλιάδας φιορίνια εἰς εἰκοσάρια, τῶν δόποιων ὁ τόκος ὁ χρονικὸς νὰ μοιράζηται εἰς τοὺς ἐνταῦθα ὁμογενεῖς μου πτωχοὺς Γραικοὺς τὴν ἡμέραν τῆς Μεταμορφώσεως.

2) Ἀφίνω εἰς τὴν ἰδίαν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἔτερα φ. 2500, ἦτοι φιορίνια δύο χιλιάδας πεντακόσια εἰς εἰκοσάρια εἰς αἰώνιον καπιτάλι καὶ ἐκ τοῦ χρονικοῦ τόκου αὐτῶν νὰ γίνηται τὸν καθ' ἕκαστον χρόνον ἕν μικρὸν μνημόσυνον τὴν ἡμέραν τῆς θανῆς μου.

3) Ἀφίνω εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Τριάδος τῶν ἐνταῦθα ἐντοπιῶν ὀρθοδόξων Γραικῶν φ. 500 ἤτοι φιορίνια πεντακόσια εἰς εἰκοσάρια εἰς αἰώνιον καπιτάλι διὰ τὸ νὰ μνημονεύηται τὸ ὄνομά μου εἰς τὸ ἐτήσιον μνημόσυνον τῆς ἐκκλησίας.

4) Ἀφίνω εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον τῆς πατρίδος μου Φιλιππουπόλεως φ. 2000, ἤτοι φιορίνια δύο χιλιάδας εἰς 20 εἰς αἰώνιον καπιτάλι, τὰ ὅποια νὰ τοκίζωνται μὲ ἀσφάλειαν καὶ ὁ χρονικὸς τόκος αὐτῶν νὰ συντείνῃ εἰς τὸ νὰ κρατοῦν διδασκάλους καλοὺς πρὸς παιδείαν τῆς νεολαίας. Ἔτι εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῆς Φιλιππουπόλεως φ. 1000 ἤτοι χίλια φιορίνια εἰς εἰκοσάρια, εἰς τὴν ἐκεῖ φυλακὴν φ. 1000 ἤτοι χίλια φιορίνια εἰς 20, τὰ ὅποια νὰ τοκίζωνται μὲ ἀσφάλειαν καὶ μόνον ὁ χρονικὸς τόκος αὐτῶν νὰ ἐξοδεύηται. Ἀφίνω ὡσαύτως εἰς τὰς ἐκεῖ ἑπτὰ ἐκκλησίας 3500 φ. ἤτοι φιορίνια τρεῖς χιλιάδας καὶ πεντακόσια, δηλ. εἰς τὴν ἁγίαν Μαρίνην, εἰς τὴν Παναγίαν, εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον, εἰς τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον, εἰς τὴν ἁγίαν Κυριακὴν, εἰς τὴν ἁγίαν Παρασκευὴν καὶ εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον πρὸς φ. 500 ἤτοι φιορίνια πεντακόσια εἰς τὴν καθὲ μίαν ἐκκλησίαν. Τὰ εἰρημένα χρήματα θέλουν τὰ περιλάβει οἱ ἐν Φιλιππουπόλει προεστῶτες καὶ ἐπίτροποι τῶν εἰρημένων καταστημάτων καὶ μόνον μὲ τὴν ὑπογραφὴν αὐτῶν νὰ πληρωθῶσι.

5) Τὴν σύζυγόν μου Ραλλοῦ ἀφίνω φ. 40.000, ἤτοι φιορίνια σαράντα χιλιάδας εἰς εἰκοσάρια, τὴν δὲ θυγατέρα μου Σμαράγδαν, σύζυγον τοῦ κυρίου κ. Νικόλιτζ φ. 21.000, εἴκοσι μίαν χιλιάδας φιορίνια εἰς εἰκοσάρια.

Αὕτη ἐστὶν ἡ τελευταία διαταγὴ μου καὶ θέλησις, τὴν ὁποῖαν θέλουν ἐκτελέσει οἱ κληρονόμοι μου ἐν συνειδότη καὶ φόβῳ Θεοῦ.

Ἐν Βιέννῃ τῇ 13ῃ Μαΐου 1839. Σωτήριος Ἀντωνιάδης

Ἰάκωβος Διαμαντίδης μάρτυς, Ἰωάννης Β. Ὀμπρίσκου μάρτυς.

Ὁ ὑποφαινόμενος διερμηνεὺς ἐπικυροῖ διὰ τῆς ἐξ ἐπαγγέλματος ὑπογραφῆς του ὅτι τὸ προκείμενον ἀντίγραφον διαθήκης ἰσὸν ἐστὶν αὐτολεξεί καὶ ἀπαράλλακτον τῇ πρωτοτύπῳ διαθήκῃ τοῦ ᾧδε ἀποβιώσαντος κυρίου Σωτηρίου Ἀντωνιάδου, τῇ εὐρισκομένη ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ ἐν Βιέννῃ ἐνδόξου Μαγιστροῦ ἤτοι δημαρχίας.

Βιέννη, τὴν 8 Ἰαννουαρίου 1841. Γεώργιος Γκιλάνης

Παρὰ τῷ Καισαροβασιλικῷ δικαστηρίῳ τῶν εὐγενῶν ἔνορκος γραικιστὶ διερμηνεὺς.

Σημείωσις. Ὁ Σωτήριος Ἀντωνιάδης ἢ Ἀντωνίου, Φιλιππουπολίτης ἐμπορευόμενος ἐν Βιέννῃ, τῷ 1835, ἀπέστειλεν εἰς τὴν μητρόπολιν 25.000 γρ. πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῆς ἐπὶ τῆς Ροδόπης μονῆς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων (ἴδε ἀνωτέρω § 9). Εἶναι ἐκ τῶν εὐεργετῶν τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος. Εἰς τὸν ἀνοιχθέντα ἐράνου ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς κατάλογον εἶναι ἐγγεγραμμένος διὰ 3000 γρῶσια (ἴδε, ἀνωτέρω ἐγγρ. 25).

Ἄρ. 43

Ἀπόδειξις ἐθνικῆ

τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Φιλιππουπόλεως κατοίκων χριστιανῶν

(*Ἔτος 1841, Φεβρουαρίου 24)

Δι' ἧς γίνεται δῆλον ὅτι ὅλοι μικροί τε καὶ μεγάλοι κάτοικοι τῆς Φιλιππουπόλεως, ἔμποροι καὶ ἰσναφλῆδες καὶ οἱ ἐν ταῖς διαφόραις χώραις κατοικοῦντες εὐπειθεῖς ραγιαδες τοῦ Κραταιοτάτου, Γαληνοτάτου, Εὐσπλαγχνικωτάτου καὶ Δικαιοτάτου Ἐνακτος Σουλτάν Ἀποὺλ Μεσδὶ ἐφέντη μας, (οὗ τὸ κράτος εἶη ἀήττητον καὶ ἀκαταμάχητον εἰς τοὺς αἰῶνας), ὅλοι κοινῶς συνεφωνήσαμεν μεθ' ὄρκου τοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ συνετάχθημεν εἰς σῶμα ἀμέριστον καὶ ἀχώριστον ἐφ' ὄρου ζωῆς, ἵνα γράψαντες εἰς τὴν Πανσέβαστον ἡμῖν Παναγιότητα ἀπαιτήσωμεν μὲ μέσον τῆς τὸ ἀπὸ τοῦ Κράτους μέγα ἔλεος καὶ ἄκραν φιλανθρωπίαν του πρὸς σύστασιν καὶ καταρτισμὸν μιᾶς Ἐθνικῆς Ἐξάδος, ἂν οὐχὶ Δωδεκάδος, ἥτις νὰ ἐπαγρυπνῇ πρὸς τὰ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην Βασιλικά ἔσοδα καὶ ἔξοδα μεθ' ὄρκου κατὰ τὰ βασιλικῶς ὠρισμένα Νέα Σιουρούτια καὶ τὴν τῶν ἐτησίων Δωσιμάτων μας, τὸ Ταμεῖον κρατοῦσα νὰ γνωρίζῃ εἰς τὸ ἔθνος τὸ κατὰ καιροὺς Βασιλικῶς ὀρισθησόμενον χρέος. Οἱ ἐν τῇ Ἐξάδι ἢ Δωδεκάδι συστηθησόμενοι θέλει ἐκλέγωνται ἐτησίως ὑπὸ τοῦ ἔθνους καὶ θέλει πληρώνηται εἰς ἕκαστος μισθὸν συμφωνηθησόμενον κατ' ἀξίαν. Οἱ τοιοῦτοι χρεωστοῦσι κατὰ τὰς διαταχθησόμενας ὥρας τῆς ἡμέρας νὰ παρευρίσκωνται ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ ἔθνους ὠρισμένῳ τόπῳ ὀρκυμένῳ ὄντες ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Ἐνακτος νὰ φυλάττωσι τὸ δίκαιον ἐνὸς ἐκάστου τῶν πτωχῶν χωρὶς τινος προσωποληψίας ἢ δωροδοκίας. Ἄν δέ τις ἐξ αὐτῶν ἢ ἄλλος τῶν ἀπὸ τοῦ ἔθνους μας λάβῃ τινὰ καταδρομὴν ἀπὸ τινος τῶν Ζαλήμηδων, ἢ ἔκ τινος διαβολῆς καταντήσῃ ἢ εἰς ἔξοριαν ἢ ὀποιανδήποτε παιδείαν ἢ ζημίαν τινά, εἰς τοιαύτην περίστασιν χρεωστοῦμεν ὅλοι κοινῶς, ὡς ἐν σῶμα ἐν μιᾷ ψυχῇ νὰ δικαιώσωμεν, ἐλευθερώσωμεν καὶ ἀποζημιώσωμεν τὸν τοιοῦτον ἕως ὀβολοῦ· διότι ὅταν τινὲς παιδεύονται διὰ ἔθνος, ἢ παιδεία ἐννοεῖται τοῦ ἔθνους. Ἄν δέ τις ἐκ διαβολῆς τινος ἢ συγκοφαντίας κἂν δι' ἰδικά του ἰντερῆσα ὑποπέσῃ εἰς οἰανδήποτε παιδείαν, ὅλοι κοινῶς χρεωστοῦμεν νὰ συνδράμωμεν λόγῳ καὶ ἔργῳ εἰς βοήθειαν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς δεινότητος ἀπαλλαγὴν, καὶ ἀποζημίωσιν. Χρεωστοῦμεν ὅλοι κοινῶς ὡς σῶμα νὰ πονῶμεν καὶ νὰ φροντίζωμεν διὰ καθένα, ὡς τὸ σῶμα διὰ τὰ ἴδια του μέλη, ὁμοίως καὶ τὰ μέλη νὰ συνδράμωσιν εἰς βοήθειαν καὶ ἀντίληψιν τοῦ σώματος.

Γίνονται οὖν δύο ὅμοια ἀντίγραφα γράμματα ἐσφραγισμένα ἀπὸτε τῶν προκρίτων τοῦ ἔθνους μας καὶ ἀπὸ τῶν ἰσναφίων τῆς πόλεως, ἀπὸ τῶν Ἐπιτρόπων τοῦ ἔθνους καὶ Μουχτάριδων τῶν Μαχαλέδων, προεστώτων καὶ τῶν μεγαλητέρων χωρίων τοῦ Καζᾶ Μουχτάριδων πρὸς ἐνδειξιν καὶ ἀσφά-

λειαν ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἀπὸ τοῦ ἔθνους μας, ὧν τὸ ἕν φυλάττεται εἰς τὴν Κάσσαν τῆς Δηποτηζιῶνης τοῦ ἐμπορικοῦ συστήματος, τὸ δὲ ἄλλο εἰς τὴν Κάσσαν τοῦ Ἰσναφίου τῶν Ἀμπατζήδων.

Ἀμφότερα ἔχουσι τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν παντὶ κριτηρίῳ Δικαιοσύνης.
Ἐν Φιλιππουπόλει, τῇ 24ῃ Φεβρουαρίου 1841.

Σημειώσεις. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο ἐναπόκειται νῦν ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης Φιλιππουπόλεως. Ἀποτελεῖται ἐκ 36 στίχων, πυκνῶς γεγραμμένων ἐπὶ παχέος χάρτου ὕψ. 0,36 καὶ πλ. 0,24 τοῦ μέτρου. Εἶναι κεκυρωμένον διὰ 28 σφραγίδων, ἐξ ὧν 10 Ἑλληνικαὶ τῶν ρουφετίων Φιλιππουπόλεως ἀχτάρηδων, κουϊμτζήδων, ραφτάδων, γουναράδων, μπακάληδων, μποσταντζήδων, καζαντζήδων, παπουτζήδων, τακιτζήδων, ἀσταρτζήδων, 4 Βουλγαρικαὶ τῶν κωμοπόλεων Καρλόβου, Κλεισούρας, Κοπρισίτσης καὶ Σόποτ καὶ 14 τουρκικαὶ. Τὸ περιεργον εἶναι ὅτι ἔλλειπousi ἐν αὐτῷ αἱ σφραγίδες τῶν κυριωτάτων ἐν Φιλιππουπόλει ρουφετίων, τοῦ τῶν ἀμπατζήδων καὶ τοῦ τῶν καυταντζήδων. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι τὸ πρωτότυπον καὶ οὐχὶ ἀντίγραφον, εἰκάζεται ὅτι δὲν διεξεπεραιώθη δι' ἀγνώστους ἡμῖν λόγους. Αἱ τουρκικαὶ σφραγίδες εἰκάζεται ὅτι εἶναι αἱ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ ἔθνους, τῶν μουχτάρηδων τῶν μαχαλέδων καὶ τῶν προεστώτων τῶν μεγαλυτέρων χωρίων τῆς ἐπαρχίας (καζᾶ). Ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως τὸ ἔγγραφο ἔχει σπουδαιότητα, διότι μαρτυρεῖ τὸν συνασπισμὸν τῶν χριστιανῶν πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τῶν ἔναντι τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν κυβερνητικῶν ὑπαλλήλων ὡς πρὸς τὴν κατανομὴν καὶ εἰσπραξίν τῶν κρατικῶν φόρων καὶ τὴν συνεργασίαν καὶ ὁμόνοιαν τῶν ἐν Φιλιππουπόλει ἑσναφίων, πάντων Ἑλληνικῶν, μετὰ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ κωμῶν καὶ κωμοπόλεων Βουλγαρικῶν.

Ἄρ. 44

Ἰσολογισμὸς τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς Ἑλλ. κεντρικῆς σχολῆς (Κώδ. II, σελ. 196—197, ἔτ. 1846, XI 1)

1846 Φεβρουαρίου 1. Παλάνζιον ληψοδοσίας τῆς ἀνοικοδομῆς τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς Φιλιππουπόλεως ἐπιστατήσαντος τοῦ τε κυρίου Ἰωάν. Κ. Οὐσιακλή καὶ κυρ. Λεωνίδα Σακελλαρίου, ὡς καὶ χωριστὰ ἐν πρὸς ἕν φαίνεται.	
Λαβεῖν ὄσα ἀπὸ κυρ. Στοϊᾶννον Κούρτοβιτζ ἀπὸ καπιτάλι τῆς σχολῆς 40.592	
» » ἀπὸ Παπᾶ Κυριᾶκον (πάντως χρέος πρὸς τὴν σχολὴν)	5.000
» » ἡ προσφορὰ τοῦ Κομιζοπούλου διὰ τοῦ Πασχάλη Παπαδάτη	5.000
» » ἡ προσφορὰ τοῦ πρίγκηπος Ἀλεξάνδρου Ζερβαΐδου διὰ Γκέσογλου	5.200
» » ἀπὸ ἁγίου Φιλιππουπόλεως	1.000
» » τὸ ἐσνάφιον γουναράδων καὶ μπακάληδων ἀπὸ 250	500
» » ἀπὸ Κωνσταντίνου Χ'' Σωτηρίου	10.000
» » » ἐνοίκια καληλείων τοῦ 1846	1.600
» » ἀπὸ Νεδέλτζον	5.000
» » » δωρεὰν Στοϊᾶννον Θεοδώρου	4.000
» » » τόκους καὶ κεφάλαια ἀπὸ μοναστηρίου Βατσκόβου	7.576
Τὸ ὅλον 85.470 (ὀρθῶς 85.468)	

(Εἰς τριάκοντα στήλας καταγράφονται αἱ δαπάναι καθ' ἐκάστας αἱ γινόμεναι διὰ τὸ ὑλικὸν καὶ τὴν ἐργασίαν, καλυφθεῖσαι πᾶσαι ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρω ποσοῦ τῶν εἰσπραξέων).

Ὑπογράφονται ὡς μάρτυρες : Στοῖωᾶννος Θεοδώροβιτζ μάρτυς, Κων. Χ' Σωτηρίου μάρτυς, Εὐστάθιος Τζηρώνη μάρτυς, Ἰσκρος Βούλκου μάρτυς, Πέγιος Γεωργίου μάρτυς, Δημήτρ. Π. Καξαντζιόγλου μελὲτ βεκίλ, Στάντζιος Ἰωάννου Μελέτ-βεκίλ, Χ' Ἰωάν. Χρήστου Κοϊμτζόγλου, Γ. Κ. Κεντινιένογλου μάρτυς, Στοῖλας Δημητρίου πρωτομ. καφταντζήδων, Δημήτριος Βούλκου πρωτομ. γουναράδων, Ἀργύρ. Κ. Χριστοδοῦλου πρωτομ. μπακάληδων.

Σημείωσις. Ἐκ τοῦ ἰσολογισμοῦ τούτου μεμαρτυρημένου ὑπὸ τῶν τότε δημογερόντων καὶ τῶν πρωτομαϊστόρων τῶν ἐσναφίων διαπιστοῦται ὅτι ἡ καεῖσα Ἑλληνικὴ σχολὴ ἀνεκτίσθη ἐπιστατοῦντος τοῦ πρωτομαϊστορος τότε τῶν ἀμπατζήδων Ἰωάννου Κωνστ. Οὐσιακλή (1846—1851) καὶ τοῦ ἐμπόρου Λεωνίδα Σακελλαρίου δαπάνῃ αὐτῆς τῆς Κοινότητος. Διότι ἐξαιρουμένων τῶν προσφορῶν Κομιζοπούλλου (5000), πρίγκιπος Ζερβαῖδου (5200), μητροπολίτου (1000), δύο ἐσναφίων (500) καὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ Στογιάννου τζορμπατζῆ Θεοδώροβιτζ (4000), ἰ. ἔ. ποσοῦ 15.700 γρ. ἡ λοιπὴ δαπάνη ἐκαλύφθη ἐκ τοῦ κεφαλαίου τῆς σχολῆς, ὅπερ τότε ἀνήρχετο εἰς γρ. 167.557, ταμιεύοντος τοῦ Στογιάννου Κούρτοβιτζ Τσαλόγλου, πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ τοῦ μικροῦ Βούλκου τζορμπατζῆ, καὶ ἐξ ἄλλων χρημάτων τῆς κοινότητος διαχειριζόμενων ὑπὸ ἰδιωτῶν καὶ ἐπιστραφέντων. Διότι τὰ ληφθέντα παρὰ τοῦ Κυριάκου Παπᾶ (5000), Κωνσταντίνου Χ' Σωτηρίου (10000) καὶ Νεδέλτσου δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ ἐν ἔτει 1841 ἀποθανόντος μεγάλου Βούλκου Θεοδώροβιτζ μὴ δηλούμενα ὡς προσφορὰ ἢ δωρεὰ δέον νὰ ὑποληφθῶσι καθ' ἡμᾶς χρήματα τῆς κοινότητος τετοκισμένα παρ' αὐτοῖς καὶ ἐπιστραφέντα. Τοῦτο δὲ φαίνεται μοι εὐλογοφανές, διότι ἂν ὁ Παπᾶς καὶ ὁ Νεδέλτσος πλούσιοι ἔμποροι ἠδύναντο νὰ προσφέρωσι τὰ σημειούμενα ποσά, ὁ Κωνσταντῖνος Χ' Σωτηρίου, πάππος μητρόθεν τοῦ χαράσσοντος τὰς γραμμάς ταύτας, ἀπλοῦς ἐργαστηριάρχης καραμπατζῆς δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ τοιαύτην ἡγεμονικὴν δωρεάν ἄνευ κλονισμοῦ τῆς ἐργασίας του. Δὲν ἦτο πλούσιος· ἀποθανὼν μετὰ δεκαπενταετίαν οὐδὲν ἄλλο πλὴν τοῦ ἐργαστηρίου του καὶ μιᾶς οἰκίας κατέλιπεν εἰς τὴν πολυμελῆ οἰκογένειάν του, συγκειμένην ἐκ συζύγου, πέντε θυγατέρων (τῶν τεσσάρων ἀνεκδότων) καὶ ἐνὸς υἱοῦ τοῦ Χ' Σωτηρίου, ἀναλαβόντος τὴν ἐργασίαν. Ἄν ὁμως καὶ τὰ ληφθέντα παρ' αὐτῶν 20.000 γρ. ὑποληφθῶσιν ὡς προσφορὰ, τότε ὁ μεγαλύτερος χορηγὸς διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς σχολῆς εἶναι ὁ καραμπατζῆς *Κωνσταντῖνος Χ' Σωτηρίου*, Στενιμαχίτης καὶ ἴσως διὰ τοῦτο μετὰ τὸν παντοδύναμον καὶ ζάπλουτον δημογερόντα τότε Στογιάννον Θεοδώροβιτζ ὑπογράφεται αὐτὸς δεύτερος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ὅλη δαπάνη τῆς σχολῆς ἀνελθοῦσα εἰς 85.470 ἐκαλύφθη ἐκ προσφορῶν 35.600 γρ. ἐξ ὧν μόνον τὰ 9.000 προήρχοντο ἐκ Βουλγάρων, καὶ ἐκ τοῦ κεφαλαίου τῆς σχολῆς καὶ τῆς κοινότητος. Τὰ μνημονευόμενα καπηλεῖα, ὧν τὰ ἐνοίκια τοῦ 1846 διετέθησαν ὑπὲρ τῆς σχολῆς, ἦσαν προσοδοφόρα τῆς κοινότητος κτήματα· γνωστὸν δὲ ἐκ τῶν κωδίκων εἶναι ὅτι ἡ μονὴ τοῦ Βατοκόβου εἶχεν ἔκπαλαι τῆς κοινότητος χρήματα, προωρισμένα διὰ φιλανθρωπικούς σκοπούς.

Ἰδωμεν νῦν τί γράφει περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς ἑλλ. σχολῆς ὁ κὺρ Κωστάκις τοῦπικλῆν Μωραβένογλου (Μωραβένωφ) ἐν τῷ περιπύστῳ ἱστορικῷ του ἔργῳ (!) «Ὑπόμνημα περὶ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Φιλιππουπόλεως», ἔκδ. δήμου Πλόβδηφ, ἔτ. 1930, σελ. 136.

«*Εν τῷ αὐτῷ καταστάσει διετέλουν οἱ Γκουντελάδες (οἱ Ἕλληνες Φιλιππουπολίται οἱ κατ' αὐτὸν ἐκ Βουλγάρων πάντες καταγόμενοι), οἵτινες σήμερον ὑπερηφανεύονται καὶ δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἐκκαθαρίσωσι μετὰ τὴν πυρκαϊὰν τὸν χῶρον τῆς κατακαείσης σχολῆς. Ἄλλ' ὁ τζορμπατζῆς Στογιάννος Θεοδώροβιτς Τσιαλόγλου συγκινηθεὶς προσεκάλεσεν ἡμέραν τινὰ εἰς τὴν μητρόπολιν τοὺς προκρίτους καὶ ἤνοιξε κατάλογον ἐράνων πρὸς ἀνέγερσιν νέου τῆς σχολῆς κτιρίου καὶ ἐνέγραψεν εἰς αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιερέως Νικηφόρου διὰ 20.000 γρ. ὃν διαμαρτυρηθέντα διεβεβαίωσεν ὅτι αὐτὸς θὰ καταβάλῃ τὸ ποσόν' μετὰ τοῦτο ἐνέγραψε τὸ ἴδιόν του ὄνομα διὰ μέγα ποσόν, τὸ τοῦ υἱοῦ του (Γεωργίου) τοῦ ἀνεψιοῦ του Σάλτσου, τοῦ γαμβροῦ του (Μήτσορα). Μετὰ τούτους ἐνεγράφησαν οἱ Χατζῆ Γιοβανῆς Χρ. Κοῦμτζόγλου, ὁ Στάντζιος (Ἰωάννου), ὁ Πέγιος (Γεωργίου), οἱ ἀδελφοὶ Γκέσογλου, ὁ Νέμτσογλου καὶ ἄλλοι. Μετὰ τοῦτο ἀμέσως ἔγραψεν εἰς Μπέλοβον, Περιστεράν, Μπατάκ καὶ ἄλλαχοῦ διὰ τὴν οἰκοδομήσιμον ὕλην καὶ οὕτω ἀνηγέρθη ἡ σχολή, ὡς ἔχει σήμερον. Μετὰ τὴν περάτωσιν τοῦ κτιρίου προσεκάλεσεν εἰς τὴν μητρόπολιν τοὺς πολίτας εἰς νέαν συνέλευσιν, ὅπως συσκεφθῶσι περὶ τῶν μέσων τῆς συντηρήσεως τῆς σχολῆς καὶ τοῦ διορισμοῦ διευθυντοῦ αὐτῆς, ἂν μὴ εἶναι ἱκανοποιημένοι ἐκ τοῦ διορισμένου Διαμαντάκι. Ὡς πρὸς τὰ μέσα ὥρισε τὸ ἐναπομείναν τῆς σχολῆς κεφάλαιον νὰ τοκισθῇ καὶ ἐκ τοῦ τόκου νὰ συντηρῆται ἡ σχολή, μὴ ἐπαρκοῦντος δὲ τούτου ν' ἀναλάβῃσι τὰ ἐσνάφια τὴν συμπλήρωσιν τῆς συντηρήσεως πληρώνοντα τόκους ἐτησίους δι' εἰκονικὰ γραμμάτια χρέους αὐτῶν πρὸς τὴν σχολὴν γρ. 5—10 χιλιάδων...»*

Ἐκ παντὸς τοῦ ἱστορουμένου ἐνδέχεται νὰ εἶναι ἀληθές ὅτι τῇ προτάσει τοῦ Στογιάννου Θεοδώροβιτς, δημογέροντος τότε, ἐλήφθη ἀπόφασις ἐν γενικῇ συνελεύσει τῆς κοινότητος περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς πυρποληθείσης σχολῆς. Πάντα τὰ ἄλλα εἶναι ἐκ τῶν σινηθῶν ψευδολογιῶν τοῦ κύρ Κωστάκι, ὅστις βουλγαροποιήσας ἅπαξ τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα τὰ πάντα ἀποδίδει εἰς τοὺς Βουλγάρους, τὴν τε ἰδρυσιν καὶ συντήρησιν τῶν εὐαγῶν τῆς κοινότητος ἰδρυμάτων, ὡς ποτε ὁ μανιακὸς Θράσυλλος Ἀϊξωνεὺς κατερχόμενος καθ' ἐκάστην ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Πειραιᾶ κατέγραφε τὰ εἰς τὸν λιμένα εἰσπλέοντα καὶ ἐκπλέοντα πλοῖα λεπτομερῶς μετὰ τοῦ φόρου των καὶ ὑπελάμβανεν αὐτὰ ὡς ἴδια μακαρίζων ἑαυτὸν διὰ τὸν πλοῦτον του !!!

Τὸ νέον κτίριον τῆς σχολῆς, δώροφον, ἐστέγασε μέχρι τοῦ 1900 τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, τὸ γυμνάσιον καὶ τὰ Ζαρίφεια διδασκαλεῖα τῶν ἀρρένων· μετὰ δὲ τὸ 1900 ἰδρυθείσης τῆς Μαρασλείου σχολῆς καὶ περιλαβούσης πάντα τὰ τῶν ἀρρένων σχολεῖα μετεβλήθη εἰς παρθεναγωγεῖον περιλαβὼν τὴν ἀστικὴν σχολὴν τῶν θηλέων ἐξατάξιον καὶ τὸ τριτάξιον Ζαρίφειον διδασκαλεῖον, τοῦ παλαιοῦ κτιρίου τοῦ παρθεναγωγείου Σαρή Σταύρου μεταβληθέντος εἰς οἰκοτροφεῖον τῶν θηλέων. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος τῷ 1906 διετέλεσε παράρτημα τοῦ παρακειμένου Βουλγαρικοῦ παρθεναγωγείου καὶ ἀπὸ τινων ἐτῶν διατελεῖ δημοτικὸν Βουλγαρικὸν σχολεῖον ὑπὸ τὴν προσωνυμίαν τοῦ Τσαλίκωφ, διότι πάντες οἱ Βούλγαροι πιστεύουσιν, ἄφοῦ τὸ λέγει ὁ κύρ Κωστάκις, ὅτι ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Στογιάννου Θεοδώροβιτς, Τζαλίκωφ !!! Οὕτω γράφεται ἡ ἱστορία.

Ἐρᾶνος ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς, περὶ οὗ ἤκουσε προφανῶς ὁ κύρ Κωστάκις, ἐγένετο τῷ 1831, ἔτη 15 πρὸ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς σχολῆς (ἴδε ἄνωτ. ἔγγρ. 25), ἀλλὰ τὴν πρωτοβουλίαν τούτου ἔλαβεν ὁ μητροπολίτης καταβαλὼν πρῶτος 2000 γρ. καὶ οὐχὶ ὁ τζορμπατζῆς Στογιάννος Θεοδώροβιτς καταβαλὼν μόνον 1500, τοῦ ἀδελφοῦ του Βούλκου καταβαλόντος 3000, τοῦ ἐξαδέλφου του Βούλκου Κούρτοβιτς 5000 καὶ ἄλλων ἀνὰ 1500 καὶ 1000. Ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ ἐράνου ἐκεῖνον ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα τῶν συγγενῶν τοῦ Στογιάννου Θεοδώροβιτς, δηλ. τοῦ υἱοῦ του, τοῦ γαμβροῦ του καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ του, οὓς μνημονεῦει ὁ κύρ Κωστάκις. Ὁ Χατζῆ Γιοβαν-

νῆς Κοϊμτζόγλου τότε προσήνεγκε γρ. 1200, ὁ Στάντζιος Ἰωάννου 200, ὁ Πέγιος Γεωργίου 250, ὁ Ἰ. Νέμτσογλου 600. Οἱ ἀδελφοὶ Γκέσογλου οὐδὲ ὀβολόν. Ταῦτα χάριν τῆς ἀληθείας.

Ἄρ. 45

**Διοριστικὸν ὑπὸ τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως
ἐφόρου ἐφ' ἐκάστου τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ κειμένων εὐαγῶν μοναστηρίων**
(ἀριθ. πρωτ. 357)

Ἐντιμότητα κύριε Κωνταντίνε Πατερικέ, τέκνον ἡμῶν ἐν Κυρίῳ λίαν ἀγαπητὸν καὶ περιπόθητον χάρις εἴη τῇ ὑμετέρα τιμιότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία καὶ συγχώρησις.

Ἔθος ἐπεκράτησεν ἐνταῦθα, ὥστε ἐφ' ἐκάστου τῶν εὐαγῶν μοναστηρίων, τῶν ἀνὰ τὴν ἡμετέραν περιφέρειαν κειμένων, νὰ διορίζωνται καὶ ἔφοροι ἐκ τῶν γειτνιαζουσῶν χωρῶν καὶ πόλεων, ἄνδρες εὐπόληπτοι, χορηστοὶ καὶ τίμιοι, θεοφοβούμενοι καὶ εὐλαβεῖς, ἔργον ἔχοντες α'.) τὸ νὰ ἐπιτηρῶσιν ἐξ ἀπόπτου τὴν ἠθικὴν πορείαν τοῦ ἡγουμένου καὶ κατὰ τὴν ὑλικὴν διαχείρισιν νὰ μὴ συμβαίνειν κατάχρησις τις καὶ ἅμα ἤθελον παρατηρήσει τοιοῦτόν τι συμβαῖνον νὰ σπεύδωσιν ἢ δι' ἰδίων συστάσεων καὶ συμβουλῶν νὰ προλαβάνωσι τοῦτο, ἢ νὰ εἰδοποιῶσιν τὴν μητρόπολιν, ἣτις ἐστὶν ὁ κυριάρχης τῶν μοναστηρίων, διὰ νὰ λαμβάνη τὰ κατάλληλα μέτρα, καὶ β'.) κατὰ τὴν ἐτησίαν ἐξέλεξιν τῶν λογαριασμῶν, γινομένην ἀείποτε ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου, παρόντες μετ' αὐτοῦ παρέχωσιν αὐτῷ τὰς ἀναγκαίας βοηθητικὰς τῆς πείρας αὐτῶν πληροφορίας εἰς ἀκριβεστέραν καὶ ἐντελεστέραν ἐξέλεξιν αὐτῶν. Γενικῶς δὲ συνιστῶσι τῷ μητροπολίτῃ τὰς ἐπενεχτέας βελτιώσεις τῷ ἐφορευομένῳ μοναστηρίῳ, ὅσας ἢ πείρα ἤθελε καταδείξει ὡς ὠφελίμους πρὸς τὴν ἀγαθὴν καὶ εὐδόκιμον ὑπαρξιν καὶ πορείαν τοῦ μοναστηρίου.

Τῷ ἔθει τούτῳ ἐπόμενοι καὶ ἡμεῖς προεξελεξάμεθα τὴν ὑμετέραν ἐντιμότητα μεταξὺ τῶν κατοίκων Φιλιππουπόλεως καὶ ἐν τῷ κυριαρχικῷ ἡμῶν δικαιώματι διορίζομεν ὑμᾶς ἔφορον ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ἐνοριακοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὡς ἄνδρα καὶ πολλαχόθεν ἡμῖν συσταθέντα, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν ἐγνωσμένον, ὡς ἔχοντα τὰ ἀνωτέρω διαγραφόμενα προσόντα, καὶ ἱκανὸν καὶ ἀξιον, ἵνα μετέλθῃτε λίαν εὐδοκίμως τὸ ἀνατιθέμενον ὑμῖν τοῦτο καθήκον. Προτρεπόμενοι τοίνυν τὴν ἐντιμότητά της, ἵνα ἀποδεχθῆ εὐχαρίστως τὸ θεάρεστον τοῦτο καθήκον, ἀξιοῦμεν παρ' αὐτῆς ἵνα μετέλθῃ τοῦτο συνφδὰ τοῖς τεθείσιν ὅροις. Συνιστῶμεν δ' ὑμῖν νὰ καταβάλλῃτε πολλὴν προσοχήν, ἵνα μὴ ὑποπέσῃ εἰς χρέος τὸ μοναστήριον, ἀλλὰ δύνηται ἐκ τοῦ περισσεύματος αὐτοῦ νὰ βοηθῆ τὰ ἄπορα σχολεῖα πρὸς πρόληψιν δὲ τοῦ πρώτου καὶ ἐπιτυχίαν τοῦ δευτέρου θεσπιζομεν καὶ πρὸς ὑμετέραν γνῶσιν τὸν ἀπαράβατον τοῦτον ὅρον: ὅτι οὐδὲν ὁμολογον καὶ οὐδὲν ἔγγραφον καὶ οὐδεμία πρᾶξις ἀφορῶσα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον σπουδαῖα συμφέροντα θεωρεῖται ἔγκυρος, ἐὰν δὲν φέρῃ τὴν ἡμετέραν ἔγκρισιν καὶ τὴν ἡμετέραν ὑπογραφήν, ἀλλ'

ἐπιβαρύνει ἀτρομικῶς τὸν ὑπογράψαντα αὐτό, καὶ διὰ τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ ἐπιφέρει καὶ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ἐνεργήσαντος ἐκ τῆς θέσεως, ἣν κατέχει.

Πολλὰ τὰ καλὰ εὐελπιζόμενοι ἐκ τῆς ἐφορείας ἡμῶν, ὡς προεγράφη, ἐπικαλούμεθα ὑπὲρ ὑμῶν ἀντιλήπτορα τὸν Θεόν, οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετὰ τῆς ὑμετέρας ἐντιμότητος.

Ἐν Φιλιππουπόλει τῇ 13ῃ Αὐγούστου 1882

τ. σφρ.

ὁ Φιλιππουπόλεως Γρηγόριος

Σημείωσις. Τὰ ὑπὸ τὴν ἱεράν μητρόπολιν Φιλιππουπόλεως ὑπαγόμενα ἐνοριακὰ μοναστήρια μετὰ τὴν σύστασιν τῆς Ἐξαρχίας καὶ ἴδρυσιν τῆς ὑπ' αὐτὴν Βουλγαρικῆς μητροπόλεως τῆς Πλόβδηφ ἦσαν τὰ ἐπὶ τῆς Ροδόπης τοῦ ἁγίου Γεωργίου Μπελασίτισης, ἁγίων Ἀναργύρων Κουκλένης καὶ ἁγίου Κηρύκου Βοδενῶν, πρὸς δὲ καὶ ἡ σταυροπηγιακὴ τοῦ Βατοκόβου ἱστορικὴ μονή.

Περὶ τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἴδε: *Μυρτίλου Ἀποστολίδου*, Θεολογικὰ τόμ. V, ἔτ. 1934, σελ. 236—245.

Ὁ διοριζόμενος ἔφορος τῆς μονῆς Κωνσταντῖνος Πατερικὸς διετέλεσεν ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν γραμματεὺς τῆς μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως. Ἦτο λόγιος καταγόμενος ἐκ Στενιμάχου. Ἐμαθῆτευσεν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Βατοκόβου καὶ εἶτα ἐν τῇ ἑλληνικῇ κεντρικῇ σχολῇ Φιλιππουπόλεως. Ἀπέθανεν ἐβδομηκοντούτης τῷ 1886.

Ἡ σφραγὶς τοῦ μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως Γρηγορίου (1880 Νοεμβρ. 14—1884 Δεκεμβρ. 29) ἦτο κυκλοτερῆς ἔχουσα ἐν τῷ μέσῳ σταυρόν, οὗ ἄνωθεν περιστράφα καθιπταμένη πρὸς αὐτόν, ἐκατέρωθεν 18—81 καὶ κάτωθεν ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ, πέριξ δὲ ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΕΩΣ.

Ἄρ. 46

Ὁ λόγος τοῦ προέδρου τῆς Ἐφοροδημογεροντίας ἱατροῦ κυρίου Σωτηρίου Ἀντωνιάδου κατὰ τὴν τελευταίαν γενικὴν συνέλευσιν τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Φιλιππουπόλεως 9 Μαρτίου 1903.

Ταχθέντες διὰ τῆς ὑμετέρας ψήφου εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν κοινοτικῶν ἡμῶν πραγμάτων ὀφείλομεν νὰ δώσωμεν ὑμῖν εὐθύνας τῶν πράξεων ἡμῶν, ὅπως καταδειχθῇ, κατὰ πόσον ἐφάνημεν ἄξιοι τῶν ὑμετέρων προσδοκιῶν ἢ ἀνάξιοι αὐτῶν. Τὸ καθ' ἡμᾶς θεωρήσαντες ἱερώτατον ἡμῶν καθήκον νὰ ὑπερηρέτησωμεν τὴν ἡμετέραν κοινότητα μετὰ τῆς δεούσης προθυμίας καὶ ἀφοσιώσεως, πᾶσαν κατεβάλομεν προσπάθειαν ὅπως ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτῆς, συνισταμένας ἰδίᾳ εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς εἰς τὴν ἐμπρέπουσαν αὐτοῖς θέσιν, φρονοῦντες ὅτι παρ' αὐτῶν καὶ μόνων ἐξήρτηται ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν ὑπαρξὶς καὶ ἡ διατήρησις σφῶς καὶ ἀσινούς τῆς ἱεραῆς παρακαταθήκης τῶν πατέρων ἡμῶν καὶ ὅτι ἐν τῷ μέσῳ ποικίλων περιστάσεων, ἥκιστα εὐνοϊκῶν, ὀφείλομεν νὰ ἐξευρίσκωμεν μέσα πρὸς ὑπερνίκησιν προσκόμματος παρακωλύοντος τὴν τακτικὴν λειτουργίαν τῆς ἐκπαιδευτικῆς κινήσεως.

Κατὰ τὸ διετὲς διάστημα ἀπ' ἀρχῆς τοῦ 1901 μέχρι τέλους τοῦ 1902 κα-

τεβλήθη πᾶσα ἐνέργεια πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς κοινοτικῆς περιουσίας, βέβαιοι δὲ εἶναι ὅτι μέχρι τῆς σήμερον τὰ σχολεῖα ἡμῶν παράγουσι τοὺς προσδοκωμένους καρπούς, μορφοῦντα ἑλληνοπρεπῶς τὴν ὁμογενῆ νεολαίαν καὶ παρασκευάζοντα πολίτας χρηστοὺς καὶ σκαπανεῖς τῆς ἑλληνικῆς προόδου καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐλπίζομεν δὲ ἀδιστακτῶς ὅτι ταῦτα θὰ ἐξακολουθήσωσιν ἐκπληροῦντα τὸν ἱερὸν αὐτῶν σκοπὸν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἐὰν ἀναγνωρίζοντες τὴν ὑψηλὴν αὐτῶν ἀποστολὴν μὴ παύσωμεν ἐργαζόμενοι μετὰ ζήλου καὶ ἐπιμελείας ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως αὐτῶν.

Ἡ ἐφοροδημογεροντία ἀπεφάσισε νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς Κοινότητος πρὸς τὸν ἐρίτιμον καὶ φιλογενέστατον ἄνδρα κ. Γρηγόριον Μαρασλῆν, τὸν μέγαν αὐτῆς εὐεργέτην, ὅστις ἠυδόκησεν ἐν τῇ μεγαλοφροσύνῃ αὐτοῦ νὰ ἰδρύσῃ ἐν τῇ γενετείρᾳ τὴν ὁμώνυμον αὐτῷ μεγαλοπρεπῆ σχολὴν, τὸ καλλιπρεπὲς μέγαρον τῶν Μουσῶν, δι' ἐπὶ τούτῳ εἰς Ὀδησοῦν μεταβάσῃς κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1900 ἐπιτροπείας, ἥτις καὶ ἐξετέλεσε πιστῶς τὴν ἐντολὴν τῆς ταύτης. Τῇ δὲ 10ῃ Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐτελέσθησαν δημοτελῶς τὰ ἐγκαίνια τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος σχολῆς, ἐν ἧ ἔγκατεστάθησαν πάντες οἱ ἄρρενες μαθηταὶ τῆς ἡμετέρας κοινότητος, ἐνῶ πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν μαθητηρίων μετεβλήθη τὸ δαπάνη τοῦ φιλογενεστάτου συμπολίτου ἡμῶν κ. Κοσμᾶ Κατσιῆρα ἀνακαινισθὲν καὶ ἐπὶ τὸ ὑγιεινότερον μεταρρυθμισθὲν τέως γυμνάσιον τῶν ἄρρένων εἰς παρθεναγωγεῖον, περιλαμβάνον ἀπάσας τὰς τάξεις αὐτοῦ, ἐκτὸς τῶν δύο κατωτέρων τάξεων, δι' ἃς ὤρισθη κατόπιν ριζικῆς ἀνακαινίσεως ἡ παλαιὰ σχολὴ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ἐν ἧ νὰ τελεῖ τὰς ἐσπερίδας καὶ τὰς διαλέξεις αὐτοῦ ὁ φιλαρμονικὸς σύλλογος Ὀρφεύς, ὁ συνδυάζων τοσοῦτον ἁρμονικῶς τὸ τερπνὸν μετὰ τοῦ ὠφελίμου, ὁ διδάσκων τὴν θεῖαν τοῦ Ὀρφέως τέχνην εἰς τὴν ὁμογενῆ νεολαίαν καὶ εὐεργετῶν τοὺς πένητας, ἀλλὰ χρηστοὺς καὶ ἐπιμελεῖς μαθητάς. Τὸ δὲ παρθεναγωγεῖον διασκευασθὲν καταλλήλως χρησιμεύει ὡς οἰκοτροφεῖον τῶν θηλέων, ἐκπληροῦν ὅλους τοὺς ὅρους τῆς ὑγιεινῆς, ὡς κείμενον ἐν λαμπροτάτῃ θέσει. Οὕτω δὲ κέκτηται ἡ κοινότης ἡμῶν ἴδια οἰκοτροφεία τῶν Ζαριφείων διδασκαλείων, διὰ τὰ ὁποῖα ἠναγκαζέτο πρότερον νὰ ὑφίσταται σπουδαίας δαπάνας.

Κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1901 ἐπανηγύρισεν ἡ ἡμετέρα κοινότης τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τῶν Ζαριφείων διδασκαλείων μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς ἐπισημότητος, ὡς ἤρμοζεν εἰς τὰ εὐεργετικώτατα ταῦτα διὰ τὸν ἀνὰ τὴν Θράκην ἑλληνισμόν καθιδρύματα, ἅτινα ἰδρυσεν ἡ φιλογένεια τοῦ μεγάλου τῆς ἡμετέρας κοινότητος εὐεργέτου, τοῦ ἀοιδίμου Γεωργίου Ζαρίφη, ὅστις διαφλεγόμενος ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ πυρὸς τῆς φιλοπατρίας ἔγνω νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐθνικὴν ὑπαρξίν καὶ πρόοδον τῶν κατὰ τὴν Θράκην ὁμογενῶν διὰ τῶν ὁμωνύμων αὐτοῦ διδασκαλείων, ἅτινα ἀπὸ εἰκοσιπενταετίας ὡς τηλανγεῖς φάροι ἐξακολουθοῦσι διαδίδοντα τὰ φῶτα τῆς παιδείας μέχρι τῆς τελευταίας καλύβης τῶν Ἑλλήνων καὶ παρέχοντα ἄφθονα τὰ νάματα τῆς προγονικῆς μορφώσεως.

Προικοδοτηθέντα δ' ἄρομδίως θέλουσι λειτουργεῖ εἰς τὸ διηνεκὲς καὶ ἐφόσον ἢ ὑπαρξίς αὐτῶν μὴ παρακωλυθῆ ὑπὸ ἀνωτέρας δυνάμεως καὶ θὰ παρουσιά-
ζωσι πολίτας χρηστοὺς καὶ ἀξιόους τῶν ἐλπίδων τοῦ ἰδρυτοῦ αὐτῶν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐγένοντο πανηγυρικῶς συμμετέχοντος τοῦ ὁμογενοῦς κοι-
νοῦ μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἱκανοποιήσεως τῶν ἐθνικῶν του αἰσθημάτων καὶ
ἀναπτέρωσεως τῶν ἐλπίδων αὐτοῦ περὶ αἰσιωτέρου μέλλοντος. Ἄλλ' αἱ ἄλλαι
ἀνάγκαι τῆς ἐφοροδημογεροντίας κατὰ τὸ διετές τοῦτο διάστημα δὲν ὑπῆρ-
ξαν δυστυχῶς ἄμοιροι δυσχερειῶν, πικριῶν καὶ ἀδημονιῶν· διότι ἔσχε τὸ ἄ-
χαρι καθῆκον νὰ ὑπερασπίζηται τὰ πολλαχῶς προσβαλλόμενα δικαιώματα ἐνώ-
πιον δυσμενῶν κριτῶν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο οὐδόλως ἀποδειλιῶσα δὲν ἔπαυσεν
ἀμυνομένη καρτερῶς ὑπὲρ αὐτῶν.

Οὐκ ὀλίγας δὲ δυσκολίας ἀπῆντησεν ἡ ἐφοροδημογεροντία εἰς τὴν ἐξί-
σωσιν τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων, διότι τὰ μὲν ἔσοδα προερχόμενα ἐξ ἐνοικίων
ἀκινήτων καὶ διδάκτρων ἐλαττοῦνται ὁσημέραι ἔνεκα τῆς γενικῆς χρηματικῆς
ἀμηχανίας, τὰ ἔξοδα δὲ τοῦναντίον αὐξάνουσιν ἔνεκα τῆς ἀδηρῆτου ἀνάγκης
τῆς διατηρήσεως τῶν σχολείων ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν, ἐξ οὗ προκύπτει τὸ
τρομερὸν δίλημμα τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν ἢ τῆς διακοπῆς. Ἄλλὰ τὰ σχολεῖα
ἀποτελοῦσι τὴν ζωὴν τῆς ἡμετέρας κοινότητος, ἄρα ἀπαραίτητος ἀνάγκη εἶ-
ναι νὰ διατηρήσωμεν αὐτὰ ἀντὶ πάσης θυσίας. Τὴν ἐθνικὴν δὲ ταύτην ἀνάγκη
ἀναγνωρίζοντες ὀφείλομεν νὰ ἐντείνωμεν ἅπαντες τὰς δυνάμεις ἡμῶν,
ὅπως ἐπαρκέσωμεν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς κοινότητος ἡμῶν. Καὶ ὁμολογοῦμεν
μὲν ὅτι οἱ συμπολίται ἡμῶν ἀξιεπαίνως καταβάλλουσι τὸν ὄβολόν αὐτῶν πρὸς
διατήρησιν τῶν σχολείων, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ παρασιωπηθῆ, ὅτι τὸ πλεῖστον
βῆρος τῶν συνεισφορῶν ἐπιβαρύνει τοὺς ἔχοντας τέκνα, ἠναγκασμένους νὰ
προσφέρωσι τὸν ὄβολόν των κατὰ τὴν ἐγγραφὴν τῶν τέκνων των, ἐνῶ οἱ μὴ
ἔχοντες τέκνα ἀπηλλαγμένοι τῶν ἀναγκαστικῶν τούτων μέτρων ὑποχρεοῦνται
νὰ καταβάλλωσι τὴν συνδρομὴν αὐτῶν, ἀλλὰ ὡς προαιρετικὴν οἱ πλεῖστοι δὲν
θεωροῦσι καὶ ὑποχρεωτικὴν καὶ οὕτω ἐκ τῶν προαιρετικῶν λεγομένων συν-
δρομητῶν ἐλάχιστα μόνον εἰσπράττονται, ἐνῶ μετὰ αὐτῶν ὑπάρχουσι πολλοὶ
δυνάμενοι νὰ βοηθήσωσι σπουδαίως τὸ ταμεῖον τῆς κοινότητος, ὅπερ δυστυ-
χῶς, ὡς θ' ἀκούσητε, στένει ὑπὸ τὸ βῆρος τῶν ἐλλειμμάτων, ἅτινα ποτὲ δὲν θὰ
λείψωσιν, ἐὰν μὴ προσέλθωσιν ἄρωγοὶ οἱ ὀφείλοντες προαιρετικὰς συνδρο-
μάς, μέχρις οὗ τοῦλάχιστον παρουσιασθῆ νέος εὐεργέτης τῆς κοινότητος ἡμῶν,
ἐφάμιλλος τοῦ ἀοιδίου Ζαρίφη, τοῦ μεγατίμου Γρηγ. Μαρασλῆ καὶ τοῦ
ἀοιδίου Χρυσοβέργη. Ἐλπίσωμεν δέ, ὅτι οἱ πολλάκις δόντες δείγματα τῆς
γενναιοδωρίας ἐν περιστάσεσιν ἐθνικῆς ἀνάγκης συμπολίται ἡμῶν δὲν θὰ
μένωσιν ἀδιάφοροι καὶ εἰς τὴν περιστάσιν ταύτην, ἀπαιτοῦσαν τὴν βοήθειαν
ὅλων ἀνεξαιρέτως.

Ὁ ἀξιότιμος κ. Ἐρᾶστης Χριστόπουλος, δημογέρον, ἀναλαβὸν μετ' ἀ-
ξιεπαίνου προθυμίας τὸ βαρὺ ἔργον τοῦ ταμίου ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν θέλει ὑπο-

βάλει ὑμῖν ἐν λεπτομερείᾳ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς κοινότητος. Ἐπιτροπεία δὲ ἐξελεγκτικὴ ἐκλεγομένη σήμερον ἀκόμη, ἂν γείνη δεκτὸς ὁ σήμερον ὑποβληθησόμενος κανονισμὸς τῆς κοινότητος, θέλει ἐξελέγξει τὴν διαχείρισιν τῆς κοινοτικῆς περιουσίας. Ἐξ αὐτοῦ θέλετε πεισθῆ περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ κοινοτικοῦ ταμίου καὶ τῆς ἀπαραιτήτου ἀνάγκης τῆς βελτιώσεως αὐτῆς ἐκ παντὸς τρόπου, ἵνα ἀποβῆ δυνατὴ ἡ ἐξακολούθησις τῆς τακτικῆς λειτουργίας τῶν σχολείων ἡμῶν, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν μόνην ἄγκυραν σωτηρίας τῆς ἡμετέρας κοινότητος.

Ὁμολογουμένως ἡ διατήρησις τῶν ἐκπαιδευτηρίων ἡμῶν εἰς τὴν ἐμπροσπουσαν αὐτοῖς θέσιν ἀπαιτεῖ δυνάμεις μείζονας τῶν ἡμετέρων, πολλαχῶς ἐλαττωθείσας ὡς ἐκ τῶν δυσμενῶν περιστάσεων, ὑφ' ἃς διατελοῦμεν· ἀλλὰ κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον ἡ ἔντασις τῶν δυνάμεων δέον νὰ ᾖ ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀντίστασιν· ἐπομένως καὶ αἱ ἡμετέραι δυνάμεις δέον νὰ ἐνταθῶσιν ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν. Ὀφείλομεν ἐπομένως ν' αὐξήσωμεν ἕκαστος τὴν συνδρομὴν ἡμῶν, ἵνα ἴδωμεν τὰ ἐκπαιδευτήρια ἡμῶν ἐκπληροῦντα εὐχερῶς τὸν προορισμὸν αὐτῶν καὶ ἐξασφαλίζοντα τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ὑπαρξιν.

Σημείωσις. Αὕτη ἡ λογοδοσία τοῦ προέδρου τῆς ἐφοροδημογεροντίας τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος Φιλιππουπόλεως ἱατροῦ Σωτ. Ἀντωνιάδου κατὰ τὴν τελευταίαν γενικὴν συνέλευσιν τῶν μελῶν τῆς κοινότητος (9 Μαρτ. 1903), ὡς καὶ τὰ τῆς συνελεύσεως ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ ἐπιχωρίῳ ἐφημερίδι Φιλιππουπόλεως τῆς 11 Μαρτίου 1903. Ἡ συνέλευσις ἐγένετο ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ νηπιαγωγείου τῆς ἀγ. Μαρίνης ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῆς Α. Π. τοῦ μητροπολίτου Φωτίου ἀρξαμένη τῇ 2 μ. μ. Ἐκ τῶν δικαίωμα ψήφου ἐχόντων πολιτῶν παρέστη μόνον τὸ ἐν τρίτον (63). Τοῦ λόγου τοῦ προέδρου προηγήθη εἰσήγησις τοῦ μητροπολίτου περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς γεν. συνελεύσεως. Μετὰ τὸν πρόεδρον ὁ δημογέρον καὶ ταμίας τῆς κοινότητος Ἐρᾶστος Χριστόπουλος ἐξέθηκεν ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς κοινότητος ἀναγνούς τοὺς ἰσολογισμοὺς καὶ ἀπολογισμοὺς τῶν δύο τελευταίων ἐτῶν 1901 καὶ 1902 καὶ διαφωτίσας καθ' ὅλα τὴν συνέλευσιν, κατέληξε δὲ τὸν λόγον του ὡς ἐξῆς: «Τοιαύτη παρίσταται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ οἰκονομικὴ θέσις τῆς ἡμετέρας κοινότητος· ἡ δὲ ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπεία, ἣτις πρόκειται νὰ διορισθῇ σήμερον συμφώνως τῷ ἀμέσως ὑποβληθησομένῳ ἡμῖν πρὸς ἐπιψήφισιν κανονισμῷ τῆς δημογεροντίας, θὰ ἔχη ὅλην τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐξακριβώσῃ ἐν τοῖς βιβλίοις τῆς κοινότητος καὶ τοῖς σχετικοῖς ἐν τοῖς γραφείοις ἐγγράφοις πᾶσαν τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαν κίνησιν καὶ ἐργασίαν καθ' ὅλας αὐτῶν τὰς διασαφήσεις καὶ λεπτομερείας. Καὶ ἡ μὲν ἐπιτροπεία θὰ εἶναι ἐλευθέρᾳ νὰ ἐπιφέρῃ τὰς κρίσεις αὐτῆς. Ἄλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐπιβάλλεται εἰς τὰς παρούσας κρίσεις καὶ ἀντιξόους περιστάσεις, ἃς ἀγωνιῶντες διατρέχομεν, δὲν εἶναι οὔτε ὁ θόρυβος, οὔτε αἱ προσωπικαὶ διαμάχαι καὶ ἐπικρατήσεις, ἀλλὰ μόνον ἡ σύμπτωσις, ὁ συνασπισμὸς, ἡ ἐργασία καὶ πρὸ πάντων ἡ φρόνησις».

Κατόπιν εἰσηγουμένου τοῦ ἐφόρου τῶν σχολείων Γ. Κύρου, δικηγόρου, συνεζητήθη καὶ ἐψηφίσθη ὁ νέος κανονισμὸς τῆς κοινότητος, δυνάμει τοῦ ὁποίου ἐξελέγη ἐξελεγκτικὴ τοῦ κοινοτικοῦ λογαριασμοῦ ἐπιτροπεία συγκειμένη ὑπὸ τῶν κυρίων Κυρίλ. Τσιτσίνια, Ὁθωνος Κωνσταντινίδου, Δημ. Μέγα, Ἀθ. Γεωργιάδου ἀπάντων λογιστῶν καὶ Κυρ. Μαριντσίδου βιομηχάνου μετὰ πέντε ἄλλων ἀναπληρωματικῶν

μελῶν καὶ εἴτα διορισθέντων δύο ψηφολεκτῶν ἐγένετο ἐκλογή τῶν τεσσάρων δημογερόντων, ἀναδειχθέντων τοιούτων διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας τῶν κ. κ. Δημ. Ἀργυριάδου πρόφην βουλευτοῦ καὶ προέδρου τῆς κοινότητος, Ἀλεξάνδρου Λίμποβατς μεγαλεμπόρου, Σκαρλάτου Κωνσταντινίδου ἱατροῦ καὶ Δημ. Ἀχλανηλῆ δικηγόρου. Ἡ νέα αὕτη δημογεροντία μετὰ τῆς ὑφισταμένης τετραμελοῦς ἐφορείας τῶν σχολείων κατὰ τὸν βουλγαρικὸν νόμον Σωτ. Ἀντωνιάδου ἱατροῦ, Γ. Κύρου δικηγόρου, Δημ. Δουλᾶ ἱατροῦ καὶ Ἀθ. Γκιουμουσεργεράνη μεγαλοκτηματίου ἀπετέλεσε τὴν τελευταίαν ἐφοροδημογεροντίαν τῆς ἑλλ. κοινότητος Φιλιππουπόλεως, ἣτις ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ ἀρχιερέως διηύθυνε τὰ πράγματα αὐτῆς μέχρι τῆς κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1906 ὀριστικῆς ὑπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους καταλύσεώς της καταληφθέντων τῶν εὐαγῶν αὐτῆς ἰδρυμάτων.

Ἐκ τῶν λόγων τοῦ τε προέδρου καὶ τοῦ ταμίου καταφαίνεται ὅτι ὁ βίος τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος καθίστατο ὅλον ἐν δυσχερέστερος τὸ μὲν ἕνεκα τῶν προσκομμάτων, αἵνα παρενέβαλλεν ἕκαστοι εἰς αὐτὸν τὸ Βουλγαρικὸν κράτος, τὸ δὲ ἕνεκα τῶν οἰκονομικῶν δυσχερειῶν, ὑφ' ἃς ἔστανε τὸ κοινοτικὸν ταμεῖον. Καὶ τὸ μὲν δεύτερον διωρθώθη ἐντὸς διετίας πληρωθέντων τῶν ἐλλειμμάτων καὶ ἐπιτευχθέντος καὶ περισεύματος ἐν τῷ ἰσολογισμῷ τῆς κοινότητος ταμιεύοντος τεῦ Ἀλεξ. Λίμποβατς, τὰ προσκόμματα δὲ καθίσταντο ἀνυπερβλήτα, μέχρις οὗ ἐπῆλθε τὸ μοιραῖον τέλος τῆς κοινότητος διὰ τοῦ ἀνθελληνικοῦ καθ' ὅλον τὸ Βουλγαρικὸν κράτος κατ' Ἰούλιον τοῦ 1906 κινήματος.

Ὁ κ. πρόεδρος τὴν δυσχερῆ οἰκονομικὴν κατάστασιν τοῦ κοινοτικοῦ ταμεῖου ἀπέδωκεν εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῶν προσόδων τῶν κοινοτικῶν κτημάτων καὶ τὴν γενικὴν χρηματικὴν ἀμηχανίαν ἕνεκα τῆς ὁποίας τὰ μέλη τῆς κοινότητος δὲν συνέτρεχον αὐτὴν ὡς ἔπρεπε. Τοῦτο εἶναι ἐν μέρει ἀληθές. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον κατέστησε πολλὰ τῶν μελῶν τῆς κοινότητος ἀδιάφορα πρὸς αὐτήν, ἦτο ἡ ἐπὶ δεκαετίαν σχεδὸν λυμνηναμένη αὐτὴν διαίρεσις καὶ οἱ κομματικοὶ ἀγῶνες πρὸς κατάληψιν τῆς διοικητικῆς αὐτῆς ἀρχῆς. Τὰ μέλη τῆς κοινότητος ἕνεκα τῶν γενομένων οἰκονομικῶν ἀτασθαλιῶν διηρέθησαν εἰς δύο παρατάξεις, τὴν τῶν εὐγενῶν (Τζαμπαστεπελήδων) ὑπὸ τὸν ἱατρὸν Σ. Ἀντωνιάδην καὶ τὴν λαϊκὴν ὑπὸ τὸν εὐγενῆ Δημ. Ἀργυριάδην. Ἐκάστη παρατάξις εἶχε τὴν ἐφημερίδα της ὡς ὄργανον τῶν φρονημάτων της, ἡ μὲν πρώτη τὴν «Φιλιππούπολιν» τοῦ Δημ. Κουμαριανοῦ, παλαιμάχου δημοσιογράφου, ἡ δὲ δευτέρα τὸν «Μηνύτορα τοῦ Αἴμου» τοῦ καθηγητοῦ Γ. Μουσαίου καὶ εἴτα τὰς «Εἰδήσεις τοῦ Αἴμου» τοῦ ἱατροῦ Σκαρλάτου Κωνσταντινίδου. Ὁ ἀγὼν ἦτο ὀξύς. Ἀπὸ τοῦ 1900 ὅμως ἀποχωρησάντων ἐν τῷ μεταξὺ τῶν ἀδιαλλάκτων στοιχείων τοῦ λαϊκοῦ κόμματος ἤρξαντο ἐπικρατοῦσαι μετριοπαθέστεραι ἐκατέρωθεν σκέψεις καὶ τάσεις συμποίας καὶ συνεργασίας τῶν δύο παρατάξεων. Τὸ πρῶτον βῆμα συναλλαγῆς ἐγένετο διὰ τῆς συγχωρέσεως τοῦ συλλόγου «Ἀναγεννήσεως», θεωρουμένου ὄργάνου τοῦ λαϊκοῦ κόμματος, τῆ πρωτοβουλία τοῦ προέδρου αὐτοῦ καθηγητοῦ Μυρτ. Ἀποστολίδου μεθ' ὅλην τὴν δυσαρέσκειαν ἐνίων τῶν μελῶν του μετὰ τοῦ συλλόγου «Ὀρφέως», ὄργάνου τῶν εὐγενῶν, κατεχόντων τότε τὴν διοίκησιν τῆς Κοινότητος. Μετὰ ἔτος ἐπικολούθησεν ἡ τελεία ὁμόνοια καὶ σύμπραξις ἐν τῇ διοικήσει τῶν κοινοτικῶν ψηφισθέντος τοῦ νέου κανονισμοῦ τῆς κοινότητος ἐν τῇ προμνησθείσῃ γενικῇ συνελεύσει τῆς 9 Μαρτίου 1903 καὶ ἐκλεγέντων κατὰ προηγουμένην συνεννόησιν τῶν δύο τῶν παρατάξεων τῶν προμνησθέντων δημογερόντων, ἔξ ὧν ὁ Δημ. Ἀργυριάδης καὶ Σκαρλ. Κωνσταντινίδης ἀνῆκον εἰς τοὺς λαϊκοὺς, ὁ δὲ Ἀλ. Λίμποβατς ἦτο οὐδέτερος. Οὕτω ἡ κοινότης κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου της πρὸ τοῦ ἐπαπειλούντος αὐτὴν Βουλγαρικοῦ κινδύνου ὁμονόησε καὶ συνησπίσθη καὶ ὠρθόποδῆσεν.

Ἄρ. 47

**Κανονισμὸς τῆς ἐν Φιλιππουπόλει Ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου
Κοινότητος (9 Μαρτ. 1903)**

Ἄρθ. 1. Ἡ Ἑλληνικὴ ὀρθόδοξος κοινότης Φιλιππουπόλεως ἀποτελεῖται ἐκ πάντων ἐν γένει τῶν ἐν τῇ ὁμωνύμῳ πόλει καὶ τοῖς προαστείοις κατοίκων αὐτῆς τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως.

Ἄρθ. 2. Διοικητικὰ σώματα τῆς κοινότητος ἐργαζόμενα ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ μητροπολίτου ἢ τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτοῦ εἶναι ἡ δημογεροντία καὶ ἡ ἐφορεία.

Ἄρθ. 3. Ἡ δημογεροντία ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων λαϊκῶν προσώπων ἐκλεγομένων διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας τῆς ἐκλογικῆς γενικῆς συνέλευσεως καὶ διὰ πλειοψηφίας τῶν παρόντων αὐτῆς μελῶν, ἐν περιπτώσει δὲ ἰσοψηφίας ρίπτεται κλῆρος.

Ἄρθ. 4. Ἡ πρὸς ἐκλογὴν δημογεροντίας γενικὴ συνέλευσις καλεῖται καὶ προεδρεύεται ὑπὸ τῆς Α. Σεβασμιότητος τοῦ μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως· κωλυόμενου δὲ ἢ ἀπουσιάζοντος αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτοῦ. Ἡ συνέλευσις αὕτη, εἰς ἣν προσκαλοῦνται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑπάρχοντος ἐν τῇ ἱερᾷ μητροπόλει βιβλίου τῶν συνδρομῶν πάντες ἀνεξαίρετως οἱ ἐκ τῶν μελῶν τῆς κοινότητος φορολογούμενοι, οἱ πληρώνοντες τακτικῶς τὴν ἐτησίαν αὐτῶν συνδρομὴν τὴν ἐκάστοτε ὑπὸ τῶν διοικητικῶν σωμάτων τῆς κοινότητος ὀριζομένην, ἣτις δὲν πρέπει νὰ εἶναι κατωτέρα τῶν πέντε λεβίων (χρ.), προβαίνει εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς δημογεροντίας, οἴοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς αὐτὴν προσελθόντων κατὰ τὴν ἐν τοῖς προσκλητηρίοις ὀρισθεῖσαν ἡμέραν καὶ ὥραν.

Ἄρθ. 5. Ὅπως ἐκλεγῆ τινεσ δημογέρων δέον νὰ εἶναι μέλος τῆς Ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου κοινότητος πληρώνων τοῦλάχιστον τεσσαράκοντα λεβίων ἐτησίαν συνδρομὴν εἰς τὴν κοινότητα, νὰ ἔχη δὲ συμπληρωμένον τὸ τριακοστὸν τῆς ἡλικίας του ἔτος. Ὁ ἔφορος δὲν δύναται νὰ ἐκλεγῆ δημογέρων, ὁ δὲ δημογέρων ἐκλεγόμενος ἔφορος παύει ὡν δημογέρων καὶ ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐπιλαχόντος κατὰ τὸ ἀμέσως ἐπόμενον βον ἄρθρον.

Ἄρθ. 6. Ὁ ἐπὶ δύο κατὰ συνέχειαν μῆνας καὶ ἄνευ δεδικαιολογημένης αἰτίας ἀπουσιάζων τῶν τακτικῶν συνεδριάσεων δημογέρων ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ πρώτου τῶν ἐπιλαχόντων, ὧν κατάλογος τηρεῖται ἐν τῇ μητροπόλει. Ἐπίσης προσκαλεῖται ὁ πρώτος τῶν ἐπιλαχόντων εἰς τὰς ἕνεκα θανάτου ἢ παραιτήσεώς τινος τῶν δημογερόντων κενουμένας θέσεις.

Ἄρθ. 7. Ἡ διάρχεια τῆς ὑπηρεσίας τῶν δημογερόντων εἶναι διετής.

Ἄρθ. 8. Δύο μῆνας τοῦλάχιστον πρὸ τῆς λήξεως τῆς περιόδου τῆς δημογεροντίας καλεῖται γενικὴ τῶν μελῶν τῆς κοινότητος συνέλευσις παρὰ τοῦ

μητροπολίτου ἢ τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτοῦ, καθ' ἣν δίδεται λογοδοσία τῶν πεπραγμένων ὑπὸ τῆς ἐφοροδημογεροντίας καὶ ἐκλέγεται ἐπιτροπεία πρὸς θεώρησιν καὶ ἐξέλεξιν τῆς οἰκονομικῆς διειρητικῆς διαχειρίσεως τῆς κοινότητος. Ἡ ἐπιτροπεία αὕτη παρουσιάζει τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐξελέξεως ἐν τῇ γενικῇ πρὸς ἐκλογὴν νέας δημογεροντίας συνελεύσει.

Ἄρθ. 9. Ἡ ἐφορεία συνίσταται ἐκ τεσσάρων λαϊκῶν μελῶν ἐκλεγόμενων κατὰ τοὺς κειμένους νόμους τοῦ κράτους.

Ἄρθ. 10 Ἡ ἐφοροδημογεροντία συνεδριάζει τακτικῶς δις τῆς ἐβδομάδος ἐν τῇ ἱερᾷ μητροπόλει· ἐκτάκτως δὲ δσάκις προσκληθῆ ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου ἢ τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτοῦ. Θεωρεῖται δὲ ἐν ἀπαρτίᾳ, ἂν ὄσιν παρόντα πέντε τῶν μελῶν τῆς ἐφοροδημογεροντίας ἐκτὸς τοῦ προεδρεύοντος.

Ἄρθ. 11. Αἱ ἀποφάσεις τῆς ἐφοροδημογεροντίας λαμβάνονται κατὰ πλειονοψηφίαν τῶν παρόντων μελῶν· ἐν περιπτώσει ἰσοψηφίας ὑπερισχύει ἡ γνώμη, ὑπὲρ ἧς ἐψήφισεν ὁ προεδρεύων.

Ἄρθ. 12. Τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων κρατοῦνται ὑπὸ τοῦ γραμματέως ἐν οἰκίῳ βιβλίῳ πρακτικῶν καὶ ὑπογράφονται μετὰ τὴν ἔγκρισίν των ὑπὸ τῶν παρόντων μελῶν ἐν τῇ ἀμέσῳ ἐπομένη συνεδριάσει.

Ἄρθ. 13. Πρὸς λεπτομερεστέραν διακανόνισιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἡ ἐφοροδημογεροντία δύναται νὰ συντάξῃ ἐσωτερικὸν κανονισμὸν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παρόντος.

Ἄρθ. 14. Ὁ παρὼν κανονισμὸς ἰσχύει ἐπὶ ἕξ ἔτη, δύναται δὲ νὰ τροποποιηθῆ μετὰ παρέλευσιν τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος μόνον τῇ αἰτησίᾳ τῆς πρὸς ἐκλογὴν νέας δημογεροντίας τακτικῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως.

Ἐν Φιλιππουπόλει τῇ 9ῃ Μαρτίου 1903.

Σημείωσις. Κανονισμὸς τῆς Ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου κοινότητος Φιλιππουπόλεως δὲν ὑπῆρχεν, ὡς φαίνεται, μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 19ου αἰῶνος ρυθμιζομένων τῶν τῆς διοικήσεως αὐτῆς κατὰ τὴν ἔκπαλαι ἐπικρατοῦσαν παράδοσιν ὑπὸ τῶν προεστώτων (δημογερόντων) συνερχομένων εἰς τὴν ἱερὰν μητρόπολιν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐκαστοτε μητροπολίτου. (Ἴδε, *Μυρτ.* Ἀποστολίδου, ὁ ἀπὸ Σηλυβρίας Φιλιππουπόλεως Παῖσιος, Θερακικά, τόμ. Γ', ἔτ. 1932, σελ. 18 καὶ ἐξῆς). Ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ μητροπολίτου Χρυσάνθου ἐν γενικῇ συνελεύσει ἐξελέγη τῷ 1857 δωδεκαμελὴς ἐπιτροπεία πρὸς σύνταξιν κανονισμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος συνταχθεὶς τῇ εἰσηγήσει τῶν διευθυνόντων τότε τὴν Βουλγαρικὴν κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας κίνησιν ὑπεβοήθει τὰς Βουλγαρικὰς βλέψεις, ἀπερρίφθη παμψηφεί ἐν τῇ ἀκολούθῳ γενικῇ συνελεύσει, εἰς ἣν ὑπεβλήθη πρὸς ἐπικύρωσιν, ἀποδοκιμασθείσης παταγωδῶς τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπείας. (Ἴδε, *Γ. Τσουκαλά*, ἡ Βουλγαροσλαβικὴ συμμορία κτλ. σελ. 42). Βραδύτερον, ὅτε ἀπεχώρησαν οἱ Βούλγαροι τῆς κοινότητος (1862), συνετάχθη τοιοῦτος ἐπικυρωθεὶς ἐν γενικῇ τῆς κοινότητος συνελεύσει, καθ' ὃν ἡ δημογεροντία ὠρίσθη ὀκταμελὴς ἐκλεγομένη κατὰ τετραετίαν ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς κοινότητος, τῶν ἐχόντων δικαίωμα ψήφου ἐπὶ καταβολῇ ἐτησίας συνδρομῆς εἰς τὸ ταμεῖον τῆς κοινότητος ἢ διδάκτρων διὰ τὸ φοιτῶντα εἰς τὰ σχολεῖα τέκνα των. Ἡ δημογεροντία ἐξέλεγεν ἰδιαιτέραν πενταμελῆ ἐφορείαν διὰ τὴν ἐπὶ τῶν σχολείων

ἐποπτεῖαν ἐκ τῶν λογίων καὶ ἐπιστημόνων συνήθως πολιτῶν, ὅπερ ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτονομικοῦ καθεστώτος, ὅποτε τὸ ἔργον τῆς δημογεροντίας περιορίσθη εἰς τὴν διοίκησιν μόνον τῶν κοινοτικῶν πραγμάτων, τοῦ δὲ ἐν τῇ μητροπόλει ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου, ἀποτελουμένου ἔκτοτε ἐκ κληρικῶν μόνον, εἰς τὴν ἐκδίκασιν διαζυγίων κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν ἀδειῶν γάμου.

Μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς ἀνατολικῆς Ρωμυλίας μετὰ τῆς Βουλγαρίας (1886) κατὰ τὸν νόμον τῆς ἡγεμονίας ἢ ἐφορεία τῶν σχολείων τετραμελῆς ἐξελέγετο ἐκάστοτε κατὰ τὰς δημοτικὰς ἐκλογὰς τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Βουλγάρων ὑπηκόων καὶ ἀπετελεῖτο ἐξ Ἑλλήνων Βουλγάρων ὑπηκόων, ὑπευθύνων πρὸς τὴν κυβέρνησιν διὰ τὴν κατὰ τοὺς νόμους τοῦ κράτους λειτουργίαν τῶν σχολείων τῆς κοινότητος. Τοῦτου ἕνεκα ἡ ἐφορεία συνειργάζετο πλέον μετὰ τῆς δημογεροντίας περιορισθείσης εἰς τέσσαρα μέλη καὶ ἀπετέλεσε τὴν ἐφοροδημογεροντίαν τῆς κοινότητος ὀκταμελῆ, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐκάστοτε μητροπολίτου, φροντίζουσαν περὶ πάντων τῶν κοινοτικῶν πραγμάτων. Ὁ προκείμενος κανονισμὸς εἶναι *mutatis mutandis* ἀντίγραφον τοῦ προϋπάρχοντος καὶ κατ' αὐτὸν διωκῆθη ἡ κοινότης μέχρι τῆς καταλύσεώς της (1906) μὴ συγκληθείσης τῆς ἐκλογικῆς γενικῆς συνελεύσεως τῷ 1905 πρὸς ἀνάδειξιν ἄλλης δημογεροντίας διὰ τὸ κρίσιμον τῶν καιρῶν.

Ἄρ. 48

Τὰ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος 1902—1903 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ καθηγητοῦ Μυριτίλου Ἀποστολίδου πεπραγμένα τοῦ φιλολογικοῦ τμήματος τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει Ἑλληνικοῦ φιλαρμονικοῦ συλλόγου «Ὁρφέως»

Διὰ τῆς παρουσίας ὁμιλίας λήγουσι σήμερον (18 Μαρτίου 1903) αἱ ἐργασίαι τῆς ἐφ' ἑταιρῆς περιόδου (1902—1903) τοῦ φιλολογικοῦ τμήματος τοῦ Ὁρφέως, αἵτινες ἤρξαντο τῇ 5ῃ Νοεμβρίου τοῦ παρελθόντος ἔτους. Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἐγένοντο ἐν ὄλῳ συνεδρία 17, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ τῆς 25ης Φεβρουαρίου ἐματαιώθη ἐλλείψει ἀκροατηρίου ἕνεκα τοῦ δεινοῦ χειμῶνος κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην. Τὰ διεξαχθέντα ὑπὸ ἐπιστημόνων καὶ ἄλλων λογίων τῆς ἡμετέρας κοινότητος θέματα ἀναφέρονται εἰς πᾶσαν ἐπιστήμην καὶ σκοποῦσι κυρίως τὴν ἐκλαίκευσιν τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων πρὸς ἀνάπτυξιν ἢ ἐπαύξησιν τῶν γνώσεων παντὸς ἀκροατοῦ, οἷαςδὴποτε μορφώσεως καὶ ἂν τυγχάνη οὗτος, ἐπομένως τὴν πνευματικὴν, ἠθικὴν καὶ πρακτικὴν αὐτοῦ ὠφέλειαν. Ἐκ τούτου προφανῆς εἶναι εἰς πάντα ἢ ἐπιδιωκομένη καὶ ἐπιτυγχανομένη ὠφέλεια τῶν μελῶν τῆς ἡμετέρας κοινότητος ἐν τῷ ἰδιωτικῷ, κοινωνικῷ, ἠθικοθρησκευτικῷ καὶ ἐθνικῷ αὐτῶν βίῳ. Ἡ τῶν θεμάτων ἀπαρίθμησις χρονολογικῶς θὰ δικαιώσῃ τοὺς λόγους ἡμῶν. Ἴδου ταῦτα :

Νοεμβρ. 5. 1) Ἡ διαφορὰ καὶ ὁμοιότης τῶν ἀθλητῶν τοῦ χριστιανισμοῦ πρὸς τοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὑπὸ τοῦ σεβασμιωτάτου μητροπολίτου ἡμῶν Φωτίου. 2) Τὸ ὄρθῳς ἀκούειν κατὰ Πλούταρχον, ὑπὸ Κ. Κωνσταντινίδου, διευθυντοῦ τῆς Μαρασλείου κοινοτικῆς ἀστικῆς σχολῆς.

Νοεμβρ. 12. 3) Ὁ προορισμὸς τῆς γυναικὸς ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὑπὸ Ἀρσιοείδου Ἀνδρονίκου, ἰατροῦ.

Νοεμβρ. 19. 4) Τυφλοί καὶ κωφάλαλοι καὶ ἡ ἐκπαίδευσις αὐτῶν, ὑπὸ *Δημητρ. Δουλά*, ἱατροῦ. 5) Αἱ ἀκτῖνες τοῦ Ραίντκεν, ὑπὸ *Δημητρ. Στέφρον*, καθηγητοῦ ἐν τοῖς Ζαριφεῖοις διδασκαλείοις.

Νοεμβρ. 26. 6) Ἡ ὀρθοπαιδικὴ τοῦ πνεύματος ἢ ἡ μέλλουσα παιδαγωγικὴ τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὑπὸ *Γεωργ. Ἀνδρονίκου*, ἱατροῦ. 7) Περὶ τροφῆς, ὑπὸ *Ἰωάνν. Χ΄ Βασιλείου*, ἱατροῦ.

Δεκεμβρ. 3. 8) Ὁ ἐκπολιτιστικὸς χαρακτὴρ τῆς ἐμπορίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὑπὸ *Μυρτίλου Ἀποστολίδου*, καθηγητοῦ ἐν τοῖς Ζαριφεῖοις διδασκαλείοις.

Δεκεμβρ. 10. 9) Ἡ ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ ἀνάκτησις τῆς ἀραβοκρατουμένης Κρήτης, ὑπὸ *Γεωργ. Κύρου*, νομικοῦ καὶ δικηγόρου. 10) Εἰσαγωγὴ περὶ τοῦ ἔργου τοῦ ἐν τῷ ἔθν. πανεπιστημίῳ καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας Σπυρίδωνος Λάμπρου, ὡς ἱστορικοῦ καὶ ἐθνικοῦ ρήτορος καὶ ἀνάγνωσις ἀρθροῦ αὐτοῦ περὶ τῆς 29ης Μαΐου 1453, ὑπὸ *Μυρτίλου Ἀποστολίδου*.

Δεκεμβρ. 17. 11) Περὶ ζωῆς καὶ θανάτου, ὑπὸ *Ἀποσι. Δοξιάδου*, ἱατροῦ.

Ἰανουαρ. 14. 12) Εἰσαγωγὴ εἰς τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ὑπὸ *Ἐδγα. Τάνου*, καθηγητοῦ ἐν τοῖς Ζαριφεῖοις διδασκαλείοις.

Ἰανουαρ. 21. 13) Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ. 14) Γρηγόριος ὁ Ε΄ πατριάρχης Κων)πόλεως, ὑπὸ *Ἀριστείδου Ἀνδρονίκου*, ἱατροῦ.

Ἰανουαρ. 28. 15) Τὰ μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην συμβάντα καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς, ὑπὸ *Ἐδγα. Τάνου*, καθηγητοῦ. 16) Συμβουλαὶ πρὸς κοινωνικὸν βίον, ὑπὸ *Νικολάου Εὐθυμιάδου*, καθηγητοῦ ἐν τοῖς Ζαριφεῖοις διδασκαλείοις.

Φεβρουαρ. 4. 17) Τὰ αἷτια τῆς γεννήσεως μεγάλων ἀνδρῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ὑπὸ *Σκαρλάτου Κωνσταντινίδου*, ἱατροῦ καὶ δημοσιογράφου.

Φεβρουαρ. 11. 18) Περὶ θρέψεως καὶ πέψεως κατὰ τὰ νεότερα τῆς ἐπιστήμης πειράματα, ὑπὸ *Ἰωάνν. Χ΄ Βασιλείου*, ἱατροῦ. 19) Τὸ ἔργον τοῦ Νεοκλέους Καζάζη, πρυτάνεως τοῦ ἔθν. Πανεπιστημίου, ὡς προέδρου τῆς ἐν Ἀθήναις ἐταιρείας «Ἑλληνισμοῦ» καὶ ἐθνικοῦ συγγραφέως καὶ ρήτορος, ὑπὸ *Μυρτίλου Ἀποστολίδου*, καθηγητοῦ.

Φεβρουαρ. 18. 20) Οἱ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι σήμερον πρὸς ἐλευθερίαν ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων, ὑπὸ *Μυρτίλου Ἀποστολίδου*, καθηγητοῦ.

Μαρτίου 4. 21) Ἀνάλυσις τοῦ Ἀετιδέως (Aiglon), τοῦ περιπέστου δράματος τοῦ Ἐδμ. Ροστάν, τοῦ μεγίστου τῶν συγχρόνων ἐν Γαλλίᾳ δραματικῶν μετ' εἰσαγωγῆς περὶ τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ πρωταγωνιστοῦντος προσώπου, τοῦ υἱοῦ τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος, ὑπὸ *Σκαρλάτου Κωνσταντινίδου*, ἱατροῦ καὶ δημοσιογράφου.

Μαρτίου 12. 22) Ἀνάλυσις τοῦ πατριωτικοῦ δράματος τοῦ Χρ. Χριστοβασίλη, «Γιὰ τὴν πατρίδα», ἢ «ἀγῶνες τοῦ Σουλίου πρὸς τὸν Ἀλῆ πασᾶ»,

ὑπὸ Ἐποστ. Δοξιάδου, ἱατροῦ, 23) Ἀνάλυσις τοῦ δραματικωτάτου εἰδυλλίου τοῦ Δημ. Κορομηλά «τοῦ ἀγαπητικοῦ τῆς Βοσκοπούλας», ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.

Μαρτίου 18. 24) Περὶ τῶν δύο πολιτικῶν ἀκολουθιῶν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν, ἦτοι τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου καὶ τῆς ὑψώσεως τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ περὶ τῶν πρὸς τοὺς Πέρσας ἀγώνων τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου, ὑπὸ Μυρτίλου Ἀποστολίδου.

Τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τοῦ Συλλόγου ἐκφράζει δημοσίᾳ τὸν ἔπαινον καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην του ἅμα εἰς ἅπαντας τοὺς ὀμιλητάς, οἵτινες οὐδενὸς κόπου φειδόμενοι παρέσχον τὴν πνευματικὴν των συνδρομὴν, ὑποστηρίζαντες προθύμως τὸ κοινωφελὲς τοῦτο ἔργον. Εἶναι δὲ οὗτοι 13 τὸν ἀριθμὸν ὁ σεβαστὸς ἡμῶν μητροπολίτης κύριος Φώτιος, ὁ Κ. Κωνσταντινίδης, διευθυντὴς τῆς ἀστικῆς σχολῆς, ὁ Ἀρσιτείδης Ἀνδρόνικος, ἱατρός, διαπραγματευθεὶς θέματα δύο, ὁ Δημ. Δουλᾶς, ἱατρός, ὁ Δημ. Στέφου, καθηγητῆς, ὁ Γεώργ. Ἀνδρόνικος ἱατρός, ὁ Μυρτίλος Ἀποστολίδης καθηγητῆς, διαπραγματευθεὶς θέματα πέντε, ὁ Ἰωάνν. Χ'' Βασιλείου ἱατρός, διαπραγματευθεὶς θέματα δύο, ὁ Γεώργ. Κύρου νομικός, ὁ Ἀπόστολος Δοξιάδης ἱατρός, διαπραγματευθεὶς θέματα τρία, ὁ Νικόλ. Εὐθυμιάδης καθηγητῆς καὶ ὁ Σκαρλάτος Κωνσταντινίδης ἱατρός καὶ δημοσιογράφος, διαπραγματευθεὶς θέματα δύο.

Εὐχεται δὲ καὶ ἐλπίζει ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι καὶ οἱ λοιποὶ ἡμῶν ἐπιστήμονες καὶ λόγοι δὲν θὰ ὀκνήσωσι νὰ μετᾶσχωσι τῶν διαλέξεων διδάσκοντές τι τὸ ὠφέλιμον τοὺς συμπολίτας των, διότι καθ' ἡμῖς ἡ ἀποχὴ αὐτῶν ἀπὸ τοιοῦτου, οἷον ἐπιδιώκει ὁ σύλλογος, σκοποῦ εἶναι ἀνεξήγητος καὶ ἀδικαιολόγητος ἅμα. Τί δὲ νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν νομικῶν τῆς ἡμετέρας Κοινότητος, οἵτινες πάντες πλὴν τοῦ ἀξιοτίμου κ. Κύρου ἀπέσχον τῶν διαλέξεων. ἐνῶ ἠδύναντο ἐκ τῆς εὐρείας των ἐπιστήμης καὶ ἰδίως ἐκ τῆς πλουτολογίας καὶ πολιτικῆς οἰκονομίας τσαῦτα ὠφέλιμα καὶ τῆς καθημερινῆς ἀνάγκης πράγματα νὰ διδάξωσιν ἡμᾶς; Κατῆκον ὁμως ἀπαραίτητον ὑπολαμβάνομεν νὰ ὑπομνήσωμεν καὶ τὸ κοινόν, ἵνα ἐν τῷ μέλλοντι διὰ πλείονος συμπαθείας καὶ ζήλου περιβάλλῃ τὰς διαλέξεις φοιτῶν τακτικῶς καὶ ἀνεξαιρέτως εἰς πάσας καὶ μετὰ προσοχῆς παρακολουθοῦν τὰ θέματα, ἅτινα ἐξ ἴσου ἐν τῷ εἶδει των εἶναι τερπνὰ καὶ ὠφέλιμα, διότι, ἂν κατὰ τὸν ἀθάνατον Ὅμηρον εἶναι ἐντροπὴ νὰ μὲν τις ἐπὶ μακρὸν χρόνον που καὶ ν' ἀπέρχηται ἄνευ ὠφελείας, «αἰσχρόν τοι δηρὸν τε μένειν κενεόν τε νέεσθαι», οὐχ ἥτιον ἐντροπὴ εἶναι κατὰ τὸν ρήτορα Ἰσοκράτην καὶ τὸ νὰ μὴ μανθάνῃ τις χρήσιμόν τι διδασκόμενον ὑπὸ τῶν φίλων καὶ νὰ μὴ δέχεται ἀγαθόν τι διδόμενον παρὰ τῶν αὐτῶν, «χρήσιμον λόγον μὴ μαθεῖν καὶ διδόμενόν τι ἀγαθὸν παρὰ τῶν φίλων μὴ λαβεῖν.»

Ταῦτα ἔχοντες ἐν κεφαλαίῳ νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ ἔργου τοῦ φιλολογικοῦ τμήματος τοῦ φιλαρμονικοῦ ἡμῶν συλλόγου Ὅρθρως κλείομεν τὰς συνεδριά-

σεις αὐτοῦ καὶ εὐχόμεθα ἀπὸ καρδίας αὐτῷ τελεσφορωτέραν καὶ κοινωφελεστέραν ἐν τῷ μέλλοντι ἐπιτυχίαν

Μαρτίου 18, ἔτ. 1903. Ὁ πρόεδρος τοῦ φιλολ. τμήματος τοῦ συλλ. Ὁρφέως Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδης δ. φ. Ἐν Φιλ]πόλει.

Σημείωσις. Ὁ ἐν Φιλιππουπόλει Ἑλληνικὸς φιλαρμονικὸς σύλλογος Ὁρφεὺς ἰδρύθη τῷ 1892 ὑπὸ φιλομούσων νέων καὶ ἐσκόπει τὴν διάδοσιν τῆς μουσικῆς καὶ τὴν καλλιέργειαν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ μουσικοῦ αἰσθήματος τῶν ἐνεργῶν μελῶν του. Συγκροτήσας ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἀρίστην πνευστῶν καὶ ἐγγόρδων ὀργάνων ὀρχήστραν μετὰ χορωδίας ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν δεδοκιμασμένων μουσικοδιδασκάλων, ἤρξατο ἀπὸ τοῦ 1900 διοργανῶν τὸν χειμῶνα συναυλίας καὶ χοροεσπερίδας ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς κοινοτικῆς σχολῆς τῆς ἁγ. Παρασκευῆς μετασκευασθεῖση καταλλήλως. Ἀπὸ τοῦ 1902, ὁπότε συνεχωνεύθη μετ' αὐτοῦ ὁ φιλολογικὸς σύλλογος Ἀναγεννήσις, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ προέδρου του Μυρ. Ἀποστολίδου καὶ τῇ συναινέσει τῶν διοικητικῶν συμβουλίων ἀμφοτέρων τῶν συλλόγων διὰ λόγους οἰκονομικοὺς καὶ συγκεντρωτικούς, ὁ Ὁρφεὺς ἤρρυνε τὸν ἀρχικόν του σκοπόν. Κατὰ τὸν συνταχθέντα νέον κανονισμόν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς πρὸς τοῦτο ἐκλεγείσης τριμελοῦς ἐπιτροπείας Μυρτ. Ἀποστολίδου καὶ ψηφισθέντα παμψηφεί ἐν γενικῇ τῶν μελῶν συνεδριάσει ὁ Ὁρφεὺς συναπετελέσθη ἐκ τεσσάρων τμημάτων : α') τοῦ μουσικοῦ ὑπὸ τὸν ἀρχικόν του σκοπόν, β') τοῦ φιλολογικοῦ, διατηρήσαντος τὸν σκοπὸν τῆς Ἀναγεννήσεως, δηλ. τὴν κατὰ τὸν χειμῶνα διοργανῶσιν κοινωφελῶν διαλέξεων· γ') τοῦ φιλανθρωπικοῦ, σιτίζοντος δωρεάν τὰς μεσημβρίας τῶν ἐργασίμων σχολικῶν ἡμερῶν καὶ ἐνδύοντας κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ Πάσχα τοὺς ἀποδεδειγμένους ἀπόρους τῶν ἀστικῶν σχολῶν μαθητὰς καὶ μαθητριάς καὶ δ') τοῦ γυμναστικοῦ, οὗ ἡ κατάρτισις ἀνεβλήθη μέχρι τῆς ἰδρύσεως καταλλήλου γυμναστηρίου ἐν τῷ παραχωρηθέντι ὑπὸ τῆς κοινότητος οἰκοπέδῳ τῆς κατεδαφισθείσης ἐκκλησίας τῶν ἁγ. Ταξιάρχων.

Κατὰ τὸν νέον κανονισμόν τὸ διοικητικὸν συμβούλιον ἐκλεγόμενον κατὰ διετίαν ἀπετελεῖτο ὑπὸ ἑνὸς προέδρου, ἑνὸς ἀντιπροέδρου, ἑνὸς γεν. γραμματέως, ἑνὸς εἰδικοῦ, ἑνὸς ταμίου καὶ τεσσάρων συμβούλων, ὧν ἕκαστος προήδρευεν ἑνὸς ἐκάστου τῶν τεσσάρων τμημάτων ἐχόντων ἰδίαν ὀργάνωσιν, τῶν ἀποφάσεων λαμβανομένων ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου συνερχομένου καθ' ἐκάστην Κυριακὴν κατὰ τὴν ἐργασίμον τοῦ συλλόγου περίοδον συμπίπτουσαν πρὸς τὴν σχολικὴν. Πρῶτος πρόεδρος τοῦ μεταρρυθμισθέντος συλλόγου ἐξελέγη ὁ ἔγκριτος δικηγόρος Ἀχιλλεὺς Μαυρίδης, ἀντιπρόεδρος ὁ ἰατρός Δημ. Δουλᾶς, τέως πρόεδρος ἐπὶ ἔτη, γεν. γραμματεὺς ὁ λογιστὴς Κ. Κλεοβούλης, εἰδικὸς ὁ Ἰ. Καρκαλίκης δημοδιδάσκαλος, ταμίης ὁ μεγαλοκτηματίας Δημ. Κοντοδῆμος καὶ σύμβουλοι ὁ ἰατρός Ἀχιλλεὺς Ἀρμόδιος, πρόεδρος τοῦ μουσικοῦ τμήματος, ὁ καθηγητὴς Μυρτίλος Ἀποστολίδης πρόεδρος τοῦ φιλολογικοῦ τμήματος, ὁ καπνεργοστασιάρχης Πολυμέρης Δημητριάδης πρόεδρος τοῦ φιλανθρωπικοῦ τμήματος καὶ ὁ Κ. Σταυρίδης ἔμπορος, πρόεδρος τοῦ μῆπω συσταθέντος γυμναστικοῦ τμήματος.

Αἱ ἐργασίαι τοῦ συλλόγου ἤρξαντο ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου 1902 μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ καὶ ζήλου καὶ ἄμα μετὰ θαλερῶν ἐλπίδων περὶ τῆς ἐθνωφελοῦς ἐν τῷ μέλλοντι δράσεώς του μὴ διαψευθεισῶν μέχρι τῆς καταλύσεώς του ὑπὸ τῆς Βουλγαρικῆς λαίλαπος τῆς ἐπισκηψάσης εἰς τὴν τλήμονα ἀνθηρὰν κοινότητα κατὰ τὸ γενικὸν ἐν τῷ Βουλγαρικῷ κράτει ἀνθελληνικὸν κίνημα τοῦ Ἰουλίου 1906. Αἱ ἀσκήσεις τοῦ μουσικοῦ τμήματος ἐγίνοντο ἐν ταῖς αἰθούσαις τῆς προειρημένης σχολῆς παραχωρηθείσης προφρόνως τῷ συλλόγῳ ὑπὸ τῆς Κοινότητος, αἱ δὲ συνου-

λῆαι καὶ χοροεσπερίδες, δέκα τοῦλάχιστον τὸν χειμῶνα, ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ αὐτῆς, ἐν ἣ κατεσκευάσθη καὶ σκηνή, συχναζόμεναι οἰκογενειακῶς μέχρι ἀσφυξίας ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς Κοινότητος. Τὸ συσσίτιον τοῦ φιλανθρωπικοῦ τμήματος τοῦ συλλόγου ἐλειτούργει ἐν τῷ ἰδρυθέντι ἐκ βάθρων ἐστιατορίῳ ἐν τῇ παρακειμένη αὐτῇ τῆς αὐτῆς σχολῆς σιτίζοντος καὶ ἐνδύοντος κατ' ἔτος περὶ τοὺς ἑκατὸν ἀπόρους μαθητὰς καὶ μαθητρίαις. Αἱ δὲ διαλέξεις ἐγίνοντο ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ νηπιαγωγείου τῆς ἁγίας Μαρίνης ἐν τῷ προαυλείῳ τῆς φερωνύμου ἐκκλησίας. Ὁ Ὀρφεὺς ἦτο τὸ κάρφος εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν συνοίκων Βουλγάρων, ὅθεν κατὰ τὸ ἀνθελληνικὸν κίνημα τὸ κατὰσθημα αὐτοῦ ἐληλητήθη βανδαλικῶς καταστραφέντων ἢ ἀρπαγέντων πάντων τῶν μουσικῶν αὐτοῦ ὀργάνων, ἐπίπλων, σκευῶν, βιβλίων κτλ.

Εἰς τὴν ἀρχῆθεν πρόοδον τοῦ καλοῦ τούτου συλλόγου, μοναδικοῦ ἀνὰ τὸ πανελλήνιον, συνέβαλε τὰ μέγιστα ὁ μόνιμος γενικὸς αὐτοῦ γραμματεὺς, ὅστις ἀφιέρου ὄλας τὰς διαθέσιμους τοῦ ὄρας εἰς αὐτόν, Κωνστ. Κλεβοῦλης, τελειόφοιτος τῶν Ζαριφειῶν διδασκαλείων καὶ ὁ μέχρι τῆς μεταρρυθμίσεως αὐτοῦ πρόεδρος ἱατρὸς Δημ. Δουλάς, Εὐγενεῖς δὲ δέσποιναι καὶ δεσποινίδες, μέλη τοῦ φιλεκπαιδευτικοῦ συλλόγου Εὐρυδικῆς, παρείχον ἐκ περιτροπῆς τὰς ὑπηρεσίας τῶν προφορῶν κατὰ τὰς ὥρας τοῦ συσσιτίου. Σημειοῦμεν ἐνταῦθα ἐν ὀλίγοις—ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀνωτέρω μικρᾶς ἐκθέσεως περὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ φιλολογικοῦ τμήματος τοῦ ἔτους 1902—1903, δημοσιευθείσης τότε ἐν τῇ ἐπιχωρίῳ ἐφημερίδι Εἰδήσεσι τοῦ Αἵμου (21 Μαρτ. 1903)—τὰ τῆς δράσεως τοῦ Συλλόγου πρὸς μνήμην ἀνεξίτηλον τῶν ἐπιγινομένων.

Ἄρ. 49

**Διαθήκη τοῦ οἰκονόμου Κωνσταντίνου ἱερέως Φιλιππουπολίτου
καὶ τῆς πρεσβυτέρας αὐτοῦ¹⁾ ἀπὸ 1827**

Διὰ τῆς παρουσίας οἰκειοθελοῦς ἡμῶν διαθήκης διατιθέμεθα ἡμεῖς οἱ ὑπογεγραμμένοι ὅ τε οἰκονόμος Κωνσταντῖνος ἱερεὺς καὶ γὰρ ἢ πρεσβυτέρα αὐτοῦ Ταῖσία Κωνσταντίνου Μουμιτζόγλου ὑμῖν τοῖς τέκνοις ἡμῶν τὸ πῶς μετὰ θάνατον ἡμῶν καὶ τῶν δύο θέλομεν ἵνα ποιήσητε, εἴ τις περιουσία ἡμῶν μένει. Ἐπειδὴ ὅμως ἐξ ὧν ἐχαρίσατο ἡμῖν ὁ πολυέλεος θεὸς ἐπιγεῖων ἀγαθῶν συνεκοπίσαμεν καὶ ἐπροικίσσαμεν τὰ θήλεα ἡμῶν τέκνα τὴν Εὐγενίαν, Αἰκατερίνην, Ἐλένην καὶ Θεοφανώ, ὅσον ἐβοήθησεν ἡμῖν ὁ Κύριος, εἰς δὲ τὰ ἄρσενα Σωτήριον, Ἀθανάσιον καὶ Νικόλαον διδόναι οὐκ ἔχομεν, ἀλλ' ὅ τε Σωτήριος καὶ Ἀθανάσιος καὶ συνεβοήθησαν ἡμῖν ἐν πολλοῖς, διὰ τοῦτο παραγγέλλομεν πᾶσι τοῖς τέκνοις ἡμῶν, ἵνα τὸ ὀσπίτιον, ἐν ᾧ καθήμεθα, ὅπερ ἐστὶν ἐπ' ὀνόματι ἔτι τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου Μανουὴλ Μουμιτζόγλου, πατρὸς τῆς μητρὸς ὑμῶν Ταῖσίας Κωνσταντίνου Μουμιτζόγλου, λάβωσιν ἰδιαίτερον πατρῶον καὶ μητρῶον κληρὸν μόνον οἱ τρεῖς υἱοὶ ἡμῶν Σωτήριος, Ἀθανάσιος καὶ Νικόλαος ἀπὸ ἐνὸς τρίτου μεριδίου ἕκαστος μηδενὸς τῶν θηλέων τὸ παράπαν ἐνεχομένων ἢ ἀντιλεγόντων. Ἄν δὲ ὁ Ἀ-

1) Ἡ διαθήκη φέρεται καταγεγραμμένη ἰδιοχείρως ὑπὸ τοῦ οἰκονόμου Κωνσταντίνου ἐν τῷ κώδικι τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως (1781—1845). Ὁστος λογιώτατος καὶ εὐσεβέστατος ὢν εἶναι ὁ πρῶτος τῆς Φιλιππουπόλεως ἱστοριογράφος τύποις ἐκδοὺς ἐν Βιέννῃ τῷ 1819 τὸ περὶ αὐτῆς ἐγγεγραμμένον. Σελ. κώδ. ρα' (128).

θανάσιος μὴ δυνηθῆ ἔπανελθεῖν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ ὅπερ ἀπευχόμεθα, τότε οἱ δύο ἀδελφοὶ Σωτήριος καὶ Νικόλαος, ἵνα προσφέρωσιν αὐτῷ πρὸς ὑπόμνησιν πατρῶαν καὶ μητρῶαν χίλια γρόσια περὶ τοῦ μεριδίου αὐτοῦ καὶ κατάσχωσιν αὐτοὶ οἱ δύο μόνοι τὸ ὀσπίτιον ἕξ ἡμισείας Ὅση δὲ ἄλλη καθορισθῆ ἢ περιουσία ἡμῶν τῶν δύο (καθότι χρηματικὴν κατάστασιν γινώσκετε ὅτι δὲν ἔχομεν), ἔξαγαγόντες τὰ τῆς κηδείας ἡμῶν, ὅσα πράγματα μένωσιν, ἵνα ποιήσητε αὐτὰ εἰς ἑπτὰ μερίδια ἴσα καὶ λάβητε καὶ τὰ ἑπτὰ τέκνα ἡμῶν ἀφ' ἑνὸς μεριδίου ἕξ ἴσον. Οὕτω θέλομεν, ἵνα ποιήσητε περὶ ταύτης τῆς μικρᾶς ἡμῶν περιουσίας καὶ μὴ δι' ἀισχροκέρδειαν ἀθετήσητε τὴν ἐντολὴν ἡμῶν, ἵνα μὴ εἰς ἀράς πατρικᾶς καὶ μητρικᾶς ὑποπέσητε: «εὐχαὶ γὰρ γονέων στηρίζουσι θεμέλια οἴκων». Τοιγαροῦν καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμῶν πνοῇ εὐχόμεθα ὑμᾶς τὰ ἀγαπητὰ ἡμῶν τέκνα ἀπὸ ψυχῆς καὶ καρδίας, γαμβρούς τε καὶ νύμφας καὶ ἐγγόνους: σὲ τὸν πρωτότοκον ἡμῶν υἱὸν Σωτήριον σὺν τῇ συζύγῳ σου Ζωῆ καὶ τέκνοις ὑμῶν, καὶ τὸν δεύτερον μὲν τῇ γενέσει, ἴσον δὲ τῷ φίλτρῳ υἱὸν ἡμῶν πολυπόθητον Ἰθανάσιον σὺν τῇ συζύγῳ σου Μαριώρα καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν, καὶ τοὺς γαμβρούς μὲν τῇ κλήσει, υἱοὺς δὲ ἀγαπητοὺς τῇ σχέσει, τὸν τε Γεώργιον Δημητρίου σὺν τῇ συζύγῳ σου καὶ θυγατρὶ ἡμῶν πολυπαθεὶ Εὐγενία καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν, καὶ τὸν Χ' Δημήτριον Πέτρου σὺν τῇ συζύγῳ σου καὶ τῇ θυγατρὶ ἡμῶν Αἰκατερίνη καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν καὶ τὸν Βασίλειον Θωμᾶ σὺν τῇ συζύγῳ σου καὶ θυγατρὶ ἡμῶν Ἐλένη καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν καὶ τὸν Χ' Γεώργιον Χ' Ἰωάννου σὺν τῇ συζύγῳ σου καὶ θυγατρὶ ἡμῶν Θεοφανοὶ καὶ τέκνῳ ὑμῶν, καὶ τὸν ἔσχατον μὲν τῇ τάξει, σὺν ἐλάτιονα δ' ἐν τῷ φίλτρῳ καὶ τῇ στοργῇ, υἱὸν τοῦ γήρωος ἡμῶν Νικόλαον, καὶ καθικετεύομεν αὐτὸν τὸν τρισυπόστατον θεόν, τὴν Παναγίαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα, (ἣν ἀπὸ προγόνων λατρεύομεν κατὰ τὸ δόγμα τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας καὶ παραγγέλλομεν ἡμῖν, ἵνα τὰ αὐτὰ φρονοῦντες φυλάξητε τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν στερεὰν μέχρι τέλους), ἵνα διαφυλάξῃ ὑμᾶς ἀπὸ πάσης συμφορᾶς καὶ δυστυχίας καὶ τλαιπωρίας καὶ ἐκ τῶν ἀκενώτων αὐτοῦ θυσασυρῶν καταπέμψῃ ὑμῖν δαφυλῶς πάντα τὰ ἐπὶ γῆς ἀγαθὰ προστιθεῖς ὑμῖν τὰ ἔλεη αὐτοῦ, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀφθόνως τούτων ἀπολαύοντες ἀφθόνως μεταδιδῶτε καὶ τοῖς χρεῖαν ἔχουσι, καὶ τέλος ἀξιῶση πάντας ἡμᾶς τῆς οὐρανοῦ αὐτοῦ βασιλείας διὰ μετανοίας καὶ ἀπολαύσεως, ὅπως συγχορευόντες ψάλλωμεν εἰς δόξαν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ τό: «ἰδοὺ ἡμεῖς καὶ τὰ παιδία, ἅπερ ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐδωρήσατο». Τὰ τῆς κηδείας ἡμῶν καὶ μνημόσυνα πλὴν τῶν λειτουργιῶν τὰ λοιπὰ μετὰ λιτότητος γενέσθω ὡς περιττὰ ἀγάπην ἔχοιτε μετ' ἀλλήλων ὡς ἀδελφοί, ἵνα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ ἡ ἡμετέρα εὐχὴ εἴη μεθ' ὑμῶν. Ἐρρωσθε ἅπαντες καὶ υἰγιαίνετε ἐν Κυρίῳ, ἀμήν. Ἐν Φιλιππουπόλει αὐακς, Δεκεμβρίου ις'.

Ἐὸ οἰκονόμος Κωνσταντῖνος ἱερεὺς (τόπος σφραγίδος αὐτοῦ)
καὶ ὡ ἡ πρεσβυτέρα αὐτοῦ Ταῖσία Κωνσταντῖνου Μαυμιτζόγλου βεβαιοῖ (τ. σφρ.)

Εὐγενία Οἰκονόμου βεβαιοῖ, Αἰκατερίνη Οἰκονόμου βεβαιοῖ, Ἑλένη Οἰκονόμου βεβαιοῖ, Ἀθανάσιος Χ' Δημητρίου Γκουμουσγεοδάνη μάρτυς, ὁ σακελλάριος Ἰωάννης, ἱερεὺς, μάρτυς¹⁾).

Ἄρ. 50

Συμφωνητικὸν προικοδοτήσεως (προικοχάρτι) Μαριώρας, θυγατρὸς Βασιλείου Θωμᾶ, μεγαλεμπόρου, συζευχθείσης μετὰ τοῦ Γεωργίου Χρήστου τοῦ ἐπικαλουμένου Κλεάνθους, ὡσαύτως μεγαλεμπόρου, συνταχθὲν ἐν Φιλιππουπόλει τῷ 1843, Μαΐου 15ῃ²⁾

Ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος ἀποφαίνεται

† Εἰς δόξαν πατρός, υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου τρισυποστάτου Θεοῦ, ὃς ἐν ἀρχῇ ἰδίᾳ φιλανθρωπία κινούμενος ἔπλασε τὸν ἀνθρώπον καὶ ἐξ αὐτοῦ τὴν γυναῖκα ἐποίησεν ὡς βοηθὸν αὐτοῦ καὶ τούτου ἅπαν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀλληλοδιαδόχως τὸ αὐτὸ ποιεῖν ἠκολούθησεν· ὄθεν καὶ ὁ τιμιώτατος κύριος Βασίλειος Θωμᾶ τοῖς ἱεροῖς πειθόμενος ἐπιτάγμασιν ἣν ἔχει θυγατέρα ὀνόματι Μαριώραν εἰς γάμου ἤδη φθάσασαν ἡλικίαν, συ-

1) Ἐν τῇ σελ. ρκι' (129) ἀπέναντι τῆς ἄλλης ἐν ἣ ἡ διαθήκη, φέρεται τὸ πρωτόκολλον τῆς διανομῆς τοῦ κλήρου: «Ἐν Φιλιππουπόλει αωλβ', Ἰανουαρίου κγ', καταγραφή τῆς διανομῆς τῶν ἐναπολειφθέντων πραγμάτων τῶν μακαριτῶν γονέων μας, ἅτινα καὶ διεμοιράσαμεν ἐξ ἴσου οἱ κάτωθι πέντε ἀδελφοὶ καὶ ἐξωφλήσαμεν, ὡς φαίνεται κατὰ τὴν διαταγὴν τῶν ἰδίων μας γονέων, καθότι ἀπέθανον οἱ δύο ἀδελφοὶ Ἀθανάσιος καὶ Θεοφανὸς πρὶν τῆς μητρὸς». Ἀκολουθεῖ ἡ διανομὴ τῶν πραγμάτων εἰς πέντε ἰσότιμα μερίδια. Ἐν τέλει φέρονται αἱ ὑπογραφαὶ τῶν λαβόντων τὸν κλήρον τῶν πέντε ἀδελφῶν μετὰ τῆς λέξεως *βεβαιοῖ* καὶ αἱ τῶν μαρτύρων τῆς διαθήκης, μεθ' ὃ: «Ἡ διανομὴ αὕτη ἐγένετο μετὰ πενταετίαν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατρός μας, καθ' ὃν δηλαδὴ καιρὸν ἀπέθανεν ἡ μήτηρ μας Ταρσία». Ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος βεβαιοῖ.

2) Τὸ ἔγγραφον διαφυλάσσεται παρὰ τῷ δικηγόρῳ Ἀλεξάνδρῳ Κ. Πέεφ, ἐγγόνῳ μητρόθεν τοῦ κ. Κλεάνθους. Εἶναι γεγραμμένον ἐπὶ ἐπισήμου χάρτου πλάτους 0,18 καὶ ὕψους 0,45 τοῦ μέτρου καὶ καταλαμβάνει δύο σελίδας, τὴν ἐμπροσθίαν καὶ ὀπισθίαν. Ἐν τῷ ἄνω τῶν σελίδων μέρος ἀφείθη κενὸν πλάτους 0,07, εἰς ὃ τῆς πρώτης σελίδος ἐτέθη ἡ ἰδιόγραφος τοῦ μητροπολίτου Νικηφόρου ὑπογραφή, ἡ πρώτη σελὶς περιέχει στίχους πλὴν τῆς εἰρημένης ὑπογραφῆς 45, ὧν οἱ πρῶτοι 10 περιλαμβάνουσι τὸ κείμενον τοῦ ἔγγραφου, οἱ δὲ λοιποὶ τὰ προικῶα, ἡ δὲ δευτέρα 49, ὧν οἱ πρῶτοι 23 περιλαμβάνουσι συνέχειαν τῶν προικῶων, οἱ ἐπόμενοι 9 τὴν εὐχὴν καὶ οἱ λοιποὶ 8 τὰς ὑπογραφὰς τῶν μαρτύρων, ἐκατέρωθεν δὲ τῆς τελευταίας ὑπογραφῆς εἶναι ἀνά μία τουρκικὴ σφραγίς, προφανῶς τῶν μουχτάρηδων τῆς συνοικίας καὶ ἐν τῇ ἀριστερᾷ γωνίᾳ ὁ ἀριθμὸς τῆς σελίδος τῆς εἰς τὸν κώδικα τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως καταχωρίσεως τοῦ ἔγγραφου, 148 καὶ 149.

Τὸ ἔγγραφον ἐδημοσιεύθη ὑφ' ἡμῶν μετ' ἐπεξηγήσεως τῶν προικῶων ἐν τοῖς Ἐθρακικοῖς Ἀθηνῶν, τόμ. II, ἔτ. 1929, σελ. 364 καὶ ἐξῆς. Νομισματικὴ μονὰς εἶναι τὸ γρόσιον.

νεφώνησε μετὰ τοῦ κυρίου Γεωργίου Χρήστου ἐπὶ τῷ δοῦναι αὐτῷ ταύτην ὡς γυναικα νόμιμον· καὶ δὴ πρῶτον μὲν ἐπιβραβεύει τῇ ρηθείᾳ θυγατρὶ αὐτοῦ τὴν ἀπὸ καρδίας εὐχὴν ὅτι «εὐχαὶ γονέων στηρίζουσι θεμέλια οἴκου»· ἐπομένως δὲ δίδωσιν αὐτῇ χάριν προικός, ἵνα ἔχη καὶ χρῆται μετὰ τοῦ εἰρημένου ἀνδρὸς αὐτῆς τὰ κάτωθι ὡς φαίνονται:

Ὅσα εἰς μετρητὰ ἐδόθησαν εἰς χεῖρας τοῦ γαμβροῦ ὀκτώ χιλ.	No	8000
1 πεταλοῦδα διαμαντένια		300
1 ζευγάρι σκουλαρίκια διαμαντένια μὲ ζουμπρούτια σουργκοῦτ λουλούδια		500
1 ἔτι ζευγάρι ὅμοια μικρότερα		300
10 ἑξάγια μαργαριτάρια		1000
25 ἑξάγια ἐντισέδες βενέτικον μάλαγμα		1600
		<hr/>
		11700
1 δακτυλίδι διαμαντένιον		300
1 ἔτι δακτυλίδι μὲ πράσινην πέτραν		50
1 βοῦλλαν μαλαγματένια		60
1 ἀντίκαν κόκκινην μὲ μάλαγμα		30
		<hr/>
		12140
1 φερετζῆς τζόχινος μὲ τὰ γιασμαλίκια		300
4 φέσια		40
10 δεσίματα γιαζμάδες		200
1 μόδα τζόχινη μὲ νοῦρες		400
1 ἔτι μόδα τζόχινη μὲ μῆλον		650
1 ἔτι μόδα γκρίζου μὲ τακίμι		300
1 ἔτι μόδα τζόχινη μὲ ναφὲν		150
1 ζακέτον ἀτλάζι κεντητὸν μὲ νοῦρες		150
1 ζακέτον τζόχινον μὲ μῆλον		100
1 ἔτι ζακέτον τζόχινον μὲ τακίμι		80
1 ἔτι ἡμερινὸν		40
1 ἀντερὶ ἀτλάζι σηδέδικον γκιουβεζὶ μὲ κουλέδες		400
1 φουστάνι μουχαρῆς		300
1 ἀντερὶ χινδιστανήσιον		150
1 φουστάνι λιγλιῆς τῆς Πόλεως		200
4 φουστάνια ἀτλάζι Σάμικα		700
4 φουστάνια ἡμερινὰ		160
1 ζευγάρι μακρὸν τζιάρια		120
1 ντιγκερμὶ Ἰνδιστανήσιον καὶ κ'. κορδέλας ζωνάρι		30
		<hr/>
		19610
30 ὑποκάμισα, τὰ 25 μεταξωτὰ καὶ 5 βαμπακινὰ		1800
30 μανδήλια μεταξωτὰ		600

Ἡ ἱερὰ τῆς Φιλίππουπόλεως μητρόπολις καὶ οἱ κώδικες αὐτῆς	97
15 σῶβρακα καὶ τουμάνια	375
15 βρακοζώνας	375
10 μπόγους	100
10 χειρομέσαλα καὶ 1 τραπεζομέσαλον	80
1 κυκλομέσαλον	30
2 χαυλιὰ λουτρικὰ μὲ σιλιτζῆ μποχτζιάν	100
1 δουσεμὲ κεντητὸν	40
1 κασσετίνα μικρὰ μὲ καθρέπτην	20
2 σεπέτια τῆς Πόλεως	80
2 στρώσεις τῆς κοιμήσεως μὲ 6 προσκέφαλα, 4 μαξιλάρια καὶ σιν- δόνι κεντητὸν	620
1 κλίμι σιαρκιογικὸν μεγάλον	150
1 σινὶ τραπεζιοῦ μεγάλον	130
1 λεκανοῖμπρίκιον τῆς Πόλεως	80
6 σαχανικὰ καπακίδια τῆς Πόλεως	120
4 σαχανικὰ ἀπλάτα	40
3 τεντζερέδες τῆς Πόλεως	120
4 τάσια τοῦ λουτροῦ κίτρινα	40
4 σανδάνια καὶ πηλοκούτι	40
ἔστησαν εἴκοσι μία χιλιάδες τετρακόσια σαράντα γρόσια ¹⁾	21440
Τοῦ δὲ γαμβροῦ :	
1 δακτύλιος διαμαντένιος	400
1 λουλούδι διαμαντένιον	1400
1 ζουργκούτζι διαμαντένιον	1600
1 φουστανλίκι ἀκροαζέτ φίνον	250
1 ζωνάρι μακρὸν ἄσπρον τζιάρι	120
1 ταμπαρικὰ ἄσημένα	100
1 πιστιμάλλι	50
	3920
	25360

Τὸ ὅλον γρ. 25360

Ὁ δὲ θεὸς τῶν ὅλων ὁ εὐδοκήσας αὐτοὺς εἰς γάμου κοινωνίαν ἐλθεῖν ἀπέχεσθαι αὐτοὺς καὶ δῶν κλίσειν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν· πρεσβείαις τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, τῶν ἁγίων ἐνδόξων Ἀποστόλων, τῶν ἁγίων ἐνδόξων θεοσέπτων μεγάλων βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου, τῆς ἁγίας ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Κυριακῆς, τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν. Διὸ καὶ ἐγένετο ἡ παροῦσα προικοπαράδοσις τῇ βεβαιώσει τοῦ πανιερωτάτου ἁγίου

1) Ἐν τῷ ἀθροίσματι τῶν προικῶν τῆς νύμφης ὑπάρχει ἀθροιστικὸν λάθος, διότι τὸ ὅλον τῆς ἀξίας αὐτῶν ποσὸν ἀνέρχεται εἰς 21.510 γρ. καὶ οὐχὶ εἰς 21.440.

Φιλιππουπόλεως κυρίου κυρίου Νικηφόρου καὶ μαρτυρίαις τῶν ὑπογεγραμμένων ἀξιοπίστων μαρτύρων καταστροφθεῖσα καὶ ἐν τῷ κώδικι τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως εἰς ἔνδειξιν, Ἐν Φιλιππουπόλει ῥωμγ, Μαΐου ιε'.

Ὁ σακελλάριος Γεώργιος ἱερεὺς μάρτυς. Ὁ σακελλάριος Νικόλαος ἱερεὺς μάρτυς. Ὁ ρεφερενδάριος Στέργιος ἱερεὺς μάρτυς. Ὁ ὑπομνηματογράφος Θεόφιλος ἱερεὺς μάρτυς. Χριστόδουλος Θομᾶ μάρτυς. Ἰωάννης Παναγιώτου μάρτυς. Στάβρος Χ'' Ἰωσήφ μαρτυρῶ, (τόπος σφραγίδος) Π'' Δημήτρης Π'' Ἰωάννου μάρτυς (τόπος σφραγίδος).

Ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ γωνίᾳ κάτωθι πλαγίως ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω : Κατεστρώθη εἰς Ν. 148 καὶ 149.

Ἄρ. 51

Αὐτόγραφος διαθήκη τοῦ ἱερομονάχου ἀρχιμανδρίτου Νικοδήμου, Φιλιππουπολίτου, ἡγουμένου τῆς μονῆς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ Κουκλένης ἐπὶ τῆς Ροδόπης καὶ μεγάλου εὐεργέτου τῆς Ἑλλ. κοινότητος Φιλιππουπόλεως. 1)

«Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸ ὑπερευλογημένον καὶ ὑπερένδοξον, Ἀμήν. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1852 : 3)

Ὁ ἐπουράνιος Θεὸς ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἀγαθὰ, ἵνα μεταχειριζώμεθα αὐτὰ ἕκαστος καὶ εἰς τὴν ἰδίαν του χρῆσιν καὶ διὰ τὰ μεταδίδη ἕξ αὐτῶν καὶ εἰς ἄλλους· καὶ ζῶν μὲν νὰ ἔχη αὐτὰ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του, ὅσα ἐδόθησαν εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸν θεόν, μετὰ δὲ θάνατον νὰ ἀφίνη αὐτὰ ἐκεῖ, ὅπου θέλει.

Συλλογίζομενος λοιπὸν καὶ ἐγὼ ὁ ἡγούμενος τῶν ἁγίων Ἀναργύρων Κουκλένης Νικοδήμος, ἀρχιμανδρίτης τοῦ πρώην ἁγίου Φιλιππουπόλεως μακαρίτου Νικηφόρου, τὸ ἄωρον τοῦ θανάτου, ἔτι σφᾶς ἔχων τὰς φρένας μου, ἐστοχάσθην νὰ κάμω τὴν παροῦσάν μου διαθήκην καὶ νὰ ἀφήσω τὰ παρὰ θεοῦ δεδομένα μοι καὶ ἀνὰ χεῖράς μου εὐρεθέντα τε ὑπάρχοντα μετρητὰ χρήματα καὶ δι' ὁμολογιῶν εἰς διωρισμένα πρόσωπα καὶ εἰς διωρισμένους ἱερούς τόπους. Καὶ πρῶτον μὲν παρακαλῶ τὸν πανάγαθον θεὸν καὶ πολυεύσπλαχρον

1) Ἡ διαθήκη εὐρέθη ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς οἰκογενείας Γκιουμουσγκερδάνη, ἧς ὁ Μιχαήλ-βέης ὠρίσθη ὑπὸ τοῦ διαθέτου εἰς τῶν τεσσάρων ἐκτελεστῶν.

2) Ἐνωθι τῆς ἀρχῆς ἀριστερόθεν εἶναι ἀποτετυπωμένη ἡ σφραγὶς τῆς μονῆς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων Κουκλένης κυκλοτερῆς, ἐν ἣ ὀρθοὶ οἱ ἅγιοι, ὡς συνήθως ἀγιογραφοῦνται, μετὰ τῶν φωτοσφάνων περὶ τὴν κεφαλὴν των καὶ τῶν ἐπιγραφῶν ΚΟΣ—ΔΑ, κύκλω δὲ ἡ ἐπιγραφὴ † ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ ΚΟΥΚΛΑΙΝΗΣ. Εἶτα ἀκολουθεῖ κενὸς χώρος, ἐν ᾧ ἔδει νὰ τεθῆ ἡ ὑπογραφή τοῦ Μητροπολίτου Φιλ)πόλεως, ὡς ὀρίζεται ἐν τῇ διαθήκῃ. Ἐλλείπουσιν ὡσαύτως ἐν τῷ τέλει τῆς διαθήκης αἱ ὑπογραφαὶ τῶν τεσσάρων ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης.

ἔξ ὅλης μου τῆς ψυχῆς καὶ καρδίας καὶ ἔξ ὅλης μου τῆς δυνάμεως καὶ διανοίας μου προσπίπτων εἰς τὸ ἄμετρον πέλαγος τῆς εὐσπλαγχνίας αὐτοῦ, ὅπως μὴ δώσῃ μοι καὶ ἀνταποδῶσῃ κατὰ τὰ κακὰ καὶ αἰσχροῦ μου ἔργα, ἀλλὰ νὰ μὲ ἐλεήσῃ κατὰ τὸ μέγα ἔλεος αὐτοῦ καὶ νὰ μοι συγχωρήσῃ ὅλα τὰ ἁμαρτήματά μου, τὰ ἐκούσια καὶ τὰ ἀκούσια, ὅσα εἰς αὐτὸν ἥμαρτον ἐκ νεότητός μου μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας καὶ ὥρας ταύτης. Δεύτερον δὲ παρακαλῶ ὅλους τοὺς ἐν Χριστῷ συναδέλφους μου καὶ συλλειτουργοὺς, ἱερομονάχους, καὶ μοναχοὺς, συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ ὅλους τοὺς εὐσεβεῖς χριστιανούς, μικροὺς τε καὶ μεγάλους, ἔξ ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ καρδίας μου, εἰς ὅσους ἔσφαλα ὡς ἄνθρωπος ἐν λόγῳ ἢ ἔργῳ ἢ τῇ διανοίᾳ, νὰ μοι συγχωρήσωσι καὶ αὐτοὶ ὅλοι τὰ σφάλματά μου, ἵνα συγχωρήσῃ καὶ αὐτοὺς ὁ πανάγαθος θεὸς τὰ ἴδια αὐτῶν ἁμαρτήματα. Καὶ τρίτον σαφηνίζω σημειῶν ὅλην μου τὴν κατὰστασιν, ἣν μοι ἐχάρισεν ὁ πανάγαθος θεὸς καὶ εὐρίσκεται εἰς τὰς χεῖράς μου κατὰ τὸ παρὸν εἰς μὲν μετρητά, ὅπου εἶναι εἰς τὸ κυπαρισσένιον μου σινδούκιον, ὅπου εἶναι καὶ τὰ φορέματά μου, εἰς ἕνα μουσιμᾶν ραμμένα καὶ βουλωμένα *μαϊζιαροβενέτικα κομμάτια ἑξακόσια : 600 τὸν ἀριθμὸν*, ὅπερ συμποσοῦνται εἰς γρόσια *χιλιάδας τριάκοντα*, τ. ἔ. 3..., ἔξ ὧν τὰς μὲν *δέκα πέντε* χιλιάδας θέλουν κρατήσῃ οἱ κάτωθεν γεγραμμένοι μου ἐπίτροποι μεταχειριζόμενοι καὶ ὑπερασπιζόμενοι αὐτὰς μὲ τὸν ἀνήκοντα αὐτῶν τόκον μέχρι καιροῦ τινος, καὶ ἂν τύχῃ ὁ διάδοχός μου νὰ εἶναι ζηλωτὴς τοῦ μοναστηρίου καὶ θερμουργὸς εἰς τὸ νὰ προετοιμάσῃ μερικὴν ὕλην ἢ περὶ τῆς μενούσης λοιπῆς σεσαθρωμένης οἰκοδομῆς ἢ περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἐκκλησίας τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου (καὶ) ἀνακαινίσεως, τότε θέλουν δοθῶσιν ὁμοῦ μὲ τὸν τόκον τῶν ἀνὰ δώδεκα τὰ ‰, τὰς δὲ ἄλλας 1...θέλουν τὰς διανεῖμει εἰς τρία μερίδια· τὰς *ἔξ (χιλιάδας)* θέλουν δώσει τῇ Ἑλληνικῇ σχολῇ, τὰ μὲν χίλια γρόσια διὰ ἐξόφλησιν τῆς χρεωστικῆς μου ὁμολογίας, τὰς δὲ *πέντε χιλιάδας* θέλουν δώσει τῇ σχολῇ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Παρασκευῆς· καὶ τὰς ἄλλας πάλιν θέλουν διανεῖμει εἰς τρία, *χίλια γρόσια* νὰ δοθῶσι τῇ τοῦ Μαρασίου σχολῇ καὶ *χίλια* τῇ τοῦ Κασοῦ—Γιακᾶ σχολῇ καὶ τὰ *ἐπίλοιπα* νὰ δοθῶσι τῇ νεωστὶ συστηθείσῃ σχολῇ τῶν κορασιῶν. Ἔως ᾧδε δίδεται τέλος τῶν μετρητῶν τῆς καταστάσεώς μου.

Καὶ ἔρχεσθε (εἰς) τὰ τῶν ὁμολογιῶν, ὅπου ἔχω νὰ λαμβάνω δικαίως κατὰ τὴν τῆς ἀνθρωπότητος δοσοληψίαν μου καὶ καθὼς θέλουν φανῆ εἰς τὰ ἔγγραφα τῶν καὶ εἰς τὰς ἀποσημειώσεις μου, τὶ καὶ πόσα ἔδωσα αὐτοῖς καὶ τὶ ἔλαβον παρ' αὐτῶν: Εἶναι δύο ὁμολογίαι τοῦ Χ'' Κάλτσιου, *χιλιάδες δκτὼ καὶ πεντακόσια*, κεφάλαιον ἀπὸ 1848 ἕως 1851 Νοεμβρίου 15. Θεωρῶντας τὸν λογαριασμὸν ὅλης τῆς δοσοληψίας, ὅπου εἴχομεν ἀναμεταξύ μας τριάντα παρελθόντων χρόνων, ἔμειναν νὰ μοι δίδῃ μὲ κεφάλαιον καὶ τόκον τῶν δύο αὐτῶν ὁμολογιῶν του καὶ τῆς ἄλλης δοσοληψίας *ἑνδεκα χιλιάδας καὶ ἑπτακόσια πέντε* γρόσια, δηλ. λέγω ἄσπρα 11705 ἕως τῇ 15ῃ Νοεμβρίου τοῦ

1852 ἔτους. [Τὸ ποσὸν τοῦτο διατίθεται ὡς ἑξῆς : 1000 γρ. διὰ τὸν μητροπολίτην Φιλιππουπόλεως, 700 διὰ τοὺς ἐν τῇ μητροπόλει ἐργαζομένους ἱερωμένους καὶ κοσμικούς, 500 διὰ τὸ νοσοκομεῖον τῆς Κοινότητος, 2500 διὰ χρέος πρὸς τὴν αὐταδέλφην του Ἑλένην, 1880 ὡσαύτως διὰ χρέος πρὸς τὴν ἑξαδέλφην του Εὐγενίαν Ἀντωνίου καὶ 700 διὰ μισθὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του Ἄνναν. Ἐν ὄλῳ 11.700 γροῖσια]. [Τὰ ἐν τῷ κιβωτίῳ ἐνδύματά του κληροδοτοῦνται εἰς τοὺς συγγενεῖς του πρὸς τέλεσιν μνημοσύνου του διὰ κολύβων. — Ἐτέρας ὁμολογίας ἐκ 1000 γρ. Ἀργυρίου Δαδάτσογλου πρὸς αὐτὸν διατίθενται ἀνά 500 γρ. εἰς τὰς ἐπὶ τῆς Ροδόπης μονὰς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων Κρυτζίμων Κύρου καὶ Ἰωάννου καὶ τῶν Εἰσοδίων τῆς Παναγίας πρὸς μνημόσυνόν του, Νικοδήμου ἱερομονάχου, γονέων καὶ ἀδελφῶν αὐτοῦ. — Ἐτέρας ὁμολογίας ἐκ 1500 γρ. Κωνστ. Παπᾶ Ἀργυρίου πρὸς αὐτὸν διατίθενται τὰ μὲν 100 γρ. εἰς τὴν ἱερὰν μονὴν τῶν ἁγίων Θεοδώρων Περισιτίτζης πρὸς μνημόσυνόν του, τὰ δὲ 500 γρ. διὰ χρέος πρὸς τὸν ράπτην του. Ἐτέρας ὁμολογίας ἐκ 2200 γρ. Νικολάου Ἀργυρίου καὶ τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου πρὸς αὐτὸν διατίθενται τὰ μὲν 200 ἐκ τὸν ἑξαδελφόν του Γεώργιον Ἀργυρίου, τὰ δὲ 1000 εἰς τὴν ἀνεψιάν του Ἑλένην Δημητρίου Μπροσματζῆ, ὀρφανήν, πρὸς προίκισίν της, τὰ δὲ 1000 χαρίζονται εἰς τοὺς ἑξαδέλφους του, τοὺς ὀφειλέτας τῆς ὁμολογίας Νικολάου Ἀργυρίου καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον. — Ἐτέρων πέντε ὁμολογιῶν ἐκ 3000 γρ. καὶ πλειόνων, τεσσάρων ἱερέων καὶ τοῦ ἀμαξηλάτου τοῦ μητροπολίτου πρὸς αὐτόν, διατίθεται τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ ποσοῦ διὰ τοὺς ἱερεῖς τῶν ὀκτὼ ἐκκλησιῶν τῆς Φιλιππουπόλεως πρὸς τέλεσιν σαρανταλειτούργου, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ διὰ τὰς ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς πόλεως. Δόξα τῷ τρισυποστάτῳ θεῷ, τῷ ποιητῇ τῶν ἀπάντων καὶ πλάστη μου, τῇ παναγίῳ αὐτοῦ εὐδοκίᾳ καὶ συνεργίᾳ τοῦ παναγίου πνεύματος ἕως ὧδε στοχαζομαι ὅτι καλῶς διεταξάμην τὰς ἐν Φιλιππουπόλει δοσοληψίας μου κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν καὶ καθαρὰν συνείδησιν.

Ὅθεν σὺν θεῷ ἔρχομαι διατάττων καὶ τὰς ἐν Στενιμάχῳ δοσοληψίας μου. [Ὅμολογίας ἐκ 5000 γρ. τοῦ Ἀποστόλου Γεωργίου Τζιώτογλου πρὸς αὐτόν διατίθενται τὰ μὲν 2000 γρ. διὰ τὴν ἐν Στενιμάχῳ σχολήν, τὰ δὲ 2000 διὰ τὴν ἐν Ἀμπελίῳ καὶ τὰ 1000 διανέμονται] τοῖς ἐν τῷ μοναστηρίῳ Κουκλένης ἐνασκουμένοις συνεδέλφοις μου καὶ πνευματικοῖς τέκνοις τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ [πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ μνημοσύνου] κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἐκκλησίας· δίδονται ἐκάστῳ ἀναλόγως κατὰ τὸ ἐπάγγελμά του διὰ νὰ μοι συγχωρήσωσιν εἰς ὅσα τοὺς ἐπέπληξα ἐνίοτε ὡς ἄνθρωπος δικαίως ἢ ἀδίκως ὀργιζόμενος κατ' αὐτῶν καὶ ὁ πολυεύσπλαγχνος θεὸς θέλει συγχωρήσει αὐτοῖς. [ἑτέρων δύο ὁμολογιῶν γρ. 10.000 τοῦ Χατζῆ Σταύρου Δημητρίου Καζαν-

1) Τὰ ἐν ἀγκύλαις εἶναι περιλήψεις τῶν ἐν τῇ διαθήκῃ διατεταγμένων γενόμεναι ὑπὸ τοῦ ἐκδότου χάριν συντομίας.

τζιόγλου καὶ δύο ἄλλων ὁμολογιῶν γρ. 1.500 συγγενῶν του πρὸς αὐτὸν τὰ μὲν 3500 γρ. διατίθενται διὰ χρέος τοῦ διαθέτου καὶ τοῦ μοναστηρίου του πρὸς τὴν Χ'' Θεοφανῶ Χ'' Παναγιώτου, τῶν δὲ ὑπολοίπων 8000 γρ. διατίθενται 1000 διὰ τὴν ἱεράν μονὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου Μπελαστίτζης, 1000 διὰ τὴν τῆς ἁγίας Παρασκευῆς Μολδάβας, 1000 διὰ τὴν τοῦ ἁγ. Κηρύκου καὶ Ἰουλίας Βοδενῶν, 3000 διὰ τὴν σταυροπηγιακὴν τῆς Πετριτσονιίτσσης, τῆς τοῦ Βατσκόβου ἐπονομαζομένης], οἱ δὲ ἐνασκούμενοι ἐν ταῖς ἱεραῖς ταύταις μοναῖς συνάδελφοί μου θέλουν καταγράψαι εἰς τὰς παρρησίας των διὰ νὰ μνημονεύουν εἰς τὰς ἱεράς των τελετὰς τὸ ὄνομά μου Νικοδήμου, γονέων καὶ ἀδελφῶν, [1000 διὰ τοὺς ἱερεῖς τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιῶν τοῦ Στενιμάχου πρὸς τέλεσιν σαρανταλειτούργου εἰς μνημόσυνόν του καὶ 1000 χαρίζονται τῷ προειρημένῳ Χ'' Στυρίῳ Καζαντζιόγλου]. διὰ νὰ μὴν δυσαρεστῆται διὰ τὸν τόκον, ὅπου ἀνεβιβάσθη, ἐπειδὴ τὸ σφάλμα εἶναι τοῦ ἰδίου, ἂν ἐπληρώνετο ἐν καιρῷ, δὲν ἀνεβιβάζετο ὁ λογαριασμός, λέγω, εἶναι ἁγιασμός, ὅταν εἶναι δικαίως, ὅταν δὲ ἀδίκως, τότε γίνεται παροξυσμός. Ἴδου σὺν Θεῷ ἁγίῳ διέταξα καὶ τὰς ἐν Στενιμάχῳ δοσοληψίας μου.

Πρὸς τούτους εἶναι δύο κουτία ἱερῶν λειψάνων τοῦ μακαρίτου πατῆ Ἰωακεῖμ καὶ εἰς σταυρὸς ἀργυρόχρυσος, τὰ ὅποια τὰ ἔχω παρμένα ἔτι ζῶν(τος) πληρώνοντας τὸ χρέος του γρ. δύο χιλιάδας καὶ ἑκατὸν ἑνδεκα (2111) καὶ ἔμειναν ἐπάνω μου· μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του ἐμέτρησα τῇ μητρὶ αὐτοῦ καὶ αὐταδέλφῃ δι' ἐπιταγῆς τοῦ μακαρίτου ἁγίου Φιλιππουπόλεως Νικηφόρου γρ. ἑπτακόσια (700) καὶ τῷ μακαρίτῳ Δημητρίῳ Χ'' Μήλκου ἄλλα ἑξακόσια (600) καὶ ἐξωφλήθη τὸ χρέος του ὥστε συμποσοῦνται ὅλα τὰ γρόσια, ὅπου ἔδωσα σοῦμμα ἄσπρα 3411 καὶ χωριστά, ὅπου ἐχρεωστοῦσεν εἰς τὸ μοναστήριον διὰ τὸ τοῦ Χάσκιογιου ταξιδιόν του. Ὄθεν διατάττω ἢ μὲν σιδηρένια θήκη μετὰ τοῦ σταυροῦ νὰ δοθῶσι τῇ ἱερᾷ καὶ σεβασμίᾳ μονῇ τῆς Παναγίας Βατσκόβου εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ τε καὶ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς γνησίων τέκνων ὄντων τῆς αὐτῆς μονῆς ἢ δὲ ἀργυρᾷ θήκῃ καὶ ὁ ἕτερος σταυρὸς μετὰ τῆς ἀργυρᾶς θήκης, ὃν ἔχω προίκισμα παρὰ τοῦ μακαρίτου γέροντός μου, ἔτι ἐν πολυκάνδηλον, τὸ ὅποιον ἔχω ἀγοράσει παρὰ τοῦ Νεοφύτου Μάρκου διὰ (1000) χίλια γρόσια, αὐτὰ θέλουν μείνει ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων Κουκλένης, τῇ δευτέρᾳ μου μετανοίᾳ, ὡς προίκισμα ἡμέτερον, καθὼς καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα μετὰ τοῦ σταυροῦ των, κτήματα μὲν δυνάμει τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου, ἐπιμελεία δὲ καὶ δαπάνη ἡμετέρᾳ.

Δι' ὅλα αὐτά, ὅπου διέταξα, καθὼς εἶπον ἀνωτέρω, εἰς τὰ διωρισμένα πρόσωπα καὶ διωρισμένους ἱεροὺς τόπους, ἀφίνω ἐπιτρόπους πρῶτον μὲν τὸν τζελεμπῆ Μιχαλάκιν Ἀθανασίου Γκιουμοῦς—Γκερδάνου, δεύτερον τὸν κύριον Γιάνκον Ἀθανασίου Κοτζιάζη, τρίτον τὸν συνάδελφόν μου Ἰωάννην Μουσικὸν καὶ τέταρτον τὸν κύριον Βασιλάκιν Παπάζογλου, ἐξ ὧν ζητῶ τὴν συγγνώμην διὰ τὸ βῆρος, ὅπου τοὺς ἐπιφορτίζω, καθ' ὅτι καὶ ζῶντός μου πολ-

λάκις τοὺς ὑπερεβάρυνα εἰς κάθε ἀνάγκην τοῦ μοναστηρίου. Ὅθεν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν μου εὐελπίς εἰμι ὅτι ὡς ζηλωταὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ ἄσκητοι θέλουν ἐπιστατήσαι δίδοντες καλὸν τέλος τῆς πενιχρᾶς μου διαταγῆς ἀπαρασαλεύτως. Καὶ ὅποιος τῶν οἰκιακῶν καὶ συγγενῶν μου ἤθελε διασεῖσαι τὴν διαθήκην μου ταύτην καὶ τὴν μεταβάλλει ἀπὸ ὅσα διώρισα. θέλει ἔχει τὴν κατάραν τοῦ θεοῦ καὶ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ. Εἰ δέ τις ξένος φιλοτάραχος θελήσει νὰ βάλῃ σκάνδαλα εἰς τοὺς συγγενεῖς μου νὰ χαλάσωσιν αὐτήν, νὰ ἔχωσι τὴν ὀργὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν βεβαιότεραν καὶ ἀσφάλειαν στερεωτέραν ἔβαλον ἄνωθεν μὲν εἰς τὴν ἀρχήν, ὅπου θέλει γένοι καὶ ἡ ἐπιβεβαίωσις τοῦ σεβαστοῦ μοι γέροντος ἁγίου Φιλιππουπόλεως, τὴν τοῦ μοναστηρίου ἱερὰν σφραγίδα, κάτωθεν δὲ προσεβεβαίωσα μετὰ τῆς ἰδίας μου σφραγίδος βάζοντας καὶ τοὺς ὑπογεγραμμένους μάρτυρας. Ὁ Νικόδημος ἀρχιμανδρίτης καὶ ἡγούμενος τῶν ἁγίων Ἀναργύρων Κουκλένης»¹⁾).

Ἄρ. 52

Ἀναφορὰ τῶν Ἑλλήνων Φιλιππουπολιτῶν πρὸς τὸ οἰκονομ. πατριαρχεῖον καὶ τὴν ἱερὰν σύνοδον ἀπὸ 28 Ἰουνίου 1867 κατὰ τοῦ ψηφισθέντος ἀπὸ ἐπταετίας καὶ μὴ ἐρχομένου εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως κ Παπαργέτου ἀπὸ Σάνθης, ὡς βουλγαρίζοντος.

Πρὸς τὸν παναγιώτατον καὶ θεϊότατον οἰκουμενικὸν πατριάρχη καὶ κύριον κύριον Γρηγόριον καὶ τὴν περὶ Αὐτὸν ἁγίαν καὶ ἱερὰν σύνοδον.

*Παναγιώτατε δέσποτα,
ἁγία καὶ ἱερὰ σύνοδος,*

Μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ καθυποβάλλοντες ὑπ' ὄψιν τῆς Ὑ. Θ. Πα-

1) Κάτωθεν τῆς ὑπογραφῆς φέρονται ἀποτετυπωμένα αἱ σφραγίδες τοῦ διαθέτου διαμέτρου 0.05 τοῦ μ. Ἡ μὲν ἔχει μεταξὺ ἀνθέων τὸ μονόγραμμα ΑΡΧ, ὑφ' ὃ περιστρά, περὶ ἣν κάτωθεν ἡμισιέφανος, ἡ δὲ μεταξὺ ἀνθέων τὸ μονόγραμμα ΝΚΜΔ, ὑφ' ὃ ἄνθη. Ἐκκαθαρισθείσης τῆς περιουσίας τοῦ διαθέτου ὑπὸ τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης τῷ 1864 τὸ πρὸς τὴν μονὴν καὶ τὴν κοινότητα ἐν γένει κληροδοτήμα του μετὰ τῶν τόκων ἀνῆλθεν εἰς γρ. 81.479. Ἀποφάσει τῆς δημογεροντίας ἰδρῦθη δι' αὐτοῦ ἐν τῇ συνοικίᾳ τῆς ἁγίας Κυριακῆς ἡ φερώνυμος τοῦ εὐεργέτου ἀλληλοδιδασκτικῆ σχολῆ μεταβληθεῖσα τῷ 1876 εἰς νηπιαγωγεῖον. Κατὰ βιβλίον, ἀποκείμενον νῦν ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης Φιλ(π)όλεως, ληφθὲν πάντως ἐκ τῆς ἑλλ. μητροπόλεως, τὰ ἔξοδα τῆς οἰκοδομήσεως τῆς σχολῆς πάντα ἀνῆλθον εἰς γρῶσια 43.057.75, ἐπιστατοῦντος ἐμμίσθως τοῦ Ν. Φωτεινοῦ καὶ ταμιεύοντος τοῦ προκρίτου Ἰωάννου Ἀλ. Κοτζιάσογλου, τοῦ δευτέρου ἐκτελεστοῦ τῆς διαθήκης τοῦ αἰοδίου.

Μερὶ τῆς μονῆς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων ἴδε: Μυρτ. Ἀποστολίδου, Ἀρχεῖον Ὁρακικοῦ Λαογρ. Θεσσαροῦ, τόμ. Β' ἔτ. 1935—36, σελ. 16—40.

ναγιότητος τὴν ὀδυνηρὰν κατάστασιν τῶν καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἐξαιτούμεθα θερμῶς ταχεῖαν τινα ἐφ' ἡμᾶς ἐπίβλεψιν τῆς μητρὸς ἡμῶν ταύτης Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Παΐσιου ἡ μεγάλη Ἐκκλησία ἐψηφίσαστο μητροπολίτην Φιλιππουπόλεως τὸν τέως Ξάνθης κ. Πανάρετον, ἀπεκδεχομένη ἐκ τῆς ἰκανότητος αὐτοῦ τὴν κατάπαυσιν τῶν ταραχῶν καὶ τὴν δυνατὴν ἐπανόρθωσιν τῶν κακῶς γενομένων. Ἄλλ' ὁ κ. Πανάρετος μένει μέχρι τῆς σήμερον ἐν τῇ βασιλευσσίᾳ προβαλλόμενος τὸ ἐκκρεμὲς τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος· ἡμεῖς δὲ ἔβδομον τοῦτο ἔτος μένομεν οὕτως ἐκτεθειμένοι εἰς πάντα τὰ δεινά, ὅσα διαρκῆς, οὕτως εἰπεῖν, ἐκκλησιαστικὴ ἀναρχία ἐν οὕτῳ πονηραῖς ταῖς ἡμέραις εἶναι ἐπόμενον νὰ προξενήσῃ.

Ἡμεῖς δὲν ἐννοοῦμεν, πῶς τὸ ἐκκρεμὲς τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος δύναται νὰ ἀναγκάσῃ τὸν κ. Πανάρετον ἵνα ἀποδημῇ, ἐνῶ αὐτὸ τοῦτο ἡ θεραπεία τῶν ἐκ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ κακῶν εἶναι ἡ μόνη προσδοκία ἐφ' ἣ ἐψηφίσαστο αὐτὸν ἡ Μ. Ἐκκλησία. Εἶναι δὲ λόγοι κενοί, ἱκανοὶ ἵνα πείσωσι μόνους τοὺς ἐλάχιστα περὶ τῶν ἡμετέρων πραγμάτων γινώσκοντας, αἱ δυσκολίαι ὅσας προφασίζεται ὁ κ. Πανάρετος ὡς προκυπτούσας ἐκ τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος. Οἱ ἐνταῦθα ὀπωσθήποτε βουλγαρίζοντες παύσαντες ἀπὸ τῆς καθαιρέσεως τοῦ Παΐσιου νὰ ἀναγνωρίζωσι τὴν Μ. Ἐκκλησίαν ἐχωρίσθησαν καὶ ἀφ' ἡμῶν καὶ ἔχουσιν ἤδη καὶ ἰδίαν τινὰ ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν, τὸ δὲ λεγόμενον Μετόχιον. Ὡστε δὲν δύναται, ἀλλ' οὐδ' αὐτοὶ θέλουσι νὰ φέρωσι ψήφον περὶ παραδοχῆς ἢ μὴ ἀρχιερέως στελλομένου ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου· καὶ ὁ χωρισμὸς οὗτος οὐ μόνον δὲν ἐμποδίζει, ἀλλὰ καὶ εὐκολύνει τὴν ἐπιδημίαν τοῦ ἀρχιερέως ποθοῦντος τὴν προκοπὴν τοῦ ποιμνίου του. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι οὐδόλως προσβάλλεται ἡ ἀξιοπρέπεια αὐτοῦ, ἂν δὲν ἀναγνωρισθῇ κατ' ἀρχὰς ὑπ' ἐκείνων, ὅσοι ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν κακοβούλων εἰσηγήσεων οὐδ' αὐτὴν τὴν Μ. Ἐκκλησίαν θέλουσι νὰ ἀναγνωρίσωσιν. Ἄλλην δυσκολίαν προτείνει ὁ κ. Πανάρετος ὅτι οἱ ἐν Φιλιππουπόλει Γραικοί, τοῦτ' ἔστιν οἱ πιστοὶ τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ, εἶναι ὀλίγοι, ὥστε νὰ ἀποτίωσι τὴν ὀφειλομένην ἀρχιερατικὴν ἐπιχορήγησιν. Δὲν ἀναφέρομεν ὅτι τοῦτο μόνος ὁ κ. Πανάρετος μετὰ τῶν βουλγαρίζόντων χαίρει διαδίδων, οὐδ' εἴμεθα ἀρμόδιοι ἵνα ὑπενθυμίσωμεν τῇ Α. Πανιερότητι ὅτι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς οὐδέποτε ποιεῖται πορισμὸν τὴν εὐσέβειαν ἀπέναντι τῆς ὀφειλῆς, ἣν ἀπεκδέχεται παρ' αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία. Ἀλλὰ τοῦτο ἀποροῦμεν, πῶς διορθοῦται τὸ μέγα τοῦτο κακὸν μένοντος αὐτοῦ μακρὰν τοῦ ποιμνίου του καὶ ταῦτα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἄλλ' ὅχι· εἶναι καὶ αὕτη μία πρόφασις κενή, ὥσπερ καὶ ἐκείνη, ὅτι διαμένων ἐν Φιλιππουπόλει ἤθελεν ἀπαντᾶ ἐν πᾶσι μὲν μάλιστα δὲ ἐν ταῖς πολιτικαῖς ὑποθέσεσιν ἀντίδρασιν ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων πολλῶ ἰσχυροτέρων τῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἡ θέσις ἤθελε δίδει αὐτῷ. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ἡ ἐπιτόπιος ἀρχὴ θέλει μὲν καταφρονήσει μητρόπολιν ἀνεγνωρισμένην καὶ μητροπολίτην ψηφισθέντα

ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ θέλει δώσει μείζονα βαρύτητα εἰς τὸ μετόχιον, ὅτε βλέπομεν καθ' ἑκάστην τρανότατα τεκμήρια τοῦ ἄκρου πρὸς τὰ ἀρχαῖα πρόνομια τοῦ πατριαρχείου σεβασμοῦ τῆς Ἀ. Ἀ. Μ. τοῦ φιλολάου ἡμῖν ἀνακτος; Οὐ μόνον οἱ φόβοι οὗτοι εἶναι ἀνυπόστατοι καὶ αἱ δυσκολίαι προφάσεις, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ αὐθαίρετος ὑφισταμένη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, τὸ Μετόχιον, θέλει αὐτόματος διαλυθῆ, ἂν διευθύνῃ τὰ τῆς μητροπόλεως ἐκ τοῦ πλησίον ἀρχιερεῦς, ὁποῖος πρέπει ἡμῖν. Ἐν ὑπάρχει παρ' ἡμῖν τοιοῦτος ἀρχιερεῦς, εἴμεθα βέβαιοι, παναγιώτατε δέσποτα, καὶ δυνάμεθα νὰ τὸ ὑποσχεθῶμεν ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἅπαντα νὰ χωρία, βεβαρημένα ἤδη ἐκ τῆς ἐκρύθμου ταύτης καταστάσεως, εἰς ἣν κρατεῖ ταῦτα ἡ ἀπάτη, θέλουσι προσέλθει εἰς τὴν μητρόπολιν. Οὔτω δὲ ἄνευ πολλῶν δυσκολιῶν λύεται παρ' ἡμῖν ἐπιτοπίως τὸ βουλγαρικὸν ζήτημα, περιοριζόμενον εἰς μόνους τοὺς ὑποκινούντας αὐτό, οἵτινες λίαν εὐάριθοι εἰσίν.

Ἄλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐκκρεμὲς τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος καθίστησεν ἐπαισθητὴν τὴν στέρησιν ποιμαντορικῆς ἐπισκέψεως. Νῦν μάλιστα ἔχομεν ἀνάγκην ἀρχιερέως· διότι καὶ μόνῃ αὐτοῦ ἡ παρουσία θέλει ἐξομαλύνει ἐπιτοπίως ὅσας δυσκολίας παρουσιάζει τὸ βουλγαρικὸν ζήτημα' ἐνῶ τοῦναντίον ἄνευ γνησίου ἀρχιερέως οὐδεμία ἀντίδρασις δυνατὸν νὰ γείνη πρὸς τοὺς τῶναντίᾳ τῆ τε Μ. Ἐκκλησίᾳ καὶ τῆ πατρίδι ἡμῶν μελετώντας, οἵτινες ὁσημέραι κραταιοῦνται ἀπροσκόπτως συγκεντρούμενοι. Ναί, ἔχομεν ἀνάγκην ἀρχιερέως· ἀλλ' ὁποῖου; ἀνδρὸς εὐσεβοῦς, ἱκανοῦ, ἀμερολήπτου, φίλου ἀληθοῦς καὶ εἰλικρινοῦς τῆς τε Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῶν προαιωνίων καθεστώτων τῆς ἡμετέρας πάλεως καὶ ἐπαρχίας. Ὁ δὲ κ. Πανάρετος οὐ μόνον δὲν εἶναι τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ πᾶν τοῦναντίον. Ἐπτὰ ἔτων πείρα ἔλεισεν ἡμᾶς ἀρκούντως περὶ τούτου. Ὁ κ. Πανάρετος οὐδέπω ἀπὸ τῆς ψηφίσεώς του κατεδέξατο νὰ γνωρισθῆ μεθ' ἡμῶν διὰ γραμμάτων, εἰ καὶ ἡμεῖς ὑπακούοντες εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἐξακολουθοῦμεν ἔτι μνημονεύοντες τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς. Οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ κάμῃ λόγον περὶ τῶν τῆς μητροπόλεως κωδίκων καὶ πολλῶν ἄλλων πολυτίμων πραγμάτων, ἅτινα ἐπὶ Παῖσιου ἠρπάγησαν καὶ μέχρι τοῦδε κατακρατοῦνται ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Δὲν κατεδέχθη νὰ εἰδοποιήσῃ ἡμᾶς οὐδὲ τὴν τῆς Ὑ. Θ. Π. ἀνάβασιν εἰς τὸν οἰκουμενικὸν Θρόνον. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ πολλοῖς ἄλλοις, ἅπερ πολλάκις καὶ διὰ μακρῶν ἀνεφέραμεν τῆ Μ. Ἐκκλησίᾳ, ὁ κ. Πανάρετος δὲν ἔπραξεν οὐδ' ὅσα ἠδύνατο καὶ ἀποδημῶν νὰ πράξῃ. Ἄλλ' ἀπέδειξεν ὅτι καὶ ἐν προθέσει ἀφίνει νὰ προχωρῶσι τὰ ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας σχέδια καὶ προσπαθεῖ διὰ παντελοῦς ἀπραξίας, ἵνα κραταιωθῆ μὲν ὅτι πλείστον τὸ Μετόχιον, ἀποδειχθῆ δὲ ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ ἐν Φιλιππουπόλει μητρόπολις, πρὶν ἢ λυθῆ τὸ βουλγαρικὸν ζήτημα, ὅτι δηλαδὴ καὶ ἡ Φιλιππούπολις βουλγαρίζει καὶ βουλγαρικὴ εἶναι. Περὶ τῶν πράξεων καὶ διαθέσεων τοῦ κ. Πανάρετου ὅτι τοιαῦτα εἰσιν, εἴμεθα πλέον ἢ βέβαιοι. Ὡστε ὁ κ. Πανάρετος ἴσως εἰ-

ναὶ ἱκανὸς καὶ κατάλληλος διὰ καθαρῶς βουλγαρικὴν τινα ἐπαρχίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμετέραν Φιλιππούπολιν οὐ μόνον δὲν εἶναι ὁ καταλληλότατος, ἀλλ' εἶναι καὶ ὁ μόνος, ὅστις καὶ ἀποδημῶν βλάπτει αὐτὴν καιρίως, καί, ἂν ποτε κατὰ παραχώρησιν θεῖαν ἐπιδημήσῃ, θέλει ὠθήσῃ τὰ πράγματα εἰς μεῖζον καὶ ἀνεξίτητον βάραθρον. Τοῦτο γινώσκοντες καλῶς πολλάκις ἀναφερόμενοι εἰς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν ἐξεφράσαμεν ὅτι ὁ κ. Πανάρετος εἶναι ὅλως ἀπαράδεκτος ἡμῖν ὡς μητροπολίτης. Καὶ διὰ ταύτης δὲ τῆς ταπεινῆς ἡμῶν ἀναφορᾶς τὸ αὐτὸ ἐξαιτούμεθα θεομῶς, ὡς ἑξῆς.

Πέρουσι διὰ ταπεινῆς ἡμῶν ἀναφορᾶς ἐξητησάμεθα παρὰ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἵνα, μέχρις οὗ εὐρεθῇ τρόπος τις, ὅπως παύσῃται ὁ κ. Πανάρετος τιτλοφορούμενος Φιλιππουπόλεως, ἐκλέξῃ Αὐτὸς καὶ ἀποστείλῃ ἡμῖν Ἐπίσκοπόν τινα, τοιοῦτον ἄνδρα, οἷον ἐδειξάμεν ἀνωτέρω· καὶ ὑπεσχόμεθα ὅτι θέλομεν παρέχει αὐτῷ ἐπιχορήγησιν χρηματικὴν, ὅση ἱκανὴ εἰς ἀξιοπρεπῆ διατήρησιν αὐτοῦ. Ἡ δὲ μήτηρ ἡμῶν Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἔσπευσε τότε νὰ ἀναγγεῖλῃ ἡμῖν, ὅτι θέλει ἐκπληρωθῆ ἡ αἴτησις ἡμῶν. Ἀλλ' οὐκ οἶδαμεν ὅπως αἴφνης ἐμάθομεν ὅτι ἀνεχώρησεν ἐρχόμενος πρὸς ἡμᾶς ἀντὶ ἐπισκόπου ὁ πρωτοσύγκελλος καὶ ἀνεψιὸς τοῦ κ. Παναρέτου. Οὐχ ἤττον ὑπακούοντες τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ ὑπεδέχθημεν καὶ αὐτόν. Ἀλλ' ἐνιαύσιος πείρα ἔδειξεν ὅτι καὶ ὁ πρωτοσύγκελος οὗτος ἔχει τὰς αὐτὰς ὁδηγίας παρὰ τοῦ κ. Παναρέτου, οἷας καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ ἐπίτροπος, καὶ ἐπεκύρωσε τὴν πεποιθήσιν ἡμῶν ὅτι οὔτε ἐπίτροπος οὔτε ἐπίσκοπος ἀποστελλόμενος ὑπὸ τοῦ κ. Παναρέτου οὔτε αὐτὸς ὁ κ. Πανάρετος εἶναι δυνατὸν νὰ διευθύνῃ τὴν ἡμετέραν μητρόπολιν μετὰ ζήλου καὶ εὐλικρινείας. Ὅθεν καθικετεύομεν καὶ πάλιν τὴν Ὑ. Θ. Παναγιότητα, ἵνα περὶ μὲν τοῦ κ. Παναρέτου εὖρη τρόπον, ὅπως παύσῃ τοῦ νὰ ὀνομάζῃται μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως, ἄχρις οὗ δὲ ψηφισαμένη ἀποστείλῃ ἡμῖν ἄλλον μητροπολίτην ἢ Μ. Ἐκκλησία, ἐκλέξῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ ἀποστείλῃ ἡμῖν ἐπίσκοπόν τινα, ἄνδρα τοιοῦτον οἷον ὑπεδείξαμεν ἀνωτέρω. Ὑπεσχόμεθα δὲ αὐτῷ οὐ μόνον χρηματικὴν ἐπιχορήγησιν τὴν ἀρκοῦσαν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν ὑποστήριξιν πρὸς τὸ ἀγαθὸν τῆς τε Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πατρίδος ἡμῶν.

Πεπεισμένοι ὅτι θέλει εἰσακουσθῆ ἡ ταπεινὴ ἡμῶν αἴτησις αὕτη ἀπεδεχόμεθα πατρικὴν Αὐτῆς ἀπάντησιν καὶ ὑποσημειούμεθα εὐσεβᾶτως τῆς Ὑ. Θ. Παναγιότητος τέκνα ἐν Χριστῷ πειθήνια.

Ἐν Φιλιππουπόλει τῇ 28ῃ Ἰουνίου 1867.

Ἰωάννης Χ' Κοιμιτζόγλου, Ἰάκωβος Στεφάνου, Κωνσταντῖνος Ἀργυρίου, Νικόλαος Χ' Βασιλείου, Ἰωάννης Ν. Οἰκονομίδης, Ἐρᾶστης Χρήστου, Πέτρος Ἰωάννου, Χ' Δημος Κωνσταντίνου, Γεώργιος Χρηστίδης, Παναγιώτης Κωνσταντίνου, Γεώργιος Ρ. Καλλισθένης, Ἀργύριος Γεωργίου, Βασίλειος Ἀγγελῆ, Ἀθανάσιος Μαρούλις, Κωνστ. Παπᾶ Σαούλ, Ἰωάννης Ἰ. Βαφεύς, Γεώργ. Κωνστ. Χαλεπλῆς, Ἰωάννης Δ. Μάρδας, Διμήτριος Ζλάτου, Ἀργ.

Βαρουσιάδης, Μιχαήλ Γκιουμουσγκερδάνη, Εὐστάθιος Τζιφόνης, Χριστόδουλος Κούμα, Ν. Πέτρου προτομάστορ τῶν ἀμπατζήδων, Κωνστ. Βελιάδης, Κ. Παπαδάτης, Κυριακὸς Δ. Μήτσορας, Ἄ. Ἰ. Βενθύλος, Ζ. Ἰ. Νέμτσου-γλου, Ἀθ. Μ. Γκιουμουσγκερδάνης, Γεώργ. Ἄ. Πολίτογλου, Δημήτριος Σλαβίδης, Ἰωάννης Δ. Κύρου, Ἀνδρέας Γεωργιάδης, Βλ. Γ. Σκορδέλης, Δημήτριος Γεωργιάδης.

Ἐν τῇ ὀπισθίᾳ ἀγράφῳ σελίδι κατὰ τὸ ἄνω μέρος εἶναι ὀριζοντίως ἐκτετυπωμένοι δέκα κυκλωτερεῖς σφραγίδες ρουφετίων Φιλιππουπόλεως :

ΣΥΝΤΕΧ. ΧΡΥΣΟΧΟ. ΦΙΑΠ., † ΡΟΥΦΕΤΙ ΠΑΚΑΛΙΑΩΝ ΦΙΑΠΠΟΥΠΟΛΙΣ 1843 (κυκλωτερεῶς καὶ ἐν τῷ κέντρῳ τουρκιστὶ), † ΡΟΥΦΕΤΙ ΑΜΔΑΤΖΗΔΩΝ ΦΙΑΠΠΟΥΠΟΛ. 1843 (ὁμοίως) ΡΟΥΦΕΤΙ ΡΑΠΤΑΔΩΝ ΦΙΑΠΠΟΥΠΟΛ. 1851 (ὁμοίως), ΡΟΥΦΕΤΙ ΚΑΠΙΛΑΔΩΝ 1841 (δύο κλάδοι δάφνης διασταυρούμενοι κάτωθεν τῆς ἐπιγρ), ΡΟΥΦΕΤΙ ΑΚΤΑΡΙΑΩΝ 1840 (ἐν τῷ μέσῳ ἄγκυρα ἐφ' ἧς πλαστικῆ), ΡΟΥΦΤ ΚΑΦΤΖΙΑΝ (χωρίζεται εἰς τέσσαρα τμήματα διὰ δύο διαμέτρων καθέτως τεμνομένων), ΡΟΥΦΤΙ ΑΣΡΖ (ἀσταρτζήδων), ΡΟΥΦΕΤΙ ΔΚΑΓΚΡ 1851 (Δουλγκέρηδων), ΡΦΤ ΨΩΜΑΔΝ 1851.

Σημείωσις. Ἡ ἀναφορὰ γεγραμμένη καλλιτεχνικῶς καὶ ἀψόγως συντακτικῶς καὶ ὀρθογραφικῶς ἐπὶ τῆς μίας ὄψεως χάρτου διαστάσεων 0,67×0,49 τοῦ μ. περιέχει στίχους 42 πλὴν τῆς τριστίχου διευθύνσεως καὶ προσφωνήσεως. Φαίνεται ὅτι συνειάχθη ὑπὸ τοῦ τότε διευθυντοῦ τῆς κεντρικῆς Ἑλλ. σχολῆς Βλ. Γ. Σκορδέλη, Στενιμαχίτου καὶ ἐθνωφελεστάτου ἀνδρός, ἀντεγράφη δὲ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου Γ. Ν. Καλλισθένους, οἵτινες καὶ συνυπογράφονται. Εὐρέθη ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς οἰκογενείας Γκεμισγκερδάνη. Ἡ ὀπιστολή τοῦ ἐπισκόπου Εἰρηνοπόλεως Στενιμαχίτου Ἰγνατίου Καρκαλιᾶ ἰσως ἐματαιώσε τὴν ἀποστολὴν τῆς εἰς τὸ πατριαρχεῖον. Δυστυχῶς τὰ ἐν αὐτῇ γραφόμενα ἐπληθήθυσαν. Διότι ὁ Πανάρετος ἐνεκολπώθη τὸν Βουλγαρικὸν ἀγῶνα καὶ γενομένου τοῦ σχίσματος ἀνηγορεύθη ὑπὸ τῆς ἐξαρχίας ὁ πρῶτος Βούλγαρος ἀρχιερεὺς τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως. Ἡ ἀπληστία καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἑλληνας Φιλιππουπολίτας μνησικακία διὰ τὰς κατ' αὐτοῦ πρὸς τὸ πατριαρχεῖον ἐνεργείας τῶν ἐτύφλωσε τὸν γνήσιον Ἑλληνα ἐξ Ἠπείρου.

Μεταξὺ τῶν ὑπογραφῶν ὑπάρχουσι κεναὶ θέσεις προφανῶς ἀφεθεῖσαι πρὸς ὑπογραφὴν καὶ ἄλλων σπουδαίων συμπολιτῶν. Διότι ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἔλλειψις τῶν ὑπογραφῶν τῶν μεγαλεμπόρων καὶ μεγαλοκτηματιῶν Ἀθ. Φιλιππίδου, Τσουκαλᾶ, Σιαγκούνη, Κοσμίδου, Θωμίδου, Κλεάνθους, Ἀχλανῆ, Μαυρίδου, Χ' Ἀναστασίου, Κατσίγρα, Ἀργύρογλου, Κοτζιάσογλου, Κάβρα, Βλάδου, Παυλίτου, Ἀργυριάδου καὶ ἄλλων. Σημειωτέον ὅτι τὸ οἰκουμ. πατριαρχεῖον καίπερ δικαιοῦν τὴν αἰτίησιν τῶν Φιλιππουπολιτῶν δὲν ἠδύνατο ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν συμπράττοντα τοῖς Βουλγάροις Πανάρετον, ἐνεκα τῆς πρὸς αὐτὸ τότε δυσμενείας τῆς ὑψηλῆς Πύλης διὰ τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐνεκα τῆς ἰσχυρᾶς ὑποστηρίξεως τῶν Βουλγάρων παρὰ τῆς ἐν Κων)πόλει Ρωσικῆς πρεσβείας.

Ἄρ. 53

Ἀντέγραφοι εἰκονικῶν

ἰδιοκτησίας τίτλων κτημάτων τῆς Ἑλλήν. Κοινότητος Φιλ)πόλεως

Ὁ ὑποφαινόμενος Σωτήριος Ἀντωνιάδης ἰατρός, κάτοικος Φιλ)πόλεως, δίδω τὸ παρὸν ἀντέγραφοι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὀρθόδοξον κοινότητα Φιλ)πό-

λεως πρὸς πιστοποίησιν ὅτι ἀνήκουσιν εἰς αὐτὴν κατὰ πλήρη, ἀπεριόριστον καὶ ἀδιαφιλονείκητον κυριότητα καὶ ἰδιοκτησίαν τὰ ἀκόλουθα ἐν Φιλ]πόλει ἀκίνητα κτήματα τὰ εἰκονικῶς ἐπ' ὀνόματί μου ἐγγεγραμμένα εἰς τὰ φορολογικὰ βιβλία καὶ τὸ κτηματολόγιον, διὰ τὰ ὁποῖα ἐπίσης ἐξεδόθησαν εἰκονικῶς ἐπ' ὀνόματί μου οἱ τίτλοι τῆς ἰδιοκτησίας. Τὰ κτήματα ταῦτα εἶναι τὰ ἀκόλουθα: 1ον) τὸ πρῶν ἐν Τζαμπὰς—τεπὲ οἰκοτροφεῖον τῶν ἀρρένων τῶν Ζαριφειῶν διδασκαλείων μετὰ τοῦ παραρτήματός του, τῶν ὁποίων οἱ εἰκονικοὶ ἐπ' ὀνόματί μου τίτλοι ἰδιοκτησίας εἶναι ὁ ὑπ' ἀρ. 20 ἀπ' 19 Ἰανουαρίου 1898 καὶ ὁ ὑπ' ἀριθμ. 524 ἀπὸ 2 Νοεμβ. 1898. 2ον) ἡ πρῶν ἐν Μαράς οἰκία τοῦ ἱερέως Δημητρίου Χρήστου, τῆς ὁποίας ὁ εἰκονικὸς ἐπ' ὀνόματί μου τίτλος ἰδιοκτησίας εἶναι ὁ ὑπ' ἀρ. 815 ἀπὸ 2 Ὀκτωβρ. 1892 καὶ 3ον) τὸ πρῶν οἰκόπεδον τῆς Ἑλένης Γεωργίου Γκεμισγκερδὰν παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγ. Κωνσταντίνου, τοῦ ὁποίου ὁ ἐπ' ὀνόματί μου εἰκονικὸς τίτλος παρέπεσεν. Κατὰ συνέπειαν ἡ ἑλληνικὴ ὀρθόδοξος Κοινότης Φιλ]πόλεως ὡς πλήρης ἀπεριόριστος καὶ ἀδιαφιλονείκητος ἰδιοκτήτρια τῶν ἄνω ἀκινήτων κτημάτων δικαιούται ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀναμείξεώς μου ἀπ' εὐθείας νὰ ἐνοικιάζη, ὑποθηκεύη, ἐκποιῇ καὶ ἐν γένει διαθέτῃ τὰ κτήματα ταῦτα καθὼς καὶ νὰ εἰσπράττῃ τὰ ἐνοίκια καὶ εἰσοδήματα αὐτῶν ὡς καὶ τὴν ἀποζημίωσιν καὶ τὸ τίμημα αὐτῶν ἐν περιπτώσει ἀπαλλοτριώσεως, πυρκαϊᾶς ἢ πωλήσεώς των. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ κτήματα ταῦτα εἶναι εἰκονικῶς ἐπ' ὀνόματί μου, δι' αὐτὸ ἡ ἐνοικίασις, ἀσφάλεια καὶ ἐκποίησις των θὰ γίνηται μὲν ἐξ ὀνόματός μου, ἀλλ' ὁ ἐκάστοτε ἐν Φιλιππουπόλει ἐν ἀπουσίᾳ μου πληρεξούσιός μου θὰ εἶναι ὑπόχρεως προκειμένου περὶ τῶν ἄνω ἀκινήτων κτημάτων νὰ συμμορφῶται ἀπολύτως, καὶ ἄνευ ἀντιρρήσεως πρὸς τὰς ὁδηγίας καὶ ἐντολάς τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου κοινότητος Φιλιππουπόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπίσης κοινότητα θὰ καταβάλλῃ ἀπ' εὐθείας καὶ μετροῇ ὅ,τι ὡς πληρεξούσιός μου ἤθελεν εἰσπράξει ἐκ τῶν κτημάτων τούτων ὡς καὶ τὴν ἀποζημίωσιν καὶ τὸ τίμημα αὐτῶν ἐν περιπτώσει ἀπαλλοτριώσεως, πυρκαϊᾶς ἢ ἐκποίησεώς των.

Σ. Ἀντωνιάδης

Ἐν Φιλ]πόλει τῇ 12 Μαρτίου 1914, οἱ μάρτυρες Γεώργιος Κύρου.

Σημείωσις. Ἡ Ἑλλ. κοινότης Φιλ]πόλεως φοβουμένη μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἀν. Ρωμυλίας μετὰ τῆς Βουλγαρίας κατάλυσιν τῆς ὑπὸ τῆς Βουλγαρίας καὶ κατὰσχασιν τῆς κτηματικῆς τῆς περιουσίας κατέγραψεν εἰκονικῶς ἀπὸ τοῦ 1890 τὰ δωρούμενα αὐτῇ ἢ ἀγοραζόμενα κτήματά της ἐπ' ὀνόματι ἀξιοχρέων μελῶν της, ὡς ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τῷ 1906 καταληφθέντων πάντων τῶν ἐπ' ὀνόματί της κτημάτων τὰ ὑπὸ ξένον ὄνομα τιτλοφορούμενα ἐσώθησαν. Τῶν μνημονομένων ἐνταῦθα τὸ μὲν οἰκοτροφεῖον ἐπωλήθη τῇ 15 Ἰουνίου 1915 ὑπὸ τοῦ πληρεξουσίου τοῦ εἰκονικοῦ ἰδιοκτήτου Σ. Ἀντωνιάδου-Γεωργίου Κύρου δικηγόρου εἰς τὸν Π. Πράτανου ἀντι 12.500 χρ. φρ. διατεθέντων, ὡς λέγεται, εἰς φιλανθρωπικούς σκοπούς, τῶν δὲ ἄλλων ἡ τύχη ἀγνοεῖται. Ὡσαύτως καὶ ἡ παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ἁγ. Μαρίνης οἰκία τοῦ Κυριτζικογλου ἀγορασθεῖσα ὑπὸ τῆς κοινότητος μετὰ τὸ

1903 καὶ δηλωθεῖσα εἰκονικῶς ἐπ' ὀνόματι τοῦ τότε ταμίου τῆς Λίποβατζ ἐπωλήθη καὶ αὐτὴ μὴ καταληφθεῖσα, ἀλλ' ἄγνωστον εἶναι πῶς διετέθη τὸ τίμημά της. Δρυὸς πεσοῦσης....

Ἄρ. 54

Ἀναφορὰ τῶν ἐν Φιλιππουπόλει Ἑλλήνων πολιτῶν ἀπὸ 7 Ἰαν. 1931 πρὸς τὸν ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος διεκδικούντων καὶ αὐτῶν ὡς μελῶν τῆς διαλυθείσης Ἑλλ. κοινότητος Φιλιππουπόλεως τὴν ἐκκαθαρισθεῖσαν περιουσίαν αὐτῆς, ἐν περιπτώσει ἐφαρμογῆς τῆς τοῦ διαιτητικοῦ δικαστηρίου τῆς Χάγης ἀποφάσεως.

Πρὸς τὸν ἐξοχώτατον ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλληνικῆς δημοκρατίας ὑπουργὸν κύριον Ἀνδρέαν Μιχαλακόπουλλον.

Οἱ μετὰ σεβασμοῦ ὑπογεγραμμένοι Ἕλληνες πολῖται, διαμένοντες ἐν Φιλιππουπόλει τῆς Βουλγαρίας καὶ ἐνεργὰ μέλη ἢ υἱοὶ καὶ ἀπόγονοι τοιούτων τῆς προῆν Ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου Κοινότητος Φιλιππουπόλεως ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλωμεν τῇ Ὑμετέρᾳ ἐξοχότητι τὴν παροῦσαν αἴτησιν σὺν τῇ θεορμῇ παρακλήσει, ὅπως αὕτη τύχη τῆς εὐμενοῦς καὶ προσηκούσης τῷ δικαίῳ Ὑμετέρας προσοχῆς πρὸς περιφρούρησιν τῶν παραγκωνιζομένων δικαιωμάτων ἡμῶν.

Ἀνέγνωμεν ἐν ταῖς ἐφημερίσιν ἀνακοίνωσιν τοῦ παρὰ τῇ μεικτῇ Ἐπιτροπείᾳ ἐπὶ τῆς Ἑλληνοβουλγαρικῆς μεταναστεύσεως Ἕλληνος ἀντιπροσώπου ἀξιοτίμου κ. Ἐξηντάρη ἀπὸ 8ης Ὀκτωβρίου π. ἔτ., δι' ἧς προσκαλοῦνται πάντα τὰ ἀπὸ τοῦ 1900 μεταναστεύσαντα εἰς τὴν Ἑλλάδα μέλη τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ ἑλληνικῶν Κοινοτήτων, ὅπως ὑποβάλωσιν αὐτῷ ὀνοματικὸν κατάλογον ἑαυτῶν διότι κηρυχθειῶν ἐν διαλύσει τῶν προειρημένων Ἑλλην. Κοινοτήτων αἱ ἐκκαθαρισθεῖσαι περιουσίαι αὐτῶν δέον κατ' ἀπόφασιν τοῦ διαιτητικοῦ τῆς Χάγης δικαστηρίου νὰ περιέλθωσιν εἰς τὰ μέλη αὐτῶν ἢ τοὺς κληρονόμους αὐτῶν ὡς μόνους δικαιούχους.

Ἐὰν ὄντως τὸ ἀντίτιμον τῆς καταληφθείσης ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κτηματικῆς περιουσίας τῆς ἡμετέρας ἐν Φιλιππουπόλει Κοινότητος, — ἦν ἀπὸ τεσσάρων καὶ πλέον αἰῶνων συμπήξαντες οἱ πρόγονοι ἡμῶν διετήρησαν ἀεῖποτε προάγοντες μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὅποτε κατελύθη βίᾳ ὑπὸ τοῦ νεοπαγοῦς τῶν Βουλγάρων κράτους, — πρόκειται νὰ περιέλθῃ οὐχὶ εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν μητέρα Ἑλλάδα, τὴν ὑποστῆσαν ἐπὶ ἕνα ὄλον αἰῶνα τοιαύτας καὶ τηλικαύτας θυσίας χάριν τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ, (ἐν αἷς καὶ δεκάς ἑκατομμυρίων χουσῶν δραχμῶν πρὸς διατροφήν ἐπὶ χρόνον τῶν εἰς αὐτὴν καταφυγόντων ἐκ Βουλγαρίας ὁμογενῶν μετὰ τὰν πυρπόλησιν τῆς Ἀγκιάλου καὶ κατὰ τοὺς ἀνθελληνικοὺς διωγμοὺς ἐν ἀπάσῃ τῇ χώρᾳ τῷ 1906), ἀλλ' εἰς τοὺς συμπολίτας ἡμῶν τοὺς εἰς τὴν Ἑλλάδα δυνάμει τῶν συνθηκῶν μεταναστεύσαντας, λαμβάνομεν ἐκ τοῦ ἀπαραγράφτου ἡμῶν δικαίου τὸ θάρρος νὰ

διαμαρτυρηθῶμεν ἐπὶ τῇ προσγινομένη ἀδικίᾳ ἡμῖν, ὧν ἡ ὑπαρξίς ὅλως ἠγροήθη καὶ ἀγνοεῖται ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων.

Ἐὰν ὑπάρχωσι δικαιοῦχοι ἐπὶ τῆς κοινοτικῆς ἡμῶν περιουσίας, τοιοῦτοι δὲν εἶναι μόνοι οἱ εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταναστεύσαντες συμπολίται ἡμῶν Βούλγαροι ὑπήκοοι (Ὁθωμανοὶ πρὸ τοῦ 1878) εἶναι καὶ οἱ ἄλλων κρατῶν καὶ δὴ τῆς Ἑλλάδος πολῖται, εἴτε αὐτοὶ οὔτοι κτησάμενοι τὸ τοῦ πολίτου δικαίωμα εἴτε πατρόθεν κληρονομήσαντες αὐτό. Οὔτοι πάντες ὄντες ἀναπόσπαστα μέλη τῆς πολυπαθοῦς ἡμῶν Κοινότητος οὐδέποτε ἐπαύσαντο, — ἡμεῖς τε καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν, ὥσπερ καὶ οἱ πρόγονοι—δι' ἀδιαλείπτων φροντίδων καὶ ὑλικῶν ἀρωγῶν συντελοῦντες εἰς τὴν διατήρησιν καὶ προαγωγὴν αὐτῆς, δυνατὸν δ' εἰπεῖν ἐν μείζονι μοίρα τῶν συμπολιτῶν ἡμῶν Βουλγάρων ὑπηκόων ὄντες εὐπορώτεροι αὐτῶν, ἅτε ἐμπορευόμενοι καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἀποδημοῦντες, Πρὸς διαπίστωσιν τῶν λεγομένων μνημονεύομεν εὐεργέτας τινὰς τῆς Κοινότητος τῶν ἡμετέρων συμπολιτῶν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, οἵτινες οὔτε Ὁθωμανοὶ οὔτε Βούλγαροι πολῖται ἦσαν. Ἑλληὴν πολίτης ἦτο ὁ ἀοίδιμος Ἀντώνιος Κομιζόπουλλος, ὁ εἰς Μόσχαν ἀποδημήσας, εἰς τῶν ἰδρυτῶν τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας, ὅστις πολλάκις συνέδραμε χρηματικῶς τὴν Κοινότητα πρὸς τε ἀνέγερσιν καὶ διατήρησιν τῶν εὐαγῶν αὐτῆς ἰδρυμάτων καὶ ποικίλοις βαρυτίμοις δώροις ἐκόσμησε τοὺς ναοὺς αὐτῆς καὶ ἀποθνήσκων κατέλιπε σεβαστὸν ποσὸν τῆ ἐν Ἀθήναις Ριζαρείῳ σχολῇ, ὅπως ἀπὸ τῶν τόκων αὐτοῦ ἐκπαιδεύωνται ἐν τῇ σχολῇ Φιλιππουπολιτῶν παῖδες, μέλλοντες νὰ μετέλθωσι τὸ διδασκαλικὸν καὶ ἱερατικὸν ἐπάγγελμα. Ἑλληὴν πολίτης ἦτο ὁ μεγαλέμπορος Σαρῆ-Σταῦρος Κοσμᾶς, ὅστις ἔκτισε τῷ 1857 τὸ παρθεναγωγεῖον τῆς Κοινότητος καὶ ἐκληροδότησε ποσὸν τι πρὸς διατήρησιν αὐτοῦ. Ρῶσσοσ πολίτης ἦτο ὁ ἐν Ὀδησσῷ ἐθνικὸς εὐεργέτης ἀοίδιμος Γρηγόριος Μαρσαλῆς, ὅστις ἔκτισε τῷ 1900 τὸ καλλιπρεπὲς τῆς Κοινότητος γυμνάσιον. Ἑλληὴν πολίτης ἦτο ὁ Ἰωάννης Γεωργίου Πολίτης, ὅστις διεκόσμησε τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Δημητρίου διὰ τοῦ λαμπροῦ μαρμαρίνου τέμπλου καὶ λοιποῦ θαυμασίου διακόσμου. Ἑλληὴν πολίτης ἦτο ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγαλέμπορος, ὁ σχεδὸν συμπολίτης ἡμῶν Στενιμαχίτης Χρυσοβέργης, ὅστις ἐπεχορήγει ἐτησίως 200 λίρας πρὸς διατήρησιν τῆς ἀστικῆς σχολῆς. Γερμανοὶ καὶ Αὐστριακοὶ πολῖται ἦσαν οἱ ἐπὶ ἓνα καὶ πλεόν αἰῶνα μεγαλέμποροι Κοϊμιτζόγλου, οἱ ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ τῇ Ἀνατολῇ ἐμπορευόμενοι, οἵτινες πολλὰ ἄνωχως συνέδραμον τὴν Κοινότητα, Ἑλληνες πολῖται ἦσαν οἱ μεγαλέμποροι Σιτσάναι, Νέμισογλου, Γεωργιάδαι, Φιλιππίδαι, Σταματιάδαι, καὶ ἄλλοι ἀρωγοὶ καὶ στυλοβάται τῆς Κοινότητος καὶ τῆς Ἐθνικῆς ἰδέας. Γάλλοσ πολίτης ἦτο ὁ ἐν Μασσαλίᾳ ἀποδημῶν τραπεζίτης Κοσμᾶς Κατσίγρας μέγας εὐεργέτης τῆς Κοινότητος.

Οἱ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων τὸ γένος Φιλιππουπολιτῶν, ἐξοχώτατε, ἀνέκαθεν εἰς τὴν ἐμπορίαν ἐπιδίδοντες καὶ ἀποδημοῦντες οὐ μόνον εἰς τὴν Εὐρώπην,

ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν (ἐν Καλκούτῃ τῶν Ἰνδιῶν φθίνοντος τοῦ 18ου αἰῶνος ἴδρυσαν ἀποικίαν) χάριν τῶν ὑποθέσεών των ἐκτῶντο ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος τὴν ὑπερηκόνητα ἰσχυρῶν κρατῶν πρὸς ἀσφάλειαν ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς τυραννίας καὶ πλεονεξίας. Ὅτε δὲ συνέστη τὸ μικρὸν τῆς Ἑλλάδος βασίλειον πολλοὶ ἐφιλοτιμήθησαν νὰ λάβωσι τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν, οἱ μὲν ὡς ἐκ τῶν ἀπελευθερωθέντων Ἑλληνικῶν μερῶν εἴτε αὐτοὶ οὗτοι εἴτε πατρόθεν ὀρμώμενοι, οἱ δὲ μεταβαίνοντες ἕξ ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ θητεύοντες ἐν τῷ στρατῷ.

Ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν ὡς μελῶν τῆς Κοινότητος ηὔξηθη μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου τῷ 1880, ὅθεν οἱ γονεῖς πολλῶν ὤρμῶντο, πρὸς δὲ καὶ τῶν νέων χωρῶν τῷ 1913, τῶν ἐκεῖθεν ὀρμωμένων τέως Ὀθωμανῶν πολιτῶν γενομένων Ἑλλήνων. Ἐκ τούτου κατήντησεν ἡ Κοινότης ἡμῶν κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς αὐτῆς ἔτη, — προσελθόντων καὶ ἄλλων μεταναστῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τοῦ αὐτονομιακοῦ καθεστῶτος τῆς Ρωμυλίας, — ἂν ἀποτελεῖται κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἕξ Ἑλλήνων πολιτῶν, οἵτινες καὶ πλείονα τῶν ὑπολαμβανομένων ἰθαγενῶν ὡς εὐπορώτεροι συνεισέφερον εἰς διατήρησιν τῶν εὐαγῶν ἰδρυμάτων αὐτῆς, τῆς διοικήσεως ὧν καὶ μετεῖχον ἀείποτε ὡς δημογέροντες καὶ ἐπίτροποι τῶν ναῶν, κωλυόμενης μόνης ἐσχάτως ὑπὸ τῶν Βουλγαρικῶν νόμων τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν ὡς ἐφόρων τῶν σχολείων.

Προσημειωτέον δὲ ὅτι οἱ Ἕλληνες πολῖται πρὸς ταῖς πρὸς τὴν Κοινότητα καὶ τὸ ἐπιτόπιον κράτος ὑποχρεώσεσι καὶ τῶν πρὸς τὴν μητέρα ἱερῶν καθηκόντων δὲν ἐπελανθάνοντο, ἐρχόμενοι αὐτῇ κατὰ δύναμιν ἀρωγοὶ καὶ εἰς τὴν φωνὴν αὐτῆς κινδυνεύουσας μὴ κωφεύοντες, ἀλλὰ προστρέχοντες πρόθυμοι, — οἱ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὄπλα — καὶ διακινδυνεύοντες ἐν τοῖς πεδίοις τῶν μαχῶν (Κρητικὴ ἐπανάστασις 1866—68, ἐπιστράτευσις τοῦ 1885, πόλεμοι τοῦ 1897, 1912—13, 1917—1922). Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ἀνθελληνικὸν ἐν τῇ χώρᾳ κίνημα οὐχὶ ὀλιγωτέρας τῶν συμπολιτῶν των Βουλγάρων ὑπερηκόων ζημίας ὑπέστησαν λεηλατηθέντων οἰκτρῶς τῶν καταστημάτων πολλῶν.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων κατάφωρος εἶναι ἡ ἀδικία ἢ προσγινομένη εἰς ἡμᾶς, ἀγνοουμένους ὡς μέλη τῆς Κοινότητος καὶ διὰ τοῦτο ἔχομεν τὸ θάρρος διὰ τῆς παρουσίας νὰ παρακαλέσωμεν τὴν Ὑμετέραν ἐξοχότητα, ὅπως ὑποστηρίξητε τὰ ἀναφαίρετα ἡμῶν δικαιώματα κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς κοινοτικῆς ἡμῶν περιουσίας, διότι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δίκαιον εἶναι νὰ στερηθῶμεν αὐτῶν πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἐντεῦθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταναστευσάντων συμπολιτῶν ἡμῶν, Βουλγάρων δὲ πολιτῶν, ὧν οἱ πολλοὶ ἐνταῦθα, εἰρησθῶ ἐν παρόδῳ, ἀπέλανον τῶν κοινοτικῶν ἀγαθῶν οὐδὲν ἢ ἐλάχιστα συνεισφέροντες, τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν ἐχόντων τὰ πλείονα βάρη κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους.

Εὐελπιστοῦντες, Ἐξοχώτατε, ὅτι θέλετε λάβει ὑπ' ὄψιν τὴν παροῦσαν

ἡμῶν αἴτησιν καὶ θέλετε ἐνεργήσει ὅπου καὶ ὅπως δεῖ ὑπὲρ τῆς δικαίας ἡμῶν ὑποθέσεως διατελοῦμεν μετὰ τοῦ προσήκοντος ὑμῖν σεβασμοῦ καὶ τιμῆς.

Ἐν Φιλιππουπόλει τῇ 7ῃ Ἰανουαρίου 1931

Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδης δ. φ., πρῶτῃν καθηγηγῆς. Ἐπονται περὶ τὰς 30 ὑπογραφαὶ Ἑλλήνων πολιτῶν κατοίκων ἀπάντων Φιλιππουπόλεως.

Ἄρ. 55

Ὁ Γρηγόριος Μαρασλῆς

Ἄλλ' οὖν ἔχει τοι σχῆμα, κἄν ἄπωθεν ἦ,
ἀνὴρ ὁ χρηστός δυστυχοῦντας ὠφελεῖν.

Ἐπιπέδης

Στὸν κόσμον, ποῦ τῆς ἀδικίας τὰγκάθια ριζωμένα
κάμνουν τὸν δρόμον τῆς ζωῆς δύσβατα μονοπάτια
κι' ὁ χεῖμαρρος τοῦ ὕλισμοῦ στοιβάζει καταπάτια,
ποῦ πνίγουν μὲ τὴ βώχα τους αἰσθήματα κρυμμένα,
φυτρώνουν ἀναπάντεχτα λουλούδια μυρωμένα,
φευγμέν' ἀπ' ἄλλα κλίματα, τοῦ ἡλίου τὰ παλάτια,
καὶ φῶς σκορποῦν ἀνέσπερο εἰς τῶν ἀσθενῶν τὰ μάτια
καὶ βάλσαμο παρηγοριᾶς σὲ στήθεια πονεμένα.

Εἶναι διαμάντι τοῦρανοῦ, ἠλιόφεγγη ἀχτίδα,
πνοὴ Ζεφύρου ἀβεστη εἰς τὸν κόσμον ἢ καλωσύνη
κι' ἂν ζῆ εἰς τὴ γῆ, τὴ θεία της θάχῃ ἄλλοῦ κοιτίδα.

Μέσα εἰς αὐτὰ τὰ λούλουδα κι' ὁ Μαρασλῆς προβάλλει.
Τῆς φτώχειας καὶ τῆς δυστυχιάς τοὺς πόνους ἐλαφρύνει.
Πόσον τοῦ πρέπουν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ κορμιοῦ τὰ κάλλη!

Μυρτίλος

Σημείωσις: Φθίνοντος τοῦ Ἀγούστου τοῦ ἔτους 1900 ἡ ἐν Φιλιππουπόλει ἐκδομένη ἡμερησίως *Εἰδήσεις τοῦ Αἵμου* ἐξέδωκε πανηγυρικὸν εἰκονογραφημένον τεύχος ἐπὶ τῇ μελλούσῃ κατὰ Σεπτέμβριον ἐνάρξει τῆς λειτουργίας τῶν σχολείων τῶν ἀρρένων τῆς πολυπαθοῦς ἐκείνης Ἑλληνικῆς Κοινότητος ἐν τῷ μεγαλοπρεπεῖ τριωρόφῳ σχολικῷ μεγάρῳ, ὅπερ πρόφρων ἀδοῦν δαπάνη ἀνήγειρε χάριν τῶν ἑλλήνων συμπολιτῶν του ὁ ἐν Ὀδησσῷ ὁμογενῆς Φιλιππουπολίτης καὶ μυστικοσύμβουλος τῆς Ρωσικῆς αὐτοκρατορίας Γρηγόριος Μαρασλῆς, ὁ μέγας ἐθνικὸς ἐνεργέτης (ἴδε καὶ ἀνωτέρω ἔργον ἀρ. 46). Ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι τοῦ τεύχους ἐτέθη ἡ εἰκὼν τοῦ ὄραίου καὶ καλοκαγάθου πρεσβύτου, ὕψ' ἦν ἐδημοσιεύθη τὸ ἀνωτέρω δεκατετράστιχον.

Τὸ κτιτορικὸν τῆς σχολῆς ἐπίγραμμα, ποιηθὲν ὑψ' ἡμῶν τῇ ἐντολῇ τῆς ἐφοροδημογεροντίας τῆς Ἑλλ. κοινότητος, ὅπερ κεφαλαίως χρυσοῖς γράμμασι χαραχθὲν ἐπὶ λευκοτάτης μαρμαρίνης πλακὸς ἐνετοιχίσθη εἰς τὰ προπύλαια τῆς σχολῆς δεξιῇ τῷ εἰσερχομένῳ, εἶχεν ὡς ἐξῆς :

Τόν δε δόμον Μουσῶν περικαλλέα ἤδ' ἀρίδηλον,
 κυδαίνων πρόφρων πατρίδα τηλόθι ἑών,
 ἀμφοτέρων κόσμον τε πόλει καὶ θάμβος ὀδίταις
 δείματο Μαρασλῆς τοῦνομα Γρηγόριος.
 Τὸν μέγλαυχες ἔνεικε Φιλίππου κύδιμον ἄστν
 τῆς γενεῆς μερόπων φέρτατον ἄνδρα μάλα.
 Γηράσκει καὶ χαλκὸς ὑπὸ χρόνου, ἀλλ' ἀρετῶν
 Γρηγορίοιο αἰεὶ τὸ κλέος ἀθάνατον.

Κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ ὄχλου κατάληψιν τῆς σχολῆς ἐπὶ τοῦ ἀνθελ-
 ληνικοῦ κινήματος τοῦ 1906 ἡ ἐνεπίγραφος πλᾶς κατετεμαχίσθη, βραδύτερον δὲ πρὸς
 κάλυψιν τῆς ἐπὶ τοῦ τοίχου ἀσχημίας ἀντικατεστάθη δι' ἑτέρας ἀνεπιγράφου. Ἐκ-
 τοτε ἐν αὐτῇ λειτουργεῖ Βουλγαρικὸν προγυμνάσιον, ὅπερ ἀπὸ τριετίας φέρει τὴν
 ἐπιγραφὴν: *Ἐθνικὸν προγυμνάσιον τοῦ Γρηγορίου Γρηγορίεβιτς Μαρασλῆ*. Χάριν
 τῆς ἱστορίας εἰρήσθω καὶ τοῦτο. Ἡ μετονομασία τοῦ προγυμνασίου ἐγένετο ἐν σχο-
 λικῇ τελετῇ, καθ' ἣν ὁ νῦν διευθυντής, Ροδοπαῖός τις, ἐξεφώνησε τὸν πανηγυρικὸν
 χαρακτηρίζων τὸν Μαρασλῆ *Βούλγαρον* ἐπευφημοῦντος τοῦ ἀκροατηρίου του, εἰ καὶ
 τὰς βιογραφικὰς περὶ αὐτοῦ πληροφορίας ἔλαβε παρ' ἐμοῦ. Φαίνεται ὅμως διὰ τὸ ἐπι-
 χεῖρημα τοῦ ἀφελοῦς δασκάλου ὅτι: *ὁ Μαρασλῆς ὡς γεννηθεὶς ἐν τῷ Μαρασίῳ, προα-
 στείῳ Βουλγαρικῷ τῆς Πλόβδηφ, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ εἶναι Βούλγαρος*, δὲν κα-
 τέπεισε τοὺς λοιποὺς δασκάλους καὶ κατὰ τινὰ χοροεσπερίδα των ἐν τῇ σχολῇ ἐν με-
 σονυκταῖς ποθ' ὥραις ἔλαβον τὴν δι' ἐράνων τῶν μαθητῶν στηθεῖσαν ἐν τῇ αἰθούσῃ
 τῶν τελετῶν γύψινον προτομὴν τοῦ κτίτορος καὶ κατέρριψαν εἰς τὴν αὐλὴν διὰ τοῦ
 παραθύρου θρυμματίσαντες. (Βουλγαρισμός).

ΤΕΛΟΣ

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΙΝ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
(1365 - 1912)

Ἡ Ἀδριανούπολις κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον ὑπῆρξεν, ὡς δευτέρα πόλις τῆς Ἑλληνικῆς ἐκείνης Αὐτοκρατορίας, διάσημος διὰ τὸν πλοῦτόν της καὶ φημισμένη ὡς κατ' ἐξοχὴν ὄχυρὰ πόλις. Τὰ ἔρμυνὰ φρούρια, μὲ τοὺς στρογγύλους καὶ ὀρθογωνίους πύργους καὶ τὰς ἐπάλλξεις των, ἐσώζοντο σχεδὸν ἀκέραια μέχρι τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου 1878, τὰ περιέγραψε δὲ ἐπακριβῶς εἰς μονογραφίαν τοῦ ὀφειμένου λόγιος Ἀδριανουπόλιτης καὶ καθηγητῆς Γεώργιος Λαμπουσιάδης. Ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1922 ἐκκενώσεως τῆς γηραιᾶς πόλεως τοῦ Ἀδριανοῦ ἢ βόρειος πλευρὰ τῶν ἰσχυρῶν τειχῶν της ἐσώζετο σχεδὸν ὀλόκληρος, ἂν καὶ κατεσκαμμένη εἰς πολλὰ σημεῖα της.

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Βυζαντινῆς περιόδου ἡ Ἀδριανούπολις διετέλεσεν ἄσβεστος ἐστία ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἑλληνικῶν γραμμάτων. Διακεκριμένος μάλιστα λόγιος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δεσποτάτου τῆς Νικαίας, ὁ Ἰωάννης Βατάτζης, ἐκ τῆς διασημοῦ τῆς Ἀδριανουπόλεως οἰκογενείας Βατάτζη, ἦτις μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1365 ἔδωκε πολλοὺς λόγιους καὶ στρατηγούς εἰς τὸ ἔθνος, ἐλθὼν εἰς τὴν Νικαίαν διαώρισθη ἰδιαίτερος γραμματεὺς καὶ μυστικοσύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδώρου Ασκάρεως καὶ κατόπιν τὸν διεδέχθη, νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα του, ὡς αὐτοκράτωρ καὶ Δεσπότης εἰς τὸν θρόνον τῆς Νικαίας.

Ἡ Ἀδριανούπολις κυριευθεῖσα τὸ 1365 ὑπὸ τῶν Τούρκων κατέστη, διὰ τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς, πρωτεύουσα τῶν κατακτητῶν. Ἡ προσωρινὴ ἔδρα ἀπὸ τὸ Διδυμότειχον (1362—1365) μετεφέρθη εἰς αὐτὴν καὶ ὁ πρῶτος σουλτάνος τῆς Μουράτ Α' ἔκτισε πλησίον τοῦ ἡσυχίου ρεΐθρου τοῦ Τόνζου, ἐνὸς τῶν τριῶν βραχιόνων τοῦ Ἐβρου, μεγαλοπρεπέστατον ἀνάκτορον, τὸ γνωστὸν μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων Ἐσκῆ Σαρσί (Παλαιὸν Ἀνάκτορον).

Τὸ ἀνάκτορον τοῦτο ὁ ποιητῆς Σοῦτσος, φιλοξενηθεὶς εἰς τὴν γηραιὰν πόλιν, διὰ λόγους ἀναμφισβητήτως ἐθνικούς, ἐπεσκέφθη καὶ ἐπροφήτευσεν περὶ αὐτοῦ εἰς τοὺς ἀναγλύφους στίχους του :

*Μέγαρον τῆς τυραννίας, σὲ ἠφάνισεν ὁ χρόνος.
Εἶθε μετὰ σοῦ νὰ πέσῃ καὶ ἡ δόξα καὶ ὁ θρόνος !*

Τὸ ἀνάκτορον ἐσώζετο ἀκέραιον μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ 1877. Ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῶν Χριστουγέννων οἱ Τούρκοι ὀπισθοχωροῦντες πρὸ τῶν ἐπερχομένων Ρώσων τὸ ἀνετίναξαν, διότι ἦτο ἀποθήκη πυρομαχικῶν, ἵνα μὴ τὰ παραδώσουν εἰς αὐτούς.

Σ. τ. Δ. Περίληψις τῆς παρουσίας μελέτης ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν *Φάρον τῆς Β. Ἑλλάδος* Θεσσαλονίκης τοῦ 1938.

Ἡ ἐκλογὴ τῆς τοποθεσίας ταύτης πρὸς οἰκοδόμησιν τοῦ ἀνακτόρου ὑπῆρξεν ἐξόχως ἐπιτυχής. Ὁ Τόνζος ἐκεῖ πλησίον εὐρισκόμενος σχηματίζει δύο μικρὰς νησίδας, ἠνωμένας μὲ ἰσθμὸν μικροῦ μήκους καὶ μικροτέρου πλάτους, εἰς τρόπον ὥστε αὐταὶ εἶναι ἀπαραλλάκτως μία μικρογραφία τῆς βορείου καὶ νοτίου Ἀμερικῆς. Ἡ βόρειος, πολὺ μεγαλυτέρα τῆς νοτίου, ὠνομάζετο μέχρις ἡμῶν *Ταὸν Ὀρμανή*, διότι περιορισμένη κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ἐχρησίμευσεν ὡς παράδεισος τῶν Σουλτάνων τῆς μακρυνῆς ἐκείνης ἐποχῆς. Ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς τρυφερᾶς γλῶσς, ἔσυρον τὴν πολυτελεστάτην ἐσθῆτά των λευκώλενοι τῆς Γεωργίας κόραι καὶ ἔκπαγλοι τοῦ Κανκάσου καλλοναὶ καὶ ἀρπαγεῖσαι ἀπὸ τὸ παρὰ τὸ Χρυσοῦν Κέρας Παλάτιον πορφυρογέννητοι παρθένοι ἐθροῖνον τὰ περασμένα μεγαλεῖά των.

Ἡ νότιος νησίς ἐνώνεται διὰ μεγάλης μὲν γεφύρας μὲ τὴν περιοχὴν τῆς πόλεως, διὰ μικροτέρας δὲ μὲ τὸ ἀνάκτορον. Εἰς τὴν μικρὰν νησίδα ἐσώζετο μέχρις ἐσχάτων πύργος ὀρθογώνιος, δύο ὀβελίσκοι ἀναθηματικοὶ καὶ βλήμματα πέτρινα μικρᾶς ὀκλής, 50—100 ὀκάδων, στρογγύλα ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ὁ περιώνυμος Οὐγγρος Οὐρβάν μετεχειρίσθη κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς βασιλευούσης. Πλάτανοι πολλῶν αἰῶνων βίον εὐσκίον διανύσαντες, πετέλει ὑψικάρηνοι καὶ εὐθυτενεῖς ὡς Ἀνδαλουσίαι κόραι, χάσμα ὀφθαλμῶν, καὶ πνευμόνων ἐντρύφημα, ἐστόλιζον τὸ αἰωνίως ἀειθαλὲς δάπεδον, τὸ ὁποῖον ἐξύμνησεν ὡς «*Λειβάδι τῶν Κομνηνῶν*» ὁ λόγιος ἀνακτορικός καὶ ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐν Διδυμοτείχῳ στεφθεῖς αὐτοκράτωρ, Ἰωάννης Κατακουζηνὸς εἰς τὰς Ἱστορίας του, τὰς ὁποίας ὀλίγον βραδύτερον ἔγραψεν ὡς μοναχὸς Ἰωάσαφ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος.

Ἐκτοτε, εἰς τὴν πνευματικὴν κίνησιν τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ, προῖστατο, ὡς εἶκός, ἡ νέα πρωτεύουσα. Ἐπεσκέπτοντο τὴν Ἀδριανούπολιν Πατριάρχαι Οἰκουμενικοὶ, διὰ νὰ ὑποβάλλουν τὰ σέβη ὑποτελείας καὶ τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ Γένους πρὸς τοὺς σκληροὺς αὐθέντας. Φαίνεται δέ, εἰς τὴν πόλιν ταύτην κατέφυγεν ἐκ τῶν πρώτων καὶ ὁ *Γεώργιος Σχολάριος* καὶ ἐπὶ διετίαν ἐν αὐτῇ παραμείνας ἐξελέγη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ὑπὸ τὸ ὄνομα Γεννάδιος. Εἰς αὐτὴν ἐξωρίσθη ὁ αἰχμαλωτισθεὶς Δεσπότης τῆς *Τραπεζοῦντος Δαβίδ* μετὰ τῆς συζύγου του καὶ ἄλλοι πορφυρογέννητοι ἦσαν ἐκεῖ περιορισμένοι καὶ ὁ διάσημος *Μιχάλογλου*, ὅστις ἔκτισε τὴν ὁμώνυμον ἐπὶ τοῦ Τόνζου γέφυραν (*Μιχάλ Κιοπροῦ*), ἣτις ἐνώνει, ἀκμαία μέχρι τῆς σήμερον, τὴν μαρτυρικὴν πόλιν μὲ τὸ ἑλληνικώτατον προάστειον Γιλδιρίμ, ὁμώνυμον τοῦ τρομεροῦ Σουλτάνου Βαγιαζίτ τοῦ ἐπικληθέντος Γιλδιρίμ (Κεραυνοῦ). Συνέρρευσαν εἰς τὴν περικαλλῆ πόλιν πλῆθος λογίων, καὶ ἐπιφανῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποιήθησαν ἐπὶ αἰῶνας, μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ πέραν ταύτης, βαθμοῦχοι πολιτικοί, διερμηνεῖς, γραμματεῖς, μυστικοσύμβουλοι καὶ εἰς ἐμπιστευτικὰς πολιτικὰς, διοικητικὰς καὶ διπλωματικὰς θέσεις τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους ἀνυψωθέντες καὶ διακριθέντες.

Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1455, καθὰ ἱστορεῖ ὁ *Κ. Σάθας*, ὁ εὐνοούμενος τῶν ἀτυχῶν αὐτοκρατόρων Μανουὴλ καὶ Ἰωάννου τῶν Παλαιολόγων ἐπιφανέστατος *Γεώργιος Φραντζῆς* μετέβη εἰς Ἀδριανούπολιν παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ἵνα ἐξαγοράσῃ τὴν αἰχμαλωτισθεῖσαν οἰκογένειάν του. Ἐξαγοράσας δὲ μόνον τὴν σύζυγόν του, ἀνεχώρησεν εἰς Πελοπόννησον. Ἐὰν δὲ πιστεύσωμεν, λέγει ὁ ἴδιος Σάθας, τὸν Σχολάριον, ὁ *Γεμιστὸς (Πλήθων)* φυγὰς ἦλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἔδραν τότε τῶν Τούρκων, καὶ δεξιωθείς ὑπὸ τινος Ἰουδαίου Ἐλισσαίου μέγα δυναμένου ἐν τῇ τῶν βαρβάρων αὐλῇ, ἐδιδάχθη παρὰ τούτου τὴν πολυθεΐαν καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ζωροάστρου. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἐλισσαίου, καέντος ζωντανοῦ, ὁ Γεμιστὸς ἦλθεν εἰς Σπάρτην καὶ ἐξηκολούθησε τὴν φιλοσοφικὴν του διδασκαλίαν καὶ πολυθεΐαν.

Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης *Νήφων* ὁ Πελοποννήσιος, διάσημος διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ διδασκαλίαν του, ὑποπεσὼν εἰς δυσμένειαν τοῦ Σουλτάνου ἐξωρίσθη κατὰ τὸ 1490 εἰς Ἀδριανούπολιν.

«Αὐτίκα δὴ κατὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, λέγει ὁ πολυμαθέστατος καὶ πολυγραφώτατος *Ματθαῖος Παρανίκας*, γυμνασιάρχης Σμύρνης, Τραπεζοῦντος καὶ Ἀδριανουπόλεως, κατὰ τὴν Ἀδριανούπολιν ἑκατὸν ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν, εἰμὴ πρότερον, διὰ τὸ ἐπίσημον τῆς πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καθέδρας ταύτης τοῦ Κράτους, φαίνεται ὑπάρχουσα ἐν τῇ Μητροπόλει *Σχολὴ Ἑλληνική*» (*Μ. Παρανίκας, Σχεδιάσμα, σελ. 41*).

Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1550 εἶχεν ἰδρυθεῖ ἐν αὐτῇ κοινοτικὴ βιβλιοθήκη καὶ κατεβάλλετο σπουδαία μέριμνα διὰ τὴν λειτουργίαν ἀνωτέρας, γυμνασιακῆς Σχολῆς, ἐτροφοδοτοῦντο δὲ ἀμφοτέραι ἐκάστοτε διὰ τῆς φιλομουσίας καὶ φιλογενείας διαφόρων εὐπαιδευτῶν ἀρχιερέων καὶ εὐσεβῶν πολιτῶν.

Μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως κατὰ τὰ ἔτη 1575—78 φέρεται ὁ *Ἱερεμίας*, ὅστις ἐν τῷ καταλόγῳ Στεφάνου Γέρλαχ συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν λογίων καὶ ἀξίων λόγου ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης : *Docti et clari viri hodiernae Graeciae* (*Turcograeciae* σελ. 506—507).

Κατόπιν τούτου ἄξιοι λόγου καὶ μεριμνήσαντες ἀσφαλῶς διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς πόλεως λόγιοι ἀρχιερεῖς Ἀδριανουπόλεως ἐχρημάτισαν οἱ *Ἀνθιμος* (1620) καὶ *Παρθένιος* (1632), ἀμφοτέροι πατριαρχεύσαντες.

Κατὰ τὸ Σχεδιάσμα Παρανίκας, κατὰ τὰ τέλη τῆς δεκάτης ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Σχολὴν Ἀδριανουπόλεως ἐδίδασκεν ὁ *Ἰωάννης Ζυγομαλᾶς*, ἀνὴρ λόγιος, ὑπὸ *Ἰωάσαφ* προσκληθείς, τοῦ τότε μὲν Ἀδριανουπόλεως μητροπολίτου, ἀργότερον δὲ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, ὡς δείκνυται ἐξ ἐπιστολῆς σταλείσης ὑπὸ τούτου πρὸς τὸν Ζυγομαλᾶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ δὲ Μακαριώτατος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων *Δοσίθεος Νοταρᾶς* εὐρισκόμενος εἰς Ἀδριανούπολιν δι' ὑποθέσεις τοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ θρόνου κατὰ τὸ 1683, καθύσον ἢ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ συνείθιζε νὰ παραμένῃ εἰς τὰ

ανάκτορα τῆς πόλεως τοῦ Ἀδριανοῦ πολλάκις, ἔγραψεν εἰς τὸν ἡγεμόνα τῆς Μολδοβλαχίας Ἰωάννην Δούκαν ἐπιστολήν, διὰ τῆς ὁποίας προέτρεπεν αὐτόν, ἵνα φροντίσῃ διὰ τὴν ἐκτύπωσιν εἰς τὸ ἐν Ἰασίῳ Ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον τὰ Ἄπαντα Συμεῶν Θεσσαλονικέως (Συμεῶν Θεσσαλονίκης Ἄπαντα σελίς 11).

Ἦδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν μητροπολίτης ἦτο ὁ ἐκ Κρήτης Ἀθανάσιος, Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κατόπιν κατὰ τὸ 1710. Οὗτος ἦτο, ὡς λέγει κατὰ Ζαβίραν ὁ Σάθας, ἀνὴρ πεπαιδευμένος, εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς, λατινικῆς καὶ ἀραβικῆς γλώσσης, ὡς καὶ τῆς ἱεραῆς γραφῆς καὶ τῆς μουσικῆς ἔμπειρος, ἱκανὸς νὰ καταλάβῃ τῶν λογογράφων καὶ φιλοσόφων τὰ συγγράμματα. Ἐσχόλαζε πάντοτε περὶ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τῆς θείας γραφῆς καὶ ἐκήρυττε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ χριστιανικῆς ἀγάπης. Εὐνόητον εἶναι, ὅτι ἀρχιερεὺς τοιαύτης μορφώσεως καὶ τόσοῦ ζήλου ἔδωκε σπουδαίαν ὠθησιν εἰς τὰ γράμματα τῆς πόλεως.

Τούτον, ἀναχθέντα εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον, ὡς εἶπομεν, διεδέχθη ὡς ἀρχιερεὺς τῆς πόλεως ὁ ἔξ Ἀδριανουπόλεως λογιώτατος, κατὰ τὸν Γερμανὸν Σάρδεων, ἱερομόναχος Ἀθανάσιος (1722) (Θρακικά, τόμ. 6, σελ. 42).

Ὀλίγον πρὸ αὐτῶν, κατὰ τὸ 1688, καὶ ὁ Μητροπολίτης Νεόφυτος, ἐφρόντισε περὶ τῆς ἐν τῇ πόλει παιδείας. Ἐδίδασκε δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ ὁ Νεόφυτος Κανσοκαλυβίτης, ἐφοίτησαν δὲ τότε, μεταξὺ ἄλλων, ὁ Βασίλειος Βατάτζης, ἐκ τῆς ἱστορικῆς τῶν Βατάτζηδων οἰκογενείας, περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, υἱὸς ἱερέως, ἀνὴρ εὐπαιδευτὸς καὶ λόγιος, ὡς καὶ ὁ ἐκ Λαρίσσης Ἀλέξανδρος Ἑλλάδιος.

Ἡ Ἀδριανούπολις ἤκμαζε τότε εἰς τὰ γράμματα καὶ προστάτης τῶν σχολείων ἦτο πρὸ πάντων, ποικιλοτρόπως βοηθῶν αὐτά, ὁ μητροπολίτης Νεόφυτος. Ἡ σχολὴ ἤκμασε καθ' ὅλον τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ἐδίδαξαν δὲ εὐδοκίμως εἰς αὐτὴν Εὐγένιος ὁ Αἰτωλὸς καὶ κατόπιν ὁ Ἀναστάσιος Παντοδύναμος. Εὐνόητον λοιπὸν εἶναι, ὅτι καὶ ὁ Ἑλλάδιος προσῆλθεν ὡς μαθητὴς εἰς τὴν τόσον φημιζομένην Σχολὴν τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ κράτιστα κατηρτίσθη ἐν αὐτῇ, ὡς φαίνεται, κατὰ Παρανίκαν, ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Μητροπολίτου συνέταξε λόγον πανηγυρικὸν εἰς τιμὴν τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ *meris Luciani et Aristophanis phrasibus*. Ἀκολουθῶς ἔξεπαιδεύθη εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ κατόπιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γερμανίαν. Τὸν διάσημον τοῦτον λόγιον δικαίως ἐγκωμίασαν ἡμέτεροι καὶ ξένοι διὰ τὴν σοφίαν του καὶ τὰ πολλὰ θεολογικὰ καὶ φιλολογικὰ συγγράμματά του.

Ἡ Σχολὴ κατὰ τὰς ἀρχὰς ἤδη τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, τὸ 1711, ἰδρύθη ἀπέναντι τῆς Μητροπόλεως, ὅπου καὶ μέχρις ἡμῶν τὸ Γυμνάσιον, εἶχε δὲ εἰς τὸ μέσον τῆς μεγάλης τῆς αὐλῆς λιθόκτιστον βιβλιοθήκην, διατηρήσαν ἄθικτον, κατὰ θείαν πρόνοιαν, τὴν περιουσίαν ταύτην τῆς κοινότητος.

Ἐδίδαξαν δὲ εἰς αὐτὴν ὁ ἐκ Λαρίσσης Μάρκος καὶ ὁ ἐκ Λιτίσης Δημήτριος, μετ' αὐτοὺς δὲ ὁ ἐξ Ἰωαννίνων λόγιος Ἀθανάσιος Βουθρονιῆς, διδάξας ἀπὸ 1715 μέχρι τοῦ 1725.

Ἐκτοτε ἡ σχολὴ ἀρχίζει ἀκμάζουσα περισσότερον. Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Βουθροντοῦ ἤδη διδασκομένων γυμνασιακῶν μαθημάτων γίνεται κατάδηλον, ὅτι οἱ μαθηταί, ἀκούοντες τοὺς ἀττικοὺς συγγραφεῖς μετ' ἐξασκήσεως αὐστηροῦς εἰς τὴν τεχνολογίαν, γραμματικὴν καὶ τὸ συντακτικόν, στοιχεῖα ἀστρονομίας, φιλοσοφίας καὶ ἀναλυτικῆς διδασκαλίας τῆς θείας Γραφῆς, κατηρτίζοντο μὲ σοβαρὰ ἐφόδια. Μετ' αὐτὸν ἐπὶ δεκαετίαν ἐδίδαξεν ὁ ἐξ Ἰωαννίνων Ζώης Ἰωάννου.

Ἀπὸ τοῦ 1733 ἤρχισε διδάσκων μέχρι τοῦ 1744 ὁ ἐξ Ἰωαννίνων ἐπίσης ὀρμώμενος Ἀλέξιος Τζέτζης Σπανός, μετ' αὐτοῦ δὲ συνεδίδασκεν ὁ ἐκ Κορνοφωλέας λόγιος ἱεροκῆρυξ Σταμάτιος Παπᾶ. Φαίνεται, ὅτι ὁ Σπανὸς περιοριζέτο εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ καθηγητοῦ, ὁ δὲ Σταμάτιος εἶχεν ἀναλάβει τὴν διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς σὺν τῇ καθηγεσίᾳ, διὸ ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν ἐπαινηλημένως «Γυμνασιάρχην». Καὶ ὁ μὲν Σπανὸς ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1744, ὁ δὲ Σταμάτιος Παπᾶ μέχρι τοῦ θανάτου του κατὰ τὸ 1762 ἢ 1763. Ὁ μὲν Σπανὸς διακρίνεται διὰ τὴν κλασσικὴν του μόρφωσιν, ὁ δὲ Παπᾶ διὰ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἐγκυκλοπαιδικήν.

Ὁ Σπανὸς κατέστη πασίγνωστος διὰ τὴν μετάφρασιν τῆς ἐξαβίβλου τοῦ Ἀρμενοπούλου, εἰς τὴν ὁποίαν προσέθηκε πλουσιώτατον πίνακα καὶ ἰδίαν πραγματείαν περὶ συνοικεσίων, ἐκδοθεῖσαν ἐν Βενετίᾳ (Σάθα, Ν. Φιλ. σελ. 466).

Ὁ δὲ ἐκ Κορνοφωλέας Σταμάτιος Παπᾶ, ἐδίδαξεν, ὡς εἶπομεν, ἀπὸ τοῦ 1733—1762 καὶ ἦτο «ἀνὴρ σοφὸς καὶ πάσης ἄλλης ἐπιστήμης ἐμπειρότατος». Ἐχορημάτισε προηγουμένως «ἱεροκῆρυξ τοῦ Εὐαγγελίου ἐν Αἰγύπτῳ, διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Κοσμᾶ διὰ τὴν εὐθύτητα τῆς ἐύλαβοῦς αὐτοῦ διαθέσεως καὶ τὸ ἐν πᾶσι πρόθυμον».

«Ἡ δράσις τοῦ Σταματίου, εὐμοιροῦντος πολλῆς μαθήσεως, τῆς τε ἔσω καὶ τῆς θύραθεν, ὑπῆρξε λίαν εὐεργετικὴ διὰ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ὀλόκληρον τὴν Θράκην, μεταξὺ δὲ τῶν πολλῶν αὐτοῦ μαθητῶν, διεκρίθησαν ὁ Σταῦρος καὶ ὁ Θεοχάρης, υἱοὶ Γεωργίου τοῦ προσκυνητοῦ, Ἰωάννης ὁ Φωκυλίδης καὶ τις Ἀθανάσιος ὀνόματι. Ἐπὶ πόσον χρόνον διετέλεσεν ὁ Σταμάτιος διδάσκαλος καὶ ἱεροκῆρυξ ἐν Ἀδριανουπόλει, ἄγνωστον. Ὁ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Σταῦρος ἢ Σταυράκης, συγγράψας τὸ «μαθητᾶριον» αὐτοῦ τὸ 1758, ἀναφέρει τὸν Σταμάτιον. Ἐξηκολούθει καὶ τότε οὗτος διδάσκων, καὶ κηρύττων ἐν Ἀδριανουπόλει 1)».

1) Σάρδεων Γερμανοῦ Θρακικά Τόμ. Θ', σελ. 182. Περί Παπᾶ ὄρα καὶ καθηγητοῦ Κ. Ἀμάντου Θρακικά Τόμ. Γ' Παρ. ἑκατοντ. 1931 σελ. 63.

Τοῦ Σταματίου Παπᾶ, σώζονται ἔργα πολλά. Ἐξέχουσιν θέσιν μεταξύ τούτων κατέχει τὸ «*Γυμνάσιον ἀπερίεργον*», οὗτινος ἐσχάτως λεπτομερεστάτην ἀνάλυσιν παρέσχεν ἡμῖν ὁ Ἅγιος Σάρδεων Γερμανός, ὡς καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἔργων του. (Θρακικὰ Τόμ. Θ' σελ. 181 κλπ.).

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1710—1754, ἤκμασε, καὶ ὁ Θεόκλητος Πολυειδής, γεννηθεὶς ἐν Ἀδριανουπόλει περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Μοναχὸς γενόμενος εἰς τὴν Μονὴν Ἰβήρων, ἀκολουθῶς δὲ ἀρχιμανδρίτης, περιηγήθη Οὐγγαρίαν, Ἰταλίαν, Γερμανίαν, Σουηδίαν καὶ ἄλλας εὐνομουμένας τῆς Εὐρώπης χώρας καὶ ἐγένετο εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς, λατινικῆς καὶ γερμανικῆς γλώσσης. Ἐγραψε πολλὰ ἔργα, ὧν ἐμπεριστατωμένην ἀνάλυσιν ἔδωκεν εἰς τοὺς τόμους τῶν «Θρακικῶν» ὁ νῦν Μητροπολίτης Κορυθαῖς Εὐλόγιος Κορύλας. (Ἔρα καὶ Κ. Σάθα Ν. Φ. σελ. 470 καὶ Κ. Ἀμάντου Θρακικὰ Παράρτ. Ἐκατοντ. σελ. 107).

Ὀλίγον μετὰ τὸν Σταματίου Παπᾶ, ὁ μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως, Διονύσιος συνέγραψε διαφόρους διδασκὰς, ἐκδοθείσας ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1775 καὶ 1778.

Ἡ Σχολὴ τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐξακολουθεῖ ἀκμαῖον τὸ ἐκπαιδευτικὸν καὶ μορφωτικὸν ἔργον της. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, 1760—1780 ἐδίδασκον ἐν αὐτῇ, ὡς διάδοχοι τοῦ Παπᾶ, ὁ Ἰγνάτιος Σαράφογλου, «ὁ ἀγαπητὸς μαθητὴς καὶ ἀνεψιὸς» τοῦ Παπᾶ, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος καὶ ὁ ἐκ Σμύρνης Ἰερόθεος, παρὰ τῷ ὁποίῳ ἐμαθήτευσαν ὁ Στέφανος Βογορίδης καὶ Κύριλλος ὁ ΣΤ' ὀργότερον.

Καὶ ὁ μὲν Βογορίδης ἐγεννήθη εἰς τὸ Μέγα Τύρνοβον τῆς Βουλγαρίας καὶ ἐξεπαιδεύθη ἐν Ἀδριανουπόλει, ἐχρημάτισε δὲ κατὰ τὸ 1834 πρῶτος Ἡγεμὸν τῆς Σάμου. Ὁ δὲ Κύριλλος Σερμπεισόγλου, ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανουπόλει, κατὰ τὸ ἔτος 1773 καὶ ἐσπούδασεν ἐν αὐτῇ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εὐδοκίμως. Ἐχειροτονήθη διάκονος ὑπὸ τοῦ τότε μητροπολίτου Καλλινίκου (1780—1792), ὅστις μετέπειτα δις ἐπὶ δέκα ἔτη ἐχρημάτισεν Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Κατόπιν ὁ Κύριλλος ἐξελέγη μητροπολίτης Ἰκονίου, καὶ τὸ 1810 μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως, ὅπου ὡς εἰκός, εἰργάσθη μετὰ πολλοῦ ζήλου, ὑπὲρ τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος. Ἐντεῦθεν ἀνηγορεύθη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, τὸν Ἰούνιον τοῦ 1813, διετέλεσε δὲ τοιοῦτος μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1819, ὁπότε ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα του ἐφησύχαζεν ἐν αὐτῇ μέχρι τῆς 18ης Ἀπριλίου 1821, ὅτε ἀπηγχονίσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπὸ παραθύρου τῆς ἱστορικῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἀδριανουπόλεως, μάρτυς τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν Γένους γενόμενος.

Ὁ αὐίδιμος Κύριλλος ΣΤ' ἦτο ἀνὴρ πεπαιδευμένος καὶ ἀφῆκεν ἀρκετὰ ἔργα, μεταξύ δὲ τούτων περιγραφὴν τῆς Ἀδριανουπόλεως, καὶ τῶν πέριξ τῆς Θρακίας μερῶν ¹⁾. Ὁ Κύριλλος ἦτο κάτοχος εὐρείας ἐκκλησ. παιδείας, ἐγνώριζε

1) Βλέπε Θρακικὰ τ. Β'.

καλῶς τὴν Τουρκικὴν καὶ κατὰ Σάθαν, κοσμιώτατος.

Ὡς εἴπομεν ἡ Σχολὴ Ἀδριανουπόλεως ἤκμασε κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα, καθότι ὀνομαστοὶ ὑπῆρξαν οἱ ἐν αὐτῇ διδάξαντες καὶ πρὸ πάντων ὁ Ἀλέξιος Σπανός καὶ ὁ Σταμάτιος Παπᾶ, τὸν ὁποῖον ὀλίγον ἀργότερον διεδέχθη ὁ ἀνεψιός του Ἰγνάτιος Σαράφογλου, ὅστις κατόπιν ἐξελέγη ἐπίσκοπος *Ναζιανζοῦ*, ἀποθανὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 1818. Οὗτος εἰργάσθη εὐδοκιμώτατα διὰ τὴν κοινότητα καὶ τὰ σχολεῖα τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἔγραψε δὲ πολλὰ περὶ τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κοινότητος τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως ἦτο ὁ Γρηγόριος Βυζάντιος (1830—1840), ὅστις ἦτο εὐπαίδευτος, συγχρόνως δὲ καὶ ὑποστηρικτὴς τῶν γραμμάτων. Ἐπ' αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἰσήχθη εἰς τὰ προκαταρκτικὰ σχολεῖα ἢ ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδος, πρῶτος δὲ διδάσκαλος τοῦ συστήματος τούτου φέρεται εἰς τὴν πόλιν ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὸ 1835. Κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα συνεδίδασκεν εἰς τὴν ἀνωτέραν Ἑλληνικὴν Σχολὴν μετὰ τοῦ ἐξ Ἄνδρου Κωνστ. Κόδρου ὁ ἐξ Ἀδριανουπόλεως Κωνσταντῖος Νικολαΐδης. Λόγιοι δὲ ἦσαν ὁ ἐξ Ἀδριανουπόλεως ἐπίσης Ἱερομόναχος Κοσμάς, ἀπελθὼν κατόπιν καὶ προσκολληθεὶς εἰς τὴν διακονίαν τῆς μητροπόλεως Ναυπλίας καὶ οἱ Ἁγιοταφῖται Δανιὴλ καὶ Πρωτοσύγκελλος Παναγίου Τάφου Νεόφυτος διαμένοντες εἰς τὸ Ἁγιοτ. Μετόχιον τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

Μαθηταὶ τῶν δύο ἀνωτέρων (γυμνασιακῶν) τάξεων τῆς ἑλληνικῆς Σχολῆς κατὰ τὸ ἔτος 1839 καὶ 1840 ἦσαν οἱ Ἰωάννης Γεωργιάδης Ἀβασιμπασης (κατόπιν διδάσκαλος), Γεώργιος Κ. Κουρτίδης, ἐμὸς πατήρ, Διαμαντῆς Ταβακῶβ, Γρηγόριος Σπανός, Γ. Πολίτσογλου, Χρ. Ἀθ. Κώστογλου, Χ. Σωτήριχος, Ἰωάννης Θ. Παρασχίδης, Μιχ. Ἀμηρᾶς, Ἀπ. Μίνογλους, καὶ ἄλλοι ποικιλοτρόπως ἐργασθέντες ἐν τῇ κοινότητι τῆς πόλεως.

Μετὰ τὸν Ἰγνάτιον, ἀπὸ τοῦ 1868 μέχρι τοῦ ἔτους 1919 ἐδίδαξαν, κατὰ διαφόρους χρονολογίας, ὁ μοναχὸς Ἰωακείμ Ἰβηρίτης, ὁ μοναχὸς Νικόλαος ὁ Κῶς, ὁ Ἰθακήσιος Εὐγένιος, ὁ Ἀδριανουπολίτης Γεώργιος *Οὐζούμογλους* ὁ γραμματικὸς, ὁ Ἀδριανουπολίτης ἐπίσης Γρηγόριος Μιχαήλογλου μέχρι τοῦ 1898, ὅποτε τὸν διεδέχθη καὶ αὐθις ὁ Οὐζούμογλους.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πολλοὶ ἐδιδάχθησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν σχολὴν ταύτην καὶ πολλοὶ λόγιοι καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι ἀπεφοίτησαν ἐξ αὐτῆς, ὡς ὁ ἰατρὸς Γεώργιος ὁ ἰατροφιλόσοφος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ἰατρὸς, ὁ Σταμάτιος Θάσιος καὶ ὁ Πολυχρόνιος Νοταρᾶς, ἅπαντες ἐν Εὐρώπῃ σπουδάσαντες, ὁ Ἰωάννης Σωτήριχος ἰατρὸς καὶ ὁ Βλάσιος ἰατρὸς.

Ἐξῆλθον δὲ κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ἐκ τῆς Σχολῆς κράτιστα κατηρτισμένοι ὁ *Χρηστος Νικολαΐδης Ἀδριανουπολίτης*, ὅστις ἀποφοιτήσας ἀνεχώρησεν εἰς

Ἐλβετίαν καὶ ἐσπούδασε νομικά. Κατελθὼν ἔπειτα τὸ 1828 εἰς τὴν Ἐλευθέραν Ἑλλάδα διωρίσθη δικαστής.

Ἐπίσης ὁ Ἰωάννης Νικολαΐδης Ἀδριανουπολίτης, ἀνὴρ λόγιος, ὅστις μεταβὰς εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ Ἀντιόχειαν καὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, ὡς ἔθος τότε, τῶν ἐκεῖ Πατριαρχείων ταχθεὶς, εἰργάσθη μετὰ ζήλου καὶ ἀφιλοκερδείας πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν Ἐθνικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων τοῦ Γένους.

Ὁ Ἀγαθάγγελος, ὁ κατόπιν Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Ἐγεννήθη οὗτος εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἐσπούδασεν ἐν τῇ Σχολῇ αὐτῆς συμμαθητὴν ἔχων τὸν πατριαρχεύσαντα ἐπίσης Ἀδριανουπολίτην Κύριλλον ΣΤ'. Ἀκολουθήσας, ὡς πλεῖστοι λόγιοι τῆς μεγάλης ἐκείνης ἐποχῆς, τὸ ἐκκλησιαστικὸν στάδιον διωρίσθη ἐφημέριος εἰς τὴν Μόσχαν, ὅπου ἐξέμαθε τὴν Ρωσικὴν. Ἀκολουθῶς ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Βελιγραδίου τὸ 1815, γενόμενος κατόπιν τὸ 1825 Χαλκηδόνος καὶ τὸ 1826 Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης μέχρι τοῦ 1830, ὅποτε πεσὼν ὑπὸ δυσμένειαν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἐξωρίσθη εἰς Καισάρειαν, ὅθεν ἐπέστρεψε συντόμως εἰς τὴν πατρίδα του Ἀδριανούπολιν, ἔνθα καὶ ἀπέθανε τὸ 1832. Ὁ Ἀγαθάγγελος ἦτο ἀνὴρ πεπαιδευμένος, γνωρίζων καλῶς τὴν Ρωσικὴν, Βουλγαρικὴν, Γαλλικὴν καὶ Τουρκικὴν, πρὸς τοῦτοις δὲ κόσμους, εὐσεβῆς καὶ αὐστηρῶν ἀρχῶν.

Εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ὁ Ἀδριανουπολίτης Κύριλλος ἀνήχθη εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον κατὰ Ἰούνιον 1813. Τότε τὸν διεδέχθη ὁ ἐκ Χίου διαπρεπὴς λόγιος μητροπολίτης Δωροθέος Πρώιος, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ ἀνεκαινίσθη τελείως ἡ ἱερὰ μητρόπολις καὶ ἡ Σχολὴ ἀνήχθη εἰς περιωπὴν ἡμιγυμνασίου, μάλιστα κατὰ τὸ ἔτος 1819, ὅτε δηλαδὴ ἐπαύθη ὁ Κύριλλος ΣΤ' καὶ ἐφησυχάζων εἰς τὴν πατρίδα του συνειργάσθη μετὰ τοῦ Δωροθέου πρὸς τελειοποίησιν καὶ προαγωγὴν τῆν Σχολῆς, τὴν ὁποίαν μέχρι τοῦ 1821 διηύθυνεν ὁ ἐξ Εὐρώπης ἐπιστρέψας Ἀδριανουπολίτης ἱατροφιλόσοφος Στέφανος Καραθεοδωρῆς, Ἐδίδασκε δὲ ἐν αὐτῇ καὶ ὁ μητροπολίτης Δωροθέος ἀνώτερα μαθήματα φιλοσοφικά, θρησκευτικά, θεολογίαν, μαθηματικά καὶ φυσικά, διότι ἦτο ὁ ἀοίδιμος ἱεράρχης σοφώτατος, ἐκπαιδευθεὶς εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν.

Ἡ μητρόπολις ἐπὶ Πρωίου κατέστη κέντρον ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς διδασκαλίας. Ἡ μέριμνα τοῦ σοφοῦ ἱεράρχου ἐστράφη πρὸς μόρφωσιν τοῦ κλήρου, πιστοποιεῖται δὲ τοῦτο καὶ ἐκ πολλῶν ἐγγράφων, ἰδίως δὲ ἀπὸ τὴν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀδριανουπόλεως ἰδρυθεῖσαν Μονὴν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (γνωστὴν κατόπιν καὶ σωζομένην εἰσέτι ὑπὸ τὸ ὄνομα Μονὴ Λαμπῶ ἢ Μονὴ Λαμποῦς), τὴν ὁποίαν, ὡς ἐξ ἐγγράφου τοῦ σεπτοῦ ἀρχιερέως ἐξάγεται, ἰδρυσεν ὁ ἅγιος « π ρ ὸ ς ἄ σ κ η σ ι ν ἄ ρ ε τ ῆ ς », ἵνα δηλονότι χρησιμεύσῃ ὡς σεμινάριον, ἐν ᾧ φοιτῶντες ἱεροσπουδασταὶ καὶ ἐναρέτως καὶ θεαρέτως μορφούμενοι, χρησιμοποιοῦνται ἀργότερον ὡς ἱερεῖς ἔγγαμοι.

Τοιοιτοτρόπως κατὰ τοὺς δυσχειμέρους ἐκείνους χρόνους, τοὺς πρὸ τῆς

ἐπαναστάσεως, ἡ Σχολὴ κατέστη διάσημος, καθόσον ἐδίδασκον ἐν αὐτῇ ὁ Στέφανος Καραθεοδωρῆς, ὁ Δωρόθεος Πρώτος καὶ ὁ πρόων Οἰκ. Πατριάρχης Κύριλλος ΣΤ', ὅστις ἦτο πολὺ πεπαιδευμένος καὶ βιβλιοθήκην σπανίαν καὶ πλουσιωτάτην εἶχεν, ὀλίγον δὲ ἀργότερον ὁ ἐξ Ἐπιβατῶν Σαράντης Ἀρχιγένης.

Παραλλήλως πρὸς τὴν προαγωγὴν τῆς Σχολῆς εἰς ἡμιγυμνάσιον ἐπὶ Δωροθέου ἤρξατο προαγομένη καὶ ρυθμιζομένη καὶ ἡ κατωτέρα ἐκπαίδευσις, ἰδρυθέντων πέντε προκαταρκτικῶν σχολείων, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο εἰς τὸ ἄστυ (ἐνορία Χριστοῦ καὶ ἐνορία Ἁγίου Νικολάου, ὅπου ἐλειτούργουν καὶ δύο προκαταρκτικὰ παρθεναγωγεῖα) καὶ τὰ ἄλλα τρία εἰς τὰ προάστεια Κιγίκ, Κιριτσανὲ καὶ Γιλδιρίμιον.

Εἰς τὴν Σχολὴν, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ ὀλίγα ἔτη βραδύτερον μέχρι τοῦ 1850, ἐδίδαξαν, μετὰ τὸν Στ. Καραθεοδωρῆν καὶ Σαρ. Ἀρχιγένην, ὁ Μάρκος Βερώνης, ὁ Κ. Κόδρος, ὁ Μελενοίκιος Πολυζῶης, ὁ Ἐμμ. Χαριλάου καὶ ὁ Ἡπειρώτης Γ. Λογοθείδης κατὰ διαλείμματα (διδάξας μέχρι τελευτῆς τοῦ 1878).

Διέπρεψαν δὲ πολλοὶ μαθηταὶ τῆς σχολῆς ταύτης εἰς τὰ γράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων ὀνομαστότεροι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην (1800—1856) ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς :

Στέφανος Καραθεοδωρῆς, ὅστις, ὡς εἵπομεν, διετέλεσε καὶ διευθυντὴς αὐτῆς ἐπὶ Πρωίου. Σοφώτατος, εἰδήμων ἐκ τῶν ὀλίγων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης καὶ λόγιος ἰατρός, ἐκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ διωρίσθη ἰατρός τῶν Σουλτανικῶν ἀνακτόρων ἐπὶ Σουλτὰν Μαχμοῦτ διακριθεὶς ἐπὶ φιλογενεῖα.

Κωνσταντῖνος Καραθεοδωρῆς, ἑξάδελφος τοῦ Στεφάνου, ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανουπόλει, ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς Εὐρώπην, διεκρίθη ἐν αὐτῇ καὶ διωρίσθη ἰατρός τῶν Σουλτάνων Μαχμοῦτ καὶ Μεδζίτ.

Στέφανος Κουμανούδης, ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανουπόλει (συνοικία Ἁγίου Δημητρίου παρὰ τὸ Καφές-Καποῦ) τὸ 1818. Ἐσπούδασε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἀκολούθως εἰς Γερμανίαν καὶ Παρισίους. Κατελθὼν εἰς τὴν ἑλευθέραν πατρίδα διωρίσθη τὸ 1851 καθηγητὴς τῶν Λατινικῶν Γραμμάτων εἰς τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, ἐκδοὺς καὶ Λεξικὸν Λατινικὸν καὶ λιθογραφημένην Λατινικὴν Γραμματολογίαν. Ὁ Κουμανούδης ἦτο οὐ μόνον διάσημος λατινιστὴς, ἀλλὰ καὶ σοφώτατος ἀρχαιολόγος, πολλὰ συγγράψας ἔργα σοφὰ καὶ δοκιμώτατα.

Δαμιανὸς Λιβερόπουλος, ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανουπόλει. Ἀποφοιτήσας ἀπὸ τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν Ἀθηνῶν κατὰ τὸ 1842, διωρίσθη καθηγητὴς ἐν αὐτῇ κατὰ τὸ 1852, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1896, ὅτε προσκληθεὶς διωρίσθη προϊστάμενος ἱερατικὸς τοῦ ἐν Βιέννῃ ἱεροῦ ναοῦ.

Ἀλέξανδρος Παπᾶ Γεωργίου Εὐμορφόπουλος, πασίγνωστος *Λαυριώτης*.

Ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανουπόλει τὸ 1835 καὶ ἐσπούδασε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν πατρίδα του, κατόπιν εἰς τὴν Μ. τοῦ Γένους Σχολὴν καὶ ἐπὶ δύο ἔτη εἰς τὴν φιλοσοφικὴν Σχολὴν Ἀθηνῶν διατελῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ σοφοῦ συμπολίτου Στεφ. Κουμανούδη. Κατὰ τὸ 1860 λόγῳ τοῦ ἐπισφαλοῦς τῆς ὑγείας του μετέβη εἰς Ἅγιον Ὅρος, ὅπου ἐπὶ δεκαετίαν διακριθεὶς ὡς ἀρχιγραμματεὺς τῆς ἱεραῆς Συνάξεως τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἀπεχώρησεν ἐξ αὐτῆς ὡς μοναχὸς εἰς τὴν Μονὴν Λαύρας, ὅπου μετὰ ζήλου πρωτοφανοῦς καὶ ἀγαστῆς ἐμβριθείας ἐπεδόθη εἰς τὰς Βυζαντινολογικὰς καὶ Μεσαιωνολογικὰς σπουδὰς. Τὰς πληροφορίας ταύτας μοὶ μετέδωκεν ὁ ἀείμνηστος προφορικῶς κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν μου τοῦ Ἁγίου Ὁρους τὸ 1898. (1)

Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος (1854) ὑπῆρξεν ἀφειρητὴ μεταρρυθμίσεων εἰς τὴν βάρβαρον Τουρκικὴν πολιτείαν. Ἐν καὶ ἐξῆλθε νικητρία ἡ Τουρκία, διὰ τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς ὑποστηρίξεως τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, οὐχ ἤττον ὑπεχρεώθη νὰ ἐκδώσῃ τὸ γνωστὸν Χάτι Χουμαγιούν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξησφαλίζοντο εἰς τοὺς ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ χριστιανοὺς εὐρύτερα ἐκκλησιαστικὰ καὶ σχολεικὰ προνόμια.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἢ μᾶλλον τὴν περίοδον ταύτην (1854—1878) τὸ ἡμιγυμνάσιον Ἀδριανουπόλεως ἀποκτᾷ πολὺ μεγαλυτέραν σπουδαιότητα καὶ ἐξέρχονται ἐξ αὐτοῦ, ὡς καὶ ὀλίγον ἐνωρίτερον, σπουδαῖοι παράγοντες εἰς ὅλας τὰς ἐκφάνσεις τοῦ κοινωνικοῦ τῆς πόλεως βίου.

Κατὰ τὸ 1858 ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ἐκ Γερμανίας, ὅπου μετέβησαν δαπάναις τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος πρὸς συμπλήρωσιν τῶν φιλολογικῶν τῶν σπουδῶν, οἱ κατὰ τὸ 1835 ἐν Ἀδριανουπόλει γεννηθέντες καὶ τὰς γυμνασιακὰς τῶν σπουδῶν εἰς τὴν πατρίδα τῶν καὶ τὰς Ἀθήνας διανύσαντες Χρῆστος Παπαδόπουλος καὶ Βασίλειος Γρηγοριάδης. Τὸ ἡμιγυμνάσιον ἀποκτᾷ καὶ ἄλλας τάξεις, δευτέραν καὶ τρίτην γυμνασιακὴν, ὑπολειπομένης μόνον τῆς τελευταίας τετάρτης. Εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις ἐδίδασκον τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ Κ. Χρονίδης, Π. Κυριτζίδης, Κάκαρις καὶ πρὸ πάντων ὁ Ἡπειρώτης Γ. Λογοθετίδης, ἀνὴρ δεινὸς εἰς τὰ γραμματικὰ καὶ αὐστηρὸς, ἐξ οὗ καὶ διετέλεσε ὡς σχολάρχης ὑπεύθυνος μέχρι τοῦ 1878. Εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις ἐδιδάσκετο ὁ Ξενοφῶν, Ἰσοκράτης, Λυσίας, Δημοσθένης καὶ Μέγας Βασίλειος, εἰς δὲ τὰς δύο ἀνωτέρας ὁ Ὅμηρος, Ἡρόδοτος, Θουκυδίδης, Εὐριπίδης καὶ Σοφοκλῆς, Ἑλληνικὴ γραμματολογία, Λατινικὰ καὶ Ἐμπειρικὴ ψυχολογία καὶ ἄλλα ἐγκύκλια μαθήματα καὶ ἀνάλογα μαθηματικά.

Ὁ Χρῆστος Παπαδόπουλος, ἐπὶ δύο ἔτη μόνον εἰς τὴν πατρίδα του διδάξας, ἐφάνη ἀχάριστος καὶ ἀναχωρήσας εἰς τὴν πρωτεύουσαν διωρίσθη κα-

1) Πλείονα περὶ τοῦ σοφοῦ τούτου καὶ ἀκουράστου μεσαιωνοδίφου ὄρα Κ. Ἀμάντου *Θρακικὰ Παραρτ.* Ἑκατοντ. σελ. 155 καὶ ἐμὰ «Ἐβρος» ἐφημερὶς ἐν Ἀδριανουπόλει ἔτος 14 ἄρ. 987.

θηγητῆς εἰς τὰς Σχολὰς τῆς Χάλκης, ἀργότερον δὲ ἀνεδείχθη καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ Ἔθν. Πανεπιστήμιον. Διεκρίνετο δὲ διὰ τὴν μελετηρότητα τοῦ καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν τοῦ ἐμβρίθειαν καταλιπὼν ἀρκετὰ ἔργα τῆς εἰδικότητός του.

Ὁ δὲ Βασίλειος Γρηγοριάδης ἐξηκολούθησε, μετὰ διετῆ ἀπουσίαν, διδάσκων εἰς τὴν πατρίδα του μέχρι τοῦ Βαλκανικοῦ σχεδὸν πολέμου, μαθηταὶ δὲ αὐτοῦ ὑπῆρξαν ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ ὀπωσθήποτε μορφωμένοι, πεπαιδευμένοι καὶ λόγιοι Ἀδριανουπολίται κατὰ τὴν περίοδον ταύτην.

Ἀφῆκεν ἀρκετὰς πραγματείας καὶ μελέτας φιλοσοφικὰς καὶ παιδαγωγικὰς, διακρινομένας διὰ τὴν ἐμβρίθειαν καὶ γλαφυρότητα. Τὸν σοφὸν διδάσκαλον τοῦ Γένους διέκρινε βαθυτάτη κλασσικὴ μόρφωσις, μεγάλη φιλοσοφικὴ μάθησις, πρότυπος πρωτοτυπία, γλαφυρότης ἀπαράμιλλος, ἦθος φιλοσοφικόν, ψυχὴ εἰλικρινὴς, μετριοφροσύνη παραδειγματικὴ καὶ εὐγένεια χαρακτηριστικὴ.

Μετὰ τὸν Ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1878 ἐκτίσθη διὰ συνδρομῆς τῶν Ἀδριανουπολιτῶν τὸ μέγα καὶ ὡραῖον Ἑλληνικὸν Γυμνάσιον καταντικρὸν τῆς μητροπόλεως, εἰς τὴν παλαιάν του θέσιν. Ἡ τετάρτη τοῦ Γυμνασίου τάξις προσετέθη κατὰ τὸ 1884, γυμνασιαρχοῦντος τοῦ Χριστοφόρου Σαμαρσιδίου καὶ μητροπολίτου Ἀδριανουπόλεως ὄντος τοῦ φιλομούσου καὶ πεπαιδευμένου Νεοφύτου, τοῦ μετὰ ταῦτα Οἰκονμ. Παιτιάρχου. Κατὰ Σεπτέμβριον 1885 τρεῖς τελειόφοιτοι τοῦ Γυμνασίου, οἱ Περικλῆς Κουρτίδης, Γεώργιος Θεοφιλίδης καὶ Τριαν. Φίλιππος μεταβάντες εἰς Ἀθήνας καὶ ὑποστάντες τὴν νεομισμένην δοκιμασίαν, αὐτοὶ μὲν ἐκρίθησαν ἄξιοι τῆς εἰς τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον φοιτήσεως, τὸ δὲ Γυμνάσιον ἀνεγνωρίσθη μετὰ δύο μῆνας, ἐπὶ Ματθαίου Παρανίκα ἰσότιμον καὶ ὁμότιμον μὲ τὰ ἐν τῇ ἐλευθέρῃ Ἑλλάδι.

Τὸ Γυμνάσιον Ἀδρ)πόλεως ὅπως ἐγκατελείφθη

Καὶ Γυμνασιάρχαι μὲν διετέλεσαν ἀπὸ τοῦ 1879 καὶ ἐφεξῆς οἱ Ἰωάννης Βεργάδης ἐξ Ἠπείρου, Γ. Παγίδας ἐκ Νάξου, ὁ ἐμπν. ποιητῆς Χριστόφορος Σαμαρσιζίδης ἐκ Σκύρου ἐπὶ 4 ἔτη, Ματθαῖος Παρανίκας ἐπὶ 8 ἔτη, Ν. Παπαγεωργίου ἐκ Βαλμάδων, Ἀθαν. Φυλακτὸς ἐκ Κάτω Τζουμαγιᾶς, Ἰ. Βεργάδης τὸ δεύτερον, Ἀλεξ. Ζιουμετίκου ἐκ Μοναστηρίου, Ἐμμ. Δαβίδ,

Δημ. Σάρορος Ἡπειρώτης καὶ Ἀλ. Ζιουμετίκου τὸ δεύτερον ἐπὶ πολλὰ ἔτη μέχρι τοῦ 1922.

Καθηγηταὶ δὲ οἱ Μιχαὴλ Μιχαλόπουλος Κρήτης τὴν καταγωγὴν, Νικόλ. Λουτράρης ἐκ Χίου, Πετρεῆς ἐκ Μάνης, τρεῖς κληρικοὶ διδάσκοντες ἑλληνικὰ καὶ θρησκευτικὰ οἱ Γερμανὸς Βασιλάκης ἐκ Κρήνης, Βασίλειος Παπαχρίστου Ἡπειρώτης (Δρυϊνουπόλεως) καὶ Ἰωακείμ Μαρτίτης Βορειοπειρώτης (νῦν Εἰάνθης), Κωνστ. Κέκκος ἐκ Καστορίας, Ἀθαν. Ρίζος ἐξ Ἐδέσσης, Ἀπόστολος Κωνσταντίνου ἐκ Προμετῆς, Δημ. Βασιλειάδης ἐκ Στρωμνίτης, Φίλιππος Σακελλαρίου, Δημ. Τριανταφυλλίδης ἐκ Πυλαβοῦ Ὀρτάκιοι, Ἀθανάσιος Πρίφτης Ἡπειρώτης, Κυριακὸς Ζάμπας ἐκ Περιστάσεως, Δημ. Ζώιος ἐκ Σουφλίου, Τούσας ἐκ Βερροίας, Χριστόφ. Δρακοντίδης Πόντιος καὶ Νικόλ. Βασικῦρος ἐκ Σερρών.

Οὕτως ἀπὸ τοῦ 1864—1878 ἀπὸ τὸ ἀτελὲς Γυμνάσιον Ἀδριανουπόλεως καὶ ἀπὸ τοῦ 1878—1912 (ἦτοι μέχρι τοῦ ἀκραίου σταθμοῦ τῆς συνοπτικῆς περὶ τῆς πατρίδος μου καὶ τῶν γραμμάτων τῆς ταύτης μελέτης), ἀπὸ τὸ πλήρες Γυμνάσιον αὐτῆς ἀπεφοίτησαν μαθηταὶ διακριθέντες, ὡς προείπομεν, εἰς ὅλα τὰ κοινωνικὰ ἐπίπεδα. Ἄς ἀρχίσωμεν ἐν πρώτοις ἀπὸ τοὺς κληρικούς.

Διονύσιος, γνωστότατος ὡς *Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης* Διονύσιος Ε΄. Ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανουπόλει, ὅπου καὶ ἐσπούδασε καὶ γενόμενος διδάσκαλος ἠσπάσθη ἐγκαίρως τὸ κληρικὸν στάδιον. Ἐργασθεὶς εὐδοκίμως ὡς πατριαρχικὸς κληρικὸς προὐβιβάσθη εἰς μητροπολίτην Κρήτης, Διδυμοτείχου (1868) Ἀδριανουπόλεως (1873), Νικαίας (1878), τὸ δεύτερον Ἀδριανουπόλεως (1886) καὶ τότε «κοινῇ ψήφῳ τοῦ ἱεροῦ κλήρου καὶ τῶν λογάδων τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν Γένους» ἀνῆλθεν εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον, ὑπεραμυνθεὶς σθεναρώτατα ἐπὶ Σουλτὰν Χαμίτ τῶν προνομίων τοῦ Γένους καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Τὸν Διονύσιον διέκρινεν εὐρεῖα ἐκκλησιαστικὴ παιδεία καὶ αὐστηρότης ἡθους καὶ πολιτείας.

Ἀθανάσιος Μεγακλῆς. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν τὸ 1848 ἐξ ἐγκρίτου οἰκογενείας. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς πατρίδος του καὶ κατόπιν εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν Χάλκης, ἐξ ἧς ἀποφοιτήσας διωρίσθη ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ Μέγας Πρωτοσύγκελλος καὶ μετὰ ταῦτα ἐξελέγη Μητροπολίτης (1882) Σισανίου καὶ Σιατίστης, εἶτα Θεσσαλονίκης καὶ τελευταῖον Κυζίκου. Διεκρίνετο διὰ τὴν ἐμβρίθειαν καὶ μεγάλην ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν του.

Μιχαὴλ Κλεόβουλος. Ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανουπόλει (προάστειον Ἰλδιρίμιον) τὸ 1848 ἐκ πτωχοτάτων γονέων. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν πατρίδα του, εἶτα εἰς τὴν Ζωσιμαίαν Σχολὴν Ἰωννίνων καὶ Θεολ. Σχολὴν Χάλκης καὶ Γερμανίαν. Διωρίσθη καθηγητὴς εἰς τὴν Θεολ. Σχολὴν, κατόπιν Σχολάρχης τῆς Μ. Γ. Σχολῆς, διευθυντὴς τῆς Θ. Σχ. Χάλκης καὶ πάλιν τῆς Μεγ. Γένους Σχολῆς, χειροτονηθεὶς ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι Μητροπολίτης Σάρδεων. Διεκρίνετο μὲν

διὰ τὴν μάθησιν καὶ χρηστότητα τοῦ ἥθους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν νωθρότητα καὶ ἀδιαφορίαν του διὰ τὴν πατρίδα του καὶ τοὺς πνευστάτους οἰκείους. Οὐδὲν ἐπίσης ἀντάξιον τῆς μορφώσεώς του ἐπαρουσίασεν ἔργον.

Ἀλέξανδρος Παπαϊωάννου Ρηγόπουλος, υἱὸς ἱερέως εὐλαβοῦς. Ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανουπόλει (πρ. Κιρισχανέ) καὶ ἐσπούδασεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ Θεολ. Σχολὴν Χάλκης, ἐξ ἧς ἀποφοιτήσας διεκρίθη ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ὑπηρεσίᾳ εἰς τὴν Μακεδονίαν ὡς ἱεροκῆρυξ καὶ βοηθὸς ἐπίσκοπος Βοδενῶν. Ἀκολούθως ὡς μητροπολίτης Βάρνης, Θεσσαλονίκης καὶ τελευταῖον Νικοδημείας.

Κωνσταντῖνος Ἀλεξανδρίδης. Ἐγεννήθη ἐξ εὐπόρων γονέων ἐν Ἀδριανουπόλει. Σπουδάσας ἐν αὐτῇ καὶ ἀποφοιτήσας τῆς Θεολ. Σχολῆς Χάλκης, ἀνεδείχθη Μέγας Πρωτοσύγκελος ἐν τοῖς Πατριαρχείοις καὶ κατόπιν ἐξελέγη μητροπολίτης Ρόδου καὶ εἶτα Κυζίκου, ἔνθα καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας του.

Νικόδημος Παπαδόπουλος (Δημήτριος Παπαγεωργίου). Ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανουπόλει (πρ. Κιρισχανέ) περὶ τὰ 1860. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν Σταυροῦ Ἱεροσολύμων. Εἶτα ἐσπούδασε μαθηματικά εἰς Ἀθήναις καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του διωρίσθη καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν εἰς τὸ Γυμνάσιον καὶ Ζάππειον Παρθεναγωγεῖον. Ἀκολούθως ἐπὶ Ἰωακείμ Γ' διωρίσθη Σύγκελλος καὶ εἶτα Μέγας Ἀρχιμανδρίτης τῶν Πατριαρχείων, τελευταῖον δὲ μητροπολίτης Λιτίσης.

Ἀλέξανδρος Ζῶτις. Ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανουπόλει 1874 ἐξ ἐγκρίτου οἰκογενείας. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Γυμνάσιον τῆς πατρίδος του καὶ ἀποφοιτήσας κατόπιν ἀπὸ τῆς Θεολ. Σχολῆς Χάλκης ἐχημάτισεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη Μέγας Κατηχητὴς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ προϊστάμενος τῆς ἐν Βερολίνῳ ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, Τελευταῖον ἐξελέγη βοηθὸς ἐπίσκοπος Ρόδου, μὴ γενόμενος δεκτὸς ἐκεῖ ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων Λατίνων. Ἀπέθανε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Διεκρίνετο διὰ τὴν ἔξαιρετικὴν του εὐφροσύνην, εὐφροσύνην ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν καὶ ἄκραν εὐγένειαν.

Νικόλαος Κουρουπέτρογλου, ἐξ ἐγκρίτου οἰκογενείας. Μετὰ τὰ ἐν τῇ πόλει ἐγκύκλια μαθήματα ἐφοίτησεν εἰς τὴν Θεολ. Σχολὴν Χάλκης, τὴν ὁποίαν ἀφῆκε μετὰ τινα ἔτη ἀσθενήσας. Οὐχ ἦτιον ἠκολούθησε τὸ κληρικὸν στάδιον καὶ γενόμενος ἀρχιμανδρίτης ἀπέθανεν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας του. Εὐπαιδευτος καὶ μελετηρὸς ὑπῆρξε σεμνὸς καὶ ἠθικώτατος, λεπτότατος τοὺς τρόπους καὶ εὐγενής.

Ἀδριανουπολίται ἱατροί, ἐσπούδασαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐξήσκησαν τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα ἀπὸ τοῦ 1878—1912 οἱ ἑξῆς :

Ἡρακλῆς Ἀργυριάδης, ἱατροφιλόσοφος πολύγλωσσος, Θωμᾶς Καλλίβουλος, Κωνσταντῖνος Βασιλειάδης, Νασὺμ Ζουπὰν καὶ ὁ ἀδελφὸς Γεώργιος, Ἀλέξανδρος Κ. Δήμεσσας, Σταῦρος Βαλασίδης, Ἀριστοτέλης Παπακωνσταντῆ Κωνστ. Κυριαζόπουλος, Χρῆστος Δουλάς, Μιχαὴλ Γκρούγιος, Κωνστ. Ἀμη-

ράς, Παναγιώτ. Σιάσιος, Δημήτρ. Μαστρούφης, Περικλῆς Κουρτίδης, Κωνσ. Βαλασιδῆς, Σωκράτης Βουλκίδης, Κυριακὸς Σκίζας, Κωνσταντῖνος Κουρτίδης, Ρητορίδης Χατζόπουλος, Κωνσταντ. Παντσίδης, Ἰωάννης Ἰωαννίδης, Κωνστ. Σοφριανίδης, Θεμιστ. Ἰ. Ἰωαννίδης, Ἰωάννης Βουλκίδης, Πέτρος Δουκίδης, Κωνσταντ. Γ. Μελετίου, Μενέλαος Μαργαριτίδης, Δημ. Χρησιτίδης Ἄριστ. Τσιβιδῆς καὶ ἡ δεσποινὶς Κ. Σκαλλιέρη.

Ἐν Εὐρώπῃ ἐσπούδασαν οἱ ἑξῆς : Κωνστ. Χατζόπουλος, Ἰάκωβος Θεοφιλίδης, Ξενοφῶν Ζῶτος, Παναγ. Τζηρίτης, Ἐπαμεινώνδας Φάσος καὶ Δημ. Ματθαίου.

Ἄδριανουπολίται δικηγόροι ἐσπούδασαν ἐν Ἀθήναις οἱ ἑξῆς :

Κωνστ. Καλλίας, Γεώργιος Βασιλειάδης, νομομαθὴς ἐν Αἰγύπτῳ, ἔξασκήσας ἀπέθανεν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας του, Ἰωάννης Καραμανλῆς (πρ. Κιρισχανέ), Γεώργιος Θεοφιλίδης, νομομαθὴς ἐμβριθέστατος καὶ λογοτέχνης καλλιειπής, Πέτρος Ἀξιωτίδης, Κωνσταντ. Γεωργιάδης, λογοτέχνης καὶ φιλόλογος, Χριστόφορος Πανταζίδης, Παναγ. Χατζηναστασίας, Δημ. Χατζηκυριαζῆς. Καὶ ἐκ τῆς Νομικῆς Σχολῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποφοιτήσαντες, Κ. Περίδης, ἐμβριθὴς νομικός, Κωστάκης Ἀλεξιάδης νομομαθὴς καὶ Ἄριστοτέλης Βουλκίδης.

Φαρμακοποιοὶ ἐν Ἀθήναις σπουδάσαντες οἱ ἑξῆς :

Εὐστάθιος Ἀργυριάδης, δυνατὸς ἑλληνιστῆς καὶ γλωσσομαθῆς, Ἀθ. Λεμονίδης, Κώστας Ἀλτιναλμάζης Ἀπόστολος Μιχαλόπουλος ἐν Αἰγύπτῳ ἐργασθεὶς, Δημ. Σωτηριάδης, Νικόλ. Κουμβακάλης, Θωμᾶς Ἰωαννίδης, Κλέαρχος Εὐστ. Ἀργυριάδης καὶ Ἄγγελος Βαλασιδῆς.

Μαθηματικοὶ καὶ μηχανικοὶ ἐν Ἀθήναις σπουδάσαντες οἱ ἑξῆς :

Τηλέμαχος Ὀρφανίδης, ὅστις ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἐχρημάτισε μηχανικὸς ἐν Κρήτῃ, Τουρκίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ, κατόπιν δὲ καὶ καθηγητῆς τῶν μαθηματικῶν (1887) εἰς τὸ Γυμνάσιον καὶ τὸ Ζάππειον, καθότι ἐσπούδασεν εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον καὶ τὸ Πανεπιστήμιον, Γεώργιος Σπύρου, διακριθεὶς κυρίως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν. Πέτρος Χατζόπουλος, Γεώργιος Δουλᾶς, Κ. Χατζηστεφάνου, Ἰ. Φάσος καὶ Ἀλέξ. Χατζηστεφάνου διδασκῶν ἀπὸ μακροῦ εἰς τὸ Γυμνάσιον Ἀλεξανδρείας.

Ἐν Εὐρώπῃ δὲ σπουδάσαντες εἰς διαφόρους κλάδους μηχανικοὶ :

Κυριακὸς Ὀρφανίδης, ὅστις διορισθεὶς ὑπὸ Εὐρωπαϊκῆς Ἐταιρείας διευθυντῆς σιδηροδρομικοῦ δικτύου εἰς Κίναν καὶ ἐκτιμηθεὶς διὰ τὴν τελείαν ἐκτέλεσιν διωρίσθη καὶ ὑφυπουργὸς τῶν δημοσίων ἔργων τῆς Σινικῆς αὐτοκρατορίας, ἀποθανὼν νέος. Ἀλέξανδρος Ἀντωνιάδης, ἀπόφοιτος τῆς περιωνύμου Κεντρικῆς Σχολῆς Παρισίων, διακεκριμένος μεταλλειολόγος καὶ μηχανικός, Ἰ. Καλλίας, Νικόλαος Πίσας, Ὁρέστης Γ. Ἀσημάκης, Ὁρέστης Γ. Παπαδόπουλος καὶ Δημ. Ἀ. Δημητριάδης.

Ἄδριανουπολίται διακριθέντες ὡς διερχομένους ἑλληνικῶν Προξενείων ὑ-

πῆρξαν ὁ Ἰάκωβος Κωνσταντινίδης καὶ ὁ Ἀντώνιος Ζώτος.

Εἰς ἀνωτέρας δὲ θέσεις: ὁ λόγιος Χρηστάκη ἐφένδης Παπαδόπουλος, (Γεν. Διοίκησιν) Ἀριστοτέλης Μανυρίδης γραμματεὺς τοῦ Πολυτεχνείου Ἀθηνῶν, Κ. Βαλασίδης καὶ Κ. Πασχαλίδης, διευθυνταὶ Μονοπ. Καπνῶν εἰς Ἰωάννινα καὶ Λαμασκόν, διευθυνταὶ δὲ Τραπεζῶν, διακεκριμένοι ὁ Διομήδης Βαρλαμίδης, ὁ Ἀβατζήμπασης καὶ ὁ Γεώργιος Πετροάκης, ὁ δὲ Σταυρίδης διευθυντὴς τῶν Ἀρχείων τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου.

Ἀνωτέρας μορφώσεως καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἐκπαιδευθέντες ἢ μετεκπαιδευθέντες καὶ ὡς Τραπεζίται καὶ ἀρχιλογισταὶ διατελέσαντές εἰσιν ὁ Μιλτιάδης Ἀλτιναλμάζης, Ἐμμανουὴλ Δουλαῖς, Ἰωάννης Ἀντωνιάδης, Γεώργιος Δουκίδης, Ἐμμανουὴλ Ἰ. Ἀλτιναλμάζης, Θεόδωρος Βαφειάδης, Ἰωάννης Χατζημιχαήλ καὶ Ἀλεξ. Καραπαναγιώτης.

Διεκρίθησαν ἐπίσης ὁ Ν. Παρασχίδης, ὑπομνηματιστὴς καὶ ἱστορικός, Κωνστ. Χατζηκυριαζῆς, μετ' ἐπιμελείας ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὡς εὐπαιδευτοὶ δὲ ἔμποροι ὁ Θεόδωρος Παρασχίδης, Γαβριὴλ Θεοδωρίδης, Ἰάκωβος Στεφανίδης καὶ Γιάνκος Λαμπουσιάδης ὁ ἐπιλεγόμενος Πριμίδης.

Εἰς τὴν ἱερὰν Μητρόπολιν ὡς γραμματεῖς τῆς Δημογεροντίας διεκρίθησαν οἱ εὐπαιδευτοὶ Βλάσιος Ἀλεξιάδης καὶ ὁ Γεώργιος Κωνσταντινίδης, αὐτοδίδακτος ἐγκυκλοπαιδικός, ἐπονομασθεὶς διὰ τὰς παιδαγωγικὰς του γνώσεις Πεσταλότσης, συμβολαιογράφος ἀπὸ τοῦ 1920 ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ νῦν ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Εἶπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἀπὸ τοῦ 1819, ἦτοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν γενναίτερον ὁ τέως Οἴκουμ. Πατριάρχης Κύριλλος ὁ ΣΤ', ἡ Σχολὴ ἠῤῥῆθη εἰς τάξεις, καθόσον ὑπῆρχον αἱ τρεῖς τάξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λεγομένου καὶ αἱ ἀμέσως ἀνώτεροι 2—3 γυμνασιακαὶ τάξεις. Εἶχον ἰδρυθεῖ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πέντε προκαταρκτικαὶ σχολαί, δύο εἰς τὸ Ἄστυ καὶ ἀνὰ μία εἰς τὰ τρία προάστεια, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀνὰ ἓνα διδάσκαλον μεθ' ἐνὸς βοηθοῦ καὶ 2—3 τάξεις. Ἀργότερον εἰσήχθη τὸ ἀλληλοδιδασκτικὸν σύστημα, ἐδιδάσκοντο δὲ εἰς αὐτὰ ἀνάγνωσιν, γραφήν, γραμματικὴν, θρησκευτικὰ καὶ καλλιγραφίαν. (Βλ. *Πνευματικὴ Ζωὴ* Ἀθηνῶν ἔτος 1938 φύλλ. 35, 36, 37, 38, 39. «Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα πῶς ἐδιδάσκοντο κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα». Πολυδ. Παπαχριστοδούλου).

Ἀπὸ τοῦ 1856—1878, προαγομένης τῆς Σχολῆς ἐτελειοποιοῦντο καὶ αἱ προκαταρκτικαὶ ἀλληλοδιδασκτικαὶ σχολαί. Διεκρίθησαν δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ ἐκ τῆς ἐνορίας Ἁγίου Γεωργίου Ἰωάννης Ραπτάρης, (Ἀμπατζή-πασης), ὅστις ἀπεκαλεῖτο γενικῶς «μεγάλος δάσκαλος» καὶ ἐδίδαξεν ἀκατάβλητος μέχρι βαθέος γήρατος γενεὰς ὀλοκλήρους καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Περιστεράκης, σεμνὸς καὶ ἐπιμελέστατος διδάσκαλος, ἐνωρὶς ἀποθανών. Εἰς τὸ ἑλληνικώτατον καὶ μέγα προάστειον διεκρίθησαν οἱ ἐντόπιοι Χατζηστέφανος, διδάξας

μέχρι βαθυτάτου γήρατος και ὁ Φωκίων Ἰωαννίδης, χρηστός και ἐπιμελής.

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1878 και ἐφεξῆς εἰς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν ἐπέρχεται οὐσιώδης και σπουδαία μεταρρύθμισις, εἰσαχθέντος τοῦ ἑξαταξίου ἀστυκοῦ συστήματος εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν τὸ πρῶτον και ἐπεκταθέντος κατόπιν εἰς ὅλην τὴν Θράκην σχεδόν.

Ὡς γνωστόν, εἶχον ἰδρυθῆ δύο διδασκαλεῖα ἀρρένων εἰς τὴν ἐπίμαχον Μακεδονίαν, τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Μακεδόνα Χαρισίου Παπαμάρκου και τὸ ἐν Σέρραις ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μακεδόνα Μαρούλη. Τρεῖς ἐκ τῶν πρῶτων τελειοφοίτων ἐστάλησαν εἰς Ἀδριανούπολιν και τὴν διεύθυνσιν και ρύθμισιν τῆς Κεντρικῆς Ἀστυκῆς Σχολῆς τὸ 1879 ἀνέλαβεν ὁ ἐκ Βελβενδοῦ τῆς νοτίου Μακεδονίας Χριστόδουλος Φυλακτός, σχεδὸν ἐπὶ δεκαετίας τρεῖς διδάξας ἐν αὐτῇ. Σεμνὸς και ἀνεπιτήδευτος, ἐπιμελής και χρηστός, αὐστηρὸς, ἀλλὰ δίκαιος, ἀκούραστος και μεθοδικώτατος ὑπῆρξεν ὁ Λούθηρος, ἀλλὰ και ὁ Κοραῆς ταυτοχρόνως τῆς Θράκης.

Κατ' ἀντίθεσιν τῶν δημοδιδασκάλων, τῶν τελειοφοίτων Γυμνασίου ἢ Ἡμιγυμνασίου, οἱ τῶν Διδασκαλείων ἀπόφοιτοι ὠνομάζοντο διδασκαλισταί, ἐδίδαξαν δὲ ὡς τοιοῦτοι εἰς τὴν Κ. Ἀστυκὴν Σχολὴν, εἰς τὰς τετρατάκτους τῶν προαστείων και ὁμορούσας κατόπιν πόλεις, οἱ ἐξῆς κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν: Θεόδωρος Παπαϊωάννου ἐκ Καταφυγῆς, Ἐμμανουὴλ Ἰωάννου ἐκ Κοζάνης, μετὰ τριετίαν ἀπελθὼν εἰς Βιέννην και σπουδάσας τὴν ἰατρικὴν ἔμεινεν ὀριστικῶς ἐν αὐτῇ, Γεώργιος Τσιρώνης Ἡπειρώτης, Ἰωάννης Περισσοράτης ἐκ Νιαούσης, Γεώργιος Δήμου ἐκ Καβακλῆ Ἀνατολ. Ρωμυλίας, Ἀστέριος Ζήκος ἐκ Κοζάνης, Ἀπόστολος Διαμαντῆ και Κωνσταντῖνος Παπαδόπουλος και Ἀπόστολος Θεοδορίδης, τρεῖς Ἀδριανουπολίται (μεταβάντες εἰς Ἀλεξάνδρειαν οἱ δύο τελευταῖοι και διδάξαντες εἰς τὴν Κεντρικὴν Σχολὴν), Κωνσταντῖνος Ἀθανασίου ἐκ Βραστῶν Χαλκιδικῆς και Γεώργιος Δαμπαλακίδης ἐκ Σωχοῦ, ἀμφοτέροι διδάξαντες ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν μὲ τούς δύο Ἀδριανουπολίτας, Παπακωνσταντῖνου, Ἄλ. Ναοῦμ ἐκ Μοναστηρίου, Ἰωάννης Βαρβαγιάννης ἐκ Νιαούσης, Ν. Καναβᾶς Μακεδὼν και τοῦ τελευταίου ἔτους τοῦ Διδασκαλείου Θεσσαλονίκης (1889) ὁ ἐξ Ἀδριανούπολεως Ἀλέξ. Χαρακόπουλος.

Ἐπὶ διετίαν φοιτηταὶ τῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ διατελέσαντες ἐδίδαξαν εἰς τὰς ἀστυκὰς σχολὰς Ἀδριανουπόλεως ὁ γράφων ταῦτα ἐπὶ ἐν ἔτος, ὁ Κ. Ζιώγας ἐκ Μοναστηρίου και ὁ ἐξ Ἀδριανουπόλεως Ἀριστόβουλος Χρησιδῆς, ἐπὶ πολλὰ ἔτη διευθυντὴς τῆς Ἀστυκῆς Σχολῆς και ἔπειτα καθηγητὴς τῶν ἑλλην. γραμμάτων εἰς Ἀδριανούπολιν και Ἀλεξανδρούπολιν.

Διδάσκαλοι δὲ εἰς τὰς ἀστυκὰς και δημοτικὰς σχολὰς τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐχορημάτισαν οἱ ἐξῆς: Ἡλίας Ἡλιάδης ἐκ Καβακλῆ, Γ. Σαββόπουλος ἐκ Πέτρας Σαράντα Ἐκκλησιῶν, Μιλτιάδης Λουκίδης ἐκ Σιατίστης. Ἀδρια-

νουπολίται δὲ ὁ Ἡρακλῆς Ἀναστασιάδης, τελειόφοιτος τῆς Μ. Γ, Σχολῆς, κράτιστος ἑλληνιστής, Ὀδυσσεὺς Γιαρίμης, Ἀριστείδης Κυριαζόπουλος, Ἰπποκράτης Χαρόπουλος, Περικλῆς Κουρτίδης, Σωκράτης Βουλκίδης, Ἀθανάσιος Σπανός, Παναγ. Παπαευθυμίου, διδάσκαλος τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, Β. Παπαδόπουλος, Κωνστ. Βουγιουκλόγλου, Κ. Παντοῖδης, Μιχαὴλ Νικολαΐδης (ἀπὸ τὸ προάστειον Κιοῦμ Μαχαλέ, διαδεχθεὶς ἐκεῖ τὸν γραμματοδιδάσκαλον Χρῆστον, τὸν κατόπιν καλλίφωνον καὶ εὐσεβέστατον Παπαχρῆστον), Δημ. Μαυρίδης, Λυμπεράκης Διαμαντῆ, Στέφανος Γεωργιάδης, Θεόδωρος Ἀραιτζῆς, Χρ. Φωτιάδης, Γεώργ. Κωνσταντινίδης, ἀπὸ τὸ προάστειον Γιλδιρῆμ, Ἀριστοκλῆς Βουλκίδης, Κ. Δραγγίδης, Ἀθαν. Ἀποστολίδης καὶ Ἀθ. Χατζηστεφάνου.

«Δυστυχῶς, λέγει ὁ καθηγητῆς Κ. Ἄμαντος, ὡς ἐκ τῆς αὐστηρότητος τῶν ἡθῶν ἐν Ἀδριανουπόλει τὰ κοράσια σπανίως ἐξήρχοντο τῶν οἰκιῶν, ἀσχολούμενα περὶ τὰ οἰκιακὰ ἔργα καὶ διὰ τοῦτο ἡ θηλεία ἐκπαίδευσις καθυστερεῖ μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, μόνον δὲ πλούσιοι παρθένοι εἶχον οἰκοδιδασκάλους». (Θρακικά, Παρ. Ἑκατ. 1931, σελ. 66).

Τοῦτο ἐν μέρει εἶναι ἀληθές. Naὶ μὲν δὲν ὑπῆρχον ἐπίσημα τρόπον τινὰ καὶ κοινοτικά σχολεῖα θηλέων, οὐχ ἦττον τὰ γράμματα δὲν ἦσαν ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῶν πλουσίων μόνον κορασίων. Εἰς τὰς συνοικίας τοῦ ἄστεος, αἱ ὁποῖαι ἦσαν πάντοτε, ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων, ἀμιγεῖς καὶ καθ' ὄλοκληρίαν ἑλληνικαί, ἡ διδασκαλία ἦτο σχεδὸν γενικευμένη εἰς τὰ θήλεα. Αἱ ἐκκλησιαὶ ὅλαι σχεδὸν εἶχον εὐρυτάτας αὐλάς, στολισμένας πάντοτε μὲ εὐσκίους ἀκακίας καὶ εὐκάρπους συκομωρέας, εἶχον δὲ ὅλαι, ἄνευ ἐξαιρέσεως, εὐρυτάτας αἰθούσας καὶ εὐπρόσωπα δωμάτια, τὰ πασίγνωστα ἄρχονταρῖκια, ὅπου συνεδρίαζον μὲν δι' ὅλα τὰ ζητήματα τῆς συνοικίας οἱ προὔχοντες καὶ οἱ ἐπίτροποι, μετετρέποντο ὅμως εἰς πρόχειρα γραμματοδιδασκαλεῖα, ὅπου ἐδιδάσκοντο γραφήν, ἀνάγνωσιν καὶ προσευχάς, ἄρρενα καὶ θήλεα. Τὰ μαθήματα ἐγίνοντο τὸν χειμῶνα μὲν εἰς τὰ ἄρχονταρῖκια καὶ τοὺς νάρθηκας, τὸ δὲ καλοκαῖρι ὑπὸ τὰ δένδρα. Φαίνεται, ὅτι ἐπὶ αἰῶνας ἐδίδασκον κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον εἰς τὰς ἐκκλησίας οἱ ἱερεῖς καὶ εἰς τοῦτο ὀφείλεται, ὅτι εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν οἱ ἱερεῖς γενικῶς ὠνομάζοντο δάσκαλοι. Ἐπικουρίαν καὶ σημαντικωτάτην ἐνίσχυσιν προσέφερον εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰ Μετόχια, τὸ *Λαυριωτικὸν* Ἁγίου Στεφάνου, τὸ *Σιναϊτικὸν* καὶ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τοῦ *Παναγίου Τάφου*, εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἄστεος, ἔχοντα κατὰ τὸ πλεῖστον εὐπαιδευτούς καὶ σεβασμίους ἡγουμένους καὶ πολλὰ δωμάτια, ἀνοικτὰ πάντοτε εἰς φιλοξενίαν καὶ πρόθυμα εἰς διδασκαλίαν. Ἐκτὸς τούτου, ὑπῆρχον καὶ τὰ συνοικιακὰ οἰκοδιδασκαλεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδίδασκον γυναῖκες ἀνάγνωσιν καὶ προσευχάς εἰς τὰ ἄρρενα καὶ θήλεα νήπια. Φαίνεται δέ, ὅτι τὸ ἐπάγγελμα τῆς οἰκοδιδασκάλου μετεβιβάζετο οἰκογενειακῶς ἀπὸ μάμης καὶ μητρὸς εἰς τὴν πρεσβυτέραν θυγατέρα. Τοῦτο τοῦλάχιστον

συνέβαινε εἰς τὴν ὀνομαστοτέραν ἐξ αὐτῶν, τὴν Φωτάκηνα. Ἐφοίτησα κατὰ τὸ 1875 εἰς τὸ σχολεῖόν της καὶ μετὰ τινα ἔτη μοὶ διηγήθη, ὅτι ὁ Στέφανος Κουμανούδης, ὁ γείτων της, ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα εἰς τὴν οἰκίαν της μαζὺ μὲ αὐτὴν ἀπὸ τὴν μάμμη της, ἡ ὁποία ἦτο δασκάλα πολὺ πρὸ τῆς Ἑλλην. ἐπαναστάσεως. Τοιαῦτα γραμματοδιδασκαλεῖα ἐλειτούργουν μέχρι τοῦ 1878 καὶ πολὺ ἀργότερον ἀκόμη λαθρόβια εἰς ἰδιωτικὰς οἰκίας.

Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι τὸ πρῶτον συστηματικὸν παρθεναγωγεῖον ἐλειτούργησε μὲ τρεῖς τάξεις ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὸ 1840, ἐδίδασκον δὲ εἰς αὐτὸ οἱ κατὰ καιροὺς διδάσκαλοι καὶ πρὸ πάντων ὁ ἐκ Μελενοῖκου Πολυζώης καὶ ὁ εὐπαιδευτος ἱερομόναχος Ἀμβρόσιος Σιναΐτας.

Μετὰ δὲ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον τοῦ 1854, ὁπότε αἱ κοινοτικαί, ἐκπαιδευτικαὶ καὶ ἐκκλησιαστικαὶ προνομίαι ἐπερίσσευσαν, ἰδρῦθη καὶ δεύτερον, τὸ ὁποῖον διηύθυνεν ὁ Σταυράκης Ἀμηρᾶς, ἐξ ἐγκρίτου τῆς Ἀδριανουπόλεως οἰκογενείας. Μετὰ τὸ 1878 ἀμέσως τὰ δύο παρθεναγωγεῖα συνεχωνεύθησαν εἰς ἓν Κεντρικὸν Παρθεναγωγεῖον. Καὶ πρὸ τῆς συγχωνεύσεως μὲν αἱ ὀνομαστότεραι διδασκάλισσαι ἦσαν ἡ Ἑλένη Καλοπόδη, ἡ Ἀθηναῖς Λινάρδου, Καλλιρρόη Σιγανοῦ (Παρρὲν) καὶ ἡ ἐξ ἐγκρίτου τῆς πόλεως καὶ εὐπόρου οἰκογενείας Ἀσπασία Ἀποστόλου, σεμνοτάτη καὶ ἐπιμελεστάτη Ἀρσακειάς, διδάσκουσα δωρεάν, μετὰ δὲ τὴν συγχώνευσιν καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ 1885, ὅτε ἡ φιλοπατρία τοῦ Κωνσταντίνου Ζάππα, ἔστησεν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ καλλιμάρομαρον τὸ *Ζάππειον Παρθεναγωγεῖον*, ἐδίδασκον οἱ κατὰ καιροὺς καθηγηταὶ τοῦ Γυμνασίου. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐδίδαξε καὶ ὁ εὐπαιδευτος, σεβάσμιος καὶ κόσμιος ἠγούμενος *Κοσμᾶς Λαυριώτης*, ἐκ Παγγαίου ὀρμώμενος. Μόνιμοι καθηγηταὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, εἰς τὰς τέσσαρας ἀνωτέρας τάξεις τοῦ ἔννεαταξίου Παρθεναγωγείου ἐπὶ τρεῖς καὶ πλέον δεκαετίας ἐχρημάτισαν οἱ λόγιοι Ἀδριανουπολίται καθηγηταὶ *Βασίλειος Γρηγοριάδης* καὶ *Γεώργιος Λαμπουσιάδης*. Διηύθυναν δὲ τὸ Παρθεναγωγεῖον ἀπὸ τῆς συστάσεώς του πάντοτε διδασκάλισσαι, ἐν πρώτοις ἡ ἐξ Ἀθηνῶν σεμνοτάτη καὶ εὐπαιδευτος Ἀσπασία Γρηγοράκη, μετ' αὐτὴν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἡ ἐκ Μεγάρων Ἑλένη Μελετίου, ἡ Ἀσπασία Ζήση, ἡ Εὐτέρπη Φάσου καὶ Ζηνοβία Νέστορος, αἱ δύο τελευταῖαι ἐξ ἐγκρίτων τῆς Ἀδριανουπόλεως οἰκογενειῶν. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἐφοίτησαν εἰς ἀνώτερα Παρθεναγωγεῖα, Ἀθηνῶν, Κωνσταντινουπόλεως καὶ Φιλιππουπόλεως, αἱ δεσποινίδες Ἑλένη Πανουσίου, Ἀγλαΐα Ραπιάρχου, Δραγγίδου, Μαρία Παπαδοπούλου Ἀμηρᾶ, καὶ Χαρίκλεια Καραγιάννη, αἵτινες ἐδίδαξαν εἰς τὸ Ζάππειον Παρθεναγωγεῖον καὶ ἀλλαχοῦ. Εἰς τὸ Ζάππειον ἐδίδαξε καὶ ὁ Γερμανὸς Ἀθανασιάδης, (ἅγιος Σάφδων).

Εἰς τὴν πνευματικὴν κίνησιν τῆς πόλεως, ταῦτοχρόνως δὲ καὶ τὴν τόνωσιν τοῦ ἔθνικοῦ φρονήματος τὰ μέγιστα συνέβαλε καὶ ὁ ἐν τῇ πόλει Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος. Ὑπῆρξεν οὗτος ἐπὶ πενήκοντα σχεδὸν συναπτά ἔτη

τὸ σεμνὸν κέντρον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξετάζοντο μὲ ζῆλον τὰ τὴν πόλιν καὶ τὸ Γένος ἐνδιαφέροντα, ἔθνικα, ἐκκλησιαστικά, πολιτικά καὶ κοινωνικά καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος ἐνώπιον ἀσφυκτικοῦ πάντοτε πλήθους ὠμίλου ἀγορηταὶ λόγιοι καὶ εὐπαίδευτοι Ἀδριανουπολίται καὶ μὴ καὶ ἔκαμνον διαφόρους ὠφελίμους διαλέξεις. Ὁ Σύλλογος διετήρει εἰς τὸ προάστειον Ἰλδιρίμιον τρίτακτον ἀστικήν σχολήν. Κατὰ τὸ τραγικὸν ἔτος 1922 τὰ τέκνα τῆς πόλεως τοῦ Ἀδριανοῦ, μιμηθέντα τὸν εὐσεβῆ υἱὸν τοῦ Ἀγγίσου, ἐκόμισαν εἰς τὴν φιλόξενον νύμφην τοῦ Θερμαϊκοῦ τὰ λευκὰ εἶδωλά των, τὴν βιβλιοθήκην καὶ ὅ,τι ἄλλο εἶχον ἐθνικὸν καὶ ἔστησαν ἐκεῖ, μὲ τὴν ἀρωγὴν καὶ συνδρομὴν τοῦ Κράτους καὶ τῶν πολιτῶν, τὴν καλλιμάμαρον προσφυγικὴν Στέγην των, τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ Φιλεκαπαιδευτικὸν Σύλλογον Ἀδριανουπόλεως, ὅστις χορηγεῖ τὰς εὐρυχώρους αἰθούσας του εἰς τοὺς φιλομούσους καὶ φιλιαναγνώστας φιλοτιμώτατα. Ἀνάλογον ἐκδούλευσιν προσέφεραν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁ μετ' αὐτὸν ἰδρυθεὶς Σύλλογος τῶν Κυριῶν, ὅστις ἐπροστάτευσεν ὑλικῶς πολλὰς ὄρφανὰς καὶ πτωχὰς μαθητριάς καὶ συνετήρει τὸ ἐν Ὁρτά-Καποῦ νηπιαγωγεῖον, ὡς καὶ τὸ εἰς τὴν ἀπομεμακρυσμένην ἄκρην τοῦ Ἰλδιριμίου, τὸ Γενῆ Ἰμαρέτ, νηπιοπαρθεναγωγεῖον.

Εἰς τὴν γραμματολογικὴν τῆς πόλεως κίνησιν ἔδωκεν σοβαρὰν ὄψιν ὁ «Ἐβρος», ἑβδομαδιαῖον περιοδικόν, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ ἔτος 1892 ἐξέδωκεν ὁ ἐκ Διδυμοτείχου εὐπαίδευτος Κωνσταντῖνος Βλαχόπουλος. Εἰς τὰς χιλίας περίπου σελίδας του ἐδημοσίευσαν πραγματείας, ἐπιστημονικὰς, φιλοσοφικὰς, φιλολογικὰς, ἱστορικὰς καὶ κοινωνικοῦ περιεχομένου, κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν, ὁ γυμνασιάρχης Ματθαῖος Παρανίκας, ὁ καθηγητὴς Βασίλειος Γρηγοριάδης, Βασίλειος Παπαχρίστου, καθηγητὴς καὶ μετὰ ταῦτα Μητροπολίτης Λιτίτζης καὶ εἶτα Δρυϊνουπόλεως, Κωνστ. Κουρτίδης σχολάρχης Σουφλίου, Κ. Ζιώγας διευθυντὴς τῆς Ἀστυκῆς Σχολῆς, Ἀλέξανδρος Ζώτος μαθητὴς Θεολ. Σχολῆς Χάλκης, Μ. Δήμιτσας καθηγητὴς τῆς Γεωγραφίας ἐν Ἀθήναις Μακεδῶν, Μ. Φιλανθίδης διδάσκαλος ἐκ Βιθυνίας καὶ ἄλλοι σύντομα δημοσιεύματα. Μετὰ ἐν ἔτος ὁ «Ἐβρος» ἤρχισεν ἐκδιδόμενος ὡς ἑφημερίς δις τῆς ἑβδομάδος μέχρι τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου τοῦ ἔτους 1912.

Σουφλίον, Μάρτιος 1939

«ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΝ ΘΡΑΚΗ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΑΡΧΑΣ
ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ (1)».

(Ἐκ χειρογράφων τοῦ ἰδίου ἔτος 1885)

Περὶ τῆς κατὰ τὴν παροῦσαν ἑκατονταετηρίδα καταστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἑνοριακοῦ σχολείου καίτοι πολλὰ ἐγράφησαν μέχρι τοῦδε, γνωρίζοντα ἡμῖν τὴν μορφήν αὐτοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, οὐδέποτε ὁμως ἀνέγνωμεν περιγραφὴν ἀκριβῆ αὐτοῦ, ὅπως ἐξ αὐτῆς ὁρμώμενοι σταθμίσωμεν δικαίως τὰς μέχρι τοῦδε δι' ἄλληπαλλήλων μεταβολῶν προσγενομένας αὐτῇ βελτιώσεις καὶ κρίνωμεν ἀκολούθως ὀρθότερον καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ.

Τὸ σχολεῖον κατὰ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ μέλλομεν νὰ ἐξετάσωμεν αὐτό, ἔφερε μὲν μορφήν τινα, ποῦ μὲν τοιαύτην, ἄλλοθι δὲ ἑτέραν, ἐν μὲν ταῖς πόλεσι τελειότεραν ἐν τοῖς χωρίοις δὲ ἀτελεστέραν, ἀλλ' ἅπασαι αἱ ποικιλίαι αὗται ἀποτέλεσμα φυσικῶς τῶν ἀφθόνων ἢ ἀνεπαρκῶν πόρων μᾶλλον ἢ τοῦ διδακτικοῦ συστήματος, τὴν μορφήν ὁμως τούτου παρέλαβεν ὡς εἶκος ἐκ προηγουμένων χρόνων ὡς τύπον ὀρισμένον ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας καὶ διαμορφωθέντα ὑπὸ τῶν ιδεῶν καὶ τῶν γνώσεων τῆς ἐποχῆς. Ἡ κατάσταση ὁμως τοῦ σχολείου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος δὲν ἦν διάφορος κατὰ πολὺ τῶν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα καὶ 18ον, διότι αἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος ἐπελθοῦσαι μεταβολαὶ ἐν αὐτῷ καὶ αἱ κατόπιν, δὲν μετέβαλον τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, παρατηρηθεῖσαι ἄχρι πρὸ ὀλίγων ἑκατονταετηρίδων. Ἐν ἀποκέντροις μάλιστα χωρίοις ἐτηρήθη ἀμετάβλητος καὶ ἀκεραία ἡ κατὰ τὴν δεκάτην ἔκτην ἑκατονταετηρίδα μορφή. Ἡ περιγραφὴ ἄρα τῆς ἐποχῆς ἦν προτιθέμεθα, συνοψίζει διὰ τῶν γενικῶν αὐτῆς χαρακτήρων πολλῶν ἐτέρων ἐποχῶν καὶ πολλῶν κατὰ τόπους ποικιλιῶν σταθερὰν μορφήν καὶ κατάστασιν. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν πολλῶν ποικιλιῶν, ὡς φυσικῶς ἠδύναντο τὰ σχολεῖα

1) Ἐγράφησαν εἰς Βαφεοχώριον 1885.

Σ. τ. Δ. Ὁ Ἰωάννης Ἀδαμαντιάδης ἐγεννήθη τὸ 1833 στὸ Βαφεοχώριον καὶ κατήγετο ἀπὸ τὴ Θράκη. Ὁ πατέρας του ἦταν μπογιατζῆς, καὶ ἀνῆκε στὴ συντεχνία τῆ μεγάλης τῶν Βαφέων, ποῦ ἦρθαν πρόσφυγες ἀπὸ τὴ Θράκη καὶ ἐγκατεστάθησαν στὴν Πόλη, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1780. Ὁ ἴδιος ἐσπούδασε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆ, καὶ συνέχισε τὶς σπουδές του στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν.

Διετήρησε ἰδιωτικὴ σχολὴ ἐπὶ 15 χρόνια στὸ Μέγα Ρεῦμα, καὶ διὰ τὴν ἡ σχολὴν του κἀκε, μετεφέρθη σχολάρχης στὴν πατρίδα του καὶ πατρίδα τοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ', τὸ Βαφεοχώριον.

Διετέλεσε 40 χρόνια δάσκαλος καὶ ἐργάσθη μετὰ μεγάλη ἀγάπην καὶ ζῆλον. Εἶναι ὁ πρῶτος ποῦ ἐδίδαξε στὸ χωριὸν του μαθηματικά, καὶ δημιούργησε γενεὰ μορφομένων ἀνθρώπων ἀνώτερον. Ἀπόκτησε πολλὰ παιδιὰ. Κόρη του εἶναι ἡ κ. Τατιὰνα Σταύρου, ποῦ διαπρέπει στὴ νεοελληνικὴ φιλολογία.

ταῦτα νὰ ἔχωσι, τοπικῶν ἕνεκα λόγων, ἐν ἅσασιν ὁμῶς ὑπῆρχε κοινόν τι, κοινοί τινες χαρακτῆρες καὶ εὐδιάκριτοι ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς μορφούμενοι καὶ ἐπιβαλλόμενοι εἰς πάντα ὡς ἀνάγκη ἀναπόφευκτος.

Διαίρεσις σχολείου ¹⁾. Τὸ σχολεῖον διηρεῖτο εἰς κοινὸν σχολεῖον, ἐν ᾧ δηλονότι ἐδιδάσκετο μόνον ἡ ἀνάγνωσις, ἡ γραφὴ καὶ ἡ ἀρίθμησις, καὶ εἰς ἑλληνικόν, προσωνημίαν, ἣν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ 18ου αἰῶνος, καὶ ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν ἐν Γερμανίᾳ ἰδίᾳ *Λατινικῇ* σχολῇν, ἐν ᾧ πρὸς τὰ τοῦ κοινοῦ σχολείου μαθήματα ἐδιδάσκετο ἡ κατήχησις καὶ ἐρμηνεῖα ἀρχαίων τινῶν πεζογράφων καὶ συγγραφέων. Ἡ διαίρεσις αὕτη, ἀναγκαῖα ὡς ἐκ τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν, προῆλθεν καὶ ἐκ τῆς τελειοποιήσεως τοῦ κοινοῦ σχολείου, ὅπερ ἦν ἡ βάσις τῆς ἐκπαιδεύσεως, καὶ ἐκ μιμήσεως, ὡς προείπομεν, τῶν ἐν Εὐρώπῃ σχολείων, διηρημένων καὶ τούτων εἰς κοινὸν σχολεῖον καὶ λατινικόν, ἐν ᾧ πρὸς τῇ μητρικῇ γλώσσῃ συνυπῆρχε καὶ ἡ λατινικῇ. Καὶ αἱ μὲν ἄποροι κοινότητες εἶχον μόνον τὸ κοινόν, αἱ δὲ ὀπωσοῦν εὐποροῦσαι, ἀμφοτέρω. Ἡ διαίρεσις δὲ αὕτη ἦν ἄγνωστος μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος, χωριζομένων τῶν σχολείων τότε εἰς μικρὸν καὶ ἀνώτερον, ἢ εἰς κοινὸν καὶ γυμνάσιον, κατὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα εἰσαχθεῖσαν διαίρεσιν.

Ἡ θέσις τοῦ σχολείου. Ἡ θέσις τοῦ σχολείου ἦν συνήθως ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἐκκλησίας, τοῦ μέρους τούτου θεωρηθέντος ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐφεξῆς ὡς καταλληλοτέρου ἕνεκα τῶν δεινῶν περιστάσεων, οἰκονομικωτέρου καὶ ἀσφαλεστέρου ἀπὸ πάσης προσβολῆς τῶν ὑποβλεπόντων τυράννων. Εἰς ἐν ἢ δύο δωμάτια τῶν κελίων ἀπήρτιζον τὸ σχολεῖον, ἐν οἷς πεντηκοντὰς μαθητῶν ἠδύνατο ἀνέτως ὀπωσοῦν νὰ συναγελάζεται. Ἐν προγενεστέρῳ ὁμοίως ἐποχῇ, κατὰ τὴν 16ην καὶ 17ην ἑκατονταετηρίδα, ὁ νάρθηξ τῆς ἐκκλησίας ἀπετέλει τὸ σχολεῖον, καὶ ἐν ἀρχαιότερῳ, αὐτὰ τὰ δωμάτια τοῦ ἱερέως μετὰ δεκάδος μαθητῶν ἐκ τῶν ἐγγυτέρω κειμένων οἰκιῶν ἀπήρτιζον τὸ ὅλον σχολεῖον τῆς κοινότητος, ἐφ' οὗ ὡς ἐκ φύτρας, δι' ἄλληπαλλήλων καὶ μικρῶν κατὰ καιροῦς βελτιώσεων προέκυψεν ἡ τελειότερα μορφή κατὰ τὴν ἐποχὴν ἦν πραγματευόμεθα, καὶ ἡ ἔτι τελειότερα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν κατάστασις τοῦ σχολείου, καθ' ἣν περικαλλεῖς καὶ κεντρικὰς οἰκοδομὰς ἠγειρομεν πανταχοῦ. Ἡ οἰκοδομὴ ἄρα καὶ ἡ θέσις τοῦ σχολείου ἠκολούθησε τῷ γενικῷ νόμῳ πάσης προόδου καὶ βελτιώσεως. Ἀρχαίμενον τὸ πρῶτον ἐν τῷ δώματι τοῦ ἱερέως, ἀνεπτύχθη ἐν τῷ νάρθηκι, προεξετάθη ἐν τῷ κελίῳ, ἐβελτιώθη ἐν οἰκίᾳ ἰδιαίτερα τῆς κοινότητος καὶ ἐπὶ τέλος ἐφθασεν εἰς τελειότητα σπουδαίαν, καθιδρυθὲν τὸ σχολεῖον ἐν ἰδιαίτερω ἐπὶ τούτῳ οἰκίῳ συντελοῦντι διὰ τῆς καταλληλίας αὐτοῦ καὶ εἰς πνευμα-

1) Βλέπε Πολύδ. Παπαχριστοδούλου μελέτη: «Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα». «Πνευματικὴ Ζωή», λογοτεχνικὸ καὶ βιβλιογραφικὸ Περιοδικό, χρόνος Β' ἀριθ. 34, 35, 36, 37, 38, 39.

τικὴν πρόοδον ταχύτεραν καὶ εἰς ἀγωγὴν καὶ μόρφωσιν τοῦ ἔθνους κάλλιον.

Οἱ μαθηταί. Οἱ προσερχόμενοι μαθηταί ἐν τοῖς σχολείοις, τὸ τριακοστὸν μόλις ἀποτελοῦντες τῶν ὅλων κατοίκων τῆς κοινότητος, οὔτε τακτικῶς ἐφοίτων, καὶ καθ' ὅλας τὰς ὥρας τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὔτε ὁ διδάσκαλος ἐθεώρει τὴν ἀπουσίαν καὶ ἀταξίαν ταύτην πολὺ ἐπιζήμιον, διότι καὶ αὐτὸς τὰ κατὰ μέρος πολλάκις ἀπουσίαζεν, ὅτε μὲν ἀσχολούμενος οἴκοι, ἄλλοτε δὲ τὸν ἀγρὸν του σκάπτων. Καὶ τακτικῶς μίαν ἡμέραν καθ' ἑβδομάδα εἰς τὴν ἀγορὰν μεταβαίνων ὠνούμενος τὰ τῆς ὅλης ἑβδομάδος τροφίμα, καὶ εἰς ἄλλα ἔργα κοινοτικὰ κατατρίβων τὸν χρόνον, ἔκλειεν ἔξ ἀνάγκης τὸ σχολεῖον. Ἐν τοῖς πέριξ τῆς Κων)πόλεως χωρίοις ἡ φοίτησις τῶν μαθητῶν ἦν ἀραιὰ λίαν καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς χωρίοις τοῦ Βοσπόρου ἐποικίλετο πολλαχῶς. Ἐν Φαναρίῳ τοῦ ἄνω Βοσπόρου, ἡ φοίτησις ἐγένετο μόνον τὸν χειμῶνα, τῶν κατοίκων καὶ τῶν παιδίων ὅλων ἀσχολουμένων ἐπὶ πολὺ ἐν τῇ ἀλιείᾳ. Ἀλλαχοῦ οἱ παῖδες παρελαμβάνοντο ἐν τοῖς ἀγροῖς ὑποβοηθοῦντες τοὺς γονεῖς των. Ἀλλὰ ὁ διδάσκαλος πολλάκις ἔχων ἀγρὸν παρελάμβανε μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τούτῳ καὶ τὴν πνευματικὴν ἀγέλην, ἣν τοποθετῶν ἐν καταλλήλῳ θέσει εἰργάζετο αὐτὸς καὶ ἐκ διαλειμμάτων παρώτρυνε δι' ἡχηρᾶς φωνῆς τοὺς μαθητάς του, ὅπως ἀναγινώσκωσι μεγαλοφῶνως. Ἐν Ἀρετζοῦ οἱ μαθηταί ἐν τῇ συγκομιδῇ τῶν ἐλαιῶν ἠσχολοῦντο ἐν τῷ ἐλαιῶνι μετὰ τῶν γονέων αὐτῶν, ὡσαύτως καὶ ἐν καιρῷ τοῦ τρυγητοῦ. Ἐν Νεοχωρίῳ τοῦ Βοσπόρου οἱ παῖδες εἰργάζοντο μετὰ τῶν γονέων των ἐν τῷ τρυγητῷ καὶ ἐν τῇ ἀποξηράνσει τῶν τζιρών (σκομβριῶν ξηρῶν) καὶ ἄλλοθι ἄλλως. Ἐξ ὧν συμπεραίνομεν ὅτι οἱ μαθηταί, οὐδὲ πάντες, οὐδὲ διαρκῶς καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐσύχναζον ἐν τῷ σχολείῳ, τοῦ πράγματος κοινοτάτου ὄντος καὶ ἐπομένως ἀτόπου μὴ θεωρουμένου.

Διδάσκαλοι. Ὁ διδάσκαλος δὲν ἐθεώρει εἰδικὸν ἔργον καὶ μόνιμον τὸ διδάσκειν, διὸ καὶ παραμελῶν αὐτὸ ἔξ ἀνάγκης ἢ ἐκ προαιρέσεως δὲν συνεπέσυρε τὸν ψόγον τῶν πολιτῶν, οὔτε τὰς παρατηρήσεις τῆς ἐφορείας, σωματείου τοιούτου ἐπιστατοῦντος καὶ ἐπιτηροῦντος τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῶν σχολείων μὴ ὑπάρχοντος τότε. Ὁ διδάσκαλος ἔνεκα οἰκονομικῶν λόγων ἐξήσκει δύο καὶ πολλάκις τρία ἐπαγγέλματα, ἔξ ὧν τὸ πρωτεῦον δὲν ἦτο φυσικῶς τὸ τοῦ διδασκάλου. Ἦν ἱεροψάλτης τὸ σύνηθες, ἐνίοτε κανδηλανάπτης ἢ ζωγράφος, τῶν δύο τούτων ἔργων συνδυαζομένων εὐκολώτερον πρὸς τὸ τοῦ διδασκάλου. Ἄλλοτε ἦν ράπτης ἐνδυμάτων, ἔξασκῶν τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ παραδόσει, ἐνίοτε μηλωτής. Καὶ πολλάκις ἱεροδιάκονος τῆς ἐκκλησίας, ἐκκληρῶν καὶ διὰ τοῦ σχολείου ἐν τῷ διαλείποντι χρόνῳ, εἰς οὓς οἱ γονεῖς ἔστελλον τὰ τέκνα αὐτῶν τακτικῶς εἰς τὸ σχολεῖον, ὡς ἀζημίου οὔσης τῆς ἀπουσίας. Διότι κατὰ τὰς κυριαρχούσας ιδέας τότε ἡ παιδεία καὶ πᾶσα τοῦ πνεύματος μόρφωσις ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ οὐδεμιᾶς χρησιμότητος ἦν πάροχος, ἀλλὰ τοῦναντίον βλάβης μᾶλλον πρόξενος καὶ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τῶν παραδεδεγμένων, ἅτινα οἱ αἰῶνες ἀσαλεύτως ὥρισαν ἀμετάτρεπτα.

Διδάσκαλος μὴ ἔχων κύριον ἔργον τὸ διδάσκειν καὶ ἐν αὐτῷ ἀφοσιούμενος δὲν ἠδύνατο οὔτε τὰς μούσας νὰ θεραπεύσῃ ἀρκούντως, οὔδὲ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ νὰ βελτιώσῃ καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὸ ἐπωφελέστερον. Καὶ ἂν ὁ πρὸς τὰ γράμματα ζῆλος καὶ ὁ πρὸς τὴν μόρφωσιν τοῦ πνεύματος ἔρως δὲν ἔπαυσεν ἀδιαλείπτως ὑποκαίόμενος καὶ ἀναρριπιζόμενος, τοῦτο ὀφείλεται εἰς ὀλιγίστους ἄνδρας, οἵτινες ἀφοσιωθέντες τῇ παιδείᾳ τοῦ ἔθνους, καίπερ πενόμενοι καὶ κατατριχόμενοι οὐκ' ἀπέστησαν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, ἐμμένοντες τῷ διδασκαλικῷ μόνον ἔργῳ μικρὰ τότε, ὡς καὶ πάντοτε πορίζοντι. Καὶ πρὸς οὐδὲν ἄλλο ἀπέβλεψαν βιοποριστικὸν ἔργον, ἀλλὰ πρὸς αὐτό, ὡς θεῖαν τινα ἐντολὴν ἐξασκουντες, ἀπόστολοι τῆς παιδείας καὶ τῶν γραμμάτων, ταπεινοὶ καὶ πολλάκις διωκόμενοι, πανταχοῦ ὅμως ἐδίδασκον, ἐνουθέτουν, παρώτρυνον πάντας εἰς ἀμίλλαν τῶν καλῶν, δι' ὧν καὶ μόνων διετηρήθη κατὰ τοὺς ζοφεροὺς αἰῶνας τῆς ἀμαθείας ὑπολανθάνων τις ἔρως καὶ ἐνθουσιασμός πρὸς τὴν ἀρχαίαν εὐκλείαν καὶ πρὸς πᾶσαν τοῦ πνεύματος ἀνάπτυξιν ἐν γένει. Τοιοῦτους διδασκάλους ὀλίγους μὲν ἀπέκτησε τὸ γένος, ἀλλ' ἤρχον οἱ εὐαριθμοὶ οὗτοι, ὡς σκευὴ ἐκλογῆς, νὰ ἐκπληρώσουν τὴν ὑψίστην ἐντολὴν εἰς τὸ ἔθνος, ἣν αἱ περιπέτεια καὶ αἱ μεγάλαι συμφοραὶ ἐπέβαλλον αὐτοῖς. Ἡ ἱστορία τοῦ σχολείου, ἂν ζητήσῃ τοὺς λόγους, δι' οὓς τὸ ἔθνος, καὶ ἐν τῇ βῆθι αὐτῆς ἀμαθείᾳ καὶ βαρβαρότητι αὐτοῦ, ἐτήρησε σπουδαῖα ἐντευκτήρια φωτός, εἶτα τίνι τρόπῳ δι' αὐτῆς διεδόθη ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου μέχρι τοῦ ἑτέρου τὸ φῶς τῆς παιδείας, σελαγίζον νῦν ἐν πάσῃ ἑλληνικῇ γωνίᾳ γῆς, τὸν λόγον θ' ἀνεύρη ἐν τῇ ἰδέᾳ τῆς εἰδικότητος τοῦ ἐπαγγέλματος, ὅπερ εἰδικῶς τινες αὐτὸ καὶ μόνον τὸ διδάσκειν ἐκ νεότητος ἐπαγγελλόμενοι καὶ πρὸς οὐδὲν ἄλλο ἀποβλέποντες, ἐγίνοντο οἱ κατ' ἔξοχὴν διδασκαλοὶ τοῦ γένους, οἱ μέγιστοι παιδαγωγοὶ τῆς νεότητος καὶ οἱ ἱεροὶ πρόδρομοὶ τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως.

Τοιοῦτους διδασκάλους κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς παρουσίας ἑκατονταετηρίδος ἐν Κων)πόλει καὶ τοῖς περιχώροις, μεταξὺ δηλονότι ἑκατὸν ἴσως καὶ ὀλίγον πλέον, μόλις δεκάδα τινὰ δυνάμεθα νὰριθμήσωμεν. Οἱ λοιποὶ, δύο ἢ καὶ τριῶν ἐπαγγελμάτων ὄπαδοί, ὅτε μὲν πρὸς τοῦτο ὅτε πρὸς τὸ ἕτερον ταλαντευόμενοι, τοὺς θεοὺς καὶ τὸν Μαμωνᾶ λατρεύοντες, οὐδὲν ἀγαθὸν ἠδύνατο νὰ κατεργασθῶσιν εἰς τὴν πρόοδον τοῦ σχολείου, καὶ νὰ συντελέσωσι κατὰ τι εἰς τὴν προκοπὴν καὶ βελτίωσιν τοῦ ἔθνους. Ἡ μόρφωσις τῶν διδασκάλων, μὴ ὑπαρχόντων ἰδιαιτέρων πρὸς τοῦτο σχολείων, ἐγίνετο ἐν τοῖς ὀπωσοῦν ἀνωτέροις σχολείοις. Οἱ μὲν τῶν κοινῶν σχολείων ἐγίνωσκόν τινα, ταπεινὰ ὅμως καὶ λίαν πενιχρά, πολλοὶ δὲ αὐτῶν ἦσαν καὶ οὕτως εἰπεῖν, αὐτοδίδακτοι. Οἱ δὲ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων μαθηταὶ τινες ἱκανωτέρου διδασκάλου, ἢ τελειόφοιτοί τῆς τοῦ Γένους Σχολῆς, ἢ τῶν ἀλλαχοῦ καθιδρυθέντων ἑλληνικῶν σχολείων ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνος, ὧν τινα ἐξ αὐτῶν ὑπῆρχον ἀληθεῖς ἐστὶν γραμμάτων καὶ ἀρετῆς οὐχ' ἥμιστα.

Σχολεῖον. Οἱ μαθηταὶ ἤρχοντο εἰς τὸ σχολεῖον ἄνευ σάκκου, ἄνευ τινος τῶν σήμερον ἐν χρήσει ὄργάνων καὶ μέσων πρὸς σκοπιμωτέραν καὶ ταχύτεραν μάθησιν, ἅτινα ὁ μαθητὴς φέρει μεθ' ἑαυτοῦ μεταβαίνων εἰς τὸ σχολεῖον. Τὴν *δικιόχον* ἢ τὸν *ψαλιῆρα* μόνον φέρων ὑπὸ μάλης, οἱ δὲ μικρότεροι τὴν ἡλικίαν τὴν πασίγνωστον *φυλλάδα* καὶ τὴν *πινακίδα* τινὲς αὐτῶν, συνήγοντο ἐν τῷ σχολείῳ ἀπὸ πρωΐας, τινὲς μὲν ἐκόντες, πολλοὶ δὲ καὶ ἄκοντες ὑπ' ἄλλων μαθητῶν, ἢ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν γονέων ἐν ραβδισμῷ καὶ κραυγαῖς φερόμενοι. Οἱ μαθηταὶ, τοῦλάχιστον οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει, τοῖς προαστείοις καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Θράκης καὶ τῆς Βιθυνίας ἔφερον βρακίον οἱ πλείστοι, ποικίλους τὸ χρῶμα ἕκαστος, ἐν οἷς τὸ κυανοῦν καὶ ἐρυθρὸν χρῶμα ἐπεκράτει, κόμην μακρὰν πολλοὶ αὐτῶν καὶ ἐπανωφόριον μέχρις ὀσφύος. Ἐκάθηντο ἐπὶ σισυρῶν ἐν τῷ σχολείῳ ἐν γένει καὶ ὀκλάξ, τινὲς δὲ οἱ ἀπορώτεροι ἐπὶ τῶν γυμνῶν σανίδων τοῦ ἐδάφους ἔνθα καὶ ἀνυπόδητοι καὶ ἄνευ βιβλίου οὐδενὸς συνηγελάζοντο τοῖς λοιποῖς καὶ συνεσπούδαζον τῇ βοηθείᾳ τῶν ἄλλων. Μὴ ὑπαρχόντων θρανίων ἐν τῷ σχολείῳ ἐκάθηντο ταξιθετούμενοι οὕτως: Μία πρώτη σειρά ἐπακουμβοῦσα ἐπὶ τῶν τεσσάρων πλευρῶν τοῦ σχολείου συνήθως σχῆμα παραλληλόγραμμον ἔχοντες, καὶ δύο ἢ τρεῖς ἐν τῷ μέσῳ ὀριζοντίως. Τὸ δὲ μέσον τῆς μιᾶς πλευρᾶς κατείχeto ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, καθημένου ἐπὶ βήθρου ὑψηλοτέρου κατὰ εἴκοσι ἑκατοστὰ κειμένου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὅπως ἐκεῖθεν κατοπτεύηται ἅπαν τὸ λογικὸν ποίμνιον. Τὸ σχολεῖον ἦν ἔρημον παντὸς ὅ,τι διδάσκει καὶ τέρει τὴν ὄρασιν καὶ διὰ τῆς ἐποπτείας δυνάμενον νὰ διεγείρῃ ὠφελίμους παραστάσεις ἐν τῷ νῷ καὶ νὰ ἠδύνη τὴν ὄρασιν. Οὐδεὶς χάριτος ἐν αὐτῷ, οὐδεὶς πίναξ, ἢ ἀπλοῦν τι γεγραμμένον κἄν χαρτίον, ἐμφαῖνον καὶ ὑποδηλοῦν τὸ ἐργαστήριον τῶν γραμμάτων. Ὁ μέγας μόνον σκοῦφος τοῦ διδασκάλου ὁ ἐπὶ ὑψηλῆς τινος θέσεως καὶ ὁ παραπλεύρως αὐτοῦ κρεμάμενος τζουμπές, ἦσαν τὰ δύο ἀντικείμενα ἐν τῇ ἐρημίᾳ ἐκείνῃ καὶ τὰ μόνον διακεκριμένα πράγματα, ἐφ' ἃ ἐπέπιπτον διὰ παντὸς τὰ βλέμματα τῶν μαθητῶν ἀκορόστως περιεργαζομένων ταῦτα καὶ πολλαχῶς φιλολογούντων περὶ τούτων. Ἐν τῇ ἐτέρᾳ δὲ πλευρᾷ ἐστέκετο ἐξηρημένος ἕξ ἀπλοῦ καρφίου ὁ σοβαρὸς καὶ πολυθρύλλητος φάλαγγας, σύμβολον ἀπαίσιον τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ μαρτύριον τῆς σκληρότητος τῶν χρόνων, οὕτινος ἢ ἀνάμνησις ἀναπαρίστησιν ἡμῖν τὴν θλιβερὰν ἐκείνην ἐποχὴν καὶ τὰ μαρτύρια βίου ταπεινοῦ καὶ κτηνώδους. Ἡ πτωχεία τοῦ σχολείου καὶ πενιχρότης ἦν εἰκὼν πιστὴ τῆς τότε κοινωνικῆς πτωχείας καὶ ἐλεεινότητος, ἐν ἣ διέκειτο τὸ ὄλον ἔθνος, ὅτε τὸ πᾶν ἦν ἄσχημον καὶ σκαιόν. Τίς θὰ ἠδύνατο νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς ὠραιότητος καὶ τοῦ στολισμοῦ τοῦ σχολείου ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν αὐτὸ τὸ κομμᾶν ἐθεωρεῖτο ἀπρεπὲς καὶ ἡ κεφαλὴ κειρωμένη ἢ ψιλουμένη ἐβυθίζετο εἰς σκοῦφον παμμέγιστον, τίς θὰ ἐθεώρει ὅτι ἡ λεύκανσις τῶν τοίχων τοῦ σχολείου δι' ἀσβέστου ἦν εὐπρεπεστέρα ἢ τὸ μέλαν χρῶμα;

Ἡ τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου δὲ γυμνότης δὲν ἦτο κατωτέρα τῆς τοῦ κοι-

νοῦ. Τὰ αὐτὰ καὶ ἐν αὐτῷ, πλὴν τῆς μεγαλυτέρας ἔδρας, ἀφ' ἧς ὁ διδάσκαλος ἐδίδασκεν καὶ τῶν δύο-τριῶν βιβλίων ἐπ' αὐτῆς, τοῦ Γεωργίου δηλονότι τοῦ μεγάλου ἑτυμολογικοῦ, καὶ τινος γραμματικῆς τοῦ Λασκάρους, τούτων καὶ μόνον θεωρουμένων τῶν ἰδιαιτέρων διακριτικῶν σημείων τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου. Γεωγραφικός τις χάρτης ἦν δυσσιμωτήτων τι χρῆμα καὶ κατὰ τι περιττός, διότι οὔτε ἡ γεωγραφία ἐδιδάσκετο οὐδὲ ὁ διδάσκαλος εἶχε γνῶσιν τινα τοῦ μαθήματος τούτου. Καὶ ἄλλα βιβλία ἦσαν σπανιώτατα, δυσεύρετα.

Τὰ μαθήματα. Τὰ μαθήματα ἤρχοντο ἀπὸ πρωίας, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀπὸ χρόνου ὠρισμένου ὑπὸ τινος προγράμματος ἐν τῇ χρήσει τῆς διδασκαλίας, ἔλθον δὲ τὴν μεσημβρίαν. Πρὸ τῆς ἐνάρεως ἐγένετο ἐπιθεώρησις, δύο κυρίων πραγμάτων θεωρουμένων τότε ἀναγκαιοτάτων προσόντων παντὶ μαθητῇ, τὸ ἔχειν δηλονότι κεκομμένους τοὺς ὄνυχας καὶ φέρειν ρινόμακτρον. Ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἦν ὡς δείγμα καθαριότητος καὶ τεκμήριον πολιτισμοῦ, διότι τὴν ἔλλειψιν ἀντικαθίστων οἱ δάκτυλοι τῆς χειρὸς. Ὁ παραβάτης τῶν δύο τούτων διατάξεων ἐτύπτετο ἐπὶ τῶν δακτύλων. Μετὰ τὴν πλήρη φόβου καὶ οὐχὶ ὀλίγων δακρύων ἐπιθεώρησιν ἐγένετο προσευχὴ καὶ μετὰ ταύτην ἐναρξίς τοῦ μαθήματος. Ὁ διδάσκαλος προσεκάλει τὴν ἀνωτέραν τάξιν πλησίον του. Οἱ μαθηταὶ διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς κρατοῦντες τὸ βιβλίον διὰ τῆς ἑτέρας δὲ τὴν σισύραν, ἐφ' ἧς ἐκάθητο, ἐσύροντο βαθμηδὸν πρὸ αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὴν βροντώδη φωνήν: «λέγε σὺ» ἤρχιζεν ὁ μαθητῆς ἀναγινώσκων, οἱ μὲν τῆς ἀνωτέρας τάξεως «συλλαβάς», οἱ δὲ τῆς κατωτέρας «καπακῶς»¹⁾. Ὁ μὴ γινώσκων τὸ μάθημα μαθητῆς, ἀνευ ἐνδοιασμῶν καὶ λόγων ἐδέχετο ἐπὶ τῆς ῥάχως ραβδισμούς τινας καὶ ἀπήρχετο κλαυθμουρίζων. Οἱ λοιποὶ ἐξηκολούθουν αὐτὸ καὶ μετὰ τὸ πέρας ἐσειρόντο διὰ τοῦ αὐτοῦ αὐθις τρόπου πρὸς τὴν θέσιν των. Ἡ δευτέρα τάξις ἐλέγετο ἢ τῆς *φυλλάδας*, ὡς ἡ πρώτη τῆς *διαήχου*, ἀντιστοιχοῦσα ἢ μία πρὸς τὴν τοῦ ἀλφαβηταρίου, ἢ δὲ ἑτέρα πρὸς τὴν τοῦ νῦν ἀναγνωστικοῦ, ἐκ δύο μόνων τάξεων συγκειμένου τοῦ κοινοῦ σχολείου. Ὁ διδάσκαλος ἀφοῦ ἤκουεν αὐτὴν τῆς ἡλλασσε τὸ μάθημα. Καὶ ἡ μὲν τάξις ἀπεχώρει ἅπασα, μένουσα ἀργά, ὁ δὲ διδάσκαλος ἤρχετο τοῦ ἔργου του, ὅτε μὲν κόπτων, ὅτε δὲ ῥάπτων ἢ ἐμβάλωνων τὸ ἱμάτιόν του, ἢ ἄλλο τι ἔργον ἀσκῶν μέχρι μεσημβρίας. Τὸ σύνθημα δὲ ἐπάγγελμα ἦν τὸ τοῦ ῥάπτου ὡς εὐχερῶς ἐν παντὶ τόπῳ ἐξασκούμενον. Ὁ διδάσκαλος καὶ ἐργαζόμενος ἐπετήρει τὴν τάξιν καὶ καθισύχαζε τοὺς θορυβοῦντας μαθητάς, ὅτε μὲν διὰ τῶν κραυγῶν αὐτοῦ ἐνίοτε δὲ διὰ τῆς παρ' αὐτῷ κειμένης ῥάβδου. Τὴν μεσημβρίαν ἀπελύοντο ἢ μᾶλλον ἐξεχύνοντο σκορπιζόμενοι ἀνὰ τὰς ὁδοὺς, μηδὲν μεθ' ἑαυτῶν συναποφέροντες ἐκ τῶν χρησίμων.

Ἐν τῷ ἑλληνικῷ σχολείῳ, ὅπερ συχνότερον ἔκειτο παρὰ τῷ κοινῷ, ἡ ἐργασία ἠκολούθει τῇ αὐτῇ μεθόδῳ. Ὁ μαθητῆς ἀνεγίνωσκε τὸ μάθημα, ὅπερ

1) Οἱ ἀνώτεροι δηλονότι κατὰ τὴν συλλαβὴν, οἱ δὲ κατώτεροι κατὰ γράμματα. Σ. τ. Δ. Ἡ λέξις *καπακῶς* δυσανάγνωστος καὶ δυσερμήνευτος.

εἶχεν ἀντιγράψει ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ διδασκάλου τῇ προτεραίᾳ τὸ καλούμενον *κείμενον* ἢ ἐξ ἄλλου τινος βιβλίου, ἐξήγει αὐτό, καὶ εἶτα ἤρχετο ἡ τεχνολογία, ἐν ἣ ὁ διδάσκαλος ἐδείκνυε ἅπασαν τὴν γραμματικὴν αὐτοῦ πολυμάθειαν. Αἱ παρεκβάσεις αἱ συχναὶ τοῦ διδασκάλου ἐκ τοῦ μαθήματος ἀφορμώμεναι πολλάκις ἀπέπνιγον τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. Ἡ παράδοσις ἐγένετο κατόπιν ἐν ἣ ἠρμηνεύοντο ἢ ἐκτίθεντο ποικίλα μυθολογικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ πράγματα μηδεμίαν συχνάκις σχέσιν ἔχοντα πρὸς αὐτὸ τὸ μάθημα καὶ ἐλέγοντο ἰδεαὶ καὶ γνώσεις δεκαπλασίως ἀνώτεροι τῶν δυνάμεων τοῦ μαθητοῦ, οὗ ἡ πνευματικὴ ἀντίληψις οὐδέποτε ἐλαμβάνετο ὡς μέτρον τῶν λεγομένων. Ἡ ἐκμάθησις φράσεων τῆς ἀρχαίας ἐθεωρεῖτο ὡς σπουδαία προάσκησις εἰς τὸ ἑλληνιστὶ γράφειν. Εἰς τὴν καθωμιλουμένην οὐδεμίαν ἀσκησιν ἐγένετο, τῆς ἀρχαίας θεωρουμένης ὡς κυριωτάτης γλώσσης, ἐν ἣ ὁ μαθητὴς ὄφειλε νὰ γυμνάζεται καὶ ἦν οὐδέποτε ἐμάνθανεν, ἀλλὰ μόνον σωρὸν λέξεων καὶ φράσεων. Διὸ καὶ ἀποφοιτῶν ὁ μαθητὴς ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ τὰ κοινότερα πράγματα δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκθέσῃ διὰ γλώσσης. Ἡ ἀτέλεια αὕτη προήρχετο ὄχι μόνον ἐκ τῆς ἀμεθοδίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐλλείψεως διδακτικῶν βιβλίων, γεγραμμένων εἰς γλῶσσαν καταληπτὴν τῷ μαθητῇ. Τὰ μόνα ὡς διδακτικὰ βιβλία θεωρούμενα, ἦσαν ἐν τῷ κοινῷ ἡ *φυλλάδα*, ἡ *δοκίμηχος*, τὸ *ψαλιήριον*, αἱ *ἐπιστολαὶ* τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ ἐνιαχοῦ τὸ *ὠρολόγιον*, ἐν δὲ τῷ ἑλληνικῷ συνήθως ἡ χρηστομάθεια τοῦ Πατούσα καὶ ἡ γραμματικὴ τοῦ Λασκάρεως. Τὰ τελευταῖα ταῦτα οὐχὶ εὐαπόκτητα καὶ πρόχειρα. Ἐκ πεντήκοντα μαθητῶν ἑλληνικοῦ σχολείου, ἐν τῇ πρωτευούσῃ κειμένου, δέκα μολις εἶχον γραμματικὴν καὶ ἕτεροι τόσοι ἢ ἐλάσσονες χρηστομάθειαν. Ὅθεν πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς ἐλλείψεως οἱ μαθηταὶ ἀντέγραφον τὰ κείμενα τοῦ μαθήματος, ὅπερ παρεδίδοτο. Ἄλλο τι βιβλίον ἐγκυκλίου μαθήσεως ἢ ὑποβοήθημα ἦν ἄγνωστον ἐν τοῖς σχολείοις. Ἡ ἀριθμητικὴ ἄνευ βιβλίου ἐδιδάσκετο ἐν παρέργῳ, ἢ κατήχησις δις τῆς ἐβδομάδος, ἄνευ βιβλίου, ἡ γεωγραφία ἄγνωστον μάθημα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ὡς καὶ ἡ ἱστορία. Ὡστε ἡ μεγίστη μάθησις καὶ τὸ ἀνώτατον κεφάλαιον τῶν γνώσεων, ἦν ἡ λεξιλογία καὶ αὕτη ἄγνωτος ὡς ἐκ τῆς φύσεως, καὶ ἄχρηστος ὡς ἐκ τῆς ἀτελείας τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας.

Μετὰ μεσημβρίαν, ἐν τῷ κοινῷ σχολείῳ, ἐδιδάσκετο ἡ *γραφὴ* καὶ ἡ ἀριθμητικὴ. Ὁ διδάσκαλος ἐπὶ τεμαχίου χάρτου ἔγραφε λέξεις τινὰς ἢ φράσεις ἐν μορφῇ τῆς ἱερατικῆς γραφῆς, ἦν καὶ μέχρι τοῦδε χρῶνται τινες. Τὸ παράδειγμα τοῦτο, *ἐπιτηδειγμὴ* καλούμενον, ὁ μαθητὴς προσεπάθει ἐπὶ τοῦ γόνατος γράφων, νὰ μιμηθῇ. Ἀγνώστου ὄντος τοῦ κανόνος πρὸς χαράκωσιν μετεχειρίζοντο πίνακας ξυλίνους ἢ χαράττοντες περὶ τὰ ἄκρα ἐν ἴσαις ἀποστάσεσι, περιετύλισσον νῆμα ἐκ τῆς ἐκτομῆς, ἐφ' οὗ θέτοντες ἐπιτηδείως τὸν χάρτην, ἔσειρον τὸν ὄνυχά οἱ μαθηταὶ πατοῦντες ἰσχυρῶς καὶ οὕτω ὁ χάρτης ἐχαρακοῦτο. Τινὲς τῶν μαθητῶν ἀντὶ χάρτου, δαπανηροῦ θεωρουμένου τότε,

ἔφερον σανίδας, εἰδός τι ξυλίνων ἄβακίων, λείας καὶ φερούσας κάτωθεν λαβίδας. Ἐπ' αὐτῶν ἔγραφον διὰ τουρκικῆς μελάνης, ἐσπόγγιζον εἶτα τὰ γραφόμενα διὰ τοῦ ὑγροῦ σπόγγου, ὅστις, διὰ θύμιγγος ἐξηροῦτο ἀπὸ τοῦ ἄκρου τῆς πινακίδος. Ἡ νῦν διδασκαλία τῆς γραφῆς ἐν τῇ λεπτομερείᾳ αὐτῆς καὶ τῇ μεθόδῳ δι' ἧς ὁ παῖς ἐν βραχεῖ κτᾶται τὴν ἕξιν καὶ γνῶσιν τοῦ γράφειν, θὰ ᾔην καταπληκτικόν τι ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ. Ὅργανον γραφῆς ἔχρῳντο τοῖς πτεροῖς τοῦ χηνός, ἔνιοι δὲ καὶ τῷ κοινῷ καλάμῳ. Μελανοδοχεῖα ἐν χρήσει ἦσαν τὰ καὶ σήμερον εἰσέτι παρ' ἐνίοις Μωαμεθανοῖς ἐν χρήσει ὄντα, ὁ *φωκὰς* δηλονότι τὸ *καλαμάρι* ¹⁾.

Ἡ ἀριθμητικὴ μέχρι τῶν τεσσάρων στοιχειωδῶν πράξεων βαίνουσα καὶ ὡς πάρεργον θεωρουμένη ἐδιδάσκετο ἐπὶ χαρτίου, ἔλλειπόντων τῶν πεινάκων καὶ ἄβακίων. Ἡ δὲ μέθοδος τῶν τριῶν, ἐπεφυλάσσετο τοῖς εὐφυεστέροις μαθηταῖς ὡς τὸ ἀνώτερον μάθημα θεωρούμενον ἐν τῷ σχολείῳ.

Ἐν τῷ ἑλληνικῷ σχολείῳ μετὰ μεσημβρίαν ἐδιδάσκετο ἡ γραμματικὴ, ἔγραφετο ἡ ἐξήγησις, καὶ ἐπιδιορθοῦτο ἡ ἀντεγράφετο τὸ κείμενον. Περὶ τὸν ἔσπερινόν δὲ ἐν πλείστοις σχολείοις ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ.

Κατὰ τὰς θερινὰς ἡμέρας οἱ μαθηταὶ ἠναγκάζοντο μετὰ μεσημβρίαν ἐπὶ ὄραν νὰ κοιμῶνται κατὰ γῆς ξηαπλούμενοι ἢ ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ σανιδώματος τοῦ σχολείου, καὶ τοῦ διδασκάλου πράττοντος τὸ αὐτό. Οὐαὶ εἰς τὸν μὴ κλείοντα τοὺς ὀφθαλμοὺς μαθητὴν, ἢ εἰς τὸν ψιθυρίζοντα κρύφα. Ἡ ἤχηρὰ φωνὴ τοῦ δασκάλου καὶ ἀπειλητικὴ, κατόπιν ὁ ραβδισμὸς ἐν ἀνάγκῃ, ἀπέφερον τὴν ἀπόλυτον σιγὴν, ἀναγκαίαν ἐπὶ τῇ λειτουργίᾳ ταύτῃ.

Ἡ *πειθαρχία* τῶν μαθητῶν ἦν σιδηρὰ καὶ ὁ διδάσκαλος ἀμείλικτος ἐν τῇ παραβάσει αὐτῆς, κυριαρχῶν ὡς δεσπότης ἀπόλυτος, χάριν τῆς σχολικῆς ἡσυχίας, πιέζων ἄχρις ὀστέων καὶ τιμωρῶν, οὐδενὸς τῶν γονέων δικαιουμένου ἵνα μεμψθῇ αὐτῷ ἐπὶ τῇ αὐστηρότητι τῆς διοικήσεώς του, τούτων αὐτῶν μάλιστα χορηγούντων τὸ δικαίωμα αὐτῶν, ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐν τοῖς σχολείοις φοιτήσεως διὰ τοῦ γνωστοῦ καὶ συνήθους ἑναρκτηρίου λογίου «τὸ *σῶμα ἰδικόν σου τὰ ὀστᾶ ἰδικά μου*». Καὶ ὁ διδάσκαλος ἐξεπλήρου ἀνελλιπῶς, τὴν ρῆτραν ἐν ἀταράχῳ τῇ συνειδήσει ξυλοβροντῶν τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τῷ ἐλαχίστῳ πλημμελήματι καὶ ἀκρωτηριάζων ἔστιν ὅτι τὰ ἀπαλὰ μέλη τοῦ παιδίου καὶ τηρῶν αὐτὸ πεφοβισμένον καὶ ἐντρομον αἰείποτε πρὸ τῶν ὀμμάτων του καὶ ὁ πατήρ μετ' εὐγνωμοσύνης ἐδέχετο καὶ χαρᾶς τὴν ἐξευγενιστικὴν ταύτην ὑπηρεσίαν, ὡς φιλίαν καὶ περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ μορφώσεως τοῦ παιδὸς πατρικὴν μέριμναν. Καὶ οὐδὲν παράπονον, οὐδεμίαν δυσαρέσκεια πρὸς τὸν διδάσκαλον, εἰ ὁ παῖς ἐπανερχόμενος οἴκαδε τὸ ἔσπερας, ἔφερον τὴν παρεῖαν οἰδαίνουσαν, τὸ οὖς καταπόρφυρον καὶ ἡμιατωμένον καὶ τὰς πλευρὰς κατεαγείας. Ἐν, «καλὰ νὰ σὲ κάμη γάϊδαρε», ἦν ἡ μόνη διαμαρτύρησις τοῦ πατρὸς ἐπὶ τῇ διὰ βίου ἴσως στρεβλώσει τοῦ παιδός του. Ταῦτα λέγοντες, δὲν

1) Σ. τ. Δ. Ἐξ οὗ *καλαμαράδες* οἱ φέροντες *καλαμάρια*, οἱ ἐγγράματοι.

ψέγομεν οὔτε τὸν διδάσκαλον οὐδὲ τὸ παράπαν τοὺς γονεῖς. Διότι ὁ ἐκτὸς τοῦ σχολείου κοινωνικὸς βίος δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένος τοῦ ἐν τῷ σχολείῳ συστήματος. Αἱ ἔξεις τῆς ἐποχῆς καὶ ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων ἦσαν τοιαῦται. Ἡ συζήτησις ἐπερατοῦτο συνήθως διὰ ξυλοκοπήματος, αἱ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων διαφοραὶ ἐλύοντο δι' ὁμοίου τρόπου. Αἱ ὕβρεις καὶ κατόπιν, ἀναποφεύκτως τὸ ράβδισμα ἦσαν, αἱ μὲν ἢ ἀρχὴ τῆς ἀγωγῆς, τὸ δὲ τὸ τέλος. Ὁ μαθητὴς ἦτο οὐχὶ παιδίον, νεαρὸς βλαστός, ὃν δι' ἠπίων καὶ ἀπαλῶν κάμψεων ἔδει νὰ ἀναπτύξωσιν, εὐθὺν καὶ ἀστραβῆ εἰς πρέμνον ἰσχυρὸν καὶ εὐθυτενές, νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς αὐτὸν χαρακτῆρα καὶ φρόνημα ἀνδρικόν, ἀγωγὴν εὐγενῆ καὶ δικαίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ διδασκάλου ἦν μικρόν τι καὶ ταπεινόν, ἄνουν καὶ ἁμαρτωλόν τι πλάσμα, εἰς ὃν ἐν ὀνόματι τῆς κηδεμονίας καὶ ὅπως «γίγη ἀνθρωπος» ὁ πρεσβύτης καὶ ὁ ἐν ἡλικίᾳ ὢν ἐφιλοδώρει τὸν ταλαίπωρον ἐν κολάφισμα. Ἄρα διὰ τοῦ ἀδιακόπου δαρμοῦ ὄφειλε καὶ ἐν τῷ σχολείῳ καὶ ἐν τῷ βίῳ «νὰ γίγη ταχύτερον ἀνθρωπος».

Διδασκάλου μισθός. Ὁ διδάσκαλος ἐμισθοδοτεῖτο ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἐργαζόμενος ἐπὶ εὐτελεστάτῳ μισθῷ, καὶ ἀρκούμενος ἐν ὀλίγοις. Ἐν πολλοῖς δὲ χωρίοις καὶ ἐνορίαις ἐλάμβανε δίδακτρα παρὰ τῶν εὐπορωτέρων γονέων, καὶ ἀλλαχοῦ ἐπληρώνετο εἰς εἶδη, σίτον, τυρὸν κ.λ.π. Ὁ μισθὸς ἐποικίλλετο πολλαχῶς. Ἐν Κων)πόλει καὶ τοῖς πέριξ εὔρηται ἡ μαρτυρία, ὅτι διδάσκαλος συνεφωνήθη διὰ 102 γρόσια κατὰ μῆνα, ἀλλαχοῦ 20, ἐκ τοῦ διδασκάλικοῦ ἐπαγγέλματος 10 καὶ 10 ἐκ τοῦ ἱεροψάλτου, πλὴν τῶν τυχηρῶν. Εὔρηνται καὶ μαρτυρίαι ἀμίσθων διδασκάλων. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἀνάγκαι τῆς ζωῆς ἦσαν λίαν μικραὶ καὶ ὀλίγαι. Πολλοὶ τῶν διδασκάλων δὲν ἐφόρου περιπόδια. Ἡ κίδαρις, ἦν ἐφόρου πάντοτε, σχεδὸν ἦν εὐαπόκτητος καὶ εὐωνος. Τὰ ὑποδήματα αὐτῶν πενιχρά, ὁ σκοῦφος κατασκευάζετο ὡς καὶ τὰ ἱμάτια ὑπ' αὐτῶν ἐν γένει. Μέρος τῆς τροφῆς τῶν ἐλάμβανον ἐκ προσφορᾶς τῶν γονέων. Κατὰ τὰς ἐπισήμους ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ, εἰσιτάτο ὑπὸ τῶν γονέων καὶ ἐφιλοδώρεῖτο ἐνιαχοῦ ἐλάμβανεν καὶ τινα κέρματα ἐκ τῶν βαπτίσεων, γάμων, καὶ λοιπῶν ἱεροτελεστιῶν. Ἐν τῇ προαγωγῇ τοῦ μαθητοῦ ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς ἄλλην τάξιν ἢ ἐν τῇ ἀλλαγῇ βιβλίου ἀνωτέρου ὀρίζοντος πρόοδον τοῦ μαθητοῦ, ἐλάμβανον δῶρα, κατὰ τὸ Πάσχα καὶ λοιπὰς ἐορτὰς ὡς πῆτας, λαμπάδας, τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους χρήματα. Πάντοτε σχεδὸν προσφορὰν οἴνου, ἐν ταῖς συνελεύσεσιν καὶ εὐχαίαις πρωτοκαθεδρίαν, τίτλον «λογιωτάτου» καὶ σέβας «ἀνθρώπου ἀνωτέρου καὶ γραμματισμένου».

Οἱ δημογέροντες καὶ πάντες οἱ ἐνορίται καὶ πολῖται ἐσέβοντο αὐτόν. Αὐτὸς ἦν ὁ φωστὴρ τῆς κοινότητος, πᾶν γράμμα ἐγράφετο ὑπ' αὐτοῦ, καὶ αἱ μητέρες, οἱ πατέρες ὡς ἐκ τούτου ἦσαν ὑπόχρεοι εἰς αὐτόν. Αὐτὸς ἐστέλλετο εἰς τὸν ἀρχιερέα δι' ὑπόθεσιν κοινοτικὴν, ὠμίλει πρὸς τὰ ἐπίσημα πρόσωπα, ἐρμηνεύων τὰ τῆς κοινότητος. Ἐγίνωσκε τὸ τυπικὸν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προελάμβανε τοῦ ἀγραμμάτου συνήθως ἱερέως τὰ λάθη ἐν ταῖς τελεταῖς.

Αὐτὸς ἐξήγει καὶ ἠρμήνευεν τὰ ἐνίοτε συζητούμενα μεταξὺ τῶν χριστιανῶν εὐαγγελικὰ ρητά, ἢ ἐθιμὰ τινα τῆς ἀκολουθίας, ἣν αὐτὸς ὁ θεολόγος, ὁ καθηγητὴς καὶ ὁ ὁδηγὸς τοῦ πνεύματος. Πότε ἦν τὸ Πάσχα ἐμάνθανον ὑπὸ τοῦ διδασκάλου. Ἐὰν τὸ ἔτος ἦν δίσεκτον, πότε ἦν ἡ ἰσημερία, ποῖα ἐπιτρέποντο εἰς βρωσίν, πῶς ἔπρεπε νὰ ὀνομάζεται τὸ δεῖνα ἀντικείμενον τουρκικὴν ὀνομασίαν φέρον, πῶς γράφεται ἡ δεῖνα λέξις καὶ ἄλλα ποικίλα ἐρωτήματα ἐλάμβανον λύσιν παρὰ τῷ διδασκάλῳ.

Τὸ ταμεῖον δηλονότι τῶν τότε κυκλοφορουσῶν γνώσεων ἐν τῷ λαῷ αὐτὸς ἔδει νὰ εἶναι, ὁ κάτοχος καὶ ὁ ἐρμηνευτής. Οὐδεμία ἐξέλεξις ἦν δυνατὴ τῶν λεγομένων ὑπ' αὐτοῦ, ἀφοῦ αὐτὸς μόνος ἦν ὁ μεταξὺ χιλίων βρωτῶν ὁ ἀναγινώσκων καὶ γράφων καὶ ὁ μεταξὺ τρισχιλίων γυναικῶν ἐπιδεικνύμενος ὡς μόνος ἐγγράμματος καὶ πεφωτισμένος, τῶν λοιπῶν ὄντων ἀγραμμάτων καὶ ἀναλφαβήτων.

Ἐξετάσεις. Τὸ σχολεῖον ὡς μὴ ἔχον πρόγραμμα τῶν μαθημάτων, ἃ ἐδιδάσκοντο κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος, οὕτω δὲν ἔδιδε καὶ ἐξετάσεις. Ἄλλὰ πρὸς τίνα σκοπὸν ὁ ἔλεγχος ὁ ἐτήσιος, ἐὰν ὁ διδάσκαλος δὲν ἐξετιμᾶτο ἐκ τῆς ἰκανότητος καὶ ἐμπειρίας αὐτοῦ, ἣν εἶχε περὶ τὸ διδάσκειν, ἀλλὰ ἐκ τῆς ἐπιτηδείας συμπεριφορᾶς αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἰσχύοντας ἐν ἐκάστη κοινότητι; Διὸ καὶ ἐπαύετο οὐχὶ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν διδασκαλικῶν προσόντων ἢ τῆς μὴ χρησιμοποίησεως αὐτῶν, ἀλλ' ἐκ τυχαίων ὅπως περιστατικῶν καὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ἰδιοτροπιῶν τῶν κατὰ καιροὺς ἰσχυόντων. Μία ἰδιοτροπία ἐνὸς ἰσχυροῦ τζορβατζῆ ἤρκει νὰ παύσῃ τὸν διδάσκαλον, καὶ τοιαύτη τις ἐτέρα ν' ἀναβιάσῃ εἰς τὴν ἔδραν τὸν ξυλοσχίστην. Ἡ παῦσις τοῦ διδασκάλου προεκαλείτο ὑπὸ δύο ἢ τριῶν καὶ ἐξετελείτο δὲ ὑπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου ἐν τῇ κοινότητι, δι' ἀπλουσιᾶτος τρόπου καὶ λίαν ἀρχαίκοῦ. Ἀναφέρομεν μίαν τοιοῦτότροπον παῦσιν, ἣν ἠκούσαμεν παρ' ἀξιόπιστου μάρτυρος καὶ συμβᾶσαν ἐν τινὶ προαστείῳ τῆς Κων)πόλεως, κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν, ἣν ἐπραγματεύθημεν. Ὁ τζορβατζῆς τῆς κοινότητος, κρατῶν ἰσχυρὰν βακτηρίαν, ἔρχεται περὶ τὴν μίαν τῆς νυκτὸς εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ διδασκάλου καὶ στηρίζας τὴν βακτηρίαν εἰς τὸ κατώφλιον καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐπακουμβήσας τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν, «αὔριο τὸ πρωί, εἶπε, ἂ πάρεις τὰ ροῦχα σου καὶ ἂ παγαίνεις». Καὶ ἐξετελέσθη ἡ παῦσις τὴν ἐπαύριον ἀκριβῶς. Ὁ διδάσκαλος ἔλαβε τὸ στρώμα αὐτοῦ καὶ τὸ ζεμπίλι ἐπ' ὤμων καὶ ὄρθρου βαθέως ἀπῆλθε ἄλλοσσε, μηδὲν εἰπὼν καὶ ἀντιτείνας, διότι ἐγίνωσκε τὰ ἐπακόλουθα τῆς τοιαύτης ἀπειθείας.

Ἐὰν πρόκειται ἤδη μετὰ τὰ ρηθέντα νὰ συγκρίνωμεν τὴν κατάστασιν τοῦ σχολείου ἐκεῖνου πρὸς τὴν παρούσαν, ἥτις ἀπὸ δεκαετίας σχεδὸν ἀκολουθεῖ ἐτέρας πορείας, παραλλήλως βαίνουσα πρὸς τὰ ἐν Ἑυρώπῃ σχολεῖα, θέλομεν εὖρει καταπληκτικὴν πρόοδον ἐπέλθοῦσαν ἐντὸς τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος καὶ τὸ σχολεῖον ἀπαλλαγθὲν πλεον τῆς τέως σχολικῆς μορφῆς, ἣν ἔφερον ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Τὸ σχολεῖον ἐν ταῖς ποικίλαις μορφαῖς, ἃς

ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Ἰσοκράτους μέχρι τοῦ Πλουτάρχου καὶ ἐντεῦθεν καθ' ὅλους τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ ἐφεξῆς ἄχρι τῶν πρὸ εἰκοσαετίας χρόνων, ἐτήρησεν ἰδιάζοντά τινα χαρακτηῖρα καὶ διακεκριμένον, ὃν ἀποκαλοῦμεν *φιλολογικόν*, καὶ ὅστις ἔμεινεν ἀείποτε ἐν τῇ πολλαχῶς τροποποιηθείσῃ μορφῇ, κατὰ τὰς ἐκάστοτε πνευματικὰς χρείας, ὁ πρωτεύων αὐτοῦ χαρακτηῖρ καὶ τὸ κύριον αὐτοῦ γνώρισμα. Ἡ ἑτέρα δὲ μορφή, ἡ *ἐπιστημονική*, ἡ ἀντίθετος τῇ προηγηθείσῃ ἄρχεται κατὰ τοὺς νῦν χρόνους καὶ καθ' ἐκάστην ἐξακολουθεῖ βελτιουμένη πάντοτε, προαγομένης τῆς πολιτείας καὶ μετ' αὐτῆς συμπροαγομένου καὶ προοδεύοντος τοῦ ἔθνους. Τὸ σχολεῖον ἄρα, καίπερ ἐν καταστάσει ὃν πενιχρῶ ἐν παραβολῇ πρὸς τὸ νῦν, ἦν ἡ μόνη πνευματικὴ ἔστια, ὁ ναός, ἔνθα διαμορφοῦται ὁ λόγος καὶ τὸ πρὸς τὴν ἀρετὴν αἴσθημα.

Καίπερ ἀγεωγράφητον, ἀγεωμέτρητον καὶ ἀνεπιστῆμον, γυμνὸν παντὸς ὑποβοηθούντος στολισμοῦ, πάσης φιλοκαλίας, ἦν ὅμως τὸ ταμεῖον τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀκραδάντου ἐλπίδος, ἐξ ὧν ἐπήγασεν ἡ μεγάλη αὐτοῦ ἀναγέννησις καὶ ἡ ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ πίστει περαιτέρω πρόοδος αὐτοῦ.

II

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΒΑΦΕΙΟΧΩΡΙΩ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

(Ἐκ χειρογράφων τοῦ ἰδίου 1884 ἔτος)

Ὁ πρῶτος διδάξας ἐν τῷ σχολείῳ τοῦ Βαφειοχωρίου μετὰ τὴν ἐνταῦθα συνοίκησιν τῶν κατοίκων ἦν Γρηγόριός τις ἱεροδιάκονος Βαϊμάκης, ἐπὶ πολλὰ ἔτη χρηματίας ἐν αὐτῷ καὶ ἀποθανὼν τῷ 1835 ἐν Κύπρῳ ἐπανακάμπτων ἐξ Ἱερουσαλήμ, ἔνθα εἶχε μεταβῆ πρὸς προσκύνησιν τῶν Ἁγίων Τόπων. Τὸ χωρίον δὲ ἐν ᾧ ἐγένετο ὁ πρῶτος διδάσκαλος, ἐκτίσθη τῷ 1800 ὑπὸ τῶν νῦν εἰσέτι κατοίκων, βαφέων, καὶ ἐκ Σκοποῦ καὶ Εὐκαρυοῦ ὀρωμένων τῶν περιχώρων τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

Ἐνεκα σφαγῶν καὶ διαρπαγῶν γενομένων ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις ὑπὸ τῶν Κιρτζαλίδων καὶ Πομάκων, κατοίκων μωαμεθανῶν τῆς Ροδόπης, οἱ κάτοικοι πανοικεῖ ἔφυγον καὶ ἐλθόντες ἐν τῇ πρωτευούσῃ τινὲς αὐτῶν κατ' ἀρχὰς κατόκησαν ἐν Διπλοκιονίῳ, ἕτεροι ἐν Αἰναλῆ-καβὰκ καὶ ἄλλοι ἄλλοσε, ἕως οὗ λαβόντες τὴν ἄδειαν παρὰ τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως, συνώκησαν ὑπὸ τῶν διαφόρων μερῶν, ἔνθα τὸ πρῶτον εἶχον καταφύγει, ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ, ὅπερ καὶ ὠνόμασαν Βαφειοχώριον ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος ὅπερ ἤσκουν¹⁾. Τὸν

1) Τὸ ἐπάγγελμα τοῦ βαφέως ἐξήσκουν οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων ἐκ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, ὡς ἐκ παραδόσεως διεσώθη. Οὐδεμίαν ὅμως γραπτὴν μαρτυρίαν περὶ τούτου ἔχομεν. Ἐκ γραπτῆς μόνον μαρτυρίας διασωθείσης μέχρι τῆς πυρκαϊᾶς, δι' ἧς ἐγένοντο παρανάλωμα τὰ ἐν Φασλί-πασᾶ ἐργαστήρια τῶν βαφέων, βεβαιοῦται ὅτι τῷ 1728 ἡμέρᾳ Παρασκευῆ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τῇ 18ῃ Ἀπριλίου συνωκίσθησαν τὰ ἄλλαχού τῆς πρωτευούσης μεταξοβαφεῖα ἐν τῷ ρηθέντι μέρει.

πρῶτον ἄρα διδάσκαλον ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν, ὅστις ἤρξατο τὸ ἔργον αὐτοῦ τῷ 1804. Πάντως οἱ πρῶτοι κάτοικοι ἤλθον τῷ 1800. Ποῖος ἦν ὁ Γρηγόριος οὗτος, ποίαν μορφήν εἶχε τὸ πρῶτον σχολεῖον, ἀγνοεῖται. Ὅτι ἦν τὸ κοινὸν σχολεῖον, ἐνθα ὀλίγοι τινὲς παῖδες ἀπὸ ἑξαετοῦς ἡλικίας μέχρι τοῦ δεκάτου ἔτους ἐδιδάσκοντο ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν καὶ ἐνίοτε καὶ ἀριθμητικῶς τὰς τέσσαρας πράξεις, τοῦτο γίνεται δῆλον ἐκ πολλῶν καὶ μάλιστα ἐκ τῶν πανταχοῦ ὑπαρχόντων σχολείων τότε, ἐχόντων τὴν αὐτὴν ὡς ἔγγιστα μορφήν.

Τῷ δὲ 1818 προσελήφθη ὡς πνευματικὸς τῆς αὐτόθι ἐκκλησίας καὶ διδάσκαλος τῆς ἀρτισυστάτου ἑλληνικῆς σχολῆς Παπαβασιλείος τις, ἀφ' οὗ ἄρχεται καὶ ἡ σειρά τῶν διδασκάλων τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου. Ἡ σύστασις ἑλλ. ἐνταῦθα σχολείου ἐβράδυνεν ἐν σχέσει πρὸς τὰ παρακείμενα χωρία τοῦ Βοσπόρου ἕνεκα τοῦ εὐαριθμοῦ τῶν κατοίκων, μὴ δυναμένων, ὡς εἰκός, εἰσεῖν νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐκκλησίας καὶ συνάμα τὰς τῶν δύο σχολείων. Τὸ παρακείμενον Νεοχώριον, τὰ Θεραπεῖα καὶ τὸ Μέγα Ρεῦμα ἀπέκτησαν ἑλλ. σχολεῖα ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἤδη αἰῶνος, τὸ μὲν Νεοχώριον ἀπὸ τοῦ 1785, τὰ δὲ Θεραπεῖα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος 1804.

Ὁ Παπαβασιλείος μετὰ τριετῆ διδασκαλίαν ἀποσυρθεὶς ἀντεκατεστάθη ὑπὸ τοῦ ἱεροδιακόνου Γρηγορίου Σιφνίου τὴν πατρίδα, ἀνδρὸς λογίου, ἱκανωτάτου καὶ ὡς ἐκ τοῦ συγγράμματός του, ὅπερ μετὰ θάνατον ἐξεδόθη ¹⁾, φαίνεται οὐ μόνον παιδείας κάτοχος, ἀλλὰ καὶ ἀρεταῖς κεκοσμημένος πολλαῖς. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ τὸ ἑλληνικὸν φαίνεται ὅτι προσέλαβε χαρακτῆρα σπουδαιότερον, ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἐν οἷς καταλέγεται καὶ ὁ ἐπὶ πολλὰ ἔτη διδάξας ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν κατοίκων Γεώργιος Δημητριάδης, περὶ οὗ γενήσεται λόγος μετὰ ταῦτα.

Καὶ τοῦτον ἀποχωρήσαντα καὶ εἰς Ἰνδίας ἀπελθόντα μετὰ τετραετῆ καρποφόρον διδασκαλίαν διεδέξατο τῷ 1825 Παντελής τις, Χῖος τὴν πατρίδα, παιδείας τινος κάτοχος ὁ ἀνὴρ καὶ καλλιγραφικώτατος. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τούτου ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ προκατόχου, ἐξηκολούθει ἐν τῷ κοινῷ σχολείῳ ὧν ὁ Γρηγ. Βαῖμάρχης, ἀπολαύων τῆς γενικῆς τιμῆς καὶ ἀγάπης καὶ ὡς γνώριμος τοῖς πλείστοις τῶν κατοίκων καὶ ὡς μετασχὼν τῆς φυγῆς καὶ τῶν δεινῶν τῆς ἐκ τῆς πατρίδος ἐποικίσεως. Μετὰ διετῆ αὐτοῦ διαμονὴν ἐν τῷ ἑλληνικῷ σχολείῳ διεδέξατο αὐτὸν ὁ Γ. Δημητριάδης τῷ 1827, μνηθητεύσας ὡς προέφημεν παρὰ τῷ Γρηγορίῳ Σιφνίῳ κυρίως καὶ παρὰ τῷ ἀποχωρήσαντι ἤδη Παντελῆ πολλὰ τινα μαθῶν. Ὁ ἀνὴρ οὗτος συγγενὴς τυγχάνων πολλῶν ἐγχωρίων καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς κτίσεως, τοῦ χωρίου εὐδοκίμως διδάσκοντος Γρηγορίου, καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ καρτερικὸς ὑπῆρξε φιλεο-

1) Τὸ σύγγραμμα τοῦτο περιέχον λόγους οὓς ἐξεφώνησεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Καλκούτας, ἐπιθεωρηθὲν νομίζω ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Τανταλίδου, ἐξεδόθη ἀγνωστῶ ὑπὸ τίνος.

γὸς καὶ εἰς ἄκρον τιμιώτατος. Κατὰ τὰ 27 ἔτη τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, καὶ πολλὰ ἔπραξεν ὑπὲρ τῶν σχολείων καὶ οὐκ ὀλίγα ἐν τῇ κοινότητι. Ἱεροψάλτης ὢν συνάμα καὶ εἰδήμων τῶν τῆς ἐκκλησίας ἐτήρει αὐστηρὰν ἀκριβείαν ἐν τῇ ἀυλῇ καὶ ἐν τῷ σχολείῳ σύντονον ἐπιμέλειαν. Οἰκονόμος ὢν, ὡς καὶ πάντες οἱ τῆς ἐποχῆς του ἀνθρώποι, ἔζη μᾶλλον ἐκ τοῦ μισθοῦ τῆς ἐκκλησίας ἢ ἐκ τῶν διγρόσων διδάκτρων, ἅτινα οἱ εὐπορώτεροι μαθηταὶ ἀνὰ πάντα μῆνα ἔδιδον αὐτῷ. Διότι οἱ διδάσκαλοι καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ καὶ πρὸ αὐτοῦ καὶ μέχρι τοῦ 1848 σχεδόν, οὐδένα μισθὸν ἐλάμβανον ἐκ τῆς κοινότητος, ἀλλὰ μόνον μηνιαῖα δίδακτρα ἐκ τῶν μαθητῶν, καὶ ταῦτα μόνον ἐκ τῶν εὐπορούντων. Παρὰ δὲ τῶν ἀπόρων καὶ ἐνδεῶν οὐ μόνον οὐδὲν ἐλάμβανον, ἀλλ' ἐπὶ τούτοις ἔδιδον ἐκ τῶν ἰδίων καὶ βιβλία καὶ εἴτι χρήσιμον πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν. Τὰ σχολεῖα ἔκλειτο ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς ἐκκλησίας ἐν αὐτοῖς τοῖς κελίοις. Δύο δωμάτια ἐν τῷ κατωτέρῳ ἦν τὸ κοινὸν σχολεῖον, ἐν δὲ τῷ ἀνωτέρῳ, τὸ ἑλληνικόν, ἤρχοντο πρὸς τὴν καθίδρυσιν τοῦ σχολείου. Πρὸ τῆς κτίσεως δὲ τῆς ἐκκλησίας ἐνοικιάζοντο ἰδιαιτέραι οἰκίαι. Ἀποβιώσαντος δὲ τῷ 1835 τοῦ ρηθέντος Γρηγορίου προσελήφθη ἐν τῷ κοινῷ ὡς διδάσκαλος καὶ ἱεροψάλτης ὁ Δημήτριος Δεβετζής, πατὴρ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος Ἰωακείμ τοῦ Γ'. Ἀνὴρ ὑψηλοῦ ἀναστήματος φέρων τζουμπὲ καὶ στρόφιον μέλαν περὶ τὴν κεφαλὴν. Ἀποσυρθέντος καὶ τούτου μετὰ ἐν ἔτος, διωρίσθη ἀντ' αὐτοῦ ὁ γνωστὸς τοῖς πολλοῖς καὶ ἰδιόρρυθμος ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς θρόνοις αὐτοῦ Μ. Γεωργιάδης, ὅστις πρῶτος αὐτὸς ἐγένετο διδάσκαλος, φέρων πτυχίον, ἄγνωστόν τι τοῖς προτέροις. Νεαρὸς τότε τὴν ἡλικίαν καὶ μαθητῆς τοῦ διδάσκοντος ἤδη Γ. Δημητριάδου, μετ' ἐπιμελείας ἐπελάβετο τοῦ ἔργου καὶ οὐ μικρᾶς αὐταπαρνησίας. Ἐπὶ διδάκτροις καὶ οὗτος διδάσκων ὠμολόγει πολλοῖς ὅτι τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ διδασκαλικοῦ του ἔργου μόλις ἐλάμβανεν τριάκοντα γρόσια ἔξ ἀπάντων τῶν μαθητῶν κατὰ μῆνα, εἴτα μετὰ πολὺν χρόνον ἤρξαντο ταῦτα ἀνερχόμενα εἰς τριάκοντα πέντε καὶ οὕτω προϊόντος τοῦ χρόνου ἠὺξήθησαν τὰ κατὰ μῆνα δίδακτρα ἄχρι τῶν ἑκατὸν γροσίων. Ἀλλ' ἡ ὀλιγόρθεια τῶν καιρῶν καθίστα τὰ πενιχρὰ ταῦτα δίδακτρα ἀρκούντα καὶ ἡ οἰκονομία τοῦ ἰδίου αὐτοῦ, ἐν ᾧ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐν Νεοχωρίῳ ὁ Ἀπόστολος, ἑλληνικὸς διδάσκαλος, ἐλάμβανε τρεῖς χιλ. γρόσια τὸ ἔτος, καὶ ὁ τοῦ κοινῶν σχολείου 2500. Ἐκ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, διδασκάλων καὶ ἱεροψαλτῶν, ἡ κοινότης, εἶναι δίκαιον νὰ ὁμολογήσωμεν, ὠφελήθη τὰ μέγιστα. Διότι ἀμφοτέρω ἐγγώριοι συγγενεῖς δὲ τοῖς πλείστοις, καὶ φιλοτίμως ἐργάζοντο καὶ ἀφιλοκερδέστερον. Ὁ τοῦ Δημητριάδου μάλιστα ζῆλος ὑπὲρ πάντος καλοῦ ἐν τῷ χωρίῳ γινομένου ἦν γνωστὸς τοῖς πᾶσι καὶ ἐπὶ πολλῶν ἔργων ὁμολογούμενος. Βλέπων οὗτος ὅτι τοῦ χωρίου ἀξιοθέτος κατὰ τὸν πληθυσμόν, τὰ τῶν κελίων δωμάτια δὲν ἐπῆρχον πλέον εἰς ἀμφοτέρα τὰ σχολεῖα καὶ ἐνήμερος διατελῶν τῶν ἀλλαχοῦ ὑπὲρ βελτιώσεως τῶν σχολείων γιγνομένων, ἐνήργει ἀκαμάτως προτρέπων καὶ παρακινῶν πάντας πρὸς εὐρε-

σιν χρημάτων καὶ ἀγορὰν οἰκίας καταλληλοτέρας διὰ τὰ σχολεῖα, καὶ οἱ κόποι καὶ ἐνέργειαι αὐτοῦ δὲν ἔμειναν ἄγονοι. Οἱ ἔνθερμοι αὐτοῦ ὑπὲρ παιδείας λόγοι, οὓς πολλάκις καὶ ἐπὶ μακρὸν ἔλεγεν, δὲν ἔπασαν ἐπὶ ἀγόνου γῆς. Κατευνάζων τὰς μικροπαθείας τῶν ἐγγυωρίων, συνάπνων τὰ διεστῶτα, παροτρύνων, γράφων, καθικετεύων καὶ προσλιπαρῶν πάντας, κατώρθωσεν ὅπως διὰ συνδρομῶν οὐκ εὐκαταφρονήτων διὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους, ν' ἀγορασθῇ ἡ οἰκία τοῦ Ζαχαράκη τῷ 1849, καὶ μετενεχθῶσιν ἐκεῖ τὰ σχολεῖα. Δι' αὐτοῦ ἀνεδιωργανώθη ἡ σχολὴ ἡ ἑλληνικὴ, τρεῖς σχηματίσασα τάξεις, Εἰσήχθη τὸ ἀλληλοδιδασκτικὸν σύστημα ἐν τῷ κοινῷ σχολεῖῳ παραιτηθέντος τοῦ Μιχαλάκη καὶ προσκληθέντος τοῦ εἰδικῶς σπουδάσαντος τὴν θαυματουργὸν τότε θεωρουμένην μέθοδον τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς. Προσελήφθη ἰδιαιτέρος διὰ τὴν Τουρκικὴν, ἕτερος διὰ τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν, καὶ βοηθὸς ἐν τῷ ἑλληνικῷ σχολεῖῳ ὁ Ἰάκωβος.

Δι' αὐτοῦ ἐγένετο ἰδιαιτέρος κανονισμὸς τοῦ ὅλου σχολείου, ὠρίσθη πρόγραμμα τῶν διδασκομένων μαθημάτων, ἄγνωστον προῦγμα ἄχρις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ἐπωνομάσθη τὸ σχολεῖον «Σχολὴ τῆς Εὐαγγελιστρίας». Πρώτην ἤδη φορὰν συνεστήθη ἐφορεία διὰ διαγεγραμμένων καὶ σαφῶν καθηκόντων. Ἦγοράσθη κώδιξ, ἔνθα κατ' ἔτος ἐγράφοντο αἱ εἰσπράξεις καὶ δαπάναι τοῦ σχολείου. Καὶ ταῦτα πάντα κατώρθωσεν ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ πρὸς πολλὰ ἐνάντια παλαιῶν, πρὸς τὴν ἀμάθειαν τῶν πολλῶν, τὴν ἰδιοτροπίαν, τὴν ἀναλγησίαν καὶ ἀδιαφορίαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀποφαίνεται: «ὁ ζῆλος κατισχύει πάντων». Καὶ πράγματι κατίσχυσε διὰ τῆς ἀφοσιώσεως καὶ τοῦ ζήλου του καὶ τὰ σχολεῖα τοῦ χωρίου ἐπὶ πενταετίαν ἤκμασαν ἀληθῶς παραγαγόντα καρποὺς πνευματικῶν σπουδαίους καὶ ἀνεπίστους. Ἄλλ' ἔνεκα λόγων πολλῶν ἀποχωρήσαντος τοῦ Γ. Δημητριάδου κατέλαβεν τὴν ἔδραν τῷ 1855 ὁ Κ. Γεωργιάδης προσκληθεὶς ἐπὶ τούτῳ ἐκ Ραιδεστοῦ¹⁾. Ἄλλὰ καὶ τούτου μετὰ ἐνιαύσιον διδασκαλίαν ἀποσυρθέντος τῷ 1885 προσελήφθη ὁ Κωνσταντῖνος Γερμανὸς Γρηγοῤῥᾶς, τρύφιμος τῆς θεολογικῆς σχολῆς τῆς Χάλκης καὶ νῦν διευθυντὴς αὐτῆς. Αὐτὸν μετὰ δύο ἐνιαυτοὺς διεδέξατο ἕτερος τελειόφοιτος τῆς αὐτῆς σχολῆς, ὁ Κ. Παλαμᾶς. Καὶ μετὰ τοῦτον τῷ 1875 ἐδίδαξεν ὁ ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου καταγόμενος Π. Ἀδαμαντιάδης, τελειόφοιτος τῆς ἐν Φαναρίῳ Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς. Ἡ ἐποχὴ τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἶναι ἀξιοσημεῖωτος. Νεαρὸς πάνυ ἤρξατο τοῦ διδασκαλικοῦ ἔργου ἐν τῷ χωρίῳ του τὸ πρῶτον, ἔχων συνάδελφον ἐν τῷ ἀλληλοδιδασκτικῷ τὸν προσημνορευθέντα Μ. Γεωργιάδην, νέον ἐνταῦθα καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου. Ζῆλος, ἀφοσίωσις καὶ ἐγκάρδιος πόθος ἀμφοτέρων ἦν πῶς νὰ ἴδωσιν τὴν μικρὰν αὐτῶν πατρίδα εὐδαιμονοῦσαν καὶ τὰ σχολεῖα αὐτῆς ἀκμάζοντα καὶ προαγόμενα. Ἡ σκέψις καὶ ἡ διάνοια αὐτοῦ ἦν τὸ σχολεῖον καὶ οἱ μαθηταί, οὓς ἔμελλε νὰ διδάξῃ καὶ φωτίσῃ.

1) Ὁ Γεωργιάδης ἐπὶ ἐξάμηνον ἐργασθεὶς σχεδὸν ἀπεσύρθη εἰς Ραιδεστόν.

Ἡ ἰδιαιτέρα αὐτοῦ στοργή πρὸς τὸ διδάσκειν καθίστα αὐτὸν φιλεργώτατον καὶ ἐπιμελέστατον διδάσκαλον. Καὶ κατ' ἀρχάς τὸ σχολεῖον ἔβαινε καλῶς, ἀλλὰ βάσκανος δαίμων ὑπέθαλψε καὶ μετ' ὀλίγον ἐξήγειρε τηλικαύτην ἔριν μεταξὺ τῶν ἐγχωρίων, ὥστε εἰς δύο ἐρίζοντα κόμματα καὶ ἀλληλομαχοῦντα διαστάντες ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη τοσοῦτω σφοδρῶς διεπληκτίζοντο, ὥστε παρημελήθη καὶ σχολεῖον καὶ πρόοδος καὶ πᾶν ὅ,τι τρέφει καὶ αὐξάνει τὴν παιδείαν. Ἐπειδὴ ἡ ἔρις προέκυπτεν ἐκ τῆς διχογνωμίας περὶ τοῦ γηπέδου, ἐφ' οὗ ἔμελλον νὰ ἀνεγείρωσι νέαν οἰκοδομὴν τοῦ σχολείου, τῆς ἀγορασθείσης οἰκίας παρὰ τοῦ Ζαχαράκη ἐρειπωθείσης, τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον περιεφέρετο ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν καὶ τέλος κατέληξεν εἰς παλαιὸν τι καφενεῖον, ἀκατάλληλον ὅλως πρὸς τὴν ἐργασίαν τὴν σχολικὴν καὶ ἀπόκεντρον. Μετὰ πολλὰς διαμάχας καὶ ἔριδας ἠγέρθη νέον σχολεῖον ἐν τῇ θέσει τῶν κελίων, ἔνθα ἐγκαθιδρύθη ἡ Ἑλληνικὴ, ἀπαλλαγεῖσα τοῦ νὰ εἶναι φερέοικος. Μετὰ δεκαετῆ ἐν τῷ νέφῳ σχολείῳ κορποφόρον καὶ φιλότιμον διδασκαλίαν, ἀπεχώρησε καὶ οὗτος, δώδεκα ἔτη διδάξας καὶ προαγαγὼν τὴν σχολὴν ταύτην εἰς βαθμὸν ζηλευτόν. Τῷ 1869 διεδέξαντο δύο ἀλληλοδιαδόχως διδασκαλοὶ, ἀλλ' ἐπ' ὀλίγας μόνον ἡμέρας διδάξαντες ἐπαύθησαν ¹⁾. Ἔως οὗ προσεκλήθη ὁ Περικλῆς Οἰκονομόγλου, γνωστὸς ὢν τοῖς ἐγχωρίοις. Καὶ τοῦτον μετὰ διετῆ ἐργασίαν ἀντικατέστησεν ὁ Ἀλέξιος Κωνσταντινίδης Ἡπειρώτης. Οὗτος ἐπὶ ἑξαετίαν ἐργασθεὶς ἀπεχώρησε, προσκληθέντος τοῦ Ἰ. Ἀδαμαντιάδου τῷ 1877.

Ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἄρχεται νέα πορεία ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν σχολείων. Διότι ὑπ' αὐτοῦ, διορισθέντος τῷ 1877, μετὰ ἕνα ἐνιαυτὸν κατηγορήθη ἡ ἀλληλοδιδασκτικὴ τῆς μέθοδος. Διωργανώθησαν ἀμφοτέρω τὰ σχολεῖα, ἐνωθέντα εἰς ἓν, ἑπταετῆ παιδευσιν χορηγοῦν, καὶ τοῦ μὲν προκαταρκτικοῦ διδάσκαλος ἦν ὁ Μ. Γεωργιάδης, τοῦ δὲ Ἑλληνικοῦ, τρεῖς τάξεις περιέχοντος, αὐτὸς ὁ σχολάρχης. Ἐπ' αὐτοῦ εἰσήχθησαν ἐν τῷ σχολείῳ μαθήματα μὴ διδαχθέντα τῆς, ἢ φυσικῆ, ἢ φυσικῆ ἱστορίας, ἢ παιδαγωγικῆ, ἢ ψυχολογίας, διδαχθεῖσαι εἰς τινὰς μαθητάς, μορφωθέντας οὕτω εἰς διδασκάλους. Ἡ Γαλλικὴ παρημεληθεῖσα ἀπὸ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Π. Ἀδαμαντιάδου, ἔλαβεν ἤδη σπουδαίαν ἐπίδοσιν. Ἡ τουρκικὴ ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ Βαφειάδου, ἐπὶ τριετίαν. Παραιτηθέντος δὲ τοῦ Μ. Γεωργιάδου διεδέξατο αὐτὸν ὁ Σπυριδων Ἡλιάδης, διδασκαλιστῆς, μετὰ τριετῆ τούτου διδασκαλίαν ὁ Περικλῆς Ζερβός, καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Πρόδρομος Ζαχαριάδης. Ἐπειδὴ δὲν ἐπῆρκον δύο ἐργάται προσελήφθησαν βοηθοὶ ἕτεροι δύο, μορφωθέντες δι' εἰδικῶν μαθημάτων ἐπὶ τούτῳ, ὁ ἱεροδιάκονος Κωνσταντῖος μίαν τάξιν ἀναλαβὼν τοῦ προκαταρκτικοῦ καὶ ὁ Ζ. Ἰωαννίδης δύο τάξεις τοῦ νηπιαγωγικοῦ. Ἀμφο-

1) Ὁ εἰς αὐτῶν ἦν Περφύριος τις ἀμαθῆς καὶ τυχοδιώκτης, ὁ δεύτερος ἱερεὺς οὐχὶ κρείστων τοῦ πρώτου, Ἀβέρκιος ὀνομαζόμενος. Τὸ περίεργον δ' ἐστὶ τοῦτο ὅτι οὗτοι συνιστῶντο ὡς ἑλληνικοὶ διδασκαλοὶ ὑπὸ τῆς ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἐδρευούσης ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς.

τεροι εὐδοκίμως διδάξαντες, ὁ μὲν ἐπὶ τριετίαν εἰδικῶς ἐν τῷ νηπιαγωγείῳ καὶ ἀποσυρθεὶς μετὰ ταῦτα, ὁ δὲ εἰσέτι ἑξακολουθῶν νὰ διδάσκη ἐν τῷ προκαταρκτικῷ. Τῷ δὲ 1884 συσταθέντος ἰδιαίτερου νηπιαγωγείου ἀπεχώρησε τὸ τμήμα τοῦτο ἐκ τῶν σχολείων, ἀπαρτίσαν ἰδιαίτερον σχολεῖον, ἐνθα ὑπὸ γυναῖκα νηπιαγωγὸν διδάσκονται 52 νήπια.

Τὰ σχολεῖα τοῦ ἡμετέρου χωρίου, ἐνενήκοντα ἐτῶν βίον ἀριθμοῦντα, καὶ ποικίλας κατὰ διαφόρους χρόνους μορφὰς λαβόντα, τρεῖς περιέχουσιν ἐποχὰς ἀκμῆς καὶ προόδου ἀξιοσημειώτους, καὶ τῶν τριῶν τούτων δὲ ἐποχῶν πρὸς τοῦτο ἄνδρες ζηλωταί, φιλοτιμώτατοι καὶ εἰς ἄκρον φιλόπονοι, οὓς δέον νὰ διακρίνωμεν μεταξὺ τῶν εἴκοσι καὶ πέντε διδασκάλων, οἵτινες κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἐδίδαξαν. Οἱ ἄνδρες οὗτοί εἰσιν ὁ μακαρία τῇ λήξει Γ. Δημητριάδης ¹⁾, ὁ Π. Ἀδαμαντιάδης καὶ ὁ νῦν ἀκαμάτως διευθύνων Ἰ. Ἀδαμαντιάδης. Κατὰ δὲ τὰ κατόπιν αὐτῶν τῶν δύο κυρίως χρονικὰ διαστήματα τὰ σχολεῖα ἦσαν ἐν..... ²⁾.

Ἐπιβιβασί

Ἐπιβιβασί

Ἐπιβιβασί

Ἐπιβιβασί

Ἐπιβιβασί

¹⁾ Ὑπογραφαὶ Μητροπολιτῶν τῆς Μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως ἐκ τῶν κωδίκων αὐτῆς.

1) Ὁ Δημητριάδης, ὅτε ἐγένετο διδάσκαλος, ἐφόρει μέλανα σκούφον καὶ τζουμπέ¹ εἶχε χρηματίσει κανονάρχης ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, ἐνθα καὶ ἐμόρφωσεν ὕψος ἐκκλησιαστικόν, ὅπως πολλοὶ τῶν ψαλτῶν ἐμιμοῦντο.

2) Τὸ χειρόγραφον τελειώνει ἐδῶ καὶ εἶναι ἑλλειπές.

ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ ΑΝΑ ΤΗΝ ΘΡΑΚΗΝ

I

Le Vicomte de Marcelle εἰς τὸ ἔργον του «Souvenirs de l'Orient» δημοσιευθὲν ἐν Βρυξέλλαις τὸ 1840 εἰς τὸν τρίτον τόμον δίδει τὴν κάτωθι ἐντύπωσίν του περὶ τοῦ Ἐθνομάρτυρος Ἀδριανουπόλεως Πρωίου καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Ἀδριανουπόλει. (Ἡ μετάφρασις τῆς κυρίας Ἀναστασίας Θ. Κοκόλη, τὸ γένος Σταμούλη).

«Εἶδον τὸν Ἑλληνα ἀρχιερέα Πρωίον, τὸν ὅποιον εἶχα καὶ προηγουμένως γνωρίσει. Διηύθυνε ἐπιτυχῶς καὶ μὲ σύστημα τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ὁμοφύλων του. Τὸ σχολεῖον τῆς Ἀδριανουπόλεως, μοὶ ἔλεγε, ὑπάρχει πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων. Ὁ τελευταῖος πατριάρχης Κύριλλος, τώρα ἐξόριστος εἰς τὸ ὄρος Ἄθως, ἀνὴρ μεγάλης παιδείας, ἐδῶ διῆλθε τὴν νεότητά του. Ἡ πόλις μας, τὸ βλέπετε, εἶναι μεγάλη, ἀλλὰ τὸ ἐμπόριον ἀτονεῖ καὶ ἡ πτωχεία εἶναι γενική. Ἰδρύσαμεν σχολεῖα διὰ τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν δωρεὰν καὶ τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν. Οἱ διδάσκαλοι, ἐξαρθώμενοι καὶ ἀπὸ ἐπόπτας τῆς ἐκλογῆς μας, μισθοδοτοῦνται ἀπὸ ἡμᾶς. Τὰ παιδιά, τὰ ὅποια ἔμαθον νὰ ἀναγινώσκουν καὶ νὰ γράφουν καὶ ἐπιθυμοῦν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν, πηγαίνουν εἰς τὸ δημόσιον σχολεῖον, ὅπου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τριῶν καθηγητῶν μελετοῦν ἀρχαῖα ἑλληνικά, γραμματικὴν, ποίησιν, ρητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν. Ἔως τώρα εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν δὲν ὑπάρχουν μελέται πληρέστεραι».

«Ἀπὸ αὐτὰς τὰς λεπτομερείας συμπεραίνει τις, ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο παρημελημένη τὸ 1820, εἰς αὐτὰς τὰς βαρβάρους χώρας.

«Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀνδριανουπόλεως Πρωίος, ἀφοῦ ἐδίδαξε φιλοσοφίαν καὶ φυσικὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν σχολὴν τοῦ Κουροῦ Τσεσμέ, ἀνυψωθείς εἰς τὰς ἀνωτέρας τιμὰς τῆς συνόδου, ἐφρονεύθη εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821».

II

Ὁ κόμης de Caylus, 1672—1765, συνοδεύων τὸν Γάλλον πρεσβευτὴν ἔφθασεν ἐπὶ τοῦ πλοίου le Touleux εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐκεῖθεν ἔφιππος μετέβη εἰς Ἀνδριανούπολιν. Τὰς ἐντυπώσεις του δίδει εἰς τὸ ἔργον του «Voyage de Constantinople» δημοσιευθὲν τελευταίως εἰς περιοδικὸν Γαλλικόν. (Ἡ μετάφρασις ὑπὸ τῆς ἰδίας).

«Ἡ πλευρὰ τῆς Ἀσίας τὴν ὁποίαν ἀκολουθήσαμε διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὰ ρεύματα εἰς τὰ Δαρδανέλλια, εἶναι πολὺ εὐχάριστος καὶ παρουσιάζει μίαν μεγαλοπρεπῆ χώραν. Τὴν ἐγκαταλείψαμεν εἰς τὴν ἄκρην τῶν Barbiers, ἵνα διασχίσωμεν τὸν πορθμὸν καὶ παραπλεύσωμεν τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν καὶ ἡγ-

κυροβολήσαμεν ἀσφαλῶς εἰς τὸν ὄρμον τῶν Cyprès ἢ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης (sic), εἴμεθα εὐτυχεῖς, διότι δὲν ἐξωκείλαμεν. Πήραμε νερὸ ἀπὸ δύο βρούσεις μαρμαρίνας κατασκευασμένας κατὰ τὸν τουρκικὸν τρόπον, μὲ δεξαμενάς. Ἡ Πύλη τὰς κατασκεύασε πρὸς εὐκολίαν τῶν Ὀθωμανικῶν στόλων, οἱ ὅποιοι συνήθως ἔρχονται καὶ ἀγκυροβολοῦν. Παρατήρησα ἀρκετὰ τερπνὰ ἐρημητήρια κατοικούμενα παρ' ἐνὸς γέροντος ἐρημίτου ἢ δερβίσου, τοῦ ὁποίου τὰ λευκὰ γένια ἦσαν πολὺ μακρά.

Ἐπειδὴ ὁ ἄνεμος μᾶς ἐγκατέλειπε καὶ ἠγκυροβολήσαμεν ἀρκετὰ πλησίον τοῦ ὄρμου τῶν Cyprès, ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας νὰ ἐπισκεφθῶ δύο ἀρχαίους πύργους τῶν Δαρδανελλίων, ὅπου ὁ Ξέρξης ἔκαμε τὴν γέφυράν του, ἐλπίζων νὰ εὗρω ἐρείπια τῆς Σηστοῦ καὶ τῆς Ἀβύδου. Ἡλλιζα τοῦλάχιστον διὰ μερικὰ λείψανα τοῦ πύργου, ὅπου κατῴκει ἡ δυστυχῆς Ἡρώ. Τὰ ὄχρωμάτα ὅμως καὶ αἱ οἰκίαι τῶν Τούρκων ὀλίγην εὐχαρίστησιν μὲ ἐπροξένησαν.

Ἡ πόλις (ἢ τὸ χωρίον) τῆς Εὐρώπης εἶναι κτισμένη εἰς τὴν κλιτὴν τοῦ βουνοῦ, τὸ ὁποῖον τὴν δίδει κάποιαν ἐμφάνισιν ἀπὸ τὴν διώρυγα. Τὸ φρούριον ἔχει τὸ ἄνοιγμα αὐτῶν τῶν κακῶς κατασκευασμένων μεγάλων κανονιῶν ἐμπρὸς εἰς τοῖχον, ἐπίσης κακῶς κατασκευασμένον. Αὐτὰ τὰ ἀνοίγματα κλείουν μὲ θύρας. Δὲν εἶδα κανένα πυροβόλον εἰς τὴν δευτέραν γραμμὴν τῶν ἀνοιγμάτων· ἀλλὰ τὸ κέντρον τοῦ περιβόλου τοῦ φρουρίου εἶναι ἐνισχυμένον ἀπὸ πύργον στερεώτερον καὶ παχύτερον. Εἶναι εἶδος ἱππότου, ὁ ὁποῖος ἐπιβλέπει τὸ ὄλον ἔργον.

Αὕτῃ ἡ μικρὰ πόλις εἶναι κτισμένη εἰς περιοχὴν ἀρκετὰ εὐφορον, ἂν καὶ λοφώδη, καὶ κατοικεῖται ἀπὸ Τούρκους. Τὸ φρούριον τῆς Ἀσίας εἶναι μεγαλύτερον. Ἐπίσης καὶ ἡ πόλις εἶναι κτισμένη εἰς εὐφορον πεδιάδα, καλλιεργημένην καὶ γεμάτην ἀπὸ ὠραίους κήπους, ὁ μικρὸς δὲ ποταμὸς Charmes ἐκβάλλει εἰς τὴν θάλασσαν. Εὐρίσκονται ἐκεῖ εἴκοσι περίπου δυστυχεῖς Ἕλληνες καὶ μερικοὶ Ἰουδαῖοι, οἱ λοιποὶ εἶναι Τούρκοι. Ἡ στερεότης ἐδῶ τῶν πύργων εἶναι μεγαλυτέρα, ἀλλὰ πάντοτε τῆς ἰδίας καλαισθησίας. Νομίζει τις ὅτι οἱ πύργοι οἱ εὐρισκόμενοι ἐν τῷ ἰδίῳ περιβόλῳ θὰ ἦσαν ἀσφαλεῖς ἀπὸ βλήματος, ἀλλὰ δὲν εἶναι καθόλου ἐπιχωματωμένοι. Τὸ φρούριον τῆς Εὐρώπης δὲν ἔχει παρὰ ἓνα. Αὐτὰ τὰ δύο ὄχρωμάτα δὲν ἔχουν καμίαν ἐμφάνισιν ἀπὸ τὴν ξηράν, ἀλλὰ χρησιμεύουν ὡς φόβητρον. Ἀπὸ τὴν θάλασσαν τὰ πυροβόλα φθάνουν εὐκόλως ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς εἰς τὴν ἄλλην, ἀλλὰ τὰ πυρά των δὲν συναντῶνται. Ἐχαιρετήσαμεν αὐτὰ τὰ δύο φρούρια μὲ 7 κανονιοβολισμούς. Τὸ τῆς Ἀσίας πρῶτον μᾶς ἀνταπέδωκε τὸν χαιρετισμὸν καὶ ἀνταποκρινόμενα κατόπιν μεταξύ των μᾶς ἀπέδωσαν ἄλλους τόσους. Ἐροῖσαν 8 διὰ τὸν Πρεσβευτὴν, ὁ ὁποῖος ἐχάρισε εἰς καθένα ὀκτῶ γρόσια. Οἱ χαιρετισμοὶ πάντοτε γίνονται μὲ σφαίρας, αἱ ὁποῖαι πότε πηγαίνουν ἐμπρὸς καὶ πότε πίσω, εἶναι νομίζω τρόπος εὐγενῆς ὄχι ἄσχημος. Ὅλαι αἱ σφαῖραι εἶναι ἀπὸ μάρμαρον καὶ αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ γρανίτην. Εἶναι ἕως 25 δακτύλων δια-

μέτρον, ἐκείναι ὅμως τὰς ὁποίας συνήθως μεταχειρίζονται δὲν ἔχουν παρὰ μόνον 15—18. Νομίζω ὅτι δὲν τὰ γεμίζουν παρὰ κατὰ τὸ ἥμισυ, διότι δὲν εὔρισκα νὰ ἔκαμνον τὸν κρότον τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ κάμουν. Οἱ Τοῦρκοι κάμνουν καλὰ μὴ ἐπιτρέποντες τὴν εἴσοδον εἰς τοὺς ξένους, διότι ἀνεξαρτήτως τῆς μεγάλης των σημασίας, τὰ πολεμικά των πλοῖα ἀφίνουν ἐκεῖ τὴν πυρίτιδά των καὶ ὅταν ἀναχωροῦν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν φέρουν διαταγὴν νὰ πάρουν ὅση τοὺς χρειάζεται. Ἐν τούτοις, πλησιάζει τις τόσον, ὥστε εἶναι εὐκόλον νὰ τὰ ἀναγνωρίσῃ πολὺ εὐκρινῶς.

Ἦγκυροβολήσαμεν μεταξὺ τῶν δύο φρουρίων, τὰ ὁποῖα ἀπέχουν ἕως ἡμίσειαν λεύγαν, διότι τὰ ρεύματα μᾶς ἦσαν ἐνάντια καὶ ὁ ἄνεμος δὲν ἦτο ἀρκετὰ δυνατός. Ὁ πορθμὸς ὁμοιάζει τὴν κοίτην ἑνὸς ποταμοῦ καὶ δυσκόλως ἀντιλαμβάνεται τις βλέπων τὴν γῆν ἀπὸ τὰς δύο πλευράς, ὅτι εἶναι πέρασμα. Διημερεύσαμεν ἐκεῖ, καὶ ἐπειδὴ ὁ καιρὸς ἦτο εὐνοϊκὸς ἀνοίξαμε τὰ πανιά καὶ ταξιδεύσαμε εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀσίας, διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν δύναμιν τῶν ρευμάτων, περάσαμε τὴν Καλλίπολιν, πόλιν τῆς Εὐρώπης. Μοὶ ἐφάνη ἀρκετὰ μεγάλη καὶ καλῶς κειμένη, ὅπου ἐναυπηγοῦντο ἄλλοτε αἱ γαλέροι τοῦ Grand Seigneur. Περάσαμε ἀρκετὰ πλησίον, καὶ ἐμέτρησα 16—17.

Ὀλίγον κατόπιν, περάσαμε εἰς τὴν Ἀσιατικὴν ὄχθην καὶ ἐξήτασα τὰ ἐκεῖ χωρία εἰς θέσιν ὑψηλὴν δεσπίζουσαν τῆς θαλάσσης. Μολονότι εἶχαμε ὅλα τὰ πανιά εἰς τὰ πλοῖά μας, δὲν προχωρούσαμε παρὰ δύο λεύγας τὴν ὥραν. Καὶ διὰ νὰ ἀποφύγωμεν αὐτὴν τὴν δυσάρεστον κατάστασιν ἐκάμαμε ὅ,τι ἦτο δυνατόν. Ἐπὶ δύο ἡμέρας ἠναγκάσθημεν νὰ ἄγκυροβολήσωμεν καὶ ἐπωφελήθημεν αὐτῆς τῆς ἡσυχίας εἰς τὰ πλοῖα, διὰ τὴν παρὰστασιν κωμωδίας, διότι δὲν παραμελοῦσα καμμίαν εὐκαιρίαν, ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ μᾶς διασκεδάσῃ. Ὁ ἄνεμος ἠῤῥξῆσε ἀρκετῶς τὴν δευτέραν νύκτα καὶ ἡ κατάστασις κατήνησε πολὺ ἀνησυχητικὴ, διότι τὸ πλοῖον ἐταράσσεται φοβερὰ. Εἶμεθα εὐτυχεῖς, διότι τὸ «le Touleux» ἦτο νέον πλοῖον καὶ ἐκτυπούσαμε εἰς παραλίαν ἢ ὁποία δὲν εἶχε κανένα βράχον, ἄλλως τὸ πλοῖον ἀφεύκτως θὰ ἦνοιγε. Ἡ καταιγὶς ἦτο τόσον δυνατὴ, ὥστε ὁ ἄνεμος μᾶς ὠθοῦσε ἀπὸ τὴν ἀκτὴν εἰς τὰ κύματα. Ἦγκυροβολήσαμεν εἰς ὀλίγην ἀπόστασιν ἐνῶ ἡ καταιγὶς ἦτο φοβερὰ συνοδευομένη καὶ ἀπὸ κεραινοῦς. Ἀνοίξαμε πανιά, ἀλλὰ χωρὶς νὰ δυνηθῶμεν νὰ περάσωμεν τὴν νῆσον τοῦ Μαρμαρᾶ, τὴν ὁποίαν ἐβλέπομεν ἀπὸ πολλοῦ. Ἦγκυροβολήσαμεν πλησίον τῆς Beristachi (Περίστασις) εἰς ἀπόστασιν ἕξ λευγῶν ἀπὸ τὴν Καλλίπολιν εἰς τὴν ἰδίαν πλευράν. Οὕτω ὀνομάζεται ἑλληνιστί. (οἱ Τοῦρκοι τὸ ὀνομάζουν Καδήκιοῖ). Ἐστειλα τὴν βάρκαν νὰ φέρῃ νερὸ καὶ ἤμουν ἐκ τῶν πρώτων πρὸς ἀπεβιβάσθησαν.

Ἡ γονιμότης καὶ ἡ ὠραιότης τῶν πέριξ τὴν καθιστοῦν εὐχάριστον, τὰ τροφίμα εἶναι ἄφθονα καὶ ἐπομένως φθηνά. Οἱ κάτοικοι εἶναι ὅλοι Τοῦρκοι καὶ εἶναι οἱ καλλίτεροι ἄνθρωποι τοῦ κόσμου. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς μοῦ ἔλεγαν ὅτι θὰ εὔρισκα μαρμαρίνους στύλους καὶ ἐπιγραφάς, ἐὰν ἤθελα νὰ με-

ταβῶ μίαν ὥραν μακράν. Ἔλαβα δύο ἄλογα καὶ μὲ ἓνα ἄνθρωπον τοῦ τόπου ἐπῆγα πέραν τῆς ὥρας εἰς τὸ ὄρος, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ Beristachi καὶ ἀφοῦ διήλθον ἀπὸ τὸ χωρίον Agarlı, ἔφθασα εἰς δύο τεμάχια στύλων, τὰ ὁποῖα ἐσημείωναν τάφους Τούρκων, καὶ εἶχαν χρησιμοποιηθῆ εἰς Ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν, διότι ἔβλεπέ τις εἰς ἓνα τεμάχιον σταυρὸν τετράγωνον ἀρκετὰ καλόν. Ἴδου τὰ δυσάρεστα εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι ἐκτεθειμένος ὁ ταξειδιώτης. Ἀλλὰ τί ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον χωρὶς ἀνωφελῆ διαβήματα; Μὲ διεβεβαίωσαν ὅτι ὑπάρχουν ἐρείπια ὀπισθεν τῆς Καλλιπόλεως. Νομίζω μάλιστα ὅτι τὰ διέκρινα εἰς τὸ βουνό, ἀλλ' ἴσως ἦσαν ὅμοια μὲ τὰ περιγραφέντα.

Κατόπιν τριῶν ἡμερῶν πλοῦν ἐναντίον ἀνέμου, ἠγκυροβολήσαμεν εἰς αὐτὸν τὸν ὄρμον καὶ ὅλη ἡ Εὐρωπαϊκὴ παραλία μᾶς ἐφάνη χαριτωμένη. Ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χωρίον Γανάχωρα (Ganocora) τόπον ἀμπέλων, χάσμα ὀφθαλμῶν, διότι ἡ γαλήνη μᾶς ἠνάγκασε νὰ μείνωμεν ἐκεῖ. Τὴν ἐπομένην περῶσαμε τὴν νῆσον τοῦ Μαομαρᾶ, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄνομα τῶν λατομείων τῆς καὶ τὸ ἔδωσε εἰς τὴν μικρὰν θάλασσαν, ἡ ὁποία χωρίζει τὴν Μεσόγειον ἀπὸ τὴν Μαύρην θάλασσαν. Ἄλλοτε ὠνομάζετο Προποντίς. Εἶναι δυνατὸν νὰ περῶσῃ τις ἀνωθεν καὶ κάτωθεν τῆς νήσου. Πλησίον τῆς εὐρίσκονται μερικαὶ μικραὶ νῆσοι, ἀλλὰ ἡ διάβασις πρὸς τὸ μέρος τῆς Εὐρώπης εἶναι πλατυτέρα καὶ περισσότερον συχνάζεται, συνήθως δὲ κοπιάζουν πολὺ εἰς τὴν διέλευσιν τῆς νήσου, διότι οἱ ἄνεμοι καὶ τὰ ρεύματα ἐναντιοῦνται εἰς τὴν ναυτιλίαν. Ἐναγκάσθημεν νὰ ἀράξωμεν εἰς ἓνα ὀρμίσκον εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου εἶναι κτισμένη ἡ πόλις Σηλιμβρία (Silimbria), εἰς μικρὸν ὕψωμα πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης. Δὲν μοὶ ἐφάνη σπουδαία, εἶναι ἐν τούτοις ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἀνδριανούπολιν καὶ ὅλα τὰ στρατεύματα τὰ ὁποῖα πηγαίνουν εἰς Οὐγγαρίαν διαβαίνουν ἐκεῖθεν.

Τὴν ἐπομένην ταξειδεύοντες εἶδομεν τὴν ἀρχαίαν πόλιν Ἡράκλειαν εἰς τὴν ὁποίαν θὰ εὕρισκί τις ἀρχαιότητας σχεδὸν ἀγνώστους, ἀλλ' ὁ ταξειδιώτης ὀφείλει νὰ εἶναι κύριος ἐνὸς μικροῦ πλοίου, ἄλλως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν περιέργειαν του.

Ὁ Σουλτᾶνος (Grand Seigneur) εὐρίσκετο τότε εἰς Ἀδριανούπολιν, τὴν δευτέραν πόλιν τῆς αὐτοκρατορίας του, εἰς τὴν ὁποίαν κατοικοῦν οἱ Σουλτᾶνοι ἀρκετὰ συνήθως, ὅταν ἔχουν πόλεμον μὲ τὴν Γερμανίαν. Ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας τῆς ἀναχωρήσεως ἐνὸς γιανιτσάρου, τὸν ὁποῖον ὁ κύριος de Bonac ἔστειλεν εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν καὶ ἀνεχωρήσαμεν οἱ δύο ἔφιπποι, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ συνεννοούμεθα.

Ἐκοιμήθη τὴν πρώτην ἡμέραν ἕξ λεύγας ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς Guchnaykeuye, ὅπως λέγεται ὁ Μεγάλος Τσεκμετζές (Grand Pont), ἕξ αἰτίας τῶν τεσσάρων γεφυρῶν, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς τὸ βάθος τοῦ στομίου τοῦ κόλπου. Ἐκεῖ ὑπάρχει μεγαλοπρεπὲς καραβὴν σαράϊ.

Τρεῖς λεύγας πρὶν φθάσομεν ἐκεῖ, ἐπέρσασα ἀπὸ τὴν κωμόπολιν τοῦ Gu-

chu Chekmedgé ἢ Petit Pont. Εἶναι κτισμένη εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ κόλπου, πολὺ στενὴν καὶ σχηματίζει τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

Ἡμίσειαν λεύγαν πρὶν νὰ φθάσωμεν, συνήντησα γέφυραν, τῆς ὁποίας τὰ ἀνώτερα μέρη τῶν ἀψίδων εἶναι στολισμένα με σταυρούς, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι εἶναι τῆς ἐποχῆς τῶν Ἑλλήνων.

Ἐκ τῶν Μεγάλων Τσεκμετζέν εἰς Ἐπιβάτας (Boucodoux) εἶναι τέσσαρες λεύγαι, ἀπὸ τοὺς Ἐπιβάτας εἰς Σηλυβρίαν (Scurilly), ἀρκετὰ μεγάλην κωμόπολιν, εἶναι δύο λεύγαι. Βλέπει τις ἐκεῖ ἀρχαῖα φρούρια ἐρειπωμένα. Εἶναι τῆς ἐποχῆς τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τοῦρκοι δὲν τὰ κατέστρεψαν.

Τὰ πλοῖα τοῦ Βασιλέως ἦσαν ἐκεῖ πλησίον ἀγκυροβολημένα, διότι ἐγὼ ἠκολούθουν ἀκόμη ἐπὶ τρεῖς λεύγας τὴν παραλίαν τοῦ Μαρμαρᾶ. Μίαν λεύγαν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, εὗρισκεται ἓνα ἀρκετὰ ἀντιπαθητικὸν χωρίον, ἄλλας τέσσαρας λεύγας μακρότερα ἢ Τσορλοῦ (Tchurli) μέρος ἀρκετὰ σημαντικὸν ὅπου καὶ ἀνεπαύθημεν. Εὗρον ἐκεῖ ἐρείπια ἀρχαίου τείχους καὶ ἀπομεινάρια κτιρίου ἀπὸ πλίνθους. Τὴν ἐπαύριον ἔκαμα ἕξ λεύγας χωρὶς νὰ συναντήσωμεν οὔτε νὰ ἀνακαλύψωμεν εἰς αὐτὰς τὰς ὠραίας πεδιάδας ἐντελῶς ἐρειπωμένας, κανένα δένδρον, καμμίαν οἰκίαν. Διέρχεται τις ποτάμι τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπικίνδυνον τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ὁποῖον κατέστρεψε μάλιστα ἓνα ἀρκετὰ ὠραῖο γεφύρι καὶ ἓνα ἀρκετὰ ὠραῖον λιθόστρωτον. Διότι οἱ Τοῦρκοι κατασκευάζουν κάποτε, ἀλλ' οὐδέποτε συντηροῦν. Κατόπιν ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἕξ λεύγας διήλθομεν ἀπὸ ἓνα ἀρκετὰ ὠραῖον χωρίον μακρὰν ἀπὸ τὸν δρόμον. Συνήθηως δὲν σταθμεύουν ἐκεῖ, ἂν καὶ μοι ἐφάνη ἀρκετὰ σημαντικόν. Εἶδον μίαν βρύσιν με τρεῖς κρουνοὺς σχήματος πυραμίδος, τῆς ὁποίας ἡ ὄψις εἶναι ἀρκετὰ παράξενη. Προχώρησα ἐπὶ τὰς λεύγας μακρότερα διὰ νὰ κοιμηθῶ εἰς Βουργάζ (Bourgaze) μεγάλην κωμόπολιν καλῶς κτισμένην. Ἔχει ἓνα ὠραῖον τέμενος (τζαμί) ἐπίσης καλῶς κτισμένον καθὼς καὶ τὰ κτίρια, τὰ ὁποῖα ἐξαρθρῶνται ἀπὸ αὐτό. Τὴν ἐπομένην ἔκαμα τέσσαρας λεύγας νὰ φθάσω εἰς τὸ Babaesquice καλὴν κωμόπολιν, ὅπου εἶδα ὅπως καὶ εἰς τὸ Bourgaze μίαν στοάν, ἢ ὁποία συγκοινωνεῖ με τὸ τέμενος καὶ τὰ κτίρια τὰ ὁποῖα ἐξαρθρῶνται ἀπὸ αὐτό. Αὐτὰ ἔχουν κάποιαν καλαισθησίαν.

Ἐκ τῶν Babaesquice ὑπολογίζον τέσσαρας λεύγας ἕως τὸ Kouleli-queue, μικρὸν μέρος κτισμένον εἰς τερπνὴν καὶ εὐμορφὸν κοιλάδα. Ἐκ τῶν εἰς δύο λευγῶν ἀπόστασιν ἔφθασα εἰς Χάφσαν. Αὐτὸ τὸ χαριτωμένον χωρίον εἶναι ἀρκετὰ καλὸν καὶ δὲν ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολιν παρὰ τέσσαρας λεύγας ὅπου ἔφθασα καλῶς, καίτοι εὐρισκόμεν συχνὰ ἐν τῷ μέσῳ λειψάνων τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ὃ ὁποῖος εἶχε νικηθῆ. Δὲν ἐδέχθη παρὰ περιποιήσεις ἀπὸ ἐκείνους πὺρ συνήντησα εἰς διάφορα μέρη, ἂν καὶ ἤμην ἐνδεδυμένος κατὰ τὸν γαλλικὸν τρόπον.

DE QUELQUES FAITS PHONÉTIQUES DU DIALECTE MODERNE DE SAMOTHRACE

Parmi les parlers septentrionaux du grec moderne, celui de l'île de Samothrace offre pour le linguiste un intérêt particulier. A côté des altérations du vocalisme, fermeture de l'*e* atone en *i* et de l'*o* atone en *u*, amuissement des *i* et *u* anciens atones—changements communs à tous les parlers septentrionaux et qui ont provoqué dans ces parlers la ruine du système vocalique ancien—, le samothracien présente également un bouleversement du système consonantique ancien, qui a donné naissance à des innovations vocaliques remarquables, ne se rencontrant pas ailleurs dans les parlers de la Grèce septentrionale, et telles qu'elles font ressortir l'originalité de ce parler.

La seule mention du parler de Samothrace dans l'antiquité se rencontre chez Diodore de Sicile, qui écrit que les indigènes avaient un parler propre à leur île, dont on retrouvait encore de son temps de nombreux vestiges dans la langue des sacrifices.¹ Mais ce parler, avec ces éléments archaïques, qui, du temps de Diodore subsistait encore dans la langue sacerdotale des mystères de Samothrace, a naturellement disparu avec les autres dialectes anciens et avec la religion païenne. Le samothracien actuel, issu, comme tous les parlers néo-grecs, à l'exception du tsakonien, de la κοινή, ne peut avoir aucune parenté avec le parler cité par Diodore. Un document écrit du parler employé dans cette île au Moyen-Age eût été pour nous un témoignage d'une grande valeur. Malheureusement le samothracien n'est pas représenté par des documents médiévaux; nous n'en possédons aucun texte antérieur à la seconde moitié du dix-neuvième siècle. Les habitants actuels de cette île racontent que leurs ancêtres, ayant pris part à la Révolution Nationale de 1821, furent, en 1824, vaincus et complètement décimés; les hommes furent massacrés, et les femmes, avec leurs enfants, vendues comme esclaves à Constantinople et ailleurs. Quelques années plus tard, un petit nombre de ces esclaves, ayant pu se racheter, vinrent s'installer de nouveau dans leur

1) Diodore de Sicile 5, 47, 3. ἐσχήκασιν δὲ παλαιὰν ἰδίαν διάλεκτον οἱ αὐτόχθονες, ἧς πολλὰ ἐν ταῖς θυσίαις μέχρι τοῦ νῦν τηρεῖται.

île natale, auxquels s'ajoutèrent plus tard des émigrés venus de la côte voisine de la Thrace occidentale.

Ainsi l'origine du samothracien actuel reste obscure; on ne sait si ses traits particuliers remontent au parler des habitants qui occupaient l'île avant les massacres de 1824, ou s'ils se sont introduits avec le parler des nouveaux-venus; une ressemblance particulière dans le consonantisme du parler de Samothrace avec celui de Taïfirion, village situé près de Callipolis en Thrace orientale, insuffisamment constatée, n'a pas encore permis d'établir une parenté décisive entre ces deux parlers, parenté due à une origine commune.¹

La bibliographie du samothracien actuel est sommaire. Les premiers documents de ce parler se trouvent dans le livre du savant allemand *August Conze*, intitulé *Reise in den Inseln des thrakischen Meeres*, Hannover, 1860. Au cours de ses recherches archéologiques sur les îles situées au nord de la mer Égée, Conze fut frappé par l'originalité de ce parler, et il inséra quelques phrases dans son ouvrage intitulé *Samothrakische Redensarten* (pp. 52—54). Vingt ans plus tard, le savant Samothracien *N. Phardys*, auteur d'un livre très utile sur l'histoire et le parler de la colonie grecque de Cargèse en Corse, et très connu de ses contemporains surtout pour ses théories fort justes sur la question de l'orthographe du néo grec, a publié dans la revue littéraire de Smyrne *Ἀνατολή*, tome 1 (1880), pp. 149—150, une étude ayant pour titre *Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῶν Σαμοθράκων καὶ τῆς προφορᾶς αὐτῶν*, ainsi que quelques «mirologues», chansons populaires funèbres, rédigées dans le parler local, sous le titre *Περὶ τῶν ἐν Σαμοθράκῃ μοιρολογίων*. *Ἀνέκδοτα μοιρολόγια τῆς νήσου Σαμοθράκης*, *ibid.* pp. 179—183). Mais la notation de ces textes, comme celle des textes publiés par A. Conze, donne l'impression de n'être pas toujours fidèle et le point de vue linguistique, au sens moderne du mot, est malheureusement complètement négligé. Quant à l'étude du parler, elle est extrêmement brève et peu scientifique.

Dix ans plus tard un glossaire manuscrit du samothracien fut envoyé au *Σύλλογος* de Constantinople par *N. Vénétiis*. Ce glossaire s'est perdu avec la bibliothèque du *Σύλλογος* au cours de la guerre mondiale, mais nous possédons une courte analyse critique de ce ma-

1) Voir *Σύλλογος* t. 24 (1892—1893) p. 88. L'auteur du glossaire manuscrit de ce village, A. Oeconomides, suppose que les habitants de Taïfirion seraient originaires de Samothrace, mais cette supposition n'est pas démontrée par l'histoire.

nuscrit, publiée par *A. Papadopoulos—Kérameus* dans la revue du *Σύλλογος*, t. XIX (1889—1890) pp. 144—147.

La même année, l'Anglais *H. F. Tozer*, qui, au cours de ses voyages dans les îles de la mer Égée a visité aussi l'île de Samothrace, s'occupa aussi en passant, dans son livre *The islands of the Aegean*, Oxford 1890, p. 334, du parler actuel des bergers de cette île; il affirme qu'il est très archaïque, qu'il contient plusieurs mots anciens perdus ailleurs et qu'il est le plus remarquable des parlers néo-grecs, ¹ tandis que *G. Deville*, dans son *Rapport sur une mission dans l'île de Samothrace* (Archives des Missions Scientifiques, série II, tome IV, 1867, p. 256), affirme que le samothracien «n'offre aucun intérêt pour la philologie».

Le premier qui s'occupa spécialement de l'étude scientifique du samothracien est *August Heisenberg*. Le regretté byzantiniste, officier de l'armée allemande au cours de la guerre mondiale, commandait les soldats grecs prisonniers du IVe corps d'armée, qui fut emmené à Görlitz. Il eut ainsi l'occasion d'étudier les parlers actuels de plusieurs régions représentées par ces soldats prisonniers. Du précieux matériel qu'il a ainsi recueilli sur disques et dont une grande partie reste encore inédite, il a publié de son vivant quelques éléments, dans un livre très intéressant, ayant pour titre *Dialekte und Umgangssprache im Neugriechischen* (Festrede gehalten in der öffentlichen Sitzung der K. Akademie der Wissenschaften zur Feier des 159. Stiftungstages am 29 Mai 1918), paru avant la fin de la guerre. Dans ce livre A. Heisenberg, sous le titre *Gespräch zweier Hirten in der Mundart von Samothrake*, pp. 39—41 a présenté pour la première fois en alphabet phonétique un texte absolument exact du samothracien, accompagné d'une traduction en néo grec commun et de quelques notes intéressantes. Deux ans plus tard, le même auteur, frappé par le grand intérêt que ce parler offrait pour la linguistique néo-grecque, lui consacrait une étude spéciale, intitulée: *Die liquida ρ im Dialekt von Samothrake* et publiée dans le *Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Χατζιδάκις*, Athènes 1921, pp. 87—99, où il donne une excellente analyse du phénomène, aussi rare qu'original, de l'amuissement du ρ en samothracien.

En 1934 fut publié par MM. *Eduard Schwyzer*, professeur à l'Université de Berlin et *Joh. Kalitsunakis*, professeur à l'Université

1) «...while the language of the shepherds, who probably date back to a very considerable antiquity, is the most remarkable of all the Modern greek dialect, and retains some Hellenic words which have been lost elsewhere».

d'Athènes, un livre très intéressant, intitulé *Neugriechische Dialekttexte*, contenant un certain nombre de textes dialectaux néo-grecs, transcrits d'après les disques enregistrés par Heisenberg, que le savant allemand n'avait pas eu l'occasion de publier de son vivant, et déposés aujourd'hui à la bibliothèque phonétique de l'*Institut für Lautforschung* de l'Université de Berlin. Parmi ces textes, qui proviennent de diverses provinces grecques (Ios, Zagora (Pélion), Laconie du Sud, Skyros, Lemnos), se trouvent cinq textes provenant de l'île de Samothrace et intitulés : 1) *Dialog und Geschichten im Hirtendialekt von Samothrake* pp. 57—59, 2) *Geschichte vom Ursprung der samothrakischen Wildziegen* pp. 60—62, 3) *Eine Vampirgeschichte* pp. 63—64, 4) *Die Vampirhöhle* pp. 65—66, et 5) *Die beiden Schmiede* pp. 67—68. Ces textes écrits en alphabet phonétique et accompagnés d'une double traduction, en néo-grec commun et en allemand, sont, malgré quelques fautes d'importance secondaire, très exacts et précieux pour l'étude du samothracien.

Les derniers travaux qui concernent le samothracien et spécialement son vocabulaire sont deux études que nous avons publiées, l'une dans la revue *Glotta* t. XXV (1936) pp. 11—20, sous le titre *Etymologische Erklärungen neugriechischer Dialektwörter aus den Inseln des ägäischen Meeres*; l'autre sous le titre *Beiträge zur neugriechischen Wortforschung* dans la revue *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, t. 64 (1937) pp. 163—176; quelques mots rares du samothracien y sont étudiés au point de vue étymologique.

Une autre étude, ayant pour titre *Σαμοθράκη*, concernant l'état actuel de l'île de Samothrace, la vie et les moeurs de ses habitants, mais qui ne s'occupe pas du parler de l'île, a été récemment publiée par nous dans la revue *Αίγαϊον*, t. 1 (1936), pp. 290—299, 350—359.

A ces travaux doivent être ajoutés les rapports de la commission de la Société de linguistique d'Athènes (Ἡ ἐν Ἀθήναις Γλωσσικὴ Ἐταιρεία) publiés dans la revue *Ἀθηνᾶ*, tomes 42 (1930), pp. 235—237, et 43 (1931), pp. 89—92, où sont analysés et discutés les éléments les plus intéressants du vocabulaire de Samothrace recueillis par moi et par ma sœur, Hélène Andriotis, dans trois glossaires datés de 1927, 1928, 1930.

A côté de ces textes, qui constituent à eux seuls tout ce qui a été

1) Le titre complet de ce livre est : *Neugriechische Dialekttexte, aufgenommen von August Heisenberg, unter Verwertung der Vorarbeiten von Joh. Kaliterna-kis, bearbeitet von Ed. Schwyzer*, Berlin 1934.

publié jusqu'à présent sur le samothracien et qui sont très utiles à consulter pour celui qui s'occupe de ce parler, je me fonde, dans l'étude qui va suivre, sur des investigations faites à plusieurs reprises sur place par moi-même: La première date de 1923: mon île natale, Imbros, étant passée sous la domination turque, ma famille vint s'installer à Samothrace; j'eus alors l'occasion de visiter l'île à plusieurs reprises au cours de mes vacances d'étudiant, et de recueillir de riches matériaux concernant le parler et le folk-lore de ses habitants. Ce travail fut complété plus tard au cours d'une mission scientifique spéciale, que j'ai entreprise en 1928 comme rédacteur du Dictionnaire historique de la langue grecque publié sous les auspices de l'Académie d'Athènes.

Ainsi j'ai eu l'occasion, au cours de mes longs séjours dans l'île, de me mêler à la population, de partager sa vie pendant des mois, de suivre les sujets dans leur propre milieu, d'aller voir sur place les objets et les travaux, et d'amener les sujets à parler sans méfiance. On sait que le plus grand ennemi de l'enquêteur est l'incapacité des gens à comprendre ce qu'il veut d'eux, et leur effort pour «bien parler» devant l'étranger dans la crainte de se rendre ridicules par l'emploi d'un langage grossier. Les Samothraciens savent que leur parler est très altéré, que les habitants des îles voisines le trouvent grotesque et qu'ils se moquent d'eux en les écoutant parler; d'où leur timidité quand ils doivent parler devant un étranger et surtout devant un linguiste. J'ai réussi à vaincre cette difficulté grâce à la grande amabilité de la population de Samothrace, à son amitié envers ma famille, grâce enfin à l'intelligente compréhension du but et de l'utilité de mes recherches que j'ai rencontrée parmi mes amis de Samothrace.

Ainsi mon exposé des faits reposera sur des observations faites directement sur des individus parlant la langue indigène, contrôlées et vérifiées plus d'une fois, et par conséquent absolument exactes.

Le plan primitif de ce travail était d'écrire une grammaire complète du samothracien. Sans avoir renoncé à cette ambition je me bornerai dans la présente étude à la phonétique, et spécialement à l'étude de quelques faits rares et isolés qui donnent lieu à d'importantes remarques sur la phonétique dialectale du néo-grec.

Je dois avant tout noter ici que je n'ai employé pour mon travail que le procédé acoustique. Malheureusement, en Grèce, aujourd'hui, faute d'un institut de phonétique et d'instruments d'investigation modernes, nous continuons, et nous continuerons longtemps encore peut-être, à utiliser exclusivement pour nos recherches les données de l'audi-

tion. Cette méthode comporte un certain nombre d'avantages, mais elle est aussi pleine de défauts. En effet les faits observés par l'enquêteur sont souvent très subjectifs; c'est ainsi que Gilliéron disait: «Envoyez vingt dialectologues dans le même endroit et vous aurez vingt résultats différents». En outre, quand il s'agit de l'étude de groupes vocaux, comme c'est le cas dans le présent travail, l'oreille enregistre une synthèse qu'il est impossible d'analyser exactement et en détail au point de vue de la quantité. Il serait par exemple de haute importance, pour la compréhension des faits de fermeture dans les groupes vocaux qui seront étudiés plus bas, de pouvoir se rendre compte de la quantité exacte des voyelles qui entrent en jeu; car on sait, par la phonétique expérimentale, que le timbre des voyelles est lié à leur longueur ou à leur brièveté. Mais ce travail n'est possible qu'à l'aide d'un appareil enregistreur moderne, dans un institut de phonétique où des sujets parlants devraient être conduits. Dans ce travail, qui remplace la synthèse auditive par une synthèse graphique, les éléments composants des phonèmes et des groupes de phonèmes sont séparés et étudiés automatiquement; on peut savoir alors quels sont les organes qui sont entrés en jeu, à quel moment commence et cesse l'action de chacun d'eux; on peut analyser dans le détail les résultats obtenus et arriver à des conclusions dont l'autorité est toujours objective. Malheureusement, comme nous l'avons dit, l'étude phonétique d'un dialecte dans les provinces grecques, reste toujours l'acte d'initiative d'un seul individu, dépourvu de tous appareils scientifiques, ainsi que de ressources financières, et pour qui l'appareil enregistreur et les instruments modernes d'investigation phonétique sont inaccessibles.

Il y a lieu, avant d'aborder mon sujet, d'observer que, contrairement à ce qui se passe dans les îles voisines, comme Imbros, où les parlers des divers villages présentent entre eux de nombreuses et importantes différences phonétiques, le parler de Samothrace est un parler *un*. Les quatre petits villages d'*Alonia*, *Laccoma*, *Xéropotamo* et *Courbeti*, situés tous dans la partie occidentale de l'île, ne présentent aucune différence fondamentale dans leurs parlers. Il est à peu près sûr d'ailleurs que ce sont là des colonies de la capitale, la *Chora*, fondées à une date récente, hypothèse qui s'appuie sur le fait que plusieurs habitants de ces villages possèdent encore une maison dans la capitale, où ils demeurent en hiver. La différence entre le parler de ces quatre villages et celui de la capitale consiste en ce que le parler de la capitale est moins pur par suite de l'influence de la langue commune, due à l'administration, à l'instruction, au contact des indi-

gènes avec l'extérieur et avec de nombreux étrangers, qui, grâce au développement récent du tourisme, fréquentent l'île pendant les mois d'été; due enfin aux «Américains», Grecs qui, s'étant expatriés dans le Nouveau Monde pour échapper à la pauvreté de leur île natale, reviennent après de longues années, plus ou moins riches, s'installer de nouveau dans leur village.

En ce qui concerne la disparition du *o* et du *l* en samothracien, le travail excellent de A. Heisenberg me dispense de m'en occuper ici de nouveau. Je me borne seulement à faire une remarque qui a échappé à l'attention du savant allemand: c'est que l'amuissement du *l*, tel qu'il le décrit, ne s'observe pas dans la capitale. Ici cette consonne ne s'amuit pas, mais elle se prononce avec une nuance bien perceptible: Pendant son articulation le bout de la langue effleure légèrement le palais, mais il ne le touche pas réellement, et le son produit est un *o* rétroflexe faiblement articulé. Les étrangers qui l'entendent croient percevoir vraiment un *o*, p. ex. *καρά* au lieu de *καλά*, *μυράν'* au lieu de *μελάνι*, *Πιραγία* au lieu de *Πελαγία*. Étant donné que dans le parler de la capitale quelques consonnes antérieurement disparues, comme le *o*, se sont réintroduites sous l'influence de la langue commune, on pourrait admettre que le *l* aussi, après avoir disparu, s'est réintroduit récemment dans la capitale. Mais, pour des raisons que j'aurai l'occasion d'exposer plus bas, je crois que l'amuissement du *l* est de date récente, postérieure à l'amuissement du *o*, et qu'il y a lieu d'admettre que les fondateurs des quatre petits villages—qui ne sont pas antérieurs à la seconde moitié du XIXe siècle—avaient emporté de la capitale un *o* rétroflexe à la place du *l*, confondu plus tard avec *o* et traité comme lui, tandis que le parler de la capitale, plus conservateur, n'a pas encore permis cette évolution.

La plus grave innovation dans le système phonétique du samothracien, à côté de l'amuissement des consonnes *o* et *l*, consiste dans quelques changements vocaliques qui n'ont pas été jusqu'ici l'objet d'une étude spéciale et que je vais tâcher de décrire et d'interpréter.

Quand, par suite de l'amuissement du *o* intervocalique, certaines voyelles qui précèdent et suivent cette consonne se trouvent en présence et forment des groupes vocaliques nouveaux, ces groupes ne restent pas intacts mais subissent des altérations singulières.

Ainsi dans des mots tels que *χώρα*, *ώρα*, après l'amuissement normal du *o* intervocalique, le groupe vocalique nouveau *óa* se change en *oúa*; voici les exemples recueillis: *δώρα* > *δῶα* > *δοῦα*, *Θεοδώρα* > *Θουδῶα* > *Θουδοῦα*, *χώρα* > *χῶα* > *χούα*, *ώρα* > *ῶα* > *οῦα*, *ἐξ ὥρας* > *ἐξῶας* > *ἐξοῦας*,

καλή ώρα σου > καληώρα σ² > καληούρας, κατὰ τὴν ὥρα > κατὸ δ' ὦρα > κατα-
 δούρα, ψώρα > ψώρα > ψούρα, μώρανα > μώανα > μούανα, ξαναμώρανα > ξανα-
 μούανα etc.¹

Comme on le voit dans les exemples qui viennent d'être cités, l'apparition de la fermeture du ω tonique en ου ne dépend point de la position de cette voyelle dans le mot ; le changement se produit indifféremment en position intérieure ou en position initiale, et les deux voyelles du groupe maintiennent leur valeur syllabique. Quelle est la cause de cette fermeture ? Une première explication pourrait être avancée, qui consiste à dire que, puisque la voyelle qui se modifie repose sur un ω ancien, il n'est pas impossible qu'on ait à faire ici à une persistance de la prononciation dialectale fermée de l'ω ancien. On sait en effet que le thessalien ancien offre un traitement pareil de l'ω en ου, comme un fait constant et indépendant de la nature des phonèmes voisins². Mais le phénomène moderne ne peut point passer pour une survivance dialectale ancienne, car rien n'indique que le parler de Samothrace ait la moindre relation directe ou indirecte avec un dialecte ancien. La fermeture de ω en ου ne se rencontre au cours de l'histoire de la langue grecque que dans le thessalien ancien et plus tard dans le néo-laconien ; et les seuls restes de cette fermeture qui aient été constatés avec quelque vraisemblance sont le traitement de ω en ου en tsakonien³ et peut-être aussi dans le maniote méridional, selon l'avis de M. A. Mirambel⁴. Le samothracien, issu de la κοινή, confond, comme tous les autres parlars néo-grecs, l'ω avec l'ο dans un même phonème. Une pareille explication est d'ailleurs vite écartée par le fait que la fermeture dont nous parlons se produit en samothracien non seulement dans les groupes ὦρα, mais aussi dans les groupes ὄρα, où ο repose sur un ο ancien, dont le timbre n'a jamais été fermé. En

1) Il y a pourtant un cas exceptionnel qui semble échapper à cette règle, c'est le mot τῶρα, qui se prononce τῶο et non *τοῶα, comme on s'y attendrait. Je pense que le fait que l'emploi de cette forme est très restreint en samothracien, le mot couramment employé pour τῶρα étant dans ce parler le mot ἔδρα, laisse supposer que τῶρα a été emprunté récemment à la langue commune, à une date où la tendance du changement ὦρα > οῶρα n'était plus en vigueur, et que, pour des raisons qui seront éclaircies plus bas, il a subi un développement particulier.

2) Cf. Ch. Lambert, *Étude sur le dialecte éolien*, Dijon, 1903, p. 26 ; F. Bechtel, *Die griechischen Dialekte*, Berlin, 1921, t. I, p. 136, § 3.

3) G. Anagnostopoulos, *Tsakonische Grammatik*, Berlin—Athen, 1926, p. 21.

4) A. Mirambel, *Étude descriptive du parler maniote méridional*, Paris, 1929, p. 58.

voici quelques exemples : ἀγόρασα > ἀγόασα > ἀγοάσα, μπόρα > μπόα > μπούα, ὑφόρασις > ὑφόασ' > ὑφούασ', παμπόρα > παμπόα > παμπούα, φόρα > φόα > φούα etc. Quant à la fermeture de l' ω tonique en ου dans la désinence verbale -ῶ, telle que ἀγαπῶ > ἀγαποῦ, γελῶ > γελοῦ, θαρῶ > θαροῦ, qui est attestée dans certains parlars septentrionaux, on sait que les linguistes ont déjà renoncé à y voir le reste d'une prononciation ancienne; ces cas sont aujourd'hui considérés plutôt comme des changements récents, dûs à l'analogie avec la désinence verbale atone ου, qui est régulière dans ces parlars ¹, ou comme l'effet d'une influence de l'accent, qui aurait allongé puis fermé la voyelle désinentielle -ῶ ², ou enfin comme une conséquence de l'affaiblissement de la force articuloire à la fin du mot ³.

Aucune explication du fait en question n'est donc satisfaisante, à moins qu'elle ne rende compte de la fermeture de l' ο tonique ainsi que de l' ω tonique, qui ne constituent depuis longtemps qu'un seul et même phonème en néo-grec.

Que la fermeture de ο tonique, qui nous occupe ici, ne soit point de la même nature que celle de ο atone, régulière et commune à tous les parlars septentrionaux, c'est ce qui me paraît probable, car la distinction entre le traitement de ο atone, qui se ferme en principe, et de ο tonique, qui reste intact, est dans ces parlars si vive, que non seulement ο tonique, dans les conditions régulières, ne se ferme jamais en ου, mais il arrive encore très souvent qu'un ου original atone, passant à la tonique, devient ο; ainsi le balancement de l'accent comporte une alternance vocalique dans la déclinaison et dans la conjugaison, p. ex.: λουλούδι > γηλιουλόλ'δου, prés. σιγουράρου—αορ. σιγόραρα, prés. καβουρδίζου—αορ. καβόρτσα, prés. διχάζω > δουχάζου—αορ. δόχαξα etc. etc., par analogie avec les correspondances régulières dans ces parlars, comme p. ex.: prés. ποννῶ—αορ. πόνισα, prés. μπουρῶ—αορ. μπόρισα, χουριδ—παλιουχώρ' etc., comme je l'ai indiqué dans une récente étude.⁴ Ce serait donc une erreur de croire que la fermeture de ο tonique en ου soit de la même nature que celle de ο atone. Mais une fausse explication est encore possible qu'il convient d'éliminer aussitôt.

La disparition du ρ entre une voyelle et une consonne est toujours compensée en samothracien par une espèce d'allongement compensa-

1) G. Hatzidakis, *Einleitung*, p. 31, *Γλωσσικαὶ μελέται*, p. 45.

2) M. Philindas, *Γλωσσολογία καὶ γλωσσολογία ἑλληνική* 2, 102.

3) A. Mirambel, *op. cit.*, p. 71.

4) N. Andriotis, *Φωνητικὰ τῶν βορείων ἰδιωμάτων*. 'Αθηνᾶ 45 (1933) p. 261 et suiv.

toire de la voyelle voisine, qui se prononce double; p. ex. τρέχω > τέεχου, δρόμος > δρόμους, etc. ¹. Or, cela étant donné, on pourrait au premier coup d'œil penser que nous n'avons à faire qu'à un allongement de *o* qui, suivant les règles phonétiques générales, conduit à une fermeture. Mais ce ne semble pas être le cas ici, car bien que l'amuissement du *o* entre voyelle et consonne soit toujours accompagné d'un allongement de la voyelle, il ne l'est point quand *o* est intervocalique. Dans tous les exemples cités par A. Heisenberg et par moi, la disparition du *o* intervocalique n'est jamais compensée par un allongement pareil; dans des formes telles que κάρα > κάα, λύρα > λύα, μοῖρα > μοῖα, χήρα > χήα, τυρή > τυί, χάρος > χάους, χωράφι > χουάφ' etc. nous n'avons pas trace d'allongement. Il serait malaisé de comprendre pourquoi la fermeture de *o* et de *ε*, si elle était un produit de leur allongement, devrait apparaître seulement auprès de *α*. Une pareille fermeture devrait être absolument indépendante de l'espèce du phonème voisin.

Ainsi la cause qui a agi doit être cherchée ailleurs. En examinant en effet de plus près les exemples de fermeture que le samothracien nous fournit, nous voyons que le traitement diffère, selon que *o* est suivi d'un *α* ou d'un autre phonème. La fermeture, dans tous les exemples, se produit constamment et sans exception devant la voyelle *α*; dans tous les cas où la voyelle *o* ou *ω* est suivie d'un *α* la règle de l'altération s'applique sans défaillance. Au contraire la fermeture ne se produit pas quand le son qui suit est une autre voyelle moins ouverte—comme il arrive dans des formes casuelles des mots cités dans les exemples précédents—ou une consonne. En voici quelques exemples:

1) Devant voyelle: βόρα > βούα mais plur. βόρες > βόις, δῶρα > δοῦα mais sing. δῶρο > δῶου, χώρα > χούα mais plur. χῶρες > χῶις, ὄρα > οῦα mais plur. ὄρες > ὄις, ἐχόρεψα > χόιψα, ἐπόρεψα > πόιψα, πόρεψη > πόιψ', ἐφόρεσα > φόισα, ἠμπόρεσα > βόισα, στειρόγα > στειόγα, ὄρεξη > ὄιξ', ὄχι > ὄο etc.

2) Devant consonne: βόδια, δόδια, Γιώργης > Γιώρ'ς, Γληγόρης > Γληγόρ'ς, χωρίς > χῶρ'ς, παλιοχώρι > πλιουχώρ' etc.

Il résulte de tout cela que la fermeture de *o* tonique en *ov*, en samothracien, trouve sa condition déterminante dans la présence de *α*, et que par conséquent le voisinage immédiat de cette voyelle est la cause de l'apparition de cette fermeture.

Pour fixer la date de ce fait nous possédons deux données; l'une est

1) G. A. Heisenberg, *op. cit.* p. 94.

que le fait se produit exclusivement dans les groupes vocaliques *oa*, issus de l'amuissement d'un *o* intervocalique régulier en samothracien; si au contraire *o* tonique est séparé de *a* par une consonne, qui ne s'amuit pas dans ce parler, il reste intact, p. ex. γόβα, κόλλα, μόδα, ρόδα, στόμα, γλώσσα, κλώσσα, λώβα, προῶτα, ρῶγα, σῶπα, φῶτα, χῶμα, etc. Or le fait est postérieur à l'amuissement du *o*. La seconde donnée, pour la date de la fermeture en question, est le fait que cette fermeture ne se produit pas dans les groupes vocaliques *oa*, issus de l'amuissement d'un *λ* intervocalique; dans ce cas le groupe vocalique *oa* se maintient intact; ainsi on prononce *N'kóas* pour Νικόλας, *kóa* pour κόλλα, *βικókakas* pour βρικόλακας *φóa* pour φόλα et non pas **N'kóuas*, **koúa*, **βικoúkakas*, **φoúa*. On sait que les changements phonétiques sont limités dans le temps et qu'une fois que le changement a atteint tous les mots sur lesquels il portait, la loi qui l'exprime est abolie. Les combinaisons nouvelles, semblables à celles que le changement atteignait précédemment, ne tombent plus sous le coup de la loi¹. Il y a donc lieu de croire que la fermeture est antérieure à l'amuissement du *λ* intervocalique dans le même parler. Ceci posé, et étant admis que la fermeture de *o* tonique en *ou* est le résultat de l'action de l'*a* voisin, il reste à trouver et à fixer la cause purement phonétique qui produit ce changement. Mais avant d'aborder ce problème, il faut rapprocher le fait en question d'un autre fait semblable, qui s'observe dans le même parler, apparaissant sous les mêmes conditions, et dont l'étude comparative avec le précédent nous aidera à mieux comprendre la nature de l'un et de l'autre.

Dans les mots où un *o* était précédé d'un *ε* tonique et suivi d'un *a* atone, après l'amuissement du *o*, le *ε* en contact avec le *a*, tout en maintenant sa valeur syllabique, se change en *ι*; la règle est infaillible; en voici quelques exemples; ἀγέρας > ἀγέας > ἀγίας, ἀθήρας > ἀθέας > ἀθίας, ἀλατιέρα > ἀλατιέα > ἀλατιία, βαντιέρα > βαδιέα > βαδιία, Δευτέρα > Διφτία, γέρακας > γέακας > γίακας, γέρουσα > γέασα > γίασα, θυγατέρα > θυγατέα > θυγατία, κατοπέραση > κατοπέασ' > κατοπέιασ', κατοπέραση > κατοπέασ' > κατοπέιασ', κέρασα > κέασα > κίασα, κέρασμα > κέασμα > κίασμα, κέρατο > κέατου > κίατου, λέρα > λέα > λία, μαχάιρα > μαχάια > μαχία, μέρα > μέα > μία, καλημέρα > καλημέα > καλημμία, ξέρα > ξέα > ξία, ξέρασε > ξέασε > ξίασι, παλιοκέρασο > παλιουκέασου > παλιουκίασου, πετροκέρασο > πιτουουκέασου > πιτουουκίασου, πέρασα > πέασα > πίασα, πέραση > πέασ' > πίασ', πέρατα > πέατα > πίατα, εσπέρα > σπέα > σπία, καλησπέρα > καλησπέα > καλησπία, σκλαβοκέρασο > σκλαβουκέασου > σκλαβουκίασου, συμ-

1. J. Vendryès, *Le langage*. Paris 1921, p. 52.

πεθέρα>, ζ'βιθία>ζ'βιθία, χέρα>χέα>χία etc. etc. 1)

Ces exemples, qu'il serait facile de multiplier, suffisent pour montrer la fréquence et la régularité du fait. La fermeture de ε tonique en ι se produit absolument dans les mêmes conditions que la fermeture de ο tonique en ου. Comme pour cette dernière, elle est indépendante de la place que le groupe έα occupe dans le mot, et ne s'observe que dans des groupes vocaliques hystérogènes, 2 issus de l'amuïssement du ρ intervocalique et, ce qui est important, toujours devant la voyelle α. La preuve que c'est le voisinage de α qui produit la fermeture, ici comme dans le cas précédent, est fournie par le fait que lorsque le phonème suivant est une autre voyelle moins ouverte, comme il arrive dans les formes casuelles des mots cités plus haut, ou une consonne, ε tonique se maintient intact; p. ex. μέρα>μία mais plur. μέρες>μέις, θυγατέρα>θυγατία mais plur. θυγατέρες>θυγατείς, ξέρα>ξία mais plur. ξέρες>ξέις, συμπεθέρα>ζ'βιθία mais plur. συμπεθέρες>ζ'βιθίεις, χέρα>χία mais plur. χέρες>χέις, ξέραμε>ξίαμ³ mais ξέρω>ξέου, ξέιτι, φέραμε>φίαμ³ mais φέρετε>φείτι etc. Une autre preuve à l'appui de mon explication est fournie par le fait que lorsque ε est séparé de α par une autre consonne persistant en samothracien, ε reste intact, p. ex. ένας>jénas, έμένα>lμένα, άνέβα, κατέβα, μέγας, γέννα, αίμα>jaίμα, άνείσα, στέκα, τρέξαμ³, τρέχα etc.

La différence de traitement de ε tonique suivant la nature de la voyelle qui suit est ici, comme dans le cas de ο, d'une grande clarté. Nous sommes en présence de deux faits phonétiques de même nature; dans l'un comme dans l'autre une voyelle tonique (ε, ο) suivie d'un α atone, se réduit au phonème immédiatement plus fermé: ce phonème est ι pour ε, et ου pour ο.

Ces deux faits ne sont encore attestés, dans aucun parler néogrec en dehors du samothracien, sous un aspect aussi régulier. Toutefois, bien qu'isolés, ils ne restent pas sans équivalent dans le domaine de la langue néo-grecque; quelques traitements analogues, spo-

1) N. S. Vénétiς, dans son glossaire manuscrit du samothracien, cité plus haut (cf. Σύλλογος 19 (1884—85) p. 146—147), cite aussi des formes telles que (ή)μήη, (έ)σπήη pour ήμέρα, έσπέρα. Ces formes, que d'ailleurs il ne serait pas impossible de rencontrer dans ce parler, je ne les ai jamais entendues, au cours de mes investigations. Il est à noter que le matériel fourni par le glossaire de Vénétiς n'est pas toujours exact et que, selon A. Heisenberg, de sa collection «nur weniges der Nachprüfung Stand hält».

2) Car un groupe vocalique έα ancien n'existe plus dans ce parler, ayant évolué, comme dans la plupart des parlers néo-grecs, en ία, ιά, já.

radiquement observés dans la langue commune, ainsi que dans certains parlars, nous permettront d'étudier les faits samothraciens dans un cadre plus large, ce qui rendra leur interprétation plus facile.

Fermeture de o en ov auprès d'un α, et de e (ε, αι) en ι auprès de α, ο, dans les parlars du Sud et dans la langue commune

Le groupe vocalique *οα* n'étant pas fréquent en néo-grec commun, nous sommes obligé, pour étudier un traitement pareil, de recourir aux idiomes dans lesquels l'amuissement de certaines consonnes intervocalliques a entraîné de nouvelles rencontres de voyelles inaccoutumées, comme c'est le cas dans le groupe *οα*. De tels idiomes se trouvent dans l'île de Chypre, dans le Dodécane et dans quelques autres îles de la mer Egée. Dans ces parlars, les deux faits en question, fermeture des voyelles *ο* en *ov* et *ε* en *ι* auprès de *α*, se produisent sous un aspect plus large qu'en samothracien; dans ce parler, comme on vient de le voir, notre recherche se borne à l'étude du traitement des voyelles *ο* et *ε* toniques. On ne peut malheureusement se rendre compte du traitement de *ο* et *ε* atones, car les voyelles *ο* et *ε* atones ne subsistent plus normalement dans les parlars septentrionaux; elles sont depuis longtemps, et indépendamment des phonèmes voisins, passées à *ov* et *ι*, en vertu des règles phonétiques fondamentales de ces parlars; et ce changement qui, je le répète, n'a rien de commun avec le traitement dont nous nous sommes occupé dans ce travail, masque l'action de *α* sur *ο* et *ε* atones en samothracien. Mais dans les parlars du Sud, comme ceux de l'île de Chypre et du Dodécane, qui ignorent la fermeture des voyelles *ο* et *ε* atones, caractéristique des parlars septentrionaux, la fermeture due à l'action de *α* non seulement à la tonique, mais aussi à l'atone, apparaît très clairement, et nous aide à mieux comprendre la nature de ces faits.

J'ai constaté dans ces parlars une fermeture de *ο* en *ov* et du *ε* en *ι* dans la plupart des cas où les voyelles, qu'elles soient atones ou toniques, se trouvent en contact avec un *α*; la fermeture s'observe ici non seulement dans le cas où *α* suit, comme il arrive en samothracien, mais aussi dans les cas où il précède. J'envisagerai dans la description de ce traitement deux points de vue, 1° suivant que la voyelle qui subit la fermeture est tonique ou atone, 2° suivant qu'elle précède un *α* ou qu'elle le suit.

A. Traitement de ο près de α

1) *Traitement de ο tonique.* a) Quand il est suivi d'un *α*: ἀπόγαλος > ἀπόαλος > ἀπούαλος Rhodes, ἐλόγιαζε > λόαε > λούαε Carpathos, ἐπρόβαλεν >

ἐπρόαλεν > ἐπροναλε(ν) Carpathos, ὄριγανον > ἄρβανος et ἄρουανος Carpathos, ὄρογαλο > ὄροαλο > ὄροῦαλον et ἄροῦαλος Rhodes, (κόαξ) > κόακας > κούακας > κούβακας Chio¹, πόδας > πόας > πούας Cos, Crète, πρόβατο > πρόατο > προῦατο Rhodes, ρόδα > ρόα > ρούα et ἐρούα Carpathos, ρῶγα > ρῶα > ρούα Andros, Calymnos, Carpathos, Libysson, Myconos, ρούα Rhodes, ρῶγος — ρῶγα > ἐρῶα > ἐρούα Carpathos, στειροπρόβατο > στειροπρόατο > στειροπροῦατο Carpathos, ὦα > οῦα (déjà chez Galène, et aujourd'hui à Amisoss, Pont) > οῦγια commun.

b) Quand *o* est précédé d'un *a* :

ἀγούρασα > ἄούρασα > ἀούρασα Carpathos, Castellorizo, ἀναβόλι > ἀναόλι et ἀναούλι Carpathos, ἀραβώνιασμα > ἀρράβώνιασμα > ἀρραούνιασμα Rhodes (Aphantos), μανδραγόρας > μαντραόρας > μαντραούρας Cos, ital. μαοπα > μαούνα commun, mais μασνέρης², παραγωγή > παραώϊ > παραούϊ Carpathos, σαγόνι > σαόνι > σαούνη Siphnos, τραχώνια > τραώνια > τραούνια Carpathos, χόος — χαόνι > χαούνη Castellorizo.

II) *Traitement de o atone*. a) Quand *o* est suivi d'un *a* :

ἄλογα > ἄλουα > ἄλουα Carpathos⁴, ἀνάροδα > ἀνάροα > ἀνάρονα Carpathos, ἀνάρωα > ἀνάρωα > ἀνάρονα Carpathos, Ἄροα > Ἄρονα (toponyme) Carpathos, βοδάκι > βοάκι > βονάτσι mais βόδι Carpathos, διποδῆ > λιποῆ > νιποῆ Rhodes, (Castellos)⁵, ἐδῶ δὰ > ἐδωά > ἐδονά Cos, Rhodes, ital. Ζουανπο > Ζοάννος > Ζουάννος Carpathos, κακή ὁδός > κάκοδας > κάκοας > κάκονας mais plur. κακόδια Carpathos, κολλῆ > κοῆ > κοῆ (mais κόλλα > κόα) Cappadoce (Pharassa)⁶, λογάρι > λοάρι > λονάρι Carpathos, λογαριασμός > λοαριασμός > λοαριασμός Carpathos, λογάται > λοῆται > λονῆται Carpathos, Μοάτσος > Μουάτσος Crète, νοδάρος > νοάρος > νουάρος Carpa-

1) Cette étymologie du mot κούβακας, qui signifie «grenouille», issu de la glose hésychienne κόαξ, a été proposée par A. Coraïs (*Ἄτακτα* 1, 122), qui avait cru que le β intervocalique était un digamma ancien. Il est probable que le digamma ancien n'a rien à faire ici. M. G. Hatzidakis, dans son *Einleitung* p. 114, admet qu'il s'agit plutôt d'un mot neuf, indépendant de κόαξ et formé par onomatopée. M. Philindas partage l'opinion de Coraïs et admet que le changement de *o* en *ov* serait provoqué par l'action de la consonne gutturale qui précède. Mais l'action du *κ* sur la voyelle suivante est très rare et jamais nécessaire, et elle s'observe seulement sur les voyelles atones, tandis que l'action de *α* sur les voyelles voisines moins ouvertes, que je propose, est, comme il sera démontré dans cette étude, inévitable.

2) *N. Politis*, *Παροιμίες* 3, 576.

3) *Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν* 5 (1928) p. 339.

4) *E. Manolakkis*, *Καρπαθιακά* p. 167.

5) Pour l'étymologie de ce mot cf. *N. Andriotis*, *Glotta* 25, 16.

6) *R. M. Dawkins*, *Modern, Greek in Asia Minor* p. 612.

thos, ποδάρι > ποάρι > πουάρι et πουάρι Rhodes, ποδαρικό > ποαρικό > πουαρικό Carpathos, ποδάς > ποᾶς > πουᾶς (mais πόδι > πόϊ, κεροπόης, τριπόης) Carpathos, πολλά > ποά > πουά Cappadoce (Pharassa) ¹, προαύλιο > προαύλιο > πουραύλιο Céphalonie, προβάλλω > προάλλω > προάλλω Carpathos, προβάλωμα > προάλωμα > προάλωμα Carpathos, προβατινά > προατινά > προατινά Carpathos, προβιά > προά > προά (mais προβέα > προέα) Carpathos, ρογάτορας > ροάτορας > ρουάτορας (mais ρογέω > ροεύω) Cos, ρογατούρι > ροατούρι > ρουατούρι. Calymnos, Cos, ital. σοαζα > σουάτζα et σουατζάκι Naxos (Apiranthos), στοά > στοά Chio, Kythnos, Pont, τὰ ὠὰ τὰ οὐὰ > τὰ οὐᾶ > τὰ βγά > τ' ἄβγα commun, ² τοῦτο δά > τουτοά > τουτουά Carpathos, φοβᾶται > φοᾶται > φουᾶται (mais φόβος > φόος) Carpathos, Nisyros.

b) Quand *o* est précédé d'un *a* :

ἀγοράζω > ἀοράζω > ἀουράζω Castellorizo, ἄγρωστη > ἄγρωστη > ἄγωστη > ἄωστη > ἄουστιας Naxos (Apiranthos) ἀγωγίζω > ἄωίζω > ἀουίζω Carpathos, ἄωγεν > ἄωμεν et ἄουμεν Chypre, ἄλλο > ἄο > ἄου > ἄβου Cappadoce (Pharassa) ³ ἄλλο > ἄο > ἄου > ἄβου Cappadoce (Pharassa), ἀναγωνίδι > ἀναωνί > ἀναωνί Carpathos, ἀπὸ μέσα > ἀομέσα > ἀουμέσα Carpathos, Castellorizo, ἀπὸ πέρα > ἀοπέρα > ἀουπέρα Carpathos, ἀπὸ ῥόξω > ἀοπόξω > ἀουπόξω Carpathos, ἄωρος > ἄουρος > ἄγουρος commun, ἄραβωνιάζω > ἄραωνιάζω > ἄραωνιάζω Rhodes, γιά ἄρας > γιάωρας > γιάουρας Rhodes, ζαβοκέρα > ζαοκέρα > ζαουκέρα Castellorizo, Rhodes, Ζαγοριανός > Ζαοριανός > Ζαουριανός Carpathos, κάδος > κάος > κάους Rhodes, Κάης > Κάος > Κάους ⁴, κάθουμαι > κάομαι > κάουμαι Rhodes, καράβολας > καράολας > καράουλας Nisyros, καλάουρας Carpathos, Rhodes, λαγός > λάος > λάους Rhodes, λαγωνιάρης > λαωνιάρης > λαουνιάρης Carpathos, λαγωνικό > λαωνικό > λαουνικό Symi, λαγωνιό > λαωνιό > λαουνιό Chio, ὁμορφοκαμωμένος > ὁμορφοκαωμένος > ὁμορφοκαουμένος Carpathos, πάωρα > πάουρα > πάουρα Corfou ⁵, ραντουράω > ραντουράου Carpathos, τὰ ὄρη—ἀοριανός > ἀουριανός Carpathos, ἀουρίτικος Carpathos, τράγος > τράος > τράους Rhodes, φαβολύτης > φαολύτης > φαουλύτης Carpathos ⁶, χάος > χάους Cappadoce (Sinassos).

1) H. Grégoire, *Note sur le dialecte de Pharasha*. Bull. Corr. hell. 33 (1909) p. 154.

2) M. Philindas, *op. cit.* 2, 45.

3) R. M. Dawkins *op. cit.* p. 149, 158.

4) Λαογραφία 11 (1934—37) p. 574.

5) Ibidem 8 (1921—25) p. 533.

6) Parmi les exemples provenant du Dodécane, qui sont cités plus haut ou qui seront cités plus bas dans l'examen du traitement de *s* près de *a*, la

Au même principe de changement doit être ramenée la fermeture de *ω* atone en *ου* dans la terminaison verbale de la 1ère pers. du sing. de l'indicatif présent —άω, qui se produit normalement dans quelques parlers du Péloponnèse (Messénie [Androussa], Arcadie), dans l'île de Leucade et ailleurs, p. ex. ἀκονάου, βασιάου, βοηθάου, γελάου, κοεμάου, λυγάου, μαδάου, μεθάου, νογάου, ξεφτιάου, πάου, πεινάου, σιουράου, τηράου, tandis que l'*ω* de la même terminaison dans les mêmes parlers reste intact, dans les cas où le phonème précédent n'est pas un *α*, p. ex. ἀκῶ, ἀρμέγω, βάζω, γιομίζω, ζιῶ, ἡμερεύω, θέλω, κενώνω, λυῶ, μένω, νηστεύω, παλεύω, στέργω, τάζω, φέρω etc.

Toutefois il y a des cas où la fermeture de *ο* en *ου* ne se produit point; cela arrive, même dans le parler de Carpathos, qui, après celui de Samothrace, applique la fermeture en question plus rigoureusement qu'aucun autre parler, dans les cas où cette voyelle appartient à un élément grammatical, comme la terminaison du nominatif masc. sing.—ος, et du nom. neutre sing. ·ο (p. ex. κάρα·ος, τρά·ος, μά·ος, πα·σήμα·τος, πετρόλα ο, κακόπλα ο, πέλα·ο, ou en composition, quand l'*ο* est la voyelle qui unit le premier composant avec le second, soit par juxtaposition ou par construction, p. ex. άνεμο·άμης, άπο αύλι, γλυκο·αλιζω, έκαλόά, (ή)λιο ασίλεμα, μερό·αλο, φραγκο·αζάνα etc. Cela arrive aussi dans le cas où l'*ο* appartient à l'initiale du mot qui en composition tient la place du second composant, p. ex. παρα·οσκείο, κατα ώτης etc.. (Une persistance identique de la voyelle s'observe, dans les mêmes conditions, dans le traitement de *ε* (*ε αι*) en *ι*, comme nous allons le voir plus bas).

Dans ces cas *ο* est protégé par des facteurs psychologiques, qui tendent à maintenir partout la forme grammaticale, telle qu'elle s'emploie dans les cas ordinaires, où une fermeture pareille n'est pas possible. Mais la tendance phonétique exercée par la présence du *α* sur *ο* est quelquefois plus forte et l'emporte sur le sentiment conservateur des sujets parlants, et *ο* se réduit à *ου* même dans les cas cités ci-dessus, comme ἄλλο > ἄβου, κάρδος > κάρους, λαγός > λάους, τράγος >

plupart de ceux de Carpathos, qui sont les plus fréquents, sont empruntés aux livres de *M. Michailidis Nouaros*, Δημοτικά τραγούδια Καρπάθου et Λαογραφικά σύμμεικτα Καρπάθου 1—2 Athènes 1932 34, ceux des autres îles du Dodécacanèse et des Cyclades du Sud sont empruntés au livre de *K. Dieterich*, Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden in Vergleich mit denen der übrigen Inseln des ägäischen Meeres, Wien 1908, et à des glossaires manuscrits, qui se trouvent dans les archives du Dictionnaire historique de l'Académie d'Athènes.

τράους, χάος > χάους etc., *φαβολύτης > φασουλύτης, ἀπὸ μέσα > ἀουμέσα* etc.

En néo grec commun, le traitement en question est, comme on le voit d'après ces exemples, très rare, mais cela ne tient qu'à la rareté du groupe *oa* en néo-grec commun; ce qui est important pour nous ici, c'est qu'un groupe vocalique *oa* n'existe plus dans la langue commune, et que les rares cas où un pareil groupe existait anciennement, comme dans les mots ὄα, ἄωρος, τὰ ὄα, n'offrent aujourd'hui qu'un *ov* à la place de *ω*. Quant à la persistance du groupe *ao* dans la terminaison verbale *-άω*, je suppose que *ω* s'appuie sur la terminaison verbale générale *ω*, qui l'a empêché de s'altérer.

Dans les autres parlars le traitement de *o* près de *a* est très clair. Comme on le voit, l'accent n'exerce, à l'apparition du fait, aucune action; l'*o* tonique est traité, devant ou après un *a*, comme l'atone, ce qui montre que la présence de l'accent n'est pas la condition déterminante de l'apparition du fait, comme c'est le cas par exemple dans la fermeture de *o* dans les parlars septentrionaux. On en peut déduire qu'en samothracien aussi *o* atone près de *a* serait traité comme *o* tonique, si la fermeture générale de *o* atone ne masquait pas le phénomène. La preuve que la présence de la voyelle *a* est la condition déterminante de l'apparition de la fermeture est fournie par la différence de traitement de *o* dans les formes du même mot, où, pour des raisons différentes, le phonème voisin de *o* est autre que *a*; ainsi nous avons p. ex. *ρῶγα > ροῦα, ρουάτορας* mais *ρωγεύω > ρωγεύγω* (et non pas **ρουμεύγω*), *φοβάται > φουᾶται* mais *φόβος > φόος* (et non pas **φοῦος*), *ἐπρόβαλα > προῦαλα* mais *προβέλλω > προέλλω* (et non pas **προυέλλω*), *τοῦτο δά > τοῦτουά* mais *τοῦτο, ἐδῶ δά > ἐδοῦα* mais *ἐδῶ > ἐβῶ, λόγιαζε > λούαε* mais *λογοῦται > λοοῦται, βοδάκι > βουάτσι* mais *βόδι, κάκοδας > κάκουας* mais *κακόδια, ποδάς > πουᾶς* mais *πόδι > πόι* et *ποδόννηα > ποόννηα* etc. Nous allons voir plus bas la même différence de traitement dans l'examen du traitement de *ε* près de *a*.

Le traitement de *o* en *ou* dans les parlars du Sud n'a pas été jusqu'à présent envisagé dans la totalité des cas où il se rencontre. Certains linguistes, n'ayant sous les yeux que peu de cas, où l'*o* qui se ferme repose sur un *ω* ancien, comme dans *ρῶγα > ροῦα*, ont cru qu'il s'agissait d'une évolution de *ω* ancien, telle que dans les mots *σαπώνιον > σαπούνι, ρωθώνιον > ρουθούνι, σκωρία > σκουριά* etc.¹ D'autres, ayant sous les yeux des cas où un *o* se ferme en *ou* après une consonne labiale ou gutturale, ont été portés à voir, partout où une pareille

1) G. N. Hatzidakis, *Μεσαιωνικά και νέα Ἑλληνικά* 2,289.

fermeture se rencontre, l'influence d'une consonne précédente labiale ou gutturale: c'est ainsi que M. Philindas¹ a interprété le cas de $\kappa\acute{o}\alpha\epsilon > \kappa\acute{o}\upsilon\beta\alpha\kappa\alpha\varsigma$ et beaucoup d'autres. Il y a, en effet, plusieurs cas dans les parlers du Sud, ainsi que dans le néo-grec commun, où l'influence d'une pareille consonne est possible. Mais il est à mon sens indiscutable que la fermeture de o dans les exemples cités ci-dessus ne peut être attribuée à l'action de la consonne labiale ou gutturale précédente, car cette explication, dans tous les cas où elle a été proposée, n'est valable que pour le traitement de o atone² et ne rend pas compte du traitement de o tonique, tandis que la fermeture que nous examinons ici apparaît dans des conditions absolument différentes. En samothracien elle est si régulière près de α , et si indépendante de la consonne précédente, qu'on doit exclure toute influence de cette consonne. Dans les autres parlers, comme il résulte de la totalité des exemples déjà cités, la fermeture se produit, quelle que soit la place de l'accent, indépendamment de la nature de la consonne qui précède, mais toujours auprès d'un α . Si la fermeture, dans ces cas, était le résultat de l'action de la consonne précédente, elle devrait se produire seulement à l'atone et seulement dans le voisinage immédiat d'une consonne labiale ou gutturale; dans ce cas tous les exemples où une pareille consonne fait défaut, ainsi que les cas où l' o qui se ferme se trouve à l'initiale du mot, seraient inexplicables. Mais un simple regard sur nos exemples permet de constater que o se ferme après $\beta, \gamma, \delta, \kappa, \lambda, \mu, \nu, \pi, \rho, \sigma$, c'est à dire après presque toutes les consonnes. Enfin il ne faut pas oublier que dans les cas où la consonne précédente est une liquide, ρ ou λ , une pareille action sur l' o suivant doit être exclue, car on sait fort bien que la seule influence que ces consonnes puissent exercer sur une voyelle précédente ou suivante est de la changer en ϵ ; je me borne à quelques exemples: 1) $\rho\acute{o} > \rho\epsilon$: $\beta\rho\sigma\chi\acute{\eta} > \beta\rho\sigma\chi\acute{\eta}$, $\tau\rho\sigma\chi\acute{o}\upsilon\lambda\iota > \tau\rho\sigma\chi\acute{o}\upsilon\lambda\iota$, $\Pi\rho\sigma\kappa\acute{o}\pi\eta\varsigma > \Pi\rho\sigma\kappa\acute{o}\pi\eta\varsigma$, $\varphi\rho\delta\acute{o}\nu\iota\mu\omicron\varsigma > \varphi\rho\delta\acute{o}\nu\iota\mu\omicron\varsigma$, $\kappa\alpha\tau\rho\acute{o}\pi\tau\eta\varsigma > \kappa\alpha\theta\rho\acute{\epsilon}\varphi\tau\eta\varsigma$, etc. 2) $\sigma\rho > \sigma\rho$: $\acute{\alpha}\nu\tau\acute{\iota}\delta\omega\rho\omicron > \acute{\alpha}\nu\tau\acute{\iota}\delta\epsilon\rho\omicron$, $\kappa\alpha\lambda\acute{o}\theta\omega\rho\omicron\varsigma > \kappa\alpha\lambda\acute{o}\theta\epsilon\rho\omicron\varsigma$, $\pi\alpha\nu\acute{\omega}\rho\iota\omicron\varsigma > \pi\alpha\nu\acute{\epsilon}\rho\iota\omicron\varsigma$ etc. 3) $\lambda\omicron > \lambda\epsilon$: $\acute{\alpha}\lambda\omicron\gamma\omicron > \acute{\alpha}\lambda\epsilon\gamma\omicron$, $\acute{\alpha}\rho\omicron\tau\rho\omicron > \acute{\alpha}\lambda\omicron\tau\rho\omicron > \acute{\alpha}\lambda\epsilon\tau\rho\omicron$, $\acute{\alpha}\lambda\omega\pi\omicron\upsilon > \acute{\alpha}\lambda\epsilon\pi\omicron\upsilon$, $\lambda\iota\omicron\pi\rho\acute{\iota}\nu\iota > \lambda\epsilon\pi\rho\acute{\iota}\nu\iota$, $\lambda\omicron\pi\omicron\nu\nu\tau\acute{\iota}\acute{\alpha} > \lambda\epsilon\pi\omicron\nu\nu\tau\acute{\iota}\acute{\alpha}$ etc. 4) $\omicron\lambda > \epsilon\lambda$: $\theta\omicron\lambda\acute{o}\varsigma > \theta\epsilon\lambda\acute{o}\varsigma$, $\kappa\alpha\theta\omicron\lambda\iota\kappa\acute{o}\varsigma > \kappa\alpha\theta\epsilon\lambda\iota\kappa\acute{o}\varsigma$, $\kappa\alpha\theta\acute{o}\lambda\omicron\nu > \kappa\alpha\theta\acute{\epsilon}\lambda\omicron\nu$, $\mu\omicron\lambda\acute{o}\chi\alpha > \mu\epsilon\lambda\acute{o}\chi\alpha$, "Ολυμπος > Ελυμπος, Πολύκαρπος > Πελύκαρπος, ἀπολωλός > πελελός, πόλεμος > πέλεμος³. Tous ces exemples montrent que la tendance de o près d'une

1) M. Philindas, *op. cit.* 3.158 et suiv.

2) G. N. Hatzidakis, *Einleitung*, p. 104

3) M. Philindas, *op. cit.* 2, 206.

consonne liquide est de devenir ε et non pas ov .

Ainsi le nombre des cas où, dans nos exemples, l'influence de la consonne précédente sur le o qui se ferme en ov est possible, est très restreint. Et le seul fait qu'on puisse concéder ici c'est que le passage de o à ov , provoqué par le voisinage de α , a été peut-être dans quelques cas favorisé aussi par le voisinage immédiat d'une consonne labiale ou gutturale, et que, dans ce cas cette consonne a été capable de faire passer l' o suivant à ov , si α n'était pas là; mais, la présence de α près de o étant donnée, l'influence de la consonne précédente ne pouvait être que secondaire.

Le phénomène ne se laisse pas interpréter, à moins qu'on n'étudie la fermeture dans la totalité des exemples où les consonnes labiales et gutturales font défaut, mais on rencontre de nombreux cas où l'influence de la consonne précédente doit être exclue. Le principe de l'explication est d'ailleurs fourni par le samothracien, où le fait apparaît clairement dans son indépendance absolue à l'égard de la consonne précédente.

J'ai indiqué, dans l'examen des formes samothraciennes, comment la frappante analogie de la réduction de ε au phonème immédiatement plus fermé en présence de α facilite la compréhension de la nature de ces faits. Nous allons voir que cette analogie frappante dans le traitement de ces mêmes voyelles près de α se retrouve dans les parlers des îles du Dodécanèse et ailleurs; ce sera la meilleure preuve que les deux traitements exigent la même interprétation. Il sera évident et clair ici, mieux que dans l'examen du traitement de o en ov , que la fermeture de la voyelle ne tient point à la présence de telle ou telle consonne, car nous savons que la réduction de ε en ι , due à l'action de la consonne voisine, est inconnue dans les parlers néo grecs.

Traitement de ε près de α .

1) *Traitement de ε tonique*: a) Quand ε est suivi d'un α : Ἄνδρέας > Ἀντριάς commun, ἀποκρέββατος > ἀποκρέατος > ἀποκρίατος Carpathos, ἀποστερνέας > ἀποστερνιάς Pont, ἀραιά > ἀραία > ἀρία Zante, γραιία > γρία Rhodes, Zante, γριά commun, Δικαίακας > Δικίακας Magne, ἐλέγασι > ἐλέασι > λίασι Cos¹, ἐξέχασα > ἐξέασα > ἐξίασα Symi, θέατρο > θιάτιουρο Péloponnèse (Vourvoura), καραβέα > καραβία Rhodes, καραβέας > καραβιάς Carpathos², κρέας > κριάς > κριάς commun, κρέββατος > κρέατος > κριάτος

1) K. Dieterich, *Sprache*, p. 449.

2) Λεξικογραφικόν Ἀρχεῖον 6, 274.

Cos, μέγας > μέας > μίας Carpathos, Sériphos, (cf. aussi les toponymies *Μία χωριό*, *Μία λιβάδι*, *Μίαν άπλίϊ* Carpathos, *Μία νερό* Myconos), δλοξίασπος > δλοξίασπος Pont (Cotyora) ¹, δστέατα > σταιάτα Cappadoce (Aravan.), παρέα > παρία Carpathos, φλέβα > φλέα > φλία Calymnos, Cos ² et Φλία > Βλία (mais Φλωότης l'habitant du village Φλία) Carpathos et φλεβότουρον > φλεότουρον Carpathos, φρέαρ > φρία Apulie (Bona), ώρι-αία > ώρία ³.

b) Quand ε est précédé d'un α : άγέλη > άέλη > άίλη Rhodes, άγέμω-τος > άέμωτος > άίμωτος Symi, άέρισμα > άίρισμα Pont, άναέρνω > άναέρ-νω > άναίρων Carpathos, Symi, έλυμος > άέλamos > άίλαμος Calymnos, Cappadoce, Carpathos, Crète, Rhodes ⁴, (cf. ζουφαίλαμος Carpathos, μολλαίλαμος Carpathos), καρέγλα > καέγλα > καίγλα Carpathos ⁵, παραγέ-μωση > παραέμωση > παραίμωση Castellorizo.

2) *Traitement de ε atone* : a) Quand ε est suivi d'un α : 'Αγία "Αν-να > 'Ε-"Αννα et 'Ι-"Αννα Cappadoce (Pharassa), άγκιστρα > άγκισριά Symi, άνεβάζω > άνεάζω > άνιάζω mais άνέβησε > ένέησε Carpathos, άνε-βάτης > άνεάτης > άνιάτης Carpathos, άποβαλλώνομαι > άπεαλλώνομαι > 'πιαλλώνομαι Rhodes, άποκρεββατή > άποκρεατή > άποκραιτή Cos, βέβια > βέβια Corfou ⁶, Πελοποννήση (Vourvoura), βέβια Πελοποννήση, γελάω > γεά-γω > γιάγω Cappadoce (Pharassa), δίκαια > δίσια Castellorizo, δωρεά > δωριά Chio ⁷, έαντός > ιαντός Eubée (Avlonari), Calymnos ⁴, Cos, Pont, γιαντός Cappadoce (Aravani, Silli), γιαντός Carpathos, έβροιακή > έ-βροιακή Siphnos et ailleurs, έλάτη > έάτι > γιάτιοι Cappadoce (Pharassa), έλάτε > ιάτε > γιάτε Cappadoce (Pharassa) ⁸, ηθελα > ηθεα > ηθία Carpa- thos, κατεβάζω > κατεάζω > κατιάζω (mais εκατέβη > εκατέη) Carpathos, κρεβ-βατίνα > κρεατίνα > κραιτίνα Carpathos, λεγάμενος > λεάμενος > λιάμενος Cos, μεγάλος > μεάλος > μιάλος Carpathos, Cos et ailleurs, μεγαλώνω > μεαλώνω > μιαλώνω Carpathos, Théra, μεγαρισμένο > μεαρισμένο > μια-ρισμένο Naxos, παιδάκι > παιάκι > πιάκι (mais παιδι > παιί) Cos, πετρεά > πειριά commun, προστεγάδα > προστεάδα > προστιάδα Amorgos, ρεγά-λια > ρεάλια > ριάλια mais ρέγουλα > ρέουλα Chios, Chypre ⁹, Crète, Σε-

1) 'Αρχεϊον Πόντου 7, 155.

2) K. Dieterich, *op. cit.*, p. 12.

3) S. Myrivilis, 'Η ζωή έν τάφω, p. 37.

4) Λαογραφία 12, 110.

5) M. Michailidis—Nouaros, Δημοτικά τραγούδια Καρπάθου, p. 17.

6) G. Salvanos, *op. cit.*, p. 24.

7) A. Corais, 'Ατακτα 4¹, 109.

8) R. M. Dawkins, *op. cit.*, p. 157.

9) K. Παραϊοαννου, Περί τών έν τή μεσαιωνική και νεωτέρα Κυπριακή ξένων γλωσσικών στοιχείων (Athènes, 1936), p. 99.

βαστός > Σεαστός > Σῖαστός, Σῖασή Carpathos, σκελᾶ > σκεῖ > σισῖᾶ Cappadoce (Pharassa), στεγάδα > στεάδα > σῖάδα et σῖάνιζα Siphnos, στεγάδι > στεάδι > σῖάδι (mais στέγη > στέη) Chypre ¹. στεγάζω > στεάζω > σῖάζω Cypre, Kimolos ², Naxos, Seriphos, Siphnos, στεγασιά > στεασιά > σῖασιά Cypre, σῖασμένος, σῖαστός Naxos, τσακρεᾶ > τσακρῖά Cypre, Φλεβάρης > Φλεάρης > Φλιάρης Calymnos, Cos, Rhodes ³, φρεγάδα > φρεάδα > φροῖάδα > βροῖάδα Chypre ⁴, φρεγάδι > φρεάδι > φρεᾶι et φροῖᾶι Carpathos ⁵, ψεγάδι > ψεάδι > ψῖάδι Naxos (Apiranthos), ψεγαδιάζω > ψεαδιάζω > ψῖαδιάζω Carpathos, Naxos (Apiranthos).

b) Quand ε est précédé par un a : ἄγε > ἄε > ἄϊ Cos, Péloponèse, Pont, Siphnos, ἀγελάδα > ἀελάδα > ἀϊλάδα Paros, ἀιλάδα Andros, ἀλιάδα Siphnos, ἀγελάδι > γεάδι > γῖάδι Cappadoce (Pharassa), ἀγελιά > ἀελιά > ἀϊλιά Crète, Rhodes, ἄγετε > ἄετε > ἀϊδε commun, ἀδεοφός > ἀεοφός > ἀϊροφός Rhodes, ἀντροῖοφος Rhodes, ἀερισμός > ἀϊρισμός Pont, ἀετός > ἀϊτός ⁶ commun, ἀναγερός > ἀναερός > ἀναῖρος Chypre, ἀνάτομα Carpathos, ἀνάτομος Symi, ἀπεπάνω > ἀεπάνω > ἀϊπάνω Céphalonie, ἄς εἶχεν > σᾶεν > σᾶϊν Chypre ⁷, δεκαεννιά > δεκαῖννιά mais ἐννιά Cappadoce (Pharassa), δεκαεφτά > δεκαῖφτά mais ἐφτά > ὄφτά Cappadoce (Pharassa), ἐβδομάδες > βδομάες > βδομαῖς Rhodes, εἰς πολλά ἔτη > σπολάιτη Péloponnèse, καθετή > καετή et καῖτή Symi, καθετεύω > καετεύω > καῖτεύω Symi, κλαδετῆρες > κλαετῆρες > κλαῖτῆρες Chio, κλάδεντῆρι > κλαεντῆρι > κλαῖφτῆρι et κλαῖχιτῆρι Rhodes, Λάδεσμα > Λάεσμα et Λάῖσμα (nom de lieu) Rhodes, μαεριᾶ > μαεριά > μαῖριά Carpathos, μαζεύω > μαεύω > μάῖβρω Rhodes, με-

1) A. Sakellariou, *Κυπριακά*, p. 797.

2) K. Dieterich, *Sprache*, p. 51.

3) Λαογραφία 12, 115.

4) K. Papaioannou, *op. cit.*, p. 69.

5) M. Michailidis Nouaros, *Λαογραφικά σύμμεικτα Καρπάθου* 2, 90.

6) Le mot ἀϊτός doit être écrit avec ι et non pas η, comme on l'écrit couramment; c'est ce qu'a indiqué K. Dieterich, *Untersuchungen*, p. 77, car il ne s'agit point de la forme poétique ancienne ἀητός, mais d'une forme reposant sur le commun ἀετός. Quand au procédé de l'évolution vers ἀϊτός, M. H. Pernot, *Phonétique* p. 198, accepte une, diphtongaison récente de a devant le τ, en partant de la forme dialectique ἄτός; on aurait ainsi l'évolution ἀετός > ἄτός > ἀϊτός. Je crois aussi pour ἀϊτός à l'influence de l'a précédent.

7) On notera que dans les parlers de Chypre s'observe parfois, sporadiquement et sans conséquence la fermeture de a atone en i, indépendamment de l'espèce des phonèmes voisins et que la cause de cette fermeture n'est pas encore claire. Il est par conséquent possible que dans certains des exemples chypriotes cités ci-dessus, et sans que nous puissions rien affirmer avec certitude, l'e était déjà changé en i avant l'amuissement de la consonne qui la séparait de a.

γαρίζω > μαγερίζω > μαερίζω > μαϊροίτζω Carpathos, μεγαρισιά > μαγερισιά > μαερισιά > μαϊροισιά Carpathos, νὰ εἶχεν > νάεν > νάιν Chypre¹, νὰ ἔχω > νάίχω Cappadoce (Sinassos)², παπάδες > παπάες > παπάις Rhodes³, παγαινάμενος > πααινάμενος > παϊνάμενος Carpathos, παραγεμίζω > παραεμίζω > παραϊμίζω Castellorizo παραγεμιστός > παραεμιστός > παραϊμιστός Castellorizo, σταχτομάζεμα > σταχτομάεμα > σταχτομαΐμα Rhodes⁴, τὰ ἐνάντια > ταϊνάντια > τ' ἀγνάντια commun, φάγε > φάε > φάι Péloroponèse (Coroni), φάγετε > φάετε > φάιτε Symi, φοράδες > σουράες > σουράις Rhodes.

Le fait que la présence de la voyelle *a* est ici aussi la condition déterminante de l'apparition de la fermeture du *ε* en *ι* se démontre par la différence de traitement dans le même parler chez les formes du même mot quand le phonème voisin est autre que *a*; p. ex. ἀνεβάλλω > ἀνιάττω mais ἀνέβησε > ἐνέησε, κατεβάλλω > κατιάλλω mais ἐκατέβη > ἐκατέη, δεκαεφτά > δεκαϊεφτά mais ἐφτά > ὄφτά, δεκαεννιά > δεκαϊεννιά mais ἐννιά, παιδάκι > πιάκι mais παιδί > παΐ, στεγάδι > στιάδι mais στέγη > στέη etc.

La même explication exige un *ι* épenthétique dans les formes dialectales maniotes, telles que δαγκωματέα > δαγνωμαΐτά, δερματαρέα > δερματαΐρά, ζωναρέα > ζωναΐρά, λαβωματέα > λαβωμαΐτά, λαδέα > λαϊδά, μαγερέα > μαγεΐρά, ὀμματέα > μαΐτά, ραβδέα > etc.⁵ L' *ι* ici n'est que l' *ε* de la terminaison *έα*, qui probablement après le déplacement de l'accent sur *a*, s'est fermé en *ι* sous l'action de l'*a* suivant, puis, avant de perdre sa valeur vocalique, s'est déplacé par voie d'épenthèse sur la syllabe précédente. Le fait de l'épenthèse est sans doute postérieur au déplacement de l'accent sur l'*a* désinentiel; s'il est antérieur à la transformation de l'*ε* déjà atone en *ι* devant *a*, cela ne peut se préciser avec certitude, car le passage de *ε* à *ι* était possible aussi après l' épenthèse sous l'action de l'*a* du radical qui précède.

Tout cela, à côté des formes communes, comme ἀποκρέα > ἀποκροΐά, γραΐα > γροΐά, κοπρέα > κοπροΐά, κρέας > κροΐάς, μακρέα > μακροΐά etc., dans lesquelles *ι* garde encore sa valeur syllabique, nous permet de comprendre par quel procédé l' *ε* en élision est passé à *ι*, devant *a* et *o*, dans le grec du moyen-âge, pour aboutir plus tard, dans la

1) Λαογραφία 6, 538.

2) P. Lagarde, *Neugriechisches aus Kleinasien*, p. 38.

3) Le groupe *ας* dans les mots βδομά(δ)ες, παπά(δ)ες etc. *a*, à Rhodes, évolué en *ει*; il est hors de doute que ce traitement est de date postérieure au traitement *ας* > *αι* et que le groupe *ει* est une évolution du groupe *αι* > *αι*.

4) Λαογραφία 12, 17.

5) Cf. G. N. Hatzidakis, *Neugriechische Studien*, K.Z. 34 (1897) p. 136 et suiv.

plupart des parlers, ainsi que dans le néo-grec commun, à *j* après les consonnes voisées, à *χ* palatal après les consonnes dévoisées, à *ν* palatal après *μ*, ou à disparaître. Le passage de la terminaison *-έα* à *-ιά*, après une sonore, *χιά* après une sourde, *-νιά* après un *μ* (p. ex. *καρσάβέα* > *καρσάβιά*, *σπαθέασ* > *σπαθχιά*, *καλαμέα* > *καλαμνιά*) en néo-grec commun, à *-κιά*, dans les parlers de l'île de Chypre et ailleurs (p. ex. *ποδέα* > *ποδκιά*, *καρέα* > *καρκιά* etc.), et la disparition de *ε* après *λ* et *ν* en néo-grec commun, (p. ex. *μηλέα* > *μηλιά*, *βασιλέας* > *βασιλιάς*, *νέα* > *νιά* etc.) et après plusieurs autres consonnes dans les parlers du Nord, (p. ex. *καρεά* > *καρά*, *κερσά* > *κερσά*, *σπαθεά* > *σπαθά* etc.) supposent partout *-ια* comme étape intermédiaire; cela peut se démontrer de la façon suivante : 1) les consonnes *χ*, *κ*, *ν* ne peuvent jamais se tirer immédiatement d'un *ε*, 2) dans les cas où *ε* est représenté par zéro, la consonne précédente est palatale et cette palatalité ne pouvait se produire que dans le voisinage immédiat d'un *ι* et jamais d'un *ε*.

C'est donc une erreur de croire que c'est *ε*, dans les terminaisons *-έα*, qui est devenu consonne, ou qui a disparu, et d'écrire les formes néo-grecques, issues par élision des formes anciennes en *-έα* ou *-αία*, avec *ε*, ou avec *αι*, p. ex. *βασιλέας*, *καλαμεά*, *νεά*, *γοιιά*, *παλαιόγορια*, etc., comme font les partisans rigoureux de l'orthographe historique. Non seulement parce que *ε* phonétiquement n'existe plus dans ces cas, et qu'il est absurde et incorrect d'employer dans des travaux de linguistique une écriture aussi inexacte, mais aussi parce que la voyelle qui existait là avant de devenir consonne ou de disparaître était un *ι* et non plus un *ε*. L'*ε* étant en néo-grec un phonème assez ouvert, non seulement ne peut immédiatement devenir consonne ou disparaître, mais il y a des cas où il est capable d'assimiler des phonèmes comme le *α* et le *ου* (voir plus bas). S'il est donc nécessaire d'écrire la voyelle qui existait jadis, chose que la phonétique moderne ne saura jamais adopter, c'est un *ι* et non pas en *ε* qu'il faut écrire.

J'insiste particulièrement sur le fait de la fermeture de *ε* en élision près de *α*, car ce fait, étant un fait phonétique qui s'observe dans presque tout le domaine du néo-grec, donne un point d'appui très solide et sûr pour l'explication des faits dialectaux que je propose dans ce travail.

Il y a pourtant des cas, même dans le parler de Carpathos, qui après celui de Samothrace est le plus rigoureux dans l'application de la tendance phonétique en question, où la fermeture de *ε* en *ι* ne se produit pas; ces cas sont ceux où *ε* est un élément grammatical, comme p. ex. dans la terminaison du fém. plur. *-ες* (*ἀγριά-ες*, *κουταλά-ες*, *χα-*

λασμά-ες, χοντρά-ες etc.) ou dans la particule privative ξε- (ξε-άφω).

La défaillance de la tendance phonétique en question doit s'expliquer ici, de même que dans les cas semblables de la non fermeture du *o*, (p. 168) comme un résultat de la réaction de facteurs psychologiques, c'est à dire par le sentiment des sujets parlants qui pensent à la terminaison -ες ou au préfixe ξε- comme telles, ayant sous les yeux les autres cas d'emploi de ces éléments près d'une consonne, p. ex. χάρες μάννες, infiniment plus nombreux que ceux où une telle fermeture est impossible.

Cependant quelques exceptions nous montrent que la protection de *ε* dans ces cas n'est pas toujours possible et que malgré cette protection la tendance phonétique est quelque fois victorieuse; en voici des exemples: βδομάς, σουράς παπάς, φάϊ, νά ν. (cf. les cas analogues dans le traitement de *o* p. 168).

Il est intéressant et très important pour la compréhension des faits en question que la fermeture de *ε* en *ι* se produise dans plusieurs parlars de Chypre et du Dodécanèse, non seulement en présence de *a* mais aussi en présence d'une autre voyelle ouverte, qui est *ο*; en voici quelques exemples.

Traitement de *ε* près de *ο*.

1) *Traitement de ε tonique.* a) Quand *ε* est suivi d'un *ο*: ἀπολέω > ἀπολέω > ἀπολίω¹ Cos, ἀστερέωτος > ἀστερίωτος Pont (Cérasonte), δίκαιος — Δικαίος > Δικίος Péloponnèse (Magne), θρέω > θρίω Paros, Rhodes, Siphnos, κλαίω > κλίω Chypre, Cos, κλιῶ Chypre, λέγω > λέω > λίω, Chypre, Cos, παλαίω > παλίω Chypre, φρέαρ > φρέος > φρίος Symi, φταίω > φτίω² et φτιῶ, φκιῶ Chypre, φτιζῶ Symi, χρέος > χρίος Cos.

b) Quand *ε* est précédé d'un *ο*: ἀγριωέλι > ἀγροῖλι et ἀγροῖλιο Carpathos, ἀποδέλοιπος > ἀπόέλοιπος > ἀποῖλοιπος Calymnos, κερατοδέτης > κερατοῖτης > κραιτότης Rhodes, τὸ αἶμα > τόμα Cappadoce, φοβέρα > φοῖρα Carpathos, ὄ ἔλα > ὄιλα et χῶιλα Cos.

2) *Traitement de ε atone.* a) Quand *ε* est suivi d'un *ο*: ἀνεβαστάρι > ἀνεβοστάρι > ἀνεοστάρι Carpathos, ἀνεβόστιο > ἀνεόστιο > ἀνιόστιο Carpathos, ἀνεβοστῶ > ἀνεοστῶ > ἀνιοστῶ (mais ἀνελυδιῶ, ἀνεκαπνιά) Calymnos, ἀνεβολιάζω > ἀνεολιάζω > ἀνιολιάζω Carpathos, ἀνεβόλιασμα > ἀνεόλιασμα > ἀνιόλιασμα Carpathos, ἀνεγορεύω > ἀνεορεύω > ἀνιορεύω Thera, νιορεύω Cos, Rhodes, νιορεύω Rhodes, βεβαιώνω >

1) K. Dieterich, Sprache, p. 379.

2) A. Sakellarios, Κυπριακά, p. 416.

βεβιώνω¹ Cos, βελόνι > βεόνι > βιόνι² Cappadoce (Pharassa), ἐγὼ > ἐὼ > ἴω Carpathos, Chypre, Rhodes, ἔορτή > ἰορτή > ἵορτή commun, θεὸς > θιός Chio, Symi, σιός Chio (Nénita), Cos (Kérphalos), σίος Chio (Nénita), κάθε ὥρα > καθιώρα Rhodes, σκευοφύλακας > σκεοφύλακας > Σκιοφύλακας (surnom) Carpathos, χρεωφειλέτης > χριωφειλέτης Naxos (Apiranthos), ὄραιοίτατος > ὠριώτατος Castellorizo.

b) quand ε est précédé d'un ο : ἀγριοελιά > ἀγροελιά > ἀγροιλιά mais ἐλιά Naxos (Apiranthos), ἀγριοελιά > ἀγροιλιά Cassos, ἀπὸ ἐτοῦ > ἀποῖτοῦ Naxos (Apiranthos), ἀπροετοιμαστος > ἀπροϊτοίμαστος Arcadie, ἀσφόμελος > ἀσπέλας > ἀσπίλας et ἀσπιλιά Calymnos, Cos, καλόγερος > καλόερος > καλόιρος, καλοῖράκι, καλοῖρίστικα Symi, πρὸς ἐσπέραν > προεσπέρα > προῖσπέρα Icarie, προεσιώς > προῖσιώς Carpathos, Pont, τὸ ἐμαντό μου > τοῖμανιτό μου Naxos (Apiranthos), φλογερός > φλοερός > φλοῖρός Cos, φοβερίζω > φοερίζω > φοῖρίζω³ Cappadoce.

En dehors du parler de Samothrace et de ceux de Chypre et du Dodécannèse, il est un autre domaine du néo-grec, dans lequel on peut observer un pareil traitement des voyelles ο et ε en présence de voyelles plus ouvertes qu'elles, comme l'a, et que j'ai cru nécessaire d'exposer à part; c'est le tsaconien. Il est vrai qu'en ce qui concerne la réduction de ο devant α dans ce dialecte, il est difficile de se rendre compte avec certitude de la cause de cette réduction, car la persistance du timbre fermé de l'ω ancien masque le phénomène; dans des cas tels que ὄρωσα > ὄροῦσα, φορῶσα > φοροῦσα, θὰ χαλάσω > θὰ χάου καλῶς > καοῦ etc., il est malaisé de dire si le passage de ω à ου est l'effet de l'influence de l'a voisin, ou bien si l'ω maintient ici le timbre fermé qu'il avait anciennement avant la disparition des λ et σ intervocaliques. Les groupes οα, αο n'étant pas fréquents dans ce dialecte, on ne peut pas trouver de nombreux exemples du traitement de ο près de α, qui seraient plus sûrs; les seuls exemples que j'en connais sont πούα issu de πόδα et προύατε, issu de πρόατο > πρόβατο, mais deux hirondelles n'apportent pas le printemps. Ce qui est clair et sûr dans ce dialecte c'est le traitement de ε (ε, αι) tonique devant α, ο, ou devant ου reposant sur un ω ancien; en voici quelques exemples :

1) Devant α : ἀσπαλαθέα > ἀσπαλία, ἀχλαδέα > ἀχραῖα, βασιλέας > βασιλίας, βορέας > βορίας, γονέα > γονία, γραία > γρία, δαφνέα > ἀφρία, δεκαρέα > δεκαρία, ἔλα > ἰα, ἔλαία > ἔλία, ἐννέα > ἐννία, ἰτέα > ἔτια, καλογραία > καογρία, μυρταλία > μονταλία, Μορέας > Μορία, μαλέα > μαλία, νομέα > νο-

1) Ch. Pantélidis, *Φωνητικὴ Κύπρου καὶ Δωδεκανήσων*, p. 11.

2) M. R. Dawkins, *op. cit.*, p. 156.

3) *Ibidem*.

μία, στερέα > στερία, φονέα > φονία, πτελέα > φτελία, φωλέα > φωλία etc.

2) Devant o : χρέος > χρίε. 3) Devant ou issu de ω : κασσέω > κασσίου, ποιέω > ποίου, σαλεύω > σαλίου etc.

M. Deffner, qui a le premier constaté cette fermeture, avait supposé qu'elle devait être ramenée à la prononciation fermée de l'ε long ancien. «Wir werden also, écrit-il, ε als durch Vokaltrübung aus langem e (weil betont) entstanden betrachten. Wie das agr. η (e) allmählich zu ι getrübt wurde, so auch das zak. e in obigen Substantivis»¹. M. G. Hatzidakis remarque dans son *Einleitung in die neugr. Grammatik*, p. 9. que la fermeture de ε en tsaconien doit s'être accomplie à une date assez reculée dans des groupes vocaliques anciens, car elle ne s'observe point dans ceux qui se sont formés par suite de l'amuisement du λ intervocalique. «Dieser Wandel, écrit-il, des e Lautes muss in eine ziemlich alte Zeit versetzt werden, denn, wo in neuerer Zeit durch Schwund eines Konsonanten vor die Vocale a, o, u zu stehen gekommen ist, bleibt er intakt; cf. ἀγέω=ἀγέλα, χεούνα=χελώνα, καβέωρι=καβελάρις..., ἔαφο=ἔλαφος, πέαγο=πέλαγος etc. Es ist also nicht nur für älter als das Gesetz des Wegfalls des λ Lautes zu halten, sondern wohl dem alten Lakonischen selbst zuzuschreiben, da sich solche Formen bekanntlich im Lakonischen finden». Dans les Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα¹ tome 1 p. 163 il ajoute encore : «Ἐάν τις λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἑσυχίου «δηαὶ προσαγορεύονται ὑπὸ Κρητῶν ἀφ' κριθαίου», εὐστόχως μεταβληθεῖσαν εἰς διαὶ ἰνδ. γανας, καὶ τὰ τσακωνικὰ νομία, φονία, χρίε, κρίε κττ. πείθεται ὅτι ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις ἐπέδωκεν ἡ κλειστή αὕτη τοῦ ε πρὸ τῶν ἀδρροτέρων φθόγγων προφορὰ πικρὰ τοῖς δωριεῦσι ἔτι μᾶλλον, ὥστε καὶ ὅσα ε διὰ τοῦ F τὸ πάλαι χωριζόμενα ὑπὸ τῶν ἀκολούθων φωνηέντων α, ο, ω παρέμενον ἐν τοῖς δοκίμοις χρόνοις ἄτρεπτα ἐτράπησαν ἐν τοῖς μεταγενεστέροις»². Ainsi Hatzidakis croyait que le traitement de l'ε est de date assez ancienne; telle était aussi l'opinion de Thumb (Dial. 92). Mais quelques années plus tard, dans une étude publiée sous le titre: *Zur Synizesis im Neugriechischen* dans la revue *Kuhn's Zeitschrift* 34 (1897) p. 114, on comprend mal pourquoi il a abandonné cette explication et en a proposé une autre. En citant les formes tsaconiennes χρίε, κρίε, φονία, il écrit: «Es handelt sich also offenbar um eine Uniformierung beider Ausgänge -έα und -ία, die wir auch im Zakynthischen und z. T. auch im Kymäischen

1) M. Deffner, *Zakonische Grammatik*, p. 142.

2) Cf. aussi G. N. Hatzidakis, *Zur Wortbildungslehre des Mittel- und Neugriechischen*, B. Z. 2, 235 et suiv., et *Μεσαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά* 1, 340, 367.

gesehen haben». G. Anagnostopoulos, dans sa grammaire du tsaconien¹, en parle avec circonspection; il voit dans le traitement de ε en ι en tsaconien un fait simplement analogue à celui qui s'observe dans le laconien ancien et il remarque que la date où la fermeture de ε s'est opérée de nouveau dans le tsakonien ne peut être fixée; mais remarquant que cette fermeture s'observe également sur la diphtongue ai , ainsi que sur ε , nous pouvons admettre avec certitude qu'elle a eu lieu après l'évolution de la diphtongue ai en ε et avant l'amuissement des consonnes γ , δ , λ , car elle ne s'observe point dans les groupes vocaliques issus de l'amuissement de ces consonnes. M. H. Pernot, dans son *Introduction à l'étude du dialecte tsakonien*², accepte aussi que le fait tsakonien est indépendant du laconien, car les deux évolutions sont séparées par bien des siècles et rien n'indique qu'elles soient identiques dans leur principe, tandis que M. E. Bourguet dans une étude sur le laconien, parue quelques années avant, garde le même point de vue en citant la forme tsakonienne *ἐνρία*³.

J'accepte aussi que le traitement de ε devant des voyelles plus ouvertes (α , o) dans les parlars modernes, le tsakonien compris, est historiquement indépendant de celui qui s'observe dans le laconien et les autres dialectes anciens. Je n'ai cependant pas le moindre doute sur le fait que les causes phonétiques qui l'ont provoqué et produit jadis sont les mêmes que celles qui l'ont reproduit encore une fois, et à des dates différentes, dans certains parlars actuels; les deux faits, ancien et moderne, sont non seulement extérieurement semblables, mais aussi phonétiquement de même nature. Ceci posé, il y a lieu, avant de nous occuper de l'explication phonétique de ce traitement, de ne pas exclure sa phase ancienne, qui exige aussi une explication de la part de la phonétique moderne et qui ne lui a pas encore été donnée par ceux qui s'en sont occupés.

C'est pour cela que j'ai cru nécessaire de citer ici, dans le même ordre qu'auparavant et aussi brièvement que possible les exemples connus du traitement ancien, afin que le lecteur puisse considérer les faits qui nous occupent dans toute leur étendue, aussi bien dans l'espace que dans le temps.

Le traitement en question, c'est à dire la tendance à ne tolérer

1) G. Anagnostopoulos, *Tsakonische Grammatik*, p. 12.

2) H. Pernot, *Introduction à l'étude du dialecte tsakonien*. (Collection de l'Institut néo-hellénique de l'Université de Paris. Paris 1934), p. 65.

3) E. Bourguet, *Le dialecte laconien*. (Paris 1927), p. 134.

un groupe de deux voyelles ouvertes, s'observe non seulement en laconien ancien, mais aussi sur un domaine très étendu des dialectes doriens de la métropole et des colonies, ainsi qu'en béotien. Dans ces dialectes l' ε tonique ou atone devant une voyelle plus ouverte que lui, comme a , o , ω , aboutit à ι et quelquefois à $\varepsilon\iota$, qui représente un phonème long situé entre le ε et le ι , c'est à dire un ε très fermé. Ce traitement s'observe dans les groupes vocaliques εa , εo , $\varepsilon \omega$ originels, ou hystérogènes, formés par suite de l'amuïssement d'un σ ou d'un j intervocaliques anciens. Le même traitement, dans les groupes vocaliques provenant de l'amuïssement du digamma intervocalique ne s'observe qu'en béotien et dans le thessalien du Sud. Dans les divers parlers du dorien l' ε se maintient, dans ces cas, intact, comme il a été constaté par A. Skias¹. Et c'est le maintien du ε dans les cas où la consonne qui la séparait du a était un digamma, qui nous enseigne mieux que tout autre que la cause de la fermeture est l'action de l' α , car on voit clairement que c'est la persistance du digamma à l'époque où le σ et le j étaient déjà disparus qui avait protégé le ε de l'action de l' α .

Le traitement de cet ε a été déjà étudié par F. Solmsen², qui en a donné une analyse exacte selon les auteurs chez lesquels il apparaît, et selon les formes grammaticales où il se produit, mais non pas, ce qui pour moi est le plus important, selon les voyelles auprès desquelles il apparaît, c'est à dire en regard des causes qui le produisent³.

Le traitement a été constaté sur des monuments épigraphiques provenant de Lacédémone, de Crète (à l'exception de villes d'Hiérapytna, Praesos, Itanos, Olleros), d'Argos, d'Épidaure, d'Héraclée, de Chypre (Idalion, Tamasos, Arsinoé, Golgoï), de Pamphylie, de Mes-

1) A. Skias, *Περὶ τῆς Κορινθίων διαλέκτου*, p. 96.

2) F. Solmsen, *Der Uebergang von ε in ι vor Vokalen in den griechischen Mundarten*. K. Z. 32 (1893) 513-553. Cf. aussi J. Brause, *Lautlehre der kretischen Dialekte*. (Halle a. S. 1909), p. 75 et suiv.

3) F. Solmsen a cherché à fixer aussi la date de l'apparition de ce fait; ainsi, en partant de l'observation que le fait ne se produit pas dans les groupes où la consonne disparue était un digamma, il suppose qu'il doit être apparu dans les dialectes doriens après la fondation des colonies doriennes en Crète et à Tarente, et après la disparition du σ et du j intervocaliques, mais certainement avant la disparition du digamma, tandis qu'en béotien et en thessalien du Sud, où s'observe une tendance à un pareil traitement, elle doit être apparue à une date postérieure et notamment après la disparition du digamma, car elle s'observe aussi dans les groupes vocaliques formés par l'amuïssement du digamma intervocalique.

sène, de Thessalie (Hestiotis et Pelasgiotis) ¹.

Voici comment les faits se répartissent selon la voyelle qui produit la fermeture :

A) *Traitement de ε devant α.*

1) *Traitement de ε tonique* : ἔαα > ἴαα Pamphylie, ἀτελέα > ἀτελία > ἀτελία Chypre, κέαται > κίαται Crète.

2) *Traitement de ε atone* : δωρεάν > δωριάν Crète, ἔαίτη (att. οὔση) > ἴαίτη, ἐανοβλεφάρων > ἴανογλεφάρων Laconie, ζεαί > διαί Crète, Θεάρης > Θιάρης Argos, Φέπια > Φέπια > Φέπια Chypre, Φέπια > Φέπια Pamphylie, μεγάλη > μειχάλη, Μεγαλίνα > Μιαλίνα Pamphylie, μέρεα > μέρια Crète, κατέθεαν > κατέθιαν > κατέθιαν Chypre, τέρχνεα > τέρχνια > τέρχνιά Chypre, χρούσα > χρούσια Crète.

B) *Traitement de ε devant ο.*

1) *Traitement de ε tonique* : ἀδικέομες > ἀδικίομες et ἀδικιῶμες Laconie, ἀναγγέλοντι > ἀναγγελίοντι Héraclée, ἀννέοιτο > ἀννοίτο Crète, ἀπορέομες > ἀπορίομες Laconie, ἐμετρέομες > ἐμετρίομες Héraclée, ἐπικαταβαλέοντι > ἐπικαταβαλίοντι Héraclée, Θέοπος > Θίοπος Argos, καλέοντι > καλίοντι Crète, κοσμέοντος > κοσμίοντος Crète, λυχοφορέοντες > λυχοφορίοντες Laconie, μογέομες > μογίομες Laconie et μογίομορ (Aristoph. Lysistr. 1002), παρακαλέοντι > παρακαλίοντι Crète, πλέον > πλίον Crète, ποέοντες > ποίοντες Héraclée, φονέοντι > φονίοντι Crète, φωνέοι > φωνίοι Crète.

2) *Traitement de ε atone* : ἀδελφεός > ἀδελφίος Crète, ἀργύρεον > ἀργύριον Laconie, ἔθνεος > ἔθνιος Crète, ἐκόσμεον > ἐκόσμιον Crète, ἔοντα > ἴοντα Crète, Chypre, θεός > θιός Chypre, θεοφόρος > σιοφόρος Laconie, Θεοκλείδας > Θιοκλείδας Argos, Θεοτέλες > Θιοτέλες Argos, Θεοκλήι > Θιοκλήι Laconie, κορμεόντων > κορμιόντων Crète, μετεροσόμενον > μετεροσιόμενον Crète, ὁμιόμεθα > ὁμίόμεθα Laconie, παγχρούσεος > παγχρούσιος Laconie, πύανειον > πύανιον Laconie.

C) *Traitement de ε devant ω.*

1) *Traitement de ε tonique* : ἀδικέων > ἀδικίων Héraclée, ἀνιοχέων

1) Cf. G. N. Hatzidakis, *Ἀκαδημικά ἀναγνώσματα* ², tome 2. p. 163. Fr. Bechtel, *Die griechischen Dialekte*, t. 2 p. 304, 405, 446, 674. A. Thumb—E. Kiekers, *Handbuch der griechischen Dialekte* ², p. 149 et suiv. G. Meyer, *Griechische Grammatik* ³, p. 109—113. F. Solmsen K. Z. 32, 550, 33, 513 et suiv. O. Hoffmann, *Die griechischen Dialekte* 1, 161., 2, 385. C. D. Buck, *Introduction to the Study of the Greek Dialekts* ², (Boston 1928), p. 19 et suiv. Ed. Schwyzler, *Griechische Grammatik*, (München 1934), p. 242.

>άνιοχίων Laconie, ἐγFηληθέωντι>ἐγFηληθίωντι Héraclée, ἐμμενέω>ἐμμενίω Crète, ἐπαινέω>ἐπαινίω Laconie, ἔωντι>ἔωντι Crète, Φετέων>Φετίων Crète, ἡμισέων>ἡμισίων Laconie, Θεών>Θίων Argos, Σίων Laconie, μογέω>μογίω Laconie, τειχέων>τειχίων Laconie, ὑμένωμες>ὑμνίωμες Laconie.

2) *Traitement de ε atone* : γαλεώτης>γαλιώτας Laconie (selon Hé-sychius), θεῶ>θειῶ Laconie, θεῶν>σιῶν Laconie, Θεωνίς>Θιωνίς Argos, Θεωνίδας>Σιωνίδας Laconie, λεγεῶν>λεγιῶν Laconie (selon Hé-sychius), μετεῶν>πεδιῶν Argos¹.

Le même traitement de ε atone ou tonique s'observe en béotien², en Thessalien du Sud. dans les mêmes conditions, c'est à dire près d'une voyelle plus ouverte que lui (α, ο, ω), mais non seulement dans les groupes vocaliques dûs à l'amuissement du σ ou du j intervocalique, comme cela a été le cas en dorien, mais aussi quand la consonne disparue était un digamma, ce qui montre que dans ce dialecte, contrairement à ce qui s'est passé en dorien, la tendance de ε à se réduire sous l'influence d'une voyelle voisine plus ouverte, a survécu jusque et après l'époque de la disparition du digamma. En voici quelques exemples :

A) *Traitement de ε devant α*. 1) Tonique : Βορέας>Βορίας, Ἐροτοκλέας>Ἐροτοκλίας. 2) atone : ἀνέθεσαν>ἀνέθειαν, ἄστεα>ἄστια, θεαρός>θιαρός, Φέτα>Φέτια.

B) *Traitement de ε devant ο*. 1) Tonique : Φιλαρχέοντος>Φιλαρχίοντος, νέος>νίος, ρέοντος>ρίοντος. 2) atone : Θεογίτα>Θειογίτα, θεός>θιός, Θεόφειστος>Θιόφειστος, Κλεόμαχος>Κλιόμαχος, Κλεονίδεος>Κλιονίδιος, Κλεοφάνεος>Κλειοφάνειος.

C) *Traitement de ε devant ω*. 1) Tonique : ἀμέων>ἀμίων, Κλέων>Κλίων, λέων>λίων, Νέων>Νίων. 2) Atone : ἐγῶν>έων>ίων et ἰωνεῖ en face du dorien ἐγωνεῖ, ἐώσας>ιώσας.

On sait que l'ionien et l'attique obtient ordinairement au besoin de reformer les groupes constitués par deux voyelles ouvertes

1) On pourrait se demander si dans les exemples donnés ci-dessus l'ι que le dorien fournit en face de l'ε ionien-attique repose vraiment sur un ε ancien, et s'il ne s'agit pas plutôt d'un ι pro-dialectal maintenu en dorien. Pour écarter ce doute il suffit de rappeler que les mots correspondant à nos exemples en sanscrit offrent, en face de l'ι dorien, un α, qui ne peut reposer que sur un ε indo-européen (p. ex. att. ζεαί : dor. διαί : sanscr. γαवास) et que cet ε indo-européen s'est conservé partout où la persistance d'une consonne intervocalique ne lui a pas permis de se mettre en contact avec une voyelle plus ouverte.

2) Cf. *Butteinwieser*, I. F. 28, 4 et suiv.

par un procédé différent, c'est à dire par une dissimilation quantitative, p. ex. βασιλήων > βασιλέων, ἦώς > ἔως etc. Il y a cependant dans ces dialectes aussi quelques exemples, dûs peut-être à l'influence du béotien, indiquant que le timbre de l'ε devant α, ο, ω et même devant ου était souvent très fermé; c'est pour cela que dans ces cas on employait dans l'écriture la lettre ει, qui représentait à cette époque le e long fermé, p. ex. βασιλέα > βασιλεία, γραμματέα > γραμματεία, ἐὰν > εἶαν, ἕαντοῦ > εἶαντοῦ, νέα > νεία, κατεαγόντων > κατειαγόντων etc., δεόμενος > δειόμενος, θεοῖν > θειοῖν, Τιμόθεος > Τιμοθεῖος, ἱερέως > ἱερεῖως, ἰδρύσεως > ἰδρῦσειως, κέωνται > κείωνται, νεωκορίου > νειοκορίου, Σοφοκλέους > Σοφοκλείους etc. ¹

Cette demi-fermeture est phonétiquement de la même espèce que la fermeture complète du dorien, mais pour des raisons qui nous échappent elle n'a pas pu avancer au-delà d'une étape intermédiaire; notre affirmation s'appuie entre autres sur le fait que cette demi-fermeture est attestée souvent en béotien, où la fermeture complète de ε en ι apparaît nettement.

Ainsi la tendance à la fermeture des voyelles ο et ε auprès d'une voyelle plus ouverte n'a pas absolument disparu avec les dialectes anciens, mais a survécu, quoique très sporadiquement et avec des effets moindres, dans le grec commun de la période alexandrine, jusqu'au début du moyen-âge; c'est ce que l'on peut voir dans une quantité considérable de formes qui se rencontrent dans des textes vulgaires sur papyrus, sur des inscriptions et dans des glossaires remontant à cette époque. En voici quelques exemples :

A) Fermeture de ο (et ω) en ου : Ἰωάννης > Ἰουάννης, Λαοδίκη > Λαουδίκη (écrit Λαυδίκη) ², Ἰωννάκιος > Ουανάκιος ³, ὄα > οῦα chez Galène, ἀλοῦα > ἄλοια chez Hésychius, ὄα, τὰ πρὸς πολλῶν οῦα καλούμενα Galène Gloss., ὄη τὸ δένδρον, ἧς ὁ καρπὸς ὄα καλεῖται, ὑπὸ δὲ τῶν πολλῶν οῦα, μετὰ τοῦ υ Galène De simpl. pharm. 8 p. 214, τὴν προτέραν συλλαβὴν τοῦ τῶν οῦων ὀνόματος ὑπὸ τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων διὰ μόνου τοῦ ο

1) Cf. G. N. Hatzidakis, *op. cit.*, I, 232. F. Blass, *Ueber die Aussprache des Griechischen*³, p. 33 et suiv. K. Meisterhans, *Grammatik der attischen Inschriften*³, p. 45 et suiv. Ed. Schwyzer, *Grammatik der perg. Inschriften*, p. 44 et suiv. O. Hoffmann, *op. cit.* 3, 384. K. Brugmann, I. F. 9, 344 et suiv.

2) Cf. K. Dieterich, *Untersuchungen zur Geschichte der griechischen Sprache*, p. 77.

3) Sur une inscription du 6e siècle: Κυριε βοηθησον τω δουλω σου ουακίω. Cf. G. Agnello, *Architettura rupestre bizantina. II Cenobio di S. Marco nel siracusano* (Per l'Arte Sacra. Luglio-December 1935 p. 53-62).

γράμματος γράφεσθαι τε καὶ λέγεσθαι Galène, op. cit. 6, p. 351 ὁδὸν interj. eadem, ut videtur, quae apud recentiores οὐδὸν (Thesaurus).

B) *Fermeture de ε en ι et ει*. 1) *Près de α* : ἐάν > ἡάν, ἐαρινόν > ἰαρινόν, ἐπηρεάσαντος > ἐπηρειάσαντος, ἔτεα > ἔτια, commeatum > κοιμᾶτον, cerealis > κεριάλις, κραταιά > κρατειά, Laureati > Λαυριάτου, νεανισκάρχης > νιανισκάρχης, horrea > ὄρρη etc. ¹.

2) *Près de ο* : ἀβέβαιος > ἀβέβιος, ἀναβόλαιον > ἀναβόλιον, ἐορτή > ἰορτή ou ἰόρτη, λέων > λείων² (cf. néogr. λιόντας, λιοντάρι). Ici peuvent être ajoutés un certain nombre de mots composés de θεός, qui offrent la forme θειο-, mais où d'ailleurs il est très vraisemblable que dans la plupart des cas l'influence du mot θεῖος ait été en jeu, p. ex. a) Sur des inscriptions: θειολόγος, θειῶ. b) Dans des textes : θειόδομος, θειόδοτος, θειογενής, θειοποιέω, θειότης, θειοφανής, θειόω etc. ³. Même dans les textes de la fin du moyen-âge nous rencontrons quelquefois des formes analogues, comme ὠρήας⁴ (ὠραίας), παλῆος⁵ (παλαιός), νεῖος⁶ (νέος), σίαια⁷ (ὀστέα), ἐνιαυτός⁸ (ἐνεαυτός).

Pour résumer tout ce qui a été exposé jusqu'ici, nous dirons que nous sommes en présence de phénomènes phonétiques de même nature, apparaissant, sans qu'il y ait dépendance entre eux, avec une conséquence et une répartition géographique fort inégales, dans plusieurs parlars grecs, anciens et modernes, et se manifestant dans un certain nombre de faits qui peuvent se ramener à la même formule : *Une voyelle ouverte atone ou tonique se réduit au phonème immédiatement plus fermé en présence d'une voyelle plus ouverte.*

Voici comment, en bref, les faits se répartissent :

1) Dans le parler de Samothrace tout ο et ε tonique en présence de α se réduit constamment et sans exception au phonème immédiatement plus fermé: ο en ου et ε en ι; ces faits s'observent dans les groupes vocaliques dûs à l'amuissement du ρ intervocalique, mais non chez ceux qui sont dûs à l'amuissement du λ intervocalique. On ne peut

1) Cf. K. Dieterich, op. cit., p. 45.

2) Sur une inscription magique : ὀρκίζω σε εἰς τὸν θεὸν τὸν μέγαν, τὸν αἰώνιον... δι' ὃν ὁ λείων ἀφείησιν τὸ ἄρπασμα καὶ τὰ ὄρη τρέμει; voir Rich. Wünsch, Antike Fluchttafelⁿ, (Bonn. 1912), p. 25.

3) K. Dieterich, op. cit., p. 45.

4) A. Diacrousis, Κρητικὸς πόλεμος, vers 25, p. 110

5) K. Sathas, Μυσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη 2, 623.

6) Ibidem 2, 620.

7) I. Glycas, chez Du Cange.

8) D. C. Hesseling, Le roman de Digénis Acritas, vers 741 : Λαογραφία 3, 575.

pas se rendre compte, dans ce parler, du traitement de *o* et de *ε* atones dans les mêmes conditions, car ce traitement est masqué par la fermeture générale de ces deux voyelles à l'atone, accomplie depuis longtemps dans tous les parlars septentrionaux et en vertu d'une règle phonétique de nature différente.

2) Dans les parlars des îles du Dodécanèse le *o* et le *ε* toniques ou atones, en présence de *a* (le *ε* aussi en présence de *o*), se réduisent également au phonème immédiatement plus fermé, c'est à dire *o* en *ov* et *ε* en *ι*; ces faits se produisent quelle que soit la consonne intervocalique disparue, et non seulement quand la voyelle plus ouverte suit, comme c'est le cas en samothracien, mais aussi quand elle précède. Quoique en samothracien les faits se présentent avec des effets plus profonds, c'est toutefois dans ces parlars que les phénomènes phonétiques qui nous occupent s'observent le plus nettement, car tout soupçon d'une fermeture due à la présence ou non de l'accent étant exclu, il nous est permis de voir les faits au regard de la véritable cause de leur apparition. Le traitement se manifeste dans les diverses îles avec une fréquence et des effets inégaux; les parlars où il semble être le plus fréquent sont ceux de Carpathos, Rhodes, Cos; plus rares sont les exemples provenant de Chio et de Naxos. En chypriote les exemples du traitement de *o* en *ov* font défaut; ceux du traitement de *ε* en *ι* sont sporadiques.

3) En néo-grec commun le traitement de *o* près de *a*, et de *ε* près de *a* et de *o* se manifeste de façon plus rigoureuse. Les très rares groupes originels *oa* ont, sans exception, évolué en *ova*. On ne trouve pas de groupes hystérogènes *oa*, qui pourraient nous renseigner sur la survivance ou non de cette tendance, à cause de la persistance des consonnes en néo-grec commun. Les groupes *εa*, *εo* anciens, qui étaient extrêmement fréquents, ont évolué partout, dès le moyen-âge, en *ia*, *ja*, de sorte qu'aujourd'hui presque aucun mot d'origine purement populaire n'a conservé intacts les groupes *oa*, *εa*, *εo*.

4) En tsaconien il n'est pas aisé de nous rendre compte du traitement de *o* devant *a*, à cause de la persistance du timbre fermé de *o*, qui repose sur un *ω* ancien; les cas où il s'agit d'un *o* ancien, qui seuls pourraient être sûrs, sont très rares. Mais le traitement de *ε* tonique en *ι* devant *a* et *o* est très clair.

5) Dans les parlars doriens anciens les exemples du traitement de *o*, *ω*, devant *a* font défaut; mais les exemples du traitement de *ε* tonique ou atone devant *a* et *o*, dans les cas où les groupes *εa*, *εo* sont dûs à la disparition du *σ* et du *ϝ* intervocaliques, sont si nombreux et

instructifs, qu'ils ne laissent aucun doute sur la nature phonétique du fait. Le maintien de ε dans le cas où la consonne qui le séparait jadis de α était un digamma, nous montre mieux que tout autre fait que c'est l'action de α qui produit la fermeture de ε . On voit clairement en effet que c'est la persistance du digamma intervocalique qui l'a protégé de l'action destructrice de α et de σ à une époque où la disparition du σ et du j intervocaliques a laissé l' ε de ces groupes succomber sous l'action de ces voyelles.

6) En béotien et en thessalien du Sud le même traitement se produit dans tous les groupes vocaliques $\varepsilon\alpha$, $\varepsilon\sigma$, $\varepsilon\sigma\nu$, même dans le cas où la consonne intervocalique amuie était un digamma.

7) L'ionien et l'attique offrent aussi quelques exemples sporadiques de fermeture de l' ε atone ou tonique devant α et σ , non pas comme le dorien et le béotien en ι , mais en $\varepsilon\iota$, qui est aussi un ε très fermé, étape intermédiaire de l'évolution de ε vers ι . Le fait que cette demi-fermeture est de même nature que la fermeture complète trouve sa confirmation dans l'observation qu'elle se produit aussi en béotien, à côté de la fermeture complète.

8) Le grec commun de l'époque alexandrine et romaine offre quelques exemples de fermeture de σ et de ε près d'une voyelle plus ouverte, mais la provenance géographique et la date des textes sur lesquels s'observent ces traitements sont si diverses qu'il ne nous est pas permis d'en tirer de conclusions décisives.

Nous pouvons donc, en nous appuyant sur ces faits, établir la règle générale suivante, portant sur une tendance synchronique et diachronique, plus ou moins universelle, de la langue grecque, et valable pour les parlers anciens et modernes cités ci-dessus :

Le néo-grec ne souffre pas de groupes vocaliques constitués par deux voyelles ouvertes; en vertu de cette règle l' σ et l' ε atones ou toniques en présence d'un α , l' ε même en présence d'un σ , tendent, avec une régularité inégale dans les divers parlers, à se réduire au phonème immédiatement plus fermé, c'est à dire σ en $\sigma\nu$ et ε en ι . Ce phénomène est historiquement indépendant mais phonétiquement de la même nature que la réduction de ε en ι ou en $\varepsilon\iota$ en dorien, et, sporadiquement, en béotien et en ionien-attique ancien.

Mais l'établissement d'une tendance ou d'une loi phonétique ne suffit pas pour nous renseigner sur la nature du changement dont elle enregistre le résultat. Le linguiste ne peut pas se contenter d'établir une tendance ou une loi, il doit aussi fixer les causes mécaniques, qui, dans la fonction du langage, produisent cette réduction. C'est

cela que je tâcherai de faire dans les pages suivantes.

Mais avant d'aborder ce problème je veux écarter une objection que l'on pourrait avancer. Dans les parlers de quelques îles de l'Égée comme Naxos, Icarie, Skyros, et dans celui du Magne méridional¹, quoique l'amuissement des consonnes intervocaliques ait déjà donné naissance à plusieurs groupes de voyelles ouvertes, comme *oa*, *ea*, *eo*, la fermeture de *o* en *ov* et de *ε* en *ι*, qu'on s'attendrait à trouver dans ces parlers, en vertu de la règle que je viens de proposer, ne s'observe point. S'il s'agit vraiment d'une tendance universelle de la langue grecque, à quoi tient cette différence de traitement, et comment expliquer l'irrégularité de la fermeture dans les divers parlers, anciens et modernes?

A cette objection je crois devoir répondre ceci. Il est vrai qu'on n'a pas encore tâché de fixer, au moyen d'un appareil enregistreur, le degré d'ouverture de ces voyelles dans les parlers où la fermeture fait défaut, car il est possible que les voyelles *o* et *ε*, au voisinage d'une voyelle plus ouverte, ne soient pas prononcées aussi ouvertes que d'ordinaire. Mais admettons qu'elles gardent leur timbre ouvert ancien. Tous ceux qui s'occupent de problèmes phonétiques savent que les changements phonétiques n'apparaissent pas à la même date dans les diverses régions d'une unité linguistique, et n'atteignent pas d'un seul coup tous les mots sur lesquels ils portent, mais qu'ils s'étendent graduellement sur eux. Nous savons que dans quelques-uns de ces parlers les consonnes intervocaliques qui séparaient des voyelles ouvertes ont disparu dès le moyen-âge; ailleurs le phénomène s'est produit à une époque postérieure, et dans certains parlers ils sont en train de disparaître de nos jours. Il y a donc lieu d'admettre que la date de l'amuissement des consonnes intervocaliques dans les parlers où le traitement des groupes vocaliques *oa* en *ova* et *ea* en *ια* ne s'observe pas, est très récente. Nous savons en outre que l'ensemble des mots qui, par suite de changements antérieurs, passe, à une date donnée, dans le domaine de l'action d'une loi ou d'une tendance phonétique, ne succombe pas d'un jour à l'autre à l'action de cette loi ou tendance, car le sentiment conservateur que les sujets parlants ont de chaque mot, s'y oppose. Je me borne à quelques exemples empruntés à la phonétique néo grecque. Dans l'île de Kéa le mot *πυλλολόγος*, après la disparition du *γ* intervocalique se prononce *πυλλολός*, le groupe des deux *oo* s'étant simplifié en un *o* simple, tandis qu'en Crète, où la

1) A. Mirambel, *op. cit.* p. 163 et suiv.

disparition du γ intervocalique s'est accomplie à une date postérieure, le même mot se prononce encore *πουσόος*. Dans le dialecte tsaconien le mot *παλάμη*, après la disparition du λ intervocalique, qui, nous sommes en état de le savoir, s'est accomplie à une époque assez reculée, se prononce *πάμη*, tandis qu'en Crète, où la disparition de la même consonne est un fait récent, le mot se prononce encore *παάμη*. Dans le parler de Carpathos, où la disparition des β , γ , δ , s'est accomplie depuis longtemps, on prononce *φά* pour *φάβα*, *σιάρι* pour *σταβάρι*, *πή* pour *πηγή*, *καταφύ* pour *καταφύγι*, *φί* pour *φίδι*, *έβδομά* pour *έβδομάδα* et il ne faut pas s'étonner que ce soit dans ce parler que la fermeture de σ et de ϵ dans les groupes *σα*, *εα*, *εο* est la plus fréquente, tandis que dans d'autres parlers, comme celui de Naxos, où la disparition de β , γ , δ est selon toute apparence récente, les mêmes mots se prononcent *φάα*, *σιάρι*, *πήή*, *καταφύι*, *φίι*. De même, dans plusieurs parlers, les mots *τρώω*, *λόος*, *φόος* se prononcent, après la disparition du γ , *τρώω*, *λόος*, *φόος*, tandis que dans le dialecte grec de Bova, en Italie méridionale, où le γ a, semble-t-il, disparu à une date antérieure, les mêmes mots ont déjà abouti à *τρώ*, *λό*, *φό*¹.

Dans les parlers septentrionaux les voyelles *ι* et *ου* anciennes disparaissent régulièrement à l'atone, mais non pas celles qui sont issues de la fermeture de ϵ et σ atones; celles-ci se sont jusqu'à nos jours soigneusement conservées. Toutefois, dans certains de ces parlers, ces *ι* et *ου* hystérogènes, ayant été absolument confondus avec les *ι* et *ου* anciens, ont déjà commencé à disparaître, comme je l'ai montré dans une étude spéciale².

Un dernier exemple. Dans quelques parlers septentrionaux les groupes consonantiques tels que *κτ*, issus de l'amuissement d'une voyelle interconsonantique, commencent déjà à subir l'action de la loi universelle du néo-grec, qui ne souffre pas le voisinage immédiat de deux consonnes explosives, et se sont changés en *χτ*, comme les groupes anciens; p. ex. *κουτι* > *κ'τι* > *χ'τι*, *κουτάβι* > *κτάβ'* > *χτάβ'*, comme *κτίζω* > *χτίζω*, *κτένι* > *χτένι*, tandis que dans la plupart de ces mêmes parlers la distinction entre les groupes anciens et hystérogènes persiste encore et le groupe *κτ* hystérogène reste intact.

Ceci posé, l'existence de quelques parlers, comme ceux de Naxos, d'Icarie et de quelques autres endroits, où les groupes vocaliques *σα*,

1) G. Morosi, *Studi sui dialetti di Bova*, p. 164, 176.

2) N. Andriotis, *Περὶ τῆς ἀποβολῆς τῶν τόπων φωνηέντων ἰ καὶ υ ἐν τῇ Νέῃ Ἑλληνικῇ*: Ἀθηνᾶ 43 (1931) p. 171 et suiv.

ea, *eo* subsistent encore intacts, ne saurait avoir aucune valeur démonstrative contre mon explication. Leur persistance ne tient qu'au fait que les groupes vocaliques en question se sont produits à une date postérieure aux changements survenus dans les autres parlars. Trouvant un appui dans le sentiment conservateur de sujets parlants, ils ont pu rester réfractaires et rebelles à l'action de la tendance générale. Il ne faut pas d'ailleurs oublier qu'un état phonétique est toujours un système de tendances et jamais un ensemble de résultats morts, et que «les lois phonétiques», comme le dit M. Vendryès, «n'expriment jamais que les moyennes, aussi bien dans l'espace que dans le temps». Ce n'est pas d'un seul coup ni au même moment que, sur une vaste étendue de terrain, s'accomplit une transformation phonétique. L'apparition de quelques formes isolées, dans les parlars qui ne sont pas encore atteints par la règle que j'ai fixée, comme p. ex. ἀγελάδα > ἀλλάδα Paros, ἀγελιά > ἀλλιά Crète, ἀραιά > ἀρία Zante, εαυτός > ιαυτός Eubée (Avlonari), μεγαλύνω > μῆαλύνω Thera, στεγάζω > στήάζω Kimolos, Naxos (Apiranthos), ψεγάδι > ψῆάδι ibidem, ἀγροελιά > ἀγροῖλιά ibidem, ἀνεορεύω > ἀνιορεύω ibidem, ἀπό ετοῦ > ἀποῖτοῦ ibidem, θρέω > θρίω Paros, Siphnos προεσπέρα > προῖσπέρα Icarie, τὸ ἔμαντό μου > τοῖμαντό μου Naxos (Apiranthos) χροοφειλέτης > χροῖφειλέτης ibidem etc., nous autorise à croire que l'action de la tendance que je viens d'établir ne tardera pas à se manifester, dans ces parlars comme ailleurs. Les traitements phonétiques qui nous occupent ici s'accompliront ils un jour d'une manière absolue, comme il est arrivé en samothracien: c'est là une question qui échappe à la compétence du linguiste. Son devoir est de constater avec toute la précision possible une tendance ou une loi phonétique dans toute son étendue, dans l'espace et le temps.

Je crois donc, après tout ce que nous venons d'observer, que la tendance de *o* et de *ε* à se réduire en présence d'une voyelle plus ouverte, que j'ai présentée comme un fait universel de la phonétique grecque, est une réalité indiscutable.

Il nous faut maintenant rechercher la cause mécanique du phénomène, c'est à dire l'interprétation phonétique de la prédominance des voyelles ouvertes *a* et *o* dans les changements phonétiques et de l'action destructrice qu'elles exercent sur les voyelles voisines moins ouvertes.

Les linguistes qui se sont occupés des parlars néo grecs où s'observent les faits en question, quoiqu'ils semblent ne pas ignorer ces faits, n'ont pas daigné les étudier à part, et ne disent rien sur la cause qui les a produits. Ainsi A. Heisenberg, dans l'étude spéciale qu'il a

consacrée à la disparition du ρ en samothracien ¹, tout en citant quelques exemples où les faits en question s'observent clairement, ne semble pas avoir compris qu'il s'agit là d'un phénomène phonétique régulier. M.A.A. Papadopoulos cite dans sa grammaire des parlers septentrionaux ² quelques exemples des traitements en question, mais il ajoute que la cause de ces traitements lui échappe. M. Ch. Pantélidis, dans son livre déjà cité p. 11, en notant le passage de ϵ à ι en hiatus dans les parlers de Chypre et du Dodécanèse, voit avec raison dans ce fait la voie par laquelle l' ϵ ancien a évolué en hiatus en j dans le néo-grec commun, mais il ne s'occupe pas de la cause phonétique de ce changement. M. P. Lorentzatos, qui a rencontré des formes telles que $\kappa\rho\acute{\epsilon}\alpha\varsigma > \kappa\rho\acute{\iota}\alpha\varsigma$, $\text{Ἀνι}\rho\acute{\epsilon}\alpha\varsigma > \text{Ἀνι}\rho\acute{\iota}\alpha\varsigma$ dans le parler de Céphalonie ³, dit aussi qu'il ignore la cause de ce traitement. M. H. Grégoire écrit à propos de la forme $\pi\omicron\upsilon\acute{\alpha}$ ($< \pi\omicron\lambda\lambda\acute{\alpha}$) qui s'emploie dans le parler de Pharassa en Cappadoce: «Je ne sais si dans $\pi\omicron\upsilon\acute{\alpha} > \pi\omicron\lambda\lambda\acute{\alpha}$ l' $\omicron\upsilon$ est antérieur à la chute des deux $\lambda\lambda$. Mais il est vraisemblable qu'il y eut une forme intermédiaire $\pi\omicron\upsilon\acute{\alpha}$ ⁴.

Le seul qui ait essayé d'expliquer phonétiquement ces faits est K. Dieterich. Dans ses *Untersuchungen zur Geschichte der griechischen Sprache*, p. 71 et suiv. où presque toutes les innovations phonétiques du grec vulgaire de l'époque hellénistique et romaine sont l'objet d'un examen détaillé, l'auteur, en étudiant des formes anciennes telles que $\text{Ἰου}\acute{\alpha}\nu\eta\varsigma$, $\text{Λαουδ}\acute{\iota}\kappa\eta$, ἰαρινόν , $\acute{\epsilon}\tau\iota\alpha$, $\text{Ἰορ}\acute{\tau}\eta$, $\text{νιανισκ}\acute{\alpha}\rho\chi\eta\varsigma$, $\kappa\epsilon\rho\acute{\iota}\acute{\alpha}\lambda\iota\varsigma$, $\acute{\alpha}\beta\acute{\epsilon}\beta\iota\omicron\varsigma$, $\kappa\rho\alpha\tau\epsilon\acute{\iota}\acute{\alpha}$, $\kappa\omicron\mu\acute{\iota}\alpha\tau\omicron\nu$ etc. en regard d'une dizaine d'exemples parallèles en néo-grec, les seuls qui lui fussent alors connus, comme $\acute{\alpha}(\gamma)\omicron\upsilon\rho\omicron\varsigma$, $\acute{\iota}\acute{\omega}$, $\mu\acute{\iota}\acute{\alpha}\lambda\omicron\varsigma$, $\pi\rho\omicron\sigma\tau\acute{\iota}\acute{\alpha}\delta\alpha$, $\acute{\alpha}\tau\acute{\omicron}\varsigma$, $\sigma\pi\omicron\lambda\lambda\acute{\alpha}\tau\eta$, $\acute{\alpha}\tau\iota\sigma\mu\acute{\omicron}\varsigma$ etc. a donné de ces faits l'explication suivante. «Wenn nun in diesen sechs Verbindungen ϵ zu ι und \omicron zu υ wird, so bedeutet das nichts anderes, als dass der stärkere der beiden Komponenten den anderem zu dem ihm entsprechenden extremsten Vokal herabdrückt. Beide Teile gingen zu leicht in einander über, ihre Farbe hob sie nicht scharf genug von einander ab. ϵ und \omicron werden daher in Verbindung mit dem vollen, starken α zu ι und υ geschwächt, da sich zwei Vokale von annähernd gleicher

1) A. Heisenberg, *Die liquida ρ im Dialekt von Samothrake*: Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Χατζιδάκι, p. 89 et suiv.

2) A. A. Papadopoulos, *Γραμματικὴ τῶν βορείων ιδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς*, p. 12.

3) P. Lorentzatos, *Ἀράμειξις*. Ἀθηνᾶ 16 (1904) p. 218.

4) H. Grégoire, *Note sur le dialecte de Pharasha*. Bull. corr. hellén. 33 (1909) p. 154.

Artikulationsstärke nicht nebeneinander vertragen. Oder allgemein: ein schwächerer Vokal wird neben einem stärkeren noch mehr geschwächt, falls er noch weiter geschwächt werden kann».

A cette excellente explication, qui, comme nous allons le voir, nous aidera à comprendre tous les faits traités jusqu'ici, je n'aurais rien à objecter, si Dieterich n'avait pas, p. 77 not. 2 ajouté. «Unser Gesetz ist also, wie man sieht, im Prinzip dasselbe wie im Nordgriechischen, wo auch ε und o zu i und u geschwächt werden, diese aber ganz schwinden, nur dass es in unserm Falle auf Vokalverbindungen beschränkt ist».

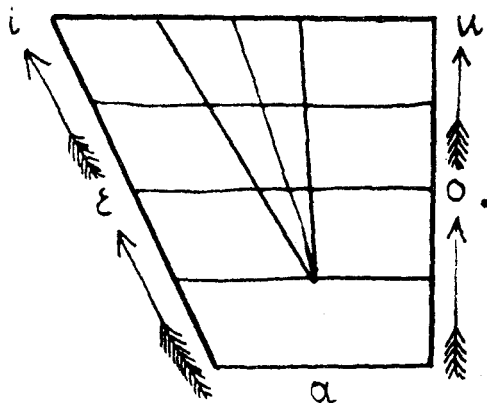
Cette identification est à mon avis absolument erronée. Car les causes phonétiques qui ont provoqué la fermeture générale des voyelles o et ε atones dans les parlers septentrionaux néo-grecs, restent encore obscures, et on ne peut pas interpréter un phénomène phonétique par un pareil procédé de comparaison. Ce que nous connaissons bien, ce sont les conditions dans lesquelles les faits apparaissent, et ces conditions sont, dans les deux cas, absolument différentes. Dans l'un la fermeture se produit régulièrement et sans exception à l'atone, jamais à la tonique, et sans égard à la nature du phonème voisin, dans l'autre cas l'apparition ou non de la fermeture est déterminée par la nature de la voyelle voisine, et elle se rencontre également à l'atone et à la tonique. Or, en principe, deux faits phonétiques extérieurement pareils, dont l'un est déterminé par une ou plusieurs conditions, que l'autre n'exige point, ne peuvent pas être de la même espèce.

Les conditions dans lesquelles apparaissent les changements phonétiques qui nous occupent ici, sans avoir rien de commun avec celles de la fermeture dans les parlers septentrionaux, sont cependant celles que K. Dieterich a discernées. Car, en examinant de plus près la nature phonétique des voyelles qui constituent les groupes vocaliques dans lesquels les faits en question apparaissent εa , εo , $a \varepsilon$, $o \varepsilon$, $o a$, $a \varepsilon$, nous constatons qu'elles appartiennent aux voyelles dites moyennes (Mittelvokale) et qu'elles occupent, au point de vue de l'ouverture buccale, les places immédiatement voisines, à côté du centre du schéma phonétique de la p. 192.

Or ces voyelles, chaque fois qu'elles entrent en contact avec le phonème qui occupe le centre, et qui est a , changent en s'éloignant du centre, comme poussées par une force centrifuge vers les phonèmes occupant les points extrêmes sur la ligne phonétique: ces points extrêmes sont i pour ε et ou pour o .

Ce fait est considéré en phonétique comme un phénomène de différenciation. La différenciation a en principe pour effet de rompre la continuité d'un mouvement articuloire dans un ensemble de deux phonèmes différents mais contigus. Elle tend à rendre distincts l'un de l'autre deux mouvements articuloires plus ou moins semblables. Elle est d'une manière générale une tendance à pallier l'hiatus constitué par deux voyelles ouvertes, comme pour éviter que deux phonèmes se confondent en s'assimilant; elle accentue ainsi le caractère différent de deux phonèmes qui se ressemblent, par une peur inconsciente de cette assimilation, qui pourrait altérer l'économie syllabique des mots.

La preuve que ce cas n'est pas imaginaire, et que chez les groupes constitués par deux voyelles ouvertes la moins ouverte court toujours le danger d'être assimilée par la plus ouverte, si la différen-

tion n'intervient pas, nous la trouvons dans les formes samothraciennes particulièrement instructives: *τώω*¹, issue de *τώα* > *τώα* par voie d'assimilation, au lieu de la forme attendue *τούα*, à une date où la tendance à la dissimilation avait déjà cessé d'être en vigueur, *ἀπόορι*² issue de *ἀπό εφοῦ* par la même voie, ainsi que dans des formes provenant d'autres parlers, comme *διάλος* < *διά(β)ολος* Cappadoce (Mylassa), *δμάλη* < *δμό(γ)αλη* Libysson, *ἀάκο* < *ἀέκο* Symi, *ἀποοροῦ* < *ἀπό εροῦ* Carpathos, *μαίλος* < *με(γ)άλος* Chio (Pyrgi) etc. Ces cas sont d'au-

1) Le traitement du groupe *oa* en *oo* (*ω*) a son parallèle en grec ancien; cf. les formes attiques *αἰδῶ αἰδῶ*, *αὔτοαδύς-αὔτωδης*, *ἡῶα-ἡῶ*, *ἵππο-ἀναξ*, *πρόφατος-πρωτος χειρο-ἀναξ-χειρῶναξ* etc. En dorien au contraire c'est l'*α* qui assimile l'*ο*; cf. *πρόφατος-πράατος* *πρωτος*, *αὔτο-αδύς-αὔτααδύς-αὔθάδης*, *λοχο-αγός-λοχαγός-λοχογός*, *ξενο-αγός-ξενααγός-ξεναγός* etc. cf. N. Hatzidakis, *Ἀκαδημαϊκὰ ἀναγνώσματα*² 1, 532, Ed. Schwyzler, *Griechische Grammatik*, p. 104, 250.

tant plus intéressants qu'ils nous montrent le résultat obtenu par la non-mise en vigueur de la différenciation; l'assimilation qui a eu lieu est le premier pas vers la destruction de l'économie syllabique du mot, car, à en juger par des cas comme ἀλωπὸς ἀωπὸς > ἀαπὸς > ἀπὸς Carpathoche (Pharassa), διαβόλε > διάολε > διάαλε > διάλε Crète, Eubée, ἐχάωσα > ἐχάασα > ἐχάσα commun, κάθομαι > κάομαι > κόομαι > κόμαι, Chio (Lithi), κατωγάρος > κατωάρης > κατωώρης > καιώρης Laconie, λαὸς > λαῖς > λᾶς Chypre, πανωγάρος > πανωάρης > παναάρης > πανάρης M. Philintas Γλωσσογνωσία 1,75, προάστιον > προάστιο > προσιό Lesbos, πρόβατα > προάτα > προάτα > προᾶτα Chio, Eubée, χάος > χάας > χάς Carpathos, Chypre¹, χλοάζω > χλαᾶζω > χλάζω Naxos (Apiranthos), χλοάζω > χλοόζω > χλόζω Péloponèse (Calavryta), ἄεκο > ἄάκο et ἄκο Symi, ἀναγέλαστος > ἀναέλαστος > ἀνεέλαστος > ἀνέλαστος Rhodes, ἀναδεορή > ἀνεορή > ἀνεορή Chypre, ἀνεβατή > ἀνεατή > ἀνεετή > ἀνειτή Carpathos, θεὸς > θεός > θός Crète Péloponèse, Pont, θεὸς > θεῖς > θῆς Crète, κάθεται > κάεται > κάται commun, μετέωρα > μετώωρα > μέτωρα Péloponèse, νεοσσός > νοοσσός > νοοσός etc., et par d'autres exemples de contraction, très fréquents dans le néo-grec, il ne serait pas téméraire de dire que, conformément aux règles phonétiques du néo-grec, qui ne souffrent pas la coexistence de deux voyelles pareilles, les formes τῶω, ἀπόοφτ', ὀμάαλη, μαᾶλος etc. aboutiront tôt ou tard à *τῶ, *ἀπόοφτ', *ὀμάλη, *μάλος etc., si une dissimilation secondaire ou le développement d'un *j* ou d'un *β* entre les deux voyelles n'intervient pas pour éviter l'hiatus et soutenir leur autonomie syllabique. Ces exemples, qui n'apparaissent qu'à l'état de tentative isolée, reposent sur une tendance qui est au fond négative, car elle ne s'observe que là où la tendance à la dissimilation fait défaut. Cependant cette tendance négative est très fréquente dans plusieurs parlers néo-grecs, car chaque parler obvie au besoin d'éviter l'hiatus de deux voyelles ouvertes par un procédé différent. On sait par exemple qu'en grec ancien, tandis que le dorien employait la fermeture de la voyelle moins fermée, l'ionien-attique employait ordinairement, si les deux voyelles étaient longues, la dissimilation quantitative, qui consiste dans l'abrègement de la voyelle longue précédente; p. ex. βασιλήων > βασιλέων, ἦὼς > ἔως, dor. θᾶᾶ > ion. θῆη, att. θῆᾶ etc. Le domaine des parlers néo-grecs présente la même différence dans le procédé employé pour éviter l'hiatus; certains parlers emploient la différenciation, qui, comme il a été dit, a pour effet de sauvegarder l'économie syllabique des mots; d'autres préfèrent la voie facile de l'as-

1) A. Sakellarios, *op. cit.* 2,858, cf. G. Hatzidakis Ἀθηνα 25, 280, 46, 4.

similation, d'autres enfin le développement d'un élément phonique embryonnaire, ordinairement *j* ou *γ*, quelquefois *β*, qui apparaît spontanément entre les deux voyelles et, comme une sorte de phonème tabou, fait obstacle aux actions réciproques.

Les figures suivantes offrent une image plus claire du contraste des résultats obtenus par la mise en vigueur des deux tendances opposées, qui entraînent, l'une, par voie de dissimilation, la sauvegarde de l'économie syllabique des mots, l'autre, par voie d'assimilation, la destruction de cette économie.

Résultats obtenus par le procédé de la dissimilation	\longleftrightarrow	Résultats obtenus par le procédé de l'assimilation
ουα	\longleftrightarrow	αα > α
λουαριάζω Carpathos	λογαριάζω	λααριάζω Calymnos
λουᾶται Carpathos	λογᾶται	λαᾶται Symi > λᾶται Calymnos
πουάρι Naxos (Apiranth.)	ποδάρι	παάρι Calymnos
βριάλλη Céphalonie	προάλλη	πράλλη Péloron. (Soudena)
προύαλε Carpathos	πρόβαλε	βράαλε Calymnos
προύατα Rhodes	πρόβατα	πράατα > πράτα
ουα	\longleftrightarrow	οο > ο
προύατα Rhodes	πρόβατα	πρόοτα > πρότα Chio, Epire
—	τώρα	τώω Samothrace
αου	\longleftrightarrow	αα > α
διάουλος Carpathos	διάβολος	διάαλος Cappadoce (Mylas- sa), διάαλος Crète, Eubée
καουμένος Carpathos	καμωμένος-κά- μωμα	κάαμαν Libysson
λαουνεύω Symi	λαγωνεύω-λα- γωνάσης	λααναροῦς Carpathos
χασούνι Castellorizo	χασόνι-χάος	χάς Chypre
αου	\longleftrightarrow	οο > ο
κάομαι et κάουμαι Symi	κάθομαι	κομαι Chio (Lithi)
ἰα	\longleftrightarrow	εῖ > ε
ἀνιάτης Carpathos	ἀνεβάτης-ἀνε- βατή	ἀνετή Carpathos

1) Cf. le traitement ancien $\dot{\iota}\acute{\alpha}\nu \leftarrow \acute{\epsilon}\acute{\alpha}\nu \rightarrow \acute{\epsilon}\nu$ Pamphylie.

ἀπιδία Tsakonie	ἀπιδέα	ἀπιδεᾶ Icarie, ἀπιδέ Crète,
γρία Tsakonie	γραῖα	γραῖᾶ Icarie, γραῖ Crète
δαφνία Tsakonie	δαφνέα	δαφνέα Icarie, δαφνέ Crète
ἐλία Tsakonie	ἐλαία	ἐλαῖᾶ Icarie, ἐλαί Crète
κριάς commun	κρέας	κρές Crète, Apulie (Calimer)
μερία Zante, Kyme	μερέα	μερεᾶ Icarie, μερέ Crète
φρία Calabre (Bova)	φρέαο	φρές Crète

$\grave{\alpha}a \quad \longleftarrow \text{ε}a \longrightarrow \quad \text{α}a > a$

μῖᾶλη Carpathos, Chypre	μεγάλος	μαᾶλος Chios (Pyrgi) μᾶλη
κριάς Zante, Chypre	κρέας	κρές Crète
φρίασι Syros	φρεᾶτι	*φραᾶτι > φλάτσι Chio

$a\grave{\alpha}i \quad \longleftarrow \text{α}e \longrightarrow \quad \text{α}a > a$

ἀντράϊρφος Rhodes	ἄδερφός	ἄρφή Chypre
ἄϊτός commun	ἄετός	ἄτός Chypre, Dodécanèse
κάϊται Symi	κάθεται	κάται Thrace
καῖνά Pont (Ophis)	κα(ν)ένας	κάνας commun
κλαῖφτήρι Rhodes	κλαδευτήρι	κλαχτήρι Rhodes
σπολάϊτη Péloponèse	εἰς πολλὰ ἔτη	σπολλάτη commun

$\iota\omicron \quad \longleftarrow \text{ε}o \text{ (ε}\omega) \longrightarrow \quad \text{ο}o > o$

θιός Chio, σιός Chio (Nenita)	θεός	θός Crète, Pont
λίω Cos	λέγω	λῶ Crète, Rhodes
χωιωφειλέτης Naxos (Apiranthos)	χωεωφειλέτης	χωωφειλέτης Cappadoce (Sipassos).
—	φλεβοτομῶ	φλοοτομῶ Naxos (Apiranthos), βλοτομῶ Chypre

$\iota o \quad \longleftarrow \text{ε}o \longrightarrow \quad \text{ε}e > e$

θιός Chio	θεός	θές Crète, Pont
-----------	------	-----------------

$o\grave{\alpha}i \quad \longleftarrow \text{ο}e \longrightarrow \quad \text{ε}e$

καλοῖρῖν Chypre	καλογερίν	καλερῖν Castellorizo
καλόϊρος Symi	καλόγερος	καλέερος Castellorizo

$o\grave{\alpha}i \quad \longleftarrow \text{ο}e \longrightarrow \quad \text{ο}o > o$

τόϊμα Cappadoce	τὸ αἶμα	*τόομα > τόμα Carpathos
-----------------	---------	-------------------------

Le système vocalique du néo-grec, comme il a été déjà dit, ne souffre pas de groupes vocaliques constitués par deux voyelles ouvertes; c'est pour cela que de tels groupes n'existent plus en néo-grec commun, puisque la plus grosse part de son vocabulaire est depuis longtemps conforme à son nouveau système phonique. Mais chaque fois qu'une évolution phonétique, comme l'amuissement d'une consonne intervocalique, amène une rencontre inaccoutumée de phonèmes, le nouveau groupe, formant un hiatus, n'est pas durable ou bien la dissimilation interviendra pour remédier à cet état de choses et ramènera à la norme ce qui fait tache dans l'ensemble, ou bien l'assimilation détruira l'économie syllabique du mot. La dissimilation s'opère par la différenciation de l'une des deux voyelles qui constituent le groupe vocalique inaccoutumé. La différenciation est d'un caractère préventif, en ce sens qu'elle empêche une évolution destructrice et rend les voyelles plus capables de se protéger mutuellement; c'est un phénomène intelligent, bien qu'il s'accomplisse d'une manière inconsciente¹. C'est une espèce de *Quantitätsrettungsgesetz*, que H. Hirt avait inventé pour expliquer des cas d'allongement compensatoire, comme *pelos* > *pēds*, *wedo* > *vedōr* etc. Les organes vocaux cherchent inconsciemment à supprimer la ressemblance, en accentuant la différence qui existe déjà entre les deux voyelles². La différenciation se réalise par le renforcement du mouvement articuloire de la langue dans l'émission du phonème moins ouvert, c'est à dire par l'augmentation de l'arrondissement labial que ce phonème exige, ce qui fait reculer le phonème d'un degré vers l'arrière. Cette fonction s'accompagne d'une élévation du débit moyen d'air qu'exige la production de la voyelle. Le procédé ne repose pas sur le principe du moindre effort; car, contrairement à ce qu'on pense d'ordinaire et à l'inverse de ce que nos sens nous laissent croire, le débit moyen d'air croît avec le degré de fermeture des voyelles; plus l'orifice buccal est fermé, plus le débit moyen d'air est grand³, or les voyelles qui exigent le plus grand débit moyen d'air sont le *ι* et le *ου*, qui sont les plus fermées, et celles qui exigent le plus petit débit moyen d'air sont *ο* et *ε*, qui sont les plus

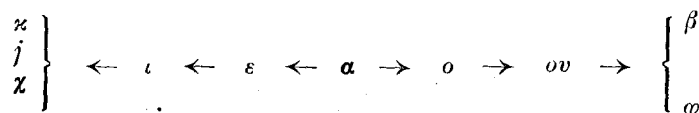
1) M. Grammont, *Traité de phonétique*. Paris 1933, p. 229.

2) La même explication est donnée par les linguistes pour le traitement des groupes vocaliques *εα*, *εο* etc. dans les dialectes grecs anciens «Der Wandel von *εο* zu *ιο* usw., écrit E. Schwyzer, *Griech. Grammatik*, p. 242, stellt sich wohl ein als Prophylaxe gegenüber der sich anbahnenden Kontraktion».

3) Roudet, *Dépense d'air*, p. 17, H. Pernot, *Phonétique des parlers des Chios*. Paris 1905, p. 62.

ouvertes et dont l'émission n'exige presque aucun mouvement articulaire de la langue. Les consonnes qui exigent un mouvement articulaire plus grand que les voyelles exigent aussi un débit d'air plus grand qu'elles.

Ainsi, dans les deux directions contraires de la ligne vocalique,

la différence qui distingue chaque phonème de celui qui le précède est une différence de débit moyen d'air et, en même temps, une différence de degré de fermeture de l'orifice buccal et de l'action de la langue; ι exige entre la langue et le voile du palais une distance moindre que ε , par conséquent un travail de la langue plus grand et un débit moyen d'air plus grand que ε ; j occupe dans cette direction le point d'articulation le plus avancé que connaisse le système vocalique néo-grec; il ne peut pas être articulé plus avant sans perdre son caractère vocalique; en s'éloignant du centre encore d'un degré il devient, suivant les dialectes, une consonne voisée j ou dévoisée \varkappa ou χ ; dans ces deux phonèmes le débit d'air est plus grand que celui qu'exigeait l'émission de i ; le travail de la langue est également plus grand et la distance entre la langue et le voile du palais est égale à zéro.

On retrouve absolument les mêmes rapports dans la ligne contraire. L'émission de ov exige un débit d'air plus grand que celle de o , un travail de la langue et des lèvres plus grand, et une ouverture des lèvres plus étroite. En s'éloignant d'un degré encore dans cette direction, on obtient une consonne, un β ($=v$) voisé ou un φ dévoisé, selon que le phonème qui suit est sonore ou muet. Dans l'émission du β et du φ le débit moyen d'air est plus grand que dans celle de ov , le travail des lèvres également plus grand et leur ouverture est égale à zéro.

Ceci posé, les voyelles ι et ov sont celles qui, par leur nature, comme voyelles de moindre apertures et de plus grand travail des organes buccaux, sont les plus voisines des consonnes, et comme telles elles sont plus fortement articulées que ε et o ; or la réduction de ε en ι et de o en ov n'est au fond qu'un renforcement de leur articulation, qui, en les rapprochant des consonnes, les rend plus capables de résister et de se maintenir près d'une voyelle plus ouverte.

L'étude analytique de ces faits nous a menés très loin et elle a

détruit l'ordonnance de cette étude, qui ne portait au fond que sur les faits samothraciens. Mais je crois que ces faits ne peuvent pas être éclairés isolément, et que la seule explication satisfaisante est celle qui les envisage dans le cadre de leur étendue synchronique et diachronique.

Traitement de u atone après un e ou un i toniques

Avec la fermeture des voyelles *e* et *o* devant *a*, il existe à Samothrace un autre phénomène phonétique non moins important, qui, en dehors du samothracien, n'est attesté nulle part dans les parlers néogrecs: Lorsqu'un *ov* hystérogène, issu de la fermeture régulière de *o* atone, se trouve en contact avec un *e* tonique¹ ou avec un *i* tonique ou atone, cet *ov* se réduit à *u* (français). Bien que très délicat et moins aisé à observer pour un auditeur qui ne s'intéresse pas à la phonétique, le fait est très discernable pour l'oreille du linguiste. Le changement affecte également les groupes *eo*, *io*, anciens et hystérogènes, et il s'applique sans défaillance; en voici quelques exemples:

Près de e tonique: γέρος > γέους > γέυς, γέροντας > γέουδας > γέυιδας, θέρος > θέους > θέυς, μέρος > μέους > μέυς, νέος > νέους > νέυς, χρέος > χρέους > χρέυς, ξέρουμε > ξέουμ² > ξέυμ², φέρουμε > φέουμ² > φέυμ², ξημέρωσε > ξ²μέουσι > ξ²μέυσι, σκέλωσα > σκέουσα > σκέυσα, κέρωσα > κέουσα > κέυσα, μέρωσα > μέουσα > μέυσα, αλέρωτος > αλέουτος > αλέυτος, αμέρωτος > αμέουτος > αμέυτος, αξημέρωτος > αξ²μέουτος > αξ²μέυτος etc.

Près de i tonique: γῦρος > γῦους > γῦυς, δύο > δῦου > δῦυ, θεῖος > θεῖους > θεῖυς, θηρίο > θηρίου > θηρίυ, κρύος > κρύους > κρύυς, κρύο > κρύου > κρύυ, πῆρος > πῆους > πῆυς, τελείωσε > τιλείουσι > τιλείυσι, χῆρος > χῆους > χῆυς, etc.

Près de i atone: ἄγιος > ἄγιους > ἄγιυς, ἀλάκερος > ἀλάκιους > ἀλάκιυς, ἀντίδρο > ἀντίδρου > ἀντίδριου > ἀλ²δρι, αὔριο > αὔριου > αὔριυ, Ἰούνιος > Ἰούνιους > Ἰούνιυς, κύριος > κύριους > κύριυς, Μάιος > Μάιους > Μάιυς, παλιόκαιρος > παλιόκιους > παλιόκιυς, περιουσία > περιυσία, σίδερο > σίδριου > σίδρι, τέλειος > τέλειους > τέλειυς etc.

Ces exemples, qu'il serait aisé de multiplier, sont suffisants pour faire comprendre le fait, sans qu'il soit utile d'en invoquer d'autres. Le changement affecte, comme on voit, non seulement les formes d'origine populaire, mais aussi celles qui se sont introduites dans le lan-

1) Nous ne pouvons pas non plus ici nous rendre compte de l'action de *e* atone, comme dans l'étude du phénomène précédent, car un *e* atone n'existe plus dans les parlers du Nord, s'étant depuis longtemps changé en *i*.

gage par la langue savante, comme ἄγιῦς, κύριῦς, Μάιῦς, Ἰούνιῦς, πι-ριῦσία. Cela montre que la tendance à ce changement est encore en vigueur dans le parler. La condition indispensable pour l'apparition du fait est que le *ou* soit atone. Il est important, pour la compréhension de la nature phonétique de ce changement, d'observer que la réduction de *ou* en *u* se produit constamment et exclusivement après un *ε* ou un *ι*, et qu'elle fait défaut après d'autres voyelles comme *α* ou *ο*; p.ex. χάρος > χάους, χάος > φάους, γλάρος > γλάους, κουμπάρος > γ'ηάους, φόρος > φόους, δῶρο > δῶου etc. Que le voisinage immédiat de *ε* ou de *ι* soit indispensable pour l'apparition du changement, la chose est prouvée par le fait qu'il ne se produit point dans les cas où *ou* est séparé de ces voyelles par une consonne; ainsi nous avons p. ex. γέρος > γέυς, μέρος > μέῦς mais τέλος > τέλους, de même ξέρομε > ξέυμ', φέρομε > φέυμ' mais, ἔχομε > ἔχονμ', θέλομε > θέλουμ', γέμωσα > γέμουσα, κένουσα > κένουσα, de même ἀξημέρωτος > ἀξ'μέυτους, mais ἀμέλωτος > ἀμέλουτους, de même πῆρος > πῆυς, κρύος > κρύυς, μέρωσα > μέυσα, mais δρίλος > δρίλους, λύκος > λύκους, μέλωσα > μέλουσα etc.

Il résulte de tout cela que le voisinage immédiat de *ε* ou de *ι* est la condition déterminante de l'apparition du fait, et que par conséquent c'est sous l'action de ces voyelles que la réduction de *ou* s'accomplit.

Quelle peut être la nature phonétique de ce phénomène. Sans doute, avons-nous affaire ici à un fait d'assimilation. Les groupes *εου* et *ιου* constituent un hiatus qui ne saurait se maintenir longtemps. Comment obvier à cette situation? Il n'y a que deux moyens: ou bien le procédé de la dissimilation, par réduction de *ε* en *ι* et de *ι* en *j* ou à zéro, ou bien le procédé de l'assimilation, par l'accommodation de la voyelle postérieure *ou* à la position articuloire des voyelles antérieures *ε* et *ι*. C'est le deuxième procédé qui a été préféré dans notre cas, et cela s'accomplit par voie de substitution de la position prépalatale de la langue, propre à la production de *ε* et de *ι*, à la position postalatale de la langue, propre à la production de *ou*, avec maintien de l'arrondissement et de l'avancement des lèvres. Le résultat de cette accommodation est le phonème *u*.

L'évolution de *ou* en *u* dans notre cas est un fait d'assimilation; cette assimilation n'est pas encore définitive mais elle se trouve à une étape intermédiaire, et tend toujours vers l'assimilation complète. On s'en rend compte par le fait que dans le même parler s'observent quelques exemples isolés où l'assimilation paraît déjà accomplie; p. ex. πυροστιά > πυουστιά > πυυστιά, νερομελοί > νιουμιλοί > νιμιλοί, ξερο-

νομή>ξιουνουμή>ξιωνομή, ξεροπόταμος>ξιουπόταμος>ξιπόταμος etc. Il y a donc lieu de croire que la tendance à l'assimilation continuant d'être en vigueur, l'assimilation complète ne tardera pas à s'étendre, à l'avenir, aux cas où elle est encore inachevée.

Une évolution semblable de *ov* en *ι* à côté d'un *ε* a été depuis longtemps observée dans le dialecte du Pont par D. Oeconomidès, qui l'a décrite dans la revue *Ἀθηνα* t. 2 (1889) p. 237 et suiv., et l'a reprise plus tard dans son livre *Die Lautlehre des Pontischen* (Leipzig 1908) p. 209. L'auteur, s'appuyant sur des formes de génitif masculin singulier, comme *τί νέι* au lieu de *τοῦ νέου*, *τί παλαί* au lieu de *τοῦ παλαιού*, ainsi que sur des formes d'accusatif masculin pluriel *τί νέϊς* au lieu de *τούς νέους*, *τί γονέϊς*, au lieu de *τούς γονέους*, *τί κρούϊς* au lieu de *τούς κρούους*, ainsi que *Χριστιεννάρις* au lieu de *Χριστιου(γ)εννάρις* etc., avait été porté à supposer une évolution phonétique de *ov* en *ι*, (il écrit cet *ι* avec *υ* pour l'opposer à l'*ι* ancien) et il croit que c'est par la même voie que *ov* a disparu à l'atone : «Was die Bildung, écrit-il, der Akkusativformen ἀνθρώπῃς, οἴλῃς usw. anbelangt, ist lieber anzunehmen, dass bei diesen das synkopierte eigentlich kein *ov* sondern ein *υ* ist, welches aus *ov* durch Schwächung hervorgekommen ist. Auf diese Weise erklären sich natürlicher auch die Formen γονέϊς (d.i. γονέους=γονεῖς), νέϊς (=νέους) etc.». Il avait estimé aussi pouvoir dater ce traitement, en invoquant quelques formes semblables, citées dans un manuscrit de 1718. La vraisemblance de cette évolution est renforcée par une forme que E. Kousis avait attestée autrefois dans la revue *Πλάτων* 5 (1882) p. 408 : la forme du génitif masculin singulier de l'article *ιυ* au lieu de *τοῦ*, où *υ* pourrait être considéré comme une étape intermédiaire de l'évolution de *ov* vers *ι*. G. Hatzidakis avait alors contesté la possibilité d'une pareille évolution. A l'égard de la forme *γονέϊς*<*γονέους*, *κρούϊς*<*κρούους* il accepte avec E. Kousis que l'*ι* n'est pas le résultat d'un changement mais plutôt le reste d'un développement intervocalique: *νέος*>*νέϊος*, gén. plur. *νέϊων*, nom. *νέϊ*, acc. *νέϊς*¹. Quant à la forme *ιυ*, il avait fait deux hypothèses : a) Ce changement était l'effet d'une influence de la phonétique turque, b) *U* serait un produit de la contraction d'une forme antérieure **τιου*. G. Hatzidakis, ainsi que D. Oeconomidès, avait envisagé l'évolution de *ov* comme un fait isolé, sans tenir compte de l'espèce des phonèmes voisins.

Bien des années plus tard A. Boutouras tâcha de renouveler la

1) G. N. Hatzidakis, *Γλωσσολογικαὶ ἐρευναι* 1, 638.

théorie de l'évolution de *ov* en *ι*, dans une dissertation spéciale consacrée à ce phénomène¹. Dans ce travail l'auteur explique par le procédé de la fermeture graduelle de *ov* en *υ*, puis en *ι*, jusqu'à la disparition complète, des formes pontiques telles que *ιί κοσμί* pour *τοῦ κοσμίου* < *τοῦ κόσμου*, *ιί ἀθρεπί* pour *τοῦ ἀνθρωπίου* < *τοῦ ἀνθρώπου* etc. Il ne se borne pas à appliquer cette explication aux formes pontiques; il tâche de ramener au même principe plusieurs cas différents, tels que celui, si fréquent dans les parlers septentrionaux, où l'on voit à la place d'un *ο* ancien un *ι*, comme p. ex. *θιλός* au lieu de *θολός*, *ἄλιγον* au lieu de *ἄλογο*, *ἄνιμα* au lieu de *ἄνομα*, *ἀλιποῦ* au lieu de *ἀλωποῦ* etc. Selon lui *ι* est le produit d'une évolution graduelle de *ο* en *ov* puis en *υ* et enfin en *ι*, tandis que G. Hatzidakis et la plupart des linguistes croient avec raison que *ι* dans ce cas n'est que le produit de la fermeture d'un *ε* hystérogène, paru à la place de *ο* dans plusieurs parlers néo grecs du Nord, et même du Sud, sous l'influence d'une consonne liquide ou nasale précédente; cet *ε* s'est maintenu d'ailleurs jusqu'à nos jours dans les parlers du Sud, dans les mêmes mots que ceux où les parlers du Nord présentent un *ι*; p. ex. *θελός*, *ἄλεγο*, *ἄνεμα*, *ἀλεποῦ* etc. A. Boutouras tâche d'établir une «loi latente», c'est à dire une tendance constante de *ov* à évoluer en *ι* puis à disparaître, dans un grand nombre de parlers néo grecs; il s'efforce, à l'aide de cette hypothèse peu vraisemblable, d'expliquer aussi la disparition générale de *ov* atone dans les parlers septentrionaux.

G. Hatzidakis s'opposa de nouveau et avec véhémence à cette manière de voir, en invoquant, entre autres, que nulle part ne sont attestées de formes intermédiaires telles que **βινὸ* pour *βουνὸ* > *β'νό*, **μιλάρ* pour *μουλάρι* > *μ'λάρ*, **πιλλι* pour *πουλλι* > *π'λλι* etc., et que la preuve que *ov*, dans les parlers du Nord, s'amuit sans passer par une étape intermédiaire, comme *ι*, nous est fournie par le fait que dans tous les cas où *ov* s'amuit dans ces parlers, des traces en subsistent encore dans le timbre vélaire de la consonne précédente, tandis que, si *ov*, avant son amuissement, était passé par *ι*, le timbre de la consonne précédente devrait être palatal, comme c'est le cas partout où un *ι* vient de s'amuir.

Il est hors de doute que la théorie de Boutouras telle qu'elle a été avancée, tâchant de ramener à un principe des faits qui, en dehors de leur ressemblance extérieure, n'ont vraiment rien de commun, n'est

1) A. Boutouras, *Ἡ ὑπολανθάνων νόμος τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ ov εἰς ι πρὸ τῆς ἀποσιωπῆσεως; καὶ ἀποβολῆς αὐτοῦ ἐν τοῖς βορείοις ἰδιώμασιν*. Athènes 1911.

pas juste, et c'est avec raison qu'elle a été rejetée dans son ensemble par G. Hatzidakis. Toutefois, on ne peut s'empêcher aujourd'hui de reconnaître que l'évolution graduelle de *ov* en *u* puis en *ι*, qui, théoriquement, n'est pas un fait impossible, paraît être dans le dialecte du Pont, ainsi qu'à Samothrace, un fait incontestable, et que ces deux traitements, malgré les différences qu'ils présentent dans les deux cas, s'appuient et se complètent mutuellement. Loin de vouloir tenter ici une solution définitive de ce problème, je me borne à attirer l'attention du lecteur sur cette ressemblance frappante des deux traitements de *ov* dans le Pont et à Samothrace, et à exprimer l'espoir que l'explication que je propose du traitement samothracien pourra être utilement contrôlée dans l'étude du traitement pontique.

L'assimilation de *ov* par *ε* et *ι* en samothracien pourrait être comparée aussi à l'assimilation de *o* par *ε* (*αι*) constatée par D. Oeconomidès dans le Pont (Trébizonde), p. ex. ἀραιὸς > ἀραιῶς, παλαιὸς > παλαιῶς¹, et de *α* près de *ε*, constatée par G. Hatzidakis dans le parler d'Icarie, p. ex. ἐλαία > ἐλαιῖ, μηλέα > μηλέῖ, γραῖα > γραῖῖ, πετρέα > πετρέῖ, τσουρομελέα > τσουρομελέῖ etc., qui a déjà abouti à *ε* dans les parlers de Crète occidentale, par la contraction du groupe *ea* p. ex. ἐλαί, μηλέ, γραῖ, πετρέ etc. Dans ce cas, comme on le voit, les voyelles ouvertes *ε*, *α*, au lieu de tirer parti de leurs différences pour les exagérer, de façon à se rendre distinctes l'une de l'autre, comme le fait s'observe à Samothrace et ailleurs, ont accommodé leurs éléments au point d'augmenter leur ressemblance jusqu'à l'assimilation complète. Pourquoi cette différence de traitement? Peut-être parce que le timbre de *α* à la finale est, dans les parlers d'Icarie et de Crète occidentale, plus fermé qu'ailleurs, au point de ne pouvoir pas résister à l'action d'un *ε* tonique.

M. G. Hatzidakis a reconnu dans le traitement icariote l'étape intermédiaire du traitement de la Crète occidentale, et il a comparé cette évolution à l'assimilation du *α* final atone par le *ε* précédent tonique en grec ancien. «Den ersten Schritt, écrit il, zur Erkenntnis habe ich auf Ikaros (Sommer 1892) gemacht, als ich Formen wie ἐλαιῖ, μηλέῖ, γραῖῖ, πετρέῖ gehört habe, dann bald habe ich erkannt, dass wie im alten τὰ γένεα—γένεῖ—γένε—γένη, so auch in diesem eine Art Assimilation des unbetonten *α* an das betonte *ε* stattgefunden hat, also μηλέα und ferner μηλέε—μηλέ. Es handelt sich also um ein Lautgesetz des Westkretischen und Ikarischen, wonach man nicht nur ἡ μηλέ, ἐλαί etc., sondern auch τὸ κρέες, τὸ φλέες=τὸ φρέατο, ὁ Ἄνδρες, ὁ βο-

1) D. Oeconomidès, *Lautlehre des Pontischen*, p. 126.

ρές etc. gesagt hat»¹.

Mais cette explication des formes *μηλέ, έλαί* n'est pas la seule. M. Hatzidakis même avait jadis pensé à une analogie du pluriel. «Ich, für meinen Theil, écrit-il, zweifle nicht, dass alle diese Bildungen verschiedenen analogischen Einflüssen (vor allem Rückbildungen aus dem Plural) ihre Existenz verdanken; es kann sich aber nur darum handeln, die manigfachen, sich oft durchkreuzenden Analogien zu entdecken, was aber vorerst äusserts schwierig ist»².

A. Thumb³ avait partagé cette opinion qui était aussi celle de Jannaris, lequel expliquait aussi les formes crétoises telles que *μηλέ, γραϊ* comme des effets d'analogie du pluriel (p. ex. nom. plur. οἱ μηλέες—μηλέες—nom. sing. ἡ μηλέ⁴). Cependant A. Thumb ne confondait pas ces formes avec les formes en *-έας* qu'il considérait comme une persistance de la prononciation ouverte du *η* ancien issu de *-έα*, qui, comme dans le mot commun *νερό* issu de *νεαρόν* > *νηρόν* n'a pas abouti à *ι* mais à *ε*. M. Hatzidakis avait alors rejeté cette manière de voir⁵. Mais dans le second volume de ses *Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα*, (Athènes 1930) p. 110 note 2 et p. 113 note 2, il revient à l'explication de A. Thumb, et il accepte que les formes crétoises modernes telles que *μηλέ* au lieu de *μηλέα* ne sont que les restes de la prononciation ouverte du *η* ancien (issu de *έ-α* > *έα*) connu dans des formes comme *κρέα* > *κρηῖ*, *ἔαρος* > *ἤρος*, *γραμματέα* > *γραμματῆ* etc⁶.

Cette opinion est partagée enfin par M. S. Kapsoménos dans une récente étude sur l'histoire du mot *φρέαρ*⁷, dans laquelle les formes modernes telles que *μηλέ, γραϊ* etc. signalées plus haut sont considérées comme des restes phonétiquement morts du traitement dorien *ea* > *ε*, répandu dans la *κοινή* de l'époque alexandrine et romaine, où il est représenté par des exemples innombrables, comme *γραμματέα* > *γραμματῆ*, *ἱερέα* > *ἱερῆ*, *ὄρφέα* > *ὄρφέ*, *προσκεφάλαια* > *προσκεφάλαι*, *βεβαίαν* > *βεβαίν*, *κρεαδίων* > *κρεδίων*, *φρέατα* > *φραῖτα*, *στέαρ* > *στιῆρ*, *Κλεάνακτος* > *Κλένακτος* etc.⁸.

1) G. N. Hatzidakis, *Zur Synthesis im Neugriechischen*. KZ. 34, 18 et suiv.

2) G. N. Hatzidakis, *Einleitung*, p. 38 not. 1.

3) A. Thumb, *Die griechische Sprache im Zeitalter des Hellenismus*, p. 97.

4) A. Jannaris, *An Historical Greek Grammar* (Londres 1897) § 272.

5) G. N. Hatzidakis, *Μεσαιωνικά καὶ νέα Ἑλληνικά* 1, 345 not. 1.

6) G. N. Hatzidakis, *Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα* 2 p. 110 not. 2.

7) S. Kapsoménos, *Ἡ λέξις φρέαρ, εἰς τὴν μεταγενεστέραν καὶ νέαν Ἑλληνικὴν*. Δελτίον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 1 (1939) 40 et suiv.

8) *Ibidem*, p. 54.

Pour ma part, je me borne à constater, ce qui est important ici : que le traitement $\epsilon a > \epsilon$ est, tant dans le grec ancien que dans le néo-grec, l'effet d'une assimilation du a par ϵ en passant par \tilde{a} , comme le montre l'icariote actuel. Quant au rapport des exemples modernes avec les anciens, j'accepte qu'ils sont phonétiquement de même nature, mais historiquement indépendants, car rien n'indique que les exemples anciens ont vécu à travers le moyen âge jusqu'à nos jours, par ailleurs la réapparition du traitement $\acute{\epsilon} a > \epsilon$ par voie d'assimilation est théoriquement, comme celle du traitement $\epsilon a > \iota a$, $\epsilon o > \iota o$, plus que possible.

Un autre fait insolite, constituant aussi un trait propre du samothracien et méritant l'attention du linguiste par sa rareté même, est le changement de la consonne labiodentale sourde φ en sonore β (ν) près de σ . Le traitement diffère selon que le φ est précédé ou suivi d'un σ : Dans tous les cas où le σ précède φ la règle du changement s'applique sans défaillance. En voici quelques exemples : $\sigma\acute{\alpha}\zeta\omega > \sigma\acute{\beta}\acute{\alpha}\zeta\omega$, $\sigma\phi\alpha\lambda\tilde{\omega} > \sigma\beta\alpha\lambda\tilde{\omega}$, $\sigma\phi\alpha\tilde{\iota}\rho\alpha > \sigma\beta\alpha\tilde{\iota}\rho\alpha$, $\sigma\phi\acute{\alpha}\lambda\mu\alpha > \sigma\beta\acute{\alpha}\lambda\mu\alpha$, $\sigma\phi\epsilon\tilde{\nu}\tau\acute{\alpha}\mu\iota > \sigma\beta\iota\delta\acute{\iota}\mu$, $\sigma\phi\epsilon\tilde{\nu}\tau\acute{\iota}\lambda\iota > \sigma\beta.\delta\acute{\iota}\lambda$, $\sigma\phi\acute{\iota}\gamma\gamma\omega > \sigma\beta\acute{\iota}\gamma\gamma\omega$, $\sigma\phi\eta\kappa\alpha > \sigma\beta\eta\gamma\alpha$, $\sigma\phi\acute{\iota}\delta\alpha > \sigma\beta\acute{\iota}\delta\alpha$, $\sigma\phi\iota\chi\tilde{\tau}\acute{\alpha} > \sigma\beta\iota\chi\tilde{\tau}\acute{\alpha}$, $\sigma\phi\omicron\gamma\gamma\acute{\alpha}\rho\iota > \sigma\beta\omicron\gamma\gamma\acute{\alpha}\rho$, $\sigma\phi\omicron\gamma\gamma\tilde{\alpha}\tau\omicron > \sigma\beta\omicron\gamma\gamma\tilde{\alpha}\tau\omicron$, $\sigma\phi\omicron\gamma\gamma\acute{\iota}\zeta\omega > \sigma\beta\omicron\gamma\gamma\acute{\iota}\zeta\omega$, $\sigma\phi\omicron\gamma\gamma\iota\alpha > \sigma\beta\omicron\gamma\gamma\iota\alpha$, $\sigma\phi\upsilon\tau\omicron\iota > \sigma\beta\upsilon\iota$, $\sigma\phi\upsilon\tau\omicron\iota\zeta\omega > \sigma\beta\upsilon\iota\zeta\omega$, $\sigma\phi\omicron\gamma\gamma\iota\delta\alpha > \sigma\beta\alpha\alpha\gamma\iota\delta\alpha$, $\sigma\phi\omicron\gamma\gamma\acute{\iota}\zeta\omega > \sigma\beta\alpha\alpha\gamma\acute{\iota}\zeta\omega$ etc. Par contre le fait ne s'observe pas quand la position de ces deux consonnes est inverse, c'est à dire quand le σ suit le φ . On notera que l'on ne peut pas se rendre compte de ce traitement sur les groupes consonantiques $\varphi\sigma$ originaux, car de tels groupes n'existent point dans le néo-grec, le traitement en question ne peut être étudié que sur des groupes consonantiques hystérogènes, formés par l'amuïssement d'un ι ou d'un $\omicron\upsilon$ atone, normal dans le samothracien ; p. ex. $\varphi\upsilon\sigma\tilde{\omega} > \varphi\acute{\sigma}\tilde{\omega}$, $\varphi\omicron\upsilon\sigma\tilde{\alpha}\nu\iota > \varphi\acute{\sigma}\tilde{\alpha}\nu\iota$, $\acute{\alpha}\varphi\eta\sigma\epsilon > \acute{\alpha}\varphi\acute{\sigma}\iota$, $\varphi\omicron\upsilon\sigma\tilde{\alpha}\kappa\tilde{\omega}\nu\omega > \varphi\acute{\sigma}\tilde{\alpha}\kappa\tilde{\omega}\nu\omega$, $\varphi\omicron\upsilon\sigma\tilde{\alpha}\rho\tilde{\eta}\varsigma > \acute{\alpha}\varphi\acute{\sigma}\tilde{\alpha}\rho\tilde{\eta}\varsigma$ etc. Dans ce cas, comme on le voit, le φ maintient son timbre sourd.

Le changement en question ne se produit pas non plus dans les groupes $\sigma\varphi$ facultatifs, comme $\mu\acute{\alpha}\zeta\ \varphi\acute{\omicron}\nu\acute{\alpha}\xi\epsilon$, $\sigma\acute{\alpha}\zeta\ \varphi\acute{\upsilon}\lambda\acute{\alpha}\xi\epsilon$, $\acute{\epsilon}\nu\alpha\varsigma\ \varphi\omicron\tilde{\upsilon}\rho\omicron\nu\omicron\varsigma$, $\acute{\epsilon}\nu\alpha\varsigma\ \varphi\omicron\nu\iota\acute{\alpha}\varsigma$ etc.; le maintien du φ dans ces cas tient sans doute à ce que le voisinage des consonnes $\sigma\varphi$ n'étant pas constant, l'influence de l'une sur l'autre est plus restreinte.

Ce traitement insolite du φ après un σ n'a pas son pareil dans le domaine du néo-grec, excepté dans le parler de Libysson, village situé sur la côte occidentale de Lycie. Dans ce parler le traitement en question s'observe sous les mêmes conditions qu'en samothracien, sans aucune exception dans tous les cas où précède un $\sigma\varphi$. En voici quelques exemples : $\sigma\acute{\alpha}\zeta\omega > \sigma\acute{\beta}\acute{\alpha}\nu\omega$, $\sigma\phi\alpha\chi\tilde{\tau}\acute{\omicron}\nu > \sigma\beta\alpha\chi\tilde{\tau}\acute{\omicron}\nu$, $\sigma\phi\eta\kappa\alpha > \sigma\beta\eta\gamma\alpha$,

σφίγγω > σβίγγον, σφόγγος > σβόγγους, σφυρίζω > σβυρίζου etc. ¹ Le même traitement s'observe sporadiquement dans l'île de Crète, p. ex. σφῆκα > σβῆγα dans le parler de Triphyllie (Péloponèse), p. ex. σφῆνα > σβῆνα ². Le parler de Lesbos connaît aussi le changement du φ en β non pas quand il est précédé mais quand il est suivi d'un σ, p. ex. φ(ου)στάνι > β²στάν², φ(ου)σκώνω > β²σκώνου, ψόφ(ι)σε > ψόβ²σι, ἄφ(ι)σε > ἄβ²σι etc., ou d'un ισ, p. ex. τσίτσ(ι)φο > τσίτσβον etc. La sonorisation du φ devant une liquide λ, ρ, apparaît aussi avec une certaine conséquence dans les parlers de Chypre : a) devant un λ : φλαγκίν > βλαντζίν φλάμπουρος > βλάμπουρος, φλάσκα > βλάσκα, φλασκιάζω > βλασσιάζω, παντόφλες > παντόβλες, etc. b) devant un ρ : ἀφρίζω > ἀβρίζω, ἐλαφρός > ἀλαβρός, μαλαφράντισα > μαλαβράντισα, φραντζόλα > βραντζιόλα, φρεγάδα > βραιάδα etc. ³. M. G. Hatzidakis a signalé le changement du φ en β près d'une consonne liquide dans le parler d'Icarie, p. ex. φλέβα > βλέβα, φλόμος > βλόμος, φράσσω > βράσσω etc. ⁴.

Le changement du φ en β devant une liquide est dû sans doute à l'accommodation d'une consonne sourde à une consonne voisine sonore, c'est à dire à un fait d'assimilation. Mais le même changement près d'un σ est surprenant, car le σ n'étant en néo-grec qu'un son sourd, non seulement ne peut point sonoriser une consonne voisine sourde (cf. σφάλμα σφίγγω, μᾶς φύλαξε, σᾶς θέλω, στιγμή etc.), mais au contraire c'est lui plutôt qui assimile quelquefois la consonne sonore, p. ex. ἔσβ(υ)σα > ἔσ²φσα Macédoine (Vlasti), δ(ι)σάκκι > θ²σάκκ² Imbros etc.; ou bien il se laisse quelquefois assimiler par une consonne sonore voisine (cf. κόσμος > κόζ²μος, πές μου > πέζ² μου, τοὺς νέους > τοὺζ² νέους, τοὺς λόγους > τοὺζ² λόγους, προσβάλλω > προζ²βάλλω, προσδοκῶ > προζ²δοκῶ, ἄς ρωτήση > ἄζ² ρωτήση etc.). On se demande donc si c'est sous l'influence du σ que le φ s'est sonorisé ou si nous avons affaire à une sonorisation spontanée du φ.

Je pense que, la sonorisation spontanée du φ étant peu vraisemblable, il faut admettre plutôt que le σ en se trouvant à l'initiale, s'est d'abord légèrement sonorisé, peut-être sous l'action des nasales finales des mots précédents, et qu'ensuite le φ s'est accommodé à la sonorité du σ. Il est à noter que le σ, comme j'ai eu plusieurs fois l'occasion de le remarquer, se prononce en effet dans le groupe σβ avec une légère sonorité, dont il serait difficile de démontrer qu'elle est posté-

1) M. J. Mousaios, Βατταρισμοί, p. 126.

2) J. Stamopoulos, Βόλτες ὀνοματολογικῆς, p. 218.

3) K. Papaïoannou, op. cit. p. 38, 56, 69, 85, 90, 117.

4) G. Hatzidakis, Μεσαιωνικά καὶ νέα Ἑλληνικά 2, 421.

rière à une sonorisation spontanée du φ .

On sera peut-être porté aussi à supposer, en raison de la rareté du traitement $\sigma\varphi > \sigma\beta$, qu'une influence étangère n'est pas exclue ici. L'île de Samothrace est située non loin de la Thrace continentale, où l'influence du slave est quelque peu sensible; il serait donc possible que ce traitement insolite soit dû à une influence slave. On sait en effet que dans le vieux bulgare la transcription des mots grecs offre souvent un B à la place du Φ grec, p. ex. ПPOCBOPА pour *προσφορά*, ΒΛΑCΒΗΜΑΙΑΤΗ pour *βλασφημιῶ*, ΝΕΒΤΑΛΗΜ pour *Νεφθαλήμ*, ΟΛΟΚΑΒΤΟΜΑΤ pour *όλοκαντιωμάτων*, ΕΒΠΡΑΚCΙΑ pour *εὐπραξία* etc. et que les mots bulgares qui contiennent le groupe *sv* sont très nombreux; cf. *svadba*, *cvaliam*, *svekūrā*, *svoboda*, *svoda* etc. Mais une telle supposition est vite à écarter; on sait en effet que B dans les textes slaves n'exprime que le son *f* et non pas *v*, comme l'a démontré dernièrement M. Boris Gerov¹. Il est d'ailleurs connu qu'une particularité phonétique ne passe d'une langue à une autre que sous l'influence d'un grand nombre de mots d'emprunt, alors que le samothracien n'emploie presque aucun mot d'origine slave. Enfin l'admission d'une influence slave laisserait inexplicable le même traitement dans le parler de Libysson en Lycie.

Ainsi il est plus plausible d'admettre que nous sommes en présence d'un traitement purement grec, aussi intéressant qu'insolite et rare, dû, comme il a été indiqué, à l'action de la consonne précédente.

Une autre particularité du samothracien qu'il faut citer ici est le développement d'un *i* dans les groupes facultatifs de deux ou trois consonnes, obtenus par la rencontre de la consonne finale et de la consonne initiale de deux mots consécutifs. En voici quelques exemples: τὸν μικρὸ > τὸν-ι-μ'κρό, τὸν δικὸ > τὸν-ι-θ'κό, δὲν βλέπω > δὲν-ι-βλέπου, δὲν θέλω > δὲν-ι-θέλου, δὲν τρώγω > δὲν-ι-τρώγου, δὲν πίνω > δὲν-ι-πίνου, δὲν χάθηκα > δὲν-ι-χάθηκα, δὲν μεταφάνηκε > δὲν-ι-μιταφάν'κι, νὰ μὴν πῆς > νὰ μὴν-ι-πῆς, νὰ μὴν βγῆς > νὰ μὴν-ι-βγῆς, νὰ μὴν πᾶς > νὰ μὴν-ι-πᾶς, νὰ μᾶς δῆς > νὰ μᾶς-ι-δῆς, νὰ μᾶς φέρης > νὰ μᾶς-ι-φέρης, νὰ σᾶς δοῦμε > νὰ σᾶς-ι-δοῦμι, νὰ σᾶς σηκώσουμε > νὰ σᾶς-ι-σκώσουμ', κατὰ π(οὺ) βγῆ > κατὰ π'-ι-βγῆ, κατὰ π(οὺ) δῆ > κατὰ π'-ι-δῆ, νὰ πᾶς στὴν Καμαριώτισσα > νὰ πᾶς-ι-ζ Γαμαριώτισα, πάγ(ει) στὸ σπίτι > πάγ-ι-στοῦ σπίτ',

1. B. Gerov, Die Wiedergabe des griechischen φ und des griechischen *f*-*Lautes* im Altbulgarischen. *Studia historico-philologica Serdicensia* I (1938) 130 et suiv.

τρώγει στῆς μάννας του > τρώγ^ι-ις τσ^ι μάννας τ^ι, τῖς ἐλιές βγάλε > τσ^ι ἑλιές
-ι-βγάλι, τὸ σπῖτ(ι) χτίσε > τοῦ σπῖτ^ι-ι-χτίσι etc.

Cet *i* n'appartient ni au mot précédent ni au mot suivant, comme on pourrait le croire, car chaque fois que les mots cités ci-dessus s'emploient isolément, il fait défaut; on prononce p. ex. ordinairement βλέπου, θέλου, χάρ^ικα, μιταφάν^ικι, στοῦ σπῖτ^ι etc. et non pas, *ἰβλέπου, *ἰθέλου etc., qui ont depuis longtemps laissé disparaître le *i* atone, à l'exception de quelques cas, plus ou moins rares, où le *i* atone est maintenu pour éviter la formation de groupes consonantiques difficiles à prononcer ¹. Le développement de cet *i* doit être postérieur à la disparition générale de *ou* et de *i* atones. C'est indubitablement un fait de réaction contre l'état phonétique créé par la disparition générale des *ou* et *i* atones, qui entraîna la prédominance des consonnes, et, pourrait-on dire, la suprématie du système consonantique dans le langage. Le résultat en a été de faciliter l'articulation indépendante des deux consonnes constituant un groupe insolite, et de les rendre capables de se protéger d'une assimilation ou d'une dissimilation qui tôt ou tard serait intervenue. Un pareil développement n'est pas inconnu dans les parlers du Nord. Il y a plusieurs parlers, comme ceux des îles de Lesbos², d'Imbros³, de Lemnos, et d'ailleurs ⁴, où un *i* se développe, pour faciliter l'articulation d'un groupe consonantique insolite, créé par l'amuissement général de *ou* atone; p. ex. ἔχουν > ἔχ^ιν > ἔχιν, θέλουν > θέλ^ιν > θέλιν, δίνουν > δίν^ιν > δίνιν, θὰ δώσουν > θὰ δώσ^ιν > θὰ δώσιν, θὰ πάρουν > θὰ πάρ^ιν > θὰ πάριν, ὁ πατέρας μου > οὐ πατέραζ μ^ι > οὐ πατέραζ-ι-μ^ι etc. Mais ce développement ne porte presque toujours que sur les groupes consonantiques constants qui se trouvent à la fin ou à l'intérieur du mot; il ne s'étend pas, comme c'est le cas en samothracien, sur des groupes facultatifs. Il y a pourtant dans les parlers du Sud, et particulièrement dans les parlers des Sporades du Sud et de Chypre, caractérisés par la prédominance du système vocalique sur le système consonantique, des cas fréquents de développement de *i*, non seulement à l'intérieur du mot, comme καπνός > καπινός, ἀτιμόπλοιο > ἀτιμόπλοιο, τμημα > τιμημα, ἄλφα > ἄλιφα, δέλτα > δέλιτα, πνίγω > πνίγω, χέρσος > χέ-

1) G. Anagnostopoulos, *Περὶ τοῦ δυναμικοῦ τοισμοῦ ἐν τῷ ἰδιώματι τοῦ Ζαγορίου*. Salonique 1915, p. 22 et suiv.

2) P. Kretschmer, *Der heutige lesbische Dialekt*, p. 108 et suiv.

3) N. P. Andriotis, *Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Ἰμβροῦ*. Ἀθηνᾶ 42 (1930) p. 149.

4) A. A. Papadopoulos, *Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων*, p. 12.

οισο; etc. ¹, mais aussi à l'initiale, comme *ιβλάφτω, ισιτέκω, ισιρέφω* *ιφθάνω*, et dans des groupes facultatifs, comme *τήν-ι-γῆ, τήν-ι-χάρη, Σάν-ι-πρέπει, δὲν -ι-βρέσει τσαί τὸμ Μά δροσολοῦ, Τὰ δὲν-ι φτάνει ἡ ἀλεποῦ κάμνει τα κρεμασιάρια Castellorizo, γὰ τὸν -ι-σκοιῶσουν, τὶς -ι-γλέπει, ἔν ι-βρέχει, τοὺς -ι-σιρώνουν, γὰ τὸν -ι-φτερίση Chypre* ².

Le développement de *ι* dans les groupes facultatifs inaccoutumés était un procédé dont le grec ancien avait déjà tiré parti; cela se voit dans quelques exemples épigraphiques de l'époque hellénistique, en Asie Mineure, comme *τήν -ι-στήλην, ἔρεκεν -ι-στοργῆς* ³, *Ἰσιεφανίων, Ἰσιραιτηγίς, Ἰσφαγέρτι, Ἰσιραιιώτης* etc. ⁴.

Les particularités du samothracien sont loin d'être épuisées par ces remarques. Mais je me borne à ces faits, qui concernent exclusivement la phonétique, et qui, avec le traitement du *ρ* étudié par A. Heisenberg, sont les plus importants. J'ai insisté surtout sur ceux qui, ayant leur parallèle dans d'autres parlers, donnent lieu à des remarques d'intérêt général, et nous aident à mieux comprendre leur nature. Plusieurs faits phonétiques secondaires, qui ont aussi leur valeur ainsi que l'étude de la morphologie, permettraient d'établir une grammaire de ce parler, qui reste un travail à faire.

Le vocabulaire du dialecte de Samothrace, qui présente un grand intérêt et dont quelques spécimens ont été donnés dans deux dissertations récentes, sous le titre *Etymologische Erklärungen neugriechischer Dialektwörter aus den Inseln des ägäischen Meeres*, Glotta 25, 11—20, et *Beiträge zur neugriechischen Wortforschung*, Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung 64, 136—176 dépasse le cadre de cette étude.

1) *M. Philintas, op. cit.* 2, 104.

2) *Ch. Pantélidis, op. cit.*, p. 20.

3) *K. Dieterich, Untersuchungen*, p. 120 et suiv.

4) *P. Kretschmer, Glotta* 20, 221. *Ed. Schwyzer, Griechische Grammatik*, p. 413 et *E. Locker, Bemerkungen zu einer griechisch-kleinasiatischen Erscheinung*, Glotta 25, 167 et suiv.

**ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕΙΣ
ΕΠΙ ΤΩΝ ΤΟΠΩΝΥΜΙΚΩΝ ΣΚΟΠΟΥ**

Μεταξὺ τῶν κεφαλαίων τῆς λαμπρᾶς περὶ Σκοποῦ μελέτης τοῦ καθηγητοῦ κ. Δ. Α. Πετροπούλου «*Λαογραφικὰ Σκοποῦ Ἀνατολικῆς Θράκης*» τῆς δημοσιευθείσης εἰς τὸν περυσινὸν τόμον τοῦ Θρακικοῦ Ἀρχείου τοῦ κ. Πολυδ. Παπαχριστοδούλου (Τόμ. Ε΄ σελ. 145—264, ἔτ. 1938—1939) ὑπάρχει καὶ ἰδιαίτερον κεφάλαιον ὑπὸ τὸν τίτλον, «*Τοπωνύμια Παλαιοῦ Σκοποῦ*». Ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου ἀκριβῶς ἐπιθυμοῦμεν νὰ διατυπώσωμεν παρατηρήσεις τινὰς καὶ ἐρμηνευτικὰς συμπληρώσεις διὰ τὴν ἀριωτέραν ἐμφάνισιν τῶν πραγμάτων.

Καθ' ἡμᾶς τὰ τοπωνύμια ἐνὸς τόπου ἢ μιᾶς περιοχῆς ὀφείλονται ἢ εἰς καθαρῶς τοπογραφικὰ αἷτια (φυσικὰ, γεωγραφικὰ, ἐδαφολογικὰ), ἢ εἰς γεγονότα συμβάντια κατὰ τινα ἐποχὴν εἰς ὠρισμένον τι σημεῖον τῆς περιοχῆς (αἷτια ἱστορικὰ θρησκευτικῆς εἴτε κοινωνικῆς φύσεως), ἢ εἰς ὀνόματα προσώπων τὰ ὁποῖα ἔκ τινος πράξεώς των καλῆς ἢ κακῆς—ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καλῆς—συνέδεσαν τὸ ὄνομά των μετὰ τῆς τοπωνυμθεΐσης περιοχῆς, (ἀτομικὴ ἱστορία). Ἄλλ' ἔξ ἴσου σχεδὸν πρὸς τὰ αἷτια ταῦτα πλουσίαν προσφέρουν τὴν συμβολὴν των καὶ ὀνόματα ἢ πράγματα εἰλημμένα ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ ζωϊκοῦ ἢ φυτικοῦ βασιλείου (ζῶα, δένδρα, περωτὰ κλπ.), τῶν ὁποίων ὅμως τὰ περισσότερα δύνανται ἀκινδύνως νὰ ὑπαχθοῦν εἰς μίαν τῶν προηγουμένων κατηγοριῶν καὶ διὴ τὴν τελευταίαν. Ἀπὸ τῆς τριπλῆς ταύτης ἀπόψεως ἐκκινουῦντες θὰ ἐξετάσωμεν τὰ τοπωνύμια Σκοποῦ, κατατάσσοντες αὐτὰ ἀναλόγως, καὶ παρέχοντες ὅπου τοῦτο εἶναι δυνατὸν τὰς ἀναγκαίας ἐξηγήσεις μετὰ τῶν σχετικῶν λαογραφικῶν καὶ ἱστορικῶν παρεκβάσεων.

Α΄

Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν (φυσικὰ καὶ ἐδαφολογικὰ αἷτια) ὑπάγονται, κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῶν πολλῶν, περίπου τὰ ἑξῆς τοπωνύμια.

Πετρότουβα, Μαλλιαρότουβα, Πυρπυρότουβα : τρεῖς γήλοφοι κατὰ σειράν κείμενοι ἐπὶ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ὀλονὲν ἀνηφορικώτερον πρὸς τὰ βόρεια τοῦ Σκοποῦ, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν χωρίων Εὐκαρούου καὶ Σάζαρα, καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀγ. Τριάδος, δύο ὥρας περίπου ἀπὸ τῆς πόλεως Σκοποῦ, καὶ εἰς ἡμιωριαίαν ἀπόστασιν τοῦ ἐνὸς λόφου ἀπὸ τοῦ ἄλλου. Οἱ μαστοειδεῖς οὗτοι λόφοι διαμέτρου 50—100 μέτρων καὶ ὕψους περὶ τὰ 25—50, τεχνητοὶ μᾶλλον παρὰ φυσικοί, ἀποτελοῦν πιθανῶς, συνέχειαν τῶν ἄλλων τριῶν ἢ τεσσάρων ὁμοίων καὶ κατὰ σειράν κειμένων γηλόφων (τοῦβες) πρὸς τὴν νοτιοδυτικὴν κατεύθυνσιν (πλευρὰ Σαρ. Ἐκκλησιῶν) καὶ φαίνεται ὅτι ὑπῆρξαν τεχνητὰ χωρογραφικὰ σύνορα, δημιουργίας ἴσως χρόνων βυζαντινῶν. Τὸ πρῶτον συνθετικῶν τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν τριῶν

γηλόφων οφείλεται εἰς τὴν ἰδιάζουσαν ἐξωτερικὴν ἑδαφολογικὴν σύστασιν ἐκαστοῦ ἐξ αὐτῶν, ἤτοι εἰς τὰς ἐπανωτὰς πελωρίας πέτρας ποῦ ἔχει εἰς τὴν κορυφὴν του ὁ πρῶτος (πετροτόυθα), εἰς τὴν πυκνὴν χαμόκλαδον βλάστησιν τῶν πλευρῶν καὶ τῆς κορυφῆς τοῦ δευτέρου, εἰς τρόπον ὥστε ὁ λόφος νὰ φαντάζη ἀπὸ ἀποστάσεως πολλῶν ὠρῶν ὡς ἐνδεδυμένος δασύτριχον περιβολὴν (μαλλιαρότουθα), καὶ εἰς τὴν ἰδιάζουσαν φυτεῖαν τοῦ τρίτου, συνισταμένην εἰς ἓν εἶδος καλαμοειδοῦς θάμνου—τὸ κατὰ τὴν ἐγγώριον γλῶσσαν καλούμενον *παπύρ*— ἐξ οὗ κατὰ παρετυμολογίαν καὶ μετὰθεσιν ἢ ἀναγραμματισμόν, *πυρπυρότουθα* ἀντὶ *παπυρότουθα*.

Στῆ Χούνη : πελωρία μισγάγκεια (δύο ὥρας περίπου βορείως τοῦ Σκοποῦ) ὅπου καταλήγουν αἱ ὑψηλαὶ ράχεις τῶν πέριξ βουνῶν, δίκην πολυέδρου ἀνεστραμμένου κώνου (χωνί), ἀπαράλλακτα ὅπως τοῦ πρωτογόνου νερομύλου τὸ σανιδωτὸν ἐξάρτημα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ρίπτεται τὸ σιτάρι κατ' εὐθείαν ἐκ τοῦ σάκκου, διὰ νὰ χυθῆ κατὰ μικροτάτας συνεχεῖς δόσεις, ἐκ τοῦ στομίου τοῦ κάτω μέρους τοῦ ἐλαφροῦς σειομένου τούτου ἐξαρθήματος, εἰς τὸ μέσον ἀκριβῶς τῶν περιστρεφόμενων πετρῶν (μυλόπετρες) ὅπου κυκλικὴ ὀπή, καὶ νὰ μεταβληθῆ εἰς ἄλευρον. Τὸ κωνοειδὲς τοῦτο ἐξάρτημα τοῦ μύλου εἰς τὴν ἐγγώριον γλῶσσαν λέγεται *χούνη*, (ἦ), ὁπόθεν καὶ ἡ ὀνομασία τῆς ἀνωτέρω θέσεως καὶ ὀλοκλήρου τῆς περιοχῆς, διὰ τὴν πλήρη ὁμοιότητα τοῦ πράγματος.

Πεταλοῦδ' (τό) : ἀπομεμονωμένο βουνὸ (μικρὸν ὄρος) τριακοσίων περίπου μέτρων ὕψους ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ τοῦ Σκοποῦ, εἰς δίωρον ἀπόστασιν καὶ ἐν συνεχείᾳ τῶν διακλαδώσεων τῶν βουνῶν τῆς ὄροσειρᾶς τῆς *Στράντζας* (Μικρὸς Αἴμος), δεσπόζων τῆς ὅλης περιοχῆς τῆς ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Μεγάλου Ρεύματος. Ἔλαβε τὸ ὄνομα εἴτε ἐκ τοῦ στρογγυλοῦ σχήματός του ὡς πετάλου ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς του πλευρᾶς, εἴτε ἐκ τῆς λέξεως *πεταλοῦθα* (ἦ). καθ' ὅσον φαίνεται ὡς νὰ στέκη μετέωρον, λόγῳ τῆς μονώσεώς του, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἄλλων ράχεων τῆς ὄροσειρᾶς. Τὸ γένος τοῦ ὀνόματος (οὐδέτερον ἀντὶ θηλυκοῦ) προφανῶς ἐκ συνεκδρομῆς πρὸς τὴν λέξιν *βουνὸ* (τό).

Ξεροδοῦλια (ἦ) καὶ ἡ *Ξεροδοῦλ'* : ξηρὰ ποταμώδης ἔκτασις πλάτους περὶ τὰ 100 μέτρα, διὰ τῶν συχνῶν πλημμυρῶν τῆς ἀποστραγγίζουσα τὰ παρόχθια καὶ καθιστῶσα αὐτὰ ἐντελῶς ἄγωνα, ὁπόθεν καὶ τὸ ὄνομα. Ἀρχικῶς ἴσως νὰ ἦτο «τὰ *ξεροδοῦλια*» (μέρη ἢ χωράφια), καὶ κατόπιν κατὰ συνεκδρομὴν ἢ *ξεροδοῦλια* ἢ *ξεροδοῦλη* (ποταμίᾳ). Πρβλ. τὸ *μεροδοῦλι-μεροφάγι*, ἀλλὰ καὶ ἡ *σκαφοδοῦλ'*, τὸ τετραπόδαρον ὑπόβαθρον τῆς σκάφης τοῦ πλουσίματος.

Στῆ Γκαβάλλα (ἦ Καβάλλα) : ἐκτενὴς δασώδης βουνοπλαγιά, ὑψηλοτέρα τῶν ἄλλων γειτονικῶν ράχεων, ἐναντι ἀκριβῶς τοῦ *Πεταλοῦδ'*—καταλήγουσα βαθμιαίως πρὸς τὸ δυτικὸν αὐτῆς μέρος εἰς τὸν *Μεγάλον Ποταμόν*, ἐνῶ εἰς τοὺς ἀνατολικούς της πρόποδας ἀπλώνεται ἡ *Ξεροδοῦλια*. Τὸ ὄνομα «Καβάλλα»

λα» ὀφείλεται πιθανῶς εἰς τὸ ἰδιάζον σχῆμά της, ὡς συνεχοῦς ράχως ἀλόγου ἐτοίμου πρὸς ἵππευσιν (καβάλλα). Ἐκ τούτου ἴσως νὰ προσέρχεται καὶ ἐκ τοῦ «καβάλλι» (τὸ καβάλλ') ὅπερ σημαίνει ὄγκον χώματος, ἐκ σκαπτομένου χάνδακος, σχηματίζοντος «ὄχθο» καὶ χρησιμεύοντος κυρίως ὡς σύνορον ἀμπελιῶν· τὸ δὲ θηλυκὸν γένος ὡς μεγεθυντικόν, λόγῳ τοῦ μήκους της. Διακρίνεται δὲ εἰς «Μεγάλη Καβάλλα» καὶ «Μικρὴ Καβάλλα.»

Τὸ Μεγάλο Ρέμμα ἢ ὁ **Μεγάλος Ποταμός** : ποταμὸς χωρίζων κατὰ σημαντικὸν μέρος τῆς διαδρομῆς του τὰς δύο περιοχὰς Σκοποῦ καὶ Σαρ. Ἐκκλησιῶν, πηγάζων ἐκ τῶν τελευταίων βουνῶν τῆς ὄροσειρᾶς Στραντζας καὶ ἐκβάλλων μετὰ τῶν ἄλλων ποταμῶν τῆς περιφερείας Σαρ. Ἐκκλησιῶν εἰς τὸν Ἐργίνην (κοιν. ἢ Ἐργίνα, ὁ σημαντικώτερος ποταμὸς τῆς Ἀνατολ. Θράκης) μεταξὺ Λουλὲ-Μπουργάζ (Ἀρκαδιούπολις) καὶ Ἀρτισκοῦ (Βαβᾶ-Ἐσκή). Τὸ Μ. Ρέμμα ἔχει πλάτος 50-200 μέτρων, καὶ κατὰ τὰς πλημμύρας του καθίσταται λίαν ἐπικίνδυνον δικαιολογοῦν πολλαπλῶς τὸ ὄνομά του (κυρίως ἔνεκα τῶν διαστάσεών του). Κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολ. πλευρᾶς του (ἀριστερᾶς) εὐρίσκοντο καὶ ἐξυπηρετοῦν τὰς ἀνάγκας τῆς περιοχῆς Σκοποῦ καὶ τῶν πέριξ τουρκοχωριῶν, δίδοντες συγχρόνως καὶ τὸ ὄνομά του ἕκαστος ὡς τοπωνυμικὸν στενωτέρας περιοχῆς, οἱ ἐξῆς νερόμυλοι : «Τῆ Πασσάκαλ'(ου)» ὁ μῦλος, ὁ πρόφην «Τσατάλα δερμενι» (δερμεν τουρκ. μῦλος) καὶ κατόπιν «τῆ Κωσιαδόπλου» ὁ μῦλος, «τῆ Κομνηνοῦ» ὁ μῦλος ἢ «τῆ Γανίτ'» ὁ μῦλος, καὶ «τῆ Χαριᾶ» ὁ μῦλος (τουρκ. Οὐζοὺν-ὀλούκ).

Ἡ Κρασάβο καὶ **Κρασάβα** : Κεφαλόβουσον, (νερομάννα, κεφαλᾶρι) ἔξαισίου εἰς διαύγειαν καὶ ψυχρότητα ὕδατος, ἀφθόνως ἐξερχομένου ἐκ τῶν ριζωμάτων πελωρίου παροχθίου δένδρου, ἐντὸς βαθείας ποταμίας κοιλάδος, εἰς τὰ βόρεια τοῦ Σκοποῦ περὶ τὰς δύο ὥρας, καὶ εἰς δεκαπεντάλεπτον ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς «Ἀγι-Τριάδας» ἀγιάσματος καὶ Ἐκκλησίας μετ' ἄλλους ἀφιερωμένον εἰς τὸν ναόν, ὅπου καὶ ἡ μεγαλύτερα ἐτησία πανήγυρις τοῦ Σκοποῦ, συγκεντροῦσα ἐπὶ τριήμερον τοὺς ἑορταστὰς ὅλης τῆς περιφερείας (βλ. Ἀρχ. Θράκης Τόμ. Ε', σελ. 160). Ἀναπόσπαστον μέρος τῆς ἑορτῆς ἦτο καὶ ἡ κατὰ τὸ ἀπόγευμα τῆς δευτέρας ἡμέρας (Κυριακὴ τῆς Πεντηκοστῆς) ὁμαδικὴ κἀθοδος τῶν ἑορταστῶν ὑπὸ τοὺς ἤχους τυμπάνων καὶ αὐλῶν εἰς τὴν Κρασάβο «γὰ νὰ πιοῦν τὸ παγωμένο νερὸ πὸν σπᾶν' τὰ ποιήρια» καὶ ἡ ἐκεῖ παραμονή, παρὰ τὴν πηγὴν, μέχρι προχωρημένου δειλινοῦ. Ἡ λέξις Κρασάβο εἶναι σλαβικὴ καὶ σημαίνει ὠραῖος, δροσερός· πράγματι δὲ ἀπὸ τῆς ἀπέναντι πρὸς βορρᾶν βουνοσειρᾶς ἀρχίζει ὁποσδήποτε ἡ βουλγαρίζουσα μορφή τῆς περιφερείας «τὰ Βουργαροχώρια».

Μαύρη λίμνη : μικρὰ λίμνη (τουρκ. γκιὸλ) νοτίως τοῦ Σκοποῦ καὶ εἰς ἡμιωριαίαν ἀπόστασιν, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγωγῆς εἰς Γένναν, Μπουναρ-Χισσάο, Βιζύην, Λουλὲ-Μπουργάζ κλπ. χρησιμεύουσα κυρίως διὰ τὸν κατὰ τὰς μεσημβρινὰς ὥρας τοῦ θέρους δροσισμὸν τῶν βουβάλων (καὶ ποτισμὸν εἰς τὸ

παρακείμενον φρέαρ) με λασπώδες μελαψόν ύδωρ, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα. Ἄλλ' ἕως καὶ κατ' ἐπέκτασιν ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς ὀλίγον νοτιώτερον ἀρχομένης περιοχῆς «τὰ *Μαυρόγεια*», ἐξ ἐπιδράσεως τοῦ πρώτου συνθετικοῦ τῆς λέξεως ταύτης : *μαυρόγια-μαύρη λίμνη*.

Κοκκινόγεια - Μαυρόγεια (τά) : τοποθεσίαι ἢ περιοχαὶ διάκρινόμεναι, διὰ τὸ κόκκινο χρῶμά της ἢ πρώτη, εἰς ὠριαίαν σχεδὸν ἀπόστασιν βορείως τοῦ Σκοποῦ, κατάλληλος κυρίως δι' ἀμπέλια διὰ τὸ παχὺ καὶ μαῦρο χῶμά της, ἢ δευτέρα νοτίως τῆς πόλεως καὶ πέραν τῆς Μαύρης λίμνης, ὅπου καὶ τὰ καλλίτερα χωράφια τοῦ Σκοποῦ.

Ἄμδερχή (ἀμμοδερχή) : τοποθεσία βορειοανατολικῶς τοῦ Σκοποῦ, κατασπαρτος ὑπὸ ἀμπέλων, λαβοῦσα τὸ ὄνομα καταφανῶς ἐκ τῆς ἀμμώδους συστάσεως τοῦ ἐδάφους τῆς περιοχῆς, παράγοντος ἐκ τῶν σιτηρῶν μόνον σχεδὸν σίκαλιν.

Ἀρμυροδιάκι (τό) : κατ' ἀνομοίωσιν ἀντὶ *Ἀρμυρορνάκι* : Πατάμιος, ρυάξ ἀνατολικῶς τοῦ συνοικισμοῦ εἰς ἡμίωρον ἀπόστασιν ἐπὶ τῆς βατῆς ὁδοῦ πρὸς Γένναν καὶ Μπουνὰρ-Χισσάρ. Ἴσως ἢ γεῦσις τοῦ νεροῦ του νὰ ἦτο ὑφάλμυρος, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα. Ὀλίγον ἀνατολικώτερον αὐτοῦ εἶναι «τῆς Ἀλεποῦς τὸ ρνάκι» καὶ ἔτι ἀνατολικώτερον εἰς ἀπόστασιν ὥρας ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς πόλεως, τὸ «*Λυκορνάκι*», μετὰ παλαιᾶς γεφύρας, χωρίζον τὰς ἀγροτικὰς περιοχὰς Σκοποῦ καὶ Γέννας.

Γούρνα (ἦ) : ὄνομα περιοχῆς δυτικῶς τοῦ Σκοποῦ, εἰς ἀπόστασιν μικροτέραν τῆς ὥρας ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς Σαράντα Ἐκκλησίας. Τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ μεγάλου δμωνύμου ρυάκος, σχεδὸν ποταμοῦ, ἔχοντος καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν του τὸ σχῆμα *γούρνας* (λόγω τῆς ἐπιμήκους καὶ ἰσοπλατοῦς βαθείας κοίτης) ἢτοι μακρᾶς λεκάνης ἢ σκάφης ποτιστικῆς. Διὰ τοὺς κατοίκους Σκοποῦ ἢ τοποθεσία ὡς καὶ τὸ ὄνομα ἀπέβησαν ἱερά, ἀλλὰ καὶ μαρτυρικῶς τραγικά, ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1915, καθ' ὅσον ἐκεῖ ἀκριβῶς, ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὀχθῆς τοῦ ποταμοῦ, ἐσφάγησαν οἱ τέσσαρες ἐκ τῶν ἐξ ἐθνομαρτύρων τοῦ Σκοποῦ (Ἀριστόδημος Κωνσταντόπουλος, Πελοπίδας Βαβατζανίδης, Ζαφειρίου Ζαφειριάδης καὶ Θεόδωρος Κοκκάλας) ἀφοῦ προηγουμένως ὑπεχρεώθησαν νὰ σκάψουν τὸν κοινὸν τάφον των.

Β'

Τῆς δευτέρας κατηγορίας (αἷτια ἱστορικὰ) εἶναι τὰ ἑξῆς :

Στὴν Ἀγιοῦδα (ἦτοι μικρὰ Ἀγία) : στενὴ περιοχὴ ὀφείλουσα τὸ ὄνομα εἰς τὸ ὑπάρχον ἐκεῖ ἅγιασμα μετὰ προχείρου ἱεροῦ (κόγχη) ἔξωθεν τῆς πόλεως εἰς τὰ δυτικὰ τῆς συνοικίας Ἀλεμόνι, ὅπου καὶ ἐτελείτο ἐτησίᾳ πανηγυρις τὴν Δευτέραν τοῦ Θωμᾶ μετὰ ὑπαιθροῦ χοροῦ ὑπὸ τὴν σκιὰν πελωρίων δρυῶν «*σιτῆς Βαλανιές*», (τοπωνύμιον τῆς αὐτῆς περιοχῆς). Ὀλόκληρος ἡ συνοικία Ἀλεμόνι ὑπεδέχετο κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τοὺς ἐκ τῶν ἄλλων

συνοικιῶν ἑορτασιάς. Ἡ πανήγυρις αὕτη ἐλέγετο καὶ «*κίς πανεγρηί*» ἤτοι *κοριτσοπανήγυρις*, καθ' ὅσον εἰς τὸν χορὸν τῆς ἑορτῆς, ἐγίνετο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἢ ἐπισήμανσις τῶν κοριτσιῶν καὶ ἡ ἐκλογή αὐτῶν, ἐκ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων (ὑποψηφίων γαμβρῶν).

Ἄγι-Κυριακή : συνοικιακὴ περιοχὴ καὶ ἁγίασμα μετὰ ἐστεγασμένου ἱεροῦ (παρεκκλησίου) ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο συνοικιῶν «Κυριακὸ» καὶ «Παλατίνι» εἰς τὴν θέσιν «*Φανερωμένη*», (βλ. Ἔσθ. Θρ. τ. Ε', σ. 145). Τὴν λειτουργίαν ἐν τῷ παρεκκλησίῳ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς (7 Ἰουλίου), διεδέχετο τὰς μεταμεσημβρινὰς ἰδίως ὥρας συγκέντρωσις πλήθους καὶ μάλιστα γυναικῶν.

Ἄγι-Παρασκευή : περιοχὴ καὶ ἁγίασμα μετὰ προχείρου ἱεροῦ, ἔξωθεν τῆς πόλεως καὶ ἐν συνεχείᾳ τῆς συνοικίας Κυριακοῦ, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὀχθῆς (ἀριστερᾶς) τοῦ διαρρέοντος καὶ εἰς δύο χωρίζοντος τὴν πόλιν ποταμοῦ (χειμάρρου), εἰς τὰ ριζώματα πελωρίου βράχου καὶ ὑπὸ τὰ φυλλώματα ὑπερυψηλῶν δένδρων, ὅπου ἐγίνετο καὶ ἡ συγκέντρωσις τῶν νέων κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς (26 Ἰουλίου).

Παρόμοιον ἁγίασμα μὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα περιοχῆς «*Ἄγι - Παρασκευή*». «*Στὴ γὰρ τὴν Ἄγιπαρασκευή*») ὑπῆρχε καὶ πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τοῦ Σκοποῦ, εἰς εἰκοσάλεπτον ἀπόστασιν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλευρᾶς τοῦ ποταμοῦ, ἑορτάζον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναλήψεως «*σις σαράδα τῆς Λαθρῆς*» (τοῦ Πάσχα).

Ἄγι-Νικόλας : Περιοχὴ ἔξω τῆς πόλεως εἰς δεκάλεπτον ἀπόστασιν πρὸς βορρᾶν, ὅπου καὶ τὸ σχετικὸν ἁγίασμα (πηγάδι), συχνάζομενον καὶ φωταγωγούμενον διὰ κηρίων κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς ἑορτῆς (6 Δεκεμβρίου). Κάτωθεν τοῦ λόφου ὅπου ὁ Ἄγι-Νικόλας καὶ ἐκ τῶν σπλάγγνων τοῦ ὑπ' αὐτὸν βράχου, ἐντὸς χαραδρῶδους ρύακος, ἀναβλύζει ὁ «*Τσοῦρτσουρος*», πηγὴ ἑξαιρέτου καὶ ἀενάως ρέοντος ὕδατος, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ἠχώδους καὶ κτυπητοῦ τρόπου καθ' ὃν χύνεται ἀφ' ὑψηλοῦ ὁ φυσικὸς κρουνοὺς τῆς πηγῆς, ὅπερ κατὰ τὴν ἐγγώριον γλῶσσαν λέγεται «*τσουρτσουρίζ'*» (ὀνοματοποιημένη λέξις) ἐντεῦθεν καὶ τὸ ὄνομα.

Στὸν Ἄγι-Σιράτικο (Ἄγιος Εὐστράτιος ἢ Ἄγιος Στρατηγὸς ἢ Ἀρχιστρατηγὸς) : ὄνομα καὶ θέσις καὶ προορισμὸς ἐκ τῶν σπανίων πού ἀπαντοῦν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Λαογραφίας καὶ τῶν παλαιότερων θρησκευτῶν. Εἰς δεκαπεντάλεπτον ἀπόστασιν βορείως τῆς πόλεως, ἐντὸς λόχμης σπανιώτατα βατῆς καὶ ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς ξηροῦ ρύακος, ὑπῆρχεν ὑποτυπῶδες ἱερὸν μετὰ μεγάλης πλακὸς ἐκ γρανίτου λίθου, ἐν σχήματι βωμοῦ, ὅπου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῶν Ταξιαρχῶν (8 Νοεμβρίου) ἀπὸ βαθέος ὄρθρου ἢ καὶ ἀφ' ἑσπέρας προσήρχοντο οἱ γέροντες καὶ αἱ γοαῖαι, ἐκ τῶν πλέον ἀμαθεστέρων τῶν ἀγροτικῶν συνοικιῶν Σκοποῦ (παγανισμὸς), φέροντες ἕκαστος μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν «*πετρό*» του (πετεινόν), διὰ νὰ τὸν σφάξῃ ἐκεῖ ὁ ἐν εἴδει ἱεροφάντου προκαθωρισμένους καὶ κοινῶς ὑπὸ τῶν παγανιστῶν ἀνεγνωρισμέ-

νος γέρων (ἐκ τῆς προνομιοῦχου ἐπὶ τούτῳ συνοικίας «Ἀλεμόνι» εἰς τὴν ὁποίαν ὑπήγετο καὶ τὸ ἱερὸν) ὑπὸ τὸ φῶς ἀνημμένων κηρίων ἄνω καὶ κάτω τοῦ βωμοῦ, συνοδεύων τὴν προᾶξιν καὶ μετὰ τῶν σχετικῶν συμβολικῶν κινήσεων καὶ ἀκαταλήπτων ψιθυρισμῶν (ποππυσμοί). Ὁ προνομιοῦχος γέρων ἦτο τρόπον τινὰ ἰσόβιος, καθ' ὅλην δὲ τὴν νύκτα τῆς ἑορτῆς παρέμενε ἐκεῖ ἀγρυπνῶν ἐν διαρκεῖ ἀσχολίᾳ ἀνάμματος καὶ σβυσίματος τῶν κεριῶν, τὰ ὁποῖα προσεκόμιζον οἱ πιστοὶ τῆς μυσσεως. Ὁ θύτης ὡς λειτουργικὰ ἐλάμβανε αὐτοδικαίως τὰς κεφαλὰς τῶν σφαζομένων πετεινῶν. Ἄγνωστον εἶναι ἐὰν μετέβη ποτὲ ἐκεῖ ἱερεὺς πρὸς ἱερουργίαν.

Σημ. Περιττὸν νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ ὅλη προᾶξις ὑπενθυμίζει τὸ τοῦ Σωκράτους: «θύσατε Ἀσκληπιῶ ἀλεκτρούνα». (Πλάτων, Φαίδ.)

Στῆ Θεοῦ τὸ πανεγύρ': περιοχὴ βορειοανατολικῶς καὶ εἰς ἡμίωρον ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Σκοποῦ, ἐπὶ μικροῦ ὄροπεδίου, εἰς θέσιν περιόπτου, ὀπόθεν ὡς ὄραμα ἐκτείνεται πρὸς νότον ὁ ἀπέραντος κάμπος, πρὸς Λουλὲ — Μπουργάζ καὶ Ραιδεστόν. Ἐλέγετο καὶ τουρκιστὶ «*πανεγύρ' -τεπέ*» ἦτοι λόφος πανηγύρεως. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λοφώδους ὑψώματος ὑπῆρχε λιθόκτιστον ὁμοίωμα ἱεροῦ καὶ παλαιότερον ἴσως καὶ ἀγίασμα, ὅπου ἐτελεῖτο ἡ πανηγυρις τὴν Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ «στὶς ὀχτὼ τῆς Πασκαλιάς». Ἡ προτίμησις τῆς ἑορτῆς τοῦ Θωμᾶ, ὡς καὶ τὸ ὄνομα, προῆλθαν ἀσφαλῶς ἐκ συμφυρομοῦ τῶν δύο ὁμοίων λέξεων θεός, Θωμᾶς.

Ἡ ἰδρυτικὴ τοῦ ἀγιάσματος παράδοσις εἶναι ἐκ τῶν ποιητικωτέρων καὶ τῶν πλέον συγκινητικῶν, φαίνεται δὲ ὅτι σχετίζεται μὲ τὴν πρώτην καὶ παλαιοτάτην οἰκῆσιν τοῦ πρώτου Σκοποῦ. Ἐκεῖ, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, προσῆλθε κατὰ τὴν ἑορταστικὴν τελετὴν «τὸ λάφι» (ἔλαφος), σταλμένον ἀπὸ τὸν θεόν, θέλοντα νὰ δεῖξῃ τὴν πρὸς τοὺς κατοίκους εὐνοϊάν του. Ἄλλ' αὐτοὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ οἴνου, ἀλαλάζοντες καὶ κορυβαντιῶντες, ἔσφαξαν τὸ λάφι καὶ εὐωχῆθησαν ἐπ' αὐτοῦ. Ἐκτοτε ἐνέσκηψεν ἡ κατάρα τοῦ θεοῦ καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀφορία καὶ παντοειδῆς ἔλλειψις ἀγαθῶν ἐμάστιζε τὴν πόλιν. Ἡ πανηγυρις ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν πενθούτων κατοίκων πρὸς ἐξευμενισμόν τοῦ θεοῦ, καὶ μόνον μετὰ πολλὰ ἔτη ἐπανήρχισε καὶ πάλιν, διὰ νὰ συμβῆ ὅμως καὶ πάλιν κατὰ παράδοξον τρόπον παρόμοιον γεγονὸς καὶ ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀκριβῶς θέσεως. Κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1895 ὁμᾶς κυνηγῶν ἐκ Σκοποῦ, ἐπιστρέφουσα ἐκ μακροῦ ἀλλ' ἀγόνου κυνηγίου ἐσκότωσε «τὴ λαφίνα» ἡ ὁποία παραπλανηθεῖσα ἐκ τῶν χιόνων συνανεμίχθη μετὰ τῆς ἀγέλης τοῦ χωρίου (κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς ἐκ τῆς βοσκῆς) συνοδευομένη καὶ μὲ τὸ μικρὸ «λαφάκι» τῆς, ἔτοιμη νὰ εἰσέλθῃ καὶ αὐτὴ μετὰ τῶν ἄλλων ζώων εἰς τὴν πόλιν. Καὶ τὸ μὲν λαφάκι (ὁ νεβρός) ἀφοῦ περιετριγύρισε κλαυθμηρίζον περὶ τὸ ἐγκαταλειμμένον ἱερὸν ἐχάθη πρὸς τὰ βουνά, οἱ δὲ κυνηγοὶ μετὰ τοῦ οἰκτροῦ θηράματος ἐπιδεικτικῶς εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἀγορᾶς, διὰ νὰ στρέψουν ὅμως μετ' ὀλίγον ὡς μαινόμενοι τὰ ὅπλα ἐναντίον ἀλλήλων ἕνεκα σφο-

δραῖς φιλονικίας περὶ τὴν διανομὴν «*τοὺς βρῆκε ἡ ἁμαρτία*». Ἐκτοτε ἰσχυροποιήθη καὶ πάλιν ἡ ἀμαυρωθεῖσα παλαιὰ παράδοσις καὶ ἐπροφητεύθησαν ὑπὸ τῶν γεροντοτέρων ἀπαίσια μηνύματα διὰ τὴν μελλοντικὴν τύχην τοῦ Σκοποῦ. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐκτὸς τῶν ἄλλων χαρακτηριστικῶν του γραμμῶν, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς κλασσικὸν παράδειγμα ἀναζωογονήσεως παλαιωθεῖσης παραδόσεως, ὡς καὶ στερεοποιήσεως ὑπαρχουσῶν προλήψεων εἰς βαθμὸν πίστεως σχεδὸν θρησκευτικῆς.

Στὸν Ἁγιολιᾶ (Ἁγιος Ἡλίας) : περιοχὴ καὶ δάσος πυκνὸν ἐκ παναρχαίων δρυῶν καὶ ὄξυων, ἐκτάσεως χιλίων περίπου στρεμμάτων, ἄλλος πραγματικόν, καθωσιωμένον εἰς τὸν προφήτην Ἡλίαν (τὸν κατ' ἐξοχὴν προστάτην τῆς κτηνοτροφίας) τοῦ ὁποῖου μικρὸς ναῖσκος (ἐστεγασμένον ἱερόν), ὑπῆρχεν εἰς τὸ μᾶλλον σύνδενδρον μέρος τοῦ ἄλλου. Ἀπεῖχεν ἐκ τῆς πόλεως περὶ τὴν μίαν ὥραν πρὸς βορρᾶν ἐπὶ ὄλον ἐψουμένης ἑδαφικῆς στάθμης, ὥστε νὰ γίνεται καταφανὴς ὁ μελανὸς ὄγκος του, ἕξ ἀποστάσεως πολλῶν ὠρῶν μέχρι Λουλέ - Μπουραῖζ καὶ τῆς πεδιάδος πρὸς Ραιδεστόν, χάσμα καὶ παρηγορία τῶν ξενητευμένων Σκοπιανῶν ἐπανερχομένων ἐκ νότου εἰς τὴν γενέτειραν. Ἐκεῖ κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς πανηγύρεως (20 Ἰουλίου) ἐσφάζοντο διὰ νυκτὸς τὰ «*κουρμπάνια*» ἤτοι θυσίαι βοῶν καὶ κριῶν, μετὰ προηγουμένην εὐχὴν τοῦ ἱερέως, καὶ ἐβράζοντο ἐπιτοπίως ἐντὸς πελωρίων λεβήτων (καζάνια) ἀνάμικτα μὲ «*πληροῦρι*» (χονδροαλεσμένο σιτάρι) διὰ νὰ διανεμηθῶν εἰς τοὺς πανηγυριστὰς ὡς καὶ τὰς ἐν τῇ πόλει φιλικὰς οἰκογενεῖας μετὰ τὴν ἐκ τῆς πανηγύρεως ἐπιστροφὴν.

Στὸν Ἁγι-Θόδωρο : δάσος καὶ περιοχὴ περὶ τὴν ὥραν βορειοδυτικῶς τῆς προηγουμένης, εἰς βαθεῖαν χαράδραν καὶ πλαγιὰν — κατέναντι τοῦ «*Πεταλοῦδι*» καὶ εἰς δῖωρον περίπου ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Σκοποῦ — ὅπου καὶ ἐστεγασμένον ἱερόν μετὰ πλουσίον ἀγιάσματος. Ἐκεῖ ἐτελεῖτο λαμπρὰ πανηγύριον μετὰ τὴν ἐορτὴν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (Παρασκευὴ τῆς Διακαινησίμου) μετὰ τυμπάνων καὶ χορῶν. Ἐπωνομάζετο καὶ «*Καλῆ πανηγυρὶ*» ἤτοι πανηγύρις αἵματος (αἵματηρὸν πανηγύρι), διότι ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν ἐγένετο κατὰ κανόνα καὶ αἵματοχυσία, λόγῳ ἐξάψεως ἐκ τῆς ὑπερέτρου οἰνοποιίας τῶν ἐορταστῶν. Ἡ αἵματοχυσία ἐδικαιολογεῖτο, λέγουσιν, ἐκ τῶν ὑστέρων ὡς ἐκ τῆς στρατιωτικῆς ἢ πολεμικῆς ιδιότητος τοῦ πανηγυριζομένου ἀγίου (Θεοδώρου τοῦ Στρατηλάτου). Κατὰ τὴν πανηγύριν αὐτὴν ἐπεδεικνύοντο καὶ οἱ ὠραιότεροι ἵπποι μετὰ τῶν ἱκανότερων ἀναβατῶν, ἀμιλλωμένων κατὰ τὴν πομπώδη ἐπιστροφὴν εἰς ἐμφάνισιν καὶ ταχύτητα.

Στὸ Λαργάκι : Τοποθεσία ἀνατολικῶς τοῦ Σκοποῦ, εἰς ὠριαίαν ἀπόστασιν καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Γένναν, μετὰ φρέατος ἀστεριεύτου καὶ μεγάλης ἀρχαίας λεκάνης (λάρνακος) ἕξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα. Ἐκεῖ ἐποτίζοντο κατὰ πυκνὰς μάζας τὰ πρόβατα καὶ τὰ ἄλλα γεωργικὰ ζῶα τῆς περιοχῆς. Πα-

λαιότερον ἦτο φερώνυμος συνοικισμὸς μεταναστεύσας εἰς Σκοπὸν περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος (1750) λόγῳ τῶν συχνῶν ἐπιδρομῶν. Μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων ἐσώζοντο ἀκόμη ἀρκετὰ ἐρείπια οἰκιῶν καὶ ἄλλα δείγματα τοῦ παλαιότερου συνοικισμοῦ. (Βλ. καὶ Θρακ. Ἐρχ. τόμ. Ε', σελ. 265).

Ἡ Ἀγι-Σωτήρω (ἐκ τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ) : ἡ τὸ *Κάστρο* ἢ ὁ *Καλὲς* (τουρκ. λέξις σημαίνουσα τεῖχος). Ἀγίασμα ἐπ' ὀνόματι τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ (6 Αὐγ.) ἐντὸς ρωμαντικῆς παραποταμίου τοποθεσίας δεσποζομένης ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τοῦ *Κάστρου*, ἐρειπωμένου βυζαντινοῦ φρουρίου ἐπὶ πελωρίου βράχου, παρουσιάζοντος πρὸς νότον κάθετον τομὴν ὕψους ὑπὲρ τὰ 150 μέτρα καὶ φαινομένου ἐξ ἀποστάσεως ὠρῶν ὡς γιγαντιαῖος μονόλιθος τὸ δέος ἐμπνέων. Τὸ ὄλον φρουριακὸν συγκρότημα περιλαμβάνει τρία ἐπάληλα διαζώματα μὲ κέντρον καὶ κορυφωμα τὸν μονόδη βράχον, ὑποκάτω τοῦ ὁποίου ὑπάρχει, ἐκ τῆς βορειοανατολικῆς πλευρᾶς τοῦ μεσαίου διαζώματος, βαθὺ σπήλαιον (σπηλιὰ καὶ κατὰ τὴν ἐγγώριον γλῶσσαν *σπλοῦχα*), ὅπου κατὰ τὴν παράδοσιν εὐρίσκεται ὁ κεκρυμμένος εἰς τὰ σπλάγχχνα τοῦ βράχου ἐντὸς μεγάλου λέβητος θησαυρὸς «*μαδραγοῦνα*» (ἡ), φρουρούμενος ἀγρύπτως «*ἀπὸ τὸ στοιχειό*». Ἡ θεὰ ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ βράχου ἀπολήγοντος πρὸς τὸ ἀνατολ. μέρος ἀποτόμως εἰς βαθεῖαν φάραγγα, εἶναι ἀφαντάστως μεγαλοπρεπῆς, ὃ δὲ συνοικισμὸς τοῦ Σκοποῦ καίτοι ἀπέχει πλέον τῆς ὥρας πρὸς νότον, λόγῳ τῆς πολὺ χαμηλοτέρας στάθμης του φαίνεται ἐκείθεν ὡς νὰ συμπύσσεται εἰς τοὺς πόδας τοῦ βράχου, ἐπιβλέποντος τὰ κατ' αὐτόν. Ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν τῆς σχηματιζομένης ἐκ τοῦ ρεύματος κοιλάδος τῆς Ἀγι-Σωτήρω, ὡς καὶ ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ κάτω διαζώματος τοῦ φρουρίου ὑπῆρχαν μέχρι τοῦ 1922 πάμπολλα ἐρείπια σπιτιῶν, ἐκ τοῦ παλαιοῦ συνοικισμοῦ τοῦ «*Κάστρου*» μεταναστεύσαντες πρὸ δύο αἰῶνων εἰς Σκοπὸν, ὡς μαρτυροῦν πλεῖστα, ἐκεῖθεν ἀποδεδειγμένως προερχόμενα καὶ σωζόμενα εἰσέτι ἐν Σκοπῷ οἰκογενειακὰ ἐπίθετα : οἱ Καστρινοί, οἱ Λασκαρῆδες, οἱ Δούκαδες κ. ἄ. Ἐκ τῶν πηγῶν τῆς Ἀγι-Σωτήρω σχηματίζεται ὁ ἕτερος τῶν δύο μεγάλων βραχιόνων οἱ ὁποῖοι διὰ τῆς συνενώσεώς των νοτιώτερον σχηματίζουν τὸν ποταμὸν Σκοποῦ ὁ δεύτερος σπουδαῖος βραχίον σχηματίζεται εἰς τὴν «*Χούνη*».

Στὸ Τζερεμετό : ἦτοι στὴν *Κακοιοπιά* (ἐκ τῆς τουρκ. λέξεως *τζερεμέ* = ζημία, πρόστιμον, καὶ μεταφορ. κακὴ θέσις ἢ ἐπιχείρησις). Περιοχὴ πρὸς τὰ ἀνατολικά τοῦ Σκοποῦ εἰς ἀπόστασιν μικροτέραν τῆς ὥρας, καὶ εἰς τὸ τέρμα σχεδὸν τῶν πρὸς ἐκεῖ ἀμπελιῶν, ὀνομασθεῖσα οὕτω λόγῳ προφανῶς τοῦ κακοῦ ἐδάφους, πετρώδους καὶ ἀνωμάλου, ἀκαταλλήλου πρὸς ἀγορᾶν ἢ ἐκμετάλλευσιν. Ὀλίγον ἀνατολικώτερον τοῦ Τζερεμετοῦ ἦτο ἡ θέσις «*Βατσουνιές*» ἦτοι πληθώρα βάτων.

Στὶς Ἀνεμόμυλοι ἢ Ἀνεμόμολοι : ἦτοι στοὺς Ἀνεμομύλους, οἱ ὁποῖοι δύο τὸν ἀριθμὸν καὶ ἐπὶ ἐξεχούσης θέσεως, ἔδωσαν τὸ ὄνομα εἰς τὴν γείτονα

περιοχήν, ὀλίγον ἔξω τῆς πόλεως πρὸς τὰ νοτιοανατολικά (συνοικία Παλατίνι)· λόγῳ τοῦ μεγάλου ὄγκου των καὶ τοῦ ὑψωμένου ἐδάφους ἦσαν ὄρατοὶ καὶ ἐκ τῶν πέριξ γειτονικῶν χωρίων. Ἐκεῖ «στὶς Ἐνεμόμυλοι» ἐστάθμευε καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ληνῶν (φορητῶν στερνοειδῶν ξυλίνων δοχείων, κινουμένων ἐπὶ στιβαρῶν ἀμαξῶν, περιεκτικότητος 1000—1500 ὀκάδων, πρὸς μεταφορὰν τῶν σταφυλῶν) κατὰ τὸν μῆνα τοῦ τρυγητοῦ (Ἰανουάριος τοῦ νέου ἡμερολ.), διὰ τὰ καταμετρηθῆ διὰ κυβισμού τοῦ ληνοῦ τὸ ποσὸν τῶν σταφυλῶν πρὸς ἀνάλογον ἐπὶ τόπου εἰσπραξίν τοῦ φόρου, δεκάτης τῶν σταφυλῶν, εἰς χρῆμα (τὰ λεγόμενα «σταφυλιάτικια») ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τούτῳ στήσαντος τὸ «τσαντήρι του» ἤτοι τὴν σκηνὴν του, τούτου δεκατιστοῦ ἢ «σοῦμπαση». Παλαιότερον ὑπῆρχε καὶ ἄλλος Ἐνεμόμυλος εἰς τὴν βορινὴν ἄκρην τῆς ἀπέναντι πλευρᾶς τῆς πόλεως (δυτικῆς) ἐν τῇ περιοχῇ τῆς συνοικίας Ἐλεμόνι (ἰδιοκτησία Κωσταντῆ Κωτσόγλου), ὁ ὁποῖος ἐξηφανίσθη ἀπὸ σαράντα καὶ πλέον ἐτῶν, παρέμεινε ὅμως τὸ ὄνομα ὡς τοπωνυμικὸν τῆς περιοχῆς : «Στὸν παλιὸ τὸν Ἐνεμόμυλο».

Στὴ Φανερωμένη : ἀναπεπταμένη τοποθεσία, ἐντὸς τοῦ παλαιοῦ Σκοποῦ καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς πόλεως, χωρίζουσα αὐτὴν (τὴν ἀνατολ. πλευρὰν) εἰς τὰς δύο συνοικίας «Κυριακὸ» καὶ «Παλατίνι» διὰ χειμαρρῶδους ρύακος ζευγνυμένου διὰ γεφύρας πλησίον τῆς Ἁγίας Κυριακῆς. Ἐκεῖ καὶ τὰ «τουρκολήμορα» ἢ «τούρκικα λημόρια» (μνημόρια, μνήματα). Κατὰ τὴν παράδοσιν ὠνομάσθη Φανερωμένη ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐκεῖ ἐφανερώνετο σῶος καὶ ὑγιῆς ὁ διερχόμενος ὀδοιπόρος ἀφοῦ διέσχισε τὸ πυκνὸν καὶ χαραδρῶδες δάσος ὑπὸ τοῦ ὁποῖου ἐκαλύπτετο ἄλλοτε ὀλόκληρος ἡ περιοχή, ἐνδραχίτη ληστῶν, πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ὀλοίων ἦτο, λέγουσιν, κτισμένη σκοπιά (βίγλα, καραούλι) ἐξ οὗ κατόπιν καὶ τὸ ὄνομα Σκοποῦ (βλ. καὶ Ἄρχ. Θρακ. Τόμ. Ε' σελ. 265-266). Λείψανα τῆς παλαιᾶς ταύτης καταστάσεως ἦσαν τὰ κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ πλησίον τῶν γεφυριῶν, πελώρια καὶ πανάρχαια δένδρα «τὰ καραγάτσια (ἤτοι πελέαι, 7 ἢ 8 τὸν ἀριθμὸν) ἀριθμοῦντα βίον τριακοσίων καὶ πλέον ἐτῶν.

Αἱ διὰ τῆς Φανερωμένης χωριζόμεναι δύο συνοικίαι «Περατικὸς» «Κυριακὸ» καὶ «Παλατίνι» εἶχαν κατέναντι των τὰς ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ (ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς) ἀντιζήλους των συνοικίας, τὸ Σακιζλή (ὄπου ἢ Ἐκκλησία, τὰ σχολεῖα, ἢ ἀγορὰ κλπ.) καὶ τὸ Ἐλεμόνι· χαρακτηριστικὸν δὲ τῆς ἀντιζηλίας των αὐτῆς ἦτο καὶ τὸ ἐξῆς λαϊκὸν δίστιχον :

Στὸ Κυριακὸ οἱ ὄμορφες, στὸ Παλατίν' οἱ ἄσπρες...

Στὸ Σακιζλή καὶ τ' Ἐλεμόν' γαρούφαλλα μὲ γλάστρες.

Στὸν Ἐρκοῦλα : θέσις ἐν τῇ εὐρύτερα περιοχῇ τῆς Ἁγίας Τριάδος εἰς ἡμίωρον ἀπὸ τοῦ ναοῦ αὐτῆς ἀπόστασιν πρὸς ἀνατολὰς καὶ ὀπισθεν τῆς πρώτης ἀπὸ τοῦ Σκοποῦ βουνοσειρᾶς τῶν διακλαδώσεων τοῦ Μικροῦ Ἄμμου (βου-

νά της Στροάντζας). Τὸ ὄνομα τὸ ἔλαβε προφανῶς ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐκεῖ ἐρειπίων ἀψιδωτῆς καμάρας (arcus λατιν. = τόξον ἀψίς) παρὰ τῇ ὁποίᾳ ὑπάρχει καὶ πηγὴ ἀφθόνου καὶ ἐκλεκτοῦ ὕδατος. Τὸ ὕδωρ τοῦτο «τῇ Ἀρκουλά τὸ νερὸ» προωρίζετο κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη διὰ τὴν ὕδρευσιν τοῦ ἐκ λειψυδρίας πάσχοντος παλαιοῦ Σκοποῦ, ματαιωθείσαν ὅμως, λόγῳ τοῦ ἀποτόμου ἐκτοπισμοῦ (Ὀκτώβρ. 1922).

Τὸ Καλογερκὸ ἢ τὰ *Καλογερκά* : περιοχὴ ἀμπελιῶν, κατὰ μῆκος τοῦ ἐτέρου τῶν πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως βραχιόνων τοῦ χειμάρρου Σκοποῦ, εἰς ἡμίωρον ἀπόστασιν. Ὀλόκληρος ἡ περιοχὴ ἦτο ἀρχικῶς ἰδιοκτησία, τοῦ ἐν Σκοπῷ μετοχίου τῆς μονῆς Ἰβήρων τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὁπόθεν πρὸ 80 περιῶν ἐτῶν ἐξηγοράσθη ὑπὸ τῶν κατοίκων καὶ μετετρέπη εἰς ὥραιάς ἀμπελοφυτείας. Ἐκεῖθεν τὸ ὄνομα *Καλογερικά* ἦτοι τῶν καλογήρων.

Ντουβάρ-μπαγᾶ : (κατὰ λέξιν ἐκ τοῦ τουρκ. «στὸ περιτοιχισμένο ἀμπέλι») εἰς εἰκοσάλεπτον ἀπόστασιν δυτικῶς τῆς πόλεως, ἐπὶ τῆς βορειοτέρας τῶν ὁδῶν πρὸς Σαρ. Ἐκκλησίας, ἐκτάσεως 7-8 δεκαδικῶν στρεμμάτων. Ἦτο ἰδιοκτησία τῆς οἰκογενείας Κωνσταντοπούλου, λόγῳ δὲ τῆς ἐκ τριῶν πλευρῶν περιτοιχισέως του, ὡς ἐξαιρετικοῦ γεγονότος, ἔδωκε τὸ ὄνομα καὶ εἰς ὀλόκληρον τὴν γείτονα περιοχὴν.

Στὸ Πρωτογόνατο : τοποθεσία εἰς δεκαπεντάλεπτον ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς πόλεως Σκοποῦ, κατὰ τὸ Ἀλεμόνι, ἦτοι βορειοδυτικῶς, θεωρουμένη ὡς ἄποδοξ ἱερὰ θρησκευτικῶς καὶ φυσιολατρικῶς, ὡς καθωσιωμένη εἰς τὴν γενέθλιον ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ (24 Ἰουνίου). Ἐκεῖ εἰς παλαιότερους χρόνους ἐσύναζαν ἀπὸ τῆς παραμονῆς αἱ κόραι τῆς συνοικίας «Ἀλεμόνι» διὰ νὰ προμηθευθοῦν τὰ ἀπαραίτητα «λουλούδια», διὰ τὰ ριζικάρια τῆς καθιερωμένης ἡμέρας (κλήδονας) καὶ νὰ παραστοῦν κατόπιν εἰς τὶς «μπουμποῦνες» (φωτιᾶς τῶν Ἁγιαννιοῦ) μετὰ τὰς ὁποίας ἐλαμποκοποῦσε μέχρι καὶ πέραν τοῦ μεσονυκτίου ὀλόκληρος ὁ Σκοπός. Ἄγνωστον ἐπακριβῶς πόθεν ἢ προέλευσις τοῦ ὀνόματος· τὸ πιθανώτερον ὅμως εἶναι ὅτι ἡ λέξις *πρωτογόνατο* ἔχει σχέσιν μετὰ τὴν φυσικὴν χρονικὴν (ἡμερολογιακὴν) ὑπόστασιν τῆς ἡμέρας τοῦ ἑορτασμοῦ, ὡς ἡμέρας ἐνάρξεως τοῦ θερισμοῦ «πέφτει τὸ πρῶτο δεμάτῃ».

Στὰ Παιδόπλα : τοποθεσία καὶ περιοχὴ πρὸς τὰ βορειοανατολικά τοῦ Σκοποῦ, εἰς ἀπόστασιν μιᾶς καὶ ἡμισείας περιῶν ὥρας, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Σκεπαστὸν καὶ Σαμάκοβον (Σαμακόβι), λεγομένη ἄλλως καὶ «τὰ δυὸ ἀδέρφια». Τοῦτο λόγῳ τῆς δυνάδος τῶν πετρῶν (μεταξὺ πλείστων ἄλλων), αἱ ὁποῖαι ὅμοιαι καθ' ὀλοκληρίαν καὶ ἰσοῦψεῖς, ὀρθοῦνται πλησίον καὶ ἐναντι ἀλλήλων, δίκην ἡγαπημένων καὶ κατ' ἰδίαν συνομιλούντων ἀδελφῶν.

Πέραν τῆς τοποθεσίας ταύτης καὶ ὀλονὲν ἀνατολικώτερον, εἰς τρίωρον περιῶν ἀπὸ τοῦ Σκοποῦ ἀπόστασιν καὶ ἔξω τῆς γεωργικῆς αὐτοῦ περιοχῆς, πλησίον τοῦ τουρκικοῦ χωρίου «Βαγιά» (ἢ τουρκ. Ἐβρὲν) καὶ ἐντεῦθεν

τοῦ Σκεπαστοῦ, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὁποῦ καὶ ὑπήγετο, εὐρίσκεται τὸ *Μελισσοπέτρι* ἢ *Μελ'σοπέτρι*. Ἡ ὀνομασία ὀφείλεται ἴσως εἰς τὸν περιεργόν πως ἑδαφολογικὸν σχηματισμὸν σωροῦ ἑξεχόντων πετρωμάτων, ἦτοι χαμαλῶν κωνοειδῶν βράχων ἐπὶ ἑδάφους ἑλαφρῶς ἐπικλινοῦς πρὸς ἀνατολὰς καὶ περιόπτου, ὅπου τὰ κενὰ ἐνίων ἐκ τῶν βράχων θὰ ἐχρησίμευον, φαίνεται, καὶ ὡς πλούσιον ἐνδιαίτημα μελισσῶν. Τὸ πιθανώτερον ὅμως εἶναι ὅτι τὸ ὄνομα προῆλθεν ἐκ τῆς εἰκόνης τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει μακρόθεν τὸ σύνολον τῶν συσσωρευμένων αὐτῶν μικρῶν βράχων, ὡς ἄθροισμα κυψελῶν ἐκ πέτρας, λόγῳ τῆς πυκνότητος αὐτῶν καὶ τοῦ κωνοειδοῦς τῶν σχήματος ἦτοι *πέτρινα μελισσοκόφρινα*. Ἐκεῖ ὑπῆρχε καὶ ὑποτυπῶδες ἱερὸν—καθωσιωμένον εἰς τὴν μνήμην τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, —πλησίον τοῦ ὁποῦ ἐγίνετο τὸ λεγόμενον «τάφιασμα» κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐπετείου ἑορτῆς (8 Μαΐου). Ἦτο δὲ τὸ *τάφιασμα* (καὶ ρῆμ. *ταφιάζω* «πῆγε καὶ ταφιάσκε στὸ *Μελ'σοπέτρι*») ἢ ἐντὸς πελυρακτωμένου τάφου ἐπὶ ὥρας ἐστεγασμένη παραμονὴ τοῦ ἀσθενοῦς, ἰδίως τοῦ πάσχοντος ἐκ χρονίων ρευματισμῶν, γυμνοῦ, μέχρις ἀναισθησίας ἐκ τοῦ ἰδρωτός καὶ τῆς ἐξαντλήσεως καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν νύκτα, κατόπιν δέ, μὲ τὴν προχωρημένην ἄνοδον τοῦ ἡλίου, ἐπιμελῆς ἐκ μέρους τῶν οἰκείων περιτύλιξις αὐτοῦ, σχεδὸν ἡμιθανοῦς, ἐντὸς μαλακῶν γουνωμάτων (σισσύραι) καὶ ἀφθόνων μαλλίνων κλινοσκεπασμάτων κουβέρτες) μέχρι πλήρους ἀνακτήσεως τῶν αἰσθήσεων· μεθ' ὃ ἀποκομιδῇ ἐφ' ἀμάξης (βοῦδάμαξο) τοῦ οὕτω περιτετυλιγμένου ἀσθενοῦς εἰς τὰ ἴδια, ὑπὸ τὰς καυστικὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου περὶ τὴν μεσημβριάν τῆς ἡμέρας τῆς ἑορτῆς. Ταῦτα πάντα, ἐννοεῖται, ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ μὲ τὴν χάριν τοῦ πανηγυριζομένου Ἀγίου. Ἦτο δηλαδὴ ἐν εἶδος Ἀσκληπιείου, ὅπου ἢ φυσιοθεραπεία προσφερομένη ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς θείας χάριτος, προσεῖλκε τὰ πλήθη τῶν πιστῶν εἰς μεγαλειώδη ἑορταστικὴν καὶ θεραπευτικὴν συγκέντρωσιν ἐξ ὅλων τῶν περιχώρων· «*Στὸ πανεγύρ' τὸ Μελ'σοπέτρι*».

Ἐπίσης ἐκεῖ ὑπῆρχε καὶ ἡ «*λάσπη*», παχὺ στρώμα ὕδαροῦς ἰλύος, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐβύθιζεν ἐπὶ ὥρας ὁ ἀσθενῶν τὸ πάσχον μέλος τοῦ σώματός του. Πλήρης θεραπευτικὴ.

Γ'.

Εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν (ἀτομικὴ ἱστορία) ἀνήκουν περίπου τὰ ἑξῆς :

Τῆ Βρανᾶ τὸ πηγᾶδ' : φρέαρ παμπάλαιον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὰ «*Κεραμιδαριὰ*» εἰς ἡμίωρον ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπόστασιν, ἐν μέσῳ ἀμπελώνων καὶ οὐχὶ μακρὰν τῶν μεγάλων τύμβων (τοῦβες). Δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι τῆς ἐποχῆς τῶν Βρανάδων τοῦ Βυζαντίου (ΙΑ' αἰ. καὶ ἑξῆς).

Τῆ Μαγκλαβιτ τὸ πηγᾶδ' : φρέαρ ἐπίσης παλαιόν, εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν βορειότερον τοῦ προηγουμένου, ἐν μέσῳ χλοερᾶς ἐκτάσεως, μὲ γλυκύτατον καὶ διαυγέστατον ὕδωρ. Ἔδωκεν εἰς ὅλην τὴν πλησίον περιοχὴν τὸ ὄνομά του, ὀφειλόμενον ἴσως καὶ αὐτὸ εἰς ἱστορικὴν βυζαντινὴν οἰκογένειαν

τῶν τελευταίων αἰώνων. Μαγκλαβίται, ὡς γνωστόν, ἐν Βυζαντίῳ ἐλέγοντο οἱ αὐτοκρατορικοὶ εὐταξίαι ἢ σωματοφύλακες, οἱ κρατοῦντες σιδηρᾶς βακτηρίας, τὰ λεγόμενα *μαγκλάβια*, καὶ διανοίγοντες τὴν ὁδὸν κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ αὐτοκράτορος.

Τῆ Σωφρονίου τὸ πηγὰδ' : ἡ σημαντικωτέρα πηγὴ ὑδρεύσεως τοῦ παλαιοῦ Σκοποῦ, φρέαρ ἀνορυχθὲν περὶ τὸ 1878 ὑπὸ τοῦ Ἱεροδιακόνου Σωφρονίου, ἐξ Ἡλιουπόλεως τῆς Μ. Ἀσίας διδασκάλου, (τῷ 1857—8 διηύθυνε τὴν Ἑλληνικὴν Σχολὴν Σκοποῦ καὶ πρακτικοῦ ἱατροῦ, ζήσαντος καὶ ἀποθανόντος (1880) ἐν Σκοπῷ, ὅπου λόγῳ τῶν ἐπὶ μίαν τριακονταετίαν πολλαπλῶν ἔργων του ἀπέβη πρόσωπον ἱστορικὸν καὶ ἀφῆκεν ὄνομα ἔσαεὶ εὐλογητόν. Ἐκ τοῦ φρέατος τούτου ἀπέχοντος δεκάλεπτον ἀπὸ τῆς πόλεως πρὸς βορρᾶν ὑδρεύοντο κατὰ τοὺς θερινοὺς ἰδίως μῆνας τὸ ἥμισυ καὶ πλέον τοῦ πληθυσμοῦ ἦτοι περὶ τὰς 2500 ψυχῶν (πόσιμον ὕδωρ ἔξαιρέτου γευστικότητος). Ἐλέγετο καὶ «τὸ καινούργιο τὸ πηγὰδ'».

Τὴν αὐτὴν περίπου ὑπηρεσίαν προσέφερον καὶ δύο ἢ τρία ἄλλα φρέατα, ὡς «*Τῆ Γιαννάκ' τὰ πηγὰδια*» (συνάμα καὶ ὄνομα περιοχῆς ὃ δὲ πληθυντικὸς διότι ὑπῆρχε καὶ δευτερον φρέαρ πλησίον, ἀπεξηραμένο), εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς πόλεως, τὸ ἀνατολικόν, ἐν τῇ συνοικίᾳ *Κυριακό*, καὶ «*τῆ Διαλιούρ' τὸ πηγὰδ'*» (εἰς τριακοσίων περίπου μέτρων ἀπόστασιν νοτιώτερον τοῦ πρώτου) τοῦ ὁποίου τὸ ὕδωρ ἐχρησίμευε κυρίως διὰ τὸ πότισμα τῶν ζώων κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν των ἐκ τῆς ἀγέλης (ἀγελῆδὸν ἐκ τῆς ἡμερησίας βοσκῆς). Ἐπίσης δευτερεύοντα φρέατα, δηλωτικὰ συγχρόνως καὶ στενωτέρων περιοχῶν : «*τὸ Χασανιό*», «*τῆ Χασιοτζῆ*», «*τῆς Κώσταινας τὸ πηγὰδ'*», «*τῆ Νίνογλου τὸ πηγὰδ'*» (ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν κατασκευαστῶν των ἢ τῶν δαπανησάντων διὰ τὴν ἀνόρυξιν), «*τῆ Γκαγκάις*» «*τὸ Σχιστοπήγαδο*» ἢ «*Σχιστοπούγαδο*», λόγῳ τοῦ σχιστοῦ στομίου του (ὃ πηγადόχειλος) «*τὸ Κουτλοπήγαδο*» ἦτοι κουτλὸ πηγὰδι (κουτλὸς ἢ κουτουλός, ὃ μὲ σπασμένο στόμιον ἢ χερσοῦλι λ. χ. *κουτλὸ ἀγγεῖο* ἐντεῦθεν καὶ *κουτούλικος* = ἄνευ καλύμματος, ἀσκεπής) ἢ *Μιζίτσα*, ἢ *Μπανέσσα* (ἀμφότερα πλησίον τῆς Γούρνας) καὶ ἄλλα. Πρὸς τούτοις δὲ τὸ «*Βαροῦλι*» ἐντὸς τῆς πόλεως παρὰ τὴν κάτω γέφυραν, «*στὸ κάτ' τὸ γεφύρ'*» (τὸ νοτιώτερον καὶ στερεώτερον ἐκ τῶν τριῶν τοῦ ποταμοῦ), ἐκ τοῦ νεροῦ τοῦ ὁποίου ὅποιος ξένος ἀνύπανδρος ἔπινε, δὲν ἠμποροῦσε πλέον νὰ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸν Σκοπὸν ἐντεῦθεν καὶ ἡ φράσις : «*ἦπτε νερὸ ἔπε τὸ Βαροῦλ'*», λεγομένη ἐπὶ ξένων πὸν *ἐρωτοχιτυπημένοι* μὲ τὰ κορίτσια τοῦ Σκοποῦ ἔμενον καὶ ἀποκαθίσταντο ἐκεῖ διὰ παντός.

Τὸ Λέκα τσεσμεσί : ὃ τσεσμέξ (τουρκ.) ἦτοι ἡ κρήνη τοῦ Λέκα, ὁπόθεν καὶ τὸ ὄνομα τῆς ὅλης περιοχῆς, ἰδιαιτέρως δὲ τοῦ ὠραίου δάσους ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔρρεεν ἀφθόνως ἡ πηγὴ ἐκ διπλῶν κρουνῶν, σχηματίζουσα ποτάμιον. Ἀλεῖχεν ἀπὸ τῆς πόλεως διάστημα ὥρας πρὸς βορρᾶν, καὶ ἐκεῖ ἐγένετο ἡ πανηγυρικὴ μέχρι νυκτὸς σταυθμεσις τῶν ἐκ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐπιστρεφόντων

έροταστῶν κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν τῆς πανηγύρεως. Ὁ «Λέκας» (Ἀλέξανδρος ὁ δαπανήσας διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς κρήνης, φαίνεται ὅτι ἦτο παλαιότατος προὔχων τοῦ Σκοποῦ καὶ πλούσιος, τοῦ ὁποίου ἡ γενναιοδωρία δὲν περιορίσθη μόνον εἰς κατασκευὴν κρηνῶν, ἀλλ' ἐξεδηλώθη καὶ εἰς ἄλλα ἐπίπεδα, ὡς μαρτυρεῖ παλαιὸν λαϊκὸν χορευτικὸν ᾄσμα τοπικῆς κατασκευῆς, ἀρχίζον οὕτω :

- Δοσία μ' τὸ σαλβαράκι σου ποιός τό'χει ξεσκιμένο ;
 (βάϊ Δοσία μ'—ἀμὰν ἀμὰν)
 — Ὁ Λέκας μὲ τὸ ξέσκισε γιὰ νὰ τὸ κὰν' τζανφένιο...
 (βάϊ Δοσία μ'—ἀμὰν ἀτάν).

Μεσανύχι-κιοπροσοῦ : (ἦτοι τὸ γεφύρι τοῦ Μεσονύχτη (:): μικρὰ γέφυρα εἰς ὠριαίαν περίπου ἀπόστασιν πρὸς νότον τοῦ Σκοποῦ, ἐν τῷ μέσῳ τῶν χωραφιῶν τῆς περιοχῆς «Μαυρόγεια» καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς τὸν μεγάλον δημόσιον δρόμον (chaussée) Σαρ. Ἐκκλησιῶν—Βιζύης. Ἄν καὶ λέγεται καὶ ἑλληνιστὶ «τῆ Μεσανύχι τὸ γεφύρι», δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐξακριβωθῇ ἂν τὸ ὄνομα δύναται νὰ ἔχη σχέσιν μὲ τὸν βυζαντινὸν στρατηγὸν τοῦ Ι' αἰῶνος «Μεσονύκτη» ἢ μέλος τι τῆς ἰδίας οἰκογενείας μεταγενέστερον· ὅπως ἔχει ἡ φράσις, φαίνεται νὰ συγγενεῦη, ἔστω καὶ ἄνευ νοήματος, μᾶλλον πρὸς τὴν λέξιν *μεσάνυχτα*.

Παπᾶς-μπαγιρῆ (τό) : κατὰ λέξιν «τὸ ὕψωμα τοῦ Παπᾶ». Μικρὸν φαλακρὸν ὄρος (ράχις βουνοῦ) ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ πυκνῆς συστάδος τοῦ Μικροῦ Αἴμου, εἰς δίωρον περίπου ἀπὸ τοῦ Σκοποῦ ἀπόστασιν, πρὸς βορρᾶν καὶ ἐντὸς τῆς γεωργικῆς περιοχῆς του, ἄγνωστον διατὶ ὀνομασθὲν οὕτω. Ὀλίγον χαμηλότερον καὶ ἐντεῦθεν αὐτοῦ ὑπάρχει ἄλλο βουνῶδες ὕψωμα, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου διακρίνεται ἐξ ἀποστάσεως ὠρῶν ὁ μέγας ξύλινος σταυρὸς ἐκ κορυφῶν δένδρων, τὸν ὁποῖον ἐνέπηξαν οἱ Ρῶσσοι διαρκούσης τῆς στρατιωτικῆς κατοχῆς τῆς Θράκης κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον (1877—78). Ἴσως ἐκ τοῦ θρησκευτικοῦ τούτου συμβόλου κατ' ἐπέκτασιν νὰ ἔλαβε τὸ ὄνομα καὶ τὸ παρακείμενον ὕψωμα, ὡς *ὑψωμα τοῦ Παπᾶ*. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς σχεδὸν παραλλήλου εὐρίσκεται καὶ τὸ *Καρά μπαγίρ*, ἦτοι μαῦρον ὕψωμα ἢ *μαῦρον ὄρος*, πιθανῶς ἐκ τῆς πυκνότητος τῆς δενδρώδους φυτείας του ἄλλοτε.

Στῆ Κωτσόγλου τὸ ζαλαχανᾶ : ἔκτασις καὶ περιοχὴ πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος τῆς πόλεως, μᾶλλον προέκτασις αὐτῆς, ἐκεῖ ὅπου τ' ἀλώνια καὶ μέχρι τελευταίως ὁ κυριώτερος περίπατος τῶν Σκοπιανῶν, διδόντων καὶ δεχομένων τὸν πρῶτον χαιρετισμὸν τῶν ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἀφικνουμένων. Ὁ *ζαλαχανᾶς* (λέξ. τουρκ. σημαίνουσα τόπον κατεργασίας κρεάτων

Σημ. Δοσία ἢ Δοσίγια εἶναι ἡ Θεοδοσία, ὁ δὲ τζανφές (λέξ. τουρκ.) εἶναι πολύτιμον μεταξωτὸν ὕφασμα, λεπτὸν καὶ ἔγχρωμον.

σφαζομένων ζώων) ἦτο ἀρχικῶς ἰδιοκτησία τοῦ παλαιοῦ προὔχοντος Μιχαλίου ἢ Μιχαήλου *Κωτσόγλου*, ἐκ πατρὸς πάππου τῶν Κωνσταντοπούλων, μεταποιηθέντος κατόπιν τοῦ ὀνόματος ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον δι' ἔκτοπισμοῦ τῆς τουρκικῆς καταλήξεως *-ογλου*. Ἡ μεταποίησις αὕτη, χαρακτηριστικὴ τοῦ τρόπου καθ' ὃν μεταβάλλονται τὰ πατρωνυμικά, ἐγένετο ἀκριβῶς τῷ 1888 ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Ματθαίου Παρανίκα, τοῦ πανελληνίως γνωστοῦ λογίου καὶ βυζαντινολόγου, γυμνασιαρχεύοντος τότε ἐν Ἀδριανουπόλει, ἐξ ἀφορμῆς τῆς πρώτης εἰς τὸ ἐκεῖ Γυμνάσιον φοιτήσεως τοῦ Ἀριστοδήμου Κ. Κωνσταντοπούλου (τοῦ πρεσβυτέρου τῶν ἀδελφῶν τοῦ γράφοντος), κατὰ σύμπυξιν τῶν δύο πατρωνυμικῶν ἐπιθέτων, τοῦ οἰκογενειακοῦ «*Κωτσόγλου*» (υἱὸς ἢ ἀπόγονος τοῦ Κωτσή) καὶ τοῦ πατρικοῦ «*τὸ Κωσταδόπλο*» (παιδὶ τοῦ Κωσταδῆ). Τὸ γεγονός τοῦτο ὑπῆρξεν ἀφορμὴ διὰ νὰ μεταποιηθοῦν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν, τῇ συμπράξει καὶ τοῦ σχολείου, τὰ πατρωνυμικά ἐπίθετα τῶν περισσοτέρων οἰκογενειῶν τοῦ Σκοποῦ, ἰδίως διὰ τῆς καταλήξεως *-πουλος*, συγγενοῦς καὶ σχεδὸν ὁμοιοτύπου πρὸς τὴν ἐν γενικῇ χρήσει ἐν τῇ περιφερείᾳ Σαρ. Ἐκκλησιῶν πατρωνυμικὴν (καὶ ὑποκοριστικὴν ἐπὶ πραγμάτων) κατὰληξιν *-όπλο*, ὡς λ. χ. ὁ *Νικολάκ'ς τὸ Κωσταδόπλο*, ὁ *Ἀντρέας τὸ Μανωλιόπλο*, ὁ *Γιάν'κος τὸ Κουδρόπλο*, ὁ *Σταθῆς τὸ Μπιλιδιόπλο* καὶ οὕτω καθέξῃς (καὶ εἰς τὸν πληθυντικόν: τὰ *Κωσταδόπλα*, τὰ *Μανωλιόπλα*, τὰ *Κουδρόπλα*, τὰ *Μπιλιδιόπλα*) ἔτσι φυσικῶς καὶ ἀβιάστως ἐγιναν: τὸ Ἀγαπητόπλο ἢ Ἀγαπητόγλου—Ἀγαπητόπουλος· τὸ Ἀλεξόπλο—Ἀλεξόπουλος· τὸ Βεργιόπλο—Βεργιόπουλος· τὸ Γαβριηλόπλο ἢ Γαβριήλογλου—Γαβριηλόπουλος· τὸ Γρηγορόπλο ἢ Ληγορόπλο—Γρηγορόπουλος· τὸ Δοντσόπλο ἢ Δόντσογλου—Δοντσόπουλος· τὸ Ζαγουρόπλο ἢ Ζαγούρογλου—Ζαγκουρόπουλος· τὸ Ζαφειρόπλο ἢ Ζαφειράκογλου—Ζαφειρόπουλος· τὸ Θωμόπλο—Θωμόπουλος· τὸ Κωσταδόπλο—Κωνσταντόπουλος· τὸ Κωστόπλο—Κωστόπουλος· τὸ Λαβρινόπλο—Λαμπρινόπουλος· τὸ Λασκαρόπλο—Λασκαρόπουλος· τὸ Μελ'σηνόπλο—Μελισσηνόπουλος· τὸ Μιχαλακόπλο—Μιχαλακόπουλος· τὸ Μπαχαρόπλο—Μπαχαρόπουλος· τὸ Νανιόπλο—Νανιόπουλος· τὸ Νικόπλο—Νικόπουλος· τὸ Ξαθόπλο—Ξαθνόπουλος· τὸ Ξαθουλόπλο ἢ Ξαθούλογλου—Ξαθουλόπουλος· τὸ Πανιόπλο—Πανιόπουλος· τὸ Πολυχρονόπλο—Πολυχρονόπουλος· τὸ Πουλ'μενόπλο ἢ Πουλ'μένογλου—Πουλημενόπουλος· τὸ Ραδκόπλο—Ραδκόπουλος· τὸ Σιμόπλο—Σιμόπουλος· τὸ Σκαρλατόπλο—Σκαρλατόπουλος· τὸ Στρατόπλο—Στρατόπουλος· τὸ Τζιγερόπλο ἢ Τζιγέρογλου—Τζιγερόπουλος· τὸ Τσιρόπλο—Τσιρόπουλος· τὸ Φανιόπλο—Φανιόπουλος· τὸ Φορόπλο ἢ Φόρογλου—Φορόπουλος· τὸ Φωτόπλο—Φωτόπουλος· τὸ Χαμαλόπλο—Χαμαλόπουλος· τὸ Ψαθόπλο—Ψαθόπουλος κλπ. ὅλα ἀνεξαιρέτως ὑπάρχοντα καὶ σήμερον ἐν τῷ *Νέῳ Σκοπῷ* (παρὰ τὰς Σέρρας).

Δ'

Ἐν τέλει παραθέτομεν καὶ τινὰ τοπωνύμια εἰλημμένα ἀπ' εὐθείας ἐκ

τοῦ ζωϊκοῦ ἢ φυτικοῦ βασιλείου, δυνάμενα καὶ ταῦτα νὰ ὑπαχθοῦν εἰς μίαν τῶν ἄνω τριῶν κατηγοριῶν.

Τὸ Καλάμ' : περιοχὴ ἀμπελώνων πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τοῦ Σκοποῦ, εἰς ἡμίωρον περίπου ἀπόστασιν, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τῶν ἀφθόνως ἐκεῖ φυομένων καλαμιῶν. Ἐπίσης καὶ τὸ φρέαρ τῆς περιοχῆς ἐλέγετο «τὸ καλάμ' τὸ πηγὰδ'».

Τὰ Καβάκια (καβάκ' λέξ. τουρκ. σημαίν. αἴγειρος ἢ λεύκη) : Τοποθεσία εἰς ἀπόστασιν τριῶν τετάρτων τῆς ὥρας βορείως τοῦ Σκοποῦ, μετὰ περιόσειαν τοῦ δένδρου τούτου εἰς τοὺς ὄχθους τῶν ἀμπελιῶν, ὅπου καὶ φρέαρ φέρον τὸ αὐτὸ ὄνομα τῆς περιοχῆς. Ἡ αὐτὴ περιοχὴ ἐλέγετο καὶ «Στὸ μεγάλο δέδρο», διότι ἐκεῖ που πλησίον ὑπῆρχε μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν μεμονωμένη πανύψηλος δρῦς (ὑπὲρ τὰ 40 ἴσως μέτρα ὕψους) ὁρατὴ ἐξ ἀποστάσεως πολλῶν ὥρῶν.

Στὶς Καρδιές : ἡ κυριωτέρα τοποθεσία περιπάτου τῶν παλαιότερων Σκοπιανῶν, παροχθίως τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ ποταμοῦ (ἀνατολικῆς) εἰς δεκάλεπτον ἀπόστασιν πρὸς βορρᾶν, μετὰ τρεῖς ἢ τέσσαρες καρδιές ἐξαιρετικῶν διαστάσεων (ιδιοκτησία τῆς οἰκογενείας Χαριτᾶ, μετὰ τοῦ περι αὐτὰς ἀγροκηπίου) ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν ὁποίων ἐδίδοντο κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας ἐξοχικὰ γεύματα καὶ χοροί. Ἐπίσης καὶ «Στὶς σκαμνιές» παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ καὶ πλησιέστερον πρὸς τὴν πόλιν, ὅπου καὶ ὑδρομυλὸς «τῆ Μπαλιούλ' ὁ μύλος» (πετρελαιοκίνητος κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας) ἰδιοκτησία τῆς οἰκογενείας Βασιλάκη Βαλιούλη. Ὀλίγον δὲ ἀπώτερον ἀπὸ «τὶς Καρδιές», πρὸς τὰ δεξιὰ, ἦτο «τῆ Φῶι' τὸ ντουτλίκ'» ἦτοι ὁ μορεῶν τοῦ Φῶτη, λεγόμενος ἐπίσης «Στὶς σκαμνιές».

Στῆ λιναρί(η) : μοναδικὴ παραποτάμιος ἑκτασις σπειρομένη ἄλλοτε μετὰ λιναρί (λίνον) ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα, ὀλίγον ἔξω τῆς πόλεως πρὸς νότον. Λόγω τῆς σπανιότητος τοῦ πράγματος, τὸ ὄνομα ἀπέβη καὶ τοπωνυμικὸν περιορισμένης γειτονικῆς περιοχῆς. Ἀπὸ σαράντα καὶ πλέον ἐτῶν εἶχε μετατραπῆ εἰς ἀγροκῆπιον.

Κοῦκκο-μπουναρῆ : (μπουνάο λέξ. τουρκ. = φρέαρ, πηγὴ) ἦτοι «τοῦ κούκκου τὸ πηγὰδι» ἡμίσειαν περίπου ὥραν νοτίως τῆς πόλεως ἐν τῇ περιοχῇ «Μαυρόγεια». Τὸ ὄνομα παρετυμολογήθη ἐκ τοῦ πτηνοῦ κούκκου (ὁ κόκκυξ), ἐνῶ πρόκειται μᾶλλον περὶ φρέατος τῆς οἰκογενείας Κούκκου (ὑπαρχούσης καὶ σήμερον ἐν τῷ Νέῳ Σκοπῷ), ὅπως τοῦ Μάλαμα τὸ πηγὰδι, τοῦ Γκλαβᾶ τὸ πηγὰδι καὶ τόσα ἄλλα.

Στὰ Κόκκαλα : περιοχὴ ἀμπελιῶν τοῦ Σκοποῦ, εἰς εἰκοσάλεπτον ἀπόστασιν νοτιοανατολικῶς, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης πρὸς Λουλὲ-Μπουραγᾶ. Πιθανῶς τὸ ὄνομα ὀφείλεται εἰς τὴν πληθὺν τῶν ὀσπῶν ἐκ θνησιμαίων ζώων πὺν ἐρρίπτοντο ἐκεῖ εἰς παλαιότερους χρόνους, καὶ πρὶν ἀκόμη φντευθοῦν τὰ μετέπειτα θαυμασία ἀμπέλια τῆς περιοχῆς, μετὰ τὰ ἀμέτρητα ὀπωροφόρα δένδρα.

Στά Τσαγίρια : (τσαγίρ λέξ. τουρκ. σημαίν. λειβάδι), θελκτική τοποθεσία ἐντὸς ἐκτεταμένων λειμώνων (λειβαδιῶν) πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ τοῦ Σκοποῦ, εἰς ὠριαίαν περίπου ἀπόστασιν, ὅπου ἀπὸ τῶν ἀρχῶν Αὐγούστου μέχρι τῆς 14 Σεπτεμβρίου ἐγίνοντο κατὰ Κυριακὴν «τὰ κεμπάπια»—ἐξοχικὴ ἑορτὴ μετὰ χορῶν καὶ ἀφθόνου οἰνοποισίας, μὲ κύριον εἶδος φαγητοῦ ἐπιτοπίως παρασκευαζόμενον «τὸ κεμπάπ» (τεμαχισμένον κρέας στὴ σοῦβλα) ἐξ οὗ καὶ τὸ διπλοῦν ὄνομα τῆς τοποθεσίας : «Στὰ Κεμπάπια» καὶ «Στὰ Τσαγίρια» ἀδιακρίτως.

Στὸ Καρτάλ-τεπέ (τουρκ. καὶ σημαίνει λόφος ἀετῶν ἢ γυπαετῶν) : ἑδαφικῶς ἐξέχουσα περιοχὴ, βορειοδυτικῶς τοῦ Σκοποῦ εἰς ἡμίωρον ἀπόστασιν, συχναζομένη, φαίνεται, παλαιότερον (πρὸ τῆς φυτεύσεως τῶν ἀμπελώνων) ὑπὸ πληθώρας ἀετῶν, ὁπόθεν καὶ τὸ ὄνομα. Ἡ αὐτὴ περιοχὴ ἐλέγετο καὶ «Ἐλογοπασιά», καθ' ὅσον ἐπὶ βραχῶδους πέτρας κειμένης ἐπὶ τῆς ὁδοῦ καὶ ὄχι μακρὰν τοῦ κυρίου ὑψώματος «Καρτάλ-τεπέ» ὑπάρχει ἀποτυπωμένον πραγματικὸν πάτημα ἀλόγου (σχῆμα πετάλου ἵππου), ἄγνωστον πῶς προσελθόν, ὑπὸ δὲ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, τὸν ἐφιππον προστάτην καὶ πολιοῦχον τοῦ Παλαιοῦ καὶ Νέου Σκοποῦ.

Ἐνδυμασίαι Μαλγάρων Ἀνατολικῆς Θράκης

Ἄρραβωνιασμένη Μαλγάρων.

Νεόνυμφη Μαλγάρων.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΩΣΤΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

I. Τὸ Κωστῆ

A' Ἱστορικὸ σημεῖωμα

Ἐνα ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα χωριά στὴν περιφέρεια τῆς Βύζας τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης εἶναι καὶ τὸ χωριὸ Κωστῆ, ποὺ ἀπὸ τὸ 1914 καὶ δῶθε κατέχεται ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Οἱ παλαιοὶ τοῦ Ἑλληνες κάτοικοι, πρόσφυγες μετὰ τὸ μεγάλο διωγμὸ τοῦ 1914, βρίσκονται σήμερα σκορπισμένοι στὰ διάφορα χωριά τῆς Μακεδονίας οἱ περισσότεροι, καὶ πολὺ ὀλίγοι σὲ πόλεις τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἑλλάδος. Τριάντα περίπου χιλιόμετρα ἀνατολικά τῆς Βεροῖας πέρα ἀπὸ τὸν Ἀλιάκμονα στὸ χωριὸ Μελίκη ¹⁾ εἶναι ἐγκατεστημένες περὶ τὶς ἐξήντα Κωστιανὲς οἰκογένειες. Μαζὶ μὲ τὴν ἀγάπη τους πρὸς τὴν ἐργασία καὶ τὴν πρόοδο ἔχουν μεταφέρει ἐκεῖ οἱ Κωστιανοὶ καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔθιμα τῆς παλιᾶς τους πατρίδας. Φιλόπονοι καὶ φιλήσυχοι, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι Θραῖκες, ἀποτελοῦν ἓνα πυρῆνα προοδευτικὸ ἀνάμεσα στοὺς γηγενεῖς Μακεδόνες.

Χάριν τῆς λαογραφικῆς καὶ γλωσσικῆς ἐρεῦνης ἐπισκεφθῆκαμε τοὺς Κωστιανούς τῆς Μελίκης. Ἐζητήσαμε πληροφορίες γιὰ τὴν ἱστορία τους, τὴ ζωὴ τους στὸ παλιὸ τους χωριό, τὰ ἔθνη καὶ τὰ ἔθιμά τους. Λίγα πράγματα γνωρίζουν γιὰ τὴν παλιὰ ἱστορία τοῦ χωριοῦ τους. Ἐφτακόσια χρόνια, πάνω κάτω, λένε, εἶναι χτισμένο ἐκεῖ ποὺ βρίσκεται τώρα τὸ ἀγαπητὸ τους χωριὸ τὸ Κωστῆ. Ἐκεῖ στὴν ἑσχατιὰ αὐτῆ τῆς Ἀνατολ. Θράκης ζοῦσαν 480 περίπου οἰκογένειες Κωστιανῶν στὸν εὐφορο τόπο τους ἤσυχες, χωρὶς ποτὲ νὰ λησμονήσουν τὴν Ἑλληνικὴ τους καταγωγή, χωρὶς νὰ παύσουν νὰ μιλοῦν τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ νὰ διατηροῦν ἀσβεστη τὴ Χριστιανικὴ τους πίστη. Τὰ ὄνειρα ποὺ γαλουχοῦσαν ὅλο τὸν ὑπόδουλο Ἑλληνισμὸ ἐτόνωναν καὶ συγκρατοῦσαν καὶ τοὺς Κωστιανούς. Γιὰ τὴ μεγάλη ἐποποιΐα τοῦ 1821 καὶ τὰ ἄλλα μεγάλα γεγονότα τοῦ περασμένου αἰῶνα, ποὺ συνετέλεσαν στὴν ἐθνικὴ ἀναγέννηση τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, καὶ τὴ θέση ποὺ πῆραν ἀπέναντι στὰ γεγονότα αὐτὰ οἱ πρόγονοὶ τους, δὲν γνωρίζουν πολλὰ πράγματα οἱ σημερινοὶ Κωστιανοί. Ζωηρὲς ἀναμνήσεις διατηροῦν ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τῆς πατρίδας τους στὴν ἐποχὴ ποὺ ἀρχίζει ἡ δράση τῶν κομιτάτων.

Οἱ συχνὲς συμπλοκὲς μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Τούρκων κατὰ τὸ 1903—

1) Τὸ ὄνομα Μελίκη κατὰ τὴν παράδοση ἐδόθη πρὸς τιμὴν κάποιας χανούμισσας Μελικέ. Ἄλλοι λένε διὰ ἔχει σχέση μὲ τὸ μέλι, γιὰτὶ ὁ τόπος εἶχε πολλὰ μελισσια. Ἡ πρώτη ἐξήγηση φαίνεται πιθανή.

1904 εἶχαν ἄμεσο τὸν ἀντίκτυπό τους καὶ στοὺς ἐκεῖ Ἕλληνες Κωστιανούς.

Τὸ ἔτος 1904 Ρωσικὰ πλοῖα κατέπλευσαν στὴ Νιάδα. Οἱ ὀλίγοι Τοῦρκοι — ὄχιτὼ οἰκογένειες — ποὺ εἶχαν τότε στὰ χέρια τους τὴ διοίκηση τοῦ τόπου, ἐταράχθηκαν. Οἱ Κωστιανοὶ τοὺς ὑπεβοήθησαν νὰ φύγουν. Τοὺς ἔ-

Ὁ Κωστιανὸς μουχτάρης Μαρῖνος Μαρινέλλης μὲ τὰ χειμωνιάτικα γιορτινὰ ρούχα του. Φορεῖ φέσι, καμουζέλλα, ζιπούνι, ζουνάρι, βρακί, κουντοῦρες.

δωκαν ἀνθρώπους νὰ τοὺς ὀδηγήσουν στὴν Ἀγαθούπολη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ μὲ πλοῖο ἐτράβηξαν γιὰ τὴν Πόλη. Ἐποχὴ ταραχῶν καὶ ἀντεκδικήσεων. Φόνοι καὶ ληστεῖες δὲν ἦσαν σπάνια φαινόμενα. Οἱ Βούλγαροι κομιτατζήδες ἐκδηλώνονται μὲ ὄλη τους τὴν ἀγριότητα.

Ἀπὸ τὸ 1911 κυρίως καὶ ἔπειτα δροῦ ἐκεῖ ἔντονα τὸ Ἑλληνικὸ κομιτάτο. Ἀρχηγὸς στὴν περιφέρεια ἐκείνη ὁ καπετὰν Θεοδωράκης ἀπὸ τὴ Βύζα, ποὺ ζεῖ ἀκόμη, καθὼς μᾶς πληροφοροῦν, ἄπραγος γέρος πλέον στὸ Κιλκίς. Τὸ 1912 ἄνδρες τοῦ κομιτάτου ληστεύουν τὸ ταχυδρομεῖο, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ἐξοικονομήσουν χρήματα γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ ἀγώνα. Ἀποτέλεσμα τῆς ληστείας αὐτῆς ἦταν ἡ φυλάκιση πολλῶν κατοίκων ἀπὸ τοὺς ὁποίους μερικοὶ ζοῦν ἀκόμη σήμερα, ἀποφυλακισθέντες τότε μὲ τὴν ἔκρηξη τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου, ἔπειτα ἀπὸ τετρα-

μηνη φυλάκιση. Τὸ ἔτος 1913 τὸ Βουλγαρικὸ κομιτάτο περισσότερο σκληρὸ στὶς ἀπαιτήσεις του, ἀνάγκασε τοὺς Κωστιανούς νὰ παραδώσουν ὅπλα, χρήματα καὶ ὅ,τι ἄλλο πολύτιμο εἶχαν.

Ἀκολούθησε στὸ 1914 ὁ μεγάλος διωγμός. Οἱ Κωστιανοὶ διεσκορπίσθηκαν ἐδῶ καὶ κεῖ ὡς πρόσφυγες. Ἄλλοι ἔφυγαν γιὰ τὴ Βάρνα, ἄλλοι γιὰ τὸν Πύργο, ἄλλοι γιὰ τὴν Πόλη καὶ ἄλλοι γιὰ τὴν Θεσσαλονίκη. Δέκα τέσσαρες οἰκογένειες Κωστιανῶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη βρῖσκονται στὴ Μελίκη. Στὴ Θεσσαλονίκη ἔμειναν ἕξι ἔτη σὲ παραπήγματα. Τὸ ἔτος 1920 ξαναγύρισαν στὴ Θράκη στὸ χωριὸ Μπουναρὸ Ἰσὰρ καὶ σὲ ἄλλα χωριά τῆς Βύζας, ὄχι ὅμως στὸ Κωστὴ ποὺ τὸ κατεῖχαν οἱ Βούλγαροι. Μὲ τὴ μεγάλη καταστροφὴ

τοῦ 1922 ἔγινε δεύτερος διασκορπισμὸς σὲ διάφορα χωριά τῆς Μακεδονίας, στὴν Κακαράσκα (Ἀγία Ἑλένη) τῶν Σερρῶν, στὸ Μπούτκοβο, στὸ Καρακαβάκι, στὸ Ὀρλιακο, στὸ Λαγκαδά, στὴ Μελίκη κ. ἄ.

Αὐτὰ μᾶς πληροφοροῦν οἱ Κωστιανοὶ γιὰ τὴν πρόσφατη ἱστορία τους. Ὅσο γιὰ τὴν προέλευση τῆς ὀνομασίας Κωστή ὁ θρύλος ἔχει τὸ λόγο :

«Ἐκεῖνα τὰ χρόνια τὰ καποτεινά, μᾶς διηγεῖται ὁ Κωστιανὸς ¹⁾ Κωσταντίνος Γ. Παπαγιάννης, γήϋανα δλόϋρα πολλὰ χωριά καὶ χάλασάσι πὲ τις πελέμ'. Οἱ χωριανοὶ ἐξβηκάσι πὰ στὰ δάση πὲ γοῦλα τὰ χωριά καὶ ἔκανάσι κολύβες δῶ καὶ κεῖ, μέσα στὰ ρυάκια πέδε φαμίλιες δῶ, πέδε κεῖ, πέδε πάρα πέρα. Γήλεγάσι ὁ ἕνας τὸν ἄλλονα : —Ποῦ ἔχ'ς ἐσὸν κολύβα ;— Ἐγὼ ἔχω στὸ τάδε τὸ ρυάκ', γήλεγε ὁ ἕνας, καὶ ἔναι κεῖ καὶ ἄλλες κολύβες. Ἄλλος γήλεγε, ἐγὼ ἔχω στὴ Παχὺ τὸ ρυάκ', ἄλλος γήλεγε, ἐγὼ ἔχω στὸ Τριπόρ' κολύβα, ἄλλος γήλεγε, ἐγὼ ἔχω στὴ Γαστανιά κολύβα. Στὸ χωριανὸ τὸ ρυάκ' γεῖχε κολύβα καὶ ἕνας Κωστής. Νδαμώθηκάσι μερικοὶ γύστερα καὶ γεῖπασι : Ἄ πᾶμε καὶ μεῖς κεῖ ποῦ ἔχ' ὁ Κωστής κολύβα νὰ γίνουμ' πολλοί. Ἐτὸ στὸ χωριανὸ τὸ ρυάκ' πὲ τις πολλοὶ ποῦ νδαμώθηκάσι ἔγινε τὸ Κωστή. Ἐγινε τὸ χωριὸ λίγο δὸ κατὸλίγο μεγάλο καὶ ἴσιαμε σήμερα πόμνε τῶνομά δου Κωστή».

Β'. Ἡ ζωὴ μας στὸ Κωστή

(ἀφήγηση Θεοδ. Στρομπίνη ἐτῶν 40)

«Στὸ Κωστή τὰ καποτεινά τὰ χρόνια ἔζησάμε καλὴ ζωὴ. Πελέμιζάμε καὶ ἔκαννάμε τὰ χωράφια πὲ τις βώκ', πὲ τὰ βουβάλια κι' ἔκανάμε φλάσκα, στάρ', φασούλια, σίκαλ', βρώμ', ρόβ', κριθάρ', κεχρί, καννάβ', σκοῦπες. Τὸ περίσσεγμα πὲ τὴ φλάσκα γήφερνάσι γουρούνια τζελέπικα (χασάπικα) καὶ πουλιούσαμε δα στὸ τζελέπ' καὶ τᾶίξέ δα τὰ γουρούνια. Πολλὴ φλάσκα πηγαινάμε καὶ πουλιούσαμε στὴ Δρουλιά, στὸ Σαμακόβ', στὸ Τσακνοχώρ', στὰ Κλαδερά, στὸ Πυργόπλο, στὸ Βούργαρη, στὸ Ματζουρά, στὴ Μπλάτσα, στὴ Γαμήλα, στὸ Μεγαλόγο, στὸ Γασαβᾶ (40 Ἐκκλησιῆς) καὶ σ' ἄλλα χωριά. Τὸ περίσσεγμα πὲ τὸ στάρ', φασούλια, σίκαλ' καὶ πὲ τᾶλλα τὰ πουλιούσαμε πάλε σὲ κεῖνα τὰ χωριά. Τὸ καννάβ' πηγαινάμε καὶ ἔβγαζάμε δο πὲ τὴν ἡγῆ, τὸ ἔπλωνάμε πὰ στὴ γῆ καὶ λιάζουδου. Γύστερα ἂ πὰ τὸ γυρίσουμ' πὲ τὴν ἄλλ' τὴ μεργιὰ νὰ στεγνώσ'. Γύστερα ἂ τὸ δήσουμ' δεμάτια, ἂ τὸ βάλουμ' πὰ στ' ἀμάξ' καὶ ἂ τὸ πᾶμ' στὸ βοταμό, ἂ τὸ λιμνιάσουμ' ὀχτὼ μέρες καὶ γύστερα ἂ-λ- τὸ ξελιμνιάσουμ' καὶ ἂ βάλουμ' κοδαρωτές, ἂ τὸ στήσουμ' ὀλόρτο

1) Τὸ ἐκ τοῦ ὄν. Κωστή Ἐθνικὸ εἶναι Κωστιανός, Κωτσιανός, Κωστηλῆς. Συνηθέστερα ἀπὸ τοὺς νέους ἀκούει κανεὶς τὸ Κωστιανός, ἐνῶ οἱ παλαιότεροι μεταχειρίζονται περισσότερο τὸ Κωτσιανός. Στὰ διάφορα κείμενα ποῦ δημοσιεύουμε ἐπρωτιμήσαμε τὸ Κωστιανός σὰν περισσότερο συνηθισμένο σήμερα ἀπὸ τοὺς ἄλλοτε κατοίκους τοῦ Κωστή.

νά στεγνώσ', χώρια τὸ ψιλὸ καὶ χώρια τὸ χοδρό. Γύστερα ἂ λὰ στεγνώσ' καὶ ἂ τὸ πᾶμ' πὲ τ' ἀμάξ' στὸ σπιτ', ἂ τὸ δουλέψουμ' καὶ ἂ βγάλουμ' τὸ καννάβ' καὶ ἂ κάνουμ' τὶς στρουῖνες.

Ἔκανάμε κερεστέ (ξυλευτική) πὲ τὸ βουνό, τὴν Ἀγελαρίνα, τὴ Λιά, τὶς Καζῆδες, τὸ Ζούβουζιάκ'. Γήδανε κεῖ ἄδρηνιο, ὄξιᾶ, ὄστρια (γάβρο) μέλα-

Κωστιανὴ μὲ τὴν καθημερινὴ ἔνδυμα-
σία τῆς δουλειᾶς. Φορεῖ μαμούκα,
κροκιδά, πουκάμισο.

δρο, σμήλιος (μελίη), δρανίκα, φτε-
λιά, ζελενίκα, σφέδαμος, σκληῆδρο,
βαγιές, λεῦκοι... Ἔβγαζάμε σανί-
δια, στραβέτζες (ξύλα γιὰ τὶς ράγες
τοῦ σιδηροδρόμου), σπιτόξυλα, πά-
λους γιὰ λιοφύρια, κατάρτια γιὰ τὰ
καράβια, καμάρια γιὰ τὰ καράβια,
πρατσόλια γιὰ τὰ καράβια, καρὰβό-
πελες (γιὰ τὰ τοιχώματα τοῦ καρ-
αβιοῦ), καψόξυλα, κάρβουνα, βάζγια
(χοντρά ξύλα γιὰ μετακίνηση τοῦ κα-
ραβιοῦ πὸν ἐξώκειλε). Πουλίουσαμ'
τὸ κερεστέ στὶς ἔμπόρ' καὶ γοῖ ἔμ-
πόρ' πήγαινά δὸνα στὴ Βλαχιά πὲ
τὸ λιμάν' τῆς Ἀγαθοῦπολης, τῆς
Νιάδας καὶ τῆ Βασιλικῆ. Γείχαμ'
βιὸ πρόβατα, χτηνὰ (ἀγελάδια), βου-
βάλια, κατσίκες, γουρούνια καὶ τὰ
πουλιούσαμ' στὶς τζελέπηδες κι' ἔ-
παιρνάμε πὲ καθόσα γρόσια καὶ
ζούσαμ'. Ἔβγαζάμε καὶ γάλα, μαλ-
λιὰ πὲ τὰ πρόβατα, τρίχα πὲ τὶς κα-
τσίκες, κασκαβάλ', βούτρο. Ἔκα-
νάμε καὶ ψάρεμα στὸ βοταμό. Ἔ-
βανάμε τὸ δίφανο (δίχτυ) τὸ βράδ'
καὶ πήγαινάμε τὸ πουρνὸ καὶ ἔβγα-
ζάμε δὸ καὶ γήπαιρνάμε τὰ ψάρια.

Γείχαμε καὶ κουβαράδες (κοφίνια), τὶς ἔβαζάμε πὲ βραδὺς καὶ τὸ πουρνὸ ἔ-
βγαζάμε δὸς καὶ γήπαιρνάμε τὰ ψάρια. Ψάρευγάμε καὶ τὴν ἡμέρα πὲ τὸ
πλεμάτ' (πλέγμα τετράγωνο) κι' ἔβγαζάμε πολὺλογιῶ ψάρια : Σαζάνια, κεφά-
λους, μουστάκια, ὄβριάνες, βοβίδες, τσάτσες, ρεματίδες, πέστροφες, σκληθρῆ-
τες, γλυσδρίδες, φειδόψαρα, λεβιούς, καρὰβίδες, τσαγανοί, κεφαλωνάρια,
γράμμους.

Τὰ ψάρια ἔτρωγάμε δα μονάχοι μας, δὲ βουλιούσαμε, γιὰτὶ γήδανε μα-
κρυὰ ὁ Κασαβᾶς. Γείχαμε καὶ δέδρα καρπόφορα : Κυδωνιές, καρυδιές πολ-

λές, μουσπουλιές, ξυνομηλιές, ἄβραμηλιές, βαρυξυλιές, σουρβιές, ἀκρανιές, τρικουκιές (μαῦρα καὶ κόκκινα τρίκουκα ἔκανάσι), κερασιές, λεφτοκαργιές, τσαραπιές (ἀγριαχλαδιές). Τίς καρποὶ ἔτρωγάμε μονάχοι μας μέσα στὸ χωριὸ καὶ ἔδινάμε καὶ στὰ πράματα. "Ἐτσι ζούσαμε στὸ Κωστή πού γήδου πλούσιο τὸ μέρος».

Γ'. Ἐπεξεργασία κανναβιοῦ στὸ Κωστή

Μιά ἀπὸ τίς κυριώτερες καλλιέργειες τοῦ Κωστή ἦταν ἡ καλλιέργεια τοῦ κανναβιοῦ, ἡ ὁποία ἄφινε σημαντικὰ κέρδη στοὺς χωρικοὺς. Ἡ κατωτέρω περιγραφή ἔγινε ἀπὸ τίς ἀνακοινώσεις τοῦ Κωσιανοῦ Θεοδ. Στρουμπίνη.

«Στὸ Κωστή ἔσπειράμε πολὺ καννάβ'. "Ὀδες γήδου φτασμένο, ἔβγαζάμε δο πὲ τὴν ἡγῆ, ἔπλωνάμε δο καὶ λιάζουδου, χώρια τὸ μικρὸ, χώρια τὸ μεγάλο, χώρια τὸ σκάρτο. Γύστερα μάζευγάμε δο καὶ τὸ ἔστηνάμε δεμάτια. Γήπαιρνάμε τὰ δεμάτια καὶ ἔβανάμε δα σὲ ἓνα στρατὸ νερὸ τῆ ποταμοῦ. "Ἐρριχνάμε πάνου ἄμυδη γιὰ νὰ βουλιάξει μέσ' τὸ νερὸ καὶ νὰ μὴ περνᾶ πὲ πάνου. "Ἡ φινάμε δο ὀχτὼ μέρες μέσα στὸ νερό. Γύστερα πὲ τίς ὀχτὼ μέρες ξελίμνιαζάμε δο καὶ ἔβανάμε κοδαρωτὲς καὶ πὰ στίς κοδαρωτὲς ἔρριχνάμε ξύλα καὶ πὰ στὰ ξύλα ἔπλυνάμε τὸ καννάβ' καὶ στέγγωνε "Ἄμα στέγγωνε ἔδηνάμε δο πάλε δεμάτια, γήπαιρνάμε τίς βόκ' πὲ τ' ἁμάξ', φόρωτάμε τὸ καννάβ' καὶ πηγαινάμε δο στὸ σπίτ'. Κεῖ ἔβανάμε δο μέσα σι' ἄχούρ'. "Ὀδε βίτιζάσι γούλες οἱ δουλειές μας, κάθιζάμε καὶ ξεκανάβιζάμε δο. Τὸ χοδρὸ γήθελάμε δο γιὰ σκοινιά. Τὸ ψιλὸ μελικιάζαμέ δο πὲ τίς μέλικες καὶ τὸ νῆμα πού ἔβγαζάμε, περνούσασι δο οἱ γυναῖκες στὴ χτενιά καὶ γύστερα ἔβανάμε δο μέσα στὸ νερό. Κάθιζε κεῖ δέκα πέδε μέρες καὶ γύστερα ἔβγαζάσι δο οἱ γυναῖκες καὶ στέγγωνε. "Ἐκανάσι δο μικρὲς στρουῦβες. Τίς στρουῦβες τσακιούσασι πὲ τὸ γούπανο καὶ γίνουδου μαλακὸ σὰ δὸ βαδάκι. "Ἐκοφτάσι δο οἱ γυναῖκες, βούρτσιζάσι καὶ ἔκανάσι δο σκουλούτ'. Γύστερα ἔγνεθάσι δο καὶ ἔκανάσι γυφάσματα, ροῦχα (τριπετσές, σακκούλια, μαδήλια, πονκάμισα, βρακιά). Τὸ σκάρτσο τσακιούσαμέ δο πὲ τίς βέργες κι' ἔβγαينه τὸ καννάβ' τὸ καταποδινό, πού κάναμε φάδ'. Πὲ τὸ φάδ' ἔκανάμε σακκούλια, τριπετσιές καὶ ἄλλα σάγαρα. "Ἐβγαζάμε πολὺ καννάβ'. Καθαεῖνας Κωτσιανὸς γεῖχε καὶ τὴ γανναβιά δου. Τὸ ἓνα στρέμμα ἔδινε διακόσιες πενήδα μὲ τρακόσιες ὀκάδες καννάβ'. Πωλιούσαμε πολὺ καὶ στίς ἐμπόροι.

Γιὰ νὰ κρατήσουμ' σπόρο πὲ τὸ καννάβ', ἔσπειράμε τὸ καναβούρ' (τὸ σπόρο τῆ κανναβιοῦ) μέσ' τὴ φλάσκα ἢ μέσ' τὰ βαξέδια, γιὰ τὴν ἔτσι γίνουδου. Κεῖ πού ἔσπειράμε γούλο καννάβ' δὲν ἔκανε δίπ' σπόρο, ἀλλ' ἀψήλωνε πολὺ ἴσαμε δύομισυ μέτρα καὶ σβουῦσε.

στρατὸ νερὸ=στάσιμο νερό. κοδαρωτὲς (οἱ)=δοκοὶ πού τίς ἔστηναν σὲ σχῆμα τετραγώνου γιὰ ν' ἀπλώσουν τὸ καννάβι. μέλικα (ἡ)=ὄργανο ξύλινο ἀπὸ τρία ξύλα παράλληλα δεμένα, μὲ τὸ ὁποῖον χτυποῦσαν τὸ καννάβι τὸ ῥ. μελικιάζω. στρουῦβα

(ή)=ἡ τολύπα. σκουλούτι (τὸ)=ἡ τολύπα. καταποδινὸς -ἡ-ὸ=τελευταῖος, τελευταίας ποιότητος. *σάγαρα* (τὰ)=γενικὴ ὀνομασία γιὰ τὰ σκευὴ καὶ ἔπιπλα.

II. Ἔθιμα Κωστιανῶν

1. Ὁ γάμος στὸ Κωστή

Τὰ τοῦ γάμου στὸ Κωστή μᾶς τὰ διηγῆθη ὁ Κωστιανὸς Γ. Πετικόπουλος μὲ ὅσες μπορούσε περισσότερες λεπτομέρειες, γιὰτὶ σήμερα οἱ Κωστιανοὶ στὶς καινούργιες τους πατρίδες δὲν κρατοῦν ὅλες τὶς παλιὲς συνήθειες. Τὰ τραγούδια μᾶς τὰ ἀπάργειλε ὁ τριαντάρης Κωστιανὸς Δημ. Ροφίτης.

Ἀντρόγυνο μὲ τὰ γιορτερά του.

«Ὁ γάμος στὸ Κωστή πῆγαινε πολλὲς ἡμέρες. Ἀρχίνιζε πὲ τὸ Σαββάτο τὸ βράδ'. Τότε μαζεύγανται στὴ γαβροῦ τὸ σπὶτ' οἱ καλεσμένοι καὶ γλέδιζάσι. Τὰ χροιαζούμενα τῆ γλεδιοῦ γοῦλα γήδαν τῆ γαβροῦ. Ἄμα γλέδιζάμε λίγο, ἀλὰ πάροουμε τὸ γνᾶ νὰ τὸν ἡᾶμε στῆς νύφ'ς τὸ σπὶτ'. Κεῖ ἓνα παιδὶ ποὺ γεῖχε πατέρα καὶ μάννα ἔκνιαζε τῆς νύφ'ς τὰ νύχια. Ὅδες ἔκνιαζάμε τῆ νύφ' τραγουδούσαμε καὶ τραγούδι :

Εὐκῆσου με, μαννούλα μου,
τώρα στὰ κνιάσματά μου,
βάνω τὸ γνᾶ στὰ χέρια μου,
τὰ τέλια στὰ μαλλιά μου.

Γύστερα χόρευγάσι τὰ παλλικάρια, χόρευγάμε καὶ τῆ νύφ' καὶ γηλέγάμε καὶ πολλὰ τραγούδια. Γύριζάμε στὴ γαβροῦ τὸ σπὶτ' καὶ κεῖ πάλ' ἓνα παιδὶ ποὺ γεῖχε μάννα καὶ πατέρα, ἔκνιαζε καὶ τῆ γαβροῦ τὰ νύχια. Τραγουδούσαμε, χόρευγάμε καὶ διαλούσαμε γιὰ τὰ σπὶττα μας.

Τῆ Κυριακὴ τὸ πουρνὸ στῆς νύφ'ς τὸ σπὶτ' τὰ κορίτσια βούρλιαζάσι τὶς σταφίδες, τὰ καρύδια καὶ ἄλλα γλυκὰ καὶ ἔκανάσι τὸ κλουβὶ πὲ τὸ βαστό. Γήπαιρνάσι καὶ πῆγαινάσι δο γύστερα στὴ γαβροῦ τὸ σπὶτ'. Ὅδας ἀλα σέβει τ' ἀδρόγυνο στὸ σπὶτ' πὲ τὴν ἐκκλησιὰ γύστερα πὲ τὸ στεφάνωμα, κρομούσασι τὸ βαστό πὲ τὸ ταβάν' ἡροστὰ στ' ἀδρόγυνο. Στὸ σπὶτ' τῆ γαβροῦ τῆ Κυριακὴ τὸ πουρνὸ μαζεύγανται πολλοὶ καὶ γύστερα τὸ μεσημέρ' πῆγαι-

νάμε στῆς νύφ' τὸ σπῖτ'. Ἔλουγάμε τὴ νύφ' καὶ τραγουδούσαμε δὴνα :

Στολίζεται ἡ νύφη μας καὶ βάνει τὰ χουσαῖ δης,
βάνει τὸ γήλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγάρι ἀστῆθος,
καὶ τῆ κοράκου τὸ φτεροὸ βάζει δο μαῦρο φρύδι.
ΠΑΪΡΝΕΙ βαΐτσες ἐμπροστά, βαΐτσες κατὰ πόδι,
5 βαΐτσες πὲ τὰ πλάγια δης στὴν ἐκκλησιὰ νὰ πάγει.
ΠΑΠᾶΣ δὴν εἶδε κι' ἔσφαλε, διάκος δὲ γαλανάραχα,
καὶ τὰ μικρὰ ψαλτόπουλα, ἔχασα τὰ χαρτιά δους.
—Ψάλε, παπᾶ, πῶς ἔψελνες, διάκο πῶς καλονάραχα,
καὶ σεῖς, μικρὰ ψαλτόπουλα, εὐρῆτε τὰ χαρτιά σας.

Ἔπαιρναμε γύστερα τὸ τσεῖζ' καὶ τὸ πήγαινάμε στῆ γαβροῦ τὸ σπῖτ'.
Μάξευγάμε δο γοῦλο μινὰ κουμουλιὰ βροστὲ πὲ τὸ γαβρό. Πὲ πάν', πὲ πάν',
πὲ τῆ γουμουλιὰ ἔπλωνε ἓνα παλλικάρ' τὸ χέρι δου γιὰ νὰ βάλει ὁ γαβρὸς τὸ
χάρισμα. Γύστερα ὁ γαβρὸς χτυποῦσε τῆ γουμουλιὰ τὸ τσεῖζ' πὲ τὸ ποδάρο'
δου, κρεμοῦσε τῆ γουμουλιὰ καὶ γήλεγάμε : «Ἔτο' ὁ γαμπρὸς τῆ νύφ'. Ὅ-
πως ξέγειρε τὰ ροῦχα, ἔτο' νὰ ξεγείρ' καὶ τῆ νύφ'».

Ἄρχινιζάμε γύστερα νὰ στολίζουμε τὸ γαβρό : Σηκώνουτου ὁ γαβρὸς βρο-
στὰ κι' ἔβανε τρεῖς μετάνοιες στὴν Παναγιά, φιλοῦσε τὸ χέρ' τῆ babā δου καὶ
τῆς μάννας δου, φιλοῦσε καὶ τ' ἀδρέφια καὶ γούλους τὶς συγγενῆδες, ἔκανε
καὶ πὲ μινὰ τόκα γοῦλα τὰ παλλικάρια καὶ τραγουδούσαμε :

Ἔλα, Χριστὲ καὶ Παναγιά μὲ τὸ μονογενῆ σου,
δός με, μαννέ μ', τὸ χέρι σου, δός με καὶ τὴν εὐκὴ σου,
καὶ πὲ πῶς δὲ μὲ γέννησες καὶ δὲ μ' ἔχεις παιδί σου.

Στὸ σπῖτ' τῆς νύφ' στόλιζάσι δὴνὰ καὶ γήλεγάσι τὸ γίδιο τὸ τραγοῦδ'.
Ἄν ἡ νύφ' ἦ ὁ γαβρὸς γήδου ὄρφανὸς πὲ μάννα, τραγουδούσασί δὸνα πα-
ραπονιαόρικο τραγοῦδ' :

Πὰ στὰ νύχια πορπατεῖς καὶ πὰ στὴ ματζουράνα,
ἀπὸ μακρὰ γνωρίζεσαι ποὺ γεῖσε δίχως μάννα.

Ἄν γήδου ὄρφανὸς πὲ πατέρα, τραγουδούσασί δὸνα :

Νὰ στῶξαιρε babās σου ποὺ κάνεις τὴ χαρά σου,
γιὰ νὰ σὲ στεῖλει ὄργανα, νὰ παίξουσι βροστὰ σου.

Ὅδες στολίζάμε τὸ γαβρό καὶ τῆ νύφ' ἔκοφτάμε πὰ στὸ κεφάλ' δους
τὰ κουλήκια. Κρατοῦσε da πὲ πάν' πὲ τὸ κεφάλ' δους ἓνα παλλικάρ' καὶ οἱ
συγγενεῖς πήγαινάσι κι' ἔρριχνάσι μεταλλικά, ποὺ γήπαιρνέ da τὸ παλλικάρ'
στὴ φούχτα δου.

Τὸ γαβρό δὸν ἔβανάμε δυὸ πουκάμισα, ἓνα βροστῆθ' (μὲ ὄψη πρὸς τὰ

ἐμπρός) καὶ ἓνα ξεστρεμμένο πὲ πίσω. Ἔνα μαδὴλ' στὸ λαιμὸ κι' ἓνα στὸ ζουνάρ'. Ὅδες ἄλα βιτίσει τὸ στόλισμα τῆ γαβροῦ, ξουράφιζάμε δονὰ καὶ τραγουδούσαμε :

βαρβέρη μου, τὰ ξουράφια σου καλὰ νὰ δὰ τροχίσεις,
νὰ μὴ ματώνεις τὸ γαβρό, γιὰτὶ ἔναι ἄμαρτία.

Ἔτρωγάμε στῆ γαβροῦ τὸ σπὶτ' τὸ μεσημέρ' κι' ὄδες ἄλα νέρτει ἡ ὥρα τέσσερις, πῆγαινάμε γούλ' ἢ παρέα μαζί πὲ τὸ γαβρὸ νὰ πάρουμ' τὴ νύφ'. Ὅδες ἔβγαζάμε τὸ γαβρὸ πὲ τὸ σπὶτ' τραγουδούσαμε :

Πραματευτῆς -νεξέβηκε πὲ μέσα πὲ τῆ Μπόλη,
σύρνει μουλάρια δώδεκα, καμήλια δέκα πέδε.

Τὰ κεῖ τὸ δρόμο πῆγαινε, στῆ στράτα πὸν περπάτγε,
ἐπηλογήθηκε ὁ νιὸς κι' αὐτὸ τὸ λόγο λέγει :

5 — Γεῖδες βουνά, καλὰ βουνὰ καὶ κρούσαρους δὲν ἔχου.

Τὰ κόμα λόγος ἔστεκε καὶ συνδυχιά κρατιούδου,
γλέπει τὶς κλέφδες πὲ βροστά, τὶς κρούσαροι κατόπι.

Πρῶτα χτυποῦ δὴ μαχαιριά κι' ὕστερα τὸ ρωτοῦσι :

— Γιὰ δὲ μᾶς λές, πραματευτή, ποιὸ ἔναι τὸ χωριὸ σου ;

10 — Ἡ μάννα μου πὲ τὸ Σκούταρι κι' ὁ κύρης πὲ τῆ Μπόλη
κι' ἔχω καὶ πρῶτον ἀδρεφὸ στὶς κλέφδες καπετάνιο.

— Γιὰ δὲ μᾶς λές, πραματευτή, πὸν γεῖσαι ἀδρεφός μου !

Στὸ νῶμο τὸν ἐβάλασι καὶ στὸ γιατρὸ τὸ βᾶσι.

Ὅδας ἔφτανάμε πὸξω πὲ τῆς νύφ' τὸ σπὶτ', κλειούσασι τὴ βόρτα. Ὁ γαβρὸς ρῶτα δους : — Τί θέλτε ; — Θέλουμ' δέκα γελάδες. — Εἴκοσι σᾶς δίνουμ'. — Θέλουμ' ἓνα βρῆτσο π' ἓνα κέρατο. — Ἐτοιμος καὶ π' ἓνα κέρατο.

Χτυποῦσε γύστερα τὴ βόρτα πὲ τὸ ποδάρ' δου καὶ σέβαινε μέσα ὁ γαβρὸς καὶ γοὶ ἄλλ' γούλ'. Ὁ γαβρὸς κερνοῦσε πὲ τὸ ποτήρ' τῆ συγγένεια τῆς νύφ'. Ἐρριχνε καὶ ρίζ' πὲ πάνω πὲ τῆς νύφ' τὸ κεφάλ' γιὰ νὰ ριζώσ' τ' ἀδρόγυνο. Γῆπαιρνάμε γύστερα τὴ νύφ' κι' ἔβγαινάμε ὄξω. Ὅδες γῆ νύφ' ξέβαινε πὲ τὸ σπὶτ', γυρνοῦσε κι' ἔβανε τρεῖς μετάνοιες στῆ βόρτα τῆ σπιτιοῦ. Τραγουδούσαμε καὶ τραγούδ' :

Σάββατο βραδὶ μὲ διῶξα οἱ γονεῖς μου,
πὲ τὸ σπὶτι μας, πὲ τὰ γλυκά μ' ἀδρέφια,
δρόμο δὲ γηῦρα, χωριὸ νὰ πὰ νὰ μείνω.

Παίρνω τὸ δρομὶ τ' ἀργιὸ τὸ μονοπάτι,

5 βρῆσκω ἓνα δεδρὶ τῆ κάβου κυπαρίσσι.

— Δεδρὶ μου, δεῖξε με χωριὸ νὰ πὰ νὰ μείνω.

— Νὰ γῆ ρίζα μου καὶ δῆσε τ' ἄλογό σου,

νὰ γοὶ κλῶνοι μου καὶ κρέμα τ' ἄρματά σου,

νὰ κι' ὁ γήσκιος μου καὶ πλάγισ' ἡ ἀφεδιά σου.

10—Σήκω τὸ πρῶτὸ τοῦ νοίκι νὰ πλιερώσεις,
χίλια στ' ἄλογο καὶ δυὸ γιὰ τ' ἄρματά σου,
καὶ γιὰ λόγου σου ἀμέτρητο λογάρι.

—Φοῖξε θάλασσα, καὶ γῆς πῶς τ' ἀπομένεις,
ὡς καὶ τὸ δεδρὶ τοῦ νοίκι δου γυρεύει.

Διάβαινάμε καὶ πήγαινάμε στὴν Ἐκκλησιά κι' ἀρχίνιζε κεῖ τὸ στεφάνωμα. Ὅδες στεφάνωνάσι μέσα στὴν ἐκκλησιά, πόξω πὲ τὴν ἐκκλησιά τὰ παλλικάρια χόρευγάσι στὴν αὐλή. Ὅδες ἀλα βιτίσ' τὸ στεφάνωμα, ξέβαινάμε πὲ τὴν ἐκκλησιά, διάβαινάμε γιὰ τῆ γαβροῦ τὸ σπίτ' καὶ τραγουδούσαμε :

—Μωρ' Ἀδριανοπολίτισσα, Γαλαζιανὴ κουρτέσα,
πολλὲς φορὲς σὲ μῆνυσα, πολλὲς φορὲς σὲ γεῖπα,
κράτγε τὰ περιστέρια σου μὴν ἔρτου στὴν αὐλή μου,
ρίχνω κουκιά καὶ τρῶσι δα, βάζω νερὸ τὸ πίνου,

5 καὶ παίρνου καὶ στὰ πόδια δους τὸ χῶμα τῆς αὐλῆς μου.

Ἐγὼ τὸ χῶμα θέλω δο, τὸ χῶμα χρειάζουμαι δο,
νὰ κάνω σπίτι μάρμαρο κι' αὐλὲς μαρμαρωμένες,
γιὰ νὰ κονεύγει Ἀλῆ βης καὶ τῆ βεζύρ' ἡ μάννα.

Ὅδες ἔφτανάμε στὸ σπίτ' τῆ γαβροῦ ὄξω πὰ στὴν αὐλὴ ἔστρωνάσι πανί, πάτξε ὁ γαβρὸς πὲ τὴ νύφ' καὶ περνούσασι. Ἐνα παλλικάρ' μάζωνέ δο τὸ πανὶ πὲ πίσω ὄδες περνούσασι. Γῆ νύφ' βροστὰ νὰ σέβ' μέσ' τὸ σπίτ', ἔλειψε τὸ δαχτύλ' πὲ τὸ βούτρο κι' ἔκανε ἕνα σταυρὸ στὸν πὲ πάνω τόπο τῆς πόρτας. Σέβαινάμε μέσ' τὸ σπίτ'. Γῆ νύφ' φιλοῦσε τὸ χέρ' τῆς πεθερᾶς, τῆ πεθεροῦ καὶ τ' ἀδραδρέφια, Χόρευγάμε καὶ τραγουδούσαμε πολλῶ λογιῶ τραγοῦδια ¹⁾. Γύστερα πήγαινάσι τὰ παλλικάρια στὸ σπίτ' τῆς νύφ'ς, γήπαιρνάσι τὸ σεδούκ' καὶ γήφερνάσι δο στῆ γαβροῦ. Τὸ βράδ' μαζευνάσαι γοῦλ' οἱ καλεσμέν' καὶ γλέδιζάμε. Γῆ νύφ' στὸ τραπέζ' δὲν ἔτρωγε. Μονάχα δυὸ τρεῖς βοῦκες καὶ παρατοῦσε. Ἐτρωγε βροστὲ πὲ τὶς ἄλλ' στὸ σπίτ' γιὰ νὰ μὴν πεινάσει. Ἐτσ' ἀλα βιτίσ' τῆς Κυριακῆς τὸ γλέδιο.

Τὸ πουρνὸ τῆς Δευτέρας ἀλα πάγει ἡ γάϊδα στῆ γαβροῦ τὸ σπίτ' καὶ γύστερα πὲ κεῖ στῆς νύφ'ς τὸ σπίτ' νὰ πάρ' τῆ μάννα, τὸ babā καὶ τὶς συγγενεῖς τῆς νύφ'ς νὰ τὶς πάγ' στῆ γαβροῦ τὸ σπίτ', νὰ γνωριστοῦ τὰ συβε-

1) Ἐνα ἀπὸ τὰ τραγοῦδια :
Συνδέκνισσα μαναγοῦδιὰ καὶ νύφη Κα-
[ρουφύλλι,
γαβρὸς ἔναι γαρούφαλλο π' ἀνοίγει τὸν
[Ἀπρίλη,
πάνου στὰ νύχια πορπατεῖ σὰ νάναι
[περιστέρι,

κι' ἀπὸ μακριὰ γνωρίζεται πῶσαι δικό
[δης ταῖρι.
Λάβει ὁ ἥλιος λάβει στὰ κάλλη δους,
λάβου καὶ τὰ στεφάνια πὰ στὸ κεφάλι
[δους.

θέρια καὶ νὰ γλεδήσου γούλ' τὴν ἡμέρα. Προτοῦ νὰ μαζωθοῦ γούλ' οἱ συβεδέρ', ἢ νύφ' ἔκοφτε τὸ βαστό, ἔδινέ δο σῆνα μικρὸ κορίτσ' κι' ἔστερνέ δο στὰ σπίτια πὲ τις συγγενεῖς.

Ἔωρα φαγιού τῆ Δευτέρα ἄλα πάρ' τῆς νύφ' ὁ πατέρας τις συβεδέρ' νὰ τις πάγ' στὸ σπὶτ' δου νὰ τις φιλέψ'. Γύστερα πήγαινάμε στῆ νουνοῦ τὸ σπὶτ'. Ἐτρωγάμε καὶ κεῖ καὶ πήγαινάμε γύστερα πάλε στῆ γαβροῦ τὸ σπὶτ' κι' ἔκανάμε χορό. Τὸ βράδ' τῆς Δευτέρας κάθε καλεσμένος ἄλα πάρ' τὸ φαγί δου, τὸ κρασί δου, τὸ ρακί δου καὶ ἄλα πάγ' στὸ σπὶτ', πού γήδου καλεσμένος, τῆ γαβροῦ ἢ τῆς νύφ' νὰ γλεδήσ'. Γούλα τὰ ἔξοδα ἴσιαμε τῆ Δευτέρα πουρνὸ ἔβανέ da ὁ γαβρός.

Κωστιανὴ μὲ τὴν ντόπια τῆς ἐνδυμασία.

Τῆ Δευτράδ' ἄλα φουγιάξου ἓνα παλλικάρ' πού γεῖχε πατέρα καὶ μάνα, νὰ βγάλ' τὸ γαβρὸ πὲ τὸ σπὶτ' νὰ πᾶσι στῆ συγγένεια. Στὸ δρόμο πὲ ἓνα βουκάλ' κερνοῦσε ὁ γαμπρός πὲ ἓνα ποτήρ' γούλ' τῆ συγγένεια καὶ τῆς νύφ' καὶ τῆ δικῆ δου. Κερνοῦσε κόμα καὶ τις ἄλλ' πού γηύρισκε στὸ δρόμο.

Τῆ Κυριακῆ ἄλα νέρτ' ἓνα κορίτσ', ἔπαιρνε τῆ νύφ' νὰ δῆ βάγ' πὲ δυὸ σβάνους στὸ πηγάδ'.

Γιόμοζε τις σβάνους τὸ κορίτσ' καὶ ὄδας ἄλα βίτισ' τὸ γιόμισμα ἄλα φέρ' τρεῖς λογουριγῆς τὸ πηγάδ' ἢ νύφ' πὲ τὸ κορίτσ'. Ἐβανε γύστερα ρίζ', σταπίδες καὶ μεταλλικὸ πὰ στὸ πηγάδ' καὶ κόσενγάσι τὰ παιδιὰ νὰ δὰ πάρουσι. Γήπαιρνάσι τις σβάνους καὶ βροστὰ τὸ κορίτσ' καὶ ἢ νύφ' καταπόδ', πήγαινάσι στὸ σπὶτ'. Κεῖ ἄλα σταθοῦν πόξω νὰ πάρ' ἢ νύφ' τὸ σβάνο, νὰ πάγ' νὰ ποτίσ' τὸ γαβρὸ μέσ' τὸ σπὶτ'. Τρώγασι καὶ τὸ κορίτσ' διάβαινε, ἅμα γήπαιρνε ἓνα μεταλλικόν. Ἔτσ' βίτιζάσι γούλα τῆ γάμου τ' ἀδέτια».

κνᾶς (ὀ)=τὸ κοκκινάδι. **κνιάζω**=βάφω μὲ τὸ κοκκινάδι. **παστός** (ὀ)=εἶδος γλυκίσματος πού κατεσκευάζετο εἰδικῶς γιὰ τὸ γάμο. **τσεῖζι** (τὀ)=τὰ προικιά, ὁ ρουχισμὸς τῆς νύφης. **κουμουλιά** (ἦ)=ὁ σωρός (Λατ. cumulus). **κουλήκι** (τὀ)=ἡ κουλούρα τὸ ψωμί. **κρούσαρος** (ὀ)=ὁ κουρσάρος. **πρίτσος** (ὀ)=ὁ τράγος. **σβάνος** (ὀ)=ἡ στάμνα.

2. Ἡ ταφή τοῦ νεκροῦ στοῦ Κωστή ¹⁾

Τὰ περὶ τῆς ταφῆς τοῦ νεκροῦ καὶ τῶν σχετικῶν λαϊκῶν δοξασιῶν ἐγράφησαν κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Κωστιανοῦ Πουλημένου Λιούρου ἐτῶν 50.

«Ὅδας πέθνησκε κανεὶς ἔβανάμε δονὰ μέσ' τὸ κιβούρ' καὶ κλειούσαμε τὸ στόμα πὲ τὸ κερί. Μέσα στοῦ στόμα ἔβανάμε ἓνα φλουρί καὶ κρατούσαμε δονα στοῦ σπὶτ' ἴσιαν' εἴκοσι τέσσερις ὥρες. Οἱ συγγενεῖς του ἔκλαιγαν δονὰ. Γύστερα γήπαιρνάμε δονὰ πὲ τὸ βαπᾶ βροστὰ καὶ πὲ τὰ ξεφτέργια καὶ πήγαινάμε στὴν ἐκκλησιά. Ἐκεῖ διάβαζ' ὁ παπᾶς τὴν ἀκολουθία τῆ πεθαμένου καὶ γύστερα πάλε πὲ τὸ βαπᾶ καὶ τὰ ξεφτέργια βροστὰ πήγαινάμε στὰ μνημόγια. Διάβαζέ δονα πάλε ὁ παπᾶς καὶ κατεβάζαμε δονα μέσ' τὸ λάκκο. Ἐβρεχάμε δονὰ πὲ τὸ κρασί καὶ ἀρκινίζαμ' νὰ δὸν σκεπάζουμε πὲ τὸ χῶμα. Καθαεῖνας ἔρριχνε πὲ μινὰ βολάκα καὶ γήλεγάμε: «Θεγὸς σχωρέσ' δονα». Ὁ λόπρωτος τὸ φκυάρ' γήπαιρνέ δὸ ὁ παπᾶς κι' ἀρκινίζε νὰ σκεπάζ' πὲ τὸ χῶμα τὸ βεθαμένο. Γύστερα γύριζάμε στοῦ σπὶτ' τῆ πεθαμένου κι' ἔτρωγάμε κόλλυβα καὶ φασούλια. Χαιρέτιζάμε τὶς σπιτικοί, γήλεγαμ': «ζωὴ ἐλόγου σας» καὶ διάβαινάμε. Γύστερα πὲ τρεῖς μέρες, ἔκανάσι δονὰ τὸ βεθαμένο μνημόσυνο. Στὶς ἐννιὰ ἔκανάσι δονὰ πάλε μνημόσυνο, στὶς σαράδα, στὶς ἔξι μῆνες, στὰ δυὸ καὶ στὰ τρία χρόνια. Ἡ ψυχὴ τῆ πεθαμένου γήλεγάμε ὅτι γυρίζ' σαράδα μέρες καὶ γύστερα κλειέται στον Ἄδη. Καμινὰ φορὰ λέσι ὅτι βρυκολακιάζ' ὁ πεθαμένος, γίνεται βρυκόλακας, ξαναγυρίζ' στοῦ γόσμο, παγαίν' στὰ σπίτια, πνίγ' ἀθροῦπ' καὶ ζῶγα καὶ ἄλλα κακὰ κἀν'».

3. Ὁ Ἄγιοβασίλης

Τὴν περιγραφὴν ποὺ ἀκολουθεῖ γιὰ τ' Ἄγιοβασιλιάτικα κάλαντα ποὺ ἔφαλλαν περισσότερα ἐπίσημα ἀπὸ τὰ Χριστουγεννιάτικα οἱ Κωστιανοί, ἔκαναμε κατὰ τὶς ἀνακοινώσεις τοῦ Κωστ. Γ. Παπαγιάννη.

«Πὲ βραδὶς τ' Ἀἰθβασιλειοῦ, πήγαινάσι τὰ παιδιὰ στοῦ δάσος κι' ἔκοφτάσι βέργες πὲ τὶς ἀκρανιὲς καὶ γύριζάσι πίσω στὰ σπίτια δους. Πολὸν πουρνὸ τὴν ἄλλ' τὴ μέρα σηκώνανται καὶ γήπαιρνάσι πὲ τὴν ἀράδα τὰ σπίτια, χτυπούσασιν πὲ τὴν ἀκρανιὰ τὴν ἄραδα τῆ σπιτιοῦ, σέβαινάσι μέσα καὶ πὲ τὴν ἀκρανιὰ πάλε χτυπούσασιν στὴ ράχ' τὸ γέρο, τὴ γριά, τὰ παιδιὰ καὶ γουλονοὺς μέσα στοῦ σπὶτ'. Γύστερα τραγουδοῦσασιν:

1) Τὰ γραφέντα στοῦ Δ' τόμο τοῦ Ἀρχείου σελ. 71 σχετικὰ μὲ τὸ κάψιμο τῶν νεκρῶν στοῦ Κωστή, ἐπροκάλεσαν τὴ δυσφορία τῶν Κωστιανῶν, γιατί, καθὼς ἰσχυρίζονται, δὲν εἶναι ἀκριβῆ καὶ δυσφημίζουν (!) τὸ χωριό τους. Δὲν εἶναι δυνατόν, λένε, νὰ εἶναι ἀληθινὰ αὐτὰ τὰ πράγματα, διότι τὰ δάση τῆς Στράντζας στὰ ὁποῖα, καθὼς γράφεται στοῦ Ἀρχείου, μετέφερναν τοὺς νεκρούς, ἀπέχουν εἴκοσι πέντε ὁλόκληρες ὥρες, τὸ δὲ δαδί ἦταν ἐντελῶς ἄγνωστο στοῦ Κωστή, γιατί δὲν ὑπῆρχε πουθενὰ πεῦκο. Καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα πεῦκο, δαδί, τ' ἀγνοοῦσαν οἱ παλαιότεροι Κωστιανοί.

Ἄιβασίλης ἔρχεται Γεννάους ξημερώνει.

Σὲ τοῦτο σπῖτι ποῦρατε πέτρα νὰ μὴ ραγίσει,
κι' ὁ νοικοκύρης τῆ σπιτιοῦ χρόνια πολλὰ νὰ ζήσει,
γούλο γειὰ καὶ δύναμη καὶ τῆ χρόνου....

Ἐδιδάσι δα πὲ τὸ σπῖτ' ἓνα μεταλλικό, καρύδια γῆ ζαχαροκούκκια. Τὰ παιδιὰ γήλεγάσι: «καὶ τῆ χρόνου καλύτερα» καὶ διάβαινάσι γύστερα καὶ στ' ἄλλα τὰ σπῖτια τῆ χωριοῦ. Τραγουδοῦσασι καὶ κεὶ τὰ γίδια καὶ ἅμα βίτιζάσι γούλα τὰ σπῖτια, μοίραζάσι μεταξύ δους τὰ μεταλλικά καὶ τὰ γλυκά.

Τὰ τραγούδια πὸν τραγουδοῦσασι τὰ παιδιὰ τῆ βρώτη πὲ τὸ μεγάλο μῆνα γήλεγάμε δα «Ἄιβασίλ'».

4. Τὸ Λαζαροσάββατο

Στὸ Κωστή, καθὼς καὶ σὲ ἄλλα μέρη τῆς Θράκης πολὺ ἐπίσημα οἱ νέοι γιόρταζαν τὸ Λαζαροσάββατο. Ἡ περιγραφή πὸν ἀκολουθεῖ ἔγινε κατὰ τὴν ἀφήγηση τοῦ Κων. Γ. Παπαγιάννη ἐτῶν 45.

Ἐτὸ Λαζαροσάββατο πουρνὸ πουρνὸ τὰ μικούτσικα τὰ κορίτσια καὶ τὰ παιδιὰ ὡς δέκα δώδεκα χρονῶ ἔκανάσι Λάζαρ' πὲ ἓνα ξύλο δυλιγμένο πὲ μαδῆλια σὰ γούκλα καὶ πῆγαινάσι στὰ σπῖτια τῆ χωριοῦ πὲ τῆ σειρά. Σὲ κάθα σπῖτ' τραγουδοῦσασι καὶ γήλεγάσι πὲ ἓνα τραγούδ' γιὰ τὸ νοικοκύρ' τῆ σπιτιοῦ:

Ἦρτε ὁ Λάζαρος, ἦρτ' ὁ Δαβάγιος.

— Καλὴ μέρα σας, καλὴ σ' ἡμέρα,
νὰ σένα πρόπει, ἀφέδη μου, ν' αὐτὰ τὰ τραγιά ζευγάρια,
πὸν κάμνεις ¹⁾ τὴν ἡμέρα χίλιω μεργιῶ ²⁾ χωράφι.

5 Καὶ σκάλωσε τ' ἀλέτρι σου στῆς λεμονιάς τῆ ρίζα,
καὶ σκάλωσε κι' ὁ κάτσινος στῆς νερατσιῆς τὸ γλῶνο.

— Πίσου, Μαῦρε, πίσου, Ξαθῆ, πίσου, Στεφανοκύρη,
μὴ βάρω τὰ κουνούνια σου καὶ βάλω τα τῆ Μαύρου.
Ἐγὼ τὸ Μαῦρο θέλω δο, τὸ Μαῦρο χρειάζομαί δο,

10 γιὰ νὰ δὸν στέρνω στὸ γιαλό, νὰ κουβανῆ τὰ τοῦβλα,
νὰ χτίσω σπῖτι μάρμαρο κι' αὐλὲς μαρμαρωμένες,
γιὰ νὰ κονεύγει Ἀλῆ βης καὶ τῆ Βεζύρη ἢ μάννα.

Ἄδας ὁ νοικοκύρ'ς γεῖχε ἓνα παιδὶ μονάκριβο τραγουδοῦσασι γιὰ τὴ νοικοκυρὰ καὶ γήλεγάσι:

Κυαρά μου, τὸν ὑγιόκα σου γαβρὸ νὰ τὸν στολίσεις,
πὲ τὰ χρυσὰ τὰ στέφανα πὲ τὶς χρυσὲς λαβάδες,
καὶ πὲ τὰ συρμοτούβανα καὶ πὲ τὶς βουκαγιάδες.

1) κάμνεις=δουλεύεις. 2) ἴσως μοδιῶ χωράφι.

Ἡ μάννα ποῦχε τὸν ὕγιό, τὸν ἕνα δὲ μονάχο,
 5 δὸν ἔλουγε, δὸν χτένιζε στὰ γράμματα δὸν στέρνει.
 Τὰ γράμματά ναι στὸ χαρτί κι' ὁ νοῦς του πέρα δρέχει,
 πέρα στὶς μαυρομμάτισες, στὶς καγελοφρουδοῦσες,
 πῶχουν τὸ μάτι σὰ γαυκί, τὸ φρύδι σὰ δαχτάνι
 κι' ἔχουν τὸ ματοτσάβουρο σὰν τῆς ἑλιάς τὸ φύλλο.

Ἄοδας τὸ σπῖτ' γεῖχε ἕνα κορίτσ' τραγουδούσασί δο καὶ γήλεγάσι :

Ἄοδε σὲ γέννα ἢ μάννα σου κι' ὄδε σὲ κοιλοπόνα,
 ἢ τύχη πόξω στέκουδου κι' ὁ Θεγὸς ἔν' ἐπαρακάλειο.
 —Θεγέ μ', καὶ δῶσ' τὸ ριζικό, Θεγέ μ', καὶ δῶσ' το τύχη,
 νάχει στὴ τζέπη δου φλουργιά καὶ στὴ ποδιά δου γρόσια,
 καὶ μέσ' τῆ μέσ' τὸ σπῖτι δου διπλᾶ, τριπλᾶ σεδούκια.

Ἄοδας τὸ κορίτσ' γήιδου μεγάλο γιὰ νύφ' τραγουδούσασί καὶ γήλεγάσι :

Κυαρά μ', τῆ θεγατέρα σου σὰ νύφ' νὰ δὴ στολίσεις,
 πὲ τὰ χρυσᾶ τὰ στέφανα, πὲ τὶς χρυσὲς λαβάδες,
 καὶ πὲ τ' ἀργυροτούβανα καὶ πὲ τὶς βουκαγιάδες.

Σὲ κάθα σπῖτ' ἄμα βίτιζάσι τὸ τραγοῦδ' γήλεγάσι «καὶ τῆ χρόνου τσορ-
 βατζῆ, κυαρά...» γήπαιρνάσι μέσ' τὰ καλάθια τ' ἄβγά, τὰ καρύδια καὶ ὄ,τι
 ἄλλο ἔδινάσι δα, πῆγαινάσι στὰ σπῖτια δους καὶ ἔκανάσι μοιρασιά».

Δαβάγιος (ὀ) = Τὰ Βάγια, ἢ ἑορτὴ τῶν Βαΐων. *κάτσινος* (ὀ) = βούκεντρο, (βου-
 κέντρα, φκέντρι), *Στεφανοκύρης* ὄνομα βοδιοῦ, ποῦ ἔχει τὰ κέρατα κυρτωμένα σὲ
 σχῆμα στεφάνου. *βουκαγιᾶς* (ὀ) = σιδηρένια πόρπη.

III. Ἀγροτικὰ ἔθιμα

1. Διμισιάρικα χωράφια

Ἄοταν ἕνας εἶναι ἰδιοκτῆτης πολλῶν χωραφιῶν, δίνει σὲ ἄλλον νὰ καλλιεργήσει ὠρισμένη ἀγροτικὴ του ἔκταση. Τὸ χωράφι αὐτὸ ποῦ δίδεται γιὰ καλλιέργεια ὀνομάζεται διμισιάρικο. Ἄο σπόςρος διατίθεται κατὰ τὸ ἥμισυ ἀπὸ τὸν καλλιεργητὴ καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ἀπὸ τὸν ἐκμισθωτὴ. Ἄο καλλιεργητῆς ὀνομάζεται διμισιάρης καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μισὸ σπόςρο καταβάλλει ὄλους τοὺς κόπους καὶ τὰ ἔξοδα καλλιεργείας μέχρι τῆς ἔσοδείας. Ἄο ἔσοδεία μοιράζεται ἔξ' ἴσου, ὀ καθέννας παίρνει τὸ μισὸ, τὸ μερίδιό του (τῆ μοῖρα).

2. Χωράφι μὲ μορτῆ (πὲ τῆ μορτῆ)

Τὰ χωράφια δίνονται πολλὲς φορὲς γιὰ καλλιέργεια μὲ ὠρισμένο ἐνοίκιο ποῦ ὀνομάζεται μορτῆ. Ἄο μορτῆ αὐτῆ ὀρίζεται κατὰ στρέμμα 10, 12, 20 ὀκάδες ἀναλόγως. Ἄο ἰδιοκτῆτης δὲν διαθέτει οὔτε σπόςρο, οὔτε κόπους,

οὔτε ἔξοδα καλλιιεργείας. Ὁ χρόνος τῆς καλλιιεργείας μὲ μορτὴ ὁρίζεται ἐκ τῶν προτέρων καὶ εἶναι συνήθως 1, 2, 3 χρόνια.

3. Διμισιάρικα ζῶα (πράματα)

Σπανιώτατα καὶ ἰδίως σὲ περιπτώσεις ἀνικανότητος δίνονται μισιακὰ (διμισιάρικα) ζῶα. Ἐὰν π. χ. ἓνα παιδί μείνει ὄρφανὸ καὶ εἶναι ἀνίκανο νὰ ἐπιβλέψει ζῶα ποὺ ἐκκληρονόμησε, ἂν εἶναι ἀρσενικὰ συνήθως πωλοῦνται, ἂν εἶναι θηλυκὰ δίνονται διμισιάρικα. Τὰ κέρδη ἀπὸ τὰ διμισιάρικα ζῶα καθὼς καὶ τὰ νεογνὰ μοιράζονται μεταξὺ ἐκμισθωτοῦ καὶ μισθωτοῦ. Ἀφοῦ τελειώσει ὁ χρόνος τῆς μισθώσεως τὰ ζῶα περιέρχονται πάλι στὸν ἰδιοκτήτη, ὅσα φυσικὰ ζοῦν.

4. Ὁρτακλίμι (συντροφιά)

Συνήθως δύο ποιμένες σμίγουν τὰ πρόβατά τους καὶ ὀνομάζονται ὄρ-τάκηδες. Ἐπίσης μπορεῖ ἓνας τσομπάνης νὰ παίρνει πρόβατα ἀπὸ ἓνα ἄλλο ὑπὸ ὠρισμένους ὄρους, μὲ τὴ ρόγα (πὲ τὸ χάκι). Ἡ ρόγα (τὸ μίσθωμα) ποὺ καταβάλλει ὁ τσομπάνης στὸν ἰδιοκτήτη, εἶναι δύο γρόσια γιὰ τὸ κάθε πρόβατο καὶ ἓνα κιλὸ ἀραβόσιτος (φλάσκα) γιὰ τὰ 10 πρόβατα. Ὁ τσομπάνης νέμεται τὸ γάλα καὶ τὸ τυρὶ, μετὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ὅμως, γιὰτὶ μέχρι τότε πρέπει νὰ βυζαίνουν τὰ ἀρνιά (κουζιά), ὁ ἰδιοκτήτης (τσορβατζής) παίρνει τὰ ἀρνιά καὶ τὰ πρόβατα ποὺ ἔχει δώσει. Ἡ ἀπώλεια προβάτων εἶναι εἰς βάρος τοῦ ἰδιοκτήτη.

Τὰ ἐπόμενα ἀγροτικά ἔθιμα ἐγράφηκαν Κωστιανὰ κατὰ τὴν ἀφήγηση τοῦ γεωργοῦ Πουλημένου Λιούρου.

5. Σπορὰ

«Ἄμ' ἀρκινίζ' ἢ σπορὰ ἀ ξελλάξουμ' καὶ ἀ βάλουμ' τὰ πλυμένα τὰ ροῦχα νὰ μὴ γείμαστε ἀκάθαρτοι, γιὰ νὰ γίν' καὶ τὸ στάγ' παστρικό. Γύστερα διαβαίνουμ' στὸ χωράφ', κάνουμ' τὸ σταυρό μας καὶ λέμε : «Ἀπὸ μένα λίγο καὶ πὲ τὸ Θεγὸ πολὺ, ἔλα Χριστὲ καὶ Πανέϊα, καλὸ βερεκέτ'». Κάνουμ' μνιὰ ἀπολυσιὰ καὶ ἀρκινίζουμ' τὴ δουλειά.

6. Ἡ γεωργικὴ ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Μόδεστου

«Τ' Ἀϊ Μόδεστου γιόρταζάμε. Ἐκανάμε ἄρτους καὶ πῆγαινάμε δους στὴν ἐκκλησιά. Διάβαζ' ὁ παπᾶς, γῆπαιρνε κείνος δυὸ τρεῖς καὶ μοίραζάμε τὸ γόσμο. Γείχαμ' καὶ κόλυβα καὶ μοίραζάμε da στὸ γόσμο, ἄμα πελιοῦσε ἢ ἐκκλησιά.

7. Τὸ Χριστουγεννιάτικο τραπέζι

«Μπροστὲν' ἀρκινίς' τὸ φαγὶ στὸ τραπέζ' τὰ Χριστούγεννα, ἔβανάμε θυ-

μιάμα μέσ' τὸ 'νί, καίγουνδου πὲ τὴ φωτιά, γύριζάμε δο λόυρα πὰ στὸ τραπέζι καὶ γύστερα ἀρκινίζάμε νὰ τρῶμ'.

8. Τὸ πέταλο τ' "Αἰ Γιάννη

«Ἄμα ἀλα σέβ' ἄθρωπος τσίτσιδος (γυμνός) μέσ' τὸ χωράφ' ὄδες γήδου γιὰ θέρο καὶ ἀλα κόψ' στάχνα, πίστευγάμε ὅτι χάνουδου γούλ' ἢ ἔσοδειά πὲ τὸ χωράφ'. Γιὰ νὰ μὴ γέν' αὐτὸ τὶς εἴκοσι τέσσερις τῆ Θεριστῆ τ' "Αἰγιάνν', πῆγαινάμε στὸ χωράφ' κι' ἔροινάμε πέταλα γιὰ νὰ μὴ βορᾶ νὰ γέν' τὸ κακό.

9. Μετζι 1)

«Ὅδες κανείνας γήδου ἄρρωστος ἢ ἂ γεῖχε καμνιά ἄλληνα ἀνάγκη, γήλεγάσι γοὶ ἄλλ' πὲ τὸ χωριὸ νὰ βοθήσου τὸν ἄρρωστο, νὰ σκάψου τὰ χωράφια δου, νὰ βοτανίσου, νὰ θερίσου ἢ ὅ,τι ἄλληνα δουλειὰ πού γεῖχε νὰ κάμουσι. Πῆγαινάσι πολλοὶ ἀθρῶπ' κι' ἐργάζουνδου στὸ χωράφ' δου. Αὐτὸ γήλεγάμε δο μετζί. Γίνονδου πλειότερα στὰ καλαβόκια, στὸ ξεφλούδισμα. Τὰ ἔξοδα γήδανε τῆ νοικοκίῳ'.

10. Τὸ στεφάνωμα τῶν ποντικῶν

(Ἀνέκδοτο Κωστιανὸ ἐπεισόδιο)

Τὸ ἐπεισόδιο πὸν περιγράφουμε πάρα κάτω ἔγινε τὰ τελευταῖα χρόνια προτοῦ ἐγκαταλείψουν οἱ Κωστιανοὶ τὴν πατρίδα τους. Μὲ θρησκευτικὴ τελετὴ οἱ Κωστιανοὶ ἠθέλησαν ν' ἀπαλλάξουν τὸν τόπο τους ἀπὸ τὸ μεγάλο κακὸ τῆς ἐμφάνισεως τῶν ποντικῶν. Μᾶς τὸ διηγῆθη ὁ Θύμιος Στρουμπίνης ἑτῶν 73 ἀγράμματος.

Κωστιανὲς μὲ τὴν καθημερινή τους ἐνδυμασία γύρω στὸ πηγάδι. Ἡ μεσαία ἐκτὸς ἀπὸ τὴ συνηθισμένη ἐνδυμασία (μαμούκι, κροκιδά, πουκάμισο) ἔχει καὶ βροστέλλα (ποδιὰ) πὸν διακρίνονται πάνω της καὶ κεντήματα.

1) Τὸ μετζι στὴν Πελοπόννησο ὀνομάζεται *ξέλαση* καὶ γίνεται κατὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπο.

«Κατέβηκάσι κάποτε οἱ ποτκοὶ καὶ μᾶς ἔφαγάσι τὰ στάρια μας. Καταστράφηκάμε, τὰ στάρια μας πᾶσι. Λέσι οἱ τσορβατζήδες.—Τί ἄ κάνουμ' ! Ἔπρεπε νὰ φύγουσι οἱ ποτκοί. Γείπασι οἱ τσορβατζήδες : — 'Α πᾶμ' νὰ πιάσουμ' ἓνα ποτκὸ σερνικὸ πὲ κάτ' τὸ χωριό, τὴν Ἐλένιτσα. 'Α πᾶμ' καὶ πὲ τὸ Τριπόρ' νὰ πιάσουμ' ἄλλα ποτκὸ θηλυκὸ. Γύστερα ἄ πᾶμ' νὰ τὶς στεφανώσουμ' στὸ λειβάδ' τῆς Πατήλας. Πήγαμε, ἔπιασάμε τὶς ποτκοὶ καὶ τὶς ἔβαλαμ' μέσα στὸ καφάσ', τὸ σερνικὸ χῶρια καὶ τὸ θηλυκὸ χῶρια.

«Πήραμ' τὴ γάϊδα, τὴ λύρα καὶ τὸ δαβούλ', πήραμ' καὶ τὸ βαπᾶ μας καὶ γοῦλο τὸ χωριὸ πὲ κοδά.—'Αἶδε, χωριανοί, τραβᾶτε βροστὰ, φώναζάμε. Διάβηκάμε καὶ πήγαμε στὸ βουνί, πὰ στὴ Μπατήλα. Ἐβαλάμε κεῖ ἓνα νουνό, τῶνομά του Διαμαδῆς, ἔβαλάμε καὶ νουνά, τῶνομά της Σταματούδα. Ἄλλο ὄνομα Διαμαδῆς καὶ Σταματούδα δένε γεῖχε μέσα στὸ χωριό. Φούγιαξάμε γύστερα τὸ βαπᾶ κι' ἔβαλε τὸ πετραχήλ' του.—'Αἶδε, παπᾶ, στεφάνωσε τὶς ποτκοί. Γείπαμέ δونا.—'Α μὲ δώστε μινὰ λίρα νὰ στεφανώσω, λέγ' ὁ παπᾶς. Ἐκατὸν τριάδα ἐννιά γρόσια πήγαινε ἡ λίρα. Γείπασι γύστερα οἱ τσορβατζήδες : —'Αἶδε, παπᾶ, βάλ' τὸ βλογητός. Σκώθηκε ὁ παπᾶς κι' ἔβαλε τὸ βλογητός. Γοῦλος ὁ κόσμος λόγιαζε στολισμένος πὲ τὰ καλὰ τὰ ροῦχα σὰ δὴ βασκαλιά. Τὸν ἔνανα ποτκὸ βάστα δονὰ ἓνας ἄθρωπος καὶ τὸν ἄλλα βάστα δονὰ ἄλλος ἄθρωπος. Ἄμα ὁ παπᾶς ἔβαλε τὸ βλογητός, ἔβγαλάμε τὶς ποτκοὶ πὲ τὸ καφάσ' καὶ τὶς δώκαμ' δρόμο στὸ βουνί, ἓνανα πὲ δῶ καὶ ἔνανα πὲ κεῖ καὶ καταρήστηκάμε δους: «ὄρη καὶ κατάρρα νὰ σᾶς πάρ', νὰ μὴ βατήστε στὸ χωριὸ μας πιά.

«Τογιά χρόνια δένε γῆρτε ποτκὸς νὰ μᾶς πειράξ'. Πὲ τὰ τογιά χρόνια πάλε γῆρτασι λίγοι, μὰ πολὺ λίγοι γῆρτασι. Ὁ δεσπότης μας ἔμαθέ δο καὶ γῆθελε νὰ κάν' τὸ βαπᾶ μας ἀργόννα. Ἐμαθάσι δο καὶ οἱ τσορβατζήδες ὅτι γῆθελε νὰ κάν' τὸ βαπᾶ ἀργόννα. Πήγασι στὸ δεσπότη' καὶ γείπασι δونا : —Τί θέλ'ς, ἐσὺ νὰ κάν'ς, δέσποτά μου ; — Θέλω νὰ κάνω τὸ βαπᾶ σας ἀργόννα.—Τὸ βαπᾶ ἀργόννα δὲ ἄ δὸ γάν'ς, ὄχ'. Ἐνα χωριὸ δὸν ἔβαλάσι νὰ στεφανώσ' τὶς ποτκοὶ καὶ σὺ ἄ δὸ γάν'ς ἀργόννα ; Δὲ ἄ δὴ γάν'ς αὐτήνα τὴ δουλειά. Σὰ δὸ γάν'ς ἀργόννα ἄ διαβεῖς καὶ σὺ πὲ δῶ, δὲ ἄ νέρτεις πειὰ μέσ' τὸ χωριὸ μας τὸ Κωστή.— Δὲ δόνε κάνω, λέγει ὁ δεσπότης. Φούγιαξε γύστερα τὸ βαπᾶ καὶ ρώτησέ δونا, γιατί στεφάνωσε τὶς ποτκοί.—«Δέσποτά μου, γεῖπε δονὰ ὁ παπᾶς, ἐγὼ τ' Ἄϊ Τρύφωνα τὴν εὐκὴ διάβασα καὶ ἄλλο τίποτα. Ὁ δεσπότης φῆκε δονὰ τὸ βαπᾶ λεύτερο».

φουγιαζω=φονάζω, προσκαλῶ. πᾶσι=πᾶν. λέσι=λέγουν. καφάσι=κλουβί. λόγιαζε=ἔβλεπε. δώκαμε δρόμο=ἀπολύσαμε. φῆκε=ἀφῆκε.

IV. Ἀσθένειες καὶ τρόπος θεραπείας

Τὴν περιγραφὴ τῶν ἀσθενειῶν καὶ τοῦ τρόπου τῆς θεραπείας τοὺς ἐκά-

ναμε σύντομα, στή Κωστιανή διάλεκτο, κατὰ τὶς ἀνακοινώσεις τοῦ Κωστιανοῦ Πουλημένου Μουσκοτᾶ ἐτῶν 60.

1. Ἀσθένειες ἀνθρώπων

1. **Κεφαλόπονος.** Ὅδε πονοῦσε τὸ κεφάλ' ἀλὰ βάλουμ' προζύμ' πὰ σὲ ἄσπρο μαμούκ' (μαδίλι) γυναικεῖο καὶ ἀλὰ βάλουμ' πὰ στὸ κεφάλ' νὰ κρουσινίσ'. Ἄμα πονοῦσε πολὺ ἀλὰ ρίξουμ' βδέλλες γιὰ νὰ τραβήξου τὸ αἷμα. Τράβηξάσι τὸ κακὸ τὸ αἷμα καὶ λάφρυνε τὸ κεφάλ'.

2. **Ματόπονος.** Ὅδες πονοῦσασι τὰ μάτια ἀλα τηγανίσουμ' ἐν' ἄβγὸ μόν' τ' ἄσπράδ' καὶ ἀλὰ φκειάσουμ' πιταροῦδ' καὶ ἀλὰ βάλουμ' πὰ στὸ μάτ'. Ἡ ἄλλο ἀλὰ κάνουμ'. Ἀλὰ μασήσουμ' τὸ ψομὶ πὲ τὸ ζάχαρ' μαζὶ καὶ ἀλὰ βάλουμ' πὰ στὸ μάτ' νὰ τὸ δῆσουμ'. Ἡ γήπαιρνάμε κάδιο τῶσπανάμε ψιλὸ ψιλὸ καὶ ἔβανάμε δο μέσ' τὸ μάτ'. Ὅδες πονοῦσε τὸ μάτ' τῆ ζώγου, ἀλα τὸ βάλουμ' στὴ μούρ' βροστὰ πὲ τῆ φούχτα μας, φουσούσαμέ δο καὶ πήγαινε μέσ' τὸ μάτ'.

3. **Φτόπονος.** Ὅδε πονοῦσε τὸ φτὶ ἀλὰ πᾶμ' σὲ καμνιὰ γυναικα πὸν βυζαίνουδου νὰ σιάξ' κανένα γόβο γάλα πὲ τὸ βυζὶ της μέσα στὸ φτὶ καὶ γιάνισκε.

4. **Τριχόπτωση.** Ὅδε ἔπεφτάσι τὰ μαλλιά μας, ἀλα πάρουμ' ζελενίκα πὲ τὸ βουνὸ καὶ τὸ φύλλο (κάβοσα φύλλα) ἀλα τὸ βάλουμ' μέσ' τὸ τέτζερη νὰ βράσ'. Γήπαιρνάμε τὸ ζουμὸ κείνο καὶ λουζόμαστε.

5. **Δοντόπονος.** Ὅδε πονοῦσασι τὰ δόδια ἔβανάμε τῆ τσίτα (σιδερένια βελόνη πλεκτικῆς) μέσ' τῆ στιά. Ὅδες λιαλιούριζε ἡ τσίτα πὲ τῆ φωτιὰ ἔβανάμε δη πὰ στὸ δόνδ'. Ἄμα δὲν ἔπαυγε ὁ πόνος καὶ πὲ τ' αὐτό, ἀλὰ βάλουμ' μέσ' τὸ δόδ' πὸν γήδω τσουρούκινο, σκαρπὶ καὶ ἀλὰ πάψ' ὁ πόνος καὶ ἀλὰ θριβῆ κι' ὄλας, ἀλὰ χωνέψ' τὸ δόνδ'.

6. **Πόνος τῆς γλώσσας.** Ὅδε πονοῦσε γῆ γλώσσα γήπαιρνάμε ἀλογόπετρα,

Πάνω στή δουλειὰ γέροντας χωριανὸς μὲ πουκάμισο καὶ βρακὶ ἀπὸ πανὶ φασμένο στὸ χωριό.

ἔσπανάμε δηνα ψιλήννα ψιλήννα καὶ ἔβανάμε δηνά πα στή γλῶσσα. Γύστερα ἀλά βάλουμ' λίγο μέλ'. Ἐψηνέ δηνα τῆ γλῶσσα γῆ ἀλογόπετρα καὶ γιάνισκε.

7. **Στηθόπονος.** Ὅδε πονοῦσε τὸ στηθος, ἀλά πάρουμ' κάνα δυὸ ἀβγά τὸ ἀσπράδ' μόνε, ἀλά βάλουμ' πάν' καὶ σαπούν' τριμμένο καὶ ἔκανάμε βλάστο'. Γύστερα ἔβανάμε δο πα στὸ μανδήλ' καὶ ἔπλωνάμε δο πα στὸ στηθος.

8. **Βήχας.** Ὅδε γείχαμε βῆχα, γήδου ἕνα στάρ' ποὺ γήλεγάμε δο ψιμοστὸ (ῥψιμο). Ἐβανάμε δο μέσ' τὸ τζισβὲ κι' ἔβραζε. Ἐπινάμε τὸ ζουμὸ πὲ κεῖνο τὸ στάρ' τὸ βρασμένο καὶ μαλάκωνε ὁ λαιμός.

9. **Σταφυλές.** Ὅδας ἔπερτε ἢ σταφυλὴ γείχαμε ἕνα χουλιάρ' ξυλένιο. Ἐβανάμε δο μέσ' τῆ στάχτ' καὶ μνιὰ γυναίκα γριά ἀλά τὸ βάλ' μέσ' τὸ λαιμό, νὰ σκῶσ' τῆ σταφυλῆ.

10. **Φονικό.** Ἄμα ἔβγαζάμε φονικό (μεγάλο βούζουνο), ἀλά πάρουμ' ἕνα βάλωμα γριζίτικο (μάλλινο) ἀλά τὸ βρέξουμ' πὲ τὸ νερὸ καὶ ἀλά τὸ βάλουμ' πάνου ἄλας ψιλὸ καὶ ἀλά τὸ βάλουμ' πα στὸ γιαρά.

11. **Κρουλόγημα.** Ὅδες κανεῖνας ἀλά κρουσινίς' πα στὸ βουνό, ἕναφτε μνιὰ στιά. Ἐβγαζε χῶμα πὲ τὸ χορτάρ' μαζί, ἔβανέ δο πα στή στιά νὰ κάψ' καὶ γύστερα πα στὸ κργιάς ποὺ πονοῦσε. Ἄμα γεῖχε κανένα κέδημα καὶ δὲν ἔπαυγε, ἕναφτε τῆ στιά κι' ἔβανε μέσα τούβουλο. Ὅδες ἀλά κοκκινίς' τὸ τούβουλο, ἔβγανέ δο πὲ τῆ στιά κι' ἔβανέ δο μέσ' τὸ νερὸ νὰ κρουσινίς'. Γύστερα δύλιζέ δο πὲ τὸ ποδοπάν' ἢ πὲ τὸ μανδήλ' κι' ἔβανέ δο πα στὸ κέδημα.

12. **Καρδιόπονος.** Ὅδε γεῖχε ἢ καρδιά δαλωσιὰ (ζαλάδα), ἔβανάμε πὲ δῶ καὶ πὲ κεὶ βδέλλες γιὰ νὰ τραβήξου τὸ αἷμα πὲ τῆ καρδιά.

13. **Πόνος γεννητικῶν μορίων.** Ὅδες πονοῦσασι τ' ἀχαμνὰ τηγάνισαμ' κουφόκερο (ἄμα καθαρίσ' τὸ καλὸ τὸ κερὶ, ἀπομέν' ὁ χουρδᾶς τῆ κεριοῦ. Αὐτὸ γήδου τὸ κουφόκερο) ἔπλωνάμε δο πα στὸ πανί, ἔβαναμ' πα στ' ἀχαμνὰ καὶ γιάνισκάσι.

14. **Πέσιμο ἀπὸ κρημνὸ.** Ἄμα ἔπερταμ' πὲ κάνα γρέμο, ἀλά σφάξουμ' καμνιὰ ρνίθα καὶ ζεστήννα ἀλά δὴ βάλουμ' δυλιγμέν' πὲ ἕνα πανὶ πα στὸ γιαρά, στή μαυριά κείνηνα καὶ γιάνισκε.

15. **Δαρμός.** Ἄμα ἔδερνά done κανεῖνα πολὺ, ἀλά σφάξουμ' ἕνα πρόβατο. Γήπαιρνάμε τὸ τομάρ' δου καὶ ἔβανάμε done μέσ' τὸ τομάρ' πὲ τὸ κργιάς μεργιὰ τῆ τομαργιοῦ.

16. **Κόψιμο ποδιοῦ ἢ χεριοῦ.** Ἄμα ἔκοφτάμε τὸ πόδ' ἢ τὸ χέρ' πὲ τὸ βαλτὰ ἢ τὸ ἀξινάρ', γήπαιρνε τὸ αἷμα δρόμο. Γήπαιρνάμε πὲ τ' ἀδρένιο τὸ δέδρο ὀβρη, (χγούδι πὲ τῆ φλούδα, μούσκλια) κατοουρούσαμε δηνα κι' ἔβανάμε δηνα πα στὸ κόμμα καὶ σταματοῦσε τὸ αἷμα. Ἄμα γήφανα λίγο τὸ κόμμα, ἔβανάμε πάνου καπνὸ καὶ σταματοῦσε τὸ αἷμα.

17. **Χτύπημα.** Ὅδε χτυπούσαμε τὸ ποδάρ' καὶ πονοῦσαμε πολὺ, ἀλά σπάσουμ' κρομμύδια κι' ἔλιες πὲ τίς κούκους μαζί, ἀ γίν' ἀλοιφή μέσα στὸ

γουνδι καὶ ἀλὰ δὴ βάλουμ' πὰ στὸ ποδάρ' νὰ τραβήξ' τὸ βόνο.

18. **Δάγκωμα λυσσασμένου σκύλου.** Ὅδες ἀλὰ δαγὰς' κανείναν λυσσασμένο σκυλί, ἔβανάμε πὰ στὴ βληγὴ ἀσημένιο μεταλλικό, ἔδηνάμε δο καὶ γιάνισκε ἡ πληγὴ. Ἄν στὶς 35—37 μέρες ἔδειχνε πὼς γήδου λυσσασμένος γοῖ παποῦδες πὺ γήξερασι, κόφτασι πὲ ἓνα νιστέρ' τὰ νεῦρα πὲ κάτ' πὲ τὴ γλῶσσα καὶ γιάνισκε.

19. **Φουσκάρμενο.** Ὅδες πρήσκονδου ἡ μύτη ἢ τὸ χέρι λέγονδου φουσκάρμενο. Ἐβανάμε ἓνα γριζίτικο (μᾶλλινο) βάλωμα ἀπάνου καὶ σκαμάκ' (βαμβάκι). Χτυπούσαμε δο στιά, καίγονδου καὶ πόφευγε τὸ κακὸ κείνο. Οἱ βάβες ὄδες χτυπούσασι στιά, γήτευγάσι καὶ γήλεγάσι: «Στ' ἄκαρπα τὰ δέδρα, στὶς ἄκαρπες τὶς πέτρες, καὶ στ' ἄγρια βουνά».

2. Ἀσθένειες ζώων

1. **Γριλιτσα** (ἡ). Ἡ ἀρρώστεια αὐτὴ πιάν' τὰ βουβάλια καὶ τὰ γουρούνια στὸ λαιμό. Γείχαμ' τὸ γριλιτσοβότανο πὺ γήδαν ὄμοιο μὲ δάφνη. Τὴ ρίζα τῆ γριλιτσοβότανου ἔβραζάμε δηνὰ καὶ πὲ τὸ ζουμὸ πότιζαμ' τὸ ζῶγο καὶ γιάνισκε.

2. **Κλήμα** (ἡ). Ἡ ἀρρώστεια αὐτὴ πιάν' τὰ ζῶγα ὄδες ἀλὰ κροσινίσου. Γείχαμ' τὸ χορτάρ' σκαρπὶ πὺ γήδου πολὺ πικρό. Ἐκοφταμ' πὲ τὴ ρίζα ἓνα μικούτσικο κομμάτ'. Στὴ μνιὰ τὴν ἄκρα ἔδηνάμ' μνιὰ κλωστή καὶ τὴν ἄλλ' τὴν ἄκρα ἔβανάμε δηνα πὲ κάτω πὲ τὸ δέρμα στὰ δυὸ φτιά κοδὰ καὶ στὴ νουρά. Ἡφινάμε δο ἔτσι εἴκοσι τέσσερες ὥρες. Δὲν ἔδινάμ' στὸ ζῶγο οὔτε νὰ φάγ' οὔτε νὰ πγῆ. Ἄμ' πιά περάσου 24 ὥρες ἔβγενάμε τὸ σκαρπὶ καὶ ἃ γήδου πὲ κρολόγημα τὸ ζῶγο γιάνισκε. Ἄμα ἔμνησκε τὸ σκαρπὶ πλειότερο πὲ 24 ὥρες, τὸ μέρος κείνο σάπιζε.

3. **Σαβανίδα** (ἡ). Ἐναι μνιὰ κάβια πὺ τρώγουσι δηνα τὰ ζῶγα καὶ σάζουσι. Λέμε δηνὰ σαβανίδα. Μερικοὶ ἀθρῶπ' καταπίνου τὸ σκουλήκ' ζου-

Πάνω στὴ δουλειὰ χωριανὸς τοῦ Κωστή. Ὁ Κωστιανὸς Πουλημένος Λιοῦρος μὲ τὴν ἐργατικὴ του ἐνδυμασία μπροστὰ στ' ἀμάξι. Φορεῖ βρακὶ καὶ πουκάμισο.

δανὸ καὶ αὐτοὶ ἔναι οἱ γιατροί. Ἄμα ἔνα ζῶγο φάγ' σαβανίδα, φτύν' δο κεῖνος πὸν κατάπιε σαβανίδα μέσα στὸ στόμα καὶ γίνεται καλά.

Ἄδες καταπίν' κανείνας σαβανίδα γιὰ νὰ γέν' γιατρὸς βορεῖ νὰ σκάσ'. Γι' αὐτὸ πρέπ' νὰ ἔναι βοροστὲ ἕνας ἄλλος πὸν ἔφαγε σαβανίδα, γιὰ νὰ δὸν φτύσ', ἄμα πιάσ' δονὰ ἡ σαβανίδα.

VI. Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες

(Τὶς προλήψεις πὸν ἀκολουθοῦν ἀκούσαμε ἀπὸ διαφόρους Κωστιανούς).

1.—Ἄμα σὲ περικόψ' λαγὸς στὸ δρόμο σ', ἔναι κακὸ σημάδ'. Ἄλὰ πάθ'ς κἄποια μπερδεψιά.

2.—Ἄμα πηγαίν'ς στὸ χωράφ' καὶ σὲ περικόψ' τὸ δρόμο μνιὰ γυναίκα ἔναι κακὸ σουμάδ'. Ἄλὰ σπάσ' τ' ἄμάξ' ἢ ἄλλο κακὸ ἄλὰ πάθ'ς. Οἱ γυναῖκες ξέρου δο καὶ δὲ βορονοῦσι πὲ βοροστὲ.

3.—Ἄδε φεύγει τ' ἀστέρ' πὲ τὸ δόπο δου στὸν οὐρανὸ, λέμ' πὼς κλουθᾶ διάβολο.

4.—Τὴ βορώτ' τὴ Μάρτ' δήνουμ' τὸ χέρ' πὲ μνιὰ κλωστή μαύρ' κι' ἄσπρ' μαζὶ καὶ λέμ' «νὰ βάλ'ς Μάρτ' νὰ μὴ σκιστοῦ τὰ χέρια».

5.—Ἄδε λαλεῖ ἡ ὄρνιθα ἔναι κακὸ γιὰ τὸ νοικοκύρ'. Σφάζουμέ δηνα καὶ τρώμε δηνά.

6.—Ἄδε μνιὰ ὄρνιθα γεννήσ' μικρὸ ἄβγδὸ δίχως τσέφλ' ἄλὰ πάθ' ὁ νοικοκύρ'ς κἄποια ζημνιά.

7.—Ἄδε λαλεῖ ἡ χουχλουβάγια, λέμ' πὼς ἂ χαλάσ' ὁ καιρός.

8.—Ἄδε γουργιαζ' ὁ σκύλος λέμ' ὅτι δὲν ἔν' καλὸ γιὰ τὸ νοικοκύρ'.

9.—Ἄμ' ἀκούσει κανείνας τὸ γοῦκο γιὰ πρῶτ' βολὰ χωρὶς νὰ ἔν' φαρμαμένος, κοβών' δονὰ ὁ κοῦκος καὶ ἔν' κακό.

VII. Κατάρτες

I. Γιὰ τοὺς ἀνθρώπους

—Νὰ πάγεις καὶ νὰ μὴ γυρίσεις.—Νὰ πάγεις καὶ νὰ μὴν ἔρτεῖς. (Νὰ μὴ δὸ ἔφτανες νὰ ἔρτεῖς).—Νὰ γέν'ς ξίκ'. —Νὰ μὴ ἔχε ἦσου καὶ νὰ μὴν βορικόσου παλιομισκίν' (μύξαρη). —Νὰ κοπεῖ ἡ γλώσσα τ' καὶ νὰ πέσ'.—Νὰ φάγεις τὸ κεφάλ' σου.—Νὰ ξίβου τὰ μάτια σου. —Νὰ δόνε δώσ' ὁ Θεγὸς πανούκλα. —Νὰ μὴ συλλογιστῆ κεῖ πὸν προπατεῖ. —Νὰ πάρου οἱ κατσιβέλ' τὰ κεφάλια σας. —Ἄσο μαλλὶ ἔχ' ἢ χούφτα μ', τόσ' προκοπὴ νὰ κάν'ς. —Ἄσιὰ νὰ σὲ κάψ'.—Χαῖρ' καὶ προκοπὴ νὰ μὴ δηγῆς. —Νὰ τσακιστῆ τὸ ποδάρ' σου. —Στραβὸ καὶ τυφλὸ νὰ σὲ δηγῶ.—Τὸ στεφάν' σου νὰ μὴ χαρεῖς.—Ἄστραπὴ νὰ σὲ κάψ'. —Νὰ σὲ φάγ' ὁ Χάρος. —Νὰ μὴ πομείν'ς (νὰ μὴ ζήσεις)—Διάβολος νὰ πάρ' τὸ κεφάλ' σου.—Νὰ μὴ σὲ διῶ μὲ τὰ καλά—Νὰ μὴ σ' εὔρ' ὁ χρόνος. —Νὰ μὴ χαρῆς τὰ παιδιὰ σ'. —Νὰ σὲ κάψ' ὁ Χάρος.—Ρὰ σὲ στραποκάψ'. —Νὰ σὲ στραβώσ' ὁ Θεγὸς. —Νὰ μὴ ξημερωθῆς.—Κακιά ὥρα νὰ σ' εὔρ'.—Νὰ σὲ φαρμακώσου.

II. Γιὰ τὰ ζῶα

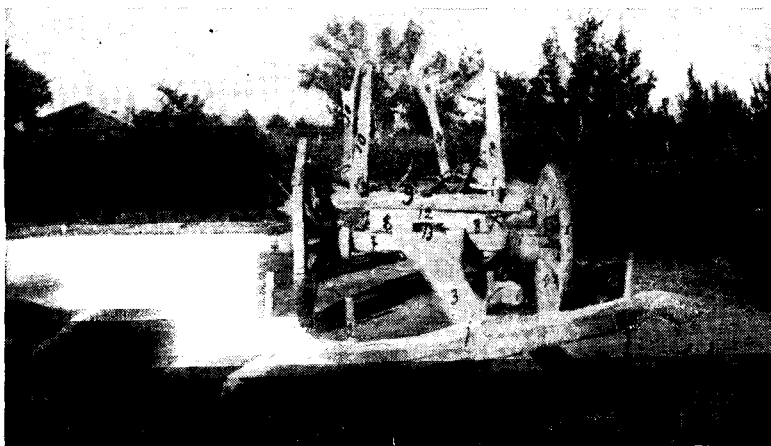
Νὰ ρημάξεις. —Νὰ σὲ φᾶσι οἱ σκύλ'. —Νὰ γέν'ς κομμάτια. —Πανάθεμα τὸ γερατᾶ πὸν τὰ σένα πούλιε, μ' ἔκαψες. —Νὰ σὲ φάγ' ὁ λύκος. —Χαράμ' νᾶναι οἱ παράδες πὸν δόνε δῶκα. —Χαίρ' καὶ προκοπὴ νὰ μὴ δγεῖ ὁ γερατᾶς πὸν τὰ σένα πούλιε. —Ἔρημο καὶ καμένο. —Νὰ σὲ γδάρω, νὰ σὲ κάνω τσερβούλια.

VIII. Παραμύθια

1. Ὁ Γιάνης τὸ φτωχόπαιδο

(Τὸ παραμύθι αὐτὸ καὶ τὸ ἐπόμενο ἀφηγήθη ὁ Νικ. Παπαθεοδώρου ἐτῶν 40).

Μνιὰ φορὰ κι' ἓνα γαιρὸ γήθανε ἓνα παιδὶ φτωχὸ πὸν τὸ γήλεγάσι Γιάνν'. Μνιὰ ἡμέρα πέρασε πὲ τὴ βασιλὲ τὸ παλάτ' καὶ σὰ δὸ γεῖδε τὸ βασιλοκόριτσο τὸ δλόμικρο, γήθελε νὰ δὸ πάρει ἄδρα. Φουγιάζει δὸ τὸ babā

Κωστιανὸ ἀμάξι. 1=ζγός, 2=ζγόξυλ, 3=ἐρμός (ρυνός), 4=παρμάκια, 5=ἀψίδα (περιφέρεια τοῦ τροχοῦ), 6=τροχός (τὸ δλον), 7=ἄξόνι, 8=φάλια, 9=κρεββατίνα, 10=κλιμιές, 11=βραχιόλι, 12=προσκεφαλάδι, 13=συροκαρδιά.

δου καὶ λέγει δονά :—Ἐγώ, babā, αὐτὸ τὸ παιδὶ ἂ τὸ πάρω ἄδρα κι' ἄμα δὲ μὲ τὸ πάρ'ς ἐγὼ ἂ σκοτωθῶ. Ὁ babās δου δένε γήθελε· γήθελε νὰ πάρ' τὴ βεζύρ' τὸν ὕγιον γαβρό. Ἐπειδὴς ἐπέμενε τὸ κορίτσ' καὶ γήθελε αὐτόνα γεῖπε δὸ :—Κορίτσ' μου, ἂ δόνε πάρομ'. Φούγιαξε τὸ παιδὶ στὸ σπίτ' καὶ λέγει δὸ : —Ἐγὼ ἂ σὲ κάνω γαβρό, ἀλλὰ ἂ σὲ δάκω σαράδα λαγούς νὰ φυλάγ'ς κι' ἄμα τὶς φέρ'ς τὸ βράδ' καὶ τὶς σαράδα ἂ σὲ κάνω γαβρό· κι' ἄμα δὲ δὶς φέρ'ς ἂ σὲ σφάξω. Τὸ παιδὶ πῆρε τὶς λαγοὶ καὶ πῆγε νὰ τὶς φυλάγ'. Ἄμα πῆγε στὸ βουνὸ οἱ λαγοὶ ἔφυγασί γοῦλ' καὶ ἔχασέ δους

τὸ παιδί. Σάνε γεῖδε πὸν ἔφυγάσι γοῦλ' γοῖ λαγοὶ ἔκατσε νὰ κλαίγ' πὸν ἄλὰ τὸ σφάζ' ὁ βασιλῆς. Κεῖ πὸν ἔκλαιγε πῆγε μνιὰ βάβω καὶ λέγει δο : —Γιατὶ κλαίγ'ς, παιδί μ' ; —Κλαίω γιὰ τὸ βασιλέ' δῶκε με σαράδα λαγοὶ νὰ φυλάγω καὶ γεῖπε με ἕνα ἀμα χάσω ἂ μὲ σφάζ' γύστερα. Ἐγὼ ἔχασά δους γούλους. Λέγει δο ἡ βάβω : —Μὴ κλαίγ'ς, παιδί μ'. Πάρ' αὐτὸ τὸ σφυρὶ καὶ σφύριζε καὶ ἂ νέρτου γοῦλ' γοῖ λαγοί, καὶ νὰ πουλεῖς πὲ κανείνανα, ἄμα σφυρίζ'ς, πάλε ἂ γίνουσαι σαράδα. Τὸ παιδί πῆρε τὸ σφυρὶ καὶ σφύριξε καὶ μαζώθηκᾶσι οἱ σαράδα λαγοί. Τὸ βράδ' γύστερα πῆρε δους καὶ πῆγε στὸ βασιλέ. Ὁ βασιλῆς μέτρησέ δους τὶς λαγοὶ καὶ γηῦρε δους σαράδα. Τὴν ἄλλ' τὴν ἡμέρα πὸν πῆγε πάλε νὰ βόσκει τὶς λαγοὶ λέγ' τὸ κορίτσ' δου τὸ μεγάλο : —Σήμερα νὰ πάγεις πὲ τὸ Γιάνν' νὰ γοράσ'ς ἕνα λαγό. Ὅσο καὶ νὰ σὲ γυρέψ' νὰ δόνε πλιερώσεις. Τὸ κορίτσ' πῆγε κεῖ πὸν ἔβοσκε ὁ Γιάνν'ς τὶς λαγοὶ καὶ λέγειδονα : —Ἄ μὲ δώκ'ς ἕνα λαγὸ κι' ὅσο γυρέβ'ς ἂ δόνε πλιερώσω, γιατί πάντα ἕνα ζαβούνισσα γῆ μάννα μ' καὶ θέλ' λαγὸ νὰ φάγ'. —Δὲ σὲ δίνω, λέγει δηνα, γιατί ἄμα σὲ δώκω ἂ μὲ σφάζ' ὁ βασιλῆς γύστερα. Τὸ κορίτσ' πάλε ἐπέμενε νὰ δὸ δώσ' ἕνα λαγό. Λέγει δηνα : —Ἄφου ἐπιμέν'ς νὰ σὲ δώκω, ἂ σὲ δώκω, ἀμὰ ὄχ' μὲ παράδες, ἂ μὲ δώκ'ς ἕνα φιλι καὶ ἂ κοιμηθοῦμ' μαζί. Τὸ κορίτσ' γεῖδε πὸν δένε γήδανε καὶ γανεῖς ἐκεῖ καὶ ἔστρεξε. Πῆρε τὸ λαγὸ γύστερα καὶ διάβκε. Τὸ βράδ' ὁ βασιλῆς γήλεγε : —Τώρα ἂ δόνε σφάξω πιά. Οἱ λαγοὶ ἕνα μόνε τριάδα ἐννιά. Τὸ παιδί ὅμως σφύριξε πὲ τὸ σφυρὶ κι' ἔγινάσι πάλε σαράδα. Ὁ βασιλῆς ἄμα γῆρε γεῖπε δο : —Οἱ λαγοί, Γιάνν', ἕνα μόνε τριάδα ἐννιά. —Ὅχ' ἕνα σαράδα πάλε, λέγει δονα ὁ Γιάνν'ς. Μέτρησέ δους ὁ βασιλῆς καὶ γηῦρε δους πάλε σαράδα. Φουγιάζ' τὸ κορίτσ' καὶ λέγει δο : —Δένε πῆρες πὲ τὸ Γιάνν' λαγὸ, πῆρες π' ἄλλονα ; Τὸ κορίτσ' ἐπέμενε, ὅτι πῆρε πὲ τὸ Γιάνν' λαγὸ. Τὴν ἄλλ' τὴν ἡμέρα ὁ βασιλῆς ἔστειλε τὸ δεύτερο τὸ κορίτσ' δου νὰ πάρ' λαγό. Πῆγε τὸ κορίτσ' γιὰ νὰ πάρ' καὶ ὁ Γιάνν'ς γύρεψέ δο πάλε φιλι καὶ νὰ κοιμηθοῦσι μαζί καὶ νὰ δὸ δώκ' λαγὸ. Τὸ κορίτσ' ἔστρεξε πάλε καὶ δῶκε δο λαγὸ. Σφύριξε πάλε ὁ Γιάνν'ς καὶ ἔγινάσι γοῖ λαγοὶ πάλε σαράδα. Τὸ βράδ' πῆγε δους στὸ βασιλέ κι' ὁ βασιλῆς γήλεγε ὅτι δὲν ἕνα σαράδα. —Μέτρησέ δους λέγει δονα ὁ Γιάνν'ς καὶ ἄμα δὲν ἕνα σαράδα, σφάξε με. Ὁ βασιλῆς μέτρησέ δους καὶ γηῦρε δους σαράδα. Μάνισε ὁ βασιλῆς καὶ ἄρκεψε νὰ τσάκωνεται τὰ κορίτσια δου. —Θέλετέ δονα καὶ σεῖς γιὰ γαβρὸ καὶ δένε πῆγετε νὰ πάρτε πὲ τὸ Γιάνν' λαγὸ. Τί ἂ κάνει ὅμως ! Γεῖπε δονα τὸ Γιάνν' : —Ἄ σᾶς δώσω πὲ ἕνα παπόρ' πὲ τῆ βεζύρ' τὸν ὑγιὸ καὶ πὲ χίλια γρόσια. Ὅποιος ἂ φέρ' μέσ' σ' ἕνα χρόνο πλειότερες παράδες, ἐκεῖνος ἂ τὸ πάρ' τὸ κορίτσ'. Δῶκε δους πὲ ἕνα παπόρ' καὶ πὲ χίλια γρόσια, ἀμὰ τὸ Γιάνν' δῶκε δονα πὲ ἕνα τρύπιο παπόρ', γιὰ νὰ μὴ βορεῖ νὰ ταξιδέψ' λήγορα. Τῆ βεζύρ' ὁ γυιὸς διάβκε βοροστέ. Στὸ δρόμο πὸν πάγαινε γηῦρε ἕνα βαπποῦ σ' ἕνα νησί καὶ παρακάλλε τῆ βεζύρ' τὸν ὑγιὸ νὰ δὸ πάρ' γιὰ νὰ μὴ χαθῆ σ' ἕ-

κεῖνο τὸ νησί. Τῆ βεζύρ᾽ ὁ γυιὸς δὲ δόνη πῆρε τὸ βαπποῦ. Τὴν ἄλλ' τὴν ἡμέρα πέρασε κι' ὁ Γιάνν'ς πὲ τὸ παπόρ' δου. Ὁ παποῦς παρεκάλε πάλε τὸ Γιάνν' για νὰ δόνη πάρ'. — Ἀ σὲ πάρω, παποῦ, ἀλλὰ τὸ παπόρ' μου ἔναι τρύπιο καὶ νὰ μὴ βουλίσουμ' καὶ πνιγοῦμ'. — Μὴ φοβᾶσαι, ἀφοῦ ἂ γεῖμαι καὶ γὼ δὲ βνιγόμαστε. Ὁ παπποῦς γήδανε ὁ Θεγός, ἀλλὰ δὲ φανερώθηκε στὸ παιδί. Στὸ δρόμο πὸν πῆγαινάσι ρώτησέ δο τὸ παιδί ὁ παπποῦς για ποῦ πάγ'. — Πάγω στὴ Μπόλ', γεῖπε δονα τὸ παιδί. Λέγει δο ὁ παπποῦς τὸ παιδί: — Στὴ Μπόλ' πὸν ἂ πᾶμ' ἔναι ἕνας πολὺ νοικοκύρ'ς ἄθρωπος κι' ἔναι στραβός, δὲν ἔχ' μάτια. Πήγασι γοῦλ' οἱ γιατροὶ καὶ δένη βόρεσάσι νὰ τὸ γιάνου. Ἐσύ, ἂ κάψουμ' αὐτὸ τὸ κουτσονὶ (γείχασι κουτσονὶ μαζί τους) καὶ τὴ μουτζιά ἂ δὴ βάρ'ς καὶ ἂ δὴ βάλ'ς μέσα σ' ἕνα βουκάλ' καὶ ἂ περάσ'ς πὲ τ' αὐτὸ τὸν ἄθροπο καὶ νὰ φωνάζεις: «Καινούργιος γιατρός γῆρτε για τὰ

Κωστῖανοὶ μὲ τὶς ντόπιες ντυμασιὲς μπροστὰ στ' ἀμάξι φορτωμένο.
Οἱ δυὸ ἄκρατοὶ φοροῦν ζουπούνι, πουκάμισο, βρακί, κουντούρες.

μάτια». Αὐτὸς ἂ σὲ πάρ' για νὰ δόνη γιάν'ς καὶ ἂ σὲ δίν' παραδες ὅσους θέλ'ς. Ἀλλὰ σὺ νὰ μὴ στρέξ'ς νὰ πάρ'ς παραδες, παρὰ νὰ δόνη γυρέψεις νὰ σὲ γιομόσ' τὸ παπόρ' σου ἄλλας. Γύστερα ἂ σὲ φονγιάξου σ' ἕνα δουγούν' νὰ πάγεις καὶ νὰ πάρ'ς μέσ' τὴ τζέπ' σου ἄλλας κι' ὅσα φέρου φαγὶ για νὰ φᾶτε, νὰ βγάλ'ς πὲ τὴ τζέπ' σου ἄλλας καὶ νὰ βάλ'ς σὲ γοῦλα τὰ πιάτα πὲ πάνου. Μόλις ἂ φᾶσι καὶ ἂ ἰδοῦ πὸν ἂ νέναι τὸ φαγὶ νόστιμο, ἂ σὲ ρωτοῦν ποῦ τὸ γηῦρες. Σὺ νὰ τοὺς πεῖς: — Ἐχω πολὺ, ἂ μὰ ἔναι πολὺ ἀκριβό. Ὁπως γεῖπε ὁ παπποῦς ἔτσι ἔκανε ὁ Γιάνν'ς.

Ξέβηκε ὁ Γιάνν'ς στὴ Μπόλ', πῆρε κεῖνο τὸ γιαιτρικὸ πὸν ἔκανε ὁ παπποῦς πὲ τὸ κουτσούν', πέρασε πὲ τὴ στραβοῦ τὸ σπὶτ' καὶ ἀρκίνησε νὰ φονγιάξ': «Καινούργιος καὶ πολὺ καλὸς γιατρός για τὰ μάτια γῆρτε». Ὁ στραβός

σάνε γήκουσε νὰ φουγιᾶζ᾽ καινούργιος γιατρός, ἔστειλε τὴ δοῦλα δου νὰ δόνη φωνάξ᾽ νὰ πάγ᾽ πάνω στὸ ἀφεδικό της. Ὁ ψευτογιατρός ὁ Γιάνν᾽ς πῆγε πάνω, γλέπει δونا καλὰ τὰ μάτια δου καὶ λέγει δονά : —Μὴ φοβᾶσαι, σὲ πέδε λεπτὰ τῆς ὥρας ἂ σὲ κάνω καλὰ. —Ἄμα μὲ κάν᾽ς καλὰ, ὄσους παράδες θέλ᾽ς, ἐγὼ ἂ σὲ δώκω. —Δὲ θέλω νὰ μὲ δώκ᾽ς παράδες, ἀλλὰ ἂ μὲ γιομόσεις τὸ παπόρ᾽ μου ἄλας. —Μόνε καλὰ νὰ μὲ κάν᾽ς καὶ ἂ σὲ δώκω καὶ ἄλας. Ὁ Γιάνν᾽ς πῆρε δονὰ σὲ ἄλλο νοδά, γύστερα σὰ μένε γοί δυό δους, ἔβγαλε κείνη τὴ μουτζιά πὲ τὸ κουτσουνί, ἔλειψε τὰ μάτια δου καὶ ἔγινε πὲ τὸ πρῶτο καλὰ. Ἄμα ἔγινε καλὰ, φούγιαξε τὶς χαμάληδες καὶ κουβανούσσασι τ᾽ ἄλας μέσ᾽ τὸ παπόρ᾽.

Σὲ καθόσες μέρες ἔγινε κι᾽ ἓνας γάμος μέσα στὴ Μπόλ᾽ καὶ φώναξάσι καὶ τὸ Γιάνν᾽. Πῆγε ὁ Γιάνν᾽ς καὶ πῆρε καὶ ἄλας μαζί δου. Τὸ μεσημέρ᾽ ἔκατσάσι νὰ φαῖσι κι᾽ ὁ Γιάνν᾽ς σηκώθηκε κι᾽ ἔβαλε σὲ γούλα τὰ φαγιὰ ἄλας. Γοί ἀθρῶπ᾽ σάνε γείδασι πού γήδανε τόσο νόστιμο τὸ φαγί, ρωτούσασι τὸ Γιάνν᾽ ποῦ τὸ γηῦρε κι᾽ ἄμα νὰ ἔχ᾽, νὰ πουλήσ᾽ κι᾽ ὄλα. —Ἐχω πολὺ, ἂ μὰ ἔναι πολὺ ἀκριβό, λέγει δους. Πὲ τὴ μνιὰ τὴ μεργιὰ ἂ βάλουμ᾽ ἄλας καὶ πὲ τὴν ἄλλ᾽ τὴ μεργιὰ τὴ ζυγαριὰ λίρες. Ἐστρεψάσι καὶ πῆρα δο γούλο τὸ ἄλας καὶ γιόμοσε τὸ παπόρ᾽ δου λίρες.

Ἄμα γιόμοσε τὸ παπόρ᾽ δου λίρες διάβκε γιὰ τὴ βατρίδα δου. Πῆγε στὴ βατρίδα δου καὶ φώναξε τὸ βασιλὲ νὰ φέρ᾽ ἀμάξια καὶ χαμάληδες νὰ δειᾶσ᾽ τὸ παπόρ᾽ πού γήδανε γιομάτο λίρες. Ὁ βασιλὲς δένε πίστεψε καὶ γεῖπε δονά : —Τῆ βεζύρ᾽ ὁ γυιὸς πῆρε καινούργιο παπόρ᾽ καὶ δένε γήφερε κὰν δίποτες καὶ σὺ πὲ τρύπιο παπόρ᾽ γιόμισές δο λίρες ; —Κεῖνος βορεῖ νὰ μήνε γήφερε, ἀλλὰ γὼ γιόμισά δο τότε λέγ᾽. Πῆγε καὶ γεῖδε ὁ βασιλὲς καὶ γήδανε ἀλήθεια γιομάτο λίρες τὸ παπόρ᾽.

Πῆρε χαμάληδες κι᾽ ἀμάξια καὶ ἄδειασέ δο, μὰ πάλε δένε γήθελε νὰ δὸ γάν᾽ γαβρό, ἐπειδὴς γήδανε βοροστὲ φτωχὸς καὶ γεῖπε δονά : —Πόψα ἂ κοιμηθεῖτε πὲ τῆ βεζύρ᾽ τὸν ὑγιὸ σ᾽ ἓνα νοδά. Καὶ ἂ νέρτ᾽ τὰ μεσάνυχτα τὸ κορίτσ᾽ μου καὶ σ᾽ ὅποιονα ἂ πέσ᾽ κοδά, κείνονα ἂ πάρ᾽. Ἐφαγάσι τὸ βοράδ᾽ κι᾽ ὁ Γιάνν᾽ς ἔβαλε κι᾽ ἓνα κομματ᾽ ψωμι μέσ᾽ τὴ τζέπ᾽ δου καὶ γεῖχε κι᾽ ἓνα βουκάλ᾽ λεβάδα. Ἄμα ἔφαγάσι πῆγασι νὰ κοιμηθοῦν καὶ κλείδωσά δους μέσα στὸ νοδά. Σὲ λίγ᾽ ὥρα τὴ βεζύρ᾽ ὁ γυιὸς γήθελε νὰ πάγ᾽ πρὸς νερό δου, ἀλλὰ γήδανε κλειδωμένα καὶ λέγει δονα τὸ Γιάνν᾽ : —Μπρέ, ἀρχαδάσ᾽, ἐγὼ θέλω ἂ κάνω τὸ νερό μ᾽ καὶ ποῦ νὰ πάγω ; Λέγει δονα ὁ Γιάνν᾽ς : —Καὶ γὼ τὰ γίδια ἔπαθα, ἀλλ᾽ ἂ κάτσουμ᾽ δῶ σὲ μνιὰ ἄκη... Πῆγασι καὶ οἱ δυὸ στὴν ἄκη τὸ νοδά, ἀλλὰ ὁ Γιάννης ἔκοφτε ψωμι κι᾽ ἔροχινέ δο κάτω. Ἄμα βίτισάσι. —Τί ἂ κάνουμ᾽ τώρα, λέγ᾽ τῆ βεζύρ᾽ ὁ γυιὸς, πού ἂ νέρτ᾽ ὁ βασιλὲς τὸ πουρνὸ καὶ ἂ τὸ δγῆ. Λέγει δονα ὁ Γιάνν᾽ς : —Ἄ τὰ παστρέφουμ᾽ νὰ μὴ δὰ δγῆ. Τῆ βεζύρ᾽ ὁ γυιὸς βρώμησε πὲ τὰ κάτουρα, ὁ Γιάνν᾽ς λείφτηκε πὲ τὴ λεβάδα. Τὰ μεσάνυχτα πῆγε ἡ βασιλοπούλα γιὰ νὰ πέσ᾽ κοδά στὸν

Ένανα, νύχτα σκοτίδια. "Αμα σέβηκε έπεσε κοδά στο Γιάνν', γιατί τή βεζύρ' ό γυιός βρωμοῦσε. 'Ο βασιλές γύστερα π' αυτά δώκε δηνά τὸ Γιάνν' γυναίκα.

"Όσο γήμου γώ κεϊ, τόσο νά πιστέψτε και σεϊς.

σφυρι (τὸ)=ή σφυρίχτρα.—*μανίζω*=όργιζομαι, άγανακτώ.—*κουτσουνι* (τὸ)= τὸ μικρὸ σκυλάκι, *ἀρκαδάς*'=φίλε, σύντροφε.

2. Τὰ σαράδα βασιλόπαιδα

Κόκκινη κλωστή δημέν'	παραμύθι ν' άρκινήσ'.
στην άνέμη δυλιμέν'	Καλησπέρα τῆ παραμυθιοῦ
δῶσ' τη κλωτσο νά γυρίσ'	πρύμα πλώρα, τὰ παλλικάρια όλα.

Μνιά φορά κι' ένα γαιρό γήδανε ένας βασιλές και δέν έκανε παιδιά. Παρακάλιε μέρα και νύχτα τὸ Θεγὸ νά δόνε δώκ' ένα παιδί για νά φήσ' στο θρόνο δου. Έκανε θυσιές στο Θεγὸ γούλ' μέρα για νά δόνε δῶσ' παιδί.

'Ο Κωστιανός Κωνσταντίνος Παπαγιάννης με τῆ ντόπια ντυμασία του πάνω στ' άμάξι.

'Ο Θεγὸς λυπήθκε δονα και πόμεινε ἡ γυναίκα τ' γαστρομέν'. Άνδης παιδί όμως έκανε ένα τουλούμ'. 'Ο βασιλές σάνε γεϊδε τὸ τουλούμ' πάλε φχαριστήθηκε. —'Ο Θεγὸς πὸν με δῶκε τὸ τουλούμ' ά με δῶκ' και παιδί. Έβαλέ δο τὸ τουλούμ' μέσα σ' ένα χρυσὸ σεδοῦκ' και παρέγγειλε τῆ δούλα δου νά δὸ θυμνιάζ' κάθε μέρα. Γῆ δούλα θύμνιαζέ δο κάθε μέρα. Σε σαράδα μέρες πὲ μέσα πὲ τὸ τουλούμ' έέβκασι σαράδα παιδιά. 'Ο βασιλές σάνε γεϊδε τὰ παιδιά, έκανε μεγάλ' θυσία στο Θεγὸ και πόλκε γούλ' τῆ φυλακωμέν' πὲ τῆ φυλακή. Γύστερα πῆρε και σαράδα παραμάννες για νά κηδέψουσι τὰ παιδιγιά. "Αμα μεγάλωσάσι τὰ παιδιά, πῆρε και σαράδα δασκάλ',

κάθε παιδί καὶ δάσκαλος, παιδί καὶ παραμάννα. Παρέγγειλε τὶς δασκάλ' μέχρι νὰ βιτίσου πὲ τὸ σκολειό, νὰ μὴ δ' ἀφήσου νὰ ξέβγου ὄξω. Τὰ παιδιὰ κάθονται γούλα μέσ' τὸ σκολειό.

Ἄμα ἔγινάσι εἴκοσι χρονῶ, τὸ ὀλόμικρο τὸ παιδί παρακάλεσε τὸ δάσκαλο νὰ τὸ δώσ' δυὸ ὄρες ἄδεια γιὰ νὰ συργιανίσ'. Ὁ δάσκαλος δένε ἔδινε δο ἄδεια. Φοβούνδου τὸ βασιλέ' ἀλλὰ πὲ τὰ πολλὰ τὰ παρακάλια λυπήθηκε δο ὁ δάσκαλος καὶ δῶκε δο τὸ βράδ' δυὸ ὄρες ἄδεια. Τὸ παιδί ἀνδὶς δυὸ ὄρες ἔκανε γούλ' τῆ νύχτα. Τὸ πουρνὸ πού πῆγε στὸ σκολειὸ ἔγραψε ἕνα γράμμα στὸ babā δου καὶ δὸν λέγ':—Μπαβᾶ, ἐμεῖς μεγάλωσαμ' καὶ θέλουμ' παδρειά, νὰ κάνς ὅ,τι κάνς νὰ νεύρεις τὰ σαράδα τὰ κορίτσια νὰ μᾶς παδρέψς. Ὁ babās δους γιὰ νὰ μὴ θέλ' νὰ χαλάσ' τὸ χατήρ' πὲ τὰ παιδιὰ, ἔγραψέ da καὶ τὰ λέγ':—Κάντε γυπομονή, ἂ γράψω δεξιὰ καὶ ζερβά, γιὰ νὰ νεύρω τὰ κορίτσια. Ἐγραψε ὁ babās δους πανδγιού, ἀλλὰ δένε βόρσε νὰ τὰ εὔρ' καὶ λέγ' στὰ παιδιὰ δου:—Παιδιὰ μ', δένε βόρσα νὰ τὰ εὔρω τὰ κορίτσια, ἀλλὰ ἂ νεύρουμ' ἄλλα κορίτσια νὰ σᾶς παδρέψω. Τὸ ὀλόμικρο τὸ παιδί ἐπιμέν' καὶ λέγ' νὰ τὰ βγάλ' πὲ τὸ σκολειὸ καὶ ἂ τὰ εὔρουσι μονάχα τὰ κορίτσια. Ὁ babās δους ἔβγαλέ da πὲ τὸ σκολειὸ καὶ δῶκε da πολλοὺς παράδες καὶ π' ἕνα ἄλογο γιὰ νὰ πᾶσι νὰ νεύρουν τὰ κορίτσια. Στὸ δρόμο πού πήγαινάσι, τὸ βράδ' γηῦρασι ἕνα βύργο καὶ γείπασι νὰ κοιμηθοῦ κεῖ τὸ βράδ'. Τὰ παιδιὰ ἔφαγάσι καὶ κοιμήθασι. Ἀλλὰ τὸ ὀλόμικρο τὸ παιδί ἔνοιξε τὸ σπαδί δου καὶ στάθηκε πὲ πίσω πὲ τὴ βόρτα νὰ δγῆ τὶ ἔχ' ὁ πύργος.

Τὰ μεσάνυχτα πῆγε ἕνα θερίο πὲ τριγὰ κεφάλια καὶ λέγ':—Ποιοὶ κερυτάδες γήριασι στὸ βύργο; Τὸ ὀλόμικρο τὸ παιδί δὲν ἔχασε καιρὸ ἔσφαξε τὸ θερίο καὶ ἔκρυψέ δο. Τ' ἀδέρφια δου δὲν ἐπήρασι χαβάρ'. Τὸ πουρνὸ σκώθηκασι πάλε καὶ τράβηξάσι γιὰ τὰ κορίτσια. Στὸ δρόμο γηῦρασι πάλε ἕνα βύργο καὶ γείπασι νὰ κοιμηθοῦ πάλε κεῖ. Ἐκατόσσι πάλε κεῖ καὶ κοιμήθασι. Τ' ὀλόμικρο τὸ παιδί στάθηκε πάλε πὲ πίσω πὲ τὴ βόρτα. Τὰ μεσάνυχτα πῆγε πάλε ἕνα θερίο π' ἔξ' κεφάλια γιὰ νὰ φά τὰ παιδιὰ. Τὸ παιδί σκότωσέ δο κι' αὐτό. Τὸ πουρνὸ τράβηξάσι πάλε γιὰ τὰ κορίτσια. Στὸ δρόμο γηῦρασι πάλε ἕνα βύργο καὶ κοιμήθασι πάλε κεῖ. Τ' ὀλόμικρο τὸ παιδί στάθηκε πάλε πὲ πίσω πὲ τὴ βόρτα. Τὰ μεσάνυχτα πῆγε πάλε ἕνα θερίο μ' ἐννιά κεφάλια. Πῆγε τὸ παιδί νὰ σκοτώσ' πάλε τὸ θερίο, ἀλλὰ γήδανε πολὺ δυνατὸ καὶ δένε βόρσε νὰ δὸ σκοτώσ'. Τὰ ὄχτῶ τὰ κεφάλια ἔκοψέ da, ἀλλὰ τὸ ἕνα δένε βόρσε. Γύστερα ἔβγαλε σκοινιὰ καὶ ἔδησέ δο καὶ γεῖδε μιὰ στιὰ πολὺ μακριὰ καὶ πῆγε πὲ κεῖ νὰ πάρ' στιὰ γιὰ νὰ νάψ' νὰ δγῆ τὶ ἔκανε τὸ θερίο. Στὸ δρόμο πού πήγαινε νὰ πάρ' στιὰ γηῦρε μιὰ βάβω καὶ γεῖξε ἕνα κουβάρ' σπάγο καὶ μᾶζωνέ dona. —Γιατὶ δὸ μαζών'ς βάβω τὸ σπάγο;—Γιὰ νὰ ξημερώσ' λήγορα. —Μπάβω, δώσ' με μένα τὸ σπάγο γιὰ νὰ μὴ ξημερώσ' λήγορα, γιατί ἔχω μεγάλ' δουλειὰ. Ἡ βάβω δῶκε donὰ τὸ σπάγο. Γύστερα πῆγε νὰ πάρ' στιὰ καὶ στή στιὰ γεῖδε ἕνα καζάν' καὶ ἔβραζάσι γούλο

λαγοὶ καὶ πέρδικες. Λόϋρα στὸ καζάν' γεῖχε σαράδα δράκ' καὶ φύλαγας. Τὸ παιδί πῆρε στιά γιὰ νὰ διαβῆ ἀλλ' ἐπειδὴς ἴπεινα πολὺ λέγ' : —'Α ξυπνήσω τὰ παλλικάρια ἴσως καὶ μὲ δώσου κάνα λαγὸ καὶ φάγω. Τὸ παιδί ξύπνησέ δα τὰ παλλικάρια καὶ λέγει δα :—Σᾶς παρακαλῶ πολὺ, πέθανα πὲ τῆ βεῖνα, δώστε με ἓνα λαγὸ νὰ φάγω καὶ ἂ σᾶς τὸ βλιερώσω ὅσο θέλτε. Τὰ παιδιὰ γεῖπασι : —Γοῦλ' γοῖ λαγοὶ καὶ γοῖ πέρδικες ἔνε δικοί σ'. Μόν' ἂ μᾶς φέρ'ς τῆ βασιλοπούλα δῶ. Τὸ παιδί γεῖπε : —Τραβᾶτε βροστὲ νὰ μὲ δεῖξετε τὸ παλάτ' δῆς καὶ γῶ ἂ τὸ πάρω τὸ κορίτσ'. Πήγασι κι' ἔδειξάσι τὸ παλάτ', ἀλλὰ γεῖχε μεγάλο βύργο καὶ δένε βόργιε νὰ σέβ' μέσα. —Νὰ μὲ φέρετε σαράδα καρφιά νὰ κάνω σκάλα νὰ σέβω μέσ' τὸ βύργο, νὰ πάρω τῆ βασιλοπούλα. Πήγασι καὶ γήφεράσι τὰ καρφιά καὶ ἔκανε σκάλα. Σέβκε μέσα στὸ βύργο καὶ στάθηκε κρυφὰ πὲ τὰ σαράδα παλλικάρια καὶ λέγει δα : —'Ανεβᾶτε καὶ σεῖς νὰ δῆ βάρουμ', ἀλλὰ ν' ἀνεβαίνετε πὲ ἓνα ἓνα. Ὅπως νέβαινάσι ἔσφαξέ δα πὲ ἓνα ἓνα καὶ ἔρριχνέ δα στὴν ἄκρα. Γύστερα γεῖπε : —'Ας πᾶ νὰ δγιῶ ἐγὼ τῆ βασιλοπούλα, νὰ δγιουῦμ' τὶ κορίτσ' ἔναι. Ἄμα σέβκε μέσ' τὸ νοδά δῆς, κατέβαιν' ἓνα θερίο γιὰ νὰ φᾶ τῆ βασιλοπούλα. Τὸ παιδί παίρν' τῆ βασιλὲ τὸ σπαθὶ καὶ σκοτών' τὸ θερίο καὶ φίν' καὶ τὸ σπαθὶ μέσ' τὸ κεφάλ' τῆ θερίου. Γύστερα σκώθηκε καὶ διάβκε τὸ παιδί. Πῆγε καὶ πῆρε στιά καὶ πῆρε λαγοὶ καὶ πέρδικες πολλὲς καὶ πῆγε νὰ νάψ' τῆ λάβα νὰ δγιῆ τὶ ἔγινε τὸ θερίο. Δῶκε καὶ τῆ βάβω τὸ σπάγο καὶ λέγει δῆνά : —Δύλιζε τὸ σπάγο νὰ ξημερώσ' λήγορα τώρα. Νάφτ' τῆ λάβα καὶ γλέπ' τὸ θερίο σκοτωμένο. Ἐκρυψέ δο καὶ κεῖνο τὸ θερίο καὶ τὸ πουρνὸ τραβῆξάσι πάλε γιὰ νὰ νεύρωσι τὰ σαράδα κορίτσια. Λέγ' τ' ὀλόμικρο παιδί στὶς ἀλλ' : —'Α γένω ἐγὼ ἀρχηγὸς γιὰ νὰ πάρουμ' τὰ κορίτσια. Ὁ μεγαλύτερος δένε γήθελε νὰ δώκ' τὴν ἀρχηγία στὸν ὀλόμικρο. Γύστερα λέγ' ὁ μικρότερος : —'Εγὼ ἂ φύγω καὶ ἂ τὰ εὔρετε σεῖς. Γιατὶ σὰ δένε γήμου ἐγὼ στὶς τρεῖς τὶς πύργοι πὸν κοιμήθαμ', ἀλὰ σᾶς φᾶσι τὰ θερία. Σὰ δὲ βιστεύετε ἔλα πᾶμ' νὰ σᾶς τὰ δεῖξω. Πήγασι στὸν ἓνα τὸ βύργο κι' ἔδειξε τὸ θερίο μ' ἔννια κεφάλια καὶ φοβήθηκασι γοῦλ'. Γύστερα λέσι τ' ἀδρόφια δου νὰ γέν' αὐτὸς ἀρχηγός. Ἄμα ἔγινε ἀρχηγὸς τραβῆξάσι γιὰ τὰ κορίτσια καὶ λέγ' τ' ἀδρόφια δου :—Γλέπτε κεῖνο τὸ βουνὶ τὸ μεγάλο; Νά, ἐκεῖ ἔναι τὰ σαράδα τὰ κορίτσια κι' ἔχου καὶ σαράδα ἀδρόφια πὸν τὰ φυλάγου κι' ἔχου κι' ἓνα ἀδρεφό, τὸ μεγαλύτερο θερίο τῆ κόσμου, τὸ Δεμιρ-βουζάν', ἀλλὰ μὴ φοβᾶστε, ἐγὼ ἂ τις σκοτώσω γοῦλ' καὶ ἂ τὰ πάρουμ' τὰ κορίτσια. Μόνο νὰ μὲ κοῦστε τὶ ἂ πῶ γῶ, κεῖνο νὰ γέν'.

Στὸ δρόμο πὸν πήγαινάσι πήρασι ἓνα χαρτὶ κι' ἔγραφε :—'Ὅποιος βορέσ' καὶ βγάλ' τὸ σπαθὶ πὲ μέσα τῆ θερίου τὸ κεφάλ', ἂ δονὲ δώκω τὸ μισὸ τὸ βιό μ' γῆ τῆ θυγατέρα μ' γυναίκα. Γύστερα λέγ' τὰ παιδιὰ : —'Α πᾶμ' καὶ μεῖς νὰ δγιουῦμ' ἐκεῖ, γιατί κι' αὐτὸ τὸ θερίο σκότωσά δο ἐγὼ. Γιὰ νὰ πιστέψετε ἂ βγάλω τὸ σπαθὶ πὲ τῆ θερίου τὸ κεφάλ' πὲ τὸ μικροδάχτυλό μ'. Γιὰ νὰ πιστέψουσι αὐτοὶ πήγασι νὰ ἰδοῦ. Πήγασι στὸ βασιλὲ καὶ δονὲ λέγ'

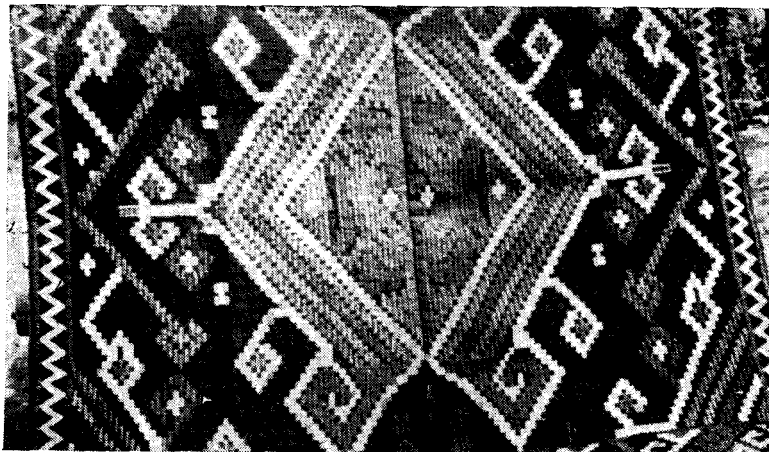
τὸ παιδί γούλ' τὴν ἱστορία ποὺ ἔπαθε τὸ κορίτσ' δου.—Νὰ δγιῆς πὼς ἂ τὸ βγάλω τὸ σπαθὶ πὲ τῆ θερίου τὸ κεφάλ' δονὲ λέγ'. Πῆγε τὸ παιδί καὶ πὲ τὸ μικροδάχτυλό δου ὅπως τράβηξε, τὸ σπαθὶ ἔκατσε μέσ' τὸ ταβάν'. Γύστερα ὁ βασιλὲς γάλιασε τὸ παιδί καὶ λέγει δο : —Καὶ τὸ κορίτσ' δικό σ' ἔναι καὶ γούλος μου ὁ βιὸς δικός σου ἔναι, ἂ σὲ κάνω γαβρό. Τὸ παιδί δὲν ἔστερξε.—Δὲ θέλω κανδίποτα πὲ τὰ σένα, βασιλέ μ', μόν' ἔχω ἄλληνα δουλειὰ καὶ πέ-
ρασα καὶ πὲ δῶ. Γύστερα πῆρε τ' ἀδρέφια δου καὶ πῆγε γιὰ τὰ σαράδα τὰ κορίτσια. Τὸ μεσημέρ' πῆγασι στὰ σαράδα τὰ κορίτσια καὶ γήθανε πάν' ἀπ' ἓνα μεγάλο βύργο. Χτύπησε τὴ βόρτα καὶ ἔβηκε γῆ μάννα δους ὄξω καὶ λέγει δα : —Τί θέλτε, παιδιά μ' ; —Θέλουμε τὰ κορίτσια σ'. Ἐνοιξε τὴ βόρτα καὶ λέγει δα : —Ἐλᾶτε πάν' νὰ τὰ πάρτε τὰ κορίτσια μ'. Γεῖχε σκοπὸ νὰ δὰ σκο-
τώσ' τὰ παιδιά. Τ' δλόμικρο τὸ παιδί ἔβαλε ἓνα κομμάτ' σφουγγά' μέσα στὸ στόμα δου. Γύστερα γῆ μάννα τῶ κοριτσιῶ γήκανέ δα γαβὲ κι' ἔβαλε φαρ-
μάκ' μέσα γιὰ νὰ τὰ φαρμακώσ'. Τῆ δλόμικρου τῆ παιδιοῦ τὸ γαβὲ γήπγιε δονὰ τὸ σφουγγά' καὶ δένε φαρμακώθηκε. Γοὶ ἄλλ' γούλ' φαρμακώθηκασι. Ἐκανε κι' αὐτὸ πὼς φαρμακώθηκε. Γύστερα παίρνει δους πὲ τὸ ποδάρ' ἢ γυ-
ναῖκα καὶ βγάζ' δους ὄξω. Σὲ λίγ' ὥρα πῆγασι καὶ τὰ παιδιά δης γιὰ νὰ φᾶσι. Ἄμα πῆγασι πάνω λέσι τὴ μάννα δους : —Μάννα, ἀθροπιᾶς μοσκιζ' δῶ. —Φᾶτε, παιδιά μ', κι' ἔχω καὶ σαράδα ἀθρόπ' νὰ πάρτε πὲ ἓνα μεζέ.

Τ' δλόμικρο τὸ παιδί ἄμα πῆγασι γοὶ σαράδα δράκ' πάνω, ἔβγαλε τὸ σπαθὶ δου καὶ στάθηκε πὲ πίσω πὲ τὴ βόρτα. Ἄμα τὶς ἔσφαξε γουλνοὺς πῆγε πάνω καὶ τσάκωσε τὴ μάννα δους πὲ τὰ μαλλιά. —Νᾶνεστήσεις τ' ἀδρέφια μ', γιατί ἂ σὲ κάνω παρτσάλια. Γῆ δράκισσα γεῖπε τὸ παιδί : —Πάρ' αὐ-
τήνα τὴ βίτσα καὶ δῶσ' τα πὲ μνιάνα στὸ γῶλο καὶ ἂ νεστηθοῦσι.—Νὰ τὰ δώκ'ς ἔσύ, γεῖπε τὸ παιδί, γιατί σ' ἔκανα παρτσάλια. Γύστερα πῆρε γῆ δρά-
κισσα τὴ βίτσα, δῶκε δα πὲ μνιάνα στὸ γῶλο καὶ νεστηθήκασι τὰ παιδιά. Πιάνει δηνα πάλε πὲ τὰ μαλλιά καὶ λέγει δηνά :—Νὰ μᾶς φέρ'ς καὶ τὰ σα-
ράδα τὰ κορίτσια σ'. Γῆ δράκισσα δὲ γήθελε νὰ τὰ δῶσ'. Ἄμα σήκωσε τὸ σπαθὶ νὰ δὴ σφάξ', φοβήθηκε καὶ δῶκε τὰ κορίτσια δης στὰ παιδιά.

Λέγει στ' ἀδρέφια δου : —'Α πάρομ' τὰ δαχτυλίδια πὲ τὰ κορίτσια νὰ τὰ νεκατώσω κι' ὅποιανῆς δαχτυλίδ' πάρ' ὁ καθένας, κείνη ἂ ν' ἔναι ἢ γυ-
ναῖκα δου. Πῆρε τὸ παιδί τὰ δαχτυλίδια καὶ νεκατώσέ δα καὶ λέγ' στ' ἀ-
δρέφια δου :—Τραβᾶτε, καθένας τὴ δύχ' του. Λέγ' πάλε στὴ δράκισσα : —Νὰ μᾶς δώκ'ς καὶ σαράδα ἀμάξια νὰ κάτσουμ' νὰ πᾶμ' καβάλα. Γῆ δράκισσα δῶκε τὰ σαράδα ἀμάξια χουσαῖ, Ἄμα πῆρασι τ' ἀμάξια, τσάκωσε τὴ δρά-
κισσα νὰ δὴ σφάξ'. Τ' ἀδρέφια δου δὲ δόνε φίκασι νὰ δὴ σφάξ' καὶ δόνε γεῖπασι : —'Αφισ' δηνα, ἔναι μάννα μας τώρα.—'Α δῆνε σφάξω, γιατί ἂ νεύ-
ρουμ' βελᾶ, λέγ'. Γύστερα ὅμως ἤκσε τ' ἀδρέφια δου καὶ φῆκε δηνά. —'Α δγιῆτε ὅμως τί ἂ πάθουμε, τὶς λέγ'.

Ἐκατόσσι στ' ἀμάξια καὶ πῆγασι γιὰ τὸ παλάτ' δους. Τὴ γυναῖκα δου

ὁ δλόμικρος ἔβαλε πὲ τὴ μάννα δης μαζί. Αὐτὸς γήφανε καταποδνὸς καβάλα πὰ στ' ἄλογο. Ἄμα ξέβκασι πὲ τὸ σύνερο τῆς δράκισσας μακριά, γύρισε γῆ δράκισσα καὶ φώναξε τὸ μεγάλο δης τὸ παιδί.—Δεμιρ βουζάν' φτάσε νὰ μᾶς βοηθῆς, χάθκαμ'. Ὁ Δεμιρ βουζάνς σ' ἕνα λεπτὸ ἔφτασε καὶ φουγιάζ' πίσω τ' ἁμάξ'. —Σᾶς ἔφαγα γούλ'. Ὁ δλόμικρος λέγει δονά : —Γ' ἁμάξια βροστά, κι' ἂν γεῖσαι παλλικάρ' ἔλα νὰ παλαίψουμ' μαζί. Κατεβαίν' καὶ τὸ παιδί πὲ τ' ἄλογο καὶ πιάστικάσι στὴ βαλαίστρια. Μπάλευγάσι γούλ' τὴν ἡμέρα. Οὔτε τὸ παιδί σκότωσε τὸ δράκο, οὔτε κι' ὁ δράκος τὸ παιδί. Λέγει δὸ ὁ δράκος τὸ παιδί :—Γεῖσαι γαβρός μου πιά. Ἄλλὰ ἔλα νὰ κάτσουν' τρεῖς μῆνες μαζί καὶ γύστερα πάνε στὴ γυνσάκα σ'. Λέγ' τὸ παιδί στ' ἀδρέφια δου : —Πανέτε στὸ babā ἔσεῖς καὶ ἂ νέρω καὶ γώ. Νὰ μὴ χολοσκάν' ὁ babās γιὰ τὰ μένα. Πῆγε τὸ παιδί στὸ παλάτ' τῆ Δεμιρ βουζάν'. Λέγ' ὁ Δεμιρ βουζάνς τὸ

Μαξιλάρι τοῦ Κωστή, χειροτέχνημα.

παιδί : —Ἄ πᾶς γαβρέ, νὰ μὲ φέρος τὴ bedámorph'. Ἐχω δέκα χρόνια τώρα καὶ δὲ βορῶ νὰ δῆνε πάρω. Τὸ παιδί λέγ' : —Σὲ δέκα μέρες ἔναι δική σ'. Πῆγε τὸ παιδί γιὰ τὴ bedámorph'. Στὸ δρόμο πὸν πῆγαινε σ' ἕνα βοταμὸ γηῦρε ἕνα ἀχόρταγο, πὸν τραβοῦσε γούλο τὸ βοταμὸ μέσ' τὴ γοιλιά δου. Οἱ μερμηῆγκ' καὶ οἱ μέλισσες φύλαγάσι νὰ πγιοῦσι νερὸ καὶ λέσι στὸ παιδί : —Πάρ' αὐτόνα τὸν ἀχόρταγο γιὰ νὰ πγιοῦμ' καὶ μεῖς λίγο νερό. Λέγ' στὸν ἀχόρταγο τὸ παιδί :—Σήκω, βρε δαῆ, νὰ δγιῶ τὰ μοῦτρα σ'. Αὐτὸς ὅπως σκώθηκε, πῆγε ὁ ποταμὸς σιακάτ' καὶ γήπιασι οἱ μερμηῆγκ' καὶ γοῖ μέλισσες νερό. Λέγει δονά τὸν ἀχόρταγο : —Ἐλα νὰ κάνουμ' μαζί παρέα. Ὁ ἀχόρταγος πῆγε μαζί δου. Οἱ μερμηῆγκ' καὶ οἱ μέλισσες λέσι δὸ παιδί : —Αὐτὸ τὸ καλὸ πὸν μᾶς ἔκανες, πάρ' ἕνα φτεροὸ πὲ τὰ μᾶς κι' ἅμα μᾶς χρειαστεῖς, νὰ τὰ τσιούξες καὶ μεῖς ἂ φτάσουμ' ἐκεῖ. Τὸ παιδί πῆρε δα κι' ἔβαλέ δα μέσ' τὸ πορτο-

φὸλ' δου. Στὸ δρόμο πὸν πῆγαινε, βρῖσκει ἓνα καρτάλ' κι' ἓνα βοτκό, πὸν τσακόνουσαι γιὰ νὰ φᾶσι ἓνα κομμάτ' κρηγιᾶς. Τὸ παιδί πῆγε καὶ μοίρασέ τους τὸ κρηγιᾶς. Λέει τὸ καρτάλ' κι' ὁ βοτκός:—Γι' αὐτὸ τὸ καλὸ πὸν μᾶς ἔκα- νες, πάφ' πὲ τὰ μὲ ἓνα φτεροὸ λέγ' τὸ καρτάλ' καὶ κομμάτ' νουρά λέγ' ὁ βοτκός καὶ ἅμα μᾶς χρειαστεῖς νὰ τὰ τσιούξες νὰ φτάσουμ' κεῖ. Πῆρε κι' αὐτὰ κι' ἔβαλέ δα μέσ' τὸ πορτοφὸλ' δου. Τράβηξε γύστερα νὰ πάγ' γιὰ δὴ βεδά- μορφ'. Τὸν ἀχόρταγο φῖκε μέσα σ' ἓνα μεγάλο βουνί' ἔκρουπέ δονα. Χτύπησε τὴ βόρτα τῆς βεδάμορφης, ξέβκε ἡ βεδάμορφ' πὲ τὸ παραθύρ' καὶ ρωτᾶ ποιὸς ἔναι. —Ἐγὼ γεῖμαι τὸ βασιλόπαιδο, γῆρτα γιὰ τὰ σένα. —Καλὰ ἔκα- νες πὸν γῆρτες, ἀλλὰ θὰ χάσες τὴ ζωὴ σ'. Νὰ νουνίσεις καλὰ καὶ γύστερα νὰ ποφασίσεις γιὰ νὰ μὲ πάρς. Χωρὶς στοιχίημα δὲ βορεῖς νὰ μὲ πάρς. Γλέψς αὐ- τόνα τὸ ἡύργο; Ἔχ' ἔννιακόσια ἔνενήδα ἔννια κεφάλια. Κόμα ἓνα κεφάλ' θέλ' γιὰ νὰ βιτίσ' ὁ πύργος. Τὸ παιδί λέγει δηνά: —Ἐγὼ ἂ σὲ πάρω, γεῖ- μαι σίγουρος πὸν ἂ κερδίσω τὰ στοιχίματα, —Ἐλα πάνου τότε, λέγει δονά. Πῆγε πάνου καὶ λέγει δηνά τὴ βεδάμορφ'. —Ὅ,τι στοιχίημα θέλς πέμε, ἐγὼ ἂ τὸ κάνω. —Τότες πόψα νύχτα νὰ πᾶς νὰ κρυβηθεῖς ὅπου θέλς κι' ἅμα δὲ σὲ γηῦρω ἂ μὲ πάρς γυναίκα, κι' ἅμα σὲ γηῦρω ἂ σὲ πάρω τὸ κεφάλ'. Πῆγε καὶ κρυβήθηκε μέσ' τὸ δρόμο. Τὸ πουργὸ γῆ βεδάμορφ' πῆρε τὸ γαθρέφτ' γιὰ νὰ γηῦρει τὸ παιδί. Ἄμα γεῖδε μέσ' τὸ γαθρέφτ' γηῦρε δὸ τὸ παιδί. Πάγ' τὸ παιδί στὸ παλάτ' δης καὶ λέγ': —Γεῖδες με; —Γηῦρα σε, λέγει δὸ, γήσου μέσ' τὸ δρόμο, ἀλλὰ λυπᾶμ' πὸν γεῖσαι πολὺ ἔμορφο καὶ δὲ θέλω νὰ σὲ σφάξω. Πάν' νὰ κρυβτεῖς κόμα μνιὰ φορά. Ἐκαψε τὸ φτεροὸ πὲ τὸ καρτάλ' τὸ παιδί καὶ τὸ καρτάλ' πῆγε κεῖ. —Τί γυρεῖς τώρα πὲ τὰ μένα; Λέγει δὸ: —Θέλω νὰ μὲ νεβάσς στὸν οὐρανὸ νὰ μὲ κρύψς. Τὸ καρτάλ' νέβασέ δὸ στὸν οὐρανὸ, ἔβαλε καλογέρικα ροῦχα καὶ μνιὰ φυλλάδα καὶ διάβαξε. Τὸ πουργὸ γῆ βεδάμορφ' πῆρε πάλε τὸ γαθρέφτ' γιὰ νὰ γηῦρει τὸ παιδί. Ἐτάξε πανγιού, γύρισε καὶ στὸν οὐρανὸ καὶ γηῦρε πάλε τὸ παιδί. Πῆγε πάλε στὴ βεδάμορφ' καὶ λέγ': —Γηῦρες με τώρα; —Γηῦρα σε, γήσου στὸν οὐρανὸ, ἀλλὰ πάλε δὲ σὲ σφάξω. Τὴ δρίτηνα τὴ φορὰ ἅμα σὲ γηῦρω δὲ ἂ γλυτώσς.—Δυὸ φορὲς μὲ γηῦρες, γήθελα γὼ καὶ γηῦρες με. Τώρα δὲ μὲ βρῖσκεις κι' ἂ τσακίς καὶ τὸ γαθρέφτ', λέγει δηνα. Τὸ παιδί κάδου στὸ μαγαζί, γήπινε καὶ τραγού- διε μέχρι τὰ μεσάνυχτα. Γύστερα ἔκαψε τὴ βοτκοῦ τὴ νουρά κι' ἔφτασε ὁ βοτκός κεῖ. —Τί θέλς τώρα πὲ τὰ μένα;—Θέλω νὰ μὲ κρύψς γιατί ἂ μὲ γηῦ- ρει ἂ μὲ σφάξ' γῆ βεδάμορφ'.—Ἐλα μαζί μ' καὶ γὼ ἂ σὲ κρύψω, δὲ σὲ βρῖ- σκει, λέγει δὸ.

Πήγασι μαζί πὲ τὸ βοτκό στὴ βεδάμορφ'. Κεῖνη κοιμούδου. Ἐβαλε ὁ βοτκός τὴ νουρά δου μέσ' τὸ λάδ' καὶ τὸ πιπέρ' κι' ἔβαλέ δηνα μέσ' τὴ μύτ' τῆς βεδάμορφης. Γῆ βεδάμορφ' ἔφτηρε κι' ἔπεσε ἓνα κλειδί πὲ τὸ στόμα δης. Πῆρε δὸ τὸ παιδί τὸ κλειδί, ἄνοιξε τὸ σενδούκ' δης καὶ κοιμήθηκε μέσα. Ὁ βοτκός κλείδωσε τὸ σενδούκ' δης κι' ἔβαλέ δὸ τὸ κλειδί πάλε μέσα στὸ στόμα

δης. Τὸ πουρνὸ πῆρε πάλε γῆ bedámorph' τὸ γαθρέφτ' γιὰ νὰ νεύ' τὸ παιδί. Ξέταξε παντιγιῶ, στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ θάλασσα, δένε βόρσε νὰ τῶβρ'. Τώρα πὺν ὄμοσα γιὰ νὰ τὸ σφάξω, δένε βόρσεα νὰ τὸ γηῦρω. Μάνισε καὶ τσάκσε τὸ γαθρέφτ'. Φύλαξε καθόση ὦρα καὶ δένε πῆγε τὸ παιδί. Γύστερα λέγ' αὐτῆ:—Δὲν ἔναι πὺν δὲ δόνε γηῦρα, μόνο δὲν ἔρκεται κιῶλα.—Νοῖξε μ' νὰ νέρω, λέγ' τὸ παιδί. Ξετᾶζ' δεξιὰ καὶ ξερβὰ καὶ γυρεύγει τὸ παιδί. —Ποῦ γεῖσαι καὶ δὲ βορῶ νὰ σὲ γηῦρω ; λέγ'.—Γεῖμαι μέσ' τὸ σεντούκ' σου. Γλέπ' γῆ bedámorph' τὸ κλειδὶ μέσ' στὸ στόμα δης καὶ τὸ σεδούκ' κλειδωμένο. —Καλὲ πῶς ἔγινε καὶ σέβκες μέσ' τὸ σεδούκ', λέγ'.—Ἐγίνα ἀγέρας καὶ σέβκα. —Τώρα δυὸ φορὲς γηῦρα σε καὶ μινιάνα δὲ σὲ γεῖδα. Ἄ σὲ πῶ κόμ' ἔνα στοίχημα. Ἄ σὲ κάνω σαράδα καζάνια φαῖ, σαράδα φοῦρνοι ψωμί καὶ σαράδα βαρέλια κρασί. Ἄμα τὰ φᾶς αὐτὰ γοῦλα ἴσιαμε τὸ πουρνό, ἂ μὲ πάρς. —Ἄλλὰ ἂ τὰ πᾶτε μέσ' τὸ βουνὶ νὰ τὰ φάγω κεῖ, λέγ' τὸ παιδί. Πήγασί δα γοῦλα μέσ' τὸ βουνί, πῆγε στὸν ἀχόρταγο γύστερα καὶ λέγει δονα : —Ἐλα νὰ σὲ δῶκω νὰ φᾶς. —Τώρα πὺν κονδεύγω νὰ πεθάνω πὲ τῆ βεῖνα, τώρα μὲ νούνσες ; —Ἐλα δῶ καὶ ἤφερά σε πολὺ ψωμί καὶ φαγί. Πῆγε ὁ ἀχόρταγος κεῖ γεῖδε δα.—Τί νὰ μὲ κάνουν αὐτά. Ἄ τὰ βάλω μόνε πὲ κάτου πὲ τῆ γλῶσσα μ'. —Φάγε τώρα αὐτὰ καὶ διάβε λήγορα πὲ δῶ. Ὁ ἀχόρταγος πὲ τῆ βεῖνα πὺν γεῖχε ἔφαγε καὶ τὰ καζάνια. Τὸ πουρνὸ πῆγε πάλε γῆ bedámorph' κεῖ γιὰ νὰ δγῆ ἂν ἔφαγέ δα. Γεῖδε πὺν ἔφαγέ δα καὶ ἔφαγε καὶ τὰ καζάνια. —Τώρα ἂ σὲ πῶ κόμ' ἔνα στοίχημα, λέγει δονα. Γλέψ αὐτὸ τὸ ἄβάρ' ; Ἐχ' πὲ γοῦλα τὰ κουκιά μέσα. Ὡς τὸ πουρνὸ ἄμα τὰ διαλέξς γοῦλα, κάδα ἔνα στὸ δόπο δου, ἂ μὲ πάρς. Γεῖπε τὸ παιδί : —Σὲ μινιάνα ὦρα ἂ τὰ διαλέξω. Πῆγε πάλε στὸ μαγαζί, γῆπινε καὶ τραγούδιγε καὶ δὲ γῆπινε τῆ bedámorph' γιὰ νὰ κοιμηθῆ. Γῆ bedámorph' μάνισε καὶ ξέβκε πὲ τὸ παραθύρ' καὶ λέγει δο τὸ παιδί : —Κοιμήθισε, νὰ κοιμηθῶ καὶ γώ, γιατί σάνε γῆδανε νὰ σὲ χαρίσω τῆ ζωῆ σ', ὀρκώνουμ' ὅτι αὔρι ἂ σὲ σφάξω. —Ἐπειδῆς ἂ μὲ σφάξς, γι' αὐτὸ τραγουδῶ. Τὰ μεσάνυχτα παράτσε νὰ τραγουδεῖ. Ἐκαψε τῆ μέρμηγκα τὸ φτερὸ καὶ πήγασι οἱ μερμηγκ' γοῦλ' κεῖ. —Τί θέλς νὰ σὲ κάνουμ' ; —Θέλω αὐτὸ τ' ἄβάρ' κάθε κουκὶ νὰ δὲ βάλτε στὸ δόπο δου. Οἱ μερμηγκ' σὲ μινιάνα ὦρα διάλεξά δο γοῦλο τ' ἄβάρ'. Τὸ πουρνὸ πῆγε τὸ παιδί στὴ bedámorph' καὶ λέγει δηνά : —Ἐλα νὰ πᾶς νὰ τὸ δγῆς πρῶτα τ' ἄβάρ' καὶ γύστερα νὰ μὲ σφάξς. Γῆ bedámorph' πῆγε καὶ γεῖδε κάθε κουκὶ στὸν δόπο δου. —Τώρα πὺν ὄμοσα νὰ σὲ σφάξω γλύτωσές δο πάλε, λέγ'. Ἄλλὰ ὀρκώνουμ' ὅτι ἄμα κάνς τὸ καταποδνὸ στοίχημα, γεῖμαι δική σ'. Ἄ στολιστοῦμ' ἔκατὸ κορίτσια γοῦλα μινὰ φορεσιά καὶ ἂ πᾶμ' στὸ χορὸ καὶ πὲ μακριὰ ἄμα μὲ γηῦρεις ἂ κοσέψς πάν' μου, ἂ μὲ πάρς. Στολιστηκάσι τὰ κορίτσια καὶ πήγασι στὸ χορὸ. Τὸ παιδί ἔκαψε τὸ φτερὸ τῆς μέλσας καὶ ἡ μέλσσα πῆγε κεῖ. —Τί γυρεύγεις νὰ σὲ κάνω τώρα ; —Θέλω νὰ μὲ γηῦρεις τῆ bedámorph' πὲ τὸ χορὸ. —Νὰ γλέψς ἔσὺ καλὰ μέσ' τὸ χορὸ. Ὅποιο κορίτσο σῶσ'

τὸ χέρι δου κείν' ἔναι. Ἐγὼ ἂ τὴ τσιβήσω πὰ στὸ χέρ' κι' ἔτο' ἂ τὴν εὔρεις. Ὅπως γήγλεπε τὸ παιδί στὸ χορό, γὴ μέλισσα πῆγε καὶ τσίβσε τὴ πεδάμορφ' πὰ στὸ χέρ' δης. Κόσσεψε τὸ παιδί καὶ πῆρε δηνά.

—Γεῖμαι δική σ' πιά, λέγει done. Διάβκασι καὶ πῆγαινάσι. Πῆγαινέ δηνα στὸ Δεμιρ-βουζάν'. Κατάλαβέ do γὴ πεδάμορφ' καὶ γεῖπε : —Δὲ μὲ πάεις στὸ babā σ', μὲ πάεις στὸ Δεμιρ-βουζάν' ; —Μὴ φοβάσαι, λέγει δηνα, βροστὲ ἂ πᾶμ' ἐκεῖ, ἂ σκοτώσω τὸ Δεμιρ-βουζάν' καὶ γύστερα ἂ σὲ πάγω στὸ babā σ'. Ἄμα πᾶμ' κεῖ σαράδα μέρες νὰ μὴ στέρξς νὰ κοιμηθῆς μαζί δου, ὡς ποὺ νὰ μάθς ποιάνα ἔναι γὴ δύναμή δου. Ἐγὼ ἂ κρυφτῶ κι' ὄδα διαβαίν' αὐτὸς ἂ νέρκουμ' γώ.

Ἄμα πῆγε στὸ Δεμιρ-βουζάν' κόσσεψε καὶ γάλιασέ δηνα. —Καλῶς τηνα ποὺ γῆρε, ἔχω τόσα χρόνια ποὺ πελεμίζω νὰ σὲ πάρω καὶ δένε βόρσα. Καὶ σύ, γαβρό μ', πᾶνε τώρα στὴ γυναῖκα σ'. Ὁ γαβρός δου διάβκε καὶ κρυβήθηκε, δένε πῆγε στὴ γυναῖκα δου.

Τὸ βράδ' ὁ Δεμιρ-βουζάνς γήθελ' νὰ κοιμηθοῦσι μαζί πὲ τὴ πεδάμορφ'. —Ἐκατὸ παρτσάλια νὰ μὲ κάνς δὲ στρέγω νὰ κοιμηθοῦμ' μαζί, ἄμα δὲ μὲ πεῖς ποιά ἔναι γὴ δύναμή σ' νὰ χαίρουμ' καὶ γώ. —Χαμέν' γὴ δύναμή μ' ἔναι αὐτὴ ἢ σκούπα. Τὸ πουρνὸ ποὺ διάβκε ὁ Δεμιρ-βουζάνς καὶ πῆγε στὸ κυνήγ', τὸ παιδί πῆγε πάλε στὸ σπít' καὶ ρώτηξε τὴ πεδάμορφ' ἂν ἔμαθε τὴ δύναμή δου. —Γεῖπε με ποὺ ἔναι αὐτὴ γὴ σκούπα γὴ δύναμή δου, λέγ'. —Ψέματα σὲ γεῖπε, δὲν ἔναι αὐτὴ, ἀλλὰ γιὰ νὰ δὲ καταλάβς ποὺ δὲν ἔναι αὐτὴ, στόλσε τὴ σκούπα καλὰ κι' αὐτὸς ἄμα νέρτ' ἂ γελᾶσ' καὶ σὺ ἂ δὲ πεῖς τὴ γελᾶς, ἄδρα ; Ἄ σὲ πῆ: —Γελῶ ποὺ στόλσες τὴ σκούπα. —Γιατὶ τὴν ἐστόλσες τὴ σκούπα ; ἂ σὲ ρωτήσ'. Καὶ νὰ δὲν πεῖς : —Χαίρουμ' ποὺ ἔναι γὴ δύναμ' σου. Διάβκε πάλε τὸ παιδί,

Γῆρτ' ὁ Δεμιρ-βουζάνς πὲ τὸ κυνήγ', γεῖδε τὴ σκούπα στολισμέν' καὶ γέλασε. Γεῖπε dona αὐτὴ : —Τὴ γελᾶς ἄδρα ; —Γελῶ ποὺ στόλσες τὴ σκούπα. Γιατὶ τὴ στόλσες ; —Πὲ τὴ χαρά μ' τὴ βολλή, ποῦναι γὴ δύναμ' σου αὐτὴ. —Γὴ δύναμή μ' δὲν ἔναι αὐτὴ, ἀλλὰ ἔναι ἓνα γουρουν' ἄγριο στὸ Σαμακόβ', ποὺ ἔχ' τργιὰ περιστέρια μέσ' στὴ γοιλιά δου κι' ὅποιος ἂ σκοτώσ' τὸ γουρουν', τότε ἂ σκοτωθῶ καὶ γώ. Τὰ δυὸ τὰ περιστέρια ἔναι τὰ μάτια μ' καὶ τὸ ἓνα ἔναι γὴ ψυχὴ μ'.

Τὸ πουρνὸ ποὺ διάβκε ὁ Δεμιρ-βουζάνς τὸ παιδί πῆγε πάλε στὸ σπít' καὶ ρώτηξε τὴ πεδάμορφ' ἄμα ἔναι γεῖπε τὴ δύναμή δου. —Γεῖπε με πῶς στὸ Σαμακόβ' ἔχ' ἓνα ἄγριο γουρουν' κι' ὅποιος σκοτώσ' τὸ γουρουν', τότες ἂ σκοτωθῆ κι' αὐτὸς. Πίστεψε τὸ παιδί καὶ γεῖπε : —Ἀλήθεια αὐτὴ ἔναι γὴ δύναμή δου. —Ἐγὼ ἂ πάγω νὰ σκοτώσω τώρα τὸ γουρουν'. Σὲ δέκα μέρες ἂ νέρτω νὰ σὲ πάρω. Μόνε νὰ μὴ στρέξεις νὰ κοιμηθῆτε μαζί.

Διάβκε τὸ παιδί καὶ πῆγε στὸ Σαμακόβ'. Πῆγε στὴ μουχτάρ' τὸ σπít' καὶ ρώτηξέ dona ἄμα ἔχ' καμνιὰ δουλειὰ νὰ δὲ δώσ'. —Ἐχω καθόσα πρό-

βατα, λέγει δονα, ἄμα ξέρος νὰ τὰ φυλάγς, ἔλα τσοβάνς. —Ξαίρω. Γῶ γῆ δουλειά μ' ἔναι τσοβάνς, λέγει δονα. Τὸ πουρνὸ σκόθηκε τὸ παιδὶ καὶ πῆγε νὰ βόσκει τὰ πρόβατα. Γεῖπε δὸ ὁ μουχτάρς νὰ μὴ βεράσ' λιὸ πέρα πὲ τὸ βοταμό, γιατί ἔχ' ἓνα ἄγριο γουρούν' καὶ ἂ δονὲ φάγ'. Γεῖχε κι' ἓνα κορίτσ' ὁμορφο ὁ μουχτάρς. Τὸ παιδὶ μνιά καὶ δυὸ πάει πέρα πὲ τὸ βοταμό, κεῖ ποὺ γήδανε τὸ γουρούν'. Τὸ γουρούν' σάνε γεῖδε τὸ παιδὶ ἔρχεψε νὰ φωνάζ':— 'Εδῶ δένε γῆριτε γούτε πουλί καὶ σὺ γῆριτες πὲ τὰ πρόβατά σ'; Τώρα ἂ σὲ φάγω, δὲ σὲ φίνω νὰ ζήσς. —'Αμα βορεῖς ἔλα νὰ μὲ φῶς. Πιάστηκάσι στὴ βαλαίστρα. Μπάλευγάσι γούλη τὴν ἡμέρα καὶ δὲν ἐνίκεσε γανείς. Γεῖπε γύστερα τὸ γουρούν': —Σάνε γεῖχα λοῦστρο νὰ κυλιχτῶ καὶ βλαχνόριζα νὰ δαγκάσω, ἄλὰ σὲ κάνω κομμάτια.—Καὶ γῶ, λέγ' τὸ παλλικάρ' σάνε γεῖχα ὄρνιθα ψημέν', μοσκάτο κρασί καὶ τῆ μουχτάρ' τὸ κορίτσ' νὰ δὸ φιλήσω, ἄλὰ σὲ δώσω κάτω νὰ σκάσς. Διάβκε τὸ γουρούν', διάβκε καὶ τὸ παιδὶ πὲ τὰ πρό-

Κωστιανὴ προσκεφαλάδα, φαρμένη στὸ λάκκο, πάνω σὲ κιλίμι, ἐγχώριας ἐπίσης τέχνης. Τὸ ξόμπλι παριστάνει σεντούκι ἢ καθρέφτη τσουγκρανωτό.

βατα. Τ' ἀφειδικὸ δον ἔκατσε ν' ἀρμέξ' τὰ πρόβατα καὶ γῆριτε πέδε φορὲς παραπάν' γάλα. —Ποῦ τὰ πῆγες τὰ πρόβατα καὶ βόσκησές δα κι' ἔχουσι τόσο γάλα; Μπὰς καὶ τὰ πῆγες πὲ πέρα πὲ τὸ βοταμό; —Δὲ δὰ πῆγα, ἂ πάγω νὰ μὲ φῶ τὸ γουρούν'; Τὸ πουρνὸ πῆγε πάλε τὸ παιδὶ νὰ βόσκει τὰ πρόβατα. Πῆγε κι' ὁ μουχτάρς κατὰ πόδ' πὲ κρυφά. Πιάστηκασι πάλε τὸ παιδὶ πὲ τὸ γουρούν' καὶ γείπασι τὰ ἴδια ποὺ γήλεγάσι τὴ βρώτ' τὴν ἡμέρα. Ἡ-κουσέ δα ὁ μουχτάρς, πῆγε στὴ γυναίκα δον καὶ λέγει δηνα: —Αὐτὸ τὸ παιδὶ ἔναι ἄξιο πολὺ καὶ ἂ τὸ κάνουμ' γαδρό, ἄμα σκοτώσ' τὸ γουρούν'. Τὴν ἄλλ' τὴν ἡμέρα πῆγε πάλε νὰ βόσκει τὰ πρόβατα. Ὁ μουχτάρς ἔκανε χαζίρικια τὴν ὄρνιθα καὶ μνιά τόστρα κρασί καὶ τὸ κορίτσ' δον καὶ πῆγε κατὰ πόδ' κρυφά. Ἄμα πιάστηκάσι στὴ βαλαίστρα τὸ παιδὶ πὲ τὸ γουρούν' καὶ

γεῖπε τὸ παιδί νᾶνε γεῖχε ὄρνιθα ψημέν', μουκάτο κρασί καὶ τὸ κορίτσο τῆ μουχτάρο' νὰ δὲ φιλήσ', σκώθηκε ὁ μουχτάρος καὶ λέγει δο : —Νά, παιδί μ', ἔχω da χαζίρικα γούλα. Τὸ παιδί πῆρε λίγ' ὄρνιθα, γήπτε λίγο κρασί, φίλησε καὶ τῆ μουχτάρο' τὸ κορίτσο', τσάκωσε γύστερα τὸ γουρούνο', δῶκε δο κατ' καὶ ἔσκασε. Ἔσκισε γύστερα δὴ γουλιὰ δου καὶ πῆρε τὰ τριγιά περιστέρια.

Ἄμα σκοτώθηκε τὸ γουρούνο' ὁ Δεμιρ βουζάνς ζαβόνεψε. Τὸ παιδί διάβρε πὲ τῆ μουχτάρο' τὸ σπῖτ' καὶ πῆγε στῆ Δεμιρ βουζάν' τὸ σπῖτ'. Σὰ δο γεῖδε ὁ Δεμιρ-βουζάνς γεῖπε δο : —Καλῶς ὄρσες, γαβρέ μ', ἔμαθες πὸν ζαπόνεψα καὶ γῆρτες νὰ μὲ δγῆς. Ἔβγαλε τὸ παιδί τὰ περιστέρια καὶ λέγει δονα : —Πῆγα καὶ σκότωσα τὸ γουρούνο', τῆ δύναμή σ'. Πέδεπέ δονα πολὺ γύστερα πὲ τὰ περιστέρια, σκότωσε τὰ περιστέρια γύστερα καὶ πέθανε κι' ὁ Δεμιρ-βουζάνς. Πῆρε τὴ πεδάμορφη γύστερα καὶ πῆγε στὸ babā δου. Πῆρε τὴ πεδάμορφη γυναίκα δου καὶ τὴν ἄλληνα τὴ πρώτ' δῶκε δηνα σ' ἓνα μπασᾶ.

Ἔξησε αὐτὸς καλὰ καὶ μεῖς καλύτερα. Ὅσο γήμου ἐγὼ κεῖ, τόσο νὰ πιστέψτε καὶ σεῖς.

κηδέω=φροντίζω, περιποιῶμαι, ἀνατρέφω τὰ παιδιὰ. *σιὰ* (ἦ)=ἡ φωτιά. *παρτσάλι* (τὸ)=μικρὸ κομμάτι. *καταποδινὸς* -ἦ, -ὸ=τελευταῖος. *βαλαίστρια* (ἦ)=ἡ πάλη. *ταιούζω*=καίω. *καριάλι* (τὸ)=ὁ ἀετός. *νοννίζω*=βάζω μὲ τὸ νοῦ μου, σκέπτομαι. *πά*=πὸν θά. *ἔφτηρε*=ἐπταρνίσθηκε. *ἔρκεψε* (ἀόρ. τοῦ ἀρκινίζω)=ἄρχισε. *χαζίρικα*=ἔτοιμα. *ζαβουνεύγω*=ἀδιαθετῶ, ἀρρωσταίνω, λιγνεύω. *βλαχνόριζα* (ἦ)=ἡ ρίζα τῆς φτέρης (βλάχνο τὸ)=ἡ φτέρη.

Τὸ φτωχοκόριτσο πὸν ἔγινε βασίλισσα

(Ἀφήγηση Γεωργ. Κυροπῆ πενηντάρη)

Κόκκινη κλωστή κλωσμένη	δῶσο' ἀνα κλωτσο νὰ γυρίζει
στὴν ἀνέμη δυλιγμένη	παραμῦθι ν' ἀρκινίζει.

Μνιὰ φορὰ γήδανε ἓνας βασιλῆς. Τὸ βασιλόπαιδο πὲ ἄλλα δυὸ πλουσιόπαιδα χόρευγασί μνιὰ μέρα στ' ἄλάν'. Στ' ἄλάν' γήδανε καὶ τριγιά κορίτσια, πλούσια τὰ δυὸ καὶ τὸ ἓνα φτωχό. Ρωτιούσαν γοῖ δυὸ γοῖ πλούσιες ἀναμεταξύ τους:—Ποιόνα γαπᾶς μωρὴ σὺ πὲ τ' αὐτηνοὺς τίς τρεῖς; Γῆ φτωχιά κάται ἐκεῖ κοδὰ καὶ πὲ τὴν ἰδέα τῆ δική της βαδίξ'. Στὸ τέλος γήθελάσι γοῖ δυὸ πλούσιες νὰ περιπαίξουσι τὴ φτωχιά καὶ τὴ ρωτοῦσι:—Ἐσὺ ποιόνα θὰ πάρος, μωρὴ;—Νὰ ἔμένα πὸν μὲ γλέπς, λέγ' ἡ φτωχιά, θὰ πάρω ἐκεῖνο νὰ πὸν ἔναι πρόγοδος. Πρόγοδος γήδανε τὸ βασιλόπαιδο. Γέλασάσι γοῖ πλούσιες γιὰτὶ γεῖπε νὰ πάρο' τὸ πρόγοδο.—Αὐτὸ πὸν σᾶς λέγω, λέγ' ἡ φτωχιά, θὰ κάνω καὶ παιδί νᾶχ' τὸ γήλιο στὸ τσακάτ'. Σὰν ἦκε τὸ βασιλόπαιδο τὸ λόγο αὐτό, ἔβαλε σεβδά στὸ φτωχὸ τὸ κορίτσο καὶ γεῖπε:—Ἐγὼ ἂ δὴ βάρω καὶ ἄς ἔναι φτωχιά.

Πῆρε δο τὸ κορίτσο' γυναίκα. Ἔγινε τὸ δουρούνο' μὴ θέλονδας, ὁ βασιλῆς καὶ ἡ βασίλισσα. Γῆ νύφ' πόμεινε πὲ τὸ γαιρὸ γαστρομέν'. Τότε ἔγιν'

ἓνας πέλεμος καὶ τὸ βασιλόπαιδο πάει στὸ βέλεμο νὰ πελεμίζῃ. Φίκε λόγο στὴ μάνα σου:—Μάνα, καλὰ νὰ δὴ γλέψῃ τὴ γυναῖκα μ', νὰ ξελευτερωθῇ πὲ τὸ καλὸ ὡς πού νὰ ἔρω καὶ γώ.

Ἡ γυναῖκα γέννησε. Ὅπως τὸ καυκίσκ' ὅμως γήφανε τὸ πλάσμα. Γῆ πεθερά της πῆρε κείνο τὸ πλάσμα, ἔκανε ἓνα σενδούκ' μικρὸ καὶ τὸ ἔροξε στὴ θάλασσα. Πῆρε ἓνα κουτσουνὶ πὲ μνιὰ σκύλα καὶ ἔβαλε στὴ νύφ' της.

Γύρσε τὸ βασιλόπαιδο πὲ τὸ βέλεμο. Ρώτσε τί ἔκανε γῆ γυναῖκα σου. Γῆ μάνα σου γεῖτε σου ὅτι σκύλα γήφανε καὶ κουτσουνὶ ἔκανε. Πρώτη φορὰ δὴ χάρσε Διάβκε πάλε δεύτερ' φορὰ καὶ πάει στὸ βέλεμο. Γῆ γυναῖκα πόμνε γαστρομέν' καὶ πὲ τὸ γαιρὸ γέννησε κορίτσ' πὲ τὸ γήλιο στὸ τσακάτ'. Γῆ πεθερά της πῆρε τὸ πλάσμα τὸ ἔβαλε σ' ἓνα σεντουκόπλο καὶ ἔροξέ το στὴ θάλασσα. Γύρσε καὶ γῆρε τὸ βασιλόπαιδο πὲ τὸ βέλεμο. Ρώτσε καὶ ἔμαθε ὅτι πάλε γῆ γυναῖκα σου γέννησε κουτσουνί, γιατί γῆ πεθερὰ τῆς νύφς ἔβαλε κουτσουνὶ στὸ σενδουκούδ' τῆς νύφς. Τὸ βασιλόπαιδο ἔκανε δηνα ἔξορία πὲ μέσα πὲ τὸ σπὶτ' τῆ γυναῖκα σου. Ἐκλεισέ δηνα κάτ' μέσα σ' ἓνα βουδρούμ'.

Στὴν ἄκρα τῆς θάλασσας γύρζε ἓνας γέρος. Γεῖδε τὰ σεντουκόπλα ἀπῆρε κα καὶ πάει σπὶτι σου. Μαζὶ πὲ τὴ βάβω σου ἔνοιξάσι τὰ σεντουκόπλα καὶ γῆρασι δυὸ κορίτσια πὲ τὸ γήλιο στὸ τσακάτ'. Τράνεψάσι τὰ κορίτσια πὲ τὸ γαιρὸ μ'σ' τὴ γολύβα τῆ παποῦ. Ὁ βασιλὲς παίρνει ἄλλ' γυναῖκα. Γοῦλο τὸ γόσμο πὲ μέσα πὲ τὸ βασιλείο χούγιαζέ σου στὸ δουγούν'. Ἐμαθε καὶ γὰ τ' αὐτὰ τὰ κορίτσια καὶ γῆθελε νὰ ἔρτουσι στὸ δουγούν'. Κοίταξε ὅμως καὶ δὲν τὰ γεῖδε. Ἐστελεε μάνι-μάνι ἄνθρωπο πὲ κεῖ νὰ φέρ' τὰ κορίτσια.

Πῆγε ὁ ἄνθρωπος στὰ κορίτσια καὶ τὸν γείπασι:—Ἐρχούμαστε μεῖς στὸ δουγούν', ἀλλὰ πρόεπ' νὰ βγάλ' πὲ τὴ φυλακὴ γοῦλ' τίς φυλακωμέν' ἄλλοιῶς δὲν ἔρχομαστε. Ὁ παποῦς πὲ τὴ γοιὰ πήγασι στὸ γάμο καὶ τὰ κορίτσια πόμνασι στὸ σπὶτ'. Ὁ βασιλὲς διάταξε δεξιὰ καὶ ζερβιὰ στὸ κράτος νὰ βγάλουσι τίς φυλακωμέν' πὲ τὴ φυλακὴ. Ἐβγαλάσι τίς φυλακωμέν' καὶ γοῦλ' γῆρασι στὸ δουγούν' τῆ βασιλέ: Ξαναπῆγε ἄνθρωπος νὰ πάρ' τὰ κορίτσια. Ρώτηξάσι τὰ κορίτσια:—Ἐβγαλάσι τίς φυλακωμέν' γοῦλ';—Γοῦλ' γεῖπε ὁ ἄνθρωπος. Σκώθηκασι τότες τὰ κορίτσια καὶ πήγασι στὸ δουγούν'. Πήγασι μέσα στὸ γόσμο κι' ἔκατσάσι. Γλέπουσι λείπ' γῆ μάνα σου. Γῆξεράσι, θέλημα Θεοῦ, πού γῆ μάνα σου γήφανε φυλακωμέν' πὲ τὸ βασιλέ. Δῶκα σου ἓνα γλυκὸ καὶ δὲν τὸ πήρασι. Γύστερα ρώτσε ὁ βασιλὲς, γιατί δὲ δὸ πήρασι τὸ γλυκὸ καὶ γείπασι τὰ κορίτσια, ὅτι δὲν ἔβγαλε γουλνοὺς τίς φυλακωμέν'. Τότες νούνισ' ὁ βασιλὲς τὴ βοῶτ' τῆ γυναῖκα καὶ γεῖπε:—Μπρὲ δὲ φέρνετε κι' αὐτὴ τὴν πολλακαμέν' νὰ ἔρτ' πάν'. Πόλκασι καὶ αὐτήνα καὶ γῆρε πάν' στὸ δουγούν'. Ἄμα γεῖδασι δηνα τὰ κορίτσια σκῶνουνται καὶ καθίζου κοδὰ στὴ μάνα σου. Πήρασι γλυκὸ κι' ἓνα ποξουμάδ' γὰ τὴ μάνα σου. Κεῖνη, ἔφαγε λήγορα τὸ ποξουμάδ' γιατί πεινοῦσε. Γῆ βασίλισσα πού δὲ δὴ γῆθελε, ἄμα γεῖδε πῶ-

φαγε τὸ ποξουμάδ' γεῖπε :—Κοιλιά καὶ κοίλαρος ! Τὸ ἓνα τὸ κορίτσ' γεῖπε : —Κοιλιά καὶ κοίλαρος κι' ἐπλέξα ἐγὼ μέσα καὶ ξέβκα καὶ πῆρες με ἐσὺ καὶ ἔοριξές με στὴ θάλασσα. Σκόλασάσι τὰ παιγνίδια πὲ αὐτόνα τὸ λόγο. Ὁ βασιλὲς ρωτᾷ τὸ κορίτσ'. —Τί γεῖπες κορίτσι μ' ; Λέγει τὸ κορίτσ' :—Αὐτὴ ἔναι ἡ μάννα καὶ σὺ γεῖσαι ὁ βαβᾶς μ'. Τότε ὁ βασιλὲς ἔμαθε πῶς γήδανε γῆ αἰτία.

Πῆρε τὴ μάννα δου, διάταξε καὶ ἔδησά δηνα πὲ δυὸ βαρβᾶτα ἄλογα καὶ ἔσκισά δηνα στὴ μέσ'. Πῆρε τὰ κορίτσια καὶ τὴ βοῶτ' τὴ γυναίκα.

Ὅσο γῆμου ἐγὼ ἐκεῖ, τόσο νὰ πιστέψτε καὶ σεῖς.

Πρόοδος (ὁ)=ὁ πρῶτος πού σέρνει τὸ χορὸ.

Ὁ ἀδρειωμένος

(Ἀφήγηση Κων. Ἀραμπατζῆ ἑξηνταπεντάρη)

Μνιὰ φορὰ κι' ἓνα γαιρὸ γήδανε ἓνας παπᾶς πὲ τὴ βαπαδιά δου. Γεῖχασι κι' ἓνα παιδί πού τὸ γήλεγάσι Γιαννιό. Τὸ παιδί γήδανε πολὺ δυνατὸ καὶ μαλλιαρό. Ἔγινε δέκα πέδε χρονῶ καὶ πῆγαινε στὸ σκολειό. Μνιὰ μέρα γύρσε μαζί πὲ τὸν ἑξάδερφό του στὸ σπίτι' καὶ ὄδε πῆγαινε τὸ μισὸ τὸ δρόμο γεῖδαισι μνιὰ μυλόπετρα. Τότε παίρνει δηνα ὁ Γιαννιὸς στὸ χέρ' δου καὶ τὴ δινάξ' δυὸ τρεῖς φορὲς καὶ γεῖπε καὶ τὸν ἑξάδερφό δου νὰ δῆ βάρ'. —Δὲ βορῶ, λέγ' ὁ ἑξάδερφός δου, ἐσὺ γεῖσε ἀρκοῦδα καὶ σὲ λέγου ἀρκοουδογιάνν'. Τότε μάνισ' τὸ παιδί καὶ πῆγε στὸ βαβᾶ δου τὸ βαπᾶ καὶ γεῖπε δονὰ νὰ πάγ' στὸ γατσιβελο νὰ δόνε πεῖ νὰ κάν' ἓνα τοπούζ' σιδερένιο νὰ ἔχ' τετρακόσιες ὀκάδες γιὰ νὰ παιδικιωθῆ τὸν ἑξάδερφό δου πού τὸν γεῖπε ἀρκοουδογιάνν'. —Νὰ μὴ δο κάνς. παιδί μ', αὐτό, γιατί ἐγὼ ἄ πεθάνω ἅμα διαβεῖς, τότε λέγ' ὁ βαβᾶς δου. —Προπάγαινε κεῖ πού σὲ λέγω, παπᾶ, γιατί...τόνε λέγ'.

Παῖρν' ὁ παπᾶς καὶ πάγ' στὸ γατσιβελο. Ἄμα γεῖδε δὸ βαπᾶ ὁ κατσιβελος, ρώτησε δονὰ τί θέλ'. Θάρεψε πῶς γήθελε κάνα σταυρὸ νὰ δόνε κάν'. —Θέλω ἓνα τοπούζ' τετρακόσιες ὀκάδες γιὰ τὸ Γιαννιό, λέγ' ὁ παπᾶς, θέλ' νὰ τὸ πάρ' νὰ διαβεῖ. —Τί κάνς, παπᾶ, τρελλάθκες, διάβα λήγορα, λέγ' ὁ κατσιβελος. Πῆγε ὁ παπᾶς καὶ γεῖπε δο τὸ παιδί δου. Μάνισε τὸ παιδί πὲ τὸ βαπᾶ καὶ πὲ τὸ γατσιβελο κόμ' πολὺ καὶ πῆρε καὶ πῆγε τὸ γίδιο. —Γιὰ δὲν ἔκανες τὸ τοπούζ' πού σὲ γεῖπε ὁ βαβᾶς μου κατσιβελε ; Ἔχασέ δα ὁ κατσιβελος ἅμα γεῖδε τὸ παιδί μανιασμένο. Ἔβαλε πόστα καὶ ἔκανε τὸ τοπούζ'.

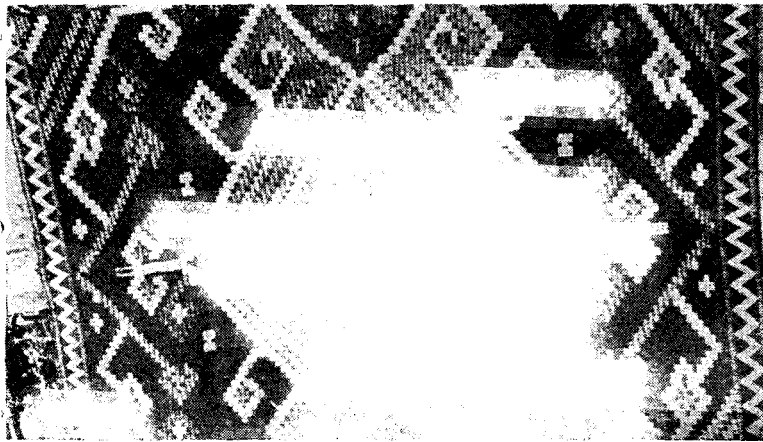
Παίρνει δο τὸ τοπούζ' τὸ Γιαννιό καὶ περνᾷ πὲ τὸ βαπᾶ.

—Ἐγὼ διαβαίνω καὶ σεῖς νὰ γλέπτε αὐτὸ τὸ τζεσουμέ μας πού ἔναι ξερός γούλ' μέρα. Ἄμα δρεξ' νερὸ μένα ἄ με σκοτώσου. Νὰ ἔρτετ' νὰ με γυρεύετε. Πῆρε τὸ δρόμο καὶ διάβκε. Ἐφτασε μέσα σ' ἓνα μεγάλο βουνὶ καὶ γλέπ' μνιὰ βάβω νὰ δόνε φουγιάξ' πὲ πάν' πὲ ἓνα ξύλο μεγάλο. Γῆ βάβω γεῖχε μνιὰ θελιά κρεμασμέν' κι' ὅποιος πάγαινε κοδὰ ἔπνιγέ δονα. Τὸ παιδί γεῖδε δηνά, γύρσε μνιὰ φορὰ τὸ τοπούζ' δου καὶ χτύπησε τὸ ξύλο καὶ τσακίστηκε.

Πέφτ' ἢ βάβω καὶ δὴ λέγ' τὸ παιδί : Πὲ δῶ ἂ περάσ' ἕνας παπᾶς πὲ τῆ πα-
παδιά δου, νὰ μὴ γάνς ἔισ' γιατί αὐτοὶ ἔναι δυνατώτερο' πὲ τὰ μένα καὶ ἂ
σὲ ρουφήξου πὲ μακριά. Πέ με, βάβω, ποῦ ἔχ' τίποτα δράκ' νὰ πάγω.—"Ἐχ'
παιδί μ', σὲ κείνο τὸ βουνό, λέγει δονά, μὰ ἔναι σαράδα καὶ ἂ σὲ χαλάσου.

Παίρν' καὶ πὰ τὸ παιδί. Βρίσκ' ἕνα γέρο πὸν μαγέρευγε πὲ ἕνα καζάν'
μὲ σαράδα φτιά' καθένας δράκος ἕνα φτὶ καὶ κατέβαζάσι δο πὲ τῆ στιά.

—Καλημέρα παπποῦ. —Τί θέλς, παιδί μ' δῶ, πὸν ἂν ἔρτουσι οἱ δράκ'
ἂ σὲ φᾶσι ; —"Ἄς ἔρτουσι, παπποῦ, γὼ δὲ φοβοῦμ'. —Γιὰ νὰ μὴ φοβᾶσαι,
παιδί μου, θέλ' ἂ βορεῖς νὰ κατεβάς τὸ καζάν' μονάχος σου πὲ τῆ στιά. Βάν'
τὰ μικροδάχτυλά δου τὸ παιδί καὶ κατεβάς' δο τὸ καζάνι. Κεῖ πὸν ἔκανάσι
αὐτά, γῆροτ' ἕνα τοπούζ' καὶ ἔπεσε βοροστέ. —Τί εἶναι αὐτό, παποῦ ; —Αὐτὸ
ἔροξά δο γοὶ δράκ' νὰ πάρω χαβάο' πὸν ἔροκονδαι νὰ εἰτοιμάσω. Παίρνει δο

Μαξιλάρι, χειροτέχνημα Κωστιανό, φανεμένο στὸ λάκκο.

αὐτὸς καὶ ῥίχνει δο πίσω." Ἀμα γεῖδασι οἱ δράκ' γεῖπασι :—Παιδιά, ἀδρω-
μένος γῆροτε, νὰ δόνε πάρουμ' πὲ τὸ καλὸ νὰ μὴ βάθουμ' κακό. Πήγασι γοὶ
δράκ' καὶ γλέπου τὸ παιδί πὲ τὸ βαποῦ. Τὸ δέχτηγάσι καλά, ἔφαγάσι μαζί,
γῆπιασι καὶ σκώθηκε νὰ διαβεῖ πάλε. Ρώτσε δους γιὰ ἄλλους καὶ κείνοι γεῖ-
πασί δο πὸν γεῖχε ἄλλους ὀγδόδα. Πῆγε καὶ κεῖ κι' ἔγινάσι τὰ γίδια. Τὶς ἔ-
ρώτσε καὶ γεῖπασί δο πὸν ἔχει σὲ ἕνα βουνὸ μινὰ σκρόφα, πὸν δὲν πάει κα-
νεῖς κονά' της. Φοβοῦδαι γοῦλ'. Παίρν' καὶ πάει τὸ παιδί στὸ χωριὸ πὸν
γῆδανε κοδήτερα καὶ στοίγησε σὲ ἕνα βαπᾶ πὸν γεῖχε πρόβατα. Γέρονται τὸ
πουρνὸ νὰ πὰ στὰ πρόβατα καὶ λέγει δο : —Σὲ κείνο τὸ βουνὸ νὰ μὴν πᾶς.
Τὸ παιδί τραβῆξε γίσινα σὲ κείνο τὸ βουνὸ πὸν γῆδανε ἢ σκρόφα. Γῆῆσε τῆ
σκρόφα καὶ πιάστηκε στῆ βαλαίστρια. Λέγ' γῆ σκρόφα.—Νὰ γεῖχα λίγη λάσπ'
νὰ βρέξω τὸ σουρλά μου ἂ σ' ἔρωγα. Τότε λέγ' καὶ τὸ παιδί. —Νὰ γεῖχα

λίγο κογιᾶς ψημένο κι ἓνα κρασί καὶ τῆ παπᾶ τῆ θυγατέρα νὰ δὴ φιλήσω
 μιὰ φορὰ, ἀλλὰ σὲ σκίσω στὴ μέσ'». Χώρσασι χωρὶς νὰ νικήσ' κανεὶς. Τὸ
 βράδ' πῆγε τὰ πρόβατα τῆ παπᾶ πολὺ χορτῶτα. Ἄμα γεῖδε δο ὁ παπᾶς τὴν
 ἄλλη τὴν ἡμέρα πῆγε μαζί δου κουφά. Γεῖδε πάλι τὴ βαλαίστρια λὲ κουφά.
 Πάλι δὲν ἔγινε κὰν δίποτα. Ὁ παπᾶς χάρακε. Τὴν ἄλνῆ τὴν ἡμέθα παίρν'
 κογιᾶς, κρασί, τὴ γόρ' δου καὶ πάγ' καὶ βουβιέται. Γῆρτε γῆ ὄρα πάλε. Γεῖπε
 πάλε τὸ παιδί τὰ λόγια δου, τότε ὁ παπᾶς ἐέβκε πὸν γήδανε κρυμμένος καὶ
 λέγ': —Νὰ τα παιδί μ' γοῦλα, κογιᾶς, κρασί καὶ γῆ κόρη μ'. Ἐφαγε τὸ
 παιδί τὸ κογιᾶς, γήπιε τὸ κρασί, φίλησε καὶ τὴ γόρ' τῆ παπᾶ καὶ πιάν' τὴ
 σκρόφα καὶ δῆνε σκεῖ στὴ μέσ'. Γλύτωσάσι τὰ χωριά γοῦλα πιά. Ρώτσε τὸ
 βαπᾶ βᾶς καὶ ξαίρ' κόμ' μεγάλα πράματα.

—Ἐχ' παιδί μ' στὸ δάδε τόπο ἓνα παλάτ' κι ἔχ' μιὰ πεδάμορφ' πᾶν'.
 Πήγασι βασιλέδες μὲ ἀσκέρια καὶ δὲ βόρεσάσι νὰ κᾶνον κὰν δίποτε. Ἐχ'
 σπαθιά πὸν πέφτουσι μονάχα καὶ κόφτουσι. Χάρακε πάλι τὸ παιδί καὶ τραβᾶ
 καὶ πάγ'. Γυρίζ' μιὰ φορὰ τὸ τουπούζ' δου καὶ τὸ χτυπᾶ κάτ' καὶ τινάζεται
 καὶ ὁ γίδιος καὶ βαίν' πὲ τὸ παραθύρ' μέσα. Ἡ πεδάμορφ' κοιμούνδου.
 Στάθηκε πὲ πᾶ τὸ κεφάλ' της. Ἄμα ἔνοιξ' τὰ μάτια της γεῖπε δηνά.—Μὴ συ-
 διχαίνεις, γιατί σὲ σκότωσα». Δένε πρόχτασε νὰ πεῖ σπαθιά νὰ κατέβου καὶ
 ἔτσ' πιάστηκε.

Ἀρκίνησάσι νὰ ζοῦσι σὰν ἀδρόφια χρόνια πολλά. Ὅποιος πήγαινε δένε
 βοροῦσε νὰ πάγ' κοδά. Πήγασι πολλὲς φορὲς ἀσκέρια. Κατέβαζε αὐτὸς μιὰ
 δεξιὰ, μιὰ ζερβὰ τὸ τουπούζ' δου. Χάνανται γοῦλ'. Μιὰ μέρα κοιμούνδου
 στὴ βοδιὰ τῆ κοριτσιοῦ καὶ κῆνο γεῖδε ἓνα γουτσὸ πὸν πήγαινε κατὰ τὸ πα-
 λάτ' καὶ γέλασε. Ρώτσε δηνά κῆνος τί γελᾶ.—Γῆρτασι ἀσκέρια καὶ βασιλέδες
 δῶ καὶ δὲν ἔκανάσι κὰν δίποτα. λέγει δονά καὶ ἔρκεται κι αὐτὸς ὁ κουτσός!
 —Ἐ, τώρα πρέπ' νὰ κλαῖς δῆνε λέγ', γιατί αὐτὸς πὸν ἔρκεται μονάχος κάτ'
 ἔν'. Θυμᾶσαι ἐγὼ ὄδε γῆρτα πὲ πόσους γῆρτα; Ἐτσ' κι αὐτός.

Γῆρτε ὁ κουτσὸς κοδά. Κατεβαίν' τὸ παιδί χτυπᾶ δονα μιὰ καὶ ἔγινάσι
 δυὸ ἀθροῶποι. Χτυπᾶ δονα ἄλληνα κι ἔγινάσι ἔτσ' πολλοί. Ἐπιασάσι τὸ
 παιδί καὶ ἔκανά δο παρτσάλια. Πήρασι τὴ πεδάμορφ' καὶ πήγασί δηνά τὸ
 βασιλὲ καὶ δὴν ἔκανε γυναίκα δου. Στὸ σπίτι τῆ babā του τῆ παπᾶ ἔδρεξε
 νερὸ ὁ ξερὸς ὁ τῆσουμές. Ἐρκεψε νὰ κλαίγ' ὁ παπᾶς καὶ γῆ παπαδιά. Παιρ-
 νουσι ἓνα βουκάλ' νερὸ ἀθάνατο καὶ τραβοῦσι. Περάσασι πὲ τὴ βάβω πὲ τὶς
 δρᾶκ' καὶ πὲ τὸ χωριὸ πὸν σκότωσε τὴ σκρόφα καὶ ἔσωσάσι στὸ παλάτ' αὐτὸ
 πὸν γήδανε τώρα ἔρμο. Βρίσκου τὸ παιδί δους παρτσάλια, παίρνουδα καὶ
 βάνου da στὴ σειρὰ δους γοῦλα καὶ χύνουσι ἀθάνατο νερό. Μάνι-μάνι τὸ
 παιδί σκώθηκε.—Ἄδε, παιδάκι μ', νὰ πᾶμε στὸ σπίτι μας.—Νὰ πάρτε, τίς λέγω
 νὰ πᾶτε στὸ σπίτι σας νὰ γλέπτε τὴ δουλειά σας. Ἐγὼ ἂ πάγω πὲ δῶ καὶ πέρα.

Πῆγε στὴ βρωτεύουσα πὸν γήδανε ἡ πεδάμορφ' ἔμαθε καὶ κείν' πὸν
 γῆρτε κῆνος. Φίκε μιὰ βοδιὰ τὸ παραθύρ' ἀνοιχτὸ καὶ οῤίχκε ὁ ἀρκουδὸ-

γιαννος μέσα και σκότωσέ τους γουλνούς και πήρε διηνα και διάβκε.

Ἐξήσασι καλά και κόμι καλά, πὲ τὰ μᾶς καλύτερα.

Γήμιον και γὼ κει κι ἔφαγα κι ἕνα κουπί φακή.

τοπούτσι (τὸ)=μεγάλο τόπι, ξυλένιο βαρὺ ραβδί μὲ μεγάλο κεφάλι. *παιδικιῶ-
νομαι*=ἐκδικιέμαι. *τοσοουμής* (ὁ)=τὸ πηγάδι. *σκρόφα* (ἡ)=ἡ ἀγριογουρούνα. *γέρο-
μαι*=ἐγείρομαι, *σηκώνομαι*. *σουρλάς* (ὁ)=ὁ λάρυγγας. *παρτσάλι* (τὸ)=μικρὸ κομμάτι.

ἌΟ χηριὸς και τὸ βασιλόπαιδο

(Ἀφήγηση Κωνστ. Γεωργ. Παπαγιάννη σαρανταπεντάρη)

Κόκκινη κλωστή δεμένη

δῶσ' τηνα κλωτσο νὰ γυρίσει,

στην ἀνέμη φυλιγμένη,

παραμύθι ν' ἀρκινίσει.

Καλησπέρα τῆ παραμυθιοῦ.

Μνιὰ φορὰ κι ἕνα γαιρὸ γήδανε ἕνας χηριὸς και γεῖχε ἕνα κορίτσ' και ὄδες μεγάλωσ' γήδαν' ἔμορφο και γήθελε νὰ τὸ πάρ' γυναίκα του. Τὸ κορίτσ' δένε γήθηλε και γύρεψε τῆ *babā* του νὰ τὸ κἀν' τρεῖς ἀλλαξιὲς ροῦχα, γῆ μνιὰ τῆς θάλασσας τὰ ψάρια νὰ ἔχ' ζγουραφισμένα, γῆ ἄλλ' τῆ οὐρανοῦ τὰ ἄστρα και γῆ ἄλλ' τῆ κἀβου τὰ λουλούδια και ἴκομα ἕναν ξυλένιο ἄθροπο. Ὁ *babās* γεῖχε τόσο μεράκ' γιὰ νὰ τὸ πάρ' τὸ κορίτσ' γυναίκα του και τὰ ἔκανε γοῦλα αὐτὰ ποὺ γύρεψε. Γιῦστερα πὲ τοῦτα ἔστρεξε τὸ κορίτσ' και ἀρκίνισε τὸ τουγούν'. Τὸ κορίτσ' πήρε τὰ κλειδιά πὲ τὸν ξυλένιο τὸν ἄθροπο και τὰ γεῖχε στῆ τζέπ' του. Τὸν ξυλένιο τὸν ἄθροπο γεῖχε δονα πὲ πίσω πὲ τῆ βόρτα. Ὁδε γήδανε νὰ γέν' τὸ τουγούν' ἄροστὰ πὲ τὸ στεφάνωμα, τὸ κορίτσ' ἔνοιξε τὸν ξυλένιο τὸν ἄθροπο και σέβκε μέσα. Χάθηκε ἡ νύφ'. Γιῦρεψάσι τῆ νύφ' πὲ δῶ πὲ κει και δὲν ἔν ἠύρασι κάμ πούποτες. Τί ἂ κἀν' γύστερα πὲ τοῦτο και ὁ *babās* ποὺ γήδανε και γαβρὸς και ἔχασε τῆ νύφ'! Παίρν' τὸν ξυλένιο τὸν ἄθροπο πὲ καμνιὰ μέρα γύστερα στὸ νῶμο και πήγε νὰ δὸν πουλήσ', ἐπειδὴς ἀνούφελος γήδανε πιά. Ὁδε τὸν πήγαινε στὸ δρόμο πέρασσε πὲ τῆ βασιλὲ τὸ παλάτ' πῶξω και φώναζε:—Πάρτε ἕναν ξυλένιο ἄθροπο. Ἐέβκε τὸ βασιλόπαιδο και ρώτησέ δονα. —Πόσο τὸ βουλεῖς; —Μνιὰ λίρα.

Τὸ βασιλόπαιδο δῶκε δονὰ τῆ λίρα και πήρε τὸν ξυλένιο τὸν ἄθροπο και δὸν ἔβαλε στὸ *vodá* του πὲ πίσ' πὲ τῆ βόρτα. Τῆ νύχτα τὸ βασιλόπαιδο ὄδε δὸ πήγαινάσι φαῖ γοῖ δοῦλες, ἔτρωγε και ὄ,τι πόμνησκε τὸ ἔβανε σὲ μνιὰ μεργιὰ φαῖ γιὰ ψωμί. Ὁδε κοιμούδου τὸ βασιλόπαιδο ἔέβαινε τὸ κορίτσ' πὲ τὸ ξυλένιο τὸν ἄθροπο και γῆπαιρνε τὸ φαῖ και τὸ ψωμί μέσα στὸν ξυλένιο τὸν ἄθροπο και κλειδωνε. Ἐέβκε τῆ μνιὰ βραδιὰ τὰ μεσάνυχτα, ἔέβκε και τὴν ἄλληνα. Θάμαζε τὸ βασιλόπαιδο τί γίνεται τὸ φαῖ και τὸ ψωμί και χολόσκανε πολὺ. Ἐπιασε κι ἔκοψε τὸ μικρὸ τὸ δαχτύλ' του τῆ τρίτ' βραδιὰ, γιὰ νὰ μὴ βορῆ νὰ κοιμηθεῖ, γιὰ νὰ δει τί γίνεται τὸ φαῖ και δὲ δὸ βρίσκει τὸ πουρνό. Τὰ μεσάνυχτα γλέπ' κι ἀνοίγ' ἕνα πορτὶ πὲ τὸν ξυλένιο τὸν ἄ-

ἄθροπο καὶ ξεβαίν' μνιὰ ὄμορφ' νύφ' πὲ μέσα στολισμέν' τὸ φουστάν', πὲ τῆ κάβου τὰ λουλούδια. "Αἶμα δὴ γεῖδε τὸ βασιλόπαιδο φοβήθηκε καὶ νούνζε τί ἂ κἀν'. Ξέβκε πρῶτα γῆ νύφ' καὶ πῆρε τὸ φαί καὶ τὸ ἔδειασε μέσα στὸν ξυλένιο τὸν ἄθροπο καὶ ξαναξέβκε νὰ πάφ' καὶ τὸ ψωμί. Δὲν ἐβάσταξε τὸ βασιλόπαιδο, πὸν γήγλεπε τῆ νύφ' καὶ σκώθηκε καὶ ἐπιασέ δηνὰ πὲ τὸ φουστάν'. Κεῖν' δὲ βρόχτασ' νὰ σφαλίσ' τὸν ξυλένιο τὸν ἄθροπο καὶ πόμνε στὰ χέρια τῆ βασιλόπαιδου. Γύστερα πῆρε δηνὰ γυναίκα δου. Τῆ ρωτοῦσε πῶς σέβκε μέσα στὸν ξυλένιο τὸν ἄθροπο. "Εκεῖν' ἀρκίνησε νὰ δὸν ἴφηγιέται πῶς καὶ τί βρέθηκε μέσα στὸν ξυλένιο τὸν ἄθροπο καὶ γήλεγε: — "Εγὼ γῆμου μοναχοκόρτσου καὶ πέθανε ἡ μάννα μου καὶ πόμνα ὄρφανὸ καὶ ἔγινα δέκα ὀχτὼ χρονῶ κι' ὁ babās μου γεῖπε με νὰ μὲ πάφ' γυναίκα. "Εγὼ δένε γῆθελα καὶ γύρεψά δουνα τρία φουστάνια καὶ αὐτόνα τὸν ξυλένιο τὸν ἄθροπο καὶ ὄσα γύρεψα μὲ τὰ ἔκανε γοῦλα. Γύστερα ἀρκίνησε τὸ δουγούν'. "Εγὼ σέβκα μέσα στὸν ξυλένιο τὸν ἄθροπο καὶ κρυβήθηκα. Γύστερα πῆρε με ὁ babās μου, ξέβκε μὲ πουλιοῦσε. Ξέβκες ἐσὺ πὲ τὸ παλάτ' καὶ δὸν γόρασες τὸν ἄθροπο.

Ζούσαισι καλὰ τὸ βασιλόπαιδο καὶ τὸ κορίτσ' μέσ' τὸ παλάτ'. "Ο babās τὸ ἔμαθε ὅτι τὸ βασιλόπαιδο γῆρε ἓνα κορίτσ' μέσ' τὸν ξυλένιο τὸν ἄθροπο. Τί ἂ κἀν' γύστερα; Γίνεται ἓνας ζητουλᾶς καὶ πὲ χωριὸ σὲ χωριὸ πῆγε μέχρη τὸ παλάτ' κι' σιάθηκε στὴ βόρτα τῆ παλατιοῦ καὶ γύρευγε καμνιὰ δουλειὰ καὶ τὸ λέγ' τὸ βασιλόπαιδο πὸν γῆδανε βασιλῆς τώρα:

—Καμνιὰ δουλειὰ νὰ μὲ δῶσς καὶ μένα νὰ ζήσω, γεῖμαι γέρος καὶ δὲ μπορῶ νὰ γεύρω δουλειὰ. Λέγ' τὸ βασιλόπαιδο: —Τί δουλειὰ νὰ σὲ βάλω νὰ κᾶνς; "Εχω δυὸ ἄλογα, σὰ βορεῖς. νὰ τὰ χουσιμεκιάνς, νὰ τὰ ταγιζς, νὰ τὰ ποτίζς; —Καλὰ, βορῶ, λέγει ὁ παπποῦς.

Πὲ γάλια πὲ γάλια πελέμα νὰ φτάσ' ὡς τῆ γάμαρ' πὸν κοιμούδου ὁ βασιλῆς μὲ τῆ γυναίκα δου. Τὸ βράδ' πὸν ἔτρωγάσι ψωμί γεῖδε ποῦ ἂ βάλ' τῆ βασιλῆ ἡ γυναίκα τὸ μαχαῖφ' της. "Εστρωσάσι νὰ κοιμοῦσι. Γῆ βασίλισσα γεῖχε κι' ἓνα παιδὶ μικούτσικο. "Επῆρε τὸ μαχαῖφ' ὁ παποῦς καὶ ἔσφαξε τὸ παιδί. Γύστερα ἔπρεσε καὶ κοιμούδου στὴ στρώση δου. Σηκώθηκασιν τὸ πουρνὸ καθανεῖς στὴ δουλειὰ δου. Φύλαξε γῆ βασίλισσα ὡς τις ὀχτὼ γῆ ὥρα καὶ τὸ παιδί δὲν ξύπνησε. Λέγ' τὸ βασιλῆ: —Γιατί τὸ παιδί δὲν ξύπνησε, νὰ μὴ γεῖναι ἄρρωστο; Πῆγαν μέσου καὶ γλέπ' τὸ παιδί σφραμένο. Φουγιᾶζ' τὸν ἄθροπο καὶ λέγει δουά:—"Ελα μέσα. Τὸ παιδί μας ἔναι σφραμένο! Ποιὸς τὸ ἔσφαξε δὲν ξαίρω. Φουγιᾶζ' τὸν παποῦ τὸ βασιλόπαιδο καὶ δόνε λέγ': —Γιατί, παποῦ, τὸ παιδί μας ἔναι σφραμένο πόψα πὸν γῆρτες καὶ σὺ μέσα καὶ κοιμήθηκες; Λέγ' ὁ παποῦς. —"Εγὼ δὲν ξαίρω κᾶν δίποτα. —Σὺ τὸ ἔσφαξες τὸ παιδί μας λέγει ὁ βασιλῆς. —Νὰ δοῦμ' τὰ μαχαίρια μας λέγ' ὁ παποῦς.

Γλέπουν τὰ μαχαίρια τους καὶ γῆδανε τῆς γυναίκας τῆ βασιλῆ ματωμένο. —Νὰ ποιὸς τ῔σφαξε τὸ παιδί σας, λέγ' ὁ παπποῦς. —Σὺ τὸ ἔσφαξες λέγ' ὁ βασιλῆς. —Πῶς τὸ ἔσφαξα ἐγὼ, ἀφοῦ τὸ μαχαῖφ' τῆς γυναίκας σου ἔναι μα-

τωμένο ; Δὲ σφάζς καὶ αὐτήνα. Αὐτὴ ἔσφαξέ δο.

Ὁ βασιλῆς ἤκασέ δονα τὸ βαποῦ καὶ τὴν ἔσφαξε. Παίρνει κι' ὁ παποῦς ἓνα κοφίν' βάν' τὸ παιδί καὶ τὴ μάνα μέσα καὶ τὸ παίρνει στὸ νῶμο καὶ πῆγε καὶ τὶς ἔρριξε μέσα στὸ ἄρατο τὸ βουνό. Διάβκε ὁ παποῦς πὲ κείνο τὸ δόπο. Τὸ κοφίν' ἔγινε παλάτ' καὶ νεστήθκασι καὶ ἡ μάνα καὶ τὸ παιδί καὶ τὶς δῶκε ὁ Θεγὸς ἕσα καλὰ ἔχ' στὸν κόσμο. Γῆ μάνα ἔκανε λάκκο καὶ ἔφαιν'. Τὸ μικρὸ ἔβανε μασούρια καὶ τραγούδγε καὶ νήλεγε, Θεγοῦ φώτιση : —Ὁ babās μου κρίτς τὴ μάνα μου πὲ τὸ βελέ κι' ὁ παποῦς μου κρίτς μένα πὲ τὸ βελέ. Καὶ πῆρε μας ὁ παποῦς μέσα στὸ κοφίν' καὶ ἔρριξέ μας στὸ ἄρατο τὸ βουνό, μὰ ὁ Θεγὸς δὲ μᾶς ἀπόρριξε μᾶς δῶκε γοῦλα τὰ καλὰ καὶ ζοῦμ'.

Γύστερα ζαβούνεψ' ὁ βασιλῆς κι' ἔστειλε στρατὸ νὰ πὰ νὰ κυνηγήσουσι ὅ,τι κυνήγ' εὔρωσι. Γήρσασι τρίγια τέσσερα πουλιά καὶ ὅδε γύρσασι γιὰ νὰ διαβοῦ γείδασι ἓνα γαπνό. —Τί καπνὸς νὰ ἔναι γήλεγάσι. Ἄ πᾶμε γίσια πὰ στὸ γαπνὸ νὰ δοῦμ' τί ἔναι. Πήγασι καὶ γείδασι ἓνα παλάτ' καὶ χτύπασι τὴ βόρτα καὶ ἔβκε, μνιὰ γυναίκα. —Τί θέλτε καὶ βροδάτε τὴ βόρτα ; —Χτύπασαμ' σήμερα τρίγια τέσσερα πουλιά, σὰ βορεῖς νὰ τὰ μαγερέψς, νὰ τὰ πάροουμ' μαγερεμένα, νὰ τὰ πᾶμ' τὸ βασιλέ, γιὰτ' ἔναι ζαβούνς.

Ἐκασε καὶ τὰ μαγέρεψε κι' ἔβαλε πὲ γοῦλα τὰ μυρωδικὰ καὶ γήδανε τόσο καλὰ πετυχημένα. Τὰ πήρσασι γύστερα καὶ πήγασι στὸ βασιλέ. Ἄμα ἔφαγε ὁ βασιλῆς πὲ αὐτὸ τὸ φαῖ δὸν φάνκε τόσο καλό, πολὺ νόστιμο καὶ φαριστήθηκε. Τὴν ἄλλ' τὴν ἡμέρα πῆρε τὶς στρατιῶτ' ὁ γίδιος ὁ βασιλῆς καὶ πήγασι πάλε σὲ κείνο τὸ δόπο νὰ κυνηγήσουσι. Σκότώσασι πάλε κυνήγια καὶ πήρσασι δα τὰ κυνήγια καὶ πήγασι πάλε στὸ παλάτ'. Χτύπασι τὴ βόρτα καὶ ξίβκε ἡ γυναίκα ἔξω. Ρώτσε τί θέλουσι καὶ τὴ γείπασι νὰ μαγερέψ' τὰ κυνήγια καὶ νὰ κάν' πολὺ φαῖ νὰ φᾶσι γοῦλ' μαζί ἐκεῖ. Ἐκασέ δο τὸ φαῖ καὶ ἔφαγάσι γοῦλ'. Τὸ παιδί τραγούδγε πάλε τὸ τραγούδ' δου. Ἦκσε ὁ βασιλῆς καὶ λέγ' δηνα τὴ γυναίκα : —Τί λέγ' τὸ παιδί. —Παιδί ἔναι καὶ χωρατεύγ'. —Μὰ αὐτὸ λέγ' τραγούδ'. —Τὰ παιδιὰ ἔτσι χωρατεύουσι, ὅ,τι ἔρτ' στὸ στόμα δους λέσι. Γῆρτε γῆ ὦρα πὸν ἔλα διαβοῦσι. Ὁ βασιλῆς κατάλαβε τὸ τραγούδ'. Παίρνει τὸ παιδί στὴν ἀγκαλιά δου καὶ λέγ' : Ἄδε νὰ πᾶμ' στὸ σπίτι μας, ἐσὺ γεῖσαι γυναίκα μ'. —Ἐγὼ δὲν ἔρχουμ' μαζί σ', λέγ' ἡ γυναίκα. —Ἐγὼ ἂ πάρω τὸ παιδί μ', λέγ' ὁ βασιλῆς, καὶ σὺ σὰ σὲ ρέζ' κάτσε δῶ. Πῆρε ὁ βασιλῆς τὸ παιδί στὴν ἀγκαλιά δου καὶ διάβκασι μαζί πὲ τὴ γυναίκα. Ἐτσι πὸν κατέβκασι πὲ τὸ παλάτ' χάθκε τὸ παλάτ'. Πήγασι γύστερα στὸ παλάτ' τὴ βασιλέ καὶ ἔκασασι. Λέγ' ἡ βασίλισσα τὴ βασιλέ : —Γεῖδες τί μᾶς ἔκανε κείνος πὸν γήφερες στὸ παλάτ' μας ; Σὲ γήλεγα τέτοιου παποῦδες νὰ μὴ τς ἐπρεμαζῶνς ; —Γιατί ; λέγ' ὁ βασιλῆς. —Αὐτὸς γήδανε babās μ' καὶ γῆρτε καὶ μᾶς ἔσφαξε τὸ παιδί καὶ ἔβαλε καὶ σένα κι' ἔσφαξες καὶ μένα. Πρόσταξε ὁ βασιλῆς καὶ γήφεράσι τὸ baboῦ στὸ παλάτ'. Τὸν ἔπιασε καὶ δὸν ἔδησε πὲ τὰ δυὸ χέρια καὶ πὲ τὰ πόδια στ' ἄλογα καὶ χτύπησέ δα πὲ μνιὰ καμτζικιὰ καὶ τὸν ἔ-

κανάσι τέσσερα τσεγκρέκια. Ἐξήσασι αὐτοὶ καλὰ καὶ μεῖς κόμ' καλὰ. Γήμου καὶ γὼ κεῖ καὶ με δώκασι μνιὰ κούπα φακὴ.

χοσομεκιάνω=ὕψηρετῶ, περιποιοῦμαι (οὖσ. χασμεκιάρης). *τσεγκρέκι* (τὸ)=κομμάτι. *πελές* (ὁ)=ἡ μελίδα, ὁ σουγιᾶς, τὸ μαχαίρι.

ΙΧ. Κουτσουβάκια (δίστιχα)

Τὰ κουτσουβάκια, γνωστὰ σὲ ἄλλα χωριά μετ' ὄνομα κοτήματα, βεγίτια, εἶναι δίστιχα εὐτραπέλα ἢ πειραχτικά πού τὰ τραγουδοῦν στὰ διάφορα γλέντια. Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀποκόμματα ἢ τὸ γύρισμα μεγαλύτερων τραγουδιῶν καὶ ἔχουν ἀρκετὴ χάρη καὶ πρωτοτυπία στὴν ἔμπνευσή τους. Λόγια ἀγάπης εἶναι τὸ κύριο περιεχόμενό τους. Καὶ στὴ ρίμα καὶ στὸ περιεχόμενο μοιάζουν πολὺ τὶς Κρητικὲς μαντινάδες.

- 1 —Θυμάσαι πού σὲ φίλησα πὲ πάνου πὲ τὴ ἄρτα
καὶ γήλεγες τὴ μάνα σου πὼς φώναζες τὴ γλῶκα ¹⁾.
- 2 —Θυμάσαι πού σὲ φίλησα πὲ πίσω τὸ κατοίκι ²⁾
καὶ γήλεγες τὴ μάνα σου πὼς φώναζες τὸ βλίκι ³⁾.
- 3 —Πὼς πρέπει τ' ἄσπρο τ' ἄλογο σὲ πράσινο λειβάδι,
ἔτσι πρέπει ἢ νυφάδα μας κοδὰ στὸ παλλικάρι.
- 4 —Πὼς πρέπει τὸ ριζόκουκκα μέσ' σ' ἄσημένα κούπα,
ἔτσι πρέπει ἢ νυφάδα μας πὲ τὰ χρυσὰ τὰ ροῦχα.
- 5 —Λιοφύρι θε νὰ γένω καὶ σκάλα νὰ περνᾶς,
κι' ἀπ' τὸ δεξί σου χέρι κρασι νὰ μᾶς κερνᾶς.
- 6 —Τὸ μάρμαρο κλαδεύγω τὴ βέτρα πελεκῶ,
καινούργια ἀγάπη κάμνω, παλιά δὲ βρατῶ.
- 7 —Κόρη μου, τὸ φεσάκι σου, πολὺ μὴ δὲ φουδῶνεις
καὶ πέφτου τὰ τριαντάφυλλα καὶ μένα θανατῶνεις.
- 8 —Ἄπὰ στὰ νύχια πορπατεῖς καὶ πὰ στὴ ματζουράνα,
ἀπὸ μακριὰ γνωρίζεσαι πού γεῖσαι δίχως μάνα.
- 9 —Σὺ π' αὐτοῦ καὶ γὼ πὲ δῶ νὰ χτίσουμε λιοφύρι,
γιὰ νὰ περνᾶν γοὶ ἔμορφες νὰ κάνουμε σεῖρι ⁴⁾.
- 10 —Φεῖδρα κι' ἀγκάθια πάτησα ἔδες νὰ σὲ γαπήσω,
καὶ τώρα πού σὲ γάπησα πὼς νὰ σὲ παρατήσω.
- 11 —Βασιλικὸς πλατύφυλλος κάται ἀπὰ στὸ ρέμα,
πᾶν τὰ κορίτσια στὸ νερό, γυρίζουν γαστρωμένα.
- 12 —Ἐδγα, κόρη μου, νὰ με δεῖς πούρτα στὸ μαχαλά σου,
χρυσὲς κορδέλλες σ' ἤφερα νὰ πλέξεις στὰ μαλλιά σου.
- 13 —Στὸ παραθύρι: στέκεσαι κι' ἔχεις κι' ἄλλες κοδὰ σου,
ἐσύ σαι ἢ τριαντάφυλλιά, γοὶ ἄλλες τὰ κλωνιά σου.

1) *Γλῶκα*=κλωσσα. 2) *κατοίκι* (τὸ)=ἡ κατοικία τοῦ χοίρου, ἢ κοτᾶρα. τὸ κομμάσι.—3) *βλίκι* (τὸ)=τὸ χοιρίδιο δέλφαξ. 4) *σεῖρι* (τὸ)=ἡ διασκεδάσις, σεργιάνι.

- 14 —Σὰ δὴν ἐλιά τῆ φουδωτῆ κρεμοῦδκι τὰ μαλλιά σου,
καὶ σὰ δὲ μοσκολίθανο μυρίζει ἢ ἀγαλιά σου.
- 15 —Τῆ βαρβουνοῦ τὸ κόκκαλο νὰ κάτσει στὸ λαιμό σου,
ν' ἀποῦ δὲ μ' ἔδωκες φιλι ἀπὸ τὸ μάγουλό σου.
- 16 —Τῆς θάλασσας τὰ κύματα κτυποῦ στὶς καναράδες ¹⁾
καὶ τῆς ἀγάπης τὰ θυζιά τρίζουν σὰ μακαράδες ²⁾).
- 17 —Ἄσπρο γαρούφαλλο κρατῶ γυρεύγω νὰ τὸ βάψω,
κι' ἄ δὲ πετύχω στὴ βογιά πολλές καρδιές ἀ κάψω.
- 18 —Ἀγάπη μου, πουλάκι μου, μικρὸ μου περιστέρι,
γιατί, πουλί, δὲ μ' ἀγαπᾶς, κάμ' ἔχεις ἄλλο ταῖρι,
- 19 —Τῆς τριανταφυλλιᾶς τὰ φύλλα νὰ κάνω φορεσιά,
νὰ δὲ θάλω νὰ περάσω, νὰ σὲ κάψω τῆ καρδιά.
- 20 —Ἀγάπες δέκα τέσσαρις μὲ θάλασι στὴ μέση
κι' ὅποια μὲ δώσει τὸ φιλι ἐκείνη μὲ κερδαίσει.
- 21 —Γαρούφαλλο γαρυφαλλιᾶς καὶ κανελιᾶς κανέλλα,
ἔχω ἀγάλες ἀνοιχτές, ὅποτε θέλεις ἔλα.
- 22 —Ἐχεις τετράξαθα μαλλιά στὶς πλάτες σου ριχμένα,
ἀγγέλοι τὰ χτενίζουσι μὲ διαμαντένια χτένια,
- 23 —Καρσί μου γῆριτες κι' ἔκατσες σὰ γήλιος σὰ φεγάρι
καὶ ρούφηξες τὸ αἷμα μου σὰ δὲ στεγνὸ σφουγάρι.
- 24 —Ἐλα κοτά μου κάθησε, τίποτα δὲ σὲ κάνω
τὰ μαγουλάκια σου ἀ φιλω καὶ τὰ θυζιά σ' ἀ πιάνω
- 25 —Δὲ σ' ἔλεγα πουλάκι μου, σὰ δὲ σὲ διῶ πεθαίνω
καὶ τώρα, κακομοίρα μου, ψωμί δὲ σὲ χορταίνω.
- 26 —Ἐφές γεῖδα στὸν ὕπνο μου, προφές στὸ ὄνειρό μου,
ποῦ γεῖχες τὰ μαλλάκια σου τριγύρα στὸ λαιμό μου,
- 27 —Καμάρι, ποῦ ταιριάζουμε ἑμεῖς μινιά ἐλικία,
σὰν οἱ λαθάδες οἱ χρυσὲς φέγγου στὴ Μπανεγία.
- 28 —Τραγοῦδησε, τραγουδιστή, ν' ἀκούσω τῆ λαλιά σου,
νὰ πεταχτῶ σὰ βέρδικα νὰ ρτῶ στὴν ἀγαλιά σου.
- 29 —Γήθελα νὰ σ' ἀδικώσω μέσ' τῆ σούδα τῆ στενή,
νὰ τσιμπήσω, νὰ φιλήσω, τὸ κορμί σου τὸ παχύ.
- 30 —Τὸ χέρι σου τὸ παχουλὸ πῶχει φαρδὺ μανίκι,
Ἄς τὸ κοιμούμου μινιά βραδυὰ κι' ἄς πλιέρωνα καὶ νοῖκι.
- 31 —Σ' αὐτὸ τὸ σπῆτι τ' ἄψηγλὸ πῶχει σταυρὸ καὶ βούλλα,
ἔλοι γαποῦσι τῆ γυρά καὶ γὼ γαπῶ τῆ δούλα.
- 32 —Κόρη μου, μὴ βικραίνεσαι ν' ἀποῦ σὲ λέσι μαύρη
καὶ τὸ πιπέρι μαῦρο ναι πουλιέται μὲ τὸ δράμι.

1) *καναράς* (ὁ)=δ βράχος. 2) *μακαράδες* (οἱ)=τὰ καρούλια ἀπὸ τὰ ὅποια περνᾷ ἡ κλωστή ποῦ συγκρατεῖ τὰ μιτάρια τοῦ ἀργαλειοῦ.

- 33 — Ζῆτα ζώνουμαι τὰ φείδια ¹⁾ 37 — Γιά σένα γώ, γιά σένα γώ,
για τὰ δυό σου μαῦρα φρύδια. τραβῶ μαχαίρι νά σφαγῶ.
- 34 — Ἄλφα λέγω καί διαβάζω 38 — Γεῖπα το καί πάλ' τὸ λέγω,
για τὰ σένα νεστενάζω. μέ τυραγνεῖς καί κλαίγω.
- 35 — Γιά σένα κι' ὄχι γι' ἄλλοινα, 39 — Στὸ Κωστή ν' ἐβγαίνου ἔμορφες,
τραβῶ καημὸ μέγαινα. στὸ Μπερδέγο οἱ τρυγόνες,
36 — Γιά σένα Ρούσσα καί ξαθὴ καί μέσ' τὸ Παλιογάλαζο,
τραβῶ μαχαίρι καί σπαθί. γιομάτο ἀχελῶνες.

Χ. Τραγούδια Κωστιανὰ

Σημείωμα.—Εἶναι ἀλήθεια πὸς ἀπὸ τὸ τραγούδι, ἅμα λείπει ἡ μουσικὴ ἔχει πολὺ μικρότερη κανεὶς τὴν καλαισθητικὴ ἀπόλαυση ποὺ μᾶς χαρίζει ἢ πὸς γνήσια αὐτὴ καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωση τῆς λαϊκῆς ψυχῆς. Οἱ στίχοι καταγραμμένοι μόνον μὲ τὰ ἄψυχα γραφικὰ σημάδια μᾶς βοηθᾶνε στὸ νὰ μπουῖμε στὸ νόημα τοῦ τραγουδιοῦ καὶ νὰ ὑπονοήσουμε τὶς ψυχικὰς διαθέσεις ποὺ θέλει ν' ἀπεικονίσει, ἀλλὰ δὲ μποροῦν νὰ μᾶς μεταδώσουν ἀκέρεια τὴν καλαισθητικὴ συγκίνηση, τὸ βαθύτερον καὶ ἀγνότερον ἐκεῖνο παλμό, ποὺ ἐδόνθησε τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ καὶ τὴν ἔκαμε νὰ τραγουδήσει τὴ χαρὰ τῆς, τὴ λύπη, τὸν πόνο, τοὺς πόθους, τοὺς καημοὺς, τὸν ἐνθουσιασμό ἀπὸ τὴν καθημερινὴ δουλειὰ καὶ τὰ ὅμοια. Τὴν ἔλλειψη αὐτὴ τὴν παρουσιάζει καὶ ἡ συλλογὴ μᾶς ἀπὸ Κωστιανὰ τραγούδια. Μὲ ἄλλὰ λόγια μονάχα σημειώνουμε ἐδῶ πὸς εἶναι δύσκολο νὰ περιγραφεῖ ἡ συγκίνηση ποὺ δοκιμάζει κανένας, ὅταν ἀκούει τοὺς Κωστηλῆδες νὰ τραγουδοῦν μὲ τὸν ἀργὸ καὶ ἐκφραστικώτατο ρυθμὸ τὰ τραγούδια τους, γεμάτοι ἐκσταση καὶ πάθος, σὰ λαὸς μὲ πολὺ μυστήριον στὴν ψυχῇ, ὁρμὲς καὶ πάθη καταπιεσμένα, ποὺ πληθωρικὰ ἐκδηλώνονται σὲ στιγμὲς τέτοιες.

Α'. Τοῦ τραπεζιοῦ ἢ τῆς παρέας

1. Τὰ δυὸ ἀδέρφια

(Ἀπαγγελία Νικολ. Παπαθεοδώρου)

- Ἄλλο τι ἐδὲ ζούλεψα εἰς τὸν ἀπάνου κόσμο,
σὰ δ' ἄλογο τὸ λήγορο καὶ τᾶξιο τὸ ζευγάρι,
καὶ τὴ γυναῖκα τὴ βισιτὴ ποὺ νὰ τιμᾶ τὸν ἄδρα.
Εἶταν δυὸ ἀδέρφια γαρδικὰ καὶ πολυαγαπημένα
5 κι' ὁ πειρασμὸς τοὺς θάλθηκε γιὰ νὰ ξεχωριστοῦνε.
Εἶταν μινὰ λαβρὴ, μινὰ Κυργιακὴ, μινὰ πίσσημος ἡμέρα
βγήκεν ἡ κόρη ἀπ' τὸ λουτρό κι' ὁ νιὸς ἀπ' τ' ἀργαστήρι,
γοῖ δυὸ συναπαδέθησαν σὲ ζῶμερα μονάχοι :

1) Ὑπάρχουν εἴκοσι τέσσαρα διστίχα ποὺ ὁ πρῶτος τους στίχος ἔχει ἀρχικὴ λέξη ἕνα γράμμα τοῦ ἀλφαθήτου. Δυστυχῶς δὲν τὰ ἐνθυμοῦνται οἱ Κωστιανοὶ ποὺ συναντήσαμε.

- Νύφη μου κάπως σ' ἀγαπῶ, νύφη μου κάπως σέ θέλω.
 10 —"Ἄν ἴσως σὺ μὲ ἀγαπᾷς κι' ἂν ἴσως γὼ σέ θέλω,
 τὸν ἀδερφό σου σκοτίωσε γυναίκα νὰ μὲ πάρεις.
 —Καὶ σὺν δὲ δίκιο νὰ τοῦ θρῶ γιὰ νὰ τονὲ σκοτιώσω ;
 —Ἐσᾶς Θεγὸς σᾶς ἔδωσε ἀθέλια καὶ χωράφια,
 σὺρε γιὰ νὰ μοιράσετε τ' ἀβελοχώροφά σας,
 ἀπὸ τίς ἄκρες δῶσ' τὸνα καὶ μέσ' τὰ παλιοπύργια,
 θπου θουρκλά καὶ καρπερὰ στὸ μέρος τὸ δικό σου,
 Τὸ μαῦρο καθαλίκεψε καὶ στὸ χωράφι πάγει.
 —Καιρὸς γῦρτε, ἡρὲ Κωσταδῆ, καιρὸς νὰ χωριστοῦμε,
 ἔλα γιὰ νὰ μοιράσουμε τ' ἀβελοχώροφά μας.
 20 Ἐπὸ τίς ἄκρες πάρε σὺ καὶ μέσ' τὰ παλιοπύργια,
 θπου θουρκλά καὶ καρπερὰ στὸ μέρος τὸ δικό μου.
 —Γιατί, γιατί ἡρὲ ἀδρεφέ, γιατί μοιράζεις ἔτσι ;
 Ἐν γιὰ νὰ μοιράσουμε ἔπως μοιράζ' ὁ κόσμος,
 πάρ' ἀπ' τίς ἄκρες ἀδρεφέ, γιατί ἀ σκοτωθοῦμε.
 25 —Χαλάλι σ' ἀδρεφούλη μου, ἔλα δικά σου γεῖναι,
 πκρά νὰ ξεχωρίσουμε, πάρε καὶ τὰ δικά μου,
 Τὸ ἡῆρε τὸ παράπονο καὶ κάθεται καὶ κλαίει,
 τὸ μαῦρο καθαλίκεψε καὶ στὸ χωριὸ γυρίζει.
 —Νύφη μου, φέρε μου νερὸ νὰ πλύνω τὸ σπαθί μου
 30 ἀπὸ τὸ αἶμα τὸ πολὺ τὸ αἶμα τ' ἀδερφοῦ μου.
 Αὐτὴ ἀπ' τὴ βολλὴ χαρὰ κι' ἀπ' τὴ μεγάλη βία,
 τὸ μαστραπὰ εὐθύς ἄρπαξε κρασί ἔτανε γιομάτος.
 Ἐπ' τὰ μαλλιά τὴν ἔπιασε λειανὰ λειανὰ τὴ γόθει,
 τὴν ἔκοψε τὴν ἔλιασε στὸ μῦλο τὴ βαγαίνει.
 35 —Ἄλεσε, μῦλε μ' ἄλεσε, τῆς κόρδας τὸ κεφάλι,
 κάνε τ' ἀλεύρι κόκκινο καὶ τὴ βχοσπάλη μαύρη,
 νᾶχουν φκιασίδι οἱ ἔμορφες νὰ θάνου κοκκινάδι,
 νᾶχου καὶ οἱ γραμματικοὶ μελάνι νὰ δὲ λέσι.

βουρκλά (τά)=τὰ ἐλώδη.

2. Ὁ σκλάβος

- Ἐρχόμαστε π' Ἀνατολὴ σὲ μιὰ χρυσὴ φηγιάδα,
 πέδε πασάδες γείχαμε π' ὄμορφα τραγουδοῦσαν,
 καὶ εἶχαμε σκλάβους ἔμορφους, στὰ σίδερα δημένους,
 στὰ σίδερα, στίς ἄλυσσες, στίς κλάπες τὰ ποδάρια.
 5 Τὰ κεῖ ποὺ ἀρμενίζασι, τὰ κεῖ ποὺ ἀρμενίζου,
 ὁ σκλάβος ἀνχοτέναξε καὶ στάθηκ' ἡ φηγιάδα,
 κι' ὁ βῆς τὸ κατάλαβε πὲ μέσ' τὴ γάμαρῆ δου

- καὶ πηλογγήθηκε καὶ λέει αὐτὸ τὸ λόγο λέγει :
- Ποιὸς εἶταν π' ἀναστέναξε καὶ στάθηκε ἡ φιργάδα ;
- 10 "Ἄν ἔν ἀπὸ τοὺς ναῦτες μου τὴ ρόγα δου νὰ δώσω,
κι' ἂν ἔν ἀπὸ τοὺς σκλάβους μου νὰ δόνε ξεσκλαβώσω.
— Ἐγὼ ἤμαν π' ἀναστέναξα καὶ στάθηκ' ἡ φιργάδα.
— Σκλάβε μ' πεινάς, σλάβε μ' διψᾶς, σκλάβε μ' ρούχα δὲν ἔχεις;
— Οὔτε πεινώ, οὔτε διψῶ, οὔτε ρούχα μὲ λείπου,
- 15 τὸ δόπο μου θυμήθηκα, τὴ δόλια μου γυναῖκα,
πῶμου τριγιῶ μεργιῶ γαβρός, δώδεκα χρόνια σκλάβος,
καὶ τώρα τὴ γυναῖκα μου μ' ἄλλον τὴν εὐλογοῦνε.
— Σκλάβε μου γιὰ τραγούδησε, γιὰ νὰ σὲ λευτερώσω.
— Πόσες φορὲς τραγούδησα, μὰ λευτεριά δὲ γεῖδα,
- 20 μ' ἂν ἔναι γιὰ τὴ λευτεριά ἃ ξανατραγουδήσω.
"Ἄς πάρω τὸ λαοῦτο μου, τὸ δόλιο ταβουρά μου,
νὰ τραγουδήσω θλιβερά, νὰ παίξω πικραμένα,
νὰ τραγουδήσω καὶ νὰ πῶ γιὰ τῆς σκλαβιάς τὰ πάθη,
πῶμαν τριγιῶ μεργιῶ γαμπρός, δώδεκα χρόνια σκλάβος,
- 25 καὶ τώρα τὴ γυναῖκα μου μ' ἄλλον δὴν εὐλογοῦνε.
Δώδεκα χρόνους ἔκανα στῆς ἡαρχαριᾶς τὸν ἄμμο
κι' ἔννιὰ καρυδιὲς ἐφύτεψα στῆς φυλακῆς τὴ ἡόρτα
κι' ἀπ' τίς ἔννιὰ καρπὸ φαγα, μὰ λευτεριά δὲ γεῖδα.
"Ἄν ἔχεις γυναῖκα καὶ παιδί, πασᾶ, λευτέρωσέ με.
- 30 Χίλια φλουριά τοῦ χάρισε κι' ἔν' ἄλογο δὸν δίνει.
Πήδηξε καθαλίκεψε σὰν ἄξιο παλλικάρι
κι' ὥστε νὰ πεῖ ἔχετε γειὰ σαράδα μίλλια πήρε,
κι' ὥστε νὰ πούνε στὸ καλὸ ἄλλα σαράδα πέδε.
Στὸ δρόμο ἔπου πήγαινε, στὴ στράτα τοῦ περπάτηε,
- 35 ἕνα γέροδα ἀδάμωσε πούχε ἀργατιά στ' ἀμπέλι.
— Πές με νὰ ζήσεις γέροδα, ποιανοῦ ἔναι αὐτὸ τ' ἀβέλι ;
— Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς κουρουκλιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ Γιαννάκη,
ποῦναι τριγιῶ μεργιῶ γαβρός, δώδεκα χρόνια σκλάβος,
καὶ τώρα τὴ γυναῖκα δου μ' ἄλλο δὴν εὐλογοῦσι.
- 40 — Πέ με, νὰ ζήσεις, γέρο μου, προχαίνω εἰς τοὺς γάμους ;
— "Ἄν ἔν ὁ Βάθιος ¹⁾ σου γοργὸς στὴν ἐκκλησιὰ τοὺς φτάνεις,
κι' ἂν ἔν ὁ Βάθιος σου ὀκνός, στὸ σπίτι τοὺς προκάνεις.
Βαρεῖ διτσιὰ τὸ ἄλογο στὴν ἐκκλησιὰ τοὺς φτάνει,
τ' ἄλογο ἐχλιμίτισε στῆς ἐκκλησιᾶς τὴ ἡόρτα.
- 45 — Στὴ ἡάντα ἡάντα γοῖ ἄρχοντες, στὴ ἡάντα καὶ παπάδες,

1) Βάθιος=ὄνομα ἀλόγου.

τ' ἄλογο ποῦ χλιμίτισε σὰν τῆ καλοῦ μου μνοιάζει.
Τὰ δυὸ ἀγκυλιασθήκασι σὰ δυὸ κεριὰ σβυστήκαν.

Σημ.—Παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ βλ. Λαογρ. 1Α' 615.

3. Ἡ κόρη μὲ τὸν πολλαπαῶ

- Μάννα μου κεῖ ποῦ κάθουμου κι' ἔκανα τὸ πλουμί μου,
ζήτηξαν τὰ χεῖλη μου νερὸ νὰ πγιοῦ στὴ θρύση.
Πάγω στὴ χρυσοπηγὴ νὰ πγιῶ και νὰ γιομίσω,
βρίσκω τὸν ἀγαπῶ ἐκεῖ στὰ ρίδια ποῦ κοιμούνδου.
- 5 Παίρνω νερὸ και λούζω δον, μαδῆλι και σκουπιῶ δον.
—Τί μὲ φιλεῖς, βρὲ κόρη μου, τὴν Κυργιακὴ βλογοῦμαι,
κι' ἄ δὲ βερηφανεύεσαι, ἔλα κουμπάρισά μου.
Δὴ πήρε τὸ παράπονο στὴ μάννα δης πηγαίνει,
κι' ἦ μάννα δης τὴν ἐρωτᾷ κι' ἦ μάννα δης τὴ λέγει :
- 10 —Τ' ἔχεις κόρη μου, και θλίβεσαι και γεῖσαι δακρυσμένη ;
—Μάννα τὸν ἀγαπῶ βλογοῦ και τὸν ἀρρεβωνιάζου,
μὲ κράζει και κουμπάρισω, τὰ στέφανα ν' ἀλλάξω.
—Κόρη, ἔχεις πόδια νὰ σταθεῖς και κεφαλὴ νὰ κλίνεις,
ἔχεις και γοργοδάχτυλα τὰ στέφανα ν' ἀλλάξεις ;
- 15 —Μάννα ἔχω πόδια νὰ σταθῶ και κεφαλὴ νὰ κλίνω,
ἔχω και γοργοδάχτυλα τὰ στέφανα ν' ἀλλάξω.
Τρεῖς μέρες ἐστολιζόνδαν, τρεῖς μέρες και τρεῖς νόχτες.
Βάζει τὸ γήλιο πρόσωπο και τὸ φεγάρι στηθος,
τὸν ἄμμο τὸν ἀμέτρητο βάζει μαργαριτάρι,
- 20 κάνει στεφάνι δλόχρυσο κεργιὰ μαλαματένια,
και δαχτυλίδι πυργωτὸ νὰ ῥέσει τῆς κουμπάρας.
Παίρνει και πάει στὴν ἐκκλησιὰ τὰ στέφανα ν' ἀλλάξει,
παπᾶς τῆ γεῖθε κι' ἔσφαλε διάκος και καλονάρχος
και τὰ μικρὰ ψαλτόπουλα πάψαν τὸ κυριελέησον,
25 κι' ὁ καημένος ὁ γαβρὸς λιγοθυμιὰ τοῦ δίνει.
Ψάλε, παπᾶ μου, πῶς ἔψαλλες, διάκε και καλονάρχα,
και σεῖς μικρὰ ψαλτόπουλα λέτε τὸ κυριελέησον,
και σύ, καημένε μου γαβρέ, κάτσε νὰ σὲ βλογήσου.
—Παπᾶ μ', ἂν εἶσαι χριστιανὸς κι' ἂν εἶσαι βαπτισμένος,
μετάλλαξε τὰ στέφανα και θάλτα τῆς κουμπάρας.
—Καλῶς τῆ θυγατέρα μου, τῆ γαλομοιρασμένη,
ποῦ πήγε γιὰ κουμπάρισα κι' ἦρτε στεφανωμένη.

πλουμί (τό) = τὸ κέντημα (πλουμίζω, πλουμιστός).

4. Ἡ πιστὴ γυναῖκα

(Ἀπαγγελία Γ. Πητικόπουλου, λύρατζη καὶ γάϊδατζή τοῦ Κωστή)

- Χάραξε γῆ ἀνατολὴ κι' ἔφεξε γῆ δύση,
 πᾶν τὰ πουλάκια στὸ βοσκιὸ καὶ γῆ ἀγαπῶ στὴ θρύση,
 παίρνει κι' ὁ νεῖός τὸ Βάθιο δου καὶ πὰ νὰ δὲ ποτίσει.
 —Γιὰ διάσυρε, κόρη μου, νερό, νὰ πρῶ ἐγὼ κι' ὁ Βάθιος.
 ὦ Σαράδα στάμνες διάσυρε στὰ μάτια δὲ δὴ γεῖδε,
 ἄλλες σαράδα τέσσερις δὴ γεῖδε θαρυσμένη.
 —Τ' ἔχεις, κόρη μου, καὶ χλίβεσαι καὶ θαρυναστενάζεις ;
 —Ἐχὼ ἄδρα στὴ ξενιτεῖα τώρα δώδεκα χρόνια,
 οὔτε γράμμα μ' ἔστειλε, οὔτε γραφὴ μὲ στέρνει.
 10 —Κόρη μ' ὁ ἄδρας σου πέθανε στῆς Πόλης τ' ἀργαστήρι,
 τὰ μάτια μου δὲν εἶδασι, τὰ χέρια μου δὲν θάψα,
 καὶ γὼ τοῦ δάνεισα πανὶ κ' ἦρτα νὰ μὲ τὸ δώσεις.
 —Σὰ δόνε δάνεισες πανὶ διπλὸ νὰ σὲ τὸ δώσω.
 —Καὶ δόνε δάνεισα κερί κ' ἦρτα νὰ μὲ τὸ δώσεις,
 15 καὶ δόνε δάνεισα φιλή κ' ἦρτα νὰ μὲ τὸ δώσεις.
 —Ἄν δόνε δάνεισες κερί διπλὸ νὰ σὲ τὸ δώσω,
 κι' ἂν δόνε δάνεισες φιλή τρέχα καὶ γύρευέ δα.
 —Κόρη μ' ὁ ἄδρας εἶμ' ἐγὼ, ἐγὼ εἶμ' ὁ καλός σου.
 —Ἄν εἶσαι σὺ ὁ ἄδρας μου κι' ἂν εἶσαι ὁ καλός μου,
 20 πέ με σημάδια τῆς αὐλῆς κ' ὕστερα νὰ πιστέψω.
 —Ἐχεις μηλιά στὴ βόρτα σου καὶ κλῆμα στὴν αὐλή σου
 καὶ μέσ' τῆ μέσ' τὸ σπῆτι σου χρυσὴ καθήλα φέγει.
 —Διαβάτης γήσου πέρασες, γείτονος σὲ τὸ εἶπα,
 πέ με σημάδια τῆ κορμιού κ' ὕστερα νὰ πιστέψω.
 25 —Ἐχεις ἐλιά στὸ μάγουλο, ἐλιά στὴν ἀμασκάλη
 καὶ μέσ' τῆ μέση τὸ κορμὶ γήλιος καὶ τὸ φεγάρι.

5. Ἡ ἀγάπη

- Σαράδα πέδε Κυριακές, δέκα ὀχτὼ Δευτέρες,
 δὲ γεῖδα τὴν ἀγάπη μου τώρα πέδ' ἔξι μέρες.
 Ἄ δὲ δὴ διὼ καὶ σήμερα, στὰ ξένα μὲ δὴ βῆρα,
 τώρα ἄ φάγω καὶ ἄ πιῶ, ἄ παίξω, ἄ γελάσω,
 ὦ τώρα ποῦδρα τοὺς φίλους μου, ποῦδρα τοὺς ἐδικούς μου.

6. Ἡ Κυρὰ Βδοικιά

Ἀνάμεσα στὸ Μπέτογλου κι' ἀνάμεσα στὴν Πόλη,
 Κυρὰ Βδοικιά πουλεῖ κρασί, πουλεῖ κρασί μοσκάτο,

10. Ὁ ἄγουρος

(Ἀπαγγελία Κωνστ. Γ. Παπαγιάννη)

- Ἄγουρος πέτρα πελεκᾶ με τὸνα δου τὸ χέρι,
 κόρη ξαθὴ ν' ἐπέρασε καὶ δὸ γαλημερίζει.
 —Ν' ἄγουρέ μ', πῶν' τὸ χέρι σου καὶ πελεκᾶς με τὸνα ;
 —Τί νὰ σὲ πῶ, κόρη ξαθὴ, τί νὰ σὲ μολοῖσω,
 5 πέδε μικρὲς ν' ἐφίλησα καὶ δέκα παφρεμένες,
 καὶ δέκα πέδε λεύτερες κι' ἐννιά ρεθωνιασμένες,
 νὰ φίλου καὶ τοῦ λόγου σου κι' ἄς μ' ἔκοφταν καὶ τ' ἄλλο,
 στὸ γρεμὸ ἄς με γρεμούσασι, στὴ θάλασσα ἄς πέφτα,
 ἄς μ' ἔτρωγε ἢ θάλασσα, τῆς θάλασσας τὰ ψάρια,
 10 πάλε τὰ κοκκαλάκια μου μονάχα δους ἂ σμίξου.

11. Ὁ ἀποδιωγμένος γυιὸς

(Ἀπαγγελία Γ. Κυρπῆ)

- Διώχνεις με, μάννα, διώχνεις με, κι' ἀλήθεια λαχταρᾶς με,
 σήμερα κι' αὔρι ἐδῶ μαι κι' ἀκόμη ἕνα Σαββάτο,
 τὴ Κυριακίτσα τὸ πρωὶ ἂ πάρω νὰ παγαίνω,
 νὰ μαραθοῦν τὰ μάτια σου τίς δρόμους νὰ φυλάεις,
 5 νὰ μαραθοῦν τὰ χεῖλια σου διαβάτες νὰ ρωτάεις.
 —Διαβάτες ποῦ διαβαίνετε καὶ ποῦ συχνοπερνᾶτε,
 κάμ' εἶδατε τὸ γυιόκα μου, τὸ γυιό μου τὸ Γιαννάκη ;
 —Κά στὸ γιαλὸ τὸν εἶδαμε, γήφανε ξαπλωμένος,
 μαῦρα πουλιά τὸν ἔτρωγαν κι' ἄσπρα τὸν δριγυρίζου,
 10 κι' ἕνα πουλι καλὸ πουλι στέκεται καὶ λογιάζει,
 κι' ὁ νιὸς ἀπηλογήθηκε κι' αὐτὸ τὸ λόγο λέγει :
 —Γιὰ δὲν δρῶεις καὶ σὺ πουλί, πὲ ἀδρειωμένου πλάτη,
 νὰ κάνεις πῆχου τὸ φτερό καὶ πιθαμὴ τὸ νύχι ;
 Κάνε τὸν οὐρανὸ χαρτί, τὴ θάλασσα μελάνι,
 15 κάτσε καὶ γράψε μνιὰ γραφή, πικρὴ φαρμακωμένη,
 καὶ στείλε τὴν ἀγάπη μου γιὰ νὰ μαυροφορέσει.

Σημ.—Ἄλλη παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ μετὰ τὸν τρίτο στίχο λέγει :

Μὲ τὰ πουλάκια τὰ καλὰ καὶ μὲ τὰ χελιδόνια,
 ποῦ πᾶσι κι' ἔρχουσαι στεργιάς μὲ λάσπες καὶ μὲ χιόνια,
 καὶ σὺ, μαννέ μου, νὰ στολιστεῖς, στὴν ἐκκλησιά νὰ πάγεις,
 νὰ ἴδεις τίς νιούς, νὰ ἴδεις τίς νιές, νὰ ἴδεις τὰ παλλικάρια,
 νὰ ἴδεις καὶ τὸ στασίδι μου μαῦρο σκοτεινιασμένο,
 καὶ νὰ γυρίσεις νὰ σταθεῖς στῆς ἐκκλησιάς τὴ ἕρτα,
 καὶ τὰ πουλάκια νὰ ρωτᾶς κι' οὔλα τὰ χελιδόνια.

—Πουλάκια μ' τῆς Ἀνατολῆς, χελιδόνια μου τῆς Δύσης,
 (συνεχίζεται τὸ τραγοῦδι στὸν ἔβδομο στίχο τῆς παραπάνω παραλλαγῆς).

12. Ὁ Μικροκωσταδῖνος

(*Απαγγελία Κων. Ἀραμπατζῆ)

- Ὁ Κωσταδῖνος ὁ μικρὸς ὁ Μικροκωσταδῖνος,
 μικρὸ δὸν εἶχε ἢ μάννα δου, μικρὸ δ' ἄρρεθωνιάζει,
 μικρὸ δὸν γῆρτε μήνυμα στὸ βόλεμο νὰ πάγει.
 Νύχτα σελώνει τ' ἄλογο, νύχτα τὸ καλιθώνει,
 5 βάζ' ἀσημένια πέταλα μαλαματένιες λόθρες
 καὶ τὸ τσικίτσι πού χτυπᾶ ἔλο μαργαριτάρι,
 τῆ μάννα δου παρέγγερνε τῆ μάννα δου δὴ λέγει.
 —Μάννα μου, τῆ γαλήτσα μου, μάννα μου τῆ γαλή μου,
 ἀργὰ δὴ δίδε γιὰ πρωί, ἀργὰ τὸ μεσημέρι
 10 καὶ τὸ γηλιοβασίλεμα νὰ στρώνεις νὰ κοιμᾶται.
 Ἄκόμα δὲν ἐξέβηκε κανένα μίλι τόπο,
 πὰ στὸ σκαμνὶ δὴν ἔκατσε τριγύρω δὴνε παίρνει,
 παίρνει τ' ἀργυροψάλιδο καὶ τὰ μαλλιά δὴς κόφτει
 καὶ γούγλα δὴνε φόρσεσε δουγιάγα δὴνε δῶκε,
 15 δὴ δίνει δέκα πρόβατα καὶ κείνα ψωριασμένα,
 δὴ δίνει... δυὸ σκυλιὰ καὶ κείνα λυσοσιασμένα,
 κάτσε καὶ τῆ παρέγγερνε, κάτσε δὴ παρεγγέρνει :
 —Ἄ δὲ δὴ κάνεις ἑκατὸ κι' ἄ δὲ δὴ κάνεις χίλια,
 τὰ σκυλιὰ ἑβδομήδεα δυὸ, στίς κάβους μὴ γατέβεις.
 20 Στὸ δρόμο ἔπου πήγαινε, τὸ νε σταυρό δὴς κάνει,
 ἔλα Χριστέ καὶ Παναγιὰ μὲ τὸ μονογενῆ σου,
 στὸ θουνὸ πού θρίσκομαι νὰ φτάνει γῆ εὐκὴ σου.
 Ἄρνάδα ἀρνάδα γέννησε, ἀρνάδα πέδε δέκα,
 γινηκὴν πρόβατα ἑκατὸ χίλια καὶ πεδακόσια,
 25 καὶ τὰ σκυλιὰ ἑβδομήδεα δυὸ, στίς κάβους ἑκατέβη,
 κι' ὁ Κωσταδῆς ἐρχόμενος ἀπὸ τοῦ σεφεργιοῦ του,
 τὸ τσοβάν' ἀδάμωσε, τὸ τσόβανο καὶ λέγει :
 —Πιανού ἢ αὐτὰ τὰ πρόβατα πρασινογορδανᾶτα ;
 —Τῆ Κωσταδῖνου τῆ μικροῦ τῆ μικροκωσταδῖνου,
 30 μικρὸ δὸν εἶχε ἢ μάννα δου, μικρὸ δ' ἄρρεθωνιάζει,
 μικρὸ δὸν γῆρτε μήνυμα στὸ βόλεμο νὰ πάγει,
 κείνου ἔναι τὰ πρόβατα, κείνου ἔναι καὶ τὰ γίδια,
 κείνου ἔναι καὶ ὁ τσόβανος, κείνου ἔναι κι' ἡ γυναίκα.
 —Γιὰ δὲ μὲ λὲς ἔβρε τσόβανε, πού γείσαι ἢ καλή μου !
 Καὶ στ' ἄλογο δὴν ἔρριξε στὸ σπίτι δου τὴν βάει.

τσικίτσι (τὸ)=τὸ μικρὸ σφυρί πού καλιθώνουν. γούγλα (ῆ)=εἶδος ποιμενικοῦ καπέλλου. δουγιάγα (ῆ)=ράβδος ποιμενική. λόθρα (ῆ)=τὸ ἀπόκομμα πού πετοῦν ἀπὸ τὸ καρφί πού πεταλώνουν, τὸ καρφί τοῦ πετάλου. σεφέρι (τὸ)=τὸ ταξίδι.

13. Ὁ Μικροκωσταδῖνος

- Χαίρεται ὁ Τοῦρκος τ' ἄρματα κι' ὁ Φράγκος τὸ καράβι,
 χαίρεται κι' ἕνας νιὸς καλὸς τῆ γόρη πὺ κοιμάται,
 κ' ἡ κόρη πὺ δὸν ἀγαπᾷ δεξιὰ μεριὰ δὸν στέκει,
 βαστᾷ κερὶ καὶ φέγει δο, ποτήρι καὶ κερνᾷ δο.
- 5 Ὅσα ποτήρια τὸ γερνᾷ τόσα λόγια δὸν λέγει :
 —Ἐσὺ διαβαίνεις, Κωσταδῆ, καὶ μένα πὺ μὲ φίνεις ;
 —Φίνω σε πρῶτα στὸ Θεγὸ καὶ δεύτερα στὶς ἄγιους,
 φίνω σε κι' ὀλογύστερα στὴν ὀλόγλυκειά μου μάννα.
 —Τί νὰ μὲ κάνει ἡ μάννα σου, τί νὰ μὲ κάνου οἱ ἄγιοι,
 10 τί νὰ μὲ κάνει κι' ὁ Θεγὸς χωρὶς τὴν ἀφεδιά σου.
 Πάρε καὶ μένα, Κωσταδῆ, μαζί μὲ τὸ καράβι,
 νὰ μαγερεύω νὰ δειπνᾷς, νὰ στρώνω νὰ κοιμᾷσαι,
 νὰ κάτσω καὶ στὸ γάβο σου νὰ λάμνω τὸ κουπί σου.
 —Κόρη μ', ἐδῶ πὺ πγαίνουμε, κοράσια δὲ βηγαίνου,
 15 τρῶ δὸ φαί στὸ γόνατο καὶ τὸ ψωμί στὸ χέρι,
 καὶ πίνουσι καὶ τὸ νερὸ στὴ ἀλογιουὶ τὸ χνάρι.
 Ἄκόμ' ὁ λόγος δου βαστᾷ κ' ἡ συνδυχιά κρατιέται.
 Πὰ στὸ σκαμνὶ τὴν ἑκατσε καὶ τὰ μαλλιά της κόφτει,
 καὶ γούγλα τὴν ἐφόρεσε στὰ πρόβατα τὴ στέρνει.
 20 δὴ δίνει δέκα πρόβατα καὶ κείνα ψωριασμένα,
 τὴν ἔδωκε καὶ τριγὰ σκυλιὰ καὶ κείνα λυσοισασμένα
 δὴν παρεγγέρνει στὰ γερά, γερά δὴ συνδυχαίνει :
 —Νὰ πάεις ἀπάνου στὰ βουνὰ τὰ ὑψηλοκορφᾶτα,
 πῶναι τὰ κρῦα τὰ νερὰ καὶ δροσερὸς ὁ γῆσκιος,
 25 κι' ἄ δὲ δὰ κάνεις ἑκατό, χίλια καὶ πεδακόσια
 καὶ τὰ σκυλιὰ ἑβδομήδα δυὸ στὶς κάβους μὴ γατέβεις.
 —Ἐλα Χριστὲ καὶ Παναγιά, μὲ τὸ μονογενῆ σου,
 στὸ βουνὸ πὰ θρίσκουμαι νὰ φτάνει ἡ εὐκὴ σου.
 Ἄρνάδα, ἄρνάδα γέννησαν, ἄρνάδα πέδε δέκα,
 30 γέννησαν τὰ πρόβατα ἑκατό, χίλια καὶ πεδακόσια.
 Στὸ δρόμο ἔπου πήγαινε, στὴ στράτα πὺ προπάτγιε,
 ὁ Κωσταδῆς ν' ἐπέρασε καὶ τὴ γαλημερίζει :
 —Καλημερνῶ σε λυγερή, ποιανου ἢ αὐτὰ τὰ γίδια,
 ποιανου ἢ καὶ τὰ σκυλιὰ τὰ συρμογιρδανᾶτα ;
 35 —Τῆ Κωσταδῖνου τῆ Μικροῦ, τῆ Μικροκωσταδῖνου,
 τῶ τριγῶ μερῶ γαβρὸς ἦδου, δώδεκα χρόνους σκλάβος,
 καὶ τώρα τὴν ἀγάπη δου μᾶς δῆνε παίρνει ἄλλος,
 —Ν' ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄβρας σου, ν' ἐγὼ εἶμαι ὁ καλὸς σου.

14. Ὁ Μικροκωσταδῖνος

- Ὁ Κωσταδῖνος ὁ μικρὸς ὁ μικροκωσταδῖνος,
 ἀπὸ μικρὸς στὰ γράμματα κι' ἀπὸ μικρὸς στὴ δέχνη,
 τὸ χρονο μάθε τὸ σπαθί, τὸ δεύτερο δοξάρι,
 τὸ τρίτον ἐκαυκῆστηκε κανένα δὲ φοβᾶται,
 5 μῆτε φτωχό, μῆτ' ἄρχοντα, μῆτε τὸ βασιλέα.
 Βασιλοπούλα τ' ἄκουσε ἀπὸ ψηλὸ σαράγι,
 καὶ πηλογήθηκε καὶ λέ κι' αὐτὸ δὲ λόγο λέγει :
 —Γιὰ σῶπα, σῶπα, Κωσταδῆ, καὶ μὴ βολυκαυκιέσαι,
 κι' ὁ βασιλὲς γεράκια χει κι' ἂ στείλει καὶ σὲ πιάσου,
 10 Κι' ὁ βασιλὲς ποὺ τ' ἄκουσε λέγει καὶ διατάζει :
 —Ποῖος ἔναι ἄξιος στὸ σπαθί κι' ἄξιος στὸ μαχαίρι,
 τὸ Γωσταδῖνο τὸ μικρὸ νὰ πὰ νὰ δόνε φέρει ;
 Κανεὶς καὶ δένε ξέβηκε ἀπὸ τοὺς ἀδρειωμένους,
 μιᾶς χήρας γυιὸς μοναχογυιός, κείνος βγήκε καὶ λέγει :
 15 —Ἐγὼ μαι ἄξιος στὸ σπαθί κι' ἄξιος στὸ μαχαίρι,
 τὸ Γωσταδῖνο τὸ μικρὸ νὰ πὰ σὲ δόνε φέρω.
 Δῶσε με χίλιους πὲ βροστὰ καὶ χίλιους κατὰ πόδι,
 καὶ χίλιους πὲ τὰ πλάγια μου τὸ Κωσταδῖνο ἂ φέρω.
 Τὰ κεὶ τὸ δρόμο πήγαινε καὶ τὸ σταυρό του κάνει.
 20 Ἔλα, Χριστὲ καὶ Παναγιά, νὰ πάγω νὰ τὸν εὔρω,
 νὰ πὰ νὰ θρῶ τὸ Κωσταδῆ στὸν ἥσκιο νὰ κοιμᾶται,
 τὸ σπαθί του στὸ κλωνί κι' ὁ Βάθιος του στὸ θόσκιο.
 Τὰ κεὶ πήγε καὶ γηῦρε δὸν στὸν ἥσκιο ποὺ κοιμούδου,
 ἔπιασε καὶ τὸν ἔδησε μὲ τριγῶ κουλιῶ ἄλυσσίδα,
 25 ἔβαλε καὶ στίς πλάτες του τῆ μύλου τὸ λιθάρι.
 Τὸ δρόμο ποὺ τὸ βήγαιναν ἂ μὲ τὸ νοῦ του λέγει :
 —Δὲν ἔναι κρῖμα καὶ ντροπὴ στὸ βασιλὲ νὰ πάγω ;
 Καὶ τίναξε τὰ χέρια του κοπήκαν οἱ ἄλυσσίδες,
 ἔσεισε καὶ τίς πλάτες του κι' ἔπεσε τὸ λιθάρι
 30 κι' ἀπὸ μακριὰ φωνάζασι : Χαρὰ στὸ παλλικάρι !
 κοῦλα (ῆ)=ἡ σειρά.— Βάθιος (δ)=προσωνομία τῶν ἵππων.

15. Τ' ἀδερφάκια τὰ καλὰ

(Ἀπαγγελία Γεωργίου Μαστροπουλημένου)

- Ἄλλονα δὲν ἐζούλεψα πὰ στὸν ἀπάνου κόσμο,
 τὸ κάτεργο πῶς πορπατεῖ, τὸ κρυὸ νερὸ πῶς τρέχει,
 σὰ δ' ἀδερφάκια τὰ καλὰ τὰ πολυαγαπημένα,
 ἀδάμα τρῶ καὶ πίνουσι κι' ἀδάμα ξεφιδῶνου,
 5 ἀδάμα πγαίνου στὸ σχολειό, σ' ἓνα χαρτί διαβάζου.

- Ἔβταν μιὰ λαβρὴ, μιὰ Κυργιακὴ, μιὰ πίσημος ἡμέρα,
 ὁ δάσκαλος τὰ ἔστειλε νὰ πᾶ νὰ κολυβήσου,
 χτυποῦ τὰ τργιά, βγαίνου τὰ δυό, ὁ Κωσταδῖνος λείπει.
 Κ' ἡ μάννα δου περιμένε στὸ σπίτι δου δὲ πῆγε,
 10 τὸν δάσκαλο ἐρώτησε παιῖαι ὁ Κωσταδῖνος,
 —Τρεῖς μέρες ἔχω νὰ δὲ ἰδῶ καὶ τρεῖς νὰ δὲ διαβῶ,
 καὶ κόμα τρεῖς ἄ δὲ δὲ διῶ τὸ νοῦ μου ἄ δὲ χάσω.

Β'. Τοῦ γάμου

1. Ἐρωτικὸς καημὸς

(Τὸ τραγούδι αὐτὸ καὶ τὸ ἐπόμενο ἀπηγγέλη ἀπὸ τὸ Σ. Σταυράκη)

- Ν' ἄσπρε μου κρίνε, κρίνε με, γιὰτ' ἄ κριθῶ ἀτὸς μου
 κι' ὅσες ἀγάπες ἔκανα σὺ σαι ὁ θάνατός μου.
 Κάτω στὸ μαρμαρόκαστρο κι' αὐλὲς μαρμαρωμένο,
 παναθυράκι τορνευτὸ κοράσι κουβισμένο,
 5 κοράσι δώδεκα χρονῶ τὸν ὕπνο ἀπαρτισμένο,
 ποῦχε τὸ μύσκο στὰ θυζά, τὸ ζάχαρη στὰ χεῖλη,
 πολλοὺς ἀγούρους μάρανε πολλὰ παλλικαράκια,
 καὶ πέρασα καὶ γὼ πὲ κεῖ καὶ μάρανε καὶ μένα.
 Σφάζουμαι, μάννα μ', σφάζουμαι, ἄ δένε δῆνε πάρω.
 10 Καὶ ἡ μάννα δου τὸν ἔλεγε καὶ ἡ μάννα δου τὸν λέγει :
 —Πάρε τῆς Πόλης τὰ διολιά, τῆς Πόλης τὰ λαβοῦτα,
 πάρε καὶ χίλιους νοματοὺς καὶ πᾶ νὰ δῆνε πάρεις.

2. Ὁ κριματισμένος

- Μάννα ν' ὕγιον ἐστόλιζε Σαββάτο γούλη μέρα,
 τῆ Κυριακίτσα τὸ πουρνὸ στὴν ἐκκλησιὰ τὸν στέρνει.
 Σὰ δόνε γεῖδε ἡ ἐκκλησιὰ λιχνᾶ τὰ κεραμίδια :
 —Ποῦ πᾶς, σκύλε, ποῦ πᾶς, Ὀθριέ, ποῦ πᾶς κριματισμένε !
 5 Κ' ἡ μάννα δου σὰ δ' ἄκουσε. θαρειὰ δὴ γκοφάνη.
 —Μωρὲ ν' ὕγιέ, ν' ὕγιούτσικε, μωρὲ μοναχογιέ μου,
 τὸ ποῦ ν' ἐκριματίστηκες κ' εἶσαι κριματισμένος ;
 —Μάννα μ', ἤλεγα νὰ μὴ στὸ πῶ, νὰ μὴ στὸ μολογήσω,
 μὰ τώρα ποῦ με ρώτησες θὰ σὲ τὸ μαρτυρήσω :
 10 Θυμάσαι ν' ἔδας μ' ἔστειλες σὲ μακρινὸ σεφέρι,
 ν' ἔλοι ἔδησαν τοὺς Βάθιους δους σὲ δάφνες, σὲ μυρτζόνες,
 καὶ γὼ ἔδησα τὸ Βάθιο μου πᾶ σὲ ξαθῆς μνημόρι,
 κι' ὁ Βάθιος γήδανε σοφὸς κι' ἔσκαψε πὲ τὸ πόδι,
 κι' ἔσκαψε πὲ τὸ πόδι δου καὶ φάνηκε ἡ κόρη,
 15 κ' ἡ κόρη γήλου λήγορα τργιῶ μέργιω πεθαμένη.

Ἐκεῖ ἔσκυψα καὶ φίλησα ματάκια καμμουμένα,
 ἐκεῖ ἔσκυψα καὶ φίλησα χειλάκια πουμωμένα,
 ἐκεῖ ἔσκυψα καὶ φίλησα χεράκια σταυρωμένα,
 καὶ κεῖ ἐκριματίστηκα κι' εἶμαι κριματισμένος.

σεφέρι (τό)=τὸ ταξίδι.

3. Τὸ γεράκι στὸ κλουβί

(Ἀπαγγελία Γιάννη Γεωργάκαρου. Τρκαουδιέται ἔταν πηγαίνου
 τὰ νιογάμπρια ἀπὸ τὴν ἐκκλησία στὸ σπίτι).

Λέσι μ' ὁ κόσμος λέσι με, λέσι με γοὶ δικοὶ μου,
 λέσι με πάθια δὲν ἔχω, φαρμάκια δὲ βοτίζω,
 μὰ γὼ χω πάθια νοὺς βουνοῦ, φαρμάκια νοὺς λογκάδι,
 ἔχω καὶ παραπόνεση μὲ τ' ἄγριο τὸ γεράκι.

5 Γεράκι γεῖχα στὸ κλουβί, τὸ γεῖχα κλουβωμένο,
 καὶ φάϊζά δο ζάχαρι καὶ πότιζά δο μόσκο,
 καὶ πὲ τὸ μόσκο τὸ βολὺ καὶ πὲ τὸ καρυφύλλι,
 πλιὸ σκανδαλώθη τὸ κλουβί καὶ φύγε τὸ γεράκι,
 κι' ὁ γερακάρης τὸ κλουβᾶ μὲ τὸ βλανὸ στὸ χέρι.

10 — Γύρισε, τὸ γεράκι μου, γύρισε τὸ πουλί μου,
 νὰ σὲ φαγίζω ζάχαρι, νὰ σὲ ποτίζω μόσκο.

νοὺς=ἐνός, σκανδαλώθη=ἔπεσε τὸ σκαντάλι καὶ ἄνοιξε τὸ κλουβί. πλανὸς (ὀ)=
 τὸ πλάνημα, τὸ μέσο μὲ τὸ ὅποιο παραπλανᾷ κανεῖς.

Γ'. Τοῦ χοροῦ

1. Πῶς χορεύουν...

(Ἀπαγγελία Γεωργίου Γούση)

Τώρα κατάλαβα καὶ γὼ,	πῶς χορεύουσι οἱ γέροι,
πῶς χορεύου τὰ παιδιὰ	σὰ δις παλιοκαλογέροι.
πῶς χορεύου τὰ παιδιὰ,	Τώρα κατάλαβα καὶ γὼ,
σὰ γατσίκια, σὰ δραγιά.	πῶς χορεύουσι οἱ γριές
5 Τώρα κατάλαβα καὶ γὼ,	15 πῶς χορεύουσι οἱ γριές,
πῶς χορεύου τὰ κορίτσια	σὰ δομάρια, σὰ βροδιές.
πῶς χορεύου τὰ κορίτσια,	Τώρα κατάλαβα καὶ γὼ
σὰ δὰ κουζιά, σὰ δὰ κατσίκια.	πῶς χορεύουσι οἱ παπάδες
Τώρα κατάλαβα καὶ γὼ,	πῶς χορεύουσι οἱ παπάδες,
10 πῶς χορεύουσι οἱ γέροι,	20 σὰ δις παλιομασκαράδες.

2. Παπαδιές καὶ καλογριές

(Ἀπαγγελία Κων. Γ. Παπαγιάννη)

Πέδε ξεῖ παπαδιές καὶ ἄλλες τόσες καλογριές,

ΧΙ. Ἔθιμο Ἀποκριάτικο

Ὁ καλόγερος

Μὲ ἔξαιρετικὴ εὐθυμία οἱ Κωστιανοὶ γιορτάζουν τὶς ἀπόκριες. Μιὰ ἀπὸ τὶς καλύτερες διασκεδάσεις τους εἶναι ὁ καλόγερος, Περιγράφουμε τὸν καλόγερο, ὅπως μᾶς τὸν ἀφηγήθηκε στὴ ντόπια διάλεκτο ὁ γέρω Θύμιος Στρουμπίδης ἢ Λαγός, ἐβδομηντάρης.

1—Στὸ Κωστῆ τῆ Δευτέρα τῆς πρώτης ἀποκριᾶς ἔκαναμ' τὸ γαλόερο γιὰ νὰ διασκεδάζουμ'. Κάνουμέ δο καὶ τώρα ἐδῶ στὴ Μελίκη, μὰ πλειότερο κεῖνα τὰ κατοτεινὰ τὰ χρόνια. Ζούσαμ' καλὰ στὸ Κωστῆ καὶ γλέδιζάμε καὶ πολὺ. Τὸ πουρνὸ τῆς Δευτέρας πηγαινάμε στὸ τσορβατζῆ — γείχαμε τσορβατζῆδες κεῖνα τὰ χρόνια—καὶ γήλεγάμε δονὰ : — Ἐσορβατζῆ, ἂ κάνουμ' τὸ γαλόερο σήμερα ; — Ἄ δόνε κάντε, παιδιὰ, ἔναι συνήθειο τῆ χωριοῦ μας.

Ἄδέτ' γείχαμέ δο νὰ ρωτᾶμ' τὸ τσορβατζῆ καὶ π' αὐτόνα νὰ παίρνουμ' τὴν ἄδεια. Γύστερα ἀρκίνιζ' τὸ γλέδιο : «Ἐνας ἄθρωπος πὲ τὸ χωριὸ ἔβανε τ' ἀνούφελα τὰ ροῦχα κι' ἔκαμνε τὸ γαλόερο. Καὶ γοῦλα τᾶλλα τὰ παλλικάρια τ' ἀνούφελα τὰ ροῦχα κείνη τὴν ἡμέρα ἔβανάσι, γιὰτὶ πάλευγάσι καὶ λέρωνάσι δα τὰ καλὰ τὰ ροῦχα. Πὲ βροστὰ στὴ μέσ' ἔβανάμε ἕνα κουνδούν' τὸ γαλόερο καὶ πὲ τὰ πλάγια πὲ ἕνα κουνδούνι' δεξιὰ καὶ ζερβιὰ μεργιά, καὶ πὲ πὶσ' πάλε ἕνα κουνδούν'. Χωριανοὶ πὲ κεῖ πὲ τὸ χωριὸ πὲ τὸ γαλόερο κάμνουσι τὸ χωρὸ τρεῖς γύρους βροστὲ στὶς τσορβατζῆδες. Γήδανε τοῦτο γῆ πρώτ' ἀρχῆ τῆ γλεδιοῦ. Οἱ τσορβατζῆδες στέκουνδαν στὸ παρὸν καὶ ἄμ' ἀλλὰ βιτίσ' ὁ χορός γήλεγάσι : «Νᾶστ' ὁ γαλόερος νὰ φιλήσ' τὰ τσορβατζίδκα τὰ χέρια νὰ δόνε δώσουμ' πὲ ἕνα μεταλλικό.» Πήγαιν' ὁ γαλόερος, φιλοῦσε τὰ τσορβατζίδκα τὰ χέρια, ἔκαμνε καὶ πὲ ἕνα σταυρὸ πὲ τὴ λάσπη στὸ τσακάτ' τὶς τσορβατζῆδες καὶ ἔδιδάσι δονὰ πὲ ἕνα μεταλλικό. Γύστερα γήπαιρνάμε τὸ χωριὸ λούρα. Σὲ κάθα σπὶτ' πὸξω πηγαινὲ ὁ γαλόερος, χόρευγε, χτυποῦσε τὰ κουνδούνια δυνατὰ καὶ πᾶν' πὲ τὸ σπὶτ' ἔρριχνάσι δονὰ φλάσκα πὰ στὰ μάτια νὰ γελοῦσι. Σὲ γοῦλα τὰ σπῆτια πηγαινάμε πὲ τὴν ἀράδα καὶ παντγιοῦ χόρευγε ὁ γαλόερος, φώναζάσι καὶ γλεδούσασι τᾶλλα τὰ παλλικάρια καὶ ὁ κόσμος γοῦλος. Ἄμα γήγλεπε καμνιὰ γυναίκα ἔμορφη ὁ γαλόερος, σήκωνε καὶ βροντοῦσε τὸ βροστινὸ κουνδούν'. Ἄδέτ' γείχαμέ δο νὰ γλεδίζουμ' κείνη τὴν ἡμέρα καὶ πολλὰ ἄγροικα πράματα νὰ κάνουμ'. Νὰ σὲ βρῶσω κείν' τὴν ἡμέρα, τὴ γυναίκα σ', τὴ θυγατέρα σ', δὲ βορεῖς νὰ κάν'ς τίποτα. Στὸ χοκιμάτ' νὰ πάγ'ς κανδίποτε δὲ βορεῖ νὰ μὲ κάν'ς. Ὅποιος δὲ δόνε φαίνται καλό, μὴ βγαίν' στὸ μεγδάν', στὸ γλέδιο αὐτήνα τὴν ἡμέρα.

Μαζὶ μὲ τὸ γαλόερο γείχαμε καὶ δυὸ καπιστριάδες πὲ τὰ καπίστρια. Γείχαμ' κ' ἕνα γραμματικὸ πὲ κοδά. Γήλεγε ὁ γραμματικὸς στὸ δρόμο, ἄμα περνοῦσε κανεῖνας χωριανός : — Πιάσ' τὸ δάδε, καπιστριά, ἔπαρέ δονα ἕνα μεταλλικό. Ὁ καπιστριᾶς ἔρριχνέ δο τὸ καπίστρι στὸ λαιμὸ καὶ γήλεγέ δονα :

—Σὰ δὲ δώσ'ς τὸ μεταλλικό, ἂ σὲ οἴξω μέσ' τῆ λάσπ'. Ὁ κάθε ἄθρωπος κεῖ πὸν νὰ λασπωθῆ ἔδιδέ δο τὸ μεταλλικό.

Γοῦλ' τὶς ἄθρωπ' αὐτήνα τὴν ἡμέρα ἔρριχνάμε δους στὴ λάσπ'. Γοῦλ' πάλευγάσι. Καὶ ξένος νᾶοτ' ἀλὰ λασπώσουμ' λίγο καὶ κείνονα, ἓνα σταυρὸ ἀλὰ δὸ γάνουμ' πὰ στὸ τσακάτ' καὶ λίγο χῶμα πὰ στὸ βρακί. Ἄμα γήδανε κορυμμένος κανεῖνας ἀπὰ στὸ σπít', νέβαινάσι πὲ βρὸς γῆ πὲ τὰ πλάγια τῆ σπιτιοῦ, τσάκωνάσι δονα, κατέβαζάσι δονα, καὶ ἔβανάσι μέσα στὴ λάσπ', κεῖ πὸν ἔβανάσι γοῦλ' τὶς ἄλλνοῦς. Σὲ καθένα πὸν ἔδινε τὸ μεταλλικό, ὁ γραμματικὸς ἔδινε δονα μιὰ βούσλα, ὅτι δὲ ἂ δὸν πειράξνα πιά. Ἄν ἔχανε τῆ βούσλα, πάλε μέσ' τῆ λάσπ'. Μαζώνανδου γύρω κόσμος πολὺς, διακόσιοι, τρακόσιοι νοματοί, ἄδρες, γυναῖκες, παιδιὰ.

2—Γείχαμε κόμα καὶ ἓνα ἄλλο παιγνίδ' : Γήδανε ἓνα παιδί στολισμένο σὰ γυναικίτκα τὰ ροῦχα κι' ἔτρεχάσι ἀράδα τὸ χωριὸ πὲ δῶ καὶ πὲ κεῖ πέδε δέκα παλλικάρια πὸν φύλαγάσι τὸ κορίτ' νὰ μὴ δὸ κλέψ' κανεῖς. Κανένα γερὸ παλλικάρ' τσάκωνε καὶ φιλοῦσε δο τὸ κορίτ' στὸ δρόμο. Τᾶλλα τὰ παλλικάρια πὸν φύλαγάσι, γείχασι μαχαῖρες ξυλένιες καὶ χτυπούσασι λίγο. Γύριζάσι πὲ τὸ κορίτ' πὲ γοῦλα τὰ σπítια τῆ χωριοῦ. Κάθα σπít' πὸν πῆγαινάσι ἀλὰ δώσ' πὲ ἓνα μεταλλικό καὶ πὲ ἓνα ἀβγό. Τὰ μεταλλικά πὸν μάζωνάσι ἔδιδάσι δα στὴν ἔκκλησιά. Πὲ τ' ἀβγά πὸν μάζωνάσι ἀλὰ φάσι τῆ γαλόρου γοῖ ἄθρωπ' γοῦλ'. Γείχαμ' κι' ἓνα πὲ τὸ σακκούλ' νὰ μαζών' ψωμί καὶ φλάσκα. Τῆ φλάσκα ἀλὰ δὴ βᾶμε στὴν ἔκκλησιά. Τὰ κομμάτια τὸ ψωμί μάζι μὲ τ' ἀβγά ἀλὰ τὰ φᾶσι τῆ γαλόρου γοῖ ἄθρωπ'.

3—Σ' ἓνα μέρος τῆ χωριοῦ γείχαμ' κι' ἓνα ζευγηλάτ' πὲ τ' ἀμάξ' πὲ δυὸ τρεχοί. Πὰ στ' ἀμάξ' κάθανδαι γοῖ τσορβατζήδες. Μαζώνανδαι καὶ οἱ γέρ' καὶ τραβίζάσι τ' ἀμάξ' πίσω πὲ τὶς τρεχοί, τὰ παλλικάρια πὲ βροστὲ καὶ οἱ γέρ' πὲ πίσω. Δὲ βορούσασι νὰ πάρουσι τ' ἀμάξ' τὰ παλλικάρια. Πῆγαινάσι καὶ παρακαλοῦσασι τὶς γέρ' ν' ἀφήσνα τ' ἀμάξ'. Γήλεγε κι' ὁ ζευγηλάτ'ς τὶς γέρ' : —Τὰ παιδιὰ δὲ βορ' ἂ βγάλουσι τ' ἀμάξ', μόνε σεῖς οἱ γέρ', φτάν' μὴ ἀραβίζετε πὲ πίσ' τ' ἀμάξ', γιὰτὶ νύχτιασε καὶ θέλ' ἂ σπείρουμ', Ἦφηνάσι οἱ γέρ' τ' ἀμάξ'. Τὰ παλλικάρια ζεύγανδαι πὲ τὸ ζγὸ, πέδε πὲ δῶ καὶ πέδε πὲ κεῖ νὰ κάμνουσι πὲ τ' ἀλέτ' τὸ δόπο κείνονα. Γείχαμ' κι' ἓνα βασιλέ. Ὁ βασιλὲς πρόσταζε κι' ἔσπερνε βροστὲ πὲ τ' ἀμάξ'. Ὅδας ἔσπερνε γήλεγε λόγια ἄγροικα : —«Ἡ φλάσκα νὰ γέν' χορὴ ἴσαιμ' τῆς καλογοριᾶς τὰ βυζιά». Οἱ ἄλλοι φώναζάσι «ἀμήήήήν». «Τὰ πεπόνια νὰ σκάσου σὰ δῆς καλογοριᾶς...», «ἀμήήήήν». «Τ' ἄγγούρια νὰ γένου σὰ δῆ γαλόρου τὸ βηλί», «ἀμήήήήν». Καὶ ἄλλα τέτοια ἄγροικα γήλεγάμ' αὐτήνα τὴν ἡμέρα, γιὰτὶ τότες δὲν εἶχε νδροπή. Τὰ παλλικάρια πὸν ζεύγανδαι στὸ ζγὸ, τραβίζάσι τ' ἀμάξ', πααίναςι, πααίναςι καὶ ἄμα γήγλεπάσι τὶς γυναῖκες, ἔπεφτάσι κάτω βρούμυτα. Γύστερα πῆγαινε ὁ βασιλὲς καὶ χτυποῦσε πὲ τὸ τσιβούκ' γιομῆτο καπνὸ καὶ πὲ τὸ λουῶ καὶ γήλεγά δα : —Τραβάτε, παιδιὰ, φτάν' σας, παιδιὰ,

αυτό. Ἐσπερνε γύστερα ὁ ζευγηλάτ'ς. Τράβιζάσι τὰ παλλικάρια τ' ἀμάξ' κι' ἔπεφτάσι πάλε βρούμυτα. Χτυποῦσε da ὁ ζευγηλάτ'ς πὲ τὸ δουγενέκ'. Γή-παιονε χώματα πὲ κει πὸν κάθανδαι οἱ γυναῖκες καὶ ἔλειφε τὰ παιδιὰ πὰ στὸ τσακάτ'. Σηκῶνανδαι τὰ παιδιὰ καὶ κόσενγάσι καὶ πάλε ἔπεφτάσι κάτω. Ὁ ζευγηλάτ'ς ἔσπερνε καὶ γήλεγε λόγια πὲ κείνα πὸν γήλεγε ὁ βασιλές : «Νὰ γέν' ἡ φλάσκα σὰ δῆς καλογοριᾶς τὰ βυζιά, νὰ γέν' τ' ἀγγούρ' σὰ δῆ γαλόε-ρου τὸ βηλί, νὰ σκάσ' τὸ πετόν' σὰ δῆ ζευγηλάτ' τ' ἀρκίδια.....». Καὶ ἄλλα τέτοια. Ἔτσι γλέδιζάμε τὴ Δευτέρα ἡμέρα τῆς πρώτης ἀποκριᾶς στὸ Κωστή, γοῦλο πὲ χαρὲς καὶ γέλια.

τσακάτ' (τό)=τὸ μέτωπο. *φλάσκα* (ἦ)=ὁ ἀραβόσιτος. *χοκιμάτ'* (τό)=τὸ δικαστήριο. *βοῦσλα* (ἦ)=ἡ ἀπόδειξη. *δουγενέκ'* (τό)=τὸ μαστίγιο.

Σ. τ. Δ. (Βλ. Γ. Βιζυηροῦ, Ἑβδομάς 1888 ἀρ. 35—36 : *Οἱ καλόγηροι καὶ ἡ Διονυσιακὴ λατρεία ἐν Θράκη*).

XII. Ὄνόματα βαφτιστικὰ

Ἀρρένων : Μητροῖ (τό), Δημήτρης (δ). Γιωργῖ (τό), Γακιὸ (τό), Γιώργ'ς (δ), Γιωργάκ'ς (δ), Σόγος (δ). Γιαννιὸ (τό), Γιαννακιὸ (τό), Γιάνν'ς (δ), Γιαννάκ'ς (δ). Δινιὸ (τό), Κωσταδινιὸ (τό), Κωσταδῖνος (δ), Κακουρι (τό), Κυριακὸς (δ), Κυριακὸς (δ), Χαραλαβὶ (τό), Λαβὶ (τό), Χαράλαβος (δ), Ἀδών'ς (δ). Ἀλεξὶ (τό), Ἀλέξ'ς (δ). Στολιὸ (τό), Χριστόδουλος (δ). Νικολὶ (τό), Νικόλας (δ). Πεφτιτσιὸ (τό), Παῦλος (δ), Πεφτίτσης (δ). Σωτηρὶ (τό), Σωτήρ'ς (δ). Μενιὸ (τό), Πουλημενιὸ (τό), Πουλημένος (δ). Θυμὶ (τό), Θύμης (δ), Θύμνιος (δ). Μαρινιὸ (τό), Μαρίνος (δ). Ἀποστολὶ (τό), Ἀπόστολος (δ). Σταυρὶ (τό), Σταῦρος (δ). Παναγιωτὶ (τό), Παναγιώτ'ς (δ). Κρουωνᾶς (δ), Μποχω-ρέλλ' (τό), Μποχώρης (δ). Ὁρθοδοξὶ (τό), Ὁρθόδοξος. Βασίλ'ς (δ), Βασιλάκ'ς (δ). Φωτάκ'ς (δ). Θανάσι (τό), Θανάσ'ς (δ). Τασὶ (τό), Ἀναστάσ'ς (δ). Ἀν-τρέας (δ). Χρηστός (δ), Χρηστάκ'ς (δ). Τσαλιὸ (τό), Μιχαῆλος (δ), Μιχάλ'ς (δ) Μιχαλάκ'ς.

Θηλέων : Μαγδαληνιὸ (τό), Μαγδαληνὴ (ἦ). Μαρούλλ' (τό), Μαρούλλα (ἦ), Μαργῆ (ἦ), Μαργὼ (ἦ), Μαργιὰ (ἦ). Παναγιωτὶ (τό), Παναγιώτα (ἦ), Μπό-τισσα (ἦ) Μποτώ (ἦ). Καλλιὸ (τό), Καλλιόπη (ἦ), Καλὴ (ἦ). Φιλιὸ (ἦ, τό). Δε-σποινιὸ (τό), Ποινιὸ (τό), Δέσποινα (ἦ). Κατερινιὸ (τό), Κατερίνα (ἦ). Ἐρη-νιὸ (τό), Εἰρήν' (ἦ). Κρουσταλλιὸ (τό), Κρούσταλλο (τό). Κρουστάλλ' (ἦ). Δίνα (ἦ), Κωσταδινιά (ἦ). Λενιὸ (τό), Ἐλέν' (ἦ). Σμαραγδὶ (τό), Σμαράγδα (ἦ) Κυρραγιὸ (τό). Κυριακὴ (ἦ). Θεοδωρνιὸ (τό), Θεοδώρα (ἦ). Σταμουλιὸ (τό), Σταμούλα (ἦ). Μελαχροινιὸ (τό), Μελαχροινὴ (ἦ) Χουσὼ (τό), Χουσῆ (ἦ), Πρεπιὸ (τό), Πρεπιὰ (ἦ). Ξαθὼ (τό), Ξαθούλα (ἦ), Ξαθὴ (ἦ). Βενετιὸ (τό), Βενετιὰ (ἦ). Κεραρινιὸ (τό), Κεραρίνα (ἦ). Τασιὸ (τό), Ἀναστασία (ἦ).

XIII. Ἐπώνυμα Κωστιανῶν

Κίτσινος, Φτούχος (ἀπὸ τῆ λ. φτί—ἄφτι), Παπαγιάνν'ς, Τσαλῆς, Για-

βαδρῆς, Μιχαλάκ'ς, Τζιβελῆς, Γιωργάκαρος, Πετικόπλος, Μοσκοτάς, Ζάβος, Λιοῦρος ἢ Λιουρῆς, Βουτσᾶς, Ἀραβατζῆς, Μαρινέλλ'ς, Παπάζογλους, Λαγός ἢ Στρουβίν'ς, Μαντζάρ'ς, Γούτσ'ς, Γουζῆς, Στροῖκος, Σανῆς. Θεωδωρακέλλ'ς, Τσαράκλ'ς, Βάτσ'ς, Μαλιῆς, Μούτζελος, Πάσος, Δεληδημήτρης, Καρελῆς, Ἀσπρος, Νούρ'ς, Γόγας, Καράδιν'ς, Χατζῆς, Κόκολος, Μαρδᾶς, Λίζος, Κώσταρος, Τζούτ'ς, Μουσπουλῆς, Κοδήρ'ς, Μαγούν'ς, Κοσμάς, Μυτιλιός, Λάντζος, Κομήτ'ς, Πασχάλ'ς, Καραμαλάκ'ς, Κόκκινος, Πάπαδος, Δοῦνγδος, Ἀλβάν'ς, Τσουτσουρβῆς, Ζουμῆς, Μποχώρ'ς.

ΧΙΥ. Τοπωνύμια Κωστή

Στὴν Ἀπιδιά, στὴ Γυδωνιά, στὸ Τρυπόρ', στὸ Κούρασμα, στὸ Κουρασματέλλ', στοῦ Μπανάρ' τὸ ρυάκ', στὸ Πυργούν', στὴ Πιργιονιοῦ τὸ ρυάκ', στὸ Μπουτζιάκ', (μέρος κυκλωμένο πὲ τὸ ποτάμ', στὴ Καράγιωργη, στὴ Καράγιωργα τὸ ρυάκ', στὴ Βατάτση, στὴ Τάταρου τὸ σπλίτ', στὴ Κόκκινου τὸ λακκί, στὴ Ζερβοῦ, στὸ Μπέτραρο, στὴ Μέρα Ζερβοῦ, στὶς Καναβιές, στὸ Γιόλαρο, στοὶ Λαγοὶ τὸ βόρο, στὴ Δρουλλωτή, στὴ Βαγιά, στὴ Διαμαδῆ τὸ Κουρί, στὴ Δεσποτάτου, στὴ Δεσποτάτου τὸ ρυάκ', στὴ Ρουπωτή, στὴ Δούχανου τὸ μύλο, στὸ Γιέζουρο, στὴ Δοπόλα, στὴ Διάβολου τὸ ρυάκ', στὴ Κουζῆ τὴ λογκά, στὴ Στραβοχωριοῦ τὸ ρυάκ', στὰ Λουργιά, στὸ Στραβοχώρ', στὸ Καργνωτό, στὶς Δυπόρους, στὴ Κυργιάκαρου τὸ στένωμα, στὴ Δεσπότης καρυδιές, στὴ Στραβάδα (ἐκεῖ γήδανε χωράφια τῆς ἐκκλησιᾶς), στὴ Βρύσ', στὴ Γάτω Στραβιάδα, στὴ Γάτω βρύσ', στὴ Δούρκισσα, στὸ Βαρέλ', στὴν Ἐλενίτσα, στῆς Ἐλενίτσας τὸ ρυάκ', στὶς Ζίγγες, στὸ Γάπο, στὸ Βλάχοβο, στὸ Κούροβο, στὶς Σκουριές, στὴ Βαλιτσάμ' τὸ ρουχί, στὴ Μαυράγγελου, στὸ Πεδινὸ τὸ ρουχί, στὴ Ζαβεγιάνν', στὴ Ξυδοῦ, στὰ Ξώγεια, στῆς Ἐκκλησιᾶς τὸ κουρί, στὴ Γαστανιά, στὴ Γλωσρῆ Πλαϊνή, στὶς Ἑλληνες. (Ἡ παράδοση λέγει : Ἐκεῖ σκοτώθηκᾶσι τρεῖς Ἑλληνοὶ κατοικηνοί. Συνεμποδιστήκᾶσι πὰ στὰ βάτσина κεῖ πὸν περπατούσᾶσι κί' ἐπειδὴς γήδανε πολὺ ἀψηλοὶ ἔπεσᾶσι καὶ σκοτώθηκᾶσι. Τῖς ἔθαψᾶσι κεῖ καὶ φύτρωσᾶσι τραγιά δέδρα). Στὴ Σαρπή, στὸ Δοκίμ', στὴ Γιωργάκ' τὸ λιβάδ', στὸ Γόρπατσο, στὸ Γοκκινόλουστρο, στὴ Παποῦ, στὰ Βουβαλαριά, στὴ Μαρίνου τὸ τσιφλίκ', στῆς Λοπόνιτσας τὸ ρυάκ', στὶς Μαδάλους, στὴ Μελισσόπετρα, στὸ Μπεταλίτ', στὸν Ἀϊ-Λιά, στὴ Μπρίζου τὸ λακκί, στὴ Γλαδερῆ, στὴ Παχὺ τὸ ρυάκ', στὴ Μεγάλ' πετρωτή, στὴ Στένωμα τῆ μύλου, στὴ Γιώρη τὸ μύλου, στὸ Μπαλιόμυλο, στὴ Μικρῆ Πετρωτή, στὸ Μονόξυλο, στὸ Ἀγιαννίτικο, στῆς Λακκάς, στὸ Γεφαλαῖ, στὴ Σκουδῆ, στῆς Σκουδῆς τὸ Κάκαρο, στὸ Τσαίρ' (λειβάδ'), στὸ Κάργνωμα (ἦσαν καρυδιές), στὴ Κυργιώργη τὸ μύλο, στὸ Κρύο νερό, στὸ Γύρο, στὶς Ροβιανοὺς κανναβιές, στὴ Μαριτσιά, στὴ Σελλάδα (ἐκανε σέλωμα, τὸ ἐκεῖ βουνὸ περιτριγυρισμένο ἀπὸ τὸ ποτάμι Βελέκα), στὸ Τσουτσορο (ἦταν βράχος ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔπεφτε τὸ νερό), στὴ Τσαγκαρόπλου, στὴ

Μαρωτή, στῆ Κυριάκου τὸ μύλο, στῆς Μαρωτῆς τὸ ρυάκ', στῆ Ζουμῆ, στὸ Γόρπατσο, στῆ Μπέτρα, στὸ Κλήμα, στῆ Μελαρωτῆ (εἶχε μέλαρα) στ' Ἀβγό, στῆ Ξαθόπλου, στῆ Καβουρίτσ', στῆ Βελίκου τὸ κάκαρο, στῆ Γρανωτή, στῆ Γαλαχτιοῦ τὸ λειβάδ', στὰ Βουραγορούγια. στὰ Κατσιβελέλια, στῆ Χωριανοῦ τὸ ρυάκ', στὴν Ἁγία Παρασκευή, στὸ Ζγό, στῆ Μπατήλα, στὶς Ἀκρανιές, στὰ Μασούρια, στῆ Μεγάλ' τῆ θαλάστρια (ἐλίμναζε νερό), στῆ Μοσκοτᾶ τὸ δολάπ', στὸ Σφοῦγκα, στῆ Κρουωνᾶ τὸ λειβάδ', στὰ Προσκέφαλα, στῆς Μελαχροινίτσας τὸ ρουχί, στὸ Μπαπιᾶ, στῆ Μουσιῆ, στῆς Γριᾶς τ' ἀλών', στῆ Βραχνωτή.

τσουρτσουρίζ' = τρέχει.

XV. Γλωσσάριο Κωστή

Στὸ σύντομο αὐτὸ Κωστιανὸ γλωσσάριο περιλαμβάνονται λέξεις ποὺ εἰδικὰ ἀπαντοῦν στῆ Κωστιανῆ διάλεκτο, ἢ χρησιμοποιοῦνται δηλ. ἀποκλειστικὰ στὸ Κωστή καὶ τὴν περιφέρειά του ἢ πρρουσιάζουν διαφορὲς ἀξιόλογες στὸ τυπικὸ τους.

A

Ἀβράξ (δ) = ὀνομασία τοῦ βουβαλίου ποὺ ἔχει τὸ κεφάλι ἄσπρο ὀλόκληρο ἢ μόνο κάτω ἀπὸ τὰ χεῖλη. Ὅταν εἶναι μικρᾶς ἡλικίας ἀβρατζί (τό), βατζιό (τό), βατζι (τό). — Στὸ Ἀβράξη! — Πάν' Ἀβράξη!

ἄβραμλιά (ή) = ἡ καρμηλιά. Ὁ καρπὸς ἀβράμηλο (τό). — Ἄ κόψουμ' ἕνα κλωνί πὲ τὴν ἀβραμλιά. — Γείχαμ' ἀβραμλιές φυτεμένες.

ἄγουλος (δ) = σπυρὶ μικρὸ ξηρὸ (ὄχι πυῶδες ποὺ παρουσιάζεται στὴν ἐπιδερμίδα (στὴν Πελοπόννησο καρναβίτσα). — Ἀγουλ' πὰ στὸ χέρ'. — Ἐδγαλε ἀγουλ' στὸ κορμί.

ἀγρία (ή) = ὀνομασία τῆς πύας ἄγρωσις, ἀγριάδα. — Ἐφραγάσι τὰ πρόβατα ἀγρία.

ἀγριοκοστριάβα (ή) = ὄνομ. φυτοῦ γνωστοῦ ἄλλου μὲ τὸ ὄνομα βέλιουρος.

ἀγροικίζω = χαζεύω, λέγω ἀνοησίες. — Μὴν ἀγροικίζ'ς. — Τί ἀγροικίζ'ς ἔτσ' ;

ἀγροικιά (ή) = τὸ χάζεμα, ἡ ἀνοησία. — Μπόλικες ἀγροικιές γεῖπε δονά.

ἀγροικος, — η, — ο = χαζός, ἀνόητος, ὑποκορ. ἀγροικούλ'ς (δ). — Γείπαμε πολλὰ ἀγροικα καὶ διάβκαμ'. — Γοῦλο ἀγροικα γήλεγάμ'.

ἀλάργ' = μακρῶς. — Π' ἀλάργ' γήρταμε. — Ἀλάργ' γήμεστε πὲ δῶ.

ἀλογο (τό) = ἑ ἵππος. Ὀνομασίες ἵππων ἀπὸ τὸ χρῶμα. Γρίβας, Δουρῆς, Μπάλιος, Σιδερόψαρο, Ψαρῆς, Ἀλτζές (χρ. κοκκινωποῦ).

ἀνεμοδιώχτ'ς (δ) = ὀνομασία φυτοῦ ποὺ τὰ φύλλα του, ὅταν ξηραίνωνται, παίρνουν ἀπόχρωση βαμθικιοῦ καὶ σκορπίζονται εὐκολὰ ἀπὸ τὸν ἄερα. — Πῆρε δονά ὁ ἀγέρας σὰν ἀνεμοδιώχτ'.

ἀνεμοκαλή (ή) = ἀνεμούρα. — Σκώθηκ' ἀνεμοκαλή.

ἀνήχαρος — η — ο = κακομοίρης, ἀτυχής. — Σὲ γούλ' τῆ ζωῆ ἀνήχαρος. — Ἀνήχαρ' γυναίκα.

ἀπολυσιά (ῆ) = ῆ σποριά. — Κόφταυμ' ἀπολυσιά. — Ἐκαναμ' τρεῖς ἀπολυσιές χωράφ'.

ἀπρουνάρ (τὸ) = δ πρίνας, τὸ πουρνάρι. — Ἐκοφτάμε ἀπρουνάργια.

ἄρατος — η — ο = κατηραμένος. — Ἄρατο βουνό. — Ἄρατος τόπος.

ἀροίζκος — ια — ο = πολὺ ἀστεῖος, βωμολόχος. — Αὐτὸ τὸ τραγούδ' ἔναι ἀροίζκο. — Ἀροίζκα λόγια λέσι.

ἀρκουδίζω = περιπατῶ μὲ τὰ χέρια καὶ μὲ τὰ πόδια σὺν τετράποδο, μπουσιουλάω. — Τὸ παιδί ἀρκουδίζ' ἢ τὸ παιδί πηγαίν' ἀρκουδιστό. — Μὴν ἀρκουδίζεις, δὲ γεῖσαι μικρός.

ἀσπριόβολος (δ) = δ ἀσπρόλιθος. — Πὲ τις ἀσπριόβολ' ἔκανάμε ταῖχο.

ἄχερόδρομος (δ) = ὄνομ. τοῦ ἀστερισμοῦ γαλαξίας. — Κοίταζάμ' τὸν ἄχερόδρομο πὰ στὸν οὐρανό. — Ὅσ' ἀστέρια ἔχ' δ' ἄχερόδρομος, τόσα καλὰ νὰ ἔχ'.

B

Βαγιά (ῆ) = ἰτέα. — Γεῖχαμε πολλὰς θαγιές κατὰ στῆ δρύσ'.

βαρξυλιά (ῆ) = ὄνομ. τοῦ φυτοῦ κουφοξυλιά.

βασιλόκουκος (δ) = ὄνομ. τοῦ πτηνοῦ τσαλαπετεινός. — Σκότωσάσι τρεῖς βασιλόκουκοι.

βεράτ' (τὸ) = ξύλινος χονδρὸς μάνδαλος. — Βάλ' τὸ βεράτ' στῆ βόρτα.

βίξ' (τὸ) = τὸ σουγλι τοῦ τσαγκάρη. — Τρυπησέ δονα πὲ τὸ βίξ'.

βιρβιλίδ' (τὸ) = ράβδος ἀπὸ πάγο ποὺ κρέμεται στῆ στέγη τὸ χειμῶνα, — Τὰ βιρβιλίδια κρέμονται πὲ τὰ κεραμίδια.

βλάχνο (τὸ) = ὄνομ. τοῦ φυτοῦ φτέρη. — Δὲ δρώγουσι βλάχνα (παροιμ.).

βλαχνότοπος (δ) = τὸ μέρος ὅπου ὑπάρχει φτέρη, φτεριώνα. — Ἐδῶ ἔναι βλαχνότοπος, ἔχει πολλὰ βλάχνα.

βλαχνόρριζα (ῆ) = ῆ ρίζα τοῦ βλάχνου.

βοτανίζω = βγάζω τὰ ξένα χόρτα ἀπὸ τὰ δημητριακὰ, ψαρεύω μὲ τὸ βοτάνι. — Πᾶμε νὰ βοτανίσουμ' φάρια πὲ τὸ βοτάν' — ἀ ρίξουμ' τὸ βοτάν' στὸ βοταμό.

βουγᾶς (δ) = τὸ μὴ εὐνοχισμένο βουβάλι. — Γεῖχε τρεῖς βουγᾶδες.

βουγιέτα (ῆ) = μικρὴ λιμνίτσα ἀπὸ τὸ νερὸ ποὺ συγκεντρώνεται στὰ κοιλάματα ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὰ πατήματα τῶν ζώων. Μεγεθυντ. βούγετο (τὸ). — Ἐπινάσι νερὸ πὲ τῆ βουγιέτα.

βοῦκλος (δ) = ξύλινο μικρὸ βαρέλι. — Ἐβανέ δὸ τὸ νερὸ μὲσ' τὸ βοῦκλο.

βούτρο (τὸ) = τὸ βούτυρο. — Ἐφαγάσι βούτρο πὲ τὸ ψωμί δους.

βροστέλλα (ῆ) = ῆ ποδιά. — Φοροῦσε βροστέλλα μαύρη. — Φόρεσε τῆ βροστέλλα.

Γ

Γαβός —ή —ὀ=στραβός. —Τὸ χωριό μας γήδανε γαβὸ κείνα τὰ καποτινὰ τὰ χρόνια. —Λένε γήξεράμε, γαβοὶ γείμεστε.

γαδαρί (νὸ)=τὸ μικρὸ τοῦ ὄνου. —Αὐτὸ τὸ γαδαρί δὲ βρῆκε ἡσυχίγια σήμερα. —Τὸ γαδαρί μας ἄρρωστο γήδου.

γαργιάζ'=βελάζει. —Τὸ πρόβατο (τὸ γίδι) γαργιάζ'.

γαρίκια (ή)=ἡλιόλουστα μέρος. —Κάθησάμε στὴ γαρίκια. —Ἔλα δῶ ἔναι γαρίκια.

γαροκέφαλος (ὀ)=ὄνομ. πτηνοῦ ὀλίγον μεγαλύτερου ἀπὸ τὸ σπουργίτη.

γιαλοπούλια (τά)=ἔτσι ὀνομάζονται γενικῶς τὰ ἄσπρα πουλιά πού ἐμφανίζονται στὶς ἀκρογιαλιές.

γύλ' (τὸ)—ἡ τρυγία, τὸ κατακάθι. —Τὸ γύλ' τῆ κρασιῦ, τὸ γύλ' τῆ λαδιῦ. —Ἐρριχάσι τὸ γύλ'.

γλυστρίδα (ή)=ὄνομ. χόρτου πού χρησιμοποιεῖται ὡς σαλατικό· στὴν Πελοπόννησο ἀντράκλα (ή). συνών. τρέβλα (ή). —Γείχαμ' καὶ γλυστρίδα.

γιογούσ' (τὸ)=τὸ ἄνω μέρος τοῦ στήθους πρὸς τὸ λαιμό. —Δῶκε δونا μνιά πὰ στὸ γιογούσ'. —Χτύπησέ δونا στὸ γιογούσ'. —Τὰ γιογούσ' πὲ τὴν ὄρνιθα.

γούγος (ὀ)=ὄνομ. τοῦ πτηνοῦ μπούφος. —Σὰ γούγος κάται.

γουμάρ' (τὸ)=τὸ φορτίο. —Ἔχει πολὺ γουμάρ' τ' ἀμάξ'. —Ἔχει πολὺ γουμάρ' τὸ γαδούρ'. Συνών. φορτιὸ (τὸ).

γουργουρίτσα (ή)=ἀγριοπερίστερο, φάσα.

γουρλουμάτς (ὀ)=ὄνομ. τοῦ βουβαλιῦ πού ἔχει μεγὰλα μάτια.

γρυδίξ'=γρυλίζει. —Τὸ γουρούν' γρυδίξ'.

Δ

Διαλυῶ=δηλῶ κυριολεκτεῖται γιὰ τὰ ὄνειρα. —Πολλὰ ὄνειρα διαλυοῦ. —Δένε διάλυσε τ' ὄνειρο.

δούγια (ή)=ἡ δόγα τοῦ βαρελιῦ. —Τῆ βαρελιῦ ἡ δούγια. —Πετάχτη· κάσι οἱ δούγιες πὲ τὴ δίνα.

Ζ

Ζηλενίκα (ή)=ὄνομ. δένδρου πού φυτρώνει στὰ δάση τῆς ὀξυῆς συνήθως. Τὰ ἄνθη του εἶναι παρόμοια μὲ τὰ ἄνθη τῶν κρίνων.

ξευγηλάτης (ὀ)=ὄνομ. τοῦ πτηνοῦ γκιώνης· ὁ ξευγολάτης, ὁ γεωργός.

ζιβλουχος (ὀ)=ὄνομ. ποντικοῦ πού τρώγει τὰ καρύδια. —Πολλὰ ζιβλουχα γήδου πέρσι. —Σὰ ζιβλουχος τοιμῆ.

ζόρκα (ή)=τὸ ζαρκάδι. —Τὰ κάκαρα τῆ Κωστή γείχαι πολλές ζόρκες, πατσκούς (ἄρσεν. ζαρκάδια), λάφια, ἀγριογούρνα, λύκ', ἀλεπές, στρίκια, κουνάδια. —Οἱ ζόρκες ἀρέχουσι πολὺ.

φκαιρώνω = δημιουργῶ εὐκαιρία, ἀδειάζω. — Ἐὰ τσουβάλια εἶναι γιομαῖτα ἂ τὰ φκαιρώσω. — Ἐὸ βράδ' ἀλά φκαιρώσ' τὸ ταγάρ'.

φαρμάκα (ή) = ὄνομασία πρᾶσινωπῆς μεγάλης σαύρας.

φκιούμαι = Εὐχομαι. — Φκιούμαστε τὰ παιδιὰ. — Φκιούνδαι τὰ παιδιὰ νὰ προδέψου.

φλάσκα (ή) = ὁ ἀραβόσιτος. — ἘἩ φλάσκα ἔγινε νὰ πὰ δὴ μαζώξουμ'. — Πα στὴ λασιὰ τσάκιζάμε τὴ φλάσκα.

φλασκίνα (ή) = τὸ στέλεχος τοῦ ἀραβόσιτου, τοῦ καλαμποκιοῦ.

φορεσιὰ (ή) = ἐνδυμασία. — ἘἩ ἀνδρική ἐνδυμασία ἀποτελεῖτο ἀπὸ τὸ φέσι, τὴν κκμουζέλλα (μάλλινοσ κοντὸς ἐπενδύτης), τὸ ζιπὸν' (ἐπενδύτης βαμβακερὸς σὰν γελέκο), τὸ ζουνάρ', τὸ θρακί (θράκα), τὰ ποδοπάνια, τίς κουντοῦρες. ἘἩ γυναικεία ἀπὸ τὸ κκμούκ' (μαντήλι), τὸν κροκιδᾶ (ἔξωτερικὸς μακρὸς ἐπενδύτης), τὸ πουκάμσο.

φουγιάζω = καλῶ, φωνάζω. — Στὸ γειρνοδικεῖο φούγιαζέ δονά πὲ τ' ὀνομά δου ὁ γειρνοδίκης.

φτάνω = ἔρχομαι, φθάνω, ὠριμάζω. — ἘἩ φτασάσι τὰ φροῦτα. — ἘἩ πίδα εἶναι φτασμένα.

φυσού (ή) = ἡ ἔχιδνα συνών. Ἐχιδρα. — Μνια φυσού μέσ' τὴ δρῦπα.

φωτὸς (τοῦ) = ἡ ἑορτὴ τῶν Θεοφανείων.

X

Χαῖνς (ὁ) = ὁ τεμπέλης τὸ θηλ. ἡ χαῖνω. — Χαῖνς ἄθρωπος. — Αὐτήνα τὴ χαῖνω θὰ πάρεσ.

χαλατζής (ὁ) = ὄνομ. μικροῦ πουλιοῦ, ποῦ συνήθως γυρίζει γύρω ἀπὸ τὰ ἀποχωρητήρια (χαλέδες).

χάλιγα (ή) = τὸ χαλίκι ποῦ ἔχει ἀπὸ κάτω ἡ δουκάνα τοῦ ἀλωνίσματος. — ἘἩ βαλε τὴ χάλιγα στὴ δουκάν'.

χαραγή (ή) = ἡ χαραυγή, ἡ ἀνατολή. — ἘἩ ἔθεκε ὁ γήλιος τὴ χαραγή.

χάψ' (ή) = ἡ φυλακὴ. — ἘἩ σὲ βάλω χάψ'.

χιότ' (ή) = χαιτή. — ἘἩ ἄλογοῦ ἡ χιότ' — τὴ γουρουνοῦ ἡ χιότ'.

χλιαίνουμ' = ζεσταίνουμαι. — Νὰ πὰ νὰ κάτσω στὸ παραγῶν' νὰ χλιαθῶ στὴ σιὰ.

χλιμιτίξ' = κυριολ. στοὺς ἴππους. — Χλιμιτίζει τ' ἄλογο.

χουρδάς (ὁ) = τὸ κατακάθι, τὸ κατάλοιπο, ἄχρηστο πρᾶγμα. — Πόμνασι χουρδάδες πὲ τὸ λάδ'. — ἘἩ χουρδάς τὴ χωριοῦ.

χτηνὰ (τὰ) = τὰ ἀγελάδια. — ἘἩ ἔχαμε πολλὰ χτηνὰ στὸ Κωστή. — Πρώστη-σάσι τὰ χτηνὰ.

χωργιανκὸς-ή-ὸ = χωριάτικος. — ἘἩ εἶναι κακιὰ ἡ γῆ, χωργιανκιὰ ἡ δουλειὰ. — Χωριανκοὶ γήδανε γοὶ ἄθρῶποι.

Ψ

Ψαθέλλο (τὸ) = τὸ ψάθινο καπέλο. — Βάλ' τὸ ψαθέλλο σ' νὰ μὴ σὲ κάψ' ὁ γήλιος. — Φόρεσάσι τὰ ψαθέλλα.

ψάρια. = ὄνομ. ποταμίσιων ψαριῶν. — Σαζάν', κέφαλος, κεφαλωνάρ', μουστάκ', βούδιδος, τσάτσες, ὀβριάνκα, σκληθρίδς, δράμμος, πέστροφα, γλυστρίδα, ρεματίδα, καραβίδκα, ἰσαγανός, φειδόψαρο, λεβιός.

ψαστική (ή) = τὸ δηλητήριο. — Τὸ γάνω φατ' κι' ἂ δόνε θάλω κομμάτ' ψαστική μέσα.

ψιμόστο (τὸ) = ὄψιμο. — Ψιμόστο στάρ'. — Ψιμόστα γεννήματα.

ψιλουδιανός-ή-ὸ = λεπτός, σπαθᾶτος. — Ἔνα: ψιλουδιανὸ τὸ βῶδ'. — Ψιλουδιανές δουλειές.

ψόμα (τὸ) = ψευμ. — Γήλεγάσι ψόμκα. — Γούλο ψόμκα λέσι.

Σημ. Γιὰ τὸν ἀναγνώστη τῶν λαογραφικῶν τοῦ Κωστή, ποὺ δὲν ἔχει ἐξοικειωθῆ μετὸ Θρακικὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα, θὰ παρουσιάζεται σίγουρα κάποια δυσκολία στὴν προφορὰ τῶν συμφώνων, ἐκεῖ ποὺ γίνεται συγκοπὴ ἢ ἀποκοπὴ φωνηέντων, ἐπειδὴ δὲν ἔχουμε ἰδιαίτερα σημεῖα στὴ στίξη μας ποὺ νὰ δηλώνουν τὴν προφορὰ. Μερικὰ σύμβολα καθιερωμένα ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία, ἐκτὸς τοῦ ὅτι μόνον ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι εἰδικοί μποροῦν νὰ τὰ καταλαβαίνουν, παρέχουν καὶ πολλὲς τυπογραφικὲς δυσκολίες.

Γι' αὐτὸ νομίζουμε σκόπιμο νὰ δώσουμε ἐδῶ μερικὲς πληροφορίες σχετικὲς μετὴν προφορὰ: Ὅταν ἔπειτα ἀπὸ τὰ οὐρανικά κ, γ, χ, ἀκολουθῆ ἄτονος φθόγγος ι ἢ ου, κανονικά ὁ φθόγγος αὐτὸς χάνεται, δὲν ἀκούεται στὴν προφορὰ. Στὴν περίπτωσι αὕτῃ πρέπει νὰ ξέρομε ὅτι τὸ οὐρανικὸ ποὺ ἀπομένει, δὲ θὰ προφέρεται ὑπερφῶνικὰ μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα, ἔτσι ποὺ ν' ἀκούεται ἐντελῶς ἄτονα, ἀλλὰ οὐρανικά μὲ κλειστὸ τὸ στόμα, ἔτσι ποὺ τὰ φωνητικὰ ὄργανα νὰ ἔχουν πάρεσι τὴν ἴδια σχεδὸν θέσι ποὺ ἔχουν καὶ ὅταν γίνεται ἡ προφορὰ τῶν οὐρανικῶν μαζί μετὸν φθόγγο ι καὶ ου. Τέτοιες περιπτώσεις ἔχουμε στίς λέξεις ἔχ(ει), σενδούκ(ι), μεράκ(ι), δράκ(ου), λόγ(ου), λέγ(ει), δουλεύ(ει), χωρατεύ(ει), κυνήγ(ι) κ.ο.κ.

Στίς ἄλλες περιπτώσεις ποὺ γίνονται συγκοπὲς καὶ ἀποκοπὲς φωνηέντων, νομίζουμε ὅτι δὲν ὑπάρχει δυσκολία στὴν προφορὰ, ἀρκεῖ νὰ ἔχει κανεὶς τὸ νέο ἑλληνικὸ γλωσσικὸ αἰσθημα. Περισσότερα γιὰ τὸ φθογγολογικὸ καὶ τυπικὸ μέρος τῆς γραμματικῆς μπορεῖ νὰ ἴδει κανεὶς στὰ γλωσσικά τοῦ Σκοποῦ Ἀνατολ. Θράκης τόμος Ε'. σελ. 229 καὶ ἐξῆς ποὺ οἱ περισσότερες περιπτώσεις εἶναι οἱ ἴδιες.

Δ. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α Τ Α

1.—*Καπακῶς* (σ. 137) ἔχει καλῶς, διότι σημαίνει ἀνάγνωσιν συλλαβιστί. *Καπακίζω* εἰς Ζάκυνθον σημαίνει συλλαβίζω, σιγοδιαβάζω ἐπὶ ἀγγραμμάτων λ.χ.—*Καπακίζω τὸν Ἀπόστολο*. Τὴν πληροφορίαν μᾶς ἔδωκε ὁ κ. Κ. Καιροφύλλας.

2.—*Βιβλίον ταμιακὸν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Πάντων (1901—1914) Σαράντα Ἐκκλησιῶν*. (Ἐκ τοῦ Ταμείου τῶν Ἀνταλλαξίμων κοινοτικῶν καὶ κοινοφελῶν περιουσιῶν). Ἀπόσπασμα (0.33 × 0.18) συνερραμμένον ὑπ' ἀριθμὸν καταλόγου 411. Ἔχει σελίδας 49 μὴ ἠριθμημένας, ἐξ ὧν ἀφηρέθησαν αἱ μέχρι τῆς 14ης, τὰς δὲ λοιπὰς ἀπὸ τῆς 50 μέχρι 87 ἠριθμημένας καὶ γεγραμμένας πάσας πλὴν τῶν 57, 66, 72 καὶ 78. Περιέχει τὰ ἔσοδα καὶ τὰ ἔξοδα τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Πάντων, κατεστρωμένα λογιστικῶς (δοῦναι—λαβεῖν) τῶν ἐτῶν 1901—1914 καὶ ἐπιγράφεται ἐφ' ἑκάστης τῶν σελίδων «Ταμεῖον τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Πάντων». Ἴσο-λογισμοὶ παραδεδομένοι καὶ ὑπογεγραμμένοι αὐτογράφως ὑπὸ τοῦ ταμίου καὶ τριῶν ἐνοριτῶν φέρονται τῶν ἐτῶν 1909—1910 γρ. 13 289 παρ. 12, (σελ. 50—65), 1910—1911 γρ. 23.154 παρ. 33 (σελ. 67—71), 1911—1912 γρ. 25.071 παρ. 13 (σελ. 73—77), 1912—1913 γρ. 13 676 (σελ. 79—83) καὶ 1913—1914 γρ. 14.204 παρ. 20, (σελ. 84—87).

3.—Εἶδον εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῆς Byzant. Zeitschrift διὸ ὁ φίλος Γεωργακᾶς ἐτυμολογεῖ τὸ *Καρίταινα* (Καρίτενα) ἐκ τοῦ *Χαρίταινα*. Βλέπω ὅτι καὶ οἱ ἡμέτεροι κάμνουν ὅ,τι καὶ οἱ ἐν Βουλγαρίᾳ. Ὡς οἱ φίλοι μας τίποτε τὸ ἑλληνικὸν δὲν θέλουν ν' ἀναγνωρίσουν ἐν τῇ γλώσσει των, οὕτω καὶ οἱ ἡμέτεροι τίποτε τὸ Σλαυικόν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι πλέον ἐπιστήμη. Οὐδαμοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὁ *Χαρίτος* καὶ *Χαριτίνα* λέγονται *Καρίτος* καὶ *Καριτίνα*. Αὐτὰ τὰ τοπωνύμια, καθὼς ἔγραψα, δεόν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι εἶναι λείψανα τῶν Σλαύων, τὰ μόνᾳ εὐτυχῶς μετὰ τῶν εἰς *οβο-οβα* καὶ *ίτσα*. Ἀλλὰ ἂν προηλθον ἐκ τῶν ὀνομάτων γυναικῶν εἰς *-αινα*, τότε πῶς ἐλέγοντο οἱ ἄνδρες τῶν: *Βόδενα*, *Τσέπενα*, *Κούκλενα*, *Τσέρβενα*, *Μόγλενα*, *Βέρβενα*, Παλαιὸς τύπος διδασκάλου μετὰ τῆς συζύγου του ἐν Θράκη. Εἶναι ὁ Εὐστράτιος Σεργιάδης, διδάσκαλος, τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ συστήματος καὶ ἱεροψάλτης ἐκ Τσορολοῦ τῆς Θράκης, ὅστις ἐδασκάλευσε ὑπὲρ τὰ 60 ἔτη καὶ εἶχε τρεῖς υἱοὺς δασκάλους ἐν Θράκη. Τὸν Γεώργιον, φιλόλογον, ἀποθανόντα νέον ἐν Κων)πόλει, τὸν Σέργιον καὶ τὸν Δημόκριτον Σεργιάδην. Υἱὸς του ὑπῆρξε καὶ ὁ διάσημος ἐν Ἀθήναις ὁρολογοποιὸς Κωνστ. Σεργιάδης.

Βρέστενα, Κάπρενα, Κόπρενα, Τοίτσена, Τσαρίτσена, Βάνενα, Ρόδενα, κτλ. Πάντως δὲν ἔδει νὰ λέγονται *Βόδος, Τσέπος, Κοῦκλος, Τσέρβος, Μόγλος, Βέρβος, Βρέστος, Κάπρος, Κόπρος, Τοίτσος, Τσαρέτσος, Βάνος, Ρόδος κτλ.* Ἄλλ' ὑφίστανται τοιαῦτα ὀνόματα ; Διατὶ νὰ κάμνωμεν τοιαύτας παρετυμολογίας καὶ νὰ γινώμεθα καὶ ἡμεῖς γελοῖοι; Ἔτσι καὶ μὲ τὸ *Ἀν-δρίτσена*, ὅπερ προέρχεται ἐκ συμφύσεως: (Δρύφτσε-Δρύτσε) *Δρίβτσена-Δρίτσена-Ἀν-δρίτσена*.

Μ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

4.—Ὁ σεβαστὸς φίλος κ. Ἀχιλλ. Τζάρτζανος μᾶς γράφει :

«Θὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ μὴ θεωρήσετε παρὰ ὡς ἔνδειξη τοῦ θερμοῦ ἐνδιαφέροντός μου γιὰ τὸ ἔγκριτο περιοδικό σας τίς παρακάτω μικροπαρατηρήσεις μου γιὰ μερικά, πού εἶναι γραμμένα στίς σελίδες 230—237 σχετικῶς μὲ τὴ γλῶσσα τοῦ Σκοποῦ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ὑποκάτω ἀπὸ τίς ἐπικεφαλίδες «Γ' Συγκοπή—Δ' Ἀποκοπή». Γιὰ τὴ ζωντανὴ σημερινή μας γλῶσσα, στήν προφορὰ τῶν λέξεών της, ἕνας μόνον φθόγγος *ι* ὑπάρχει, ἀδιάφορο ἂν τὸν φθόγγον αὐτὸν τὸν παριστάνουμε (σύμφωνα μὲ τὴν ἱστορικὴ ὀρθογραφία) μὲ *ι* ἢ μὲ *η* ἢ μὲ *υ* ἢ μὲ *ει* ἢ μὲ *οι* κλπ., Ἔτσι ἢ συγκοπὴ τοῦ *ι* στίς λέξεις σιτάρι, πουκάμισο κλπ., τοῦ *υ* στίς λέξεις ζυγός, μπρόμυτα κλπ., τοῦ *η* στίς λέξεις ἀράρης, ψάλτης κλπ., τοῦ *ει* στίς λέξεις γράφεις, παίρνεις, κλπ., καθὼς καὶ ἡ ἀποκοπὴ τοῦ *ι* στίς λέξεις ποτήρι, χωράφι κλπ., ἢ τοῦ *η* στίς λέξεις βρώμη, κόρη κλπ. ἢ τοῦ *ει* στὸ γ' ἐνικὸ πρόσωπο τῆς ὀριστικῆς τῆς ἔνεργ. φωνῆς τῶν βαρυτόνων ρημάτων, γράφει, κόφτει κλπ., δὲν εἶναι πολλῆς καὶ διάφορες συγκοπὲς καὶ ἀποκοπὲς (τοῦ *ι*, τοῦ *υ*, τοῦ *η*, τοῦ *ει* κλπ.), παρὰ μιὰ καὶ μόνη συγκοπὴ καὶ ἀποκοπὴ ἑνὸς καὶ μόνου φθόγγου, ἦτοι τοῦ φθόγγου *ι*, πού γραπτῶς παριστάνεται ἄλλοτε μὲ αὐτὸ τὸ *ι*, ἄλλοτε μὲ τὸ *η*, ἄλλοτε μὲ τὸ *υ*, ἄλλοτε μὲ τὸ *ει* ἢ τὸ *οι* κλπ. Ὁ φθόγγος λοιπὸν *ι*, εἶναι ἐκεῖνος πού γενικὰ συγκόπεται καὶ ἀποκόπεται καὶ ὄχι τὸ γράμμα *ι* ἢ *η* ἢ *υ* κλπ.

Καὶ εἶναι τὸ φαινόμενο αὐτό, ὅπως πολλὰ χρόνια τώρα, τὸ ἔχει διδάξει ὁ Χατζηδάκις, χαρακτηριστικὸ ὄλων τῶν βορειοελληνικῶν διαλέκτων, στίς ὁποῖες κανονικὰ κάθε ἄτονος φθόγγος *ι*, (ἀδιάφορο πῶς γράφεται ὁ φθόγγος αὐτός), συγκόπεται καὶ ἀποκόπεται, ὅπως συμβαίνει στίς διαλέκτους αὐτὲς καὶ μὲ κάθε ἄτονο φθόγγο *ου*, σύμφωνα καὶ μὲ τὰ παραδείγματα, πού παραθέτει ὁ συντάκτης τῆς προκειμένης πραγματείας μὲ τίς λέξεις κουμουλιά, ἄκουσα κλπ.

Ὅλες λοιπὸν οἱ πέντε περιπτώσεις, πού ξεχωρίζει ὁ συντάκτης τῆς πραγματείας στήν «Συγκοπή», καὶ οἱ τέσσερις περιπτώσεις, πού ξεχωρίζει στήν «Ἀποκοπή» γιὰ τοὺς φθόγγους *ι* καὶ *ου*, ἔπρεπε νὰ συνοψιστοῦν σὲ μιὰ καὶ μόνη περίπτωση, καὶ τὸ πρᾶγμα νὰ διατυπωθῇ γενικὰ ἔτσι : «Κάθε ἄτονος φθόγγος *ι* (η, υ, ει κλπ.) ἢ *ου* κανονικὰ καταπίνεται· π. χ. (σιτάρι) σιτάρ', (ζυγός) ζυγός, (ἀράρης), ἀράρης, (ποτήρι) ποτήρ', (γράφει) γράφ'—(ἄκουσα) ἄκουσα, (ἡ μάννα μου) ἡ μάννα μ' κ.λ.π.».

Ὁ κ. Πετρόπουλος μᾶς γράφει εἰς τὰ παρατηρηθέντα ἀπὸ τὸν κ. Τζάρτζανον.

«Εἶδα τίς παρατηρήσεις τοῦ κ. Τζάρτζανου στὰ γλωσσικά τοῦ Σκοποῦ, τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, πού εἶχατε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ κάμετε γνωστὲς ἀπὸ τὴν ἐπιστολή του καὶ τὸν εὐχαριστῶ πολύ, γιατί εἶχε τὴν καλὴ διάθεση νὰ κάνει μιὰ τέτοια ὑπόδειξη ἢ ὑπόμνηση, ἂν θέλετε, πού δὲν εἶναι καθόλου ἀνώφελη. Τὸ οὐσιαστικὸ περιεχόμενο στίς παρατηρήσεις αὐτὲς, καθὼς βλέπει ὁ προσεχτικὸς ἀναγνώστης, εἶναι ὅτι θὰ ἔπρεπε ἢ συγκοπὴ καὶ ἀποκοπὴ τοῦ φθόγγου *ι* στίς λέξεις νὰ διατυπωθεῖ μὲ τὸ σύντομο καὶ περιεκτικὸ κανόνα πού γράφει ὁ κ. Τζ. καὶ ὄχι μὲ πολλῆς περιπτώσεις ἀναλυτικά. Ἡ διατύπωση ἢ δική μου ἔγινε ὅπως ἔγινε, ὄχι

ἀπὸ σύγχιση τῆς σημασίας πού ἔχουν οἱ λέξεις γράμμα καὶ φθόγγος, ὅπως θέλει νὰ ὑποπτεύεται ὁ κ. Τζ., ἀλλὰ ἐπειδὴ ὁ φθόγγος ἰ εἶναι συνδυασμένος ἔνεκα τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας, μὲ τὰ γραφικὰ σύμβολα ι, η, ει, οι, κλπ., καὶ ἔτσι ἀντὶ νὰ γραφῆ ὅτι κάθε ἄτονος φθόγγος ι ἢ ου καταπίνεται, ἐγράφηκε ὅτι συγκόπτονται ἢ ἀποκόπτονται (ἀνάλογα μὲ τὴ θέση πού βρῖσκονται), τὰ σημάδια μὲ τὰ ὁποῖα συμβολίζουμε τὸ φθόγγο, τὴ φωνὴ αὐτή. Φυσικὰ αὐτὸ φαίνεται ἕνα πρᾶγμα κάπως ἀνάποδα γραμμένο, γιὰτὶ πρῶτα χάνεται (συγκόπτεται—ἀποκόπτεται, καταπίνεται) ἢ φωνὴ καὶ ὕστερα παύουν νὰ γράφονται, ἀπὸ ἐκείνους πού θέλουν ν' ἀποδίδουν πιστὰ τὴ φωνή, τὰ σημάδια τῆς φωνῆς, δηλ. τὰ γράμματα. Ἀλλὰ καὶ ἂν γράψουμε ὅμως ὅτι συγκόπτονται ἢ ἀποκόπτονται τὰ γράμματα ει, οι, η, κλπ. ἐκεῖνος πού θὰ τὸ διαβάσει, δὲ θὰ νομίσει φυσικὰ ὅτι χάνονται τὰ γραφικὰ σημάδια ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ κόσμου πού μιλάει, ἀλλὰ ἡ φωνὴ πού θέλουν νὰ παραστήσουν τὰ σημάδια αὐτά. Ἡ οὐσία δηλ. εἶναι ἡ ἴδια, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ἡ διατύπωση τοῦ κ. Τζ. εἶναι πῶ ἀκριβολογημένη καὶ σὲν τέτοια θὰ μπορούσε νὰ εἰπωθῆ, πῶ ἐπιστημονική, γιὰτὶ ἐπιστήμη δὲ θὰ εἶπει μόνο ἀλήθεια, ἀλλὰ καὶ ἀκριβεία».

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

I

Στίλπωνος Π. Κυριακίδου, Βυζαντινὰ Μελέται, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 5—324.

Ὁ καθηγητῆς κ. Σ. Κυριακίδης ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀσχολεῖται μὲ ἱστορικὰ καὶ τοπογραφικὰ ζητήματα τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης. Καὶ τὸ νέον τοῦτο ἔργον τοῦ κ. Κυριακίδου ἀνάγεται εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον τῶν ἐνδιαφερόντων του. Συγκροτεῖται δὲ ἀπὸ μίαν σειρὰν ἐμβριθῶν μελετῶν διαφωτισουσῶν προβλήματα τῆς ἱστορίας καὶ γεωγραφίας τῆς βορείου Ἑλλάδος κατὰ τοὺς μέσους χρόνους.

Ἡ πρώτη τούτων φέρει τὴν ἐπιγραφὴν: *Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν τειχῶν τῆς Θεσσαλονίκης* (σ. 5—17). Ὁ μοναδικὸς γνώστης τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης Ο. Tafrali, καθηγητῆς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Ἰασίου, ἐρευνῶν τὴν ἱστορίαν τῶν τειχῶν τοῦ προπυργίου τούτου τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐσημείωσεν ¹⁾ ἐν ὄλφ 17 ἐπισκευὰς τῶν τειχῶν τῆς. Τούτων ἄλλας μὲν δέχεται ὡς πιθανὰς ἄλλας δὲ ὡς βεβαίας. Εἰς ταύτας ἔρχεται τῶρα ὁ κ. Κυριακίδης νὰ προσθέσῃ μίαν ἀκόμη, ἡ ὁποία διέφυγε τῆς προσοχῆς τοῦ Tafrali. Πρόκειται περὶ ἐπισκευῆς πρὸς τὴν ὁποίαν σχετίζεται ἐπίγραμμα τῆς Παλατίνης Ἀνθολογίας (ἔκδ. Dübnet 9,686), τὸ ὁποῖον συμφώνως πρὸς τὸν τίτλον του ἦτο ἐπιγεγραμμένον ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πύλης τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀναφέρεται δὲ εἰς ἐπισκευὴν τῶν τειχῶν γενομένην ὑπὸ τινος ὑπάρχου Βασιλείου διακριθέντος εἰς τοὺς ἐναντίον τῶν Ἀράβων ἀγῶνας τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ ὁποίου ἡ εἰκὼν εἶχεν ἐντειχισθῆ ὑπεράνω τῆς ἀνατολικῆς πύλης. Δύο εἶναι τῶρα τὰ ἀφ' ἑαυτῶν προκύπτοντα ἐρωτήματα. Πότε ἔγινεν ἡ ἐπισκευὴ αὕτη καὶ ποῖος ὁ διενεργήσας ταύτην ὑπαρχος Βασιλείος; Ἐφ' ὅσον τὸ ἐπίγραμμα παραδίδεται ἐν τῇ Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ τῆς ὁποίας τὸ σωζόμενον χειρόγραφο εἶναι τοῦ 11 αἰῶνος ἡ ἐπισκευὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι νεωτέρα τοῦ 1100. Τούτου οὕτως ἔχοντος ὁ συγγραφεὺς ἐπιδίδεται εἰς τὴν ταύτισιν τοῦ ὑπάρχου Βασιλείου πρὸς ὠρισμένον

1) Tafrali, Topographie de Thessalonique, Paris 1913, σ. 30 ἐξ.

ιστορικών πρόσωπων. Ὁ προτασσόμενος τίτλος τοῦ ὑπάρχου πολὺ ὀρθῶς ἀποτρέπει τὸν κ. Κυριακίδην νὰ δεχθῆ τὴν ἀποψιν τοῦ ἐκδότου τῆς Ἐπιτομῆς Jacobs, ὅτι ὁ μνημονευόμενος Βασίλειος εἶναι ὁ Βασίλειος Α΄ ὁ Μακεδών. Δέχεται ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Βασιλείου νόθου υἱοῦ τοῦ Ρωμανοῦ Λεκαπηνοῦ, τὸν ὅποιον ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος ἀνύψωσε διὰ τὴν σύνεσιν καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς του εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ παρακοιμωμένου. Ὁ Βασίλειος ἐπὶ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ διεδραμάτισεν ἐξέχοντα ρόλον εἰς τὴν διακυβέρνησιν τοῦ κράτους. Ἠγήθη μάλιστα πλειστάκις ἐκστρατειῶν ἐναντίον τῶν Ἀράβων. Λόγω δὲ τῶν πολυαρίθμων ὑπηρεσιῶν του ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ διὰ τοῦ νέου τίτλου τοῦ προέδρου. Ἐν συνεχείᾳ ὁ συγγραφεὺς ἐξιστορεῖ τὴν δρᾶσιν τοῦ Βασιλείου καὶ καταλήγει, ἐπὶ τῇ βᾶσει πλειστών δεδομένων ἐκ τῶν πηγῶν εἰς τὸ ὅτι τὸ ἐπίγραμμα καὶ ἐπομένως καὶ ἡ ἐπισκευὴ τῶν τειχῶν τῆς Θεσσαλονίκης ἐγένετο κατὰ τὰ νεανικὰ ἔτη τοῦ Βασιλείου Β΄ τοῦ Βουλγαροκτόνου καὶ δὴ μεταξὺ τοῦ 976, τοῦ ἔτους δηλ. τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βασιλείου, καὶ τοῦ 989 τοῦ ἔτους τῆς ἐξορίας τοῦ παρακοιμωμένου.

Ἡ δευτέρα μελέτη ἀναφέρεται εἰς τὸ φιλολογικὸν ζήτημα τοῦ: *Πότε συνεγράφησαν τὰ λεγόμενα ναυμαχικὰ τοῦ Βασιλείου* (σ. 21—26). Μεταξὺ τῶν ἄλλων τακτικῶν συγγραφῶν τῶν Βυζαντινῶν περιήλθεν εἰς ἡμᾶς καὶ ἡ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ναυμαχικὰ τοῦ Βασιλείου πατρικίου» γνωστὴ τοιαύτη. Ταύτης πρόκειται προοίμιον καὶ τοῦτου ἐπίγραμμα μετ' ἐπιγραφῆς μνημονευούσης τὸν συγγραφέα (εἰς τὰ Ναυμαχικὰ συνταχθέντα παρὰ Βασιλείου πατρικίου καὶ παρακοιμωμένου). Ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς μέχρι σήμερον ἐκδότας τοῦ ἐπιγράμματος καὶ τῶν Ναυμαχικῶν ν' ἀποδώσουν ταῦτα εἰς Βασίλειόν τινα πατρικίον καὶ νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν ταυτίσιν του πρὸς διάφορα ἱστορικά πρόσωπα. Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον αἱ ἀπόψεις των δὲν συμπίπτουν. Ὁ κ. Κυριακίδης διαφωνῶν πρὸς πάντας δέχεται ὅτι ὁ Βασίλειος τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τοῦ ἐπιγράμματος εἶναι ὁ Βασίλειος πατρικίος καὶ παρακοιμώμενος, ὁ νόθος υἱὸς τοῦ Ρωμανοῦ Α΄, ὁ τοῦ ἐπιγράμματος τῆς ἀνατολικῆς πύλης τῆς Θεσσαλονίκης. Καὶ πράγματι ἡ περιγραφή τοῦ Βασιλείου τοῦ ἐπιγράμματος συμπίπτουν μόνον πρὸς ταύτην τοῦ Βασιλείου παρακοιμωμένου τὴν ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν πηγῶν διασωθεῖσαν. Ἀλλὰ τότε εἶδε τὸ φῶς ἡ συγγραφή αὕτη; Καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ κ. Κ. εἶναι πειστικός. *Terminus post quem* εἶναι ἡ νίκη τοῦ Βασιλείου παρακοιμωμένου ἐναντίον τῶν Ἀράβων παρὰ τὰ Σαμόσατα τὸ 958. *Terminus ante quem* δὲ ἡ ἄλωσις τῆς Κρήτης τὸ 961, ἥτις κατὰ τὰ λεγόμενα αὐτοῦ τοῦ ἐπιγράμματος εὐρίσκετο ἐν σχεδίῳ. Ἐν τέλει ὁ συγγραφεὺς ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἐπιγραφή τοῦ ἐπιγράμματος εἶναι νόθος προελθούσα ἐκ παλαιογραφικῆς παραδρομῆς. Πιθανὴ εἶναι ἡ γνώμη του ὅτι τὰ Ναυμαχικὰ δὲν συνεγράφησαν ὑπὸ τοῦ Βασιλείου παρακοιμωμένου, ἀλλὰ διαταγῇ αὐτοῦ.

Ἡ τρίτη κατὰ σειράν μελέτη ἢ καὶ ἐκτενεστέρα ἀναφέρεται εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ἐν γένει, εἰδικώτερον δὲ τοῦ θέματος τοῦ Βολεροῦ. Περὶ τοῦ τί ἦτο τὸ Βολερὸν τῶν βυζαντινῶν πηγῶν, θέμα ἢ πόλις, ἠσχολήθησαν πλείονες ἐρευνηταί, ὁμοίως καὶ περὶ τῆς γεωγραφικῆς αὐτοῦ θέσεως. Περὶ ὧν τούτων ὁ κ. Κυριακίδης εἶχε διαλάβει τὸ 1923 ἐν εἰδικῇ μελέτῃ καταλήξας εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ Βολερὸν δὲν ἦτο πόλις, ἀλλὰ γεωγραφικὴ περιφέρεια, ἡ δὲ θέσις του ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν σημερινὴν περίπου δυτικὴν Θράκην, πλὴν τῆς περιοχῆς τοῦ "Ε·

βρου και σχεδόν μέχρι της σημερινής Ἀλεξανδρουπόλεως, ἡ δὲ πρωτεύουσα τοῦ ἦτο ἡ Μοσουνόπολις (σ. 30). Ἐν τῷ μεταξύ τὰ στοιχεῖα τὰ συνηγοροῦντα ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης, τὰ ὁποῖα ὁ σ. συνεκέντρωσεν, ἦσαν πολὺ περισσότερα ἐκείνων τὰ ὁποῖα ὁ κ. Ἄμαντος γράφων περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν του, ὥστε πολὺ ὀρθῶς ποιῶν ἐπανήλθεν ἐπ' αὐτοῦ. Εἶχε τὴν θαυμαστὴν ὑπομονὴν νὰ συγκεντρώσῃ τὰς μνείας τῶν πηγῶν περὶ Βολεροῦ καὶ νὰ παραθέσῃ ἐνταῦθα (σ. 31—232). Αὗται προέρχονται ὄχι μόνον ἐκ τῶν συγγραφέων ἀλλὰ καὶ ἐγγράφων καὶ μολυβδοβούλλων. Συνοδεύονται δὲ ὑπὸ ἐμβριθεστάτων ἐρμηνευτικῶν σημειώσεων ἀναφερομένων εἰς τὰ μνημονευόμενα πρόσωπα καὶ τοπωνύμια.

Τὰ συμπεράσματα τῆς ἐρεύνης τοῦ κ. Κυριακίδου δύνανται νὰ συνοψισθοῦν εἰς τὰ ἑξῆς: Τὸ Βολερὸν ἀπαντᾷ κατὰ πρῶτον τὸ Ἄον ἡμισυ τοῦ Θ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς μέχρι τοῦ ΙΔ'. Δὲν ἦτο πόλις ἀλλὰ περιοχὴ τῆς ὁποίας τὰ ὄρια κατὰ τὸν ΙΑ' καὶ ἔπειτα αἰῶνας ἐξετείνοντο βορείως μὲν μέχρι τῶν κορυφογραμμῶν τῆς Ροδόπης, δυτικῶς δὲ μέχρι τοῦ Νέστου καὶ ἀνατολικῶς μέχρι τῆς Μάκρης. Δηλ. κατελάμβανε τὸν σημερινὸν νομὸν Ροδόπης. Πρωτεύουσα αὐτοῦ ἦτο τὸν Ι' μέχρι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἡ Μοσουνόπολις, κατὰ δὲ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' ἡ Γρατιανού. Ἡ περιοχὴ αὕτη ἀπὸ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ ΙΑ' αἰῶνος μέχρι τοῦ 1204 ἦτο διοικητικῶς ἠνωμένη μετὰ τοῦ θέματος Στρυμόνος καὶ τοῦ θέματος Θεσσαλονίκης εἰς ἓν ὑπὸ τὸ ὄνομα θέμα *Βολεροῦ Στρυμόνος καὶ Θεσσαλονίκης*. Μετὰ τὴν ἐπανάκτησιν τῆς περιοχῆς ταύτης ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν τὸ θέμα ἐμφανίζεται μόνον ὡς θέμα *Βολεροῦ* καὶ *Στρυμόνος*. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ ὀλίγον πρὸ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως περιορίζεται τὸ θέμα εἰς μόνον τὸν Βολερὸν.

Ὁ συγγραφεὺς δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορίας τοῦ θέματος Βολεροῦ, ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰ θέματα τὰ ἔχοντα ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ Βολερὸν ὡς εἶναι τὰ Θράκης, Μακεδονίας, Στρυμόνος, Θεσσαλονίκης κλπ., εὐρωπαϊκὰ θέματα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Συνεκέντρωσε τὰ γνωστά μέχρι σήμερον μολυβδόβουλλα τῶν διοικητῶν τῶν ἄνω θεμάτων. Ἐντέλει δὲ τῆς ἐκτενοῦς ταύτης περὶ Βολεροῦ μελέτης προσέθηκε πίνακα τῶν μνημονευθέντων ἀρχόντων τῶν ἀνωτέρω ἐξετασθέντων θεμάτων.

Ἐν μιᾷ λέξει τὰ λεγόμενα αὐτόθι τοῦ κ. Κυριακίδου βασιζόμενα ἐπὶ τῆς ἐπιτοπίου ἐρεύνης διαλευκαίνουν πλεῖστα ἱστορικὰ ζητήματα, ἀκόμη καὶ φυλετικὰ τῆς βορείου Ἑλλάδος.

Τὸ πέμπτον καὶ τελευταῖον τμήμα τῶν Βυζαντινῶν Μελετῶν ἀποτελοῦν τὰ *Σύμμεικτα* (σ. 235—298). Τὰ ἀπασχολοῦντα καὶ ἐνταῦθα τὸν συγγραφέα εἶναι ἔξ ἴσου ἐνδιαφέροντα κεφάλαια τοῦ δημοσίου βίου τῶν Βυζαντινῶν. Συζητεῖ (σ. 235—241) τὴν περὶ τοῦ χρόνου συγγραφῆς τοῦ Τακτικοῦ τοῦ Usrenski γνώμην τοῦ Burg δεχθέντος ὅτι τοῦτο συνεγράφη κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τοῦ 842—856. Ἀνασκευάζει τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ μεγάλου Ἀγγλοῦ ἱστορικοῦ καὶ διατυπώνει τὴν γνώμην ὅτι τὸ Τακτικὸν πρέπει νὰ συνεγράφη μεταξύ τοῦ 809 καὶ 828.

Ἐν σ. 242—250 γίνεται λόγος περὶ τοῦ τίτλου τοῦ προέδρου καὶ τοῦ χρόνου συγγραφῆς τοῦ Τακτικοῦ τοῦ Beneschevic. Ἀμφισβητεῖται ἡ γνώμη τοῦ Beneschevic ἰσχυρισθέντος ὅτι ὁ τίτλος τοῦ προέδρου εἶναι παλαιότερος τῆς ἀρχῆς Νικηφόρου Φωκᾶ. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Κεδρηνὸς εἶναι σαφῆς γράφων ὅτι ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς θέλων νὰ τιμήσῃ τὸν Βασίλειον παρακοιμώμενον, διὰ τὴν συμβολὴν τὴν ὁποῖαν παρέσχεν εἰς τὴν ἐπικράτησίν του,

ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν τὸ ἀξίωμα τοῦ προέδρου, τότε πρῶτον, ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθέν. Τούτου τεθέντος καὶ ὁ χρόνος συγγραφῆς τοῦ ὑπὸ τοῦ Beneschewic ἐκδοθέντος Τακτικοῦ μνημονεύοντος τὸ ἀξίωμα τοῦ προέδρου πρέπει νὰ τοποθετηθῆ εἰς τοὺς μετὰ τὸν Νικηφόρον χρόνους ἢ μᾶλλον εἰς τοὺς χρόνους αὐτοῦ τοῦ ἰδίου.

Ἡ αὐτὴ ἐμβρίθεια χαρακτηρίζει τὸν συγγραφέα καὶ εἰς τὰ ἐπόμενα κεφάλαια τῶν Συμμείκτων εἶναι δὲ ταῦτα: *Ἡ Ἀχρῖδῶ καὶ ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Οἰ Τοῦρκοι Βαρδαριῶται. Τὸ Σδραβίκιον τοῦ Στρομόνος καὶ ὁ παρὰ τὸ Ὀστροβον τοῦ Μαρμαρίου θάνατος τοῦ Γεωργίου Μανιάκη. Τὸ βάνδον τῆς Ζαβάλλας καὶ ἡ Ποπολία. Παρατηρήσεις ἐκ τῆς ἐξελιξέως τῆς θεματικῆς διαιρέσεως τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν θεματικῶν ἀρχόντων* (Ὡς πρὸς τὰ ἐνταῦθα ἀναπτυσσόμενα ἔχομεν ἐπιφυλάξεις τινάς). *Ὁ λεγόμενος κατεπάνω τῶν Σθλαβησιάνων τοῦ Ὀψικίου.*

Λεπτομερῆς ἐν τέλει πίναξ προσώπων καὶ πραγμάτων ὡς καὶ χάρται ἱστορικῶν τῶν ἐρευνωμένων περιοχῶν ὑποβοηθοῦν τὰ μάλιστα τὴν μελέτην τοῦ ἔργου.

Ὁ κ. Κυριακίδης διὰ τῆς ἀνὰ χεῖρας ἐργασίας του ταύτης προσέφερεν ἀναμφισβητήτως πολύτιμον συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορικὴν γεωγραφίαν καὶ διοικητικὴν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης τῶν μέσων αἰώνων.

Γ. ΚΟΛΙΑΣ

II

Σαμοθράκη Θ. Ἀχιλλέως ἱατροῦ: *Ἱστορία τῆς Θράκης*, τόμ. Α' Θεσσαλονίκη, ἔτ. 1939, τύποις Ἑλληνικῆς Ἱατρικῆς, σελ. 203 εἰς θον.

Δὲν εἶναι πολλὰ χρόνια, πού ἄνδρες λόγοι ἀνέλαβαν νὰ μελετήσουν καὶ νὰ ἐρευνήσουν τὴν ἱστορίαν τῆς Θράκης. Οἱ ἐρευνηταὶ εἶναι ὅλοι Θράκες, ὁ Κ. Κουρτίδης ἱατρός, ὁ μακαρίτης Γ. Λαμπουσιάδης, ὁ Σαμοθράκης Ἀχιλλεὺς ἱατρός, ὁ Μυρτίλος Ἀποστολίδης φιλόλογος καὶ ὁ Στύλπ. Κυριακίδης καθηγ. τοῦ Πανεπιστ. Θεσσαλονίκης. Βέβαια οἱ ἐργασίες τῶν πρώτων μάλιστα, δὲν εἶναι ἔρευνες καθαυτὸ ἱστορικές· εἶναι συλλεκτικὴ ἐργασία ἱστορικῆς ὕλης. Ἐν τούτοις ὅμως καὶ τέτοια ἀποτελεῖ ὕλικὸ σπουδαῖο γιὰ τὸν μέλλοντα ἱστορικὸ τῆς Θράκης. Κυρίως ἐρευνηταὶ εἶναι ὁ Μ. Ἀποστολίδης ἐργασθεὶς στὴ Φιλίη ἀκαταπόνητα, γιὰ νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τῆς Στενιμάχου καὶ τῆς Φιλίλεως καὶ νὰ καταρρίψῃ πολλὰ ψευδολογήματα τῶν Βουλγάρων ἐρευνητῶν, πού ὁμολογουμένως, ὡς καταφαίνεται ἀπὸ τὴ βιβλιογραφία, πού στοὺς τόμους τῶν Θρακικῶν δημοσίευσαν οἱ κ. Μιλτ. Σταμούλης καὶ Μυρτίλος Ἀποστολίδης, ἐργάσθησαν πολὺ καὶ πολλὰς τύπων ἐργασίες ἀξιόλογες γιὰ τὴ Θράκη, ἔστω πάντοτε καὶ μὲ τὴ δική τους ἀποψη.

Ἡ ἔρευνα τῆς Θρακικῆς ἱστορίας στὴ Βουλγαρία ἐπήγαγε καὶ ἐστερεώθηκε μέσα στὸ Πανεπιστήμιό τους, ἐνῶ ἡ δική μας προσπάθεια προῆλθε ἀπὸ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία καὶ ἀγάπη πρὸς τὴς ἱστορικές μελέτες φιλιστόρων κυρίως τοῦ Μ. Ἀποστολίδη, πού κατέγινε μὲ τὴς περιόδους τῆς Ἀρχαίας Θράκης ἕως τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας, πού τὴν ἔθιξε λίγο, λαβαίνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴς δημοσιεύσεις τῶν κωδίκων τῶν ἐσναφίων τῆς Φιλίλεως καὶ Θράκης, ὁ δὲ Κυριακίδης πού ἐπεδόθη στὴν ἔρευνα τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ.

Τὰ ΘΡΑΚΙΚΑ καὶ τὸ ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ ἐδημοσίευσαν πολλὰ δείγματα τοῦ ἀκαταπόνητου καὶ ἀληθινοῦ ἐπιστήμονα, κ. Μ. Ἀποστολίδη, πού τὴ

ρα από τη Φιλιππούπολη όπου εϊργάζετο, έξόριστος έδω στας 'Αθήνας, χθές άκόμη έπεράτωσε έργαζόμενος τήν τακτοποίηση και καταγραφή τών κωδίκων τής Θράκης, πού περιεσώθησαν από τή έκκένωση τής 'Αν. Θράκης στο Ταμείον 'Ανταλλαξίμων και Κοινωφελών έργων. (Φιλοθέης 16).

'Αλλά δέν πρέπει νά καταφρονήσουμε και τις έργασίες τών άλλων άξιολόγων Θρακών, πού χωρίς τάπόλυτα έπιστημονικά έφόδια έργαζόμενοι, μάς έδωκαν τις έργασίες των εις τόμους, κτήμα έθνικό χρησιμώτατο, πού θά χρησιμέψουν ως συγκροτημένη ύλη και ταξινομημένη στον μέλλοντα ιστορικό. "Έτσι έπιτυχέστατα έργάσθηκε και ό Σακελλαριάδης άρεοπαγίτης συγγράψας τά *Θέσμια τής Θράκης*, έργο άξιόλογο από άπόψεως συλλεκτικής έργασίας, και ό Κ. Κουρτίδης τήν *'Ιστορία Θράκης*, έργο άξιόλογο και περισπούδαστο.

Ό κ. Σαμοθράκης γνωστότατος διά τας ίατρικάς μελέτας του και τήν συνεργασία του εις τά μεγάλα λεξικά τής περασμένης εικοσαετίας—τά νεοελληνικά αυτά πνευματικά μνημεία—άποτελεί προσωπικότητα διά τας Θρακικές ιστορικές έργασίας του. "Αν τó έργο του δέν είναι καθαυτό έργο ιστορικό *ώς ιστορία τής Θράκης*, όμως διά τήν προϊστορική περίοδο τής Θράκης έχει έξαντλήσει ό άκούραστος αυτός άνθρωπος όλες τις παραδεδομένες μαρτυρίες, όπου και μάς παραπέμπει πάντοτε, λαβαίνοντας υπόψη του και τά έπικρατέστερα πορίσματα τών νεωτέρων έπιστημονικών έρευνών τής γλωσσολογίας και άρχαιολογίας.

Τήν *'Ιστορία* του κ. Σαμοθράκη, όπως και τήν *'Ιστορία τής Θράκης* του κ. Κ. Κουρτίδου, όπως τά *Θέσμια τής Θράκης* του κ. Σακελλαριάδου, όπως τήν *'Ιστορία τής Στενιμάχου* του κ. 'Αποστολίδου και τήν άδημοσίευτη τής Φιλιππουπόλεως, πού έλπίζουμε νά δημοσιευθή, πρέπει οί Θράκες νά τάναξητουν και νά τά μελετούν, για νά διδάσκωνται τó παρελθόν τής φυλής και τής πατρίδος των.

ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Καβακλιώτισες 'Αν. Ρωμυλίας.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΗ Κ. ΚΟΥΚΚΙΔΟΥ

Ἡ Ἀνδρονίκη Κ. Κουκκίδου, τὸ γένος Ἰατροπούλου, γεννήθηκε στίς Σαράντα Ἐκκλησίες τὸ 1893. Ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα στὴν πατρίδα της, μεγάλο φωτεινὸ πνευματικὸ κέντρο τῆς περιφερείας. Οἱ γονεῖς της ἐπιθυμοῦντες νὰ δώσουν ἀνώτερη μόρφωση στὰ παιδιά τους (ἐξὸν ἀπὸ τὴν Ἀνδρονίκη εἶχαν καὶ τέσσερα ἀγόρια, πού ἔγιναν ἔπειτα διδάσκαλοι καὶ καθηγηταί), μετοίκησαν στὴν Ἀδριανούπολη πού εἶχε γυμνάσιο καὶ ἔπειτα στὸ προάστειό της Καραγάτς. Ἡ Ἀνδρονίκη ἐσυνέχισε τίς σπουδές της στὸ προάστειο καὶ κατόπι στὴν Ἀδριανούπολη, στὸ Ζάππειο. Στὰ 1906 πῆρε τὸ δίπλωμά της. Καὶ ἔπειτα ἐσπούδασε στὸ Ἀρσάκειο τῶν Ἀθηνῶν, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀπεφοίτησε τὸ 1913 ἀριστοῦχος. Μιὰ ἀκατανίκητη κλίση τὴν ἐσπρωχνε ἀπὸ τότε ν' ἀφιερῶσει τὴ ζωὴ της στὴν ἐκπαίδευση τῶν μικρῶν παιδιῶν.

Ἀνδρονίκη Κ. Κουκκίδου.

Οἱ καθηγηταί της διέκριναν σ' αὐτὴν τὴ γεννημένη παιδαγωγὸ :—«Ἐσύ, παιδί μου, τῆς ἔλεγαν, ἔχεις ψυχὴ διδασκάλισσας καὶ θέσε τὸ ταλέντο σου στὴν ὑπηρεσία τῆς πατρίδος». Καὶ πραγματικὰ ἡ Ἀνδρονίκη, ἀφοῦ ἐπὶ ἓνα διάστημα παρέδωκε ἰδιαίτερα μαθήματα, διορίσθηκε τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1916 διευθύντρια τοῦ προτύπου δημοτικοῦ σχολείου τοῦ Λιδοσκαλείου Θηλέων Θεσσαλονίκης. Πόσο εὐδοκίμησε στὸ ἔργο της ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν μεγάλῃ προτίμησιν πού ἔδειχναν οἱ γονεῖς. Παιδιά ἔκλαιαν, διότι δὲν ἐταίριαζε νὰ εἶναι στὴν τάξιν της.

Γιὰ λόγους οἰκογενειακοῦς παραιτήθηκε. Συγχρόνως ὅμως δὲν ἐσταμάτησε τίς παιδαγωγικὰς μελέτας της. Παντρεμένη πιά ἀπὸ τὸ 1920 βρέθηκε στὸ Παρίσι τὸν Αὐγούστο τοῦ 1923. Μόλις πάτησε τὸ πόδι της στὴν πρωτεύουσα τῶν μεγάλων φώτων, καταπιάστηκε εὐθὺς μὲ νέα συστηματικὴ σπουδὴ. Ἐγγράφηκε στὸ Ἰνστιτούτο

Ψυχολογίας (παιδαγωγικὸ τμῆμα) τῆς Σορβόννης. Μολονότι πιασμένη ἀπὸ σπιτικές φροντίδες, δὲν παραμέλησε καθόλου τίς μελέτας της. Δὲν ἔλειψε ποτὲ ἀπὸ τὰ μαθήματα, ἀλλ' οὔτε ἀκόμη ἀπὸ τίς πρακτικὰς ἀσκήσεις πού γίνονταν σὲ μακρινὰ μέρη, ἀκόμη καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ Παρίσι, ὅπως π. χ. σ' ἓνα πρότυπο δημοτικὸν σχολεῖο τῆς Βουλώνης ἐπὶ τοῦ Σηκουάνα. Ἀφοῦ ἐπῆρε τὸ δίπλωμα τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Ψυχολογίας, κατευθύνθηκε στὴ Γενεὴν, γιὰ ν' ἀφιερῶθῃ σ' ἀκόμη ἀνώτερες παιδαγωγικὰς σπουδὰς. Ἐγγράφηκε στὴν ξακουσμένη σ' ὅλον τὸν κόσμον παιδαγωγικὴν ἀκαδημία—τὸ Ἰνστιτούτο τῶν Παιδαγωγικῶν Σπουδῶν (Ρουσσώ), πού ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Γενεύης. Ἐφοίτησε δυὸ χρόνια καὶ παρουσίασε τοῦτο τὸ πρῶτό-

τυπο : "Έκαμεν συνεχείς παρατηρήσεις ¹⁾ επάνω στο παιδάκι της που το είχε μαζί της—παρατηρήσεις που άρχιζαν σχεδόν από τη γέννησή του έως την εποχή των σπουδών της στη Γενεύη. Από τις παρατηρήσεις αυτές που είχαν ως αντικείμενο όλη τη ζωή του παιδιού — πνευματική, αισθηματική, ήθικη — έχρησιμοποίησε ότι χρειαζόταν για να γράψει μια διατριβή με θέμα : «Τὸ παιδικὸ παιχνίδι». Τὸ δέυτατο παρατηρητικὸ πνεῦμά της ἔκαμε ἐντύπωση στους καθηγητάς της. Δὲν ἐδίστασαν νὰ τῆς ποῦν ὅτι, ἂν ἡ διατριβὴ της ὑπεβάλλετο γιὰ τὴν ἀπόκτηση διπλώματος διδακτορίας, εἶχαν τὴν ὑποχρέωση νὰ τῆς τὸ χορηγήσουν. Τόσο καθαρὸ φῶς οἱ παρατηρήσεις αὐτὲς—κατὰ τὴν κρίση τῶν καθηγητῶν—ἔχυσαν στὴ σκοτεινὴ ἀκόμη ψυχολογία τῶν μικρῶν παιδιῶν.

"Ἐτσι ἐπῆρε ἀπὸ τὴν Γενεύη τὸ δίπλωμα τοῦ Ἰνστιτούτου Ρουσσώ (δίπλωμα Παιδαγωγικῶν Σπουδῶν) καὶ τὰ εἰδικὰ πιστοποιητικὰ σπουδῶν (πειραματικῆς ψυχολογίας, σχολικῆς ὀργανώσεως, ἐκπαιδεύσεως ἀνωμάτων παιδιῶν καὶ πειραματικῆς παιδαγωγίας) τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γενεύης (Faculté des Sciences). Μετὰ ταῦτα, ἀκούραστη καὶ πάλι, ἄρχισε τὶς παιδαγωγικὰς ἐπισκέψεις της στὴ Γαλλία, στὴν Ἑλβετία καὶ στὸ Βέλγιο, γυρεύοντας νὰ διαμορφώσει στὸ πνεῦμά της τὸ τέλειο πρότυπο σχολεῖο. Καὶ κατέληξε σὲ θετικὰ συμπεράσματα. Ἰδρυσε τὸ σχολεῖο τῆς ὀπως τὸ ὠνειρευόταν στὸ Παρισινὸ προάστειο Κλαμάρ. Συγχρόνως ἡ Σορβόννη τῆς ἐπέτρεπε κατ' ἐξαίρεση λόγῳ τῆς σπουδαιότητος τῶν παρατηρήσεών της ἐπάνω στὸ παιδί της, νὰ γράψει γιὰ τὴν ἀπόκτηση τοῦ τίτλου τῆς διδάκτορος ἐναίσιμο διατριβὴ με θέμα : «Ἡ προσωπικότης τοῦ παιδιοῦ».

"Ἐπεδόθη με ἄμετρο ζῆλο στὴν ὀργάνωση τοῦ σχολεῖου της. Στὸ Γαλλικὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας, ἀπὸ τὸ ὁποῖο εἶχε ζητήσει τὴν ἄδεια, τὴν ἐκοίταξαν περιεργα. Πῶς μιὰ ξένη, καὶ μάλιστα προερχομένη ἀπὸ τὴν ἄμαθη Ἀνατολή, ἐρχόταν νὰ διαπαιδαγωγήσει τοὺς εὐρωπαίους ; Ἐνας ἀγὼν διεξήχθη ἀποκρυσταλλωμένος σὲ μιὰ μακρὰ ἀλληλογραφία μεταξὺ τοῦ ὕπουργοῦ καὶ αὐτῆς ὡς ἰδρυτριάς. Στὸ τέλος ὁ τότε ὕπουργός κ. Ντε Μονζι βρήκε τρόπο καὶ ἐπέτρεψε τὴν ἰδρυση. Ἐνας ἐπιθεωρητῆς τοῦ Ὑπουργεῖου ἐπεσεκέφθη τὸ σχολεῖο καὶ τῆς εἶπε : «Ἐργασθῆτε καὶ μεῖς εἴμαστε μαζί σας».

Τὸ σχολεῖο πραγματικὰ ἦταν μοναδικὸ σ' ὅλη τὴν περιφέρεια. Κτισμένο ἐπάνω σ' ἓνα ὕψωμα, εἶχε εὐρύχωρες αἰθουσες (σχολικὰ ὄργανα τῆς νέας ἀγωγῆς καὶ εὐ-

1) Οἱ παρατηρήσεις αὐτὲς περιλαμβάνουν ὅλον τὸν ψυχικὸ κόσμον τοῦ παιδιοῦ. Τὸ παρακολοῦθοῦν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ζεῖ τρόπον τινὰ σὰν φυτὸ καὶ ἔπειτα φθάνοντας στὴ νόηση καὶ στὴ συνειδητὴ αἰσθηση, σημειῶναι ὅλον ἐν μεγαλύτερη τὴν ἐξέλιξή του. Ἄρχιζαν ἀπὸ τὸ ξύπνημα τοῦ παιδιοῦ καὶ ἐπεξετείνοντο σ' ὅλη τὴν ἡμέρα, ἕως τὴν ὥρα τοῦ ὕπνου του. Τὸ παιδί δὲν ἔπαιρνε καμμιάν ἰδέα. Σὲ μιὰ μέρα ἔφθαναν νὰ πάρουν ἔκταση τριῶν καὶ τεσσάρων σελίδων. Οἱ εἰδηκοί, ὁ κ. H. Wallon, συγγραφεὺς καὶ καθηγητῆς τοῦ Κολλεγίου τῆς Γαλλίας στὴν ἔδρα τῆς Ψυχολογίας τοῦ Παιδιοῦ καὶ ὁ κ. J. Piaget, συγγραφεὺς, διευθυντῆς τοῦ Διεθνoῦς Γραφείου Ἐκπαιδεύσεως καὶ καθηγητῆς στὸ Ἰνστιτούτο Ρουσσώ, ἔκριναν ὡς σπάνια τὴν ἐργασία αὐτὴ ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰς χιλιάδες φύλλα μεγάλου σχήματος καὶ ποὺ μπορεῖ νὰ δώσει ἀφορμὴ σὲ πολλὰ παιδαγωγικὰ βιβλία, διότι γιὰ τὴν ἐκτέλεσή της ἦσαν ἐνωμένες ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ἀγάπη. Χαρακτηριστικὰ ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι τὰ συλλυπητήρια ποὺ ἀπηύθυνε στὴν οἰκογένεια τῆς ἀποθανούσης ὁ κ. καθηγητῆς H. Wallon. Ἰδοὺ τί γράφει : «Ἐῤῥχομαι νὰ ἔχῃ ἀντιληφθῆ πρὸ τοῦ θανάτου της πόσο ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀνεγνώριζα σ' αὐτὴν τὶς ἐκάνοτες τῆς καρδιάς καὶ τῆς νοημοσύνης, ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν παρακολούθηση τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδιοῦ».

ρυχωρότατο κήπο—ροδῶνα à la française, ἄλσος, δενδρόκηπο, λαχανόκηπο, πρασιές). Ἀνώτερος καθηγητής τοῦ Λυκείου Μισελὲ ἐμπιστεύθηκε τὸ παιδί του στὸ σχολεῖο της. Ὁ τότε καθηγητής τῆς Σορβόννης καὶ σήμερα τοῦ Κολλεγίου τῆς Γαλλίας κ. H. Wallon, ἀφοῦ τὸ ἐπεσκέφθη, ἐσημείωσε : «Εὐτυχισμένα τὰ παιδιὰ τὰ ὁποῖα φοιτοῦν στὴν φωτόλουστη αὐτὴ σχολὴ μὲ τὸν γεμάτο τριαντάφυλλα κήπο της. Τὰ εἶδα νὰ ἐργάζονται, νὰ χορεύουν, νὰ τραγουδοῦν καὶ νὰ παίζουν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας μελιχίου καὶ προσηνοῦς προσωπικοῦ». Ἡ Ἀνδρονίκη παρατηροῦσε ἀδιάκοπα τὰ παιδιὰ, ἔπαιρνε σημειώσεις καὶ ἔδινε ὁδηγίες στὶς Γαλλίδες διδασκάλισσες.

Ἄλλ' ἡ ὑγεία της ἄρχισε πὰ νὰ σημειώνει κάποιον κλονισμό. Ὑποχρεώθηκε νὰ διαλύσει τὸ σχολεῖο ἔχοντας τὴν ἐλπίδα ὅτι γυρίζοντας στὸ γλυκὸ ἑλληνικὸ κλίμα θὰ ξανάβρισκε τὴν ὑγεία της. Ἐφθασε στὰς Ἀθήνας τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1935. Στὸ νοσοκομεῖο ἔπαθε παραπληγία. Καὶ ἔμεινε καρφωμένη στὸ κρεβάτι μέχρι τοῦ θανάτου της. Ἀπὸ τὸ ψηλὸ σπῆτι της, ἀπάνω ἀπὸ τὴν Δεξαμενὴ, ἔχαιρε τὸ θεῖο θαῦμα τῆς Ἀττικῆς μὲ τὴ μεγάλη λαχτάρα νὰ τὸ ἀπολαύσει μιά μέρα ἀπὸ πολὺ κοντὰ, πηγαινόντας παντοῦ μὲ τὰ πόδια της.

Δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ ἐλπίζει στὴ θεραπεία της καὶ νὰ ἐκδηλώνει ἕνα ἀδάμαστο ἠθικὸ—παράδειγμα τὸ ἄρθρο της ποὺ ἐδημοσιεύθηκε στὴν Ἑστία (25 Σεπτεμβρίου 1938) καὶ στὸ ὁποῖο ἔδινε ὁδηγίες γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ νευροψυχικοῦ τόνου τοῦ Ἑλλήνου. Καταγινόταν συγχρόνως στὶς παιδαγωγικὰς μελέτες της. Ἐδημοσίευε ἄρθρα σὲ διάφορα δημοσιεύματα (στὸ «Παίδι», στὸ «Ἐλεύθερο Βῆμα») καὶ ἦταν ἔτοιμη νὰ ξαναρχίσει τὴν ἐνεργὸν παιδαγωγικὴ δράση της, μετακινουμένη μὲ ἀμαξάκι. Ἀπέθανε τὴν 25 Ἰουλίου 1939.

Ἡ Θράκη πενθεῖ γιὰ τὸ χαμό της καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστῆμη γιὰ τὴν ἀφθαστὴ ἐργάτιά της, ποὺ σὰ μέλισσα δούλευε καὶ σκεπτόταν ἀδιάκοπα καὶ ἄρρωστη ἀκόμα. Τὸ Ἄρχεῖον Θράκης κάμνει τὸ πνευματικὸ της μνημόσυνο μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι γιὰ τὴ μνήμη τῆς γυναικὸς αὐτῆς ὅπως καὶ γιὰ τὸ περισπούδαστο ἔργο της θὰ ἐπιτευχθῆ κάτι καλλίτερο, εἰς τὸν Ζ' τόμον θὰ δημοσιευθῆ λαογραφικὴ ἐργασία της ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη.

ΣΟΥΛΤΑΝΙΩ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

(Πρεσβυτέρα)

Εἰς ἡλικίαν 98 ἀπέθανεν ἡ γιὰ τὴν Θράκη Σουλτανιώ Παπαχριστοδούλου πρεσβυτέρα ἐν Ν. Σμύρνη καὶ ἐκηδεύθη σεμνοπρεπῶς τὴν 30 Ὀκτωβρίου 1939. Ἡ ἀποθανοῦσα, μητέρα τοῦ διευθυντοῦ τοῦ «Ἀρχείου Θράκης» Πολυδ. Παπαχριστοδούλου, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν σπουδῶν τῶν παιδιῶν της ἔζησε συνεχῶς ἐν Ἀθήναις, ἐν τούτοις ἤσθάνετο βαθύτατα τὸν ἐκπατρισμόν τῶν Θρακῶν καὶ πάντοτε καὶ μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν της, ὠμίλει περὶ τῆς Θράκης καὶ αὐτὴν ἐσκέπτετο.

Ἀπέθανε μὲ τὴν εὐχαρίστησιν ὅτι ἀφίνει ἕξ υἱούς—ἐκ τῶν ἐπτὰ ποὺ ἔφερον εἰς τὸν κόσμον—καὶ ὄνομα ἀγαθόν. Τὸν Παπαχριστοδούλου, ἱερατεύσαντα ἐπὶ 40 συναπτά ἔτη εἰς τοὺς Σαράντα—Μάρτυρας, ἐκήδευσεν ἡ ἰδία πρὸ 32 ἐτῶν ἐν Σαράντα—Ἐκκλησίαις εἰς ἡλικίαν 75 ἐτῶν.

Τὸ χῶμα τῆς Ἀττικῆς αἶς τῆς εἶναι ἐλαφρόν.

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

- ἀβατισίμπασης 119
 άβοβα 4
 Ἄβραδάλα 25, 68
 Ἄβρανταλῆς Θεοδωρῆς 33
 Ἀγαθάγγελος (Βελιγραδίου) 120
 Ἀγαθάγγελος (Οἰκ. Πατρ.) 30, 33, 35, 120
 Ἀγαθάγγελος (Χαλκηδόνος) 120
 Ἀγαθοποιὸς 14
 Ἀγαθούπολις 24
 Ἀγγελῆ Βασίλειος 105
 Ἀγγελῆ Ἀναστ. 28, 46, 47
 Ἁγία Ἰουλία 101
 Ἁγία Κυριακῆ 53, 63, 73
 Ἁγία Μαρίνα 63, 73
 Ἁγία Παρασκευῆ 61, 64, 119, 73, 101
 Ἁγία Τριάς 50, 53, 56
 Ἅγιοι Ἀνάργυροι (Κουκλένης) 73, 82, 98, 101, 102
 Ἅγιοι Ἀνάργυροι (Ροδόπης) 73, 100
 Ἅγιοι Θεόδωροι 73, 100
 Ἅγιος Γεώργιος 16, 73, 81, 82, 101
 Ἅγιος Ἰωάννης (Ρήλας) 63
 Ἅγιος Κήρυκος 82, 101
 Ἅγιος Κωνσταντῖνος 62, 73
 Ἅγιος Τάφος 119
 Ἀγχιάλος 23
 Ἀδαμαντίδης Π. 145
 Ἀδριανούπολις 6, 22, 24, 115, 116, 118, 121, 124, 148, 120
 Ἀθανάσιος (Ἀδριανουπόλεως) 116, 117
 Ἀθανάσιος (Γεροσολύμων) 33
 Ἀθανάσιος (Σισανίου, Σιατίστης, Θεσσαλονίκης, Κυζίκου) 124 (βλ. Μεγακλῆς Ἀθανάσιος).
 Ἀθανάσιος (Σωζουπόλεως καὶ Δελβελοῦ) 24
 Ἀθανάσιος (πρωτοσύγκελλος) 41
 Ἀθανάσιος (πρωτομάστορας) 28
 Αἴλιος Πούπλιος Ἰούλιος 24
 Αἰτωλὸς (Εὐγένιος) 116
 Αἰμίμοντον 22
 Ἀκβῆ 22
 ἀκροαζέτ 97
 ἀκτάρηδες (οἱ) 28, 46
 Ἀλεξανδρίδης Κωνστ. 125 βλ. καὶ Κωνσταντῖνος (Ρόδου, Κυζίκου).
 Ἀλέξανδρος (Βοδενῶν, Βάρνης, Θεσσαλονίκης, Νικομηδείας) 125 βλ. κ. Ρηγόπουλος (Ἀλέξανδρος).
 Ἀμηρᾶς Μιχ. 119
 ἀμπατζῆς 28, 30, 51, 55, 58, 75
 Ἀμπλικ (Ὁδησοῦ) 22
 Ἀνανίας (Ρασκοπρεσρένης) 33
 Ἀναγέννησις (Σύλλ. Φιλιππουπ.) 86, 92
 Ἀναστασίου Παν. 28
 Ἀνδρέα Στέργιος 62
 Ἀνδρονίκου Ἀριστείδης 89, 90, 91, 219
 Ἀνθιμος (Ἀδριανουπόλεως) 115
 Ἀνθιμος (Κυζίκου) 66
 Ἀνθιμος (Προύσης) 57
 Ἀντωνιάδης Σωτ. 75, 76, 82, 85, 86, 106
 Ἀντωνίου Εὐγενία 100
 Ἀντωνίου Σωτηράκης 42
 ἀντερί (τὸ) 60
 Ἀποστολίδης Μυρτίλος 89, 90, 91, 92
 Ἀποστόλου Γιάγκος 62
 Ἀποστόλου Φίλιππος 41, 47
 Ἀργυρίου Νικόλαος 100
 Ἀργυριάδης Δημ. 86, 106
 Ἀργυριάδης Ἡρακλ. 125
 Ἀργυρίου Ἰακ. 74
 Ἀργυρίου Κωνστ. 105
 Ἀργύρογλου 106
 Ἀρμενόπουλος 117
 Ἀρμόδιος Ἀχιλ. 92
 Ἀρχιγέννης Σαράντης 121
 Ἀσκληπιὸς 12
 ἀσταρτζῆδες 28, 29, 41, 78
 ἀτόλικος 60
 Αὐλαρχηγὸς 14
 αὐλικὴ ὁμολογία 32
 Αὐλωνίτης 14
 Ἀχλανλῆς 86, 106
 Ἀχρίς 22
 ἀχτάρηδες 78 (βλ. κ. ἀκτάρηδες)
 βαλσοματζῆς 69
 Βαϊμάκης Γεργ. 142—143
 Βαργινδένθης 14
 Βάρνα 125
 Βαρουσιάδης Ἀργ. 106
 βαρούς-κεχαγιάς 28
 Βασικῦρος Νικόλ. 124
 Βασιλάκης Γερμανὸς 124
 Βασιλειάδης Δημ. 124
 Βασίλειος (ρεφενδάριος) 28
 Βασίλειος (πρωτονοτάριος) 28, 30, 57, 69
 Βασκιδιθία 14
 Βατάτζης Ἰωάνν. 113
 Βατάτζης Βασίλειος 116
 Βάτσκοβον 82, 101
 Βαφειάδης Ἀσκληπ. 146
 Βαφεὺς Ἰωάννης 105
 Βδῆκουρος 14
 βηλεκτζία 26
 Βελλά 59
 Βελιάδης Κωνστ. 106
 Βένδυλος Α. 106
 Βενιαμίν (Πόσνας) 59
 Βεργάδης Ἰωάννης 123
 Βέρροια 74
 Βερώνης Μάρκος 121
 Βετέσπιος 14

- Βησσαράρα 16
 Βησσαρίων (Κορυτσάς)
 Βιόδωρος 5
 Βλάδος 106
 Βλασάκης Τόντζοβιτς 68
 Βλάσιος (ιατρός) 119
 Βογορίδης Στέφανος 118
 Βοδενά 82, 73, 125
 Βουθροντής Ἀθαν. 117
 Βουλγαρική τέχνη 5
 Βουλγαρικόν ζήτημα 102
 Βούλκοβιτς Θεόδωρος 68
 Βούλκοβιτς Νεδέλτζις 42, 68
 Βούλκοβιτς Πέτρος 42
 Βούλκου Ἰσάκρος 79
 Βούλκου Δημήτριος 79
 βρακκοζῶνα 60
 Brigantius 14
 Βυζάντιος Γρηγόριος 118
 Γάντζιος Μιχ. 30, 69
 Γεμιστός (Πλήθων) 115
 Γεριηνός 14
 Γερμανός (Δέρκων) 67
 Γεωργιάδης Ἀθαν. 85
 Γεωργιάδης Ἀρθρ. 106
 Γεωργιάδης Δημ. 106
 Γεωργιάδης Ἰωάννης 119
 Γεώργιος (ρεφενδάριος) 39
 Γεώργιος (ύπομνηματογράφος) 28, 30
 Γεώργιος (σακελλίου) 47, 57, 62, 69
 Γεώργιος (ιατρός) 119
 Γεωργίου Ἀγγελῆς 28
 Γεωργίου Ἀθαν. 28
 Γεωργίου Ἀργύρ. 105
 Γεωργίου Θεόδ. 61
 Γεωργίου Θεοχ. 117
 Γεωργίου Σταυρός 117
 Γεωργίου Χριστόδ. 28
 Γιαζατζῆς Νικήτας 28, 35
 γιασμᾶς 96
 γιασμαλίκι (τὸ) 96
 γιόλ-ερκιανί 61
 Γκάντζιος Μιχ. 28, 46, 47
 Γκέσογλου 81
 Γκιλάνης Γεώργ. 76
 γκιουβεζί 96
 Γκιουμουσγκερδάνης Ἀθαν. 28, 35, 57, 47, 68, 72, 86, 75, 106, 42, 46.
 Γκιουμουσγκερδάνης Γεώργιος 74
 Γκιουμουσγκερδάνης Δημ. 26, 74, 95
 Γκιουμουσγκερδάνης Μιχ. 74, 101, 106
 Γκιουμουσγκερδάνη (Ραλλοῦ) 74
 γκουντελάδες 80
 γουνναράδες 28, 31, 46, 78
 Γούναρης Πεγίος 69
 Γρηγοράς Κωνστ. 145
 Γρηγοράσκος 29, 30
 Γρηγοριάδης Βασίλειος 122
 Γρηγόριος (Οἶκ. Πατρ.) 102
 Γρηγόριος (Φιλιππουπόλεως) 82, 66
 Γρηγόριος 23, 143
 Γρηγόριος Βυζάντιος (μητρ. Ἀδριαν.) 118
 Γρηγόριος (μπακάλης) 28
 Γρηγόριος (πρωτομάστορας) 69
 Γρηγόριος (Σίφνιος) 143
 Δαβίδ Ἐμμ. 123
 Δαβίδ (Τραπεζοῦντος) 114
 Δαδάτζιος Ἀργύριος 45, 47
 Δαδάτζογλου Ἀργ. 100
 Δακία Ὀχθεΐα 22
 Δανιήλ 119
 Δανιήλ (Μαρωνεΐας) 53, 55, 67
 Δεβετζῆς Δημ. 144
 Δεδελτός 24
 Δέρκοι 67, 23, 55, 53, 36
 δεκάτη 57
 Διακοσμητική 63
 Διαμαντάκης 80
 Διαμαντίδης Ἰάκ. 76
 διδασκάλων μισθός 140
 Διδυμότειχον 113
 Διονύσιος (Οἶκ. Πατρ. Ἀδριανουπόλεως, Κρήτης, Νικαίας) 118, 124
 Διονύσιος (Ἡρακλείας) 59, 56
 Δημητράκης 28
 Δημητριάδης Γεώργιος 143, 144
 Δημητριάδης Πολυμέρης 92
 Δημήτριος (Λιτίτζης) 117
 Δημήτριος (Πρωτομάστορας) 28
 Δημητρίου Γεώργιος 94
 Δημητρίου (Παναγ.) 42
 Δημητρίου (Στοίλας) 79
 Δηποτιζιῶνα 78
 Δοξαπατρῆς (Νεῖλος) 23
 Δοξιάδης Ἀπόστ. 90, 91
 Δόσκογλου Στογιάννης 28
 Δοῦκας Ἰωάννης 116
 Δαλάς, Δημ. 86, 90, 91, 92
 δουσεμές (δ) 97
 Δρακοντίδης Χριστόφορος 124
 Δρογοβιτία 64, 67
 Δωρόθεος 22
 Δωρόθεος (Ἀδριανουπόλεως) βλ. Πρώτος (Δωρόθεος)
 ε τονουμένου τροπή εἰς ι 163 κ. ἔξ.
 Εἰδήσεις τοῦ Αἵμου (ἐφημερίς) 86
 εἰκοσάρι (τὸ) (νόμισμα) 75
 Εἰσόδια τῆς Παναγίας (μονή) 100
 Εἰρηνούπολις 106
 Ἐλισσαῖος 115
 Ἐλλάδιος (Ἀλέξανδρος) 116
 ἐμπορευόμενοι ἐν Βιέννῃ 51
 Ἐξάγια 96
 Ἐπιφάνιος (Κύπρου) 22, 24
 Ἐπτά ἐκκλησίας 101
 Ἐρμᾶς (Φιλιππουπόλεως) 22
 ἐσνάφια 27, 51
 Ἐσκή-Σαράι 113
 Εὐγένιος (Αἰτωλός) 116
 Εὐγένιος (Φιλιππουπόλεως) 25

- Εὐδυμιάδης Νικόλ. 90, 91
 Εὐμορφόπουλος Ἀλέξανδρος 121
 Εὐρυδίκη (Σύλλ. Φιλιππ.) 93
 ἐφοροδημογεροντία (ή) 82
 Ζαλάμηδες 77
 Ζάμπας Κυριακός 124
 Ζάππας Κωνστ. 130
 Ζάππειον Παρθεναγωγεῖον 83
 Ζαρίφεια διδασκαλεῖα 83
 Ζαρίφης 83, 84
 Ζαφείρης (καυταντζής) 69
 Ζαχαρίας (Χαλκηδόνος) 33, 53, 56
 Ζενδρουμηνός 14
 Ζερβαΐδου Ἀλέξανδρ. 78
 Ζερβός Περικλῆς 146
 ζιντάνι (τό) 40
 Ζιουμετίκου Ἀλέξανδρ. 123, 124
 Ζλάτου Δημ. 105
 ζουργκούτζι (τό) 97
 Ζυγομαλάς Ἰωάννης 115
 Ζυμιδρηνός 14
 Ζώϊος Δημ. 124
 Ζώκου Κωνστ. 47
 Ζωπάνου Χριστός 42
 Ζώτος Ἀλ. (μητρ. Ρόδου) 125
 Ἡλιάδης Σπυρ. 146
 Ἡρως ἱππεὺς κ. ἐξ.
 Θάσιος Σταμάτιος 119
 Θεοδώροβιτς Βούλκος 28, 29, 41, 46, 47, 67, 68, 74
 Θεοδώροβιτς Στογιάννος 41, 68, 74
 Θεοδώρου Βούλκος 35
 Θεοδώρου Ἰωάννης 28
 Θεοδώρου Στογιάννος 78
 Θεοδόσιος 24
 Θεόδωρος 28
 Θεσσαλονίκη 124, 125
 Θρηξ ἱππεὺς 1 κ. ἐξ.
 Θωμάς Βασιλείος 95
 Θωμίδης 106
 Ἰβηρίτης Ἰσακείμ 119
 Ἰγνάτιος (Ἄρτης) 67
 Ἰγνάτιος (Εἰρηνοπούλεως) 106
 Ἰερεμίας (Ἀδριανουπόλεως) 115
 Ἰερόθεος (Σμύρνης) 118
 Ἰερόθεος (Χαλκηδόνος) 55, 59
 Ἰερόνυμος (Δήμνου) 67
 Ἰθακήσιος Εὐγένιος 119
 Ἰκόνιον 118
 ἰμωλαστίζου 30
 ἰνδιστανήσιον (τό) 96
 Ἰσκρος 68
 Ἰσαφλῆς 77
 ἰσνάφιον 61
 Ἰπλικτζής Κωνστ. 38
 Ἰσακείμ Γ'. (Οἰκ. Πατρ.) 144
 Ἰσακείμ (ιερεὺς) 101
 Ἰωάννης (ιατρός) 119
 Ἰωάννης (σακελλάριος) 28, 30, 47, 57, 62, 67
 Ἰωαννίδης Ι. 146
 Ἰωάννου Εὐστάθιος 42
 Ἰωάννου Κωνστ. 41
 Ἰωάννου Πέτρος 105
 Ἰωάννου Στάντζιος 42, 74, 81
 Ἰωάσαφ (Ἀδριανουπόλεως) 115
 Ἰωσήφ (Βελλᾶς καὶ Πωγωνιανῆς) 159
 Κάβρας 106
 καζαντζήδες 46, 78
 Καυταντζής Διαμαντῆς 31
 Καζαντζόγλου Δημ. 29, 79
 Καζαντζόγλου Χ" Σταῦρος 100, 101
 Καλίτζης Πέλλκος 42
 Καλλίνικος (Ἀδριανουπόλεως) 118
 Καλλισθένης Γεώργιος 105
 Καντακουζηνός Ἰωάννης 114
 καπακίδι (τό) 97
 καπιτάλι (τό) 75
 κάπο 60
 Καραθεοδωρῆς Κωνστ. 121
 Καραθεοδωρῆς Στέφανος 120, 121
 καραπατζής 75
 Καρατζᾶς Νικόλ. 23
 Καρκαλιᾶς Ἰγνάτιος 106
 Καρκαλίκης Π. 92
 Κάρπος Βεροῆς 22
 Καρπουζάκογλου 30
 Κασίμης 40
 κασίμι (τό) 72
 Κασιόγρας Κοσμᾶς 83, 106
 Καυσοκαλυβίτης (Νεόφυτος) 116
 καφταντζήδες 28, 30, 58, 61, 46
 Καφταντζής Κιτάνης 28
 Κέλογλου Πήριμος 57
 Κενδρ(ε)λισός 14
 Κεντιντένογλου 29, 79
 κερσετεντζής 38
 Κεσιακῶφ 68
 Κιλιτζής Πέτρος 33
 κιριτζαλήδες 142
 Κισσίν 6
 Κλεάνθης 106
 Κλεοβούλης Κ. 92, 33
 Κλεόβουλος (Σάρδεων) 124
 κιλίμι (τό) 97
 Κόδρος Κωνστ. 113, 121
 κοῖμτζήδες βλ. κουγιουμτζήδες
 Κοῖμτζόγλου καὶ Κουγιουμτζόγλου
 Κόϊτσεφ 63
 Κοκώσης Ἀγγελῆς 28, 42
 κονδράτον (τό) 62
 Κοντοδήμος Δημ. 42
 Κοριτσᾶ 59
 Κορμέσιος 9
 Κορνοφωλεᾶ 117
 Κοσμᾶς Σταῦρος 42
 Κοσμᾶς (ιερομ.) 119
 Κοσμᾶς (Ἀλεξανδρείας) 117
 Κοσμᾶς (λαυριώτης) 130
 Κοσμίδης 106

- Κοτζιάλης Γιάγκος 101
 Κοτζιάσογλου 102, 106
 Κότυς 18
 κουγιουμτζήδες 28, 46, 78
 Κουγιουμτζόγλου Ἀργύριος 42
 Κουγιουμτζόγλου Χ' Γιοβάσκος 36
 Κουγιουμτζόγλου Χ'' Ἰωάννης 69, 79
 Κουκλένης (μονή) 73, 82, 98, 100, 101, 102
 Κουμανούδης Στέφανος 121
 Κούμας (Χριστόδουλος) 106
 Κουράτωρ 73
 Κούρτης (Βούλκος) 33
 Κούρτης (Παῦλος) 33
 Κούρτης (Στόγιος) 33
 Κουριτίδης (Γεώργιος) 119
 Κούρτοβιτζ Βούλκος 41
 Κούρτοβιτζ Στογιάνος 28, 29, 68, 78
 Κουρουπέτρογλου Νικόλ. 125
 Κρήτη 118, 124
 Κρούμος 3, 8
 Κρυζίμων (μονή) 100
 Κύζικος 124, 125
 κυκλωμέσαλον (τό) 97
 Κύπρος 22, 24
 Κυρκήνης 14
 Κύριλλος στ' (Οἰκ. Πατρ. Ἀδριαν. Ἰκο-
 νίου) 118, 121
 Κύριος Ἡρώς 1 κ. ἐξ.
 Κύρογλου Χρῖστος 42
 Κύρου Γιώργος 68, 90, 91, 107
 Κύρου Ἰωάννης 106
 Κύρου Νικολάκης 41
 Κώστογλου Χρῖστος 119
 Κωστάκη Ἀποστόλης 162
 Κωνσταντινίδης (Ἀλέξιος) 146
 Κωνσταντινίδης Κ. 89, 91
 Κωνσταντινίδης Μαργ. 21
 Κωνσταντινίδης (Σκαρλάτος) 86, 90, 91
 Κωνσταντῖνος (Ρόδου, Κυζίκου) 125
 Κωνσταντῖνος (ρεφενδάριος) 47, 62
 Κωνσταντῖνος (ιερεὺς) 93
 Κωνσταντῖνου (Ἀπόστολος) 124
 Κωνσταντῖνου (Γεώργιος) 55
 Κωνσταντῖνου (Ζαφείρης) 47, 62
 Κῶος (Νικόλαος) 119
 Κωνσταντῖνου Χ'' Δῆμος 105
 Κωνσταντῖνου (Παναγιώτης) 105
 Κωνσταντῖνος (Οἰκ. Πατρ.) 50, 53, 58
 Κωνσταντῖος (Στρωμνίτζης) 33, 36
 λ. ἀποβολή 159
 λ. μεταβολή εἰς ρ. 159
 Λαμποῦς (μονή) 120
 Λαμπουσιάδης Γεώργιος 130
 Λαούτ μαχαλέ 29
 Λάρισα 117
 Λάσκαρης Θεόδωρος 113
 λεκανοῖμπρικόιον 97
 Λεύκη 41
 Λεύκης Γιάγκος 64
 Λέων 6
 Λιβερόπουλος (Δαμιανός) 121
 λιγιά (ή) 96
 λιότζια (ή) 61
 Λίποβατο (Ἀλέξανδρος) 86
 Λίτιτςα 117, 125
 Λογοθετίδης Γ. 121
 Λούμπεν Ἀντώνιος 61
 Λουτράρης Νικόλ. 124
 Μάδαρα 2
 Μαδάριος ἱππεὺς 2
 Μαλαμήρ 4
 Μανδρατζόγλου Κωνστ. 37, 39, 40
 Μαλίμαλος 14
 Μαρασλῆς Γρηγόριος 83, 84, 111, 112
 Μάρδας Ἰωάννης 105
 Μαρίνου (Μάρκος) 28
 Μαριντσιδης Κυρ. 85
 Μάρκος (Λαρίσης) 117
 Μάρκος Καισαρινεύς, κερεσσετζής 38
 Μάρκος (Βούλγαρος) 68
 Μάρκος Νεόφυτος 101
 Μαρούλης Ἀθαν. 105
 Μαρτίσης Ἰωακείμ 121
 Μαρώνεια 53, 55, 67
 ματζιαροβενέτικα 98
 Μαυρίδης Ἀχιλλεὺς 92
 Μαχαλάς 77
 Μεγακλῆς Ἀθανάσιος 124
 Μέγα ρεῦμα 132
 Μέγας Δημ. 85
 μεζούρης 72
 Μένων μάρτυς 63
 Μερτζιάς Στογιάννος 68
 Μεσημβρία 21, 22, 23
 Μετόχιον 103
 μηχανατζής 69
 μελέτ-βεκίς 29, 79
 Μίνογλου Ἀπ. 119
 Μιχαήλ (Κλεόβουλος) βλ. Κλεόβουλος
 (Σάρδεων)
 Μιχαήλ Κιοπροῦ 114
 Μιχαήλογλου Γρηγ. 119
 Μιχάλογλου 114
 Μιχαλόπουλος Μιχ. 124
 Μιχτζής Βασιλάκης 42
 Μηδεα 24
 Μήλιου Μπούτζιος 47
 Μήλιου Νικόλαος 28
 Μηνύτωρ τοῦ Αἵμου (ἐφημερίς) 86
 Μήτσορας Δημ. 29, 68, 29
 Μήτσορας Κυριακός 106
 Μήτσου (Σταῦρος) 30
 Μολδάβα 101
 Μουσικός 47
 Μουσικός Ἀναστάσιος 57
 Μουσικός Ἰωάννης 52
 μουσιμάς 99
 μουχαρές 96
 μουχιάρης 60, 77
 Μπελαστίτσα 82, 101

- Μπαγδατλής (X' Γεώργιος) 42
 μπακάληδες 28, 46, 58, 78
 μπεγκλιτζήδες (ρουφέτι) 25, 28, 29
 Μπαχτζηβάνης (Νικόλ.) 69
 Μπλαδόπουλου Παναγ. 28
 Μποζατζόγλου X' Γεώργιος 39
 Μποσμπετζής ('Ελένη) 100
 μποσταντζήδες 78 (ρουφέτι)
 μπουγιατζήδες (ρουφέτι) 61
 μοχτζίας (ό) 97
 Μυρτίλος 111
 Ναξιανζός 119
 ναζίρης 57, 74
 ναρίρης 38
 Νάϊδεν Γέωργ 55, 69
 ναφές (ό) 26
 νέα σκουρούτια 77
 Νεδέλτζος 78
 Νεκτάριος (Νυσσάβας) 67
 Νέμιτζογλου ('Ιωάννης) 42, 81, 106
 Νένος 69
 Νεόφυτος ('Αδριανουπόλεως) 116
 Νεόφυτος (Σωζοαγαθουπόλεως) 67
 Νεόφυτος (Παναγίου Τάφου) 119
 Νέσιοβιτζ 'Αθανάσιος 68
 Νέσιοβιτζ Κωνσταντίνος 68
 Νήφων (Οικ. Πατρ.) 115
 Νίκαια 118, 124
 Νικηφόρος (Δέρκων) 33, 53, 51, 36
 Νικηφόρος (Φιλιππουπόλεως) 28, 30, 32, 57, 58, 59, 61, 62, 33, 36, 37, 39, 41, 42, 46, 67, 69, 98, 101
 Νικόδημος (Λιτίτζης) βλ. Παπαδόπουλος (Νικόδημος)
 Νικολαΐδης Κωνστ. 119
 Νικολαΐδης Χρυστος 119
 Νικόλαος (Κώος) 119
 Νικόλαος (πρωτοπαπᾶς) 30, 39, 47, 62, 69
 Νικολάου Κυριάκος 42
 Νικολάου Πέτρος 28
 Νικολάου Χρυστος 28
 Νικολάου (X' Θανάσης) 28
 Νικομήδεια 125, 59, 67
 νοσοκομειον 'Αγ. Παρασκευῆς 73
 νοσοκομεία Φιλιππουπόλεως 65
 Νοταρᾶς (Δοσίθεος) 115
 Νοταρᾶς (Πολυχρόνιος) 119
 νούρκα (ή) 9
 ντιγκερμι 91
 ντίγκι (τό) 73
 Εάνθη 112
 Ξυλογλυφία Βουλγαρική 63
 ο τονουμένου τροπή εις ου 160
 Οικονομίδης 'Ιωάννης 105
 Οικονομίδης Νικόλαος 68
 Οικονομόγλου Περικλής 164
 Οικονόμος Κωνστ. 28, 68
 Οικονόμου (Αικατερίνη) 95
 Οικονόμου ('Ελένη) 95
 Οικονόμου Νικόλαος 23
 Οικονόμου Σωτήριος 30
 'Ομπρίσκου 'Ιωάννης 76
 'Ομορτάγ 3, 9
 'Ορφεύς (Σόλλογος Φιλιπ.) 36, 89, 92
 Ουζούζμουγλου Γεώργ. 119
 Ούσιακλής 'Ιωάννης 78
 Ουτάσπιος 14
 'Ογθεία (Λακία) 22
 Παγίδας Γ. 123
 Παΐσιος (Φιλιπ.) 103
 Παλαδηνηνός 14
 Παλαμάς Κ. 148
 Παναγία 63
 Παναγία (μονή Βατοκόβου) 101
 Παναγία (Στενιμάχου) 63
 Παναγιώτης (πριμικύριος) 39
 Πανάρετος (Νικομηδείας) 59, 67
 Πανάρετος (Εάνθη) 102
 Πανάρετος (Φιλαδελφείας) 53, 55, 59, 67
 Παντοδύναμος 'Αναστ. 116
 Πάνου Βασίλειος 47
 Παπααργυρίου Κωνστ. 100
 Παπαγεωργίου Ν. 123
 Παπαβασιλείος 143
 Παντιελής (Χίος) 143
 Παπαδάκης X' Πέντζος 42
 Παπαδάτης Κ. 106
 Παπαδάτης Πασχάλης 78
 Παπαδόπουλος Νικόδημος (μητρ. Λιτίτζης) 125
 Παπαδόπουλος Χρυστος 122
 Παπάζογλου 'Αναστ. 127
 Παπάζογλου Βασιλάκις 101
 Παπ'Ιωάννου Βασίλ. 30, 69
 Παπα'Ιωάννου Δημ. 98
 Καπακυριάκος 78
 Παπα-Σαούλ Γεώργιος 41, 68
 Παπα-Σαούλ Κωνστ. 105
 Παπα-Σαούλ Λάμπρος 42, 46, 47
 Παπα-Σταμάτιος 117
 Παπαχρίστου Βασίλειος 124
 παπουτζήδες (ρουφέτι) 78
 Παρανίκας (Ματθαίος) 123
 Παρασκευᾶ Γεώργιος 42
 Παρασκευᾶ Τόσκος 42
 Παρασχίδης 'Ιωάννης 119
 Παρθένιος ('Αδριανουπόλεως) 115
 Πασκούλης 'Ιωάννης 62
 Πασχάλης 69
 Πατερικός Κωνστ. 81, 82
 Πατοκόβου (μονή) 69
 Παυλίτης 106
 Πέγιος 42, 81
 Περιστίτζα 100
 Πετρεᾶς 124
 Πετριτσονίτισσα (Βατοκόβου) 101
 Πέτρος (Μεσημβρίας) 22
 Πέτρου Ν. 106
 Πέτρου (X' Δημ.) 94
 Πέτρου (Μήλιος) 28, 42

- πηλοκούτι (τό) 97
 πιστιμάλι (τό) 97
 Πλήσκα 4
 Πλόβδηφ 82
 Πολίτης (Γιαννάκης) 42
 Πολίτογλου (Γεώργιος) 29, 106, 119
 Πολυζώης Μελενοίκιος 121
 Πολυειδεύς (Θεόκλητος) 118
 Πομάκα 142
 Πόσσα 59
 πούσουλα 29
 ποχιτζάλικι (τό) 60
 Πρασαδιν Δερρεεντι 68
 πρασινάρικος 60
 Πρίφτης 'Αθανάσιος 124
 προεστῶτες 58
 πρόκριτοι 58
 Πρώϊος (Δωρόθεος) 120, 121, 148
 πρωτονοτάριος 28, 30, 57, 69
 Πυρμηρούλας 14
 Πωγωνιανή 59
 ρ άποβολή 159
 Ράϊκου Βέλιος 69
 Ράϊκου Χ' Νένος 45, 62, 47
 Ρασκοπερσρένη 33, 36
 Ράτης Χ' Νένος 42
 ραφτιάδες (ρουφέτι) 28, 58, 46, 78
 Ρέγγι 60
 ρεφενδάριος 28
 Ρηγόπουλος 'Αλέξανδρος 125
 Ρήλα 63
 Ρήσος 19
 Riccaut 67
 Ρίζος 'Αθανάσιος 124
 Ροδόπη 100
 Ρόδος 125
 Ρουφέτια (Φιλίππ.) 46 κ. έ. βλ. κ. άκτά-
 ρηδες, άμπατζήδες, καφτατζήδες, (μ)πα-
 κάληδες, ραπτιάδες, ψωμάδες κλπ.
 Ρωμυλία ('Ανατολική) 107
 Σαγγούνης (Γεώρ.) 28, 57, 42, 46, 47,
 74, 106
 σαδέδικος 60
 Σαλδοβουσσηνός 14
 Σαλδοκεληνός 14
 Σακελλαρίου (Γεώργιος) 74
 Σακελλαρίου (Φίλιππος) 124
 Σαμαράς (Γεώργιος) 42
 Σαμαρτζίδης (Χριστόφορος) 123
 Σαμοθράκης (διάλεκτος) 153
 Σαμουήλ (Φιλιππουπόλεως) 27
 σονδάνι (τό) 97
 Σαούλ (Γεώργιος) 51
 Σαράφογλου ('Ιγνάτιος) 118, 119
 Σάρρος Δημ. 124
 σαχανικά (τά) 97
 σεβαγί (τό) 60
 Σεβερριανός (μάρτυς) 63
 σελιμιγέ 60
 σεσάστι (τό) 97
 Σεραφείμ (Λεύκης) 41
 σερίφι (τό) 72
 Σερμπιρτζόγλου (Κύριλλος) 118
 Σεϋθος 18
 Σιαγκούνης βλ. Σαγκούνης
 σιαρκογικός 97
 Σιάτιστα 124
 σιαδέδικος 96
 σιλιτζής 97
 Σίμπος Ράσκος 69
 σνί (τό) 60, 97
 Σισάνιον 124
 Σιτζάνης 'Ιωάννη 74
 Σίφνιος (Γρηγόριος) 39
 Σκορδίλης Γ. 106
 Σλαβίδης (Δημήτρ.) 106
 Σουίτηληνός 14
 Σπανός 'Αλέξιος Τζετζής 117
 Σπανός (Γρηγόριος) 119
 Στάντζιος ('Ιωάννης) 29
 Σταύρης (Μήτσος) 28, 30
 Σταυρίδης Κ. 92
 Σταύρος (Μανουήλ) 68
 Στενίμαχος 63, 180
 Στέργιος (ιερέυς) 69
 Στέργιος (μπακάλης) 69
 Στεφανάκης (μηχανατζής) 69
 Στεφάνου ('Ιάκωβος) 105
 Στέφου (Δημήτριος) 90, 91
 Στογιάννης (Γεώργιος) 30
 Στογιάννης (Κωνστ.) 28
 Στογιάννης (Θεόδωρος) 28
 Στογιάννης (Θεοδώροβιτς) 28, 29
 Στογιάννης (Κούρτοβιτς) 28, 29
 Στογιάννοβιτς ('Αντώνιος) 42, 51, 57
 Στογιάντζου (Διαμαντής) 28
 Στογίλου (Νικόλτζος) 28
 Στόγιου (Βούλκος) 28
 Στουρούλις 14
 Στρώμνιτσα 33, 36
 Στυπής (Λέων) 23
 Συμεών (Βούλγαρος) 68
 Σχολάριος (Γεώργιος) 144
 Σχολεία (Θράκης) 132
 Σχολεία (Γκιμπαλιού) 40
 Σχολεία (Φιλιππουπόλεως) 41, 50, 53, 73,
 76, 79, 81, 82
 Σχολή 'Αγίας Παρασκευής 83, 92
 Σχολή ('Αγίας Τριάδος) 33
 Σχολή ('Αδριανουπόλεως) 115, 116
 Σχολή ('Αμπελίνου)
 Σχολή (Ευαγγελιστρίας) 145
 Σχολή (Μαρασλή) 67
 Σχολή (Στενιμάχου) 100
 Σωζοαγαθούπολις 24, 67
 Σωζούπολις 24
 Σωτηρίου (Κωνστ.) 42
 Σωτήριχος ('Ιωάννης) 119
 Σωτήριχος Χ. 119
 Ταβακώβ (Διαμαντής) 119

- τακατζής (ὁ) 28, 78
 τακίμι (τὸ) 96
 τακιτζής βλ. τακατζής
 ταληδούρος 62
 ταμπερικά (τά) 97
 Τάνος (Εὐάγγελος) 90
 Ταούκ·Ορμανί 114
 Ταπλᾶς 38
 Ταρσοζίεις 14
 Τατάρ·Παζαρτζίκ 16
 τεντζερές 97
 τεπελίκι (τὸ) 60
 Τερβελής 8
 τζαήρι (τὸ) 73
 τζακατλίκι (τὸ) 60
 τζαλαογλήδες (οἱ) 51, 56
 Τζαλαούγλους 50, 51
 τζεβρές (ὁ) 60
 τζελέπης 31, 51
 Τζεγκενές (Στάντος) 38
 τζιάρι (τὸ) 96, 97
 Τζιότογλου (*Απόστολος) 100
 Τζιρώνης (Εὐστάθιος) 28, 29, 68, 79, 100
 τζορμπατζής (ὁ) 58, 67
 τζοχατζής 36
 Τζοχατζής (Βασιλάκης) 42
 Τιμόθεος 23
 Τόλιου Λούφτιος 68
 Τόντζογλου (*Αργύρης) 57
 Τόντζογλου (Βλασσάκης) 36, 41
 Τόντζοβιτζ (Βούλκος) 46
 Τόντζοβιτζ (Γεώργιος) 74
 τορευτική (Βουλγαρική) 63
 Τουμάνια 97
 Τούσας 24
 τουρπούνιον (τὸ) 40
 τραπεζομέσαλον (τὸ) 97
 Τραπεζοῦς 114
 τράχωμα (τὸ) 60
 Τριανταφυλλίδης (Δημ.) 124
 Τριανταφύλλου (*Ιωάννης) 62
 Τσαλίκογλου (Θεοδώροβιτζ) 33
 Τσαλόγλου (Βούλκος) Κούρτοβιτσο 29, 33
 55, 68
 Τσαλόγλου (Παῦλος Κούρτοβιτσο) 33
 Τσιρμπάν 12
 Τσιτσίνας (Κύριλλος) 85
 Τσουκαλάς 25, 47, 106
 Τῦρος 22
 Ὑγίεια 12
 Φαρέσης (Γεώργιος) 33
 Φάχρης (*Ιωάννης) 38, 39
 Φιλιππίδης *Αθ. 106
 Φιλιππούπολις 25 κ.έξ.
 φρολογία (δεκάτη στοφυλῶν) 57
 φουσανλίκι (τὸ) 97
 Φραντζής (Γεώργιος) 115
 Φυλακτός (*Αθανάσιος) 123
 Φωτεινός Ν. 102
 Φωκυλίδης (*Ιωάννης) 117
 Φώτιος (Οἰκ. Πατρ.) 85, 89
 Χαλεπλής (Γεώργιος) 105
 Χαρίτων (Δρογοβητέα) 67
 Χάσκογιου 101
 Χαριλάου *Εμμ. 121
 Χ'' *Αργύρης (Κωνστ.) 28
 Χ'' *Αναστάσιος (Μαυρίδης) 106
 Χ'' Βασιλείου (Νικόλαος) 105
 Χ'' Βασιλείου *Ιωάννης 90, 91
 Χ'' Βλάδος (*Αναστ.) 46, 47
 Χ'' Βλάντος βλ. Χ'' Βλάδος
 Χ'' Γιοβάνης 28, 35, 51 36, 42
 Χ'' Γκάντζιος 69
 Χ'' Δέκωφ (Δούσσο) 55
 Χ'' Τέλιο (Δημήτριος) 61
 Χ'' *Ιωάννου (Γεώργιος) 62, 94
 Χ'' *Ιωσήφ (Σταῦρος) 98
 Χ'' Κάλτσιος 99
 Χ'' Κοϊμτζόγλου (*Ιωάννης) 105
 Χ'' Κοσμᾶς (Γεωργίου) 28
 Χ'' Μανώλης (Βασιλάκης) 69
 Χ'' Μήλιος (Δημήτριος) 28, 101
 Χ'' Μιχαήλ (Δημ.) 28
 Χ'' Νένος 35, 36
 Χ'' Παῦλος (Γζούκη) 28
 Χ'' Στογιάννος 28
 Χ'' Σωτήριος 69
 Χ'' Σωτηρίου (Κωνστ.) 78, 79
 Χ'' Χριστόδουλος (*Αργύριος) 28
 χατζιάρι (τὸ) 68
 χαυλί (τὸ) 97
 χειρομέσαλο (τὸ) 97
 χινδιστανήσιος 96
 χοτζέτι βλ. χουτζέτι
 χουτζέτι (τὸ) 40
 χουτζέτ-παρασί 72
 Χριστίδης (Γεώργιος) 105
 Χριστοδούλου (*Αθανάσιος) 62
 Χριστοδούλου (*Αργύριος) 79
 Χριστοδούλου (Διαμαντῆς) 61
 Χριστόπουλος (*Εράστης) 84, 85
 Χρίστου (*Εράστης) 105
 Χρίστου (Γεώργιος) 95
 Χρίστου (Κωνστ.) 28
 Χρυσάνθος (Κρήτης) 23, 25, 26
 Χρυσάνθος (Φιλιππουπόλεως) 26, 67, 88
 Χρυσοβέργης 84
 Χρυσοχόσι (ρουφέτι) 106
 ω τροπή εἰς ου 160

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

—«ο»—

α) Κατὰ συγγραφεῖς

- Μυρτ. Ἀποστολίδου*, Περί τοῦ Θρακῶς ἱππέως ἢ τοῦ Κυρίου Ἡρώος σ. 1—20.
† *Μ. Κωνσταντινίδου*, Ἡ Μεσημβρία ὡς ἀρχιεπισκοπή, ἐπισκοπή καὶ μητρόπολις σ. 21—24.
Μυρτ. Ἀποστολίδου, Ἡ ἱερά τῆς Φιλιππουπόλεως Μητρόπολις καὶ οἱ κώδικες αὐτῆς συνέχεια καὶ τέλος σ. 25—112.
Κωνστ. Γ. Κουρτίδου, Τὰ γράμματα εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ἐπὶ Τουρκοκρατίας (1865—1912) σ. 113—131
† *Ι. Ἀδαμαντιάδου*, (διδασκάλου). Κατάστασις τῶν Ἑλληνικῶν ἐν Θράκῃ Σχολείων κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος σ. 132—142.
Τοῦ ἰδίου, Ἱστορικαὶ σημειώσεις περὶ τῶν ἐν Βαφειοχωρίῳ σχολείων σ. 142—147.
Ἀν. Θ. Κοκόλη, (*Σταμούλη*). Περιηγήσεις ἀνά τὴν Θράκην σ. 148—152.
N. P. Andriotis, De quelques faits Phonétiques du dialecte moderne de Samothrace p. 153—208.
N. Κωνσταντοπούλου, Ἑρμηνευτικαὶ παρατηρήσεις καὶ συμπληρώσεις ἐπὶ τῶν τοπωνυμῶν Σκοποῦ σ. 209—225.
Δ. Πετροπούλου, (καθηγητοῦ) Λαογραφικὰ Κωστή Ἀνατολικῆς Θράκης σ. 225—248.
Διενθύνσεως, Σημειώματα σ. 299—301.
Γ. Κόλλια, Βιβλιοκρισία σ. 301—304.
Πολυδ. Παπαχριστοδούλου, Βιβλιοκρισία σ. 304—305.
Διενθύνσεως, Μνημόσυνα σ. 306—308.
Εὐρετήριον, σ. 309—315.

β) Καθ' ἕλην

- Ἀρχαιολογικά*: περὶ Θρακῶς ἱππέως ἢ τοῦ κυρίου Ἡρώος 1—20 (Μ. Ἀποστολίδου).
Ἄσματα: τοῦ τραπεζιοῦ ἢ τῆς παρέας 268—270, τοῦ γάμου 278—279, τοῦ χοροῦ 279—280, τῆς κούνιας 280—281, νανουρίσματα 281, (Δ. Πετρόπουλος).
Γλωσσικά: Γλωσσάριον, Κωστή 287—298 (Δ. Πετρόπουλος), ὀνόματα βαπτιστικά 284, ἐπώνυμα Κωστιαῶν 285, ἐπώνυμα Κωστή 286 (Δ. Πετρόπουλος).
De quelques faits phonétiques du dialecte moderne de Samothrace 153—208 (N. Ἀνδριώτης).
Ἱστορικά: Ἡ Μεσημβρία ὡς ἐπισκοπή καὶ ἀρχιεπισκοπή καὶ μητρόπολις 21—24 (Μ. Κωνσταντινίδης). Ἡ ἱερά τῆς Φιλιππουπόλεως μητρόπολις καὶ οἱ κώδικες αὐτῆς 25—112 (Μ. Ἀποστολίδης). Τὰ γράμματα ἐπὶ Τουρκοκρατίας 113—131 (Κ. Κουρτίδης). Κατάστασις τῶν Ἑλλήν. ἐν Θράκῃ σχολείων 132—142 (Ἰ. Ἀδαμαντιάδης). Ἱστορικαὶ σημειώσεις περὶ τῶν ἐν Βαφειοχωρίῳ σχολείων 142—147 (Δ. Ἀδαμαντιάδης). Περιηγήσεις ἀνά τὴν Θράκην 148—152 (Α. Θ. Κοκόλη).
Λαογραφικά: Ἡ ζωὴ μας στὸ Κωστή 227—229. Ἐπεξεργασία Κανναβιοῦ στὸ Κωστή 229—230, ἔθιμο Κωστιαῶν, ὁ γάμος στὸ Κωστή 230—235. Ὁ Ἀγιβασιλῆς 235—236, τὸ Λαζαροσάββατο 236—237. Ἀγροτικὴ 237—241. Ἀσθένειες ἀνθρώπων 241—244. Προλήψεις—εὐχῆς—κατάρεις 244—245, παραμύθια 245—261, κουτσουμπάκια 266—268 (Δ. Πετρόπουλος).

Δ Η Λ Ω Σ Ι Σ

Ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ «*Ταμείου Ἀνταλλαξίμων καὶ Κοινωφελῶν ἔργων*» (Φιλοθέης 16) διαχειριζομένη τὴν προσφυγικὴν περιουσίαν, εἰς τὸν ἐφετεινὸν προϋπολογισμὸν τοῦ Ταμείου ἐνῶ ἀνέγραψε πίστωσιν διὰ τὰ *Θρακικά, Ποντιακά, Μικρασιατικά*, ἐκ δραχμῶν τριάκοντα χιλιάδων διὰ τὴν ἔκδοσίν των, διὰ τὸ *Ἀρχεῖον Θράκης* ἠρνήθη νὰ ἀναγράψῃ τοιαύτην, μετὰ τὴν πρόφασιν ὅτι ἐγὼ καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ περιοδικοῦ δὲν ἀποτελοῦμεν νομικὸν πρόσωπον ἔχοντες σφραγίδα καὶ μελάνην, ἐνῶ μέχρι τοῦδε διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐκδόσεως τοῦ Δ' καὶ Ε' τόμ. ἐφρονεῖτο τὸ ἐναντίον.

Τὴν ἀρνητικὴν ἀπόφασιν τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπεχειρήσαμεν ν' ἀνατρέψωμεν διὰ παντὸς μέσου τῆς εὐθείας ὁδοῦ, ἀλλ' ἡ ἀπόφασις παραμένει ἀνέκκλητος καὶ οὕτω τὸ *Ἀρχεῖον Θράκης* κλονίζεται βεβαρυνμένον μετὰ χρέη δυσβάστακτα.

Ἐπειδὴ ἡ πράξις αὕτη τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀνταλλαξίμων εἶναι χαρακτηριστικὴ τῶν ἐχθρικῶν διαθέσεών της διὰ τὸ *Ἀρχεῖον Θράκης*, διὰ τοῦτο καὶ σημειώνομεν τὸ γεγονός ὡς τὸν ἐπίλογον τῆς δραματικῆς περατώσεως τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ ΣΤ' τόμου, διὰ νὰ πληροφορηθοῦν καὶ οἱ σύγχρονοι καὶ οἱ μεταγενέστεροι μετὰ ποίας συνθήκας ζεῖ τὸ *Ἀρχεῖον Θράκης* καὶ μετὰ ποῖον μέτρον καὶ μετὰ πόσῃν μεροληψίαν μοιράζεται τὸ προσφυγικὸν χρῆμα ἀπὸ τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Ταμείου.

Πληροφοροῦμεν δὲ τὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Ἀνταλλαξίμων ὅτι καὶ μετὰ τὸ θανάσιμον πλήγμά της, ποὺ ὑπέστη τὸ *Ἀρχεῖον Θράκης* ἐκ τῆς ἀρνήσεώς της, δὲν θὰ παύσῃ νὰ ζῆ διὰ τῆς εὐγενοῦς ἐπαιτείας τὴν ὁποῖαν ἀκαταπαύστως διεξάγει ἢ διεύθυνσις αὐτοῦ, διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἐθνικὸν της ἔργον. Ἄλλως τε διὰ τὴν προστασίαν τοῦ ἐθνικοῦ τούτου ἔργου ἰδρύεται ἐντὸς ὀλίγου «*Ἡ Ἐταιρεία τῶν Θρακικῶν μελετῶν*» καὶ διὰ τὴν πνευματικὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς Θράκης καὶ τὴν οικονομικὴν ἐνίσχυσιν αὐτοῦ.

ΑΓΓΕΛΙΑ

Τὸ ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ θεωρεῖ μεγάλην εὐτυχίαν ὅτι τῇ συνεργασίᾳ τῶν δοκιμωτέρων ἀρχαιολόγων ξένων καὶ ἡμετέρων μαθητῶν καὶ φίλων του, ἐκδίδει ὡς *ἐπίμετρον* τοῦ ΣΤ' τόμου τὸ:

ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΝ

ΧΡΙΣΤΟΥ ΤΣΟΥΝΤΑ

Καθηγητοῦ τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ
Ἀθηνῶν καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ

Τὸ ἔργον θὰ εἶναι ἕτοιμον ἐντὸς τοῦ ἔτους 1940. Θὰ ἐκδοθῶν μόνον 300 ἀντίτυπα μὲ πληθώραν εἰκόνων τῶν ἀρχαιολογικῶν καὶ ἱστορικῶν μελετῶν τοῦ ἀναμνηστικοῦ τούτου Τεύχους.

Οἱ βουλόμενοι δύνανται νὰ ἐγγραφοῦν ἀπὸ τοῦδε διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ ἔργου ζητοῦντες τοῦτο ἀπὸ τὸν Διευθυντὴν τοῦ ΑΡΧΕΙΟΥ ΘΡΑΚΗΣ κ. Πολ. Παπαχριστοδούλου Λευκάδος 32 Κυψέλη Ἀθῆναι (8).

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ